KRÚDY GYULA

DELIKÁTESZ

VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK 1926-1930

VÁLOGATTA ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
BARTA ANDRÁS

TARTALOM

Két asszony megbékélésének tanulságos története
A gordonkás pisztolygolyója
A hírlapíró
Isten veletek, ti boldog Vendelinek!
A hajnali gavallér
Ifjúkori mulatozásaim emlékére
A kancsi ember különös szerencséje
Emeletes lak a Duna mentében
Finomkodás a Tisza mentén
Az ördög fia
Egy pohár borovicska és következményei
A vadász temetése
A sündisznó
Jellegzetes úriember a keresztanyám falujából
Asszony a nagybőgőben
Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája
A hajnali ügyvéd
A fogadósné, vagy az elvarázsolt vendégek
A másvilági vadász
Mária királyné Pozsonyban
Az ember, aki mustármag volt
Egy éj a Félelem-villában
Kistrafikos, nagytrafikos
A kidobott vendég
Függvényesi, az ország keresztapja
A szívnek is meg kell adni a magáét
Varjúleves
A pincér álma
Az asszony kiábrándulása
Dudorászi, vagy egy haszontalan ember
A szenvedélyes fürdővendég
Ludacskai, aki koporsóját eladta
Az utolsó lengyel kifüstölése
A zsebóra
A ferencjózsef-kabát
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél
A hírlapíró és a halál
Az Aranyszív lovagjai
Dunári
A szívbajos éjszakája
A hercegnő és az igazság
Tiszavirág
Beteg az én szívem tája
Úriember nem tér vissza a másvilágról
A zsoké és az ördög
Cornélia emléktárgyai
A Próféta utca
Az utolsó leányszöktetés
A patikusné
Magányos ember álma
Villásreggeli
Borkereskedelem
Vége a betyáréletnek
Zörgőci és Nyújtózi
A magyar betegség
Kutyaharapást szőrivel...
Az alvás módozatai
A rákleves
Alkonyati elbeszélés
Delikatesz
Hogyan kell utazni?
Az öreg Korányi professzor tanácsa
Mesemondó ház
A has ezeregyéjszakája
Gavalléravatás
A kínai közmondás
Toronyzene
Cziróka és Maróka
„Nem szabad az Öregúr becsületét elveszteni”
„Szegény lánynak nem szabad hazudni!”
Egy régi fogadó és vendége
A királyné óbudai kovácsa
Az óbudai szépségkirálynő
Zokogva fütyülni
Régi hölgy a Kékszalagban
Így élünk Óbudán
Az államfogoly
A gyaloghintó titka
Az államfogház hölgye
Szalonok hőse
Ilonkay
Zöld Ász

Két asszony megbékélésének tanulságos története

A toronynak olyan nagy hasa volt, mint egy prépostnak, és éjjel-nappal vigyázott azokra a kis házakra, amelyek lábánál védelmet kerestek. E házikók közé tartozott az Arany Oroszlányhoz címzett fogadó is, ilyenformán a toronynak legelőször kellett észrevenni, hogy lovagszakállú, tollas kalapú, lábán láthatatlan és hallhatatlan sarkantyúkat pengető, idegen úr érkezett a városkába, amely egy völgyben feküdt, hol az erdők mindig karácsonyi ünnepet tartottak. Az idegen úr legelőször a korcsmárosnét, valamint annak szolgálóját vette szemügyre, miután a havat leverte csizmájáról. Mit, mit nem látott az idegen úr a korcsmárosnén és annak szolgálóján? Elég az hozzá, hogy a fagyos káposztatöltelékeket (mert fagyosan szerette) nem a szokott étvággyal fogyasztotta el a kis bolthajtásos ebédlőben, a vizes borba nézett, és azt mondta magában:

Ebben a városban se lesz sok szerencsém!

Ámde akármilyen gyakorlott utazó valaki, azért nem mindig találja el az igazat. Emberünk is csalódott - mert amint déltájban körülnézett a behavazott városkában, hogy megszemlélje azokat a helyeket, ahová a varjak és a hollók még mindég leszállni tudnak, anélkül hogy megnedvesítenék a lábukat, máktörő, frisskenyér-ropogású hang köszöntött reá:

- Szervusz, Szultán. Mit keresel ebben a városban?

Egy régi iskolatárs volt. Macskabajszú, ravaszdi és *öldelő* tekintetű, de ez mind csak külszín volt, mint a medvegallér a bekecsen, odabent vatta volt. Herman megmaradt gyermeknek, negyedik gimnazistának, mintha csak odáig tudott volna fejlődni jóban és rosszban. Azért mutatta magát mérgesnek, mert főerdész volt itt, a kincstár messzire kiterjedő erdőségeiben. Csakugyan gyantás fenyőszaga volt a bajszának, amikor az utcán csókolózni kezdett.

- Gyere hozzám ebédre. Így karácsony és újév tájékán mindig el vagyunk készülve vendégekre. Ma vaddisznó lesz ebédre.

- Vörös borral - felelt vállalkozóan Szultán, mert magában örvendezett, hogy mégiscsak történik vele valami az unalmat ígérő városkában.

Herman felesége egy hegyes orrú, sovány és a hat gyermeke révén elnyűtt asszonyka volt. Gyakran volt olyan arckifejezése az arcának, mintha valamelyik gyereke difteritiszben feküdnék. Szerény és alázatos volt - Herman egyeduralommal parancsolt az asztalnál.

A vaddisznó megtette a magáét. Ebéd után Hermannak be kellett fogatni a szánba, mert a kerülő jelentette, hogy vadorzókat fogtak el. - Mindjárt, egy órán belül visszajövök! - szólt Herman, és egy ernyős, füles sapkát nyomott a fejébe, amilyen sapkától a parasztok közönségesen félni szoktak.

Az aggodalmas és tejesüveghez hasonlatos asszony így beszélt, miután Szultán a megfelelő kérdéseket feltette:

- Két asszony volna a városkában, akivel barátkozhatnék férjem állásánál fogva. Egyik a jegyzőné, a másik a gyógyszerészné. De mind a kettővel haragban vagyok. Kiállhatatlan, pletykás nők. Álmukban is az én megrontásomon törik a fejüket.

- Hogy hívják őket? - kérdezte összevont szemöldökkel Szultán, mintha azért jött volna a városkába, hogy igazságot tegyen a nők között. Herman felesége felelt:

- A jegyzőnét a hóbortossága miatt Stuárt Máriának szokás emlegetni. A gyógyszerésznét Sánta Katának hívják.

- Sánta?

- Már nem. Csak tavaly volt, amikor annyit ivott az önkéntes tűzoltóság bálján, hogy elcsúszott a jégen.

Szultán olyanformán bólongatott, mintha mindezeket a panaszokat majd jegyzőkönyvbe foglalná, hogy a megfelelő helyen - valamely királyi hatóságnál - előterjessze.

- Szeretném látni a karácsonyfájukat! - mondá végül a lovagszakállas idegen.

Herman felesége felkelt, miközben megint csak olyan aggodalmas lett az arca, mintha vörhenyben feküdnének a gyerekei.

- Mindjárt. Csak a gyerekeket elküldöm a karácsonyfa mellől.

Egy emeleti szobában volt felállítva a karácsonyfa, mert ebben a városkában a házak többnyire emeletesek. A csigalépcsőn alig kopogtak Herman feleségének papucsai, mint egy jó kis szürke ruhás szellemé, aki mindennap százszor megteszi ezt az utat, tehát már pontosan tudja, hová kell lépnie, hogy a padlók ne nyikorogjanak. Szultán a vállalkozó utazók hirtelen elgondolkozásával nézett az előtte kapaszkodó asszony után. - Vajon, milyen lehet a harisnyája, a harisnyakötője? - kérdezte magában az asszony hamuszürke slafrokja mögött. Megcsóválta a fejét: - Sok vaddisznót ettem! - gondolta magában korholóan. És igyekezett a fejéből kiverni a vérmes, bomlott gondolatokat.

De odafent a sarokszobában, ahol a karácsonyfa állott kiterjesztett karjaival, mintha megáldaná mindazokat a játékszereket, amelyeket a gyermekek alatta elhelyeztek, hogy az idegen úr a karácsonyfa megszemlélésekor azt is lássa, Szultán egy régen ismert kézmozdulattal Herman felesége keze után nyúlt, és egy kis díványra ültette maga mellé. Az asszony arca olyan kétségbeesett lett, mintha már haldokolnának is a gyermekei.

- Én nemsokára elutazom ebből a városból, de előbb megbüntetem az ellenségeit - kezdte Szultán olyan hangon, hogy a fehér rózsás, jeges ablakon egy csók nagyságú lyuk olvadt ki hirtelen.

Az asszony hátrább húzódott a kanapén, mintha a lovag szakállából kipattogó szikrák elől menekülne. Most már aggódni kezdett egykori barátnői miatt, mintha azokat valamely veszedelem fenyegetné.

- Ejnye, eljárt a szám! - mondta. - Nem is olyan rosszak azok az asszonyok. Pletykálnak, mint minden kisvárosban. A sekrestyés a tanúja, hogy minden héten gyónni járnak. És hogyan is akarná maga őket megbüntetni?

Szultán úgy játszadozott az asszony varrótűtől, mosószappantól megjelzett kezével, ahogy azzal a kézzel bizonyára már évek óta nem játszott senki.

- Szerelembe csábítanám őket, aztán elutaznék! - mond a lovag, és erősen Herman felesége szeme közé nézett. A semmitmondó, kékesszürke szemben valóban valami remegés volt észrevehető a lovag vakmerő szavaira. És nem nevetett Herman felesége, mert ezt csak az okos asszonyok teszik ilyenkor, ellenben csendesen lehorgasztotta a fejét.

- Asszonyok sorsa! - mondá mély aggodalommal, mintha egy orvossal beszélgetne valamely gyermekbetegségről. A lovag egy másodpercre megingott tervében a szomorú hang hallatára, de aztán megint csak felébredt benne a fagyos töltött káposzta, a vaddisznó és az elfogyasztott bor. A vágy sarkantyúzni kezdte szavait, amint körülhálózgatta a tudatlan asszonyt.

- És ők még javában szenvedni fognak, mikor én már régen túl leszek a gránicon, hogy ide többé soha vissza ne térjek, ahová úgyis csak véletlenül tévedtem. Senki sem fogja tudni a városban, hogy miért fehér a Stuárt Mária arca, miért veri a mellét a Sánta Kata, mikor azt hiszi, hogy senki se vigyázza a templomban: csak egyedül maga fogja tudni, hogy itt járt egy haszontalan férfi, akinek hazugságait elhitték ezek az asszonyok.

Így beszélt Szultán, és az asszony nem tudott menekülni, pedig az járt a fejében, hogy fel kell szaladnia a padlásra, oda, a kémény mellé, ahelyett hogy itt ülve maradna e szentségtelen szavak hallatára... Végre eszébe jutott valami, amit célszerűnek látott elmondani:

- Én álmomban beszélni szoktam, mindent elmondok, ami napközben történik velem. Ilyenformán nincs titkom az uram előtt. Kérem, engem ne avasson be semmiféle titokba.

- Menj gyónni! - mondá most a lovag. - Akkor hallgatni fog álmodban a szájad! - és hirtelen átölelte az asszonyt, ezt a jelentéktelenséget, és a karácsonyfa alá vonta. Az asszony úgy megrémült ettől a sohasem tapasztalt vakmerőségtől, hogy védekezni sem tudott. Csak maga elé meredt, mintha hirtelen a másvilágra került volna. Egy hang se hagyta el a torkát a bősz férfi támadására, mint egy halálosan megsebesült őz tűrte annak csókjait és simogatásait. Erre igazán nem lehetett elkészülve.

- Tehát azt akarja, hogy kibéküljek a barátnőimmel? - kérdezte bíborba borult arccal, és többé nem mert a lovag szeme közé nézni.

- Az lesz a legjobb, amit tehet - felelt a lovag. - Legalább lesz valami megnyugtató gondolata azután is, miután én innen elmentem.

Az asszony még mindig értetlenül nézett az idegen férfira. Most még idegenebb volt neki, mint az első pillanatban. Egy ismeretlen, soha nem képzelt, nem álmodott, nem hallott világ mutatkozott meg előtte a férfi szavaiban. Ő még életében nem hallott így beszélni egy férfit; - milyen messzire volt ez az ember a mesemondásoktól, amelyeket ő gyermekeinek mondott, és gyermekei neki újra elmeséltek.

- Miért ilyen rossz ember maga? - kérdezte.

- Én nem vagyok rossz ember. Én csak nem titkolom el, hogy mit gondolok magamban. Lehet, hogy ezért egyszer agyon fognak verni. De akkor se lesz értem kár, mert úgy sem vesztett velem senki semmit. Nekem nincs senkim, aki érettem imádkozzék.

- Majd én megpróbálok magáért imádkozni! - felelte szemlesütve Herman felesége. - Tudja, csak úgy, hogy senki meg ne tudja.

*

Az erdész rosszkedvűen érkezett haza. De hamar megvigasztalódott, mikor régi iskolatársát a gyermekei között találta, amint négykézláb a földön mászkált közöttük, és a hátára vette a pulyákat. Az erdész összenézett a feleségével.

- Ej, harag ide, harag oda! - kiáltott fel gulyáshangon Herman. - Az asszonyok akkor is haragba esnek egymással, ha a szél fúj. Estére menjünk el a jegyzőékhez. Hadd lásson végre Stuárt Mária egy nagyvilági embert is, akiről mindig ábrándozik.

A jegyzőéknél így mutatta be Herman az iskolatársát:

- Szultán barátom. Gróf is lehetne, de nem akar gróf lenni.

Az asszonyok összecsókolóztak, mintha sohase lettek volna haragban. A férfiak örvendeztek az idegen úr megérkezésének, akinek kedvéért íme az asszonyok kibékülnek. Bárránnyal traktálták az idegent.

- Háromszor van forrázva - mondotta a jegyző -, mert magam ügyelek a konyhára.

Az idegen kérdő pillantást vetett Stuárt Máriára.

A jegyzőné leginkább hajával fejezte ki, hogy különb asszonynak tartja magát a helybelieknél. Bodros, bolondos, ábrándos hajviselet volt, amelyet valamely könyvből másolt. Vagy talán egy kottafüzet címlapjáról, mert egy zongora is álldogált a szoba sarkában, amelyre nyomban barátságos pillantást vetett az idegen úr. Úgy látszik, a zongorákat barátainak tekintette. Egyébként fotográfiákat vett észre a falon, amelyek bajszos fiatalembereket ábrázoltak.

- A fiaim - mondá a jegyző, akinek mézeskalácsszínű arca volt, mindig verejtékezett belső gőzöktől, unta az életet, s csak pár percig tudott érdeklődni a világi dolgok iránt, miután egy pohár bort felhajtott. - Ha egyszer nyugdíjba megyek, egész nap ágyban fekszem, és ezeket a fényképeket nézegetem.

Stuárt Mária összenézett az erdésszel, mintha valami összekötné őket. Aztán doromboló hangon kezdett beszélni az erdésznével. Igen vidám hangulatban telt ez az est.

- Ha holnap eljön, zongorázok magának - mondotta búcsúvételnél Stuárt Mária, és kalácsos, meleg kezét az idegen úr tenyerébe eresztette, hogy az fázékonyan vette észre Herman feleségének ugyancsak ekkor ráereszkedő, éles tekintetét.

- Holnap? - kiáltott az erdész. - Holnap megint nálunk ebédel Szultán.

- Amíg itt van, mindig nálunk ebédel! - mondá Herman felesége szokatlan bátorsággal, mintha megbánta volna, hogy az imént kibékült Stuárt Máriával.

*

Másnap, alighogy vége volt az ebédnek, az a bizonyos kerülő megint csak megérkezett.

- A szakrementumát! - kiáltott az erdész.

- A konyhában adok ennek az embernek egy pohár bort, annyit jár ide - szólt Herman felesége.

Az erdész tehát útra kelt. Az erdészné kiküldte a gyermekeket a karácsonyfa alól, és most már félelem nélkül foglalt helyet az idegen mellett a kanapén.

- Tehát el akar menni Stuárt Máriához? A jegyző délután nincs otthon, az asszony pedig, amint láthatja: sült bolond.

Hm - gondolta magában az idegen. - Milyen bátor lett ez az asszony, mióta megcsókoltam! Maholnap még rendelkezni akar velem, mint valami feleség. Majd egy kicsit móresre tanítom.

Ez igen könnyen ment, mert szarvashús volt ebédre. A szarvashúsnak az a sajátsága van, hogy tülekedésre, öklelésre ingerli a férfit. Vadászkürt, ebek csaholása, bátor emberek kiáltozása riadozik az olyan férfi fülében, aki szarvashússal jóllakott. Kísértetekkel telt erdőn megy át egyedül, és a völgy tiszta patakjában gyönyörködik a maga képmásában.

- Asszonyom, nekem egy-két nap múltával el kell utazni innen. Akkor maga itt marad egyedül, és senki sem lesz, akivel rólam elbeszélgethessen. Már csak azért is meg kell látogatni Stuárt Máriát!

- Azt hiszi, hogy én szóba állok azzal az asszonyszeméllyel, amint maga elutazott? Azt hiszi, hogy megosztom vele az emlékeimet, amelyek magáról visszamaradnak? Azt hiszi, hogy egyetlen szavát vagy tekintetét ajándékba adom neki? Azt hiszi, hogy tudnék tovább is a szemébe nézni, miután maga is a szemébe nézett? Megölném...

Szultán egy darab ideig kivörösödött arccal nézett a megváltozott asszonyra. Egypár percig nem jutott eszébe semmi, amivel megenyhítné a hölgy szenvedélyét. Végül is a karácsonyfa adott tanácsot:

- Hát nem bánom, menjünk játszani a gyermekek közé. Holnapig majd belátja, hogy maga nem maradhat itt egyedül egy titokkal ebben a városban. Mert valóban kibeszélné álmában... Az a jó titok, amelyhez ketten-hárman vannak.

- Miért mondtad, hogy engem szeretsz? - pattant fel most az asszony, és a lovag nyakába vetette magát.

A lovag nevetett, és lecsillapította a Herman feleségét:

- Menjünk medvét játszani - duruzsolta, és most úgy vonta az asszonyt a gyermekszoba felé, mint tegnap a karácsonyfa alá.

(1926)

A gordonkás pisztolygolyója

Úgy látszik, elhagyja a szívemet a golyó - dörmögte magában a gordonkás, midőn egy éjszaka hazatért, és nem jutott eszébe, hogy az emeletről leugorjon. - Úgy látszik, szép idő lesz holnap.

A gordonkást Fábiánnak hívták, és arról volt nevezetes, hogy a legtöbb pálinkát itta Magyarországon, és azonkívül volt a testében egy pisztolygolyó, amely pontosan megjövendölte az időjárást. Valamely ifjúkori szenvedély miatt ugyanis Fábián vállába fúródott egy pisztoly golyója. A golyót a zongorista küldte Fábián vállába valamely ördöngös énekesnő miatt, amilyen a jámbor muzsikusokat megbolondítani szokta. Az énekesnő régen eltrillázott a horizontról, a gordonkás kibékült a zongoristával, aki a Piros almánál rendszerint nyájaskodva kérdezgette tőle:

- Mondd, Fábián, mit csinál a golyóm?

- Köszönöm kérdésedet - felelt a gordonkás. - Golyód jól érzi magát, mert már elhagyta gondterhelt vállamat, és vidám szívem felé közeledik.

- Csak azért mondom - ábrándozott a zongorista -, hogy jól vigyázz golyómra, mert egyszer még szükségem lehet magamnak is reá.

Így beszélgettek a muzsikusok, és vidáman koccintottak, miközben titkon az eltrillázott énekesnőre gondoltak. Hol volt már az akkor?

A zongorista golyója tehát vándorútra kelt a gordonkás testében. Persze eleinte egy helyben sajgott, mielőtt útra kelt volna. Hánykolódott jobbra-balra, mint akárcsak az az ember, akit valami nagyobb baj ért. Még aludni sem tudott a golyó az első időben, mert valami ördög piszkálta. - Menj Szentpétervárra, és mutasd meg magad a cár énekesnőjének! - javasolta a golyó álmatlan éjszakákon a gordonkásnak. Majd később így beszélt: - Menj Bukarestbe, és ott keresd föl a legutolsó lebujt, és adjál át térden állva az odavaló királynőnek - mondta a golyó. A gordonkás már éppen elhatározta az utazást, amikor a golyónak más jutott eszébe:

- Ne törjük a nyakunkat olyan kocsi után, amely nem akar fölvenni. Inkább olyan helyre menjünk, ahol szívesen látnak. Például a korcsmába.

A gordonkásnak is inkább ehhez volt hajlandósága, mert a korcsmához vezető utat jól ismerte, sötét éjszakán is elvezették oda a csillagok.

A korcsmában lány volt, aki nagyot sikkantott, amikor a gordonkás letépte az ingét, és megmutatta azt a helyet a mellén, ahova egy énekesnő miatt golyót röpítettek. Sajgása elmúlott. Sőt kezdte magát jól érezni, amikor a korcsmabeli lány néhányszor megcsókolta a sebhelyet - ama „hűtelen nő helyett”.

- Énmiattam még egy késszúrás sem esett - mondta a leány, és ezentúl a sebhelyet magáénak tekintette.

*

A golyó azonban nem volt megelégedve az egyszerű, tudatlan korcsmároslány csókjaival, mert azt vélte, hogy a leány szájának káposztaszaga van. Igaz, gyakran főztek káposztát a konyhán. A golyó tehát suttyomban elosont régi helyéről, továbbcsusszant a gordonkás szíve felé.

- Miért is nincs nekem egy előkelő dáma ismerősöm, akitől az illemszabályokat megtanulhatnám? - kezdett mind gyakrabban gondolkozni a gordonkás, amint a golyó szíve felé közeledett.

A gordonkásnak ebben az időben csak kívánnia kellett valamit, hogy az beteljesedjék. Muzsikálás közben egyszer csak azt hallja, hogy egy vörös hajú úrnő imígy szól egy fekete úrnőhöz:

- Ez az az ember, aki kockára tette az életét egy nő miatt!

A fekete úrnő lornyettet vett elő, amelyen át tetőtől talpig megvizsgálta a gordonkást, mint a vásáron szokták a marhát.

- Nem - felelt az éjsötét úrnő. - Ha nem volna olyan részeg: egész kellemetes ember lehetne. Sajnos, az ital megöli a legtehetségesebb férfiakat is - mondá sóhajtva, és magában azon gondolkozott, hogyan kellene megmenteni a gordonkást a végső elzülléstől.

Ez sikerült is az úrnőnek, de a gordonkásra ezután következtek csak a szomorú napok. Az úrnő oly előkelő volt, és olyan szép szavakat intézett a gordonkáshoz, hogy az jámbor fejével nyakig beleszerelmesedett az úrnőbe. Most már mindig az úrnőre gondolt, amikor vonóját kezébe vette, most már két karjába hajtotta fejét a korcsmában, és a kezét szagolgatta, amely az imént fogta meg az úrnő kezét. Néha meg, ha az úrnőtől a kézszorításon kívül egyebet is kapott ajándékba, olyan begyesen sétált, mint a varjú a jégen. Sűrű hajú, sűrű vérű úrnő volt, aki olyan alattomosan figyelte meg a közelébe került férfiakat, amint az állatszelídítő kitanulmányozza azokat az állatokat, amelyekkel valami produkciót akar kezdeni. Az úrnő igen jól tudta, hogy Fábián azért sétált annyit éjszaka az ablakai alatt, mert ő lusta volt fölkelni.

- Jó társaságbeli embernek nem illik náthásnak lenni, vagy pedig otthon marad - mondá másnap az úrnő a gordonkásnak.

Majd máskor, midőn Fábián egész éjszaka az úrnő kedvéért húzta: a zenélés végén az úrnő megtekintette a muzsikus lapos ujjait.

- Azt hiszi, hogy nóbel dolog, hogy valakinek ilyen lapos ujjai vannak?

Fábián zavarodottan felelt:

- A mesterséggel jár.

Az úrnő nyomban kiejtette kezéből a gordonkás kezét.

- Intelligencia hiányára vallanak a lapos végű ujjak - mondta, hogy a gordonkásnak egy fél tucat korcsmát is be kellett járnia, amíg végre felejteni tudott.

Azonkívül egyéb dolgok is előfordultak, amelyek folyvást nyugtalanították a gordonkást: - Az úrnő darab ideig a legszebb, királynői vagy utcalányi szavakat intézte hozzá, hogy a gordonkás csaknem megbomlott a gyönyörtől, amely e szavak hallatára körülölelte, a térdeiben hangyák szaladgáltak, a torka összeszorult, a nyaka megmerevedett, érezte, amint a golyó beleereszkedik a szíve közepébe.

- Piha - mond most az úrnő. - Borjúpörköltszaga van a kabátjának. Egy úriembernek naponta más ruhát kell fölvenni, mert a ruha magába szív mindenféle szagot.

A golyó megfordult a gordonkás szívében, hogy Fábián elsápadt.

De az igazi baj ott keletkezett, amikor a gordonkásnak a korcsmában sem volt nyugta, hanem valami ismeretlen izgatottság kiűzte őt a legbarátságosabb sarkokból is, meggyorsította az utcán lépéseit, halántékára szorította a két kezét, és ha mellékutcába ért: a kalapját földhöz vágta. A gordonkást féltékenység gyötörte az úrnő miatt, mert az másokhoz is kegyes volt.

- Micsoda maga nekem? - kérdezte az úrnő. - A férjem vagy a kitartóm? Vett már ajándékot?

A gordonkás átölelte hangszerét, hogy el ne süllyedjen a megaláztatástól.

- Zenészsors - mondta a zongorista, aki megint boldog volt, mert azzal az ördöngös énekesnővel levelezést kezdett, és a levelezés minden vágyát kielégítette.

A golyó pedig még jó darab ideig állott a gordonkás szíve közepében, az úrnő napról napra feketébb lett, cigányosan villogott a szeme, mint a késpenge, de megtanult turbékolni.

- Emlékszik, amikor először megcsókoltam? - kérdezgette, pedig az nem is volt olyan régen. A gordonkás még a korcsmázást is elmulasztotta ezen a napon, az erdőben sétált és emlékezett. Úgy látszik, most már a golyó örökké a szívében marad.

A zongorista vigasztalgatta (mert biztató leveleket kapott külföldről).

- Nekünk, zenészeknek, nem szabad megszerelmesednünk másba, mint a hangszerünkbe. Az asszony csak arra legyen jó mellettünk, hogy főzzön, és tiszta inget készítsen estére. Amelyik asszony ennél többet akar: azt nyomban ott kell hagyni.

A zongorista tanításának vagy egyéb körülménynek is része volt abban, hogy a gordonkás kezdte észrevenni, hogy imádott úrnője hazudik. Nagyszerűen és vakmerően. Csodálatosan. Tavaszt hazudik, holott már negyvenesztendős. Virágot hazudik, holott orcája már fáradozik. Szép hangot hazudik, holott rendszerint rekedt szokott lenni. Sőt, azt is észrevette, hogy az úrnő zsebkendőcskét vesz elő minden csók után, és törülközik. Ekkor végre megmozdult a pisztolygolyó a halálra ítélt gordonkás szívében. Továbbcsuszamlott lefelé.

*

A gordonkás megint a korcsmai életmódra rendezkedett be. Teljesen ki volt elégülve, ha borba mártott ujjaival az asztal lapjára felírta az imádott úrnő nevét. Ekkor a golyó a veséje táján jelentkezett.

- Kevesebb bort kell inni - gyógyítgatta a zongorista, aki már csaknem mindennap kapott levelet.

- Mit csináljon az ember, amikor unja az életét? - felelt a gordonkás. - A bor darab időre felemel a földről, bátorrá, elszánttá, vakmerővé tesz. Még arra is merek gondolni borozgatás közben, hogy még ember lesz belőlem.

A vese azonban nem szereti a golyót, a gordonkás betegeskedni kezdett, asszonyról kellett gondoskodnia, aki majd ápolgatja. Igen jónak bizonyult erre a célra egy budai asszonyság, akivel házasságközvetítő révén ismerkedett meg. A házasságközvetítő megesküdött, hogy ő maga is feleségül venné az özvegyet, de nem teheti, mert már több felesége van. Az asszonyság ezentúl mindennap elment a gordonkás után a korcsmába, és onnan hazavezette. Eleinte, a mézeshetekben, bort is készített az ágya mellé, megveregette a vánkosát, a jobbik paplanjával takargatta, és reggel mindig huzamosabb ideig törte a fejét, hogy mit is kellene ebédre főzni. - Csak valami nagyon könnyűt! - mondogatta a gordonkás, aki kezdte magát jól érezni a betegállományban. Jóízűeket nyögött, mintha az hozzátartozna a házasélethez. A lábát kinyújtogatta a kályha felé: - Milyen ostobák voltak ezek a lábak, hogy annyira cipeltek mindenféle feslett nőszemélyek után? - mondogatta, amíg az asszonyság megterítette az

asztalt. És az asszonyság tovább is kegyes volt. Kikérdezte és meghallgatta a gordonkás képzelt és valódi szerelmeit. A gordonkás most már akkurát úgy hazudott, mint ama fekete úrnő, akinek rabszolgája volt. Még álmában is hazudott... - Csak téged szeretlek, a hercegnőket mind elfelejtettem - rebegte, amikor az asszonyság papucsait csoszogni hallotta az ágy körül. - Bolond voltam fiatal koromban, neked köszönhetem a megváltásomat - mondogatta, amely szavakat hajdan a fekete úrnő adott neki ajándékba. - Az ördög vigye el a feslett erkölcsöket, legjobb mégiscsak a tiszta élet! - jelentette ki a zenész, és ekkor megmozdult veséjében a pisztolygolyó.

*

Az ilyen golyónak az a természete, hogy minden mozdulásával, helyváltoztatásával együtt változást idéz elő az ember természetében is. És így a gordonkás csak nagy későre vette észre, hogy egy mosónőt vett feleségül, akinek anyja ugyancsak mosónő volt, és ennek a tulajdonságait örökölte a leánya is. Ez a tiszteletre méltó asszonyság például nagyon szeretett szomszédolni, és a szomszédságban veszekedést kezdeni. - Elválok tőled, ha fel nem pofozod a szomszédasszonyt! - tört rá néha a gordonkásra felesége. Máskor meg az udvar közepére szeretett kiállani, és mindenféle olyan jelzőket mondott a lakóknak, amely jelzők miatt a szegény gordonkás feje fölött ráncba szedte a homlokát a járásbíró. A legközelebbi alkalommal az ágyra dobta a zenészt a felesége, és úgy elverte, amilyen verésről eddig fogalma sem volt a jámbor muzsikusnak. A golyó a lábszárába csusszant, mehetnékje kerekedett, mindig többet és többet nézegetett a sarokban álló sétapálcája felé.

- El kell innen menni! - mondogatta most már álmában. És egy szép napon valóban útra kelt.

Hol akadhat meg az ilyen jámbor zenész, ha nem éppen a legkönnyelműbb hölgyek társaságában? Hősünk fennakadt, és pendelyszagú utcákban vitte tovább a térde felé ereszkedő golyót. Ezekben az utcákban daloltak lefüggönyözött ablakoknál. A házak igen barátságosak voltak, nevetve fogadták az embert, ha valahová belépett. A házmester rendszerint kezet csókolt, a lakók cvikipuszit adtak.

- Milyen balga voltam, hogy nem jöttem rá az élet ízére! - dohogott magában a gordonkás. Elővette szerszámját, és teli szívből muzsikált a barátságos ház lakóinak; siratót, ha sírni való kedvük volt, vidítót, ha kedvük felcsapongott. Házimuzsikus lett, akit bizonyos tisztelettel fogadtak mindenütt a barátságos házakban.

- Sokat szenvedett szegény - mondogatták, mintha meleg borogatást raktak volna a gordonkás fájdalmas térdére.

A golyó azonban megint csak tovább vándorolt.

Mendegélt barátságtalan helyekre is, ahol a gordonkásnak azt mondták, hogy már nincs szükség zenélésére, megöregedett, megmutatták neki, hogy merre felé van az ajtó. A golyó a térdről lefelé ereszkedve, elvitte gordonkásunkat ama régi korcsmalányhoz, aki azóta a korcsma tulajdonosnője lett, és nagy szemeket vetett a zenészre:

- Mi nem tartunk zenét! - mondta.

- Pedig még látható a sebhelyem - felelt megalázkodva a gordonkás.

- Az ördög kíváncsi a maga forradásaira! - felelt a korcsmárosné, és svungba hozta magát, amint egy fekete bajszos, hóhérképű legény az ajtón belépett.

Felkereste a testtől búcsúzkodó golyó ama éjsötét hölgyet, akihez illemleckék végett járogatott a gordonkás. Az éjsötét hölgy ezt mondta:

- A kártya megmutatta, hogy eljön. Ám az uram azóta meghalt, magam jövendölésből élek. Öt forintért kivetem magának is a kártyát.

No, most még a budai asszonyság volt hátra, mielőtt sarkába érne gordonkásunknak a vándorgolyó. Az asszonyság éppen férjhez ment, és az ura baltafokkal tanította móresre.

- Az én életemet nem fogod keseríteni, mint a bolond cigányét - harsogta a székvágótuskó külsejű úriember.

A gordonkás belátta, hogy akármint ügyeskedik: öregségére mégiscsak egyedül maradt a pisztolygolyóval. Egyedül, a város végén, mogorván, mint a varjak, amelyek a téli fán ülnek; csendesen, mint a szú, amely nem tud percegni, amikor a szobában kacagás hallatszik. Ott üldögélt a tűz előtt, néha elővette hangszerét, de az se akart mindig szolgálatára lenni, mert az is inkább az asszonyokat szerette.

A golyó ezenközben szépen leért a gordonkás lába sarkáig. Kidudorodott, kikívánkozott, kifelé, új teendők után vágyakozott. A gordonkás bicskát vett elő, kivágta a golyót a sarkából, és elküldötte annak, aki valaha belelőtte: a zongoristának.

- Próbálja ki ő is az életet! - mondta, és néha, télen, ha meleg volt a kályha, nevetni is tudott.

(1926)

A hírlapíró

A hírlapírót valamely olyan néven nevezték, amely megfelelt külsejének, homlokába lógó, nagy hajának, mozgékony, kaján orrának és ajka keserű mosolyának - de mi maradjunk a hírlapíró régi nevénél, Bujánovicsnál, amelyet egy dél felé eső városka egyik szélső házából hozott magával, miután megesküdött, hogy sohase teszi be többé a lábát szülővárosába. Bujánovics atyja ugyanis valamely életbe vágó hibát követett el a városi árvaszéknél, azontúl tehát a hamis kártyázásra adta magát a Betyárhoz címzett kávéházban, amikor gyakran került haza bevert fejjel, miközben fogcsikorgatva mondogatta: - Meg akartak bundázni a gazemberek, de én nem hagytam magam.

Bujánovics elhatározta, hogy sokkal előkelőbb ember lesz, mint atyja - szép nevű pesti kávéházakban töltötte idejét, a kártyásjátékokról mindig elítélően nyilatkozott, lehetőleg úriemberekkel barátkozott, akik sok tekintetben hasznára lehettek, bedugta az orrát nők magánéletébe, és beleszólott házassági ügyekbe. Igen megfontolt képpel járt-kelt az utcákon, mintha mindig valamely nagy dologban járna, szerette az öregebb embereket öcsémuramnak nevezni, az ifjabbakat bácsinak mondani, lelkemnek szólította az úriasszonyokat, és hódolattal beszélt a kasszírosnőkkel. A pincéreket apámuramnak szólította, a háziasszonyát azzal vigasztalta, hogy előbb-utóbb feleségül veszi. Mindezekből látható, hogy Bujánovics majd minden különösebb baj nélkül megöregszik, potrohosodik vagy nekisoványodik - mikor egyszerre a szívével kezdett összeütközésbe keveredni. A szívbajt ama éjjeli kártyástól örökölte, aki minden éjszaka attól remegett a kávéházban, hogy a sertéskupecek agyonverik.

Bujánovics szíve egy ködös tavaszi éjszakán jelentkezett, amikor a holdvilág a legmagasabb toronynál is magasabbra emelkedett, és Bujánovics ágyában azon gondolkozott, hogy hol tesz szert másnap annyi pénzre, hogy megebédelhessen. Az ebédelés rendszerint igen fontos körülmény volt Bujánovics életében, mert a reggelit átaludta. Mikor sorjában forgatta elméjében az eshetőségeket: a szíve hirtelen érezhetővé vált, fulladozott, mintha mély vízbe került volna, és sokatmondólag dobogott.

Valami boszorkánynyomás - gondolta magában a hírlapíró, mert bévülről inkább szeretett babonás dolgokban hinni, mint orvosi tudományban. - Ki az ördög gondol rám gyűlölködve, gyilkoskodva, elvarázslóan? - kérdezte, mint gyermekkorában anyjától hallotta.

A szíve azonban nem tréfált, fölébresztette álmából, amikor pillái becsukódtak, elvette a torkából a levegőt, verejtéket vont a homlokára, és eszébe juttatta a hírlapírónak azt az ismeretlent, akire idáig sohasem gondolt - a halált.

Nem is volna rossz hirtelen meghalni! - gondolta magában először az életben a hírlapíró, nyilván már csak azért is, mert másnap nem kellene pénzről gondoskodnia. Ám a vidékieken kívül senkije se volt - könnyen diszponálhatott tehát az életével. És mégis, mikor már belenyugodni látszott, hogy reggelig meghal, eszébe jutott egy ellensége, bizonyos Szakálovics, aki néha éjszakánként fenyegetőleg szokott előtte megjelenni gondolataiban.

Ezt a Szakálovicsot is voltaképpen másképpen nevezték, amíg valahol rajta nem maradt ez a név, amint a színészeket, tolvajokat, hírlapírókat társaik ellátni szokták bizonyos nevekkel. Szakálovics egy púpos, szakállas emberke volt, olyan szemekkel, amelyek mindenkiben valamely nagy bűnöst kerestek. Szakálovics úgy nézegetett az emberekre, mintha mindenkiben rablógyilkost szimatolna. A hírlapíró meg volt győződve arról, hogy ez a Szakálovics tud valamit az ő titkáról, apjáról, anyjáról, és majd egyszer hirdetni kezdi a háta mögött. Szakálovics ugyanis mindenkinek ellensége volt, aki ezen a világon élt. Gyűlölt mindenkit

Pesten, de még olyan városokban is, ahol sohase fordult meg életében. Szakálovics volt a kérlelhetetlenség - Szakálovics volt a kajánság, a káröröm, az örök bosszú...

- Már csak Szakálovics kedvéért sem halok meg - mondá a hírlapíró, és gyorsan kiugrott az ágyból, mert érezte, hogy ott reggelig vége volna.

Tudta, hogy Szakálovics melyik kávéházba szokott járni, hogy ott gyűlölködésre tanítsa a vendégeket. A hírlapíró felöltözködött, és nyargalni kezdett a kávéház irányába. Szakálovics az ablaknál ült és várta.

- Hm - mondta a púpos -, úgy látszik, valamely rosszat álmodtunk az éjszaka.

Mint egy henteskéssel tapogatta végig a szemével a hírlapírót tetőtől talpig - még arra is kíváncsi volt, hogy a hírlapíró mit vacsorázott.

- Az Aranykakasnál marhagulyást - felelé hírlapírónk.

- Én a kávéházban szoktam két tojást enni, mert mellé az újságokat is elolvashatom - felelt első szikrát vetve a púpos. - De nekem nincsenek is nyugtalan éjszakáim, senki se ül a mellemre, hogy megzavarja a gondolataimat...

- Azért jöttem, hogy felkérjem, sétáljon velem együtt a városban, mert azt hiszem, hogy ma éjszaka meghalok.

Szakálovics mézédes tekintettel nézett a hírlapíró elfehéredett arcába.

- Valóban megtenné, jó uram? Már régen esedékes ez a dolog, már régen obszerválom, hogy feleslegessé vált ebben a városban. Előbb-utóbb útjában lenne itt mindenkinek, legokosabb dolog, ha elpusztul innen.

- Köszönöm, hogy nem titkolja előttem a gondolatait - felelt egyszerűen a hírlapíró. - Kétségen kívül jó dolog fog velem történni, ha felfordulok.

Szakálovics erre nyugtalanul kezdett pislogni.

- Tehát nem fél a haláltól?

- Alig várom, hogy találkozzam az öreg cimborával. Csak éppen gyávaságból nem vetek véget önként az életemnek. Meg kell halni ahhoz, hogy végre jól érezzem magam, és hogy mindenkinek megfelelő örömet okozzak a városban.

Szakálovics a kabátját vette:

- Ez nagyon önhitt gondolkozás, mert végeredményben senki se törődik magával, akár él, akár meghalt, talán én vagyok az egyetlen, aki számon tartaná, hogy nem látom a kávéházban elbizakodott mosolyát, szemtelen orrát, gúnyolódó száját. Talán én mondanám egyedül, hogy egy gazemberrel kevesebb szaladgál Pesten.

- Így lesz, Szakálovics úr.

Szakálovics miután megmondta a véleményét, bizonyos megkönnyebbüléssel követte a hírlapírót az éjszakába:

- Tehát halljuk, hogyan akar végezni magával?

- Kínzó szívbajom van, ezzel a betegséggel terhes az élet. Azért akarok a halálba menekülni. Ma éjjel csaknem megfulladtam.

- Ezt igen jól tette volna, ahelyett hogy a nyakamra jön. De lehet-e önnek hinni, valóban olyan elviselhetetlen a betegsége? - kérdezte a púpos.

- Higgye el, Szakálovics úr, hogy még húznám darab ideig, ha lehetne. Egy orvosságom van: a halál.

Ekkor már a Duna-part felé baktattak. A hírlapíró tréfásan köszöntgetett az elmaradozó palotáknak.

- Hál' istennek, ezeket a palotákat sem fogom újra látni, mert nem kell többé visszajönnöm. Úgyis a másoké ezek a paloták, de még a lakókhoz sincs közöm. Mindig utáltam ezekben az elegáns utcákban járni-kelni, mert szinte megbetegedtem a gyötrelemtől. De jó lesz vissza nem térni Pestre.

A púpos vigyorgott:

- Tehát a Dunába akar ugrani? Még úgysem láttam ilyesmit. De vajon van-e kellő gyakorlata ehhez a dologhoz, nem téveszti el az ugrást, nem úszik vissza a partra?

- Tessék csak rám bízni. Tudom, hol legmélyebb, legörvényesebb, legbiztosabb a Duna: a híd-lábaknál, ahol éjszakánként a vízi boszorkányok táncolnak. Ezeknek a hölgyeknek a karjaiba fogok menekülni.

A púpos aggodalmaskodott:

- És onnan nem lehet visszajönni?

- Még eddig senki se menekedett meg. Hiába jönne a csónakos, a víz nem adja vissza áldozatát.

Szakálovics percről percre izgatottabb lett, amint a híd felé közeledtek. Míg a hírlapíró boldog megelégedettséget mutatott. Belső örömtől remegett a hangja, amikor beszélt:

- Vajon azért maradjak a városban, hogy olyan kiállhatatlan, csúf, piszkos öregember váljon belőlem, mint amilyen maga? Azért gyógyíttassam a szívbajomat, hogy az majd életem legboldogabb napján, esetleg házasságom első napján vágjon le? Kínlódjak, koplaljak, búsuljak itt, amikor egy ugrással megszabadulhatok mindenféle kellemetlenségtől?

- Ha így vesszük, akkor nem is olyan nagy ostobaság, amit cselekszik - mormogta elgondolkozva Szakálovics.

Most a híd közelébe értek, a hírlapíró levetette gyorsan a kabátját, és az izgalomtól remegő Szakálovicsnak nyújtotta.

- Magának hagyom, mert annyira szeretett.

- Az ördög szerette - felelt mogorván a púpos. - De várjunk csak egy pillanatig. Nem lesz valami kellemetlenségem ebből az ügyből kifolyólag?

- Legfeljebb a lelkiismeretével. Isten vele, Szakálovics úr, beszéljen ezentúl is rosszakat rólam a kávéházban - szólt a hírlapíró, és mászni kezdett a híd karfájára.

A púpos erre elvesztette a nyugalmát. Ordítani kezdett:

- Ne szamárkodjon, hallja!

De a hírlapíró átemelkedett a korláton, és lefelé ereszkedett a víz felé, két kezével kapaszkodva a híd karfáiba.

- Jöjjön vissza! - üvöltött a púpos. - Mit adjak, hogy visszajöjjön?

- Ne adjon semmit, mert egy ilyen gazember, mint maga, nem adhat nekem semmit - felelé függő helyzetében a hírlapíró.

- Ígérem, hogy ezentúl csak jót, dicséreteset fogok önről mondani! - kiáltozott a púpos. - Maga lesz előttem a legderekabb ember, mintha az életemet mentette volna meg. Pénzt fogok önnek adni, akár kell, akár nem kell. Itt van a bugyellárisom, a magáé.

Így szólt Szakálovics, és erszényét valóban a híd deszkáira vetette.

- És bocsánatot kér?

A púpos erre igenlően válaszolt, mire a hírlapíró visszamászott a korláton, és tán még ma is él, ha meg nem halt.

(1926)

Isten veletek, ti boldog Vendelinek!

- Isten veletek, ti boldog Vendelinek - mondá Privát úr, amikor otthonában bezárta az ajtót maga mögött, amint talán a búvár búcsúzkodhatik a világtól, mielőtt a tenger mélyébe leereszkedne. - Isten veletek, Vendelinek! - ismételte az úriember, amikor a kulcsot kétszer megfordította a zárban.

Privát úr „boldog Vendelineknek" nevezte mindazokat, akik rajta kívül még ezen a földkerekségen éltek. Ugyanis az volt a véleménye a világ beosztásáról, hogy abban mindenki boldogabb, megelégedettebb, vidámabb, mint ő, mert gonoszabb, közönségesebb, jellemtelenebb, hazugabb... A boldog Vendelineknek csupa ocsmány tulajdonságaik vannak, úgy lelkileg, mint testileg... Azért csak „Isten veletek, ti boldog Vendelinek!" - ismételte Privát úr, amint elhelyezkedett a kályha mellett, amelyben kivételesen égett a tűz.

...Nézzük csak, mi történt vele ma is, amikor otthonát darab időre elhagyta, hogy valamely vendéglői látogatása révén örömet okozzon magának.

Ködös, novemberi nap volt Pesten, egyike azoknak a komor napoknak, amikor a hó nem tud leesni, pedig akkor mindjárt jobb volna, gondolják magukban a fenyegető égboltozat alatt járó emberek. Mi volna mindjárt „jobb"? Ezt ők maguk sem tudják. Talán a kocsisok a körutakon nem gondolnák többé, hogy ők Londonban vannak, előkelően és gyorsan kell hajtaniok, hogy majdnem eltapossák az ügyetlen járókelőket. Inkább gondolnák magukban, hogy ők csak egyszerű falusi kocsisok (aminthogy azok is Privát úr szerint), és a késő őszidőben trágyát fuvaroznak a nedves szántóföldekre, a kertek alatt, ahol legfeljebb a madárijesztőket lehet elgázolni. Vagy talán az volna mindjárt „jobb", hogy a hóban megláthatnák az emberek a lábnyomaikat, ami valóban nem utolsó mulatság, ha az embernek finom, új cipő van a lábán. De Privát úrnak erről a cipődologról is megvolt a véleménye. Szerinte két-három grófnőnek van jó cipője Pesten, a többieké vagy olyan, mint az európai körúton levő négeré, vagy pedig egyszerűen toprongyos.

De mégis volna valami, ami jobbá tenné a helyzetet, ha a hó leesni tudna. Privát úr gyermek- és fiatal korából emlékezett, hogy hóesés idején, különösen első havazáskor, mindig nevezetesebb étvágya volt. Mindenféle levesek jutottak eszébe, amelyekben disznógerincek főttek, és odakünn tartalmasan, hangtalanul szakadt a hó. Ezért hát megállott egy utcasarkon, és még egyszer a füstös, vigasztalan égboltozatra pillantott. Igen, ha leesne a hó, bizonyára jobb étvággyal menne most ebédje felé.

Bár megtehette volna azt is, hogy valamely előkelőbb szálloda éttermébe fordul be, mert pénz nélkül sohasem ment el hazulról, mégiscsak inkább valamely szolid, polgári vendéglő felé nézett. Véleménye szerint az előkelő éttermekben az emberek nem esznek természetesen; azt nézik, hogyan kell fogni a villát meg a kést, hogy a konfidens pincér ki ne gúnyolja őket a hátuk mögött; nem merik leszopogatni a csontokat, nem merik kitörölni a tányért, még kenyeret sem esznek annyit, mint amennyit szeretnének; a sótalan ételhez mustárt kérnek; nem mernek lármát csapni, ha hajszálat találnak az ételben; egyszóval jóllaknak a kapusok sapkalebegtetésével, valamint a pincérek hajlongásával.

Nem könnyen ment az ilyen szolid, polgári vendéglő feltalálása, mert Privát úr ismert minden vendéglőt a Körúton, mindegyiknek tudta valamely hibáját, és már előre káromkodott magában, hogy vajon mivel fogják lefőzni, felbosszantani a vendéglőben; sőt már előre tudott haragudni azért is, hogy a takarítóasszony majd négy órakor pár percre kinyitja az ajtót a seprés idején. Meg tudta volna ilyenkor gyilkolni a tudatlan asszonyszemélyt...

Bekandikált a vendéglői ablakokon, hol találna kedvére való sarokasztalt, ahonnan ő az egész világot szemmel tarthatná, de őt nem látná senki. Ha itt-ott volt is ilyen félig-meddig kedvére való asztal, kellemetlen külsejű emberek ültek vele szemben vagy a szomszédságában. Gyerekek ültek arrafelé, akik majd ostobaságokat fecsegnek, vagy pedig mindenféle nők, akik akkor is felhúzzák az orrukat, ha fixírozzák őket, akkor is megdühösödnek, ha egyetlen megvető pillantás sincs részükre.

Végre talált egy vendéglőt, ahol a sarokasztal nem volt körülvéve mindenféle fogasokon függő télikabátokkal, sem esernyőkkel, sem botokkal, sem kalapokkal; a pincérnek sem volt éppen más dolga, mint Privát úr kabátját lesegíteni, aztán elment, anélkül hogy tolakodó kérdéseivel molesztálta volna. - Húsleves vagy paradicsomleves - szokták mondani ezek a tolakodó fráterek már emberemlékezet óta, hogy a vendégnek (P. úrnak) leginkább ahhoz volna kedve, hogy nyomban távozzon.

Úgy látszik, hogy szerencsés napja van emberünknek... Csupán a borfiú alkalmatlankodott kérdésével: sört vagy bort parancsol? - Majd, ha ettem! - válaszolt komoran a vendég. Most már volt ideje körülnézhetni is a teremben, hogy vajon kinek a látása fogja megkeseríteni az életét, amikor figyelme hirtelen másra terelődött. Nyílott az ajtó, és az ajtón „kedvére való ember” lépett be.

Milyen volt az új vendég, aki P. úrnak megtetszett?

Persze, a „boldog Vendelinek” fajtájához tartozott, meglehetősen kövér ember volt, de mégsem azok közül való, akik istencsapásként, boldogtalanul viselnék testi terjedelmüket. Csak éppen annyira volt kövér, hogy állandóan azt bizonyítsa a világnak, hogy a jó falatok nem lehetnek ártalmasok az egészségre. Keze akkora volt, mint egy fürj aratás után. A mellényét kigombolta, hogy a konyhán gondolkodóba eshettek a fácánok, tyúkok és egyéb madarak: vajon nem volna jobb elrepülni? Az arca piros volt, mintha éppen most jött volna valamely körvadászatról, ahol bundás nyulakat puffantott le, amelyeket ajándékba küldött ismerőseinek, mellékelve mindjárt a receptet is, amely szerint a nyulat készíteni kell. A nyakának a tartásából, valamint rozsdavörös színéből könnyen megállapítható, hogy az új vendég életében a marhagerinceket sem vetette meg, mert bizonyára megfordult olyan vendéglőkben, ahol jó marhahúst mérnek. Most még a szemét vette szemügyre Privát úr a „kedvére” érkezett vendégnek. Kerek, bizalmas, gyanakodás nélküli szem volt az, mely korántsem ismeri a rosszindulatokat, mielőtt a korcsmában leülne ebédelni, bizalommal néz a közelgő esemény elé, még a halszálka sem jut az eszébe.

Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt, leporozta maga előtt, sőt jobbra és balra is az asztalterítőt. Aztán figyelmesen kibontotta a szalvétát, mintha valamely varázslatot művelne; az asztalkendőt aztán a nyakába kötötte, jól elrendezvén azt elöl a mellén, hogy ráncot ne vessen, valamint hátul a gallérjánál, hogy az asztalkendő két csücske hasonlatos lett valamely pár malackörömhöz.

Ez után a művelet után új helyre tette az asztalon a sótartót, a paprikatartót, fogpiszkálótartót, mint valamely kis bálványokat, amelyeknek megengedtetik részt venni a közelgő ceremóniában. Látszott, hogy nem először végzi ezt a fontos műveletet, minden kis bálványnak megvolt a maga helye, amelyre engedelmesen elvonult.

Most bal kezével közelebb vonta a vizespoharat, amíg jobbjával az evőkést emelte fel, és a kés fokával néhányszor koccantott a pohár oldalán... Privát úr csaknem felemelkedett a szemközt levő asztalnál, de nem a bosszúságtól, hanem az örömtől. Régen hallott hangok voltak ezek. Vidéki stációk jutottak eszébe, ahol a személyvonat tíz percre megáll, hogy mindenki ebédelhessen a restaurációban. Minden ilyen ebédelőállomásnak megvolt a maga

specialitása. Püspökladányban például a malacbecsinált volt a leghíresebb. Nyíregyházán, a téli hetivásáros napokon disznótor van a vasúti vendéglőben, míg Sátoraljaújhelyen a határszél felé menő vonatokat olykor medvetalp is várja, ha a hajtás jól sikerült, de őzgerinc bizonyosan akad. Az állomások jelzőcsengettyűi halkan és állhatatosan csilingelnek, dübörgő kézikocsin viszik a postát, néha tolatnak, és a vagonok messze hallható pendüléssel csapódnak egymáshoz. A pincérek, akik egész Magyarországot bekóborolják, miközben az ételt az utazó elébe teszik, biztatólag mondják: - Csak tessék nyugodtan enni, még öt percünk van Pest felé. - Ilyenkor mindenféle étel és ital jólesik, mert a vasút gondoskodik arról, hogy az utazónak jó étvágya legyen. Kis üveg borok és pálinkák vándorolnak a bundazsebekbe, a bajuszok a legkülönbözőbb vidéki zsíroktól fénylenek, de a szívet már némi nyugtalanság háborgatja az esetleges lemaradás miatt. Egymást nézik az utazók, akik egy vonattal utaznak, és bizony, ha valamelyik hóbortosan szaladásba fog, a többi mind utánavetekedik. Ilyenkor aztán hiába jön kézicsengettyűjével az a télszagú sapkás ember, aki egész életében a következő stációk nevét kiáltozza... Ilyen hangulatok lepték meg Privát urat, amikor az új vendéget kocogni hallotta a kés fokával a vizespoháron.

Ezután a kopasz és veres orrú pincér, aki már életében nyilván többször megitta a konyhán a szakácsnő jóvoltából azt a veres bort, amelyben a vadkanfőt kifőzték, a virágbokrétával, pecsenyéstálakkal és hosszú farkú fácánokkal illusztrált étlappal a kezében megjelent, és olyan tisztelettel nyújtotta át a szalvétája mögül pislogó vendégnek, mint valamely pápai bullát.

- Semmi se fogyott még el a konyhán? - kérdezte gyanakodva a vendég, mielőtt az étlapra egyetlen pillantást vetett volna.

- Mindennel szolgálhatok, amihez uraságodnak kedve van - felelt a veres orrú pincér, aki egyébként olyan szőkére volt beretválva, mint az imént leforrázott malac.

A vendég most bal öklét az asztalra helyezte, kissé hátravetette magát a széken, hogy a pincérnek a szeme közé nézhessen, mint valamely bíró.

- Velős csont is van? - tette fel a fogas kérdést.

- Egy szép koncot az imént még láttam a konyhán.

- Hát siessen, barátom, hogy el ne vigyék, mert a húsleves után azt szeretnék enni - mondá most eddigi méltóságához nem illő nyugtalansággal a vendég, és rövid, vizsgáló pillantást vetett maga körül az asztalokra: vajon nem fedezendi-e fel bánatára ama szép koncot valamely érdemtelen ember előtt. Nem, a koncnak sehol se volt nyoma.

- A húslevesbe mindenesetre habarjanak bele egy egészséges tojást, valamint némi zöldséget, így kalarábét, karfiolt, sőt burgonyát is tehetnek bele - szólt a vendég a vele együtt bólogató pincérhez.

A vendég szabadon maradt bal kezét kinyújtotta egy régebben kiszemelt császárzsemle után, megropogtatta, és tördelve majszolni kezdte, anélkül hogy egy pillantást vetett volna rá.

Mert tekintetét fontosabb dolgok foglalkoztatták, a jobbjában tartott étlap tanulmányozása.

Az étlapok íróinak fogalmuk sem lehet arról, hogy milyen fontos dolgot művelnek, amikor mindennapi munkájukat végzendik. Privát úr például ismert egy úriembert - földszintes, kertes háza volt Budán -, aki csak azért járt Pestre ebédelni, hogy az étlapokat összegyűjtse. Természetesen csak olyan helyről vitte el magával emlékbe az étlapot, ahol jól sikerült az ebédje. Volt a gyűjteményében étlap olyan korcsmákból, amelyek már régen megszűntek, de a maguk idejében nevezetességek voltak. Ez az úriember külföldi utazásaiból is magával hozta

az étlapokat, és így könnyedén visszaidézhette azoknak az ebédeknek az emlékét, amelyeket különböző vendéglőkben elfogyasztott. A gráci Elefánt fogadó étlapját forgatta öregségére a legnagyobb delíciával. Szarvaspecsenye volt, mégpedig felejthetetlenül készítve. Az talán nem is említésre méltó, hogy ez a bizonyos szenvedélyes gyűjtő ugyanekkor tartotta a nászutazását.

Az új vendég valóban megbecsülte az étlapot, amelyet a kopasz pincér a kezébe adott. Előbb csak szabad szemmel kezdte olvasgatni azt a helyet, ahol a levesek és főzelékek szerepelnek, de érdeklődése percről percre növekedett - valószínűleg akkor, amikor a sültekhez érkezett -, mert oldalzsebébe nyúlva, kihúzott dugóéhoz hasonlatos puffantással nyitott fel egy szemüvegtokot, majd a szemüveget gondosan orrára helyezve: olvasgatni kezdte elölről az étlapot, mint valamely érdekessé vált regényt, amelyben eleinte szórakozottan lapozgattunk. (Privát úrnak helyeslését az a körülmény is megnyerte, hogy a vendég nem afféle modern, csontkeretes amerikai svindlerszemüveget vett elő zsebéből, hanem amolyan régifajta, keskeny acélkeretű üveget, amelyen át valaha a bibliát olvasgatták.) A szemüveg birtokában a vendég aztán alulról felfelé is olvasgatni kezdte az étlapot, mert nem lévén tisztában terveivel, ilyenformán akart magának tájékozódást szerezni arról, hogy voltaképpen mit is kellene ebédelni. Tanulmányozás közben egyszer helyeslőleg, máskor rosszallólag intett a fejével. - Privát úr a világért nem adta volna, ha megtudhatja eme lelki indulatok okát.

De már megjelent a veres orrú, szőke pincér a levesestállal, és olyan érdekesen mosolygott, mintha a legjobb híreket hallotta volna odakünn a konyhán.

- Tálban hoztam a levest! - jelentette, mintha engedelmet kért volna.

De a vendégnek nem volt ez ellen semmi kifogása. Levette szemüvegét, tokjába zárta azt, miközben ismét dugaszhangot hallatott; figyelmét most már kizárólag az elébe helyezett levesestálra fordította. Előbb az asztal közepéről vette szemügyre, majd közelebb húzta, és a merőkanalat csendesen beléeresztette. P. úr észrevette, hogy a vendég úgy fogja a kanalat, hogy kisujja a kezén ugyanekkor felemelkedik, mint valamely karmesteri pálca.

- Nincs valami leveserősítőjük, Maggi vagy ilyenféle? - kérdezte a vendég, amikor az első kanállal a tányérjába mért.

- Hogyne volna, uram! - felelt a pincér, és már hozta is a barnás folyadékkal az üvegecskét, amelyet szemügyrevétel után a vendég jól megrázott, mintha az erejét akarná felszínre hozni, és bőven csepegtetett a levesbe.

De a vendég még mindig nem nyúlt a leveshez, jobb kezével mellényzsebében keresgélt, ahonnan Privát úr legnagyobb örömére egy dió nagyságú, piros, száraz paprikát vett elő, amelynek felmetéléséhez ugyancsak egyik zsebéből penecilusát vette elő. A piros paprikaszeleteket, valamint apró magokat egy gyógyszerész gondosságával hintette a levesestányérba, amelynek tartalmát nem szűnt meg kevergetni bal kezével. Hosszú tésztás leves volt, araszny hosszúságú laskák mutatkoztak a kanálon, miközben a vendég néhányszor felemelte a kanalat. (P. úrnak azok a levesek jutottak eszébe, amelyeket sáfránnyal színesített valaha az édesanyja.)

Majd hirtelen lebukott fejével, és a tányér széléről egy kanálnyi levest a szájába vett. Jól megforgatta a fogai között, megelégedéssel nyelt, szemét most már a legnagyobb bizalommal függesztette a levesre, és a kanalak sűrűn követték egymást, miközben a hosszú tészták elvegyültek a vendég csurgóra álló bajszával, majd a nyelv segítségével eltűntek. Azt azonban mégsem lehetne áperte kijelenteni, hogy a vendég szörpölte volna levesét, csak éppen kellő étvágyassággal fogyasztotta.

Egy pillanatig szünetet tartott, mert egy kalarábédarabot kellett a kanál élével kétfelé vágnia. E szünetben megkérdezte a pincért:

- Hogy hívják magát, barátom?

- Vendelinnek, legalázatosabb szolgálatára.

- Van magának felesége?

- Volt, nagyságos uram.

- Talán meghalt?

- Más történt - felelt Vendelin, és közelebb tolta a levesestálat a vendéghez, mert annak fenekén még érdemleges tésztamennyiséget, valamint egy piros répát látott. A vendég bizonyos rezignációval bólintott.

- Habár nem túlságosan kedvelem a répát - mondá.

- Hozhatom a velős koncot, nagyságos uram?

- Valóban - mondá a vendég, miután bajuszát előbb jobbról balra, majd balról jobbra, végre fölülről lefelé megtörülgette az asztalkendővel. - Csak arra akarom figyelmeztetni, Vendelin barátom, hogy kenyérszeleteket pirítsanak hozzá, mert ilyesmihez a zsemle nem egészen alkalmas. És forró legyen, mint a babám szíve.

Ez utóbbi kijelentéséből bárki megállapíthatja, hogy a vendégnek eddig kedvére mentek a dolgok. Tagadhatatlanul megelégedett pillantással nézett az elsiető pincér után.

A velős csont megérkezéséig a vendég idejét azzal töltötte, hogy körülnézett a vendéglő falán, ahol, mint afféle szolid, pesti vendéglőben, még emlékben maradtak azok a képek, amelyeket az ősök hoztak divatba: így felfűzött fácánok, disznófők, bámész halak feketedett rámák között; amott egy gyümölcsöskosár almával, körtével, szilvával, szőlővel, de a kép maga olyan poros és kopott volt, hogy nemigen csinált gusztust a gyümölcsevéshez. Miután a szőke kis borfiú, amilyenek ezek a Pestre vetődött sváb gyerekek, éppen ott lábatlankodott, a vendég kegyes leereszkedéssel így szólt hozzá:

- Most már hozhatsz egy pohár sert, de füles pohárban és hanzli nélkül. A habot megtarthatja a csapos magának.

A borfiú történetesen fürge volt, nyomban ott termett a sörrel, amelyet a vendég a legnagyobb gyanakvással emelt a világosság felé. Aranyszínű sör volt, vándorlegény álmodik ilyennel a tikkadt országúton, madárcsiripeléstől hangos komlóföldek illata szálldosott ebben a frissen csapolt sörben, de a vendég mégis megcsóválta a fejét:

- Nagyon gazdag ember lehet a korcsmárosod.

- Miért, nagyságos úr? - kérdezte a gyerek.

- Mert bőven méri a habot - felelt a vendég, és a füles poharat jól keze ügyébe igazítva, rálöttyentette azt az imént elfogyasztott levesre. Az asztalkendőnek megint csak volt dolga, amíg a bajuszát megszabadította a sörhabtól.

De már érkezett is a nevezetes velős csont.

...Mit gondolhatott magában a vendég, amikor a hatalmas csontot meglátta: nem árulta el. De Privát úr ebben a percben megcsalva érezte magát az összes budapesti vendéglősöktől. Íme, ő harminc esztendeje látogatja a korcsmákat, de még ilyen velős csonthoz nem volt szerencséje,

míg ennek az igénytelen fráternek, aki nem is látszik budapestinek, nyomban a város legszebb koncát tálalják fel.

A vendég leoldozta a szalvétáját a nyakáról, és bal kezébe szorította azt.

- Hát, Vendelin barátom, hová lett hát az az asszony?

- Elment, nagyságos uram - felelt a pincér olyan bizalommal, mintha már nagyon régen ismerné a velős csontos urat.

- Elment? - kérdezte bizonyos meglepetéssel az úriember.

- Sszty! - szisszentett a pincér, mintha vonatot akarna utánozni, a levegőbe emelt kezével pattintott, és az ajtóra mutatott.

- Sszty! - ismételte a vendég, és megcsóválta a fejét.

De most már éppen itt volt az ideje a velős csonttal való foglalkozásnak, mert még kihűlne az a sok haszontalan beszédben. A vendég tehát bal kezére csavarta a szalvétát, ebben megmarkolta a csontot, majd felemelte jobb kezét, és kétszer-háromszor egymás után a bal karjára csapott, mire a derék csont kiadta derék tartalmát.

Az ilyen napvilágra került velőt gyorsan szokás elfogyasztani. A vendég dolgozott is a pirított kenyérszeletekkel, a sótartóval, paprikatartóval, de bármilyen nagy darabokat is vett a szájába, szemét most már állandóan a kopasz kis pincérre függesztette. (Privát úr megállapította magában, hogy a velő meglehetősen nehéz étel, azért adják a korcsmárosok déli időben, hogy az embernek legyen ideje megemészteni. Aki esti étkezéshez fogyaszt velőt, annak múlhatatlanul boszorkánynyomása lesz; míg a velő élvezete délután csak múló bágyadtságot okoz.)

A kis pincér beszélt, amíg a vendég a kenyérszeleteket gyömöszölte magába.

- Kérem, én a Kaszinóban voltam pincér fiatal koromban; ott tanultam meg, hogy a ruhámat mindennap vasaltatni kell, tiszta inget kell hordanom, borotválkozni kell. Igen, a Szemere, a Péchy, az Üchtritz voltak a vendégeim, és én mindig tudtam, hogy melyik lóval akarnak nyerni az urak. A zsokék odakünn várakoztak az előszobában, a trénerek a folyosón ültek. Ott folyt a tippelés néha éjfélig is, és mi, pincérek, tegeződtünk a zsokékkal. A Carslake-nak suttyomban mindig whiskyt szódavízzel adtunk, mert idegent nem szabad kiszolgálni a Kaszinóban. Hyams a nagy öves szivarokat szerette, csak valódi havannát szívott mindig. Ritkán mehettem ki a lóversenyre, de azért ismertem minden lovat. A félszemű Horner bukméker, aki gyakran jött a Kaszinóba, hogy pénzt vigyen el az uraktól, vagy pénzt hozzon az uraknak, akárhányszor meglátott, mindig megszólított: „Nos, Vendelin, kérdezte németül, melyik ló fog holnap nyerni?” És én megmondtam a félszemű Hornernak a nyerő lovakat, amint ott az urak beszélgetéséből kihallgattam; és Horner gyakran megajándékozott egy-két rózsaszínű cédulával, előrefogadásokkal. Ezek a cédulák mindig késő őszre, a St. Leger napjára voltak kiállítva, és én persze sohase nyertem...

- Milyen sültet lehetne enni? - kérdezte most a vendég, és a félretett étlapot kezébe vette. - Hm, látom, hogy kacsapecsenye van! De hát azt eleget eszem otthon...

- Igen, kacsa vörös káposztával - ismételte szórakozottan a kis pincér.

A vendég egy pillantást vetett a fogpiszkálótartóra, aztán megvetéssel tolta el magától. Vékony, modern fogpiszkálók voltak abban. A mellénye felső zsebébe nyúlt, és onnan egy hatalmas, keményfából való fogpiszkálót vont elő. És nagyszerű fogai közé döfte, amely fogak elegendők volnának egy szép címeres fehér ökör elfogyasztásához. A vendég a fogpiszkálón át beszélt: - Tudja, Vendelin fiam, amikor én Pestre jövök, rendszerint valami vadat szeretek

ebédelni, mert otthon a mi falusi szakácsnőink nem tudják úgy elkészíteni a vadat, mint ezek a pesti férfiszakácsok. A régi Lippert-féle vendéglőben készítették legjobban a vadpecsenyét, az öreg Lippert maga is nagy vadász volt, főlövészmester volt a budai lövészegyletben. Én ezt tudtam, és odajártam nyulat enni.

A kis pincér tanakodva nézte a vendéggel együtt az étlapot. A vendég a mutatóujjával, mint az iskolás gyerekek; kísérte az étlap mondanivalóit.

- Látom, itt van fácán gesztenyével. Csak az a kérdés, hogy milyen gesztenyével van töltve: olasz gesztenyével vagy magyarral?

- Fácán gesztenyével - ismételte a kis pincér.

- Nohát, ha nincs valamely különösebb hibája annak a madárnak, akkor jöhet - döntött végre a vendég, és az étlapot félretette, mint egy kiolvasott könyvet.

Várakozás közben most már nem a falakat nézte, hanem az asztalterítőt, amelyen talált lefricskázni való kenyérmorzsákat. Majd fejcsóválva szemügyre vett egy paradicsomfoltot, amelyet valamely régebbi vendég hagyott hátra. Elővett egy kést, és próbálta levakarni a foltot, de ez nem nagyon sikerült.

- Itt van a fácán - jelentette a kis pincér, amikor a párolgó tállal megjelent. - Hoztam mellé burgonyapirét és kovászos uborkát.

A vendég mindegyik kezébe evőeszközt vett, amint hátradőlve várta a fácán megjelenését:

- De nem addig van az, Vendelin barátom: hol maradnak a különböző mustárok? Én például nagyon szeretem a csípős házimustárt, amelyet jó gazdasszonyok otthon maguk készítenek, de nem vetem meg a francia mustárt sem. Az angol mustár pedig a kedvencem. Elő a mustárokkal, Vendelin barátom, de ne legyen beszáradva az üveg - tette hozzá nyomatékosan a vendég, és a fácánnak a mellét vette elő.

(Privát úr a szomszédos asztalnál most már bőven elgondolkozhatott azokról az erdőségekről, amelyekben fiatal korában megfordult, ahol a fácán tanyázik. Milyen nagy lármát csap ez a madár, amikor fészkel, milyen lobogós, ügyetlen szárnyalással repül az ellenszélnek, mintha egy asszonyszemély szoknyái közé fújna a szél... Ezekben az erdőkben, ahol a fácán szeret lakni, a kidőlt fák tovább lombosodnak, mint a holt embernek nőnek a körmei; a kökénybokrok édesdeden kékülnek bele az őszi szemhatárba, és a völgyben, a vízben a szarvas büszkén számlálgatja szarvait. Vadászok csörtetnek át az erdőn, amikor a Nyilas hava komorrá teszi otthon ülésüket; kutyák ostromolják az erdei tisztások csendjét, és a puskadurranásból meg lehet állapítani, hogy dolgoznak-e az orvvadászok a területen.)

Vendelin megérkezett az összes mustárokkal, amelyek a szolid, polgári vendéglőben feltalálhatók voltak. Aztán Vendelin így beszélt:

- Némelyek vad csipkebogyóból készült ízzel is szeretik a fácánt, mint például Wiener-Waldau lovag, akit ugyancsak én szolgáltam ki a Kaszinóban. Olyan piros ember, mint a tengeri rák vagy őszidőben az urak frakkja. Sohasem küldött vissza semmiféle ételt, megette, és másikat rendelt. A legjobb tipszter volt Bécstől Budapestig, és az urak szívesen barátkoztak vele. A jobb kezén a gyűrűsujja görbe volt, azt szokta mondani, hogy egy vadleány törte ki, mikor már másképpen nem szabadulhatott... Egyszer azt mondja nekem Wiener-Waldau: - Vendelinkém, én magát szerencsés emberré akarom tenni, fogadja meg Festetich hercegnek a lovát, a Patience-ot minden alkalommal, amikor az futni fog. - Én azt gondoltam magamban, hogy majd egyszer-kétszer megjátszom a herceg úr lovát, aztán agyő, Patience, van még más versenyló is Pesten. Igen ám, de a csonka lovag nem hagyott békében. Mikor elébe tettem a

menükártyát, amikor a szakácstól a legjobb falatokat veszekedtem ki részére, amikor megállottam a háta mögött, hogy a magam egyéni nézeteit is elmondjam a lóversenyről, amelyhez mindig nagy hallgatóságom volt a Turf kávéházban, ahová hajnalonkint mi, pincérek, jártunk, a lovag csak intett a kacska ujjával: „Csak Patience! Ezen fognak tönkremenni a bukmékerek!" Kénytelen voltam tehát a lovagra hallgatni, és pénzecském napról napra szaporodott; már kölcsönöket is tudtam adni pincértársaimnak. Patience akárhányszor futott, mindig nyert.

...Úgy látszik azonban, hogy a vendég nem volt valami nagy barátja a lóversenyzésnek, mert a kis pincér előadása alatt egyszer sem vonta el szorgos figyelmét sem a fácántól, sem a különböző mustároktól, de még a kovászos uborkától sem, amelyet olyan ropogtatva rágott, hogy a szemközt ülő Privát úrnak téli utazások jutottak eszébe, amikor a frissen esett havat elkapja az erős fagy és a vasalt szán csikorogva repül tova az országúton, téli szőrű lovak lombos farkai mögött. A fácán szárnyát a fogai közé kapta, és a csontocskáknak olyan odaadást szentelt, amilyent ez a szép, vadon élő madár valóban megérdemelt, mielőtt az orvvadászok a pesti piacra hozták volna őt. Mindegyik csontocskának megvolt a maga külön zamata, mintha azok az erdők, tájak lehelték volna beléjük az illatukat, amerre a fácán valaha röpködött. Ah, büszke lehet ez a madár, hogy ilyen megértő fogyasztóra talált, nem pedig valamely kényes dámára, aki villával és késsel szedegeti le a csontokról a húsocskákat.

- Patience! - mondta csurgós szájjal a vendég. - Ismerős név.

- Hát még ha ismerte volna, nagyságos uram - mondá a kis pincér a különböző mustárokat rakosgatva a vendég előtt. - Mert nemcsak a lovat hívták így, hanem egy leányt is, a pályafelügyelő leányát, aki odakint lakott kis házikóban a régi lóversenytéren, és már tizenöt éves korában felügyelőnőjük volt azoknak az asszonyoknak, akik a pályáról a füveket kikapálják, valamint a pályát felseprik, és azt egyengetik, hogy a lovacskák botlás nélkül futkározhassanak rajta. A pályafelügyelő leánya volt, és a csodakanca tiszteletére Patience-nak hívták őt az istállókban a lovászok. Képzelheti, nagyságos uram, hogy tudott valamit ez a leány, legalázatosabb szolgálatára.

- Hm - mondta most röviden a vendég. - Ezzel a fácánnal elkészültünk volna, isten nyugosztalja: derék madár volt.

A vendég megint kezébe vette az étlapot, és hirtelen felkiáltott.

- A teremtésit, csaknem elfelejtettem, hogy tulajdonképpen miért is jöttem Pestre! Finom főtt marhahúst szeretnék enni, mert az nálunk faluhelyen nem kapható. Minden héten egyszer vág a mészáros, akkor is csak valami vén, kimustrált teremtést, amelynek húsa szívós, kemény, az ereje semmi, az ember megunja az életét, amíg megeszi. Mondja, Vendelin fiam, volna odakünn a konyhán egy kis darab csontos vagy csont nélküli marhahús? Nem bánom, ha bordás is, de a gerincet jobban szeretem. De legnagyobb örömömre volna az a színhús, amelyet Pesten táfelspitznek neveznek. Tudja, ezt enném én paradicsommártással, fiatal hagymával, melyet minden jobb vendéglőben termesztenek a pincében. Ha a vendéglős ád magára valamit, van fiatal hagymája.

A kis pincér egy darabig tanakodva állott:

- A szárnyas után? - kérdezte.

- Eh, mit bánom én a maguk étkezési rendjét! Ki vagyok én, hogy nekem maguk előírják, hogy mit egyek? - kiáltott fel váratlan szilajsággal a vendég. - Azért jöttem Pestre, hogy jó marhahúst egyek, csak a sok haszontalan beszélgetésben elfelejtettem.

A kis pincér legyintett a szalvétájával, mintha valamely rossz gondolatot űzne el, valami szomorúságot, amely a szívére készült telepedni. De elsietett a konyha felé, ahonnan a szakács kiabálása hallatszott, amely mindig jó jel egy vendéglőben. Eközben a másállapotos konyhalány bejött, s a köténye alatt magas poharat hozott, amelyben bort vitt ki a szakács lecsillapítására. A vendég a mezítlábas konyhalány megtekintésével volt elfoglalva, amíg az újonnan rendelt porció megérkezett.

Szép darab csontos hús volt! A szélén bőségesen maradt zsiradék, amely téli időben legjobban melegíti az embert. Jó konc volt, amelynek igazában valamely messzi fogadóban örülne az ember a hosszú téli utazás után. Ez a konc egymagában elegendő lett volna ahhoz, hogy másnap köménymagos levest kívánjon reggelire a vendég.

- Úgy látom, bécsi hús! - mondá a vendég, mikor késével egy darabot óvatosan lenyisszantott a húscsomagból, hogy fele a falatnak zsiradék, másik fele hús legyen. A villájára tűzött falatot lehintette sóval, majd megcsónakáztatta a paradicsommártásban. A falatot aztán komolyan szájába vette, utána egy késhegynyi krumplit, és nem vágta meg a száját, amikor a kést bevette. Ezután ama tányérhoz nyúlt, amelyen zöld szárú hagymák hófehéren virágoztak, és a hagymát, miután annak fejét a sótartóba beleütötte: metszőfogaival nyakon harapta. (Hej, most jutott csak eszébe Privát úrnak mindenféle emlék a régi étkezések történetéből! Így, piros terítékes, vidéki verandák, ahonnan látszik a hosszú kuglizó, amelynek dobja mellett már ott áll a kugliállogató mezítlábas gyerek, de a kuglizók még maguk a verandán ülnek, vajat, túrót, szafaládét, hagymát esznek, és karcolva öntenek rá őszpiros színű sillerborokat. Adóhivatalnokok és a vízszabályozó társulat tisztviselői feledik napközi bajaikat a régi Gondűzőben; nagy bajuszú vendéglős jár az asztalok között, és a szürke szakállas adó-ellenőrnek igyekszik kedvében járni. Ilyen dolgok jutottak Privát úr eszébe, amíg a hagyma roppant a vendég fogai alatt, és szemmel láthatólag verejtékezett a feje búbja, amely egyébként már kopaszodott.)

A kis pincér pedig, szalvétáját hátul lelógatva két összekulcsolt kezével, mint valami farkot, így folytatta elbeszélését:

- Wiener-Waldau lovag, miután különösen kedvelt, egyszer megengedte, hogy délelőtt felüljek a fiákerének a bakjára, midőn a pályára ment, hogy a galopp-próbákat megszemlélje. Bizony ez a lovag már hajnalban is felkelt, ha valami érdemes megszemlélnivaló volt a versenypályán! Néha azonban a Kaszinóból ment ki a pályára... És a lovag azt kérdezte tőlem, hogy nem volna-e kedvem Patience-ot, a pályafelügyelő lányát feleségül venni. Elmondta, hogy gond nélküli ember volnék egész életemben, mert mindig a legjobb információim volnának a pályán történt eseményekről, azonkívül ő maga is a legjobb tippekkel szolgálna. A leánynak férj kell, mert az urak megígérték neki, hogy férjhez adják. Mit csinál, kérem, nagyságos uram, egy ilyen szenvedélyes lóversenyjátékos, mint amilyen én vagyok? Felcsaptam, és elvettem a pályafelvigyázó leányát, pedig Patience-nak nem a legjobb híre volt. Hallottuk azt mi eleget az uraktól a Kaszinóban.

A vendég most már figyelni kezdett, mert elérkezett ahhoz az időponthoz, amikor a csontról már csak annak többszöri megforgatása után lehetett egy-egy falatot leszedni.

- Elvettem Patience-ot - és ezzel felakasztottam magam. A feleségem nyomban úri dáma akart lenni, kávéházba járt, a grófok inasai lettek a barátai, és a barátnői a grófok szobalányai. Harisnyákat loptak neki az úrnőiktől, és megtanították az arcfestésre. - Rongyos pincér! - mondta nekem, amikor hazamentem hajnalban. És a pénzecském lassan elúszott. Nem kaptam én többé tippet senkitől, mióta Patience-ot elvettem. A lovag más pincérrel szolgáltatta ki magát, a zsokék és más istállóemberek szóba sem állottak velem, miután Patience többé nem

volt pályafelügyelőnő, hanem egy szegény alkalmazott felesége. És nagyon szerettem őt. Elveszítettem állásomat a Kaszinóban, mire a feleségem megszökött tőlem, elment kasszírnőnek Debrecenbe.

A vendég letette a kést és a villát.

- Most már meginnék egy fél liter jó bort - mondta, de már nem a régi jókedvvel. Hosszasan, borúsan nézett a pincér után, amíg az szolgálatkészen a megrendelt borért sietett. A vendég elgondolkozva öntött egy pohárral, és csettintett ugyan az ital után, de csak megszokásból.

- Hát ez a Pasziánsz kasszíroslány lett Debrecenben? - kérdezte hirtelen.

- Az, kérem. Onnan indította meg a válópört, amikor egy bolond falusi megkérte a kezét.

A vendég a fogpiszkálót mint egy dárdát szegezte most a kis pincér felé, és rekedten így szólt:

- Az a bolond falusi úr én voltam!

A kis pincér megint legyintett a szalvétájával, mintha valami rossz álmot hajtana el.

- Igen, én voltam Pasziánsz második férje - ismételte a vendég, és most már csak a régi megszokásból sepergette az asztalt maga előtt.

- Nem tetszik tésztát? - kérdezte most a kis pincér, és a szeme olyan veres lett, mint a házinyúlé.

A vendég is erőt vett magán, elővette az étlapot, nézte, de nem látta, amíg zavarából a kis pincér kisegítette.

- Hozok túrós csuszát - mondta, és gyorsan elment.

A vendég a levegőbe nézett, mintha még mindig ott állna a kis pincér előtte. Gyorsan felhajtott még egy pohár bort, és krákogott utána.

- Ez a csusza nem valami nagyon sikerült - mondá a vendég, mikor néhány falatot evett, anélkül hogy annak ízét érezte volna.

A pincér most már közvetlen az asztal elé állott, és kezével gesztikulálva kérdezte: - Magát is otthagyta Patience? Megint elszökött? Hol van?

A vendég mentegetődzve felelt:

- Én úri dámát akartam belőle nevelni, mert az ilyen magam formájú falusi embernek szüksége van arra, hogy a sok szolgáló, parasztlány között legyen egy úriasszony is. De Pasziánsz csak addig volt úri dáma, amíg ott ült az ezüsttükrös trónuson, a Betyár kávéházban. Amikor falura mentünk, Pasziánsz utolsóbb lett bármelyik szolgálónál. Mindig a lóistálló körül ténfergett, a padlásra járt, mikor a kocsisok szénát hánytak, szolgalegényekkel adta össze magát, kitört belőle a jó, hamisítatlan parasztvér. A fonóban szeretett ülni parasztasszonyokkal, mosni szeretett a kútnál, fejszét fogott rám, amikor megvertem... Szent Mihálykor elküldtem egyik béresemet, azzal ment el Pasziánsz is szolgálatot keresni. Azt mondta, becsületes asszony akar lenni.

A vendégnek meglehetős fáradságába került ez a hosszú beszéd, miután a túrós csusza amúgy sem ízlett neki:

- Hát béresné lett Patience? - kérdezte ismét a kis pincér, és a két kis jelentéktelen szeme fellobogott a régi emlékektől.

- Ne törődjön vele - csillapította a vendég. - Én is búsulok utána, de bizony az étvágyam nem adom érte.

- Én elzüllöttem miatta - felelt a kis pincér. - Látja, hogy milyen ősz és kopasz vagyok. A fogaim csak úgy lógnak a szájamban. A falnak esek mindig, amikor hazamegyek, és az ágy alatt ébredek fel. Néha beverek a kezemmel egy ablakot, anélkül hogy tudnám, hogy miért. Éjszaka munka után kóborolok az utcán, mert attól félek, hogy otthon felakasztom magam...

- Nono - felelt csillapítólag a vendég. - Én se merek otthon töltött fegyvert tartani. Fertelmesen hosszúak azok a falusi éjszakák.

A kis pincér most már a szék keresztfájára helyezte a lábát, amint beszélt:

- Elvesztettem miatta a pártfogóimat, a nagyurakat, akik megsegítettek a lóversenyen, nincs egy zsokéismerősöm, a bukméker tán szóba se állna velem, ha meglátna. Játszom most is, de sohase nyerek. Mindezt Patience okozta. Ő, az Isten áldja meg, ahol van.

- Én is minden héten Pestre jövök, mert úriasszonyokat kell látnom, akik éppen olyan előkelőek, mint Pasziánsz volt ott a kávéházi trónusban.

A kis pincér az asztalt seperte a szalvétájával.

- Az anyámmal összevesztem Patience miatt. De a sógorommal is, aki vendéglős Budán. Budai vendéglős. Nem parancsol még bort?

- Hozzon még egy üveggel! - felelt a vendég, és borús elgondolkozással hátradőlt székén, mintha csalódott volna az ebédben.

...Privát úr, aki egész idő alatt szemben ült, mint egy ugrásra készülő vad, most már eleget látott és hallott, hogy megfelelő életundort szedjen fel magába. Emberfeletti boldogsággal felemelkedett, és így szólott a szomszéd asztalhoz, ahol a kis pincér éppen bort töltött a felesége második urának:

- Én tudnék csak Patience-ról beszélni maguknak, mert még leánykorából ismertem! Isten veletek, ti boldog Vendelinek.

Persze nem volt igaz, amit Privát úr mondott, mert dehogyis ösmerte leány korában Patience-ot, de valamivel meg kellett keseríteni ezeket a férfiakat, akik még enni tudtak, és örvendeni tudtak egy méltatlan nő emlékének.

(1926)

A hajnali gavallér

Bomladírozi úr felvette a nőhódító kabátját, és elment a hajnali misére, hogy körülnézzen a város szépei között.

Voltaképpen más neve volt valaha ennek a korán kelő gavallérnak - egy hegyes nyelvű csipkeverő leány nevezte el ilyenformán, amikor a templomajtóban hátulról megcibálta a szoknyáját:

- Ne bomladírozzon az úr! - szólt a csipkeverő leány fullánkos hangon, mire a hajnali misék gavallérján valóban rajta ragadt a Bomladírozi név. Ezen a néven ismerték az Angyal-zugban, a Róka-zugban és a Sas-közben, ahol a kalandok után áhítozó gavallér megfordulni szokott. (Persze, hiába, mert a lányok itt már csak nevettek bakkecske fején, valamint különös sántaságán.)

Hajnalban, adventi sötétben, amikor a hulldogáló havat sem látni, csak hideg csókjait érezni a nyakszirten meg a homlokon: babonásabbak a lányok, mint például a varróasztalkájuk, a hímzőrámájuk, a varrógépük vagy a harisnyakötésük mellett; - a konyhában pláne nem félnek, mert minden konyhában akad egy nagykés, amely már elvágta a csirke nyakát... Hajnalban, mondom, amikor az imént abbahagyott álom tollpihéi még megtalálhatók a hajzatban; - amikor a kézilámpás csak annyit mutat meg a gyalogútból, hogy azon egy férfiláb nyomát lehet észrevenni; az imént aludni tért bakterét vagy pedig valamely imbolygó korhelyét, akit a harangszóra megszállott a lelkiismeret, vagy pedig a kocsmáros kivetett a hóba - amikor az ócska deszkakerítések, mély kapuk és nyurga tűzfalak mellől nem mind takarodtak el a kísértetek, különösen a tavalyi holtak nem akarnak sehogy se beleegyezni, hogy most már ezentúl nekik a temetőben legyen a lakásuk: - hajnalban a legdalosabb és a legpajkosabb csipkeverő leány is érez némi szorongást, amint a templom felé menne... Be jó volna már a szenteltvíztartóba nyúlni, mielőtt valamelyik utcasarokról előlépne nőhódító kabátjában a kecskeképű ember!

Milyen is volt az a nőhódító kabát?

Minden gavallérnak van valamely olyan kabátja, amelyben körülbelül ellenállhatatlannak hiszi magát. Rendszerint meghagyja, hogy ebben a kabátban temessék el, ami bizony nem mindig sikerül a kapzsi örökösök miatt.

A hajnali gavallér kabátja olyan nagy utazóköpeny forma volt, amilyenben a múlt századokban utaztak azok, akik napokig vagy hetekig a kocsi üléséhez voltak kötve. Szárnyai voltak a kabátnak, mint az útszéli varjúnak; az utazó elvihetett magával a köpenyeg alatt akár két-három nőre való gondolatot is, aminthogy negyvenedik évén túl azért visel terebélyesebb kabátot a legtöbb férfi, hogy elférjenek alatta a különböző nők kerekded vagy karcsúbb emlékei. És a köpenyeg sarkig ért, hogy maga után söpörhesse az élet avarját. Csak éppen a temetőbe nem volt tanácsos ilyen köpönyegben menni, mert annyi gizgaz, lehullott fagally kapaszkodott a köpönyeg sarkába, hogy az ember bízvást hihette, hogy a holt nők nyúltak ki karjaikkal a köpenygazda felé.

A hajnali gavallérnak azért volt szüksége erre a köpenyegre, hogy ruházata fogyatékosságát eltakarja. - Szegény ember volt a hajnali ember, nem tellett neki mindig jól szabott nadrágra meg kabátra - ezért nem is mehetett akármikor az utcára. A hajnali sötétség kedvezett neki.

Rendszerint az Angyal-zugban lappangott, ahol nappal is kevesen járnak, hát még ilyenkor, hajnalban. Úgy húzódott meg, mint valami kocsmai cégtábla, amely a jámbor utazóhoz van címezve. Figyelte az ellenséges éjjeliőr távolodó lépteit... Mennyi gondja, baja volt ezekkel a nehezen búcsúzkodó léptekkel. Szenvedélyes bakter volt itt, szerette volna, ha az éjszaka, az ő élete, örökké tartana. Figyelte a korhelyek ingadozó lépteit, amelyek mindenféle ürügy alatt megállottak itt-ott a kerítéseknél, kapu aljában, utcasarkokon, hogy még egy darabig ne kellessen hazamenni a félelmetes otthonba, ahol bizonyára a Betegség üldögél az ágyak szélén, mint valamely könyörtelen látogató. Szinte sóhajtanak ezek a léptek, amikor nagy nehezen mégis eltökélik magukat arra, hogy káromkodva bevágjanak egy-egy kaput maguk mögött. És az igazi dörmögés akkor kezdődik igazán a házak belsejéből, mert a korhelyek a nóta mellett rendszerint elfelejtenek gyufát venni magukhoz, amellyel otthon gyertyát gyújthassanak. A ledobott kabátok és nadrágok találomra választanak helyet.

De valahogy sikerült kivárni az utolsó korhely búcsúkáromkodását is a hajnali gavallérnak. Most már bizakodva figyelt fel, ha újabb lépéseket hallott...

- A Róka-zugból jön Evelin, a hercegkisasszony! - mondá magában a köpenyeges, amikor valóban feltűnt egy kézilámpa szentjánosbogara, amely tévelygő tapogatózással kereste az egyetlen igaz ösvényt e földi életben.

A kézilámpáshoz barna horgolt kesztyű, a nagymama ólomszínű kendője, a rezgést darab időre felejtett szoknya és kattogó papucs is tartozott, amely papucs a hóban is talált mindig egy-egy követ, amelyen a maga nótáját kikopogja. A papucs bolondos jószág, szeret kopogni olyankor is, amikor erre nem sok oka volna. Ez volt Evelin, a hercegnő, egyébként csipkeverő leány, aki bár napközben nehéz munkával kereste kenyerét, hajnalban felkelt, hogy a misét ne mulassza.

A harang éppen megszólalt, a csipkeverésben piros párázatot szerzett két leányszem még buzgóbban kezdte keresni a lábnyomokat, amelyek a templom felé vezetnek, de még nem érezte meg senki... Ezért kénytelen volt elfogadni a hajnali gavallér kíséretét.

- Téged várlak, Evelin, mert tudom, hogy anyád nem szereti, ha az ablakon zörgetek, vagy pedig a kéményből beszélgetek hozzád. Mondd, Evelin, valóban olyan csúnya ember volnék én?

- Nagyon csúf - felelt a csipkeverő leány -, mert éjszaka éppen azt álmodtam, hogy fogai elefántagyarakká növekedtek, nyelve pedig nagyobb lett, mint a tehéné, mert hazugságot eresztett ki a száján.

- Hát éppen azt akarom megmutatni neked, hogy nem is vagyok olyan csúf ember, mint ahogyan ti hiszitek. Íme, nézd, Apolló vagyok - mondá most a hajnali gavallér, és szétdobta vállán a köpenyegét. A csipkeverő leány kezében reszketni kezdett a kézilámpás, nem tudta elég mélyen lesütni a szemét, a kecskebak arcú, sánta gavallér úgy forgolódott körülötte, mintha csárdást táncolna.

- Látod izmaimat? Amelyek egy bikát leütnének. Nézzed vállaimat, amelyek egy búzászsákot elbírnak, tekintsd meg mellemet, amelyen egy talyigát felemelhetnék, aztán mondd, hogy csúf vagyok.

Így pergett a szó a hajnali gavallér szájából, ugrándozott, forgolódott, fél lábon táncolt a csipkeverő leány előtt, a nagy köpenyeg pedig úgy lengett körülötte, mint a forgószél, amely mindjárt felkapja majd, és tovaragadja.

Evelin végre is a hóba dobta kézilámpását, a sötétben többé nem kellett látnia a megelevenedett ördögöt, és könnyen menekedésre vette az útját.

- Tudom, hogy holnap is eljössz, és én várni foglak - kiáltott a különös gavallér a lobogva menekülő leány után. De az se nem látott, se nem hallott mindaddig, amíg a templomig ért, ahol elvegyült rongyszagú öregasszonyok csoportjába, ahová a gavallér többé nem jöhet utána. Eleinte arra gondolt, hogy figyelmezteti ezeket a mindenre elszánt vénasszonyokat, hogy siessenek seprűkkel, csebrekkel és szemétlapátokkal az Angyal-zugba, ahol a hajnali gavallér más lányoknak is dicsekedve mutogatja táncát, de volt némi kajánság a csipkeverő leányban. Ha már ő átesett a hajnali gavallér támadásán: szenvedjenek más nők is tőle...

Ha ugyan szenvednek! - gondolta magában, amikor egy elfeledett és így láthatatlanná vált szentképnek meggyónta a titkát.

A harangszó megint megszólalt, és bár Evelin erős fogadalmat tett magában, hogy mindaz ideig, amíg hírét nem hallja, hogy a bakterek és más elszánt éjszakai emberek ellátják a baját a különös udvarlónak, kidugta lábát a pokróc alól.

Napközben több barátnőjét felkereste az Angyal-zugban, de csodálatosképpen egyik se beszélt arról, hogy különösebb kalandja lett volna a hajnali misére menet. Pedig a leányok az ilyesmit nem szokták és nem tudják eltitkolni... Hallgatott Masa, a hímzőnő, aki már fiatal korában okulárét viselt; - nem szólott a kis ingvarrónő, aki a városrész minden pletykáját a gyűszűjében tartotta eldugva; - sőt még a hosszú orrú bábaasszony sem tudott a hajnali gavallér garázdálkodásáról, pedig ennek az asszonynak elég volt kinézni az ablakon, hogy megtudja, mit főznek az egész utcában. Evelinben ketyegett az a kis óra, amely minden nőben fel van húzva, amikor valamely titkot rejteget. A torkában dobogott a szíve, amikor legjobb barátnőinek sejtelmük sem volt arról a hallatlan kalandról, amely vele történt. És volt ereje a hallgatáshoz.

...Miután senki se tudott arról, hogy a hajnali gavallér bő köpenyegében az Angyal-zug sarkán várakozik, Evelin nemcsak a lábát dugta ki a pokróc alól, hanem ki is szállott az ágyból, mielőtt a harangozó rákezdte volna a verset.

A hajnali gavallér ott várt az utcasarkon. Evelin most már kíváncsian ment feléje. Vajon mit fog mondani a mai hajnalon a különös udvarló?

(1926)

Ifjúkori mulatozásaim emlékére

Hetivásárkor, lóvásárkor, dohánybeváltás idején: egyszóval olyankor, mikor a városban valamiképpen lelkesebben lengenek a gyaluforgácsok a megfelelő házereszeken, megjelent a piacon egy rókaszínű kabát (apró réz meggymagokkal), egy zöld vadászkalap (a legnagyobb zergeszakállal, amelyet valaha ezen a vidéken viseltek), régi szarvasbőr nadrág, amilyent a pandúrvilág óta nem viseltek errefelé: - Ostábla úr volt ő, aki cserebere végett jött a városba.

Ostáblának valamikor más neve volt, de fiatal korában részt vett a Nyírvidéken divatban lévő betyáréletben. Repcze Jóska bandájában ette a szegénylegénység sótalan kenyerét, amikor is illő dolog volt minden úri családból származott fiatalembernek valamely álnevet választani a cifra élethez. (Már csak a szégyen miatt is, amely a családot érné a banda felrobbantásakor.) Így lett hősünkből Ostábla, a név rajta maradt a szép élet elmúlásával is, mikor Ostábla felcsapott kereskedőnek, és kijelentette, hogy legalábbis olyan jó kereskedő lesz, mint amilyen jó betyár volt.

Mivel kereskedett Ostábla?

Csonttal és ronggyal, házzal és földbirtokkal, ruhaneművel és ékszerrel. A vidékünkön azt mondták, hogy Ostábla példája annak az elzüllött magyarnak, aki utolsóbb lesz az örménynél is. Ostábla azonban nem sokat törődött a görbe pillantásokkal, minden lovat, minden szekeret, minden házat megnézett, amely útjába került. De elment a ritka sétapálcák, a különösebb kabátok és ócska kalapok után is. És miután készpénze nemigen volt Ostáblának: cserebere-kereskedést űzött. Néha csak egy tajtékpipát ajánlott fel egy bunda ellenértékéül, de az legalább valódi tajték volt. Máskor egy pár csizmára vetett szemet, amely valakinek a lábán volt. Addig hízelkedett, addig ígérgetett, amíg a csizmát levetette az illető lábáról.

Ilyenformán jutott tudomására, hogy a megyei múzeumban a régi embercsontokért nagy árat fizetnek. Persze, csak az olyan csontokért, amelyek Árpád apánk vagy más régi királyunk idejéből származnak. Még a lócsontokat is megveszik, ha azokat megfelelő cölöpsírokban találják. A régi lószerszám meg pláne aranyat ér... Valamint a vasak és a karddarab is.

Ekkor virult fel Ostábla valódi fénykora!

Mint afféle régi betyárember, valamikor sokat nyargalászott lóháton, de gyalogszerrel is azok között a buckák között, amelyek arról voltak gyanúsak, hogy benne ősmagyarok temetkeztek. Ismerte azokat a messze látó, méla halmokat, ahonnan valamikor a betyárok kémlelték az úttalan országutakat, különösen nagyvásárok idején. Kedves a szélkiáltó madár hangja, derűs a vadlibáé, vidám a víziszárnyasé, amely új víz keresése végett a pusztán átrepül, de talán mindennél kedvesebb az a keréknyikorgás, amely terhes szekerek alatt a messzi, őszi ködbe borult éjszakából felhangzik. A bucka tetején virrasztó Ostábla egykor csak ezekre a vásáros szekerekre ügyelt a társaival. Nagy szomorúsággal olvasta, hogy háromnál több szekér is elhalad a messzi tájon, mert akkor a megrohanás már bizonyos kockázattal járt. De annál inkább felvidult a magános szekér láttára!

Hát most újra meglátogatta az ifjúkori buckákat, de most már egészen más szempontból tanulmányozta egykori tanyázóhelyeit. Ásóval meg csákánnyal jött a régi karabély helyett - a csendes nézdelődésnél, figyelmezésnél fontosabb volt neki a sírásó munka, amellyel a domboldalt kivájta. A szekérzörgés csak zavarta munkájában. Ilyenkor elbújt, amíg a szekér tovább nem haladt vala az éjszakában.

Ostábla ásott a régi holtak után, mert hiszen ezt még könnyebb keresetnek vélte eddigi kereskedésénél is.

Egy napon aztán Ostábla elkezdte a szállításait a megyei múzeumba.

Jósa Andrásnak hívták akkor a megyei múzeum igazgatóját, tudós, de tréfás ember. A legenda szerint fiatal korában maga is betyár volt, mint minden valamirevaló érző ember ezen a tájon. E betyárvilág elmúlott. Jósa András felcsapott orvosnak, tudósnak, igazgatónak... Ostábla szekérrel hozta a találmányokat, amelyeket állítólag az ősmagyar sírokban talált. Volt a szekéren lófej, emberfej, sisak, nyereg, kard, törött bögre, kancsó, nyílhegy, páncéldarab, ami már az ilyen sírokban található. Csak éppen az volt a csodálatos, hogy a valóban értékes régiségek mellett Ostábla becsempészett mindenféle tegnapi dolgokat is. Így például egy pár sarkantyúról rövidesen meg lehetett állapítani, hogy azt még az 1877-i agarászatnál az öreg Borocskay viselte a csizmáján. Egy törött bögrére pedig váltig esküdözött Jósa Andrásné, hogy az leány korában az ő kezében tört el. Asszonynép nem felejti el az ilyesmit.

Mikor Ostáblát felelősségre vonták a sarkantyú és a bögre miatt: a feltaláló egykedvűen vállat vont:

- Ott van a pogánysír a domboldalban, abban találtam. Azt kérdezzék meg, hogyan került oda a tekintetes asszony bögréje.

Jósa András azonban nem volt az az ember, akin könnyen ki lehetett volna fogni. Most már kettőzött figyelemmel kezelte az Ostábla szállítmányait, sőt kikérdezte, hogy hol és merre kutat mostanában ősmagyar sírok után.

- Majd bolond leszek megmondani! - felelt Ostábla. - Hogy mások kiássák előlem a kincset.

Ámde ha Ostábla hallgatott is az ásatás alatt lévő sírokról, annál többet beszéltek erről azok a kémek, akik minden vármegyében vannak, akiket a múzeumi igazgató Ostábla sarkába eresztett, akármilyen sűrű volt az éjszaka. Most már pontosan lehetett tudni, hol és merre ás a megyében Ostábla, hol keres, hol rendezi a cölöpsírokat.

Csak így történhetett, hogy egy ködös éjszakán, amikor Ostábla megérkezett egy domb mellé, ahol már jó darab idő óta épített egy cölöpsírt, amelyet apránként felszerelt mindazokkal a szükségesekkel: ócska sisakkal, kengyelvassal, lócsonttal, karddarabbal, sarkantyúval (ami mind bőven kitellett a régebbi gyűjteményéből) - mondom, egy ködös éjszakán, midőn a kincsások lámpájával belépett a cölöpsírba: az ősmagyar nyergében egy eleven és mozgó embert vett észre a lámpa szüremlő világosságánál.

Ostábla, mint afféle régi betyárember, meglehetős bátorsággal rendelkezett, de erre a jelenetre még ő is kijött a sodrából. Hogyan került eleven ember az ócska sisak alá, aki most kardját feléje szegezi?

Ostábla a kísérteties jelenet alatt térdre esett, és alig hallható hangon rebegte:

- Ifjúkori mulatozásaim emlékére, kérlek, mondd meg, hogy betyár vagy-e, avagy kísértet?

A sisak most megmozdult, a kard leereszkedett, és Jósa András, a megyei múzeum igazgatója ragadta torkon a vén betyárt:

- Ifjúkori mulatozásaim emlékére - kezdte dörgő hangon a kísértet - olyan huszonötöt vágatok kendre, hogy arról koldul, ha még egy darab ócskavassal elémbe merészkedik.

(1926)

A kancsi ember különös szerencséje

- Hát kit szeretett utoljára igazán, bolondul, álmatlanul, halálra váltan, mint ahogy szeretni dukál? - kérdeztem a művésznőt, mikor egy téli délután folyamán beszámolt az összes királyokról és hercegekről, akik valaha lábai előtt térdepeltek.

A művésznő elmosolyodott, mintha édes emlék hevítgetné a szívét. Szőkére festett haja alól egy pillanatra kiröppenni látszottak az öregedés gondjai: a mosás, vasalás, háztartás, a cseléd bére és az új kalap, amelyet tavaszra okvetlenül meg kell venni, ha még számítani akar valamit a városban... Feloldódtak ezek a görcsre kötött kötelékek, amelyek szegény rab módjára őrizték a szívet; a szem tükréből eltűnt annak a pajzsos embernek az árnyéka, amely pajzsos emberrel a bibliában a szegénységet ábrázolták: - a művésznő szerelméről beszélt, mintha a házbére már régen ki volna fizetve.

- Tudja, ez akkoriban történt, amikor hosszabb külföldi tartózkodás után Pestre jöttem. Énekeltem és táncoltam az angol királynak, az orosz cárnak, Ferenc Józsefnek és más maharadzsáknak. Torkig voltam a férfiakkal, mert ráeszméltem, hogy voltaképpen mind egyformák, akár a trónuson üldögélnek, akár csak éjjeli bakterok a színház körül. Azt hittem, hogy többé semmi sem háboríthatja meg szívemnek nyugalmát, vége a múló örömöknek, de a hosszadalmas szenvedéseknek is. A férfiak azt hitték rólam, hogy pillanatnyilag, szeszélyből is tudok felejteni; ezt gondoltam én is gyakorta magamról, mikor nem szerettem igazán... De mikor egy alapos, mélyen begyökerezett szerelmet kellett kitépni a szívemből, akkor aztán szenvedtem, mint egy állat. Higgye el, kedves barátom, hogy a mi pályánkon halálos veszedelem az igazi szerelem. Mondom, holtfáradtan Pestre jöttem, elbújtam régi ismerőseim elől, mert amikor egynémelyiket láttam közülük, megijedtem, hogy mennyire megöregedtek.

- Leginkább a budai Duna-parton szerettem sétálni, ahol aligha ismertek fel sűrű fátyolom alatt. Különben is a budai Duna-parton tiszteletben tartják a magánosan sétálgató pesti nőket. Valamiképpen minden tétovázó lépésükkel, mélázó fejtartásukkal, bágyadtságukkal azt fejezik ki, hogy boldogtalan szerelem miatt szenvednek. Az ilyen nőket a budaiak éppen úgy tiszteletben részesítik, mint akár a betegápoló apácákat. Kitérnek előlük még a harmonikás nadrágot viselő, nyugalmazott tábornokok is, pedig ezek az urak már nem nagyon zavarják meg a női szíveket.

- Ebédelni anyámhoz jártam, aki szent asszony volt, és már leány koromban sem tűrte, hogy gavallérok látogassanak a házunkhoz, őmiatta bízvást pártában maradtam volna. Olyan kis főzelékeket, apró húsokkal és házitésztákat eszegettem anyám konyháján üldögélve, mintha világéletemben mindig ezen a konyhaszéken üldögéltem volna, és az asztalt takarékosságból nem terítettük meg. Sohase felejthetem el a bab savanyúságát, amelyet anyám pénteken főzött. Sohase felejthetem a harisnyákat, amelyeket anyám a hosszú délutánokon kötögetett. És sohase felejthetem el, hogy egyetlen szóval sem kérdezte, hogy mit csináltam tíz év alatt, mialatt külföldön bolyongtam. Nem volt kíváncsi egyetlen maharadzsára sem, akit meghódítottam.

- Nos, vagy a budai Duna-parton, vagy pedig anyám házánál találkoztam először a kancsi emberrel.

- Mondhatom, hogy elnevettem magam. Olyan kancsi volt, mint a külföldi cirkuszokban a bohócok vagy a zenekarokban a nagydobosok, akiket azért alkalmaznak, hogy a közönséget megnevettessék. Volt abban a kancsi szempárban valamely pokoli jókedv, maró gúny, ördögi fölényesség, mintha ez az ember mindenkit megvetett volna. Én azt gondoltam magamban,

hogy ez az ember akkor hahotázik leginkább a világon és az embereken, amikor egyedül van, négy fal között.

- A neve is furcsa volt: Ferdinándnak hívták az egész városban, mert régi pesti svindler volt, aki mindennel foglalkozott, ami éppen előadta magát. Kártyaasztalok mellett üldögélt, grófoknak pénzkölcsönöket szerzett, házakat adott el, jótékonysági mozgalmakban gyűjtött, és ha megszagolta, hogy egy gazdag ember szerelmi betegségbe vagy testi nyavalyába esett, elment hozzá, leült az ágya mellé, és meggyógyította. Anyámnál egy régi családi képünkre alkudozott, amely az én véleményem szerint mit sem ért, de anyám annál drágábbra tartotta, minél inkább megvenni akarta Ferdinánd.

- Az első kérdése hozzám az volt, hogy talán a külföldi rendőrségekkel volt valami bajom, hogy visszatértem hazámba.

- Nevetnem kellett, amint elmagyarázta, hogy a rendőrség a világon mindenütt egyforma. Szent Hermandad szobáihoz kulcs van, amely nem sokban különbözik a tolvajok és betörők álkulcsaitól. Minden embert, még ha rendőr is, ki lehet nyitni, ha megtalálják a hozzávaló kulcsot. Megnyugtattam, hogy a fejedelmek és a hercegek amúgy sem engedtek volna eltoloncoltatni. - Mit tehet egy király? - felelt fitymálón. - A királyoknak kezei meg vannak kötözve. Egy kipróbált, régi titkosrendőr jobban ismeri az életet, mint a legbölcsebb király. - Ferdinánd nézete az volt ugyanis, hogy a királyoknak elegendő egy mákszemnyi bölcsesség, hogy pályájukon boldogulhassanak. De mennyi sütnivalójának kell lenni egy magafajta szegény embernek ahhoz, hogy az életet átlavírozhassa?

- Ferdinánd, a mulatságos kancsi, apránként rendes kísérőm lett a budai korzón. Csak éppen az zavart eleinte, hogy Ferdinándnak mindenki ismerőse volt itt, a sohasem látott emberek sétaútján, mindenkinek a legnyájasabban köszönt... - Tudja, művésznő, én tulajdonképpen senkit sem ismerek itt közelebbről. De régi szokásom, hogyha valamely új városrészbe teszem be a lábamat, igyekszem lehetőleg mindenkivel jó viszonylatba keveredni. Sohasem lehet tudni, hogy mikor kell Pestről más vidékre áthelyezni működésem színterét.

- Én pedig azt gondoltam magamban, hogy miután külföldön birodalmi grófok és zászlósurak kísérgettek sétáimban: itt, a csendes Budán megengedhetem magamnak azt a luxust, hogy egy svindlerrel sétálgassak. Ki tudja, melyik ismeretség használ többet a kedélyemnek, az idegeimnek, a betegségemnek: a megyéspüspök barátsága-e, vagy pedig az elvetemedett kancsi emberé, aki mindent és mindenkit kigúnyolt a világon?

- De egyszer észrevettem séta közben, hogy Ferdinánd cipőjének az orra kunkorodni kezd.

- Régi időből tudom, hogy mikor kezd a férfiak cipőjének az orra kunkorodni... Mikor már nem állnak többé szilárdan a sarkukon, hanem valami belső szenvedély miatt ágaskodni kezdenek. Többnyire olyankor, amikor megszerelmesednek... Még a legmegtermettebb férfiak között is szeretne magasabbnak, magasztosabbnak, kitűnőbbnek mutatkozni szerelem idején, hogy a nő úgy bámuljon reá, mint valami másvilági csodára. A kisebb emberek ilyenkor veretnek magas sarkot a cipőikre. Van dolga borbélynak, szabónak, szappannak, bajuszpedrőnek, költeményes könyvnek, kártyavető asszonynak, uzsorásnak, pénzhajcsárnak, de még a kalaposnak is, mert a régi kalap rendszerint nem tetszik az új szerelemben.

- A régi pesti svindler, aki szóbeszéd közben önmagát mindig az „okos Ferdinándnak” nevezte, végre bevallotta szerelmét. Hogy volt, mint volt? Talán éppen akkor, mikor egy hirdetőoszlop előtt állottunk, amelyen a színházi előadást hirdették, ahova én sohase jártam Pesten. - Nézze, Ferdinánd, ha maga engem igazán szeret, akkor könnyűszerrel megtehet egy kis szívességet is - szóltam. Ferdinánd úgy állott, mintha spitztánchoz készülődne. - Használhatatlan, felesleges életemet, művésznő, egy intésére feláldozom - felelé.

- Megnyugtattam, hogy életére nincs szükségem, sokkal prózaibb ügyben óhajtom segítségét megnyerni. Tudomásomra jutott ugyanis, hogy volt férjem, báró X., aki szenvedélyes kártyás volt Bécs városában, az utóbbi időben szenvedélye miatt adósságokba keveredett. Az én értesülésem szerint húszezer aranykorona volna az az összeg, amely volt férjem ügyeit rendezni tudná. Én rendelkezem ezzel az összeggel, de semmi esetre se akarom, hogy volt férjem megtudja, hogy az én segítségemmel került ki bajaiból. Egy megbízható ember kellene, aki az én pénzemet a maga nevében a bárónak kölcsönadná. Természetesen kellő biztosíték és a kereskedelmi szokások szerint, hogy volt férjem ne is gyanakodhasson. - Ferdinánd elgondolkozott, és vállalta a megbízhatósági szerepet. És mialatt pesti bankomból egy bécsi bankba utaltam a kellő összeget, Ferdinánd elutazott.

- Nehéz dolog ilyen dolgokról még annyi esztendő múltán is beszélni. Valami csendes szégyenkezés fogja el az embert, amikor a szerelmi szenvedélyekbe a pénz kérdése is megjelenik. Ferdinánd kifogástalanul végezte dolgát. Volt férjemtől elhozta a kellő váltókat. Igaz, hogy húszezer korona helyett csak tizenötezer koronát adott át volt férjemnek, mert az első kamatokat mindjárt lefogta a pénzből. De egyébként igen korrekten kezelte az egész pénzügyi kérdést.

- No lássa, kedves barátom - fejezte be a művésznő szavait -, ezt a kancsi embert szerettem a legjobban életemben, és nem a királyokat.

(1926)

Emeletes lak a Duna mentében

vagy: a jó szagok apostola

Úgy emlékszem, az 19**-ik esztendő egyik olyan tavaszi, szűziesen hófúvásos napját éltük, amilyen kora tavaszi napokról nem merészel jövendölni a Nemzeti Kalendáriom szerkesztője, mert a hó csókolózásán áthallatszik a márciusi madárka tütülése, amint ezüstté keményedett sípján át a bizonyosan bekövetkező jó időt hirdeti. De azért mégis fejcsóválva álldogál az ember háza ablakánál, mielőtt végérvényesen elindulna mindennapi munkája után. Hm, gondolja magában, megint nem lehet az új kalapot feltenni, amelyet az 19** tavasz tiszteletére vettem. Megint csak olyanformán kell felöltözködni, mint egy vándorlásra induló kálvinista deáknak, holott az ember, így tavasz felé, már különböző terveket forgat a fejében. - Ilyeneket gondoltam én is, mert magányos ember vagyok, nincsen senkim, aki gondolataimat kellemetes völgyekbe vagy pedig fénylő hegycsúcsok felé irányítaná.

És ekkor, midőn az ablaknál álldogáltam volna, a ház előtt, a parkban, egy sohasem látott különös embert pillantottam meg, aki megjelenésével, véleményem szerint, más, tapasztaltabb embereket is meghökkentett volna.

Éppen csengős falusi kocsiról szállott le, a csengők még mindig úgy himbálóztak, mintha szomorú eltévedésükről akarnának hírt adni valahová a messziségbe.

Szent Péter külsejű, fehéren fénylő szakállú, hosszú hajú férfi volt, de valahogy mégse látszott rajta az a szándék, hogy felmászván a háztetőre, innen egyenesen Madridba repül. Hajlott, de elég magas termetét valami csuhaféle borította, amilyent búcsúnapokon a tekintély kedvéért öltenek magukra a környékbeli kegyhelyek tudatlan sekrestyései, akik ebben az öltözetben még a gyermekek és öregasszonyok kézcsókjait is elfogadják. Rézkeresztes zarándokbot volt a kezében, amellyel bizonyára megfelelő csodákat tudott elkövetni, ha a kéményben elérhette a füstölnivalókat. A melle mindenféle amulettekkel és érmékkel, jelvényekkel volt teletűzdelve, amelyek nyilván szerencsét hoztak másoknak, de bajosan tehetik már szerencséssé ezt az öregembert. Mert bármiként is körülveszi magát mindenféle rózsafüzérekkel: a halál már ott ballag a háta mögött. S lábán olyan fakóvá kopott csizmák voltak, amelyek már rég elfelejtették azt a sírást, amelyet lóbőrkorukban tudtak. Most már, különösen a térd felé, mindinkább távolodtak egymástól a megviselt csizmaszárak, mintha már nem volna többé se menyecske, se lány az országban, akit megszorongatni kellene; az utolsó lovaglás a Szent Mihály lován lesz, ahhoz pedig nem kell különösebb erőfeszítés.

Fellépett a régi ház lépcsőjén, mintha már járt volna itt valamikor, és a hordókádárok műhelyeiben hallható hangon így szólott:

- Nyergesújfalusi vagyok, apostol és hittérítő. Itt szeretnék megtelepedni, ebben a házban, mert elég közel esik a városhoz.

Nyergesújfalusi nem tartozott ama bűzös öregemberek közé, akik életük alkonyán magukkal hordanak minden szagot, amelyet az élet különböző stációin felszedegettek - sőt nagy gondot fordított a mosakodásra. Pedig bizony megfordult útonjárásaiban mindenfelé, mégsem lehetett rajta megérezni sem a püspökladányi vasúti állomás szagát, ahol pedig az ország keleti és északkeleti részéből való szagok úgy összekeverednek, mint valami karavánszerájban. Nem, Nyergesújfalusi nem hozott magával sem juhakol-, sem lóistállószagokat, amelyeket az alföldi emberek sohasem tudnak levetkőzni, nyomukba száll az, mint láthatatlan légyraj, akármilyen gyors kocsikon hajtanak. Az Erdély felől szálldosó medveillatok, kormos, füstös, vándor-cigányos szagok se költöztek be Nyergesújfalusival a házba, mint eleinte féltem. De még csak

az a fülledtség se lett ismerős nálunk a vendéggel, amely fülledtség elmaradhatatlanul kíséri a gúnárlábú búcsújárókat, amikor az országutakon menetelnek, izzadnak, és port vernek, a vadkörtefák alatt tanyáznak, és a csalitban hosszadalmasan üldögélnek, miközben az orruk előtt járó hangyák, katicabogarak, földi poloskák járását-kelését figyelmezve, elgondolkoznak a nagy természet csodálatosságán... Nyergesújfalusi inkább valami faggyúgyertyaszagot terjesztett, amely szag meg szokta ütni az orrunkat, midőn templomok ajtaja előtt elmegyünk, amelyek darabig zárva voltak. Gyóntatószékek mellett érezni ilyen szagot, ahol a pap fáradtan hajtja tenyerébe homlokát, a gyónók egyforma és régen megunt bűneire hallgatózva. Kivilágított oltárképeknek van ilyen szaguk, ahol a hivők alázatos diskurzust folytatnak az oltári képpel, mindenkor igazolni akarván magukat tetteikért és gondolataikért. (Persze, hiábavaló minden agyafúrt okoskodás: az oltárokról igen jól látják a görcsös, szíjas, gonoszságtól megfeketedett szíveket - de látják az eltévelyedett bárányok szíveit is.)

Nyergesújfalusi, amikor megjelenésével, viselkedésével és áldásos imádkozásával meggyőzte az emeletes lak asszonynépségét arról, hogy itt-tartózkodása feltétlenül jó hatású lesz, tud füveket és gyermekorvosságokat, elriasztja a szerencsétlenséget és a pörpatvart, kipusztítja az egereket, a pókokat és a házi tolvajokat: elhelyezkedett a házban. (Furcsán éltünk akkor - örvendeztünk a váratlan vendégnek.)

- Azt kérdezi, nagyságos úr, hogyan kerültem ide? - kezdte Nyergesújfalusi egy napon, mikor kileste, hogy az unalom pókhálója kezdi kedvemet körülgubózni, alkalmasnak látta tehát az időt a megszólalásra. - Ha nem tudnám, hogy okos emberrel van dolgom, azt is mondhatnám, hogy mindenféle régi könyvekben olvastam arról, hogy erre és emerre van egy ócska ház, amelyben jó emberek laknak, aminthogy az egykori vándorlegények mondogatták mentségükre, mikor beállítottak sohasem látott idegen városokba. Én már csak azt se mondom, hogy valamikor már jártam ezen a helyen, amikor még itt három-négyszáz esztendő előtt más lakók voltak. Szent életű barátok, remeték, gyíkok és orvosságokat termő fák. Lehet, hogy akkor én is itt voltam, vörös köpönyeget viseltem, de azt úgyse hinné el nekem senki. Azért csak maradjunk meg az igazságnál. Én erre a helyre azért jutottam el, mert igen tehetséges orrom van.

Ekkor szemügyre vettem az apostol orrát, leginkább disznóéhoz hasonlított az, bizonyára sok mindenféle bűzös, ingerlő vagy kéjenckedő szagot magába szívott ez az orr, a mindig érdekes fokhagymától az emésztőgödrök szagáig, amely dolgot kedvelnek némely orrok. De hallgassuk tovább az apostolt:

- Ismétlem, igen tehetséges orrom van, amelynek köszönhetem, hogy most, vénségemre is tudok valamit az életből. A szemem elhagyott - ma már aligha tudnám meglátni mai szememmel a szent bibliában azokat a helyeket, amelyeket az istentagadók és eretnekek a maguk igazságának vallottak, de nem tudnám meglátni a hamispénzverők, a vásári bűvészek és a zsebtolvajok munkáját sem. Az öregség köde ült a szememre, a faleveleknek csak a legyezését érzem, de nemigen látom őket. De ez nem nagy baj volna, mert a teljesen vak embereknek, így a vak zenészeknek is megvannak a maguk örömei. Némely szégyenlős nőszemélyek nem cserélnének el egy vak embert egy látóért. A hallásom sem olyan már, hogy meghallhatnám, mit beszélnek mögöttem az erdőben a haramiák, azt is csak kitalálni tudom, hogy mit súgnak egymás fülébe a suttogók. Pedig valamikor azt is meghallottam, hogy mit beszélt egymás között két asszony, amikor egymás mellett feküdt az ágyban. Nem kell azt hinni, hogy mindig csak istenes dolgokról beszélgetnek. Hát még a tapintásom mennyire elhagyott! Manapság legfeljebb már csak azt tudnám kitapogatni, hogy kinek van gipszbe öntve a lábszára, ami különösen nőknél fordul elő, magam sem tudnám megmondani, hogy miért. De azt már egyszeri tapintásra nem tudom megmondani, hol van a szoknyáknak a nyílása, amely néha

oldalvást is szokott esni, nem tudom megmondani, hogy a vásárosembernek vagy egyéb kupecnek hányadik mellényében van az a nagy zseb, amelyben a bugyellárist hordja. Sőt már azt sem tudnám kitapogatni, hogy fiú vagy leány az a gyermek, aki a szív alatt fekszik. Nem ér már az én tapintásom semmit, holott azelőttiben a lábom nagyujjával többet tudtam a jó utakról, rossz utakról, szerencsés mendegélésekről, jó találkozásokról, ígéretes ajtóküszöbökről és grádicsokról, mint akár a házalók, akik egész életükben az országutakat járják. Így vagyok a szájam ízével is... Nem ismerem meg többé a nyelvem hegyével a jó vizet, a jó bort, a jó kenyeret. Pedig valamikor elég volt egy falatnyit kóstolnom az ételből, hogy behunyt szemmel megmondjam, milyen az az asszony, aki főzte, milyen az az udvar, ahol a kakas repdesett, a tyúk kaparászott, milyen az a vadász, aki az erdőből a vadat hozta, milyen az a madarász, aki a vadgalambot megfogta. Most minden ételről azt hiszem, hogy öregasszony kotlott rajta, kiszárította a húsok velejét, kiszikkasztotta a csontokat, még a fiatal sóskát is elhervasztotta, csak a borsószem gurul ki az átkozott kezéből, mert a borsó őszi növény... Nem maradt meg nekem semmim az egész életemből, mint a nagyon tehetséges orrom.

Ekkor ismét szemügyre vettem apostol vendégünk orrát, amely ez idő alatt, míg róla volt szó: olyan erősen látszott figyelmezni, hogy alakot cserélt, mint az emberek az élet különböző helyzeteiben. Most leginkább tetszelgő vőlegénynek látszott Nyergesújfalusi orra, akire különböző, örömteljes teendők várakoznak az élet folyamán, nagy reményekkel indul el tehát útjára, amelyre a kellemetes szagok vezetik... Az apostol így folytatta:

- Az orromnak köszönhetek mindent, mint akár a régi római korszakban a cézárok, akiket tudvalevőleg akkor szeretett valójában a nép, ha szép nagy orruk volt, amelyek jól festettek a különböző pénzeken. Nézze meg, nagyságos úr, ennek az orrnak a tartását, amikor egyszerre tud kifejezni tiszteletreméltóságot és alázatot... Tud ez az orr felvidámítani és elszomorítani... A konyhák tájékán még sohase fordult meg ilyen hálás orr, de tud ez az orr szellemes is lenni, ha éppen vitatkozásra kerül a sor. De ez mind csak az orrom külsőségeire vonatkozik, amely külsőségeket hosszabb gyakorlat után éppen úgy meg lehet tanulni, mint a fejbőr mozgatását, a fül hegyezését, a szemeknek kancsalítását... Belső tulajdonságai vannak ennek az orrnak, amelyek megbecsülhetetlenek. Így például az orrom egyúttal a zsebórám is. Akár sötét éjszaka, akár sűrű erdőségben orromnak egyetlen szippantásával meg tudom mondani, hány óra van. Beösmerem, hogy más orrok is tudhatják, hogy mikor van délelőtt vagy délután, éjfél előtt vagy éjfél után, mert hiszen akkor az időnek egészen más szaga van. De kíváncsi vagyok, hogy meg tudná-e mondani bármely orr e tartományban, hogy mikor áll háromfertály két órára a mutató mindazokban a vendégfogadókban, kolostorokban, papi házaknál, ahol valamit adnak az ebédelésre és az ebéd utáni gondolatokra?

Nem értettem meg hirtelenében, hogy mit akar Nyergesújfalusi mondani, ugyanezért mindentudó orrára néztem, amely most megint formát változtatott, mint egy hűséges szolga, aki mindenben egyetért gazdájával. Az orrnak most körülbelül olyan alakja volt, mint a gömböcnek, amely zsíros lében úszik a tűzhely üstjében, és a szakácsné fakanalának érintésére felemelkedik a mélyből, és színét változtatja. Most már elgondolhattam, hogyan változtatja ez az orr a színeit, amikor az egész világon ebédelnek... Az apostol olyan elégedetten mutogatta az orrát, mint valami asszony az új kalapját.

- Tessék csak elgondolni, hogy mi maradhat titokban egy ilyen tehetséges orr előtt, amikor elhalad egy ház mellett, végigbandukol egy elátkozott falun, vagy kisvárosok házikói előtt megáll, és szemügyre veszi az eseményeket? Egy messzi életkor felé közeledek, és ezen idő alatt az embereket megismervén: egyetlen valódi bölcsességre jöttem rá. Az emberek életében az ebédelés a legfontosabb. Fontosabb mindennél, leánynál és betegségnél, szép csizmánál vagy szép szeretőnél. Az az ember, aki nem ebédelt: nem sokat jelent ezen a világon. Nem

biztos a dolgában, nem biztos a szavában, sem a tennivalójában. Bizonyosan csinál valami hibát aznap, amikor nem ebédelt. Nos, ezért voltam mindig kíváncsi, hogy mit ebédelnek az emberek. Az orrom nem fennhéjázó, és megálldogált olyan magányos kis házak előtt is, ahol egyedül való ember, mint a svájci kártyában a makk disznó, főzögeti vízből, lisztből, sóból való leveskéjét... De mégiscsak jobban kedvelte az orrom azoknak a kisvárosi ebédeknek a szagát, amelyek olyanformán főződnek, hogy az egész szomszédság tudomást szerez róluk. Megálltam a ház előtt, és elgondolkodtam az asszonyon, aki odabent konyhájában forgolódott. Tavaszonkint a petrezselyem, a tavalyi répa és a sáfrány szaga megértette velem, hogy odabent egy olyan asszony áll tűzhelye felett, aki ébredéskor nem foglalkozik holmi ágyhoz nyűgöző gondolatokkal, a komámuram bajszának állásával, hanem kiugorva az ágyból, elsősorban arra gondolt, hogy vajon mit főz ebédre. Vajon akad-e a mészárosnál konc, amelynek elég zsírja, húsa, csontja legyen? Vajon van-e a kofának új sóskája, vagy pedig a tavalyi paradicsomot kell elővenni? (Mellékesen megjegyzem, hogy ahol tavaszi időben jó szagú sóskamártás kerül az asztalra, ott az asszonynak hajlamossága van a házimunka és a kertészkedés iránt. Előbb-utóbb talál magának egy kis darabka földet, még ha valami vén, sokat utazott ládát is kellene erre a célra felhasználnia, ahol legközelebbi rokonait, a tavaszi veteményeket elülteti. A legtöbb asszonynak testvéri viszonya van a fiatal hagymával, bár nem eszi, mert félti leheletének a szagát; unokatestvér a piros retekkel, de ezzel már inkább mer barátkozni, pedig néha ki kell mennie a szabad levegőre a retek élvezete után; nénikéje a petrezselyemnek, a sóskának és mindazoknak a tavaszi növényeknek, amelyek nőies életet élnek, tudniillik tavaszkor a legszebbek. Itt meg kell jegyeznem, nagyságos uram, hogy a répák, karalábék, káposztá k és a krumplik inkább férfias növényeknek mondhatók, mert ugyan asszonyok gondoskodnak az eltartásukról, de tulajdonképpen mégiscsak akkor kerül reájuk a sor, amikor a férfiidő, a tél elkövetkezik. A kelkáposztáról azonban még nem tudta megállapítani az én orrom se, hogy férfi savanyúsága vagy nő szaga érezhető-e benne?)

Ismét megtekintettem az apostol orrát. Ez az orr most egy tengericsutkához hasonlított, amilyen csutkát a gyermekek a hóember orrába szoktak nyomni, amely tengericsutka azután vigyázgat udvarokra, téli kertekre, vándorlegények huhogására... Vérmes, étvágyas, vénes lett az apostol orra, mintha valami láthatatlan leves gőzölgésében párologtatná magát, miközben az orrlyukai megteltek a tavaszok és telek ama szagaival, amely évszakokat nemsokára itt kell hagynia. Ám halljuk az apostolt:

- Hát mondom, azok a kis házak voltak orromnak mindig legkedvesebbek, ahonnan olyan szagok áramlottak ki, mintha a nagypénteken mosott női fehérneműek szaga összekeveredett volna a tavaszi női növények illatával. Nyilvánvaló volt, hogy ilyen konyhákon az asszony megmossa a kezét, miután fokhagymát vagdalt késével, a kert a legjobb barátnője, és tud vele beszélgetni, mikor egyedül van, megértik a szavát az állatok, amelyek körülötte vannak, a kutya mint tisztátalan állat, csak az ajtó előtt meri csóválni a farkát, mert nem meri bevallani, merre kóborolt az imént... Nyilvánvaló, hogy az ilyen tavaszi konyhákon bíbelődő asszony a lábát és derekát is meg szokta mosni, hogy az ételeihez a maga jó illataiból is hozzáadhasson valamit. Vegyük csak példának a húsleves illatát... Nyomban megérződik rajta, hogy milyen asszonyféle tette fel vizét forralni, mert a víz, ha asszonykéz mellett folyik el, nyomban magába veszi annak szagát, mint akár a hegyek ásványainak az ízét. És a levesbe való tészta tán nem árulója egy asszony teljes gondolatvilágának, tehát belső szagának is? Ezzel a levesbe való tésztával foglalkozik igazában a női kéz. Amint hosszúkásra, laposra, kockásra, laskásra vagdalja őt, gondolatai ott virrasztanak a tészta mellett, még ha huszársarkantyú-forma derelyét használ is a tészta felaprításához. A csiga, a gombóc, a daragaluska, amint tészta alakjában jön ki egy asszony kezéből: megragadja az orr figyelmét, vagy pedig eltávolítja érdeklődését. Azt mondom, nagyságos uram, hogy egyéni illata csak a levesnek van ebben a

tartományban. Nyomban megmondhatom, hogy jövőjére gondoló papgazdasszony, vagy pedig a sors borúját és derűjét egyetlen gombhoz, karóhoz vagy fához fonogató asszonyka főzte a levest. De minden körülmények között annak a levesnek van a legjobb szaga, amelyet megszerelmesedési célzattal vagy leánykérőbe jött vendégeknek szokás főzni. Én azt hiszem, hogy az ilyen levesbe a nők bele szoktak főzni egy gombostűszúrásnyi vért a magukéból.

Még egy utolsó pillantást vetettem a Nyergesújfalusi úr orrára.Ráncos, görbült, de egyúttal megmerevedett volt az, mint valami elátkozott állatnak az ormánya, amely állat fojtott lihegéssel vagy hangos üvöltözéssel szalad keresztül a világon, hogy álmában érzett szagokat, messziről sejtett áramlásokat, vele rokonszenvező odőröket feltaláljon. Futamodik ez az ormány, hol a búcsúvezér köntösében, hol pedig hercegi hazugságokkal, mint az öreg férfiak szoktak, akik vénségükre még egyszer szeretnék átölelni a világ minden levesestálját. Miután több tapasztalatlan, fiatal nő lakott akkoriban a háznál, Nyergesújfalusinak útilaput kötöttem a talpára.

(1926)

Finomkodás a Tisza mentén

1

- Kicsi ez a birtok, nem hozhat jövedelmet. Csak a vesződség van vele, mert egyik része Tiszán innen, a másik meg Tiszán túl terül el - mondá egy téli napon Palugyai uram, a százharminc kilós tiszttartó Godofréd grófnak, amikor az a kályha mellett a gazdasági számadásokat tanulmányozta, tudniillik, kibontotta meg összecsukta őket.

Godofréd grófnak szokása szerint terhére esett a beszéd, ezért bizonyos fáradt sóhajtással vezette be szavait.

- De hát mennyi birtokunk is van nekünk?

Palugyai uram az ujjain, ezeken a vastag hurkákon számolt:

- Szabolcsban van tizenegyezer holdunk, Sárosban tizenhétezer holdunk. Mondom én mindig, hogy nem hozhat jövedelmet.

Godofréd gróf beleegyezőleg bólintott, a gazdasági írásokat visszaadta a tiszttartónak, aztán így szólott:

- Darab időre elutazom innen.

- Bizony, azt tanácsolom én is. Akárhol van a gróf, mindenütt jobb helyen van, mint ebben a bagolyvárban.

Godofréd gróf ez idő tájt negyvenesztendős volt. Tizenhat esztendeje volt a vőlegénye Szegilongi kisasszonynak, akit minden karácsonykor és húsvétkor meglátogatott egy Tisza menti kastélyban, ahová nem járt vonat, a nádasok és vadvizek miatt a kocsiutazás sem volt barátságos, ugyanezért az útnak egy részét dereglyén kellett megtenni. A kisasszony a vízivárban fáradhatatlanul várta Godofrédot, mint azokat a lovagokat várták vissza a kisasszonyok, amely lovagok hajdanában a Szentföldre mentek. Éppen ezen különös viszonylat miatt nevezik el vala az egyébként becsületes nevezetű grófot e környék humoristái Godofrédnek, amely név rajta is maradt, hogy már alig emlékeznek az igazi nevére.

A birtok kicsinysége miatt aggódó tiszttartó amúgy is tudta, hogy Godofréd gróf a világon sehová sem szokott utazni, mint csupán arra az egy helyre, a Tisza menti kastélyba. Ezért nem is csodálkozott, amikor a gróf rendelkezésére lovasember vágott neki a holdvilágos, téli éjszakának, hogy a tiszai révészeket idejében értesítse a gróf érkezéséről. A lovas patkói elhangzottak a keményre fagyott országúton, alakját csodálatosan megnövelte a holdvilág, amikor felléptetett az első buckára.

De Palugyai uram a „bagolyvárral” szemközt levő kastélyából azt is látta, hogy Godofréd szobájában egész éjszaka nem alszik ki a világosság. Természetesen a gyertyafény, amellyel úriembernek világítani illik. A kályhafűtő ugyancsak estélig hordozta fel azokat a nehéz fáskosarakat az emeletre, amely fával a gróf szobáját a folyosóról fűtötték - de hát utóvégre a kályhafűtő is ember, aludni kell neki is. Godofréd árnyéka azonban fáradhatatlanul járt-kelt a kopottas függönyök mögött. Néha még azzal is megpróbálkozott, hogy a bojtos csengő zsinórját meghúzza, de persze, senki sem jelentkezett a csengetésre. Az ilyen álomvilágban élő gróf azt hiszi, hogy a szolgák csak azért vannak a világon, hogy vele foglalkozzanak. Szuppé után egyáltalában az egész világon szabadságuk van a komornyikoknak.

De végre engedett sűrűségéből a téli éjszaka, miután a hold aludni ment, a fehér fák megváltó fénnyel nézegettek be az elhanyagolt parkból, mintha új életet ígérnének. A nagybélű konyhaszolgáló kelt fel először, hogy a vacsora maradványait elfogyassza. Ugyancsak ez az álmos leányzó kapta a parancsot, hogy a kocsissal fogasson be, a gróf elutazik.

2

Meglehetősen kockázatos dolog az ilyen téli utazás a Tiszán, sohasem lehet tudni, merre találkozni zajló jéggel, amikor aztán hosszú rudak igénybevételével kell átugrálni egyik jégtábláról a másikra. Különösen nem szeretik az ilyen utazást a muzsikus cigányok, akiknek mesterségüknél fogva mindenféle lakodalmakba kell járni. Godofréd gróf mégis megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor házát, cselédségét maga mögött tudta a Tisza közepén, ahol másvilági kígyó módjára futamodott a fekete víz fehér partok között. A révészek ezen a tájon olyan hallgatag emberek, mint akár a régi betyárvilágban voltak. Gondolkozhatott tehát kedvére Godofréd, amíg a dereglyét a szótalan emberek hajtották. Csak ama vásáros szekerekről fordította el a szemét, amelyek a parton feltünedeztek, ahol a báránybőr bundás gazda mellett békességesen ült terebélyes felesége. Vásár volt Tokajban, a férj és a feleség előre megállapodtak a vásárfiában.

Végre feltünedezett egy félszigeten Szegilongi kisasszony háza. A ház úrnője arról is nevezetes volt, hogy némely esztendőben négyszáz holddal nagyobb a vagyonkája, mint az előző esztendőben volt. A Tisza küldi az ilyen ajándékokat a kisasszonynak, amikor elfolyik bizonyos földterületről. De most már évek óta nem küldött senki ajándékot a kisasszonynak: ezért nem reperálhatta a házát, amely még a téli bunda alatt sem rejtegethette hiányosságait. Különösen bajban volt a kerítés, amelyet feltüzelni szokás téli időben.

- Vajon mi hozta hozzám emberemlékezet óta? - kérdezgette repdesve a kisasszony, amikor a dereglyét kikötni látta a háza végénél, a révészek a sodró víznek feszítették az evezőjüket, hogy a gróf kényelmesen kiszállhasson, a parton egy farkaskutya, amely rövid szaglálódás után a vendég vállára ugrik, a kerítés maradványai mellől a kisasszony lobogtatja kendőjét.

Milyen volt Szegilongi kisasszony? Férfi és nő talán még sohasem illettek úgy egymáshoz, mint Godofréd és Szegilongi. A kisasszony tizenhat esztendő óta naplóírással töltötte életének legnagyobb részét, a naplót minden esztendőben hűségesen elküldte a vőlegényének. Szép, kerek kép volt az egy elhagyatott leány életéről, szenvedéseiről, apró és nagy bánatairól. Ami időrendben kissé már megkopott, mint egy szentkép, amelyet egy imakönyvben felejtettek. De arcának vaníliaszíne volt, és haja párizsiasan szőke volt. Soká megtartotta szépségét, mint a szőke nők általában.

Godofréd most is oly szertartásossággal csókolta meg a kezét és a homlokát, mint tizenhat esztendő előtt.

- Hogy van, kedves kis barátnőm?

- Tudja már, hogy nekem nincs semmi bajom. Még ha volna is valami bajom, azt is elfelejteném, amikor magát látom.

És ezzel karonfogva mentek be a házba, mintha mindennap így tennének.

3

Azt elgondolhatja akárki, aki Szegilongi kisasszonyt ismerte, hogy otthona nem lehetett valamilyen fényűző.

Egy bizonyos nagymamától örökölt bútorok, így többek között igen furcsa kanapék, tűlábú székek és pirosbordó, kényelmes fotelok foglaltak helyet a szobában. Minden bútordarab fehér horgolással volt leterítve, és az asztalon névjegykosár, amelyben olyan embereknek a vizitkártyái voltak, akik már régen nem voltak ezen a világon. Persze, mindez a nagymama örökségéből származott, de Szegilongi kisasszony úgy beszélgetett a vizitkártyákkal, mintha személyes ismerősei lettek volna.

Godofréd gróf letelepedett egyik fotelba, ahol már évek óta szokott üldögélni látogatásai idején. Üldögélt szótlanul, elmélyedve a családi képeknek a szemléletébe, mintha most látná őket először. Végre Szegilongi kisasszony törte meg a csendet.

- Mi újság Királyvárott?

A gróf felsóhajtott, fáradtságát leküzdve beszélni kezdett:

- Nagy újság van. A bolond Godofréd gróf - kezdte, mert néha szeretett magáról harmadik személyben beszélni -, aki eddig mindenkinek lába kapcája és kutyája volt, végre elhatározta, hogy rendet csinál a házában és a háza környékén. Legelsősorban kidobja a tiszttartóját, aki már évtizedek óta lopja.

- Hm - felelt Szegilongi kisasszony, és hímzést vett elő. - Képesnek tartja ön erre Godofréd grófot?

A gróf bizonyos fokig előrehajolt:

- Én Godofrédot még nagyobb dolgokra is képesnek tartom. Amint kidobja régi cselédeit, akik régen tervbe vett házasságát mindig ellenezték, és főként, ha megszabadul a tiszttartójától, aki sohasem akar neki pénzt adni... ha elválik az inasától, gazdasszonyától, szolgálójától, kocsisától... ha új szabóval varratja a ruháit, új kályhafűtőt szerez, új életet kezd a „bagoly-várban”... Akkor Godofréd gróf még megvalósíthatja régi házassági tervét.

Szegilongi kisasszony ekkor csendesen összekulcsolta a két kezét a hímzése felett, és halkan így szólott:

- Vajon érdemes ennyi szegény embert a kenyerétől megfosztani egyetlen szeszély kedvéért?

Godofréd erre nem felelt, mert nem szerette a vitatkozást ama drága hölggyel, akit egész életében egyedül szeretett.

(1926)

Az ördög fia

Abban az időben, amikor a Felvidéken vászonponyvás szekér alatt volt szokás utazni, az ember szép történeteket hallhatott. Az út mellől kaszált szénán jólesett elnyújtózkodnom, akár hegynek felfelé, akár völgybe mentek a lovacskák. A különbség csak az volt, hogy hegynek felfelé lassabban haladt a szekér, a fuvaros ülésében hátrafordult, és mindenféle útközi történetekkel mulattatta utazóját. Az én emberem egyszer a következőket mesélte:

- Járt valamikor ezen a vidéken egy ember, aki azt mondta magáról, hogy ő senki más, mint Szent Józsefnek a fia, testvére Jézus Krisztusnak, ugyanezért sohase kell néki meghalni. Habár nem élt valamely istenes életet, mert nem akart arra a sorsra jutni, mint a mi Urunk, akit a pogányok felfeszítettek. Ezt az embert a pogányok nem feszítették volna meg, mert az ő élete kedves lett volna az istentagadóknak. Városvégi kocsmákban tanyázott.

- De ahol nagyobb fogadók álltak a keresztutaknál, amelyek különböző irányokból hozták az utazókat, Szent József fiát bizonyosan meg lehetett találni. Mindig úton volt, mintha valami hajtotta volna: mindig új vidékekre ment magát bemutatni, mintha minden felvidéki tóttal meg akart volna ismerkedni... Volt színész, volt komédiás, ha útban ért egy temetést, beállott a gyászolók közé, és hangosabban énekelt a kántornál; de nagyon szeretett lakodalmasokhoz is csatlakozni, amikor is olyan mondanivalói akadtak, hogy az új asszony az első nap összeveszett a férjével. Bizonyára sokszor megütlegelték volna, ha nem tudják róla, hogy ő Szent Józsefnek a fia.

- Leginkább persze színházat szeretett játszani, amint az régi szokásuk az efféle vándoroknak. Én is láttam egyszer egy városvégi korcsmában, ahol régi ágytakarók és lepedők voltak felakasztva; a lepedők alól hússzor is kijött Szent József fia, de sohase lehetett felismerni, hogy ugyanaz a személy.

- Kijött mint Ferenc József, kijött mint Napóleon császár, megmutatkozott, mint Bismarck és mint római pápa. A hozzáértőbbek azt mondták, hogy akkor volt a legsikerültebb, amikor Poncius Pilátusnak öltözködött. Ki tudná már mindazt elmondani, hogy hányféle alakban mutatkozott ez a kókler. Nekem tovább kellett mennem az utasommal Kassára, azért nem értem rá sokáig ácsorogni a csűrben, de éppen elég volt annyi is, amit láttam. Dehogyis vettem volna fel a szekeremre Szent József fiát! Talán azért, hogy vámhatárban holtra ijesszen mint lőcsei hóhér, amikor hátranézek az ülésből? Sokkal jobb az ilyen furcsa pasasért gyalog hagyni az országúton.

- Egyszer csak azt hallom, hogy út menti kocsmákban, lóállásokban, vendégfogadók környékén, ahol a magamfajta ember az életét eltölti, hogy van ám új nevezetessége a Felvidéknek, aki lepipálja Szent József fiát. A karácsony előtti vásáron látták őt Rozsnyón. Ez az ember mindenütt hangos szóval azt híresztelte, hogy ő az ördög fia, ugyanezért nem árt neki a tűz. Így is történt a vásárban. Az ördög fia nagy tüzet rakott egy szabad térségen, ahonnan mindenki jól láthatta, amint bement a tűzbe, mint más ember valami ajtón benyit. Az egyik oldalon bement a tűzbe, és a másik oldalon kijött, anélkül hogy a szakálla megpörkölődött volna. No hiszen, volt ámulás a vásáron. Miután legalább tizenkétszer ment be a tűzbe az ördög fia, és a népség azt hitte, hogy tizenkettedszer mégiscsak odavész. Sokat beszélgettek erről a dologról mindazokon a helyeken, ahol a magamfajta ember megfordulni szokott: így például azokban az álmos söntésekben, ahol olyan csendesen szoktak ülni a vendégek, mint az elátkozottak, de most egyszerre mind megszólaltak, egymásnak estek, és a gallérját fogta mindenki a másiknak, hogy az ördög fiának a dolgát alaposan megbeszéljék. Néhol még

verekedésre is került a sor az ördög fia miatt, de én mint jámbor életű ember, ezekben a verekedésekben sohasem vettem részt.

- Most már azt várta mindenki, hogy mi lesz akkor, amikor Szent József fia és az ördög fia valamely vásáron vagy kocsmában találkoznak: melyik eszi meg a másikat? Mert együtt nem maradhatnak meg ezen a kis Felvidéken, ahol néha annyi sem terem, hogy becsületesen el volnának látva az állatok. Az emberekről nem beszélek, mert pálinka mindig akad... De Szent József fia és az ördög fia sokáig nem találkoztak; amint az egyik bejött a város egyik kapuján, a másik kapun kiment a másik. Komédiások, színészek igen jól meg tudják egymást érteni - dehogyis nyúlunk egymás kenyeréhez. Szökdöstek egymás elől, és ez így ment sokáig.

- Míg aztán az egész békességes állapotot felborította valaki, aki ilyenkor szokott mindig eljönni: egy asszony.

- Ez az asszony egy fuvarosgazdának volt a felesége, és azalatt, amíg a fuvaros a szilézíai gyapjúvásárokat járta, kocsmát tartott. Nem volt szemrevalóbb, kedvesebb vagy különösebb, mint akármelyik más kocsmárosné, aki a sok különböző férfival való ismeretségben kitanulja a férfiak titkait, és megtanul a nyelvükön. Tudott incselkedni szép szóval, tudott kellő időben meleg, fűszeres borral kedveskedni, tudta, hogy mikor kell a pálinkát elővenni a köténye alól, és tudta, hogy mikor kell úgy tisztelni a férfiakat, mintha azok az édesapjai lennének. A szilézíai gyapjúvásárok soká szoktak tartani, azért a kocsmárosné úgy kiismerte a férfiakat, hogy magam is, jámbor életű ember létemre, alig vártam azt a napot, amikor útba ejthettem azt a várost, ahol a fogadósné mindig jókedvűen várta vendégeit.

- Hát csak egyszer, mikor nagy téli időben behajtanék a fogadósnéhoz, még alig volt időm kifogni és ellátni a lovaimat, amikor nagyot csattan valami a házban. A kísértetek szoktak ilyen csattanásokat végezni, amikor a bezárt ajtókat egy lábrúgással felnyitogatják. De hát tudtommal ebben a házban nem volt kísértet, hiszen el is bánt volna vele a fogadósné. Bemegyek az ivóba, mint már ilyenkor szokás, hogy megerősítsem az utazásban elfáradt szívemet, bemegyek a konyhába, hogy körülnézzek a káposztában fövő kövér koncok között, mert üres gyomorral csak a bolond ember utazik, bemegyek a kályhához, hogy megmelegítsem megdermedt tagjaimat, és nem találok sehol senkit, akitől a csattanás okát megkérdezni lehetett volna.

- No már látom, hogy nem látnak szívesen, mikor már minden elképzelhető nótát elfütyültem, eldanoltam, a menyecskének híre-hamva sincs. Már éppen nagy búbánattal az utamat akartam folytatni, amikor a padlásról megint csak nagy csattanás hallatszik. De már ezt megnézem, gondoltam magamban, és lassan fölmentem a padlásra.

- Teremtőm, mit láttam, Szent József fia, aki most nagyon nyomorult állapotban volt: a kéményhez volt láncolva, és a kocsmárosné egy nyírfa seprűvel vallatta. Azt bizony már nem tudnám megmondani, hogy miről folyt a vallatás, mert nem szeretek istentelen dolgokba keveredni. Befogtam a lovaimat, és úgy elhajtottam, mintha sohase jártam volna a kocsmában. Szent József fiát ezután nem is látta senki a Felvidéken. Kiseprűzte innen a menyecske.

- Hát talán az ördög fia jobb sorsra jutott? - kérdezné uram.

- Az ördög fia, aki úgy sétált ki és be a tűzbe, mint a szalamander, rövid időn belül ugyancsak a veszedelmes kocsmárosné rabja lett. Csakhogy az ördög fiát óvatosságból az asszonyság a pincében tartotta megkötözve, ott kopogtatta a hátát egy nagy fafejszével, amelyet a hordók megcsapolásához szokott használni. Vajon mit csapolt ki az ördög fiából?

Miután fuvarosom látszólag befejezte szavait, felvetettem azt a kérdést, hogy vajon mi oka lehetett a menyecskének éppen ezzel a két nevezetes férfiúval ily csúfosan elbánni, holott általában kedves szokott lenni a férfiakhoz?

Az asszonyokon sohasem lehet eligazodni. Talán éppen az ingerelte fel a nevezetes férfiak ellen a kocsmárosnét, hogy azok olyan nagy hírnévhez jutottak a Felvidéken, már minden asszonyszemély lesütötte előttük a szemét, már búcsúban jártak utánuk, már a falvakban kezet csókoltak nekik. Talán éppen az mérgesítette fel a kocsmárosnét, mert nem akart abban hinni, hogy vannak különb férfiak is a világon, mint az ő sziléziai fuvarosa. Jobb az ilyen dolgokon nem gondolkozni, mert nem tudja az ember, hová lyukad ki.

(1926)

Egy pohár borovicska és következményei

- Sok sárgarépát kell enni, hogy szépen tudjál fütyülni - mondá ama tagbaszakadt asszonyság, akibe Kalkuttai szerelmes volt.

Kalkuttai tehát kibontotta az asztalkendőt, mert megszokta, bizonyos dolgokban engedelmeskedni kell a nőnek. Az asztalkendőt körös-körül bedugta a gallérjába, mint ezt öreg papoktól látta, és hátul csokorra kötötte. Jó nagy, kiadós asztalkendő volt, egész családnak való uzsonna belefért a nyári kirándulás alkalmával, és piros pamuttal volt a sarkába ötágú korona és Zsanet név hímezve. Nem Jeanette, nem Zsanett, hanem egyszerűen Zsanet, mert ez családi nevet jelentett. Nevezzük tehát mi is családi nevén a szalvéta tulajdonosnéját, mert némely asszony nem szereti, ha keresztnevén vagy becéző nevén szólongatják. Kalkuttai asszonyát pláne Mancinak hívták keresztnevén, amitől az asszony mindig rosszul lett, mert szerinte Manci név nem pászol egy komoly, megállapodott hölgyhöz. Manci csak addig lehet valaki, amíg próbabálokra jár.

Emberünk tehát felkötötte a szalvétát, és szórakozott mozdulattal megtörölgette a tányérját a kendővel.

- Már megmondtam neked - szólott az asszony a kis ebédlőasztalnál előrehajolva (mert néhány osztályt végzett preparandiában) -, hogy ezt a szokásodat a püspökladányi vasúti stáció részére tedd el. Ott törülgetheted a tányért a zsíros bajuszú kupecek meg a házalók után, itt családi otthonban vagy, se kutya, se macska nincs a háznál, ami bepiszkítaná a tányért.

Kalkuttai kedélyesen eresztett egyet a mellénygombján:

- Jól van, kisanyám. Tudom, hogy a konyhád a legtisztább Magyarországon. Soha még olyan edényt nem tettél a tűzre, amelynek zománca lepattogott, mert jól tudod, hogy ez szokta okozni a vakbélgyulladást, amely betegségnek már annyi ember esett áldozatul. Tudom, hogy a kőport csak szobáid pádimentumának fehérítésére használod, nem pedig konyhai faedényeid tisztogatásához. Minden erényedet tudom. Engem nem lehet félrevezetni az én emberismeretemmel.

Zsanet figyelmesen nézegette a férfi kigöndörített tarkóját, amilyent valaha az osztrák katonatisztek viseltek Magyarországon, amikor még Ferenc József fiatalember volt. Szemügyre vette trombita alakú mandzsettáját, amelynek nyílásán át látni lehetett azt a vékony aranyláncocskát, amelyet a régebbi gavallérok valami emlékezet céljából a csuklójukon viseltek.

- Talán a sörházban voltál, hogy így kedélyeskedsz? - kérdezte hirtelen az asszony.

- Kisanyám, jól tudod, hogy mióta Zebrait, azt a vörös gazembert, aki bennünket titkos viszonnyal gyanúsított: agyonütöttem a sörházban, nem tettem be oda a lábamat.

Az asszony nyugodtan, mozdulatlan orcával hallgatta Kalkuttait, mint aki amúgy is el van tökélve arra, hogy semmiféle hazugságnak nem fog hitelt adni.

- Én még a férjemet sem kértem arra sohasem, hogy érettem verekedjék, mert a verekedést csúf dolognak tartom. A sörházat pedig csak azért kérdeztem, mert már többször figyelmeztettelek, hogy a délelőtti serezést, az úgynevezett villásreggelizést azok az éhenkórászok találták ki, akiknek nincs ebédrevalójuk, vagy pedig nincsen olyan helyük, ahová érdemes volna jó étvággyal megérkezniök. Hidd el, hogy fele részében asszonytalan, elégedetlen ember az, aki ebéd előtt a korcsmában hánytorog. Egészen más megítélés alá esik azonban a vidéki

ember, aki egész éjszaka utazott, rázta, törte magát, álmában sóhajtozott: annak valóban dukál a villásreggeli.

- Köszönöm - felelt Kalkuttai -, mióta a szakácsné hajszálát megtaláltam a savanyú tüdőben, lemondok a gábelfrüstökről.

Ezenközben a leves az asztalra érkezett. Kimosakodott, mezítlábas szolgáló hozta, Kalkuttai rajta felejtette a szemét a szolgáló kövér bokáján.

- Teremtőm, hogyan fájhat ennek a leánynak a lába, amikor vasárnaponkint cipőt kell húznia! - kiáltott fel.

Az asszony nagy gonddal merte a levest. Közben válaszolt a férfi szavaira, mert nem szerette volna, ha az magában féltékenységgel gyanúsítja a szolgálójával.

- Mióta én asszony vagyok, a cselédnek az én szobámba csak mezítláb szabad belépni. Télen az ajtó előtt hagyhatja a papucsait. Különben is a cipővel olyanformán vagyunk, hogy mindenki olyan cipőt visel, amilyen a természete. Én belátom, hogy igazuk van azoknak a férfiaknak, akik még manapság is ragaszkodnak a cúgos cipőhöz. Sokkal könnyebb felrángatni a lábra, mint a fűzőset vagy a gombosat - mondá az asszony, és a daragaluskából hat darabot mert a férfi tányérjába az aranyszínű levesbe.

- A leves forró, mint minden étel, ami a konyhámból kikerül. Ezért felhasználhatod az időt, hogy egy pohárka gyomorerősítőt végy magadhoz a pohárszékből. De ne a szilvóriumból, mert az csak korán reggel hasznos, hanem abból a gyomorerősítő borovicskából, amelyet Gábriel főz Szepesbélán. A pálinkára egyél meg néhány karika Szent János-retket, mert most van itt a reteknek az ideje. Szerettem volna, hogyha te magad hozod a retket a piacról, mert a retekvásárláshoz a férfiak értenek. Bizony én magam sem tudom, hogy miért.

Kalkuttai engedelmeskedett az asszonynak. A meglehetősen ódon pohárszékhez lépett, amelynek üvegajtajába szőlőfürtök és poharak voltak edzve, bizonyára sok régi szem tévelygett e látnivalókon, mielőtt az üvegajtót kinyitotta volna, hogy az abban található dolgokkal megismerkedjék.

Gábriel bélai borovicskagyáros valóban fenyőillatot tudott préselni a pálinkájába. Kalkuttai felhajtotta a gyomorerősítőt és egyszerre a poprádfelkai állomás jutott eszébe, ahol fiatal korában mindig havasigyopár bokrétát vásárolt, amelyet a kalapjához tűzött. Valami diákos kedv suhant végig ugyanekkor az erein, mintha valami régen berozsdásodott lánc mozdult volna meg lelke kerekes kútján, amely lánc eleinte nehézkesen, később mind fürgébben forgott, mintha fiatal leánykar hajtotta volna...

- Kisanyám, ezt a borovicskát máskor is kultiválni fogom - mondá Kalkuttai még mindig a régi hangon, de már valami megmozdult benne, mert észrevette, hogy az ebédlőszoba voltaképpen sötét, a griffmadaras csipkefüggönyök az ablakon sok világosságot vesznek el, a levesnek is bizonyára más illata volna, ha azt a szabadban tálalnák fel, mondjuk, valamely zöld kertben, amelyre fehér keblű, kék hegyek nézegetnének, és érezni lehetne hűs leheletüket, amelyet a messzi város felé fújdogálnak.

Zsanet még nem gyanakodott a férfi gondolataira, mert végeredményben nem hitte, hogy egy férfi ebédelés közben másra is tudjon gondolni, mint a potrohára, ezért tehát csak folytatta szavait, mint azt már minden délben megszokta, amikor Kalkuttai ebédelés céljából megjelent:

- Tudom, hogy némely doktorok, így például a tudor Kneip Sebastián is a sáfrányról azt mondják, hogy méreg, segíti a májat a különböző arckiütések előidézésében, mégse lehet egy valódi levest sáfrány nélkül elképzelni. Színt ád a levesnek, habár fűszerértéke egyenlő a nullával. Szép arcú a leves, mint azok a szép arcú nők, akikben semmi tartalom nincs. A beltartalmat a zöldségek, így különösen a tőről szakított, pirosodó paprikák, a megkomolyodott kelek, kiszélesedő krumplik, csontok, koncok, húsok adják. De hát hol jár magának az esze, Kalkuttai?

Kalkuttai látszólag éppen olyan tempóban ette a levest, mint ezt egykor a régi pesti fogadóban egy vidéki embertől látta, aki szemét kimeresztve, mint egy nagy hal bújt bele levesébe, és ügyet sem vetett arra, hogy a szomszédságban unatkozó vidéki hölgyek helyezkedtek el, akik valószínűleg kalandot jöttek keresni Pestre, mert azt vidéken nem tehetik meg. Igen, éppen úgy szörtyögött, a galuskával csámcsogott, mint ismeretlen mesterétől látta, mintha e szájhangokkal akarná magát belelovalni az étvágyas étkezésbe - sőt még azt is megtette, amivel az asszonyoknak örömet szokott okozni, hogy a tányérját megemelte, és a levesmaradékot kanalába csepegtette, mint ezt a vidéki gyógyszerészek szokták tenni, amikor Pestre jönnek -, de azért voltaképpen nem itt járt az esze, hanem ifjúkorára gondolt, amikor egy kora nyári hajnalon a kassai stációra megérkezett volt, és ott két porció sódart megevett hosszú laskára vágott édes tormával. (A mérges pthrügyi tormát nem szerette.) Vajon ehetik-e még életében ilyen tormát és ilyen sódart, miután ennek az asszonynak az ismeretségébe került, akit előbb-utóbb el kell venni feleségül? Szép tájak voltak azok az ifjúkori tájak, fehér pettyes vagy kék pettyes selyemöveket viseltek derekukon az urak, a nők fehér ruhájukat kék zsinórral szegélyezték, vaníliaszínű arcuk volt a fagylalttól, kezük ránctalan, fehér, izmos volt, mint a zongoraművésznőké, akik nagy súlyt helyeztek kezük tisztaságára.

Az asszony az asztal túlsó oldaláról látszólagosan érzéketlen szemekkel figyelhette Kalkuttait, bár ennek a szemnek éppen a sötét lángja volt szép, amely jó emésztés után fellobogni szokott, mint a lidércláng a megtermékenyített területeken.

Az asszony elvette a tányért Kalkuttai elől:

- Maga persze észre sem vette, hogy ez tegnapi leves volt, mert a húsleves valójában csak másnap jó. Le kell neki ülepedni, magába kell szállani, mint annak az embernek, aki mindenféle ál és hamis dolgokért felforrott életében. Akkor jön meg a húslevesnek is az igazi zamata, amikor az első forráson már túl van. Valamint az ember is akkor kezd voltaképpen megkedvesedni, mikor már próbált valamit az életben, forgott jobbra és balra, volt étvágya és étvágytalansága, keserű és édes a szája...

Hm - gondolta magában Kalkuttai -, ez az asszony mindenáron öregíteni akar, pedig még a tanácsosságig sem vittem fel a hivatalomban.

- Ugyanezért mondjon le, uram, a főtt marhahúsról, bár tudom, hogy az kedvence. Utóvégre nem áll az egész élet csupa ökörcímerekből, néha megunja az ember az ökörnek a legjobb részeit is, habár a régi asszonyok a húslevesben egy darabka sertéshúst is kifőztek. Ezért volt az, hogy némely régi férfinak a fennmaradott arcképeken disznóorra és ökörfeje van. Mit szól, uram, a vándormadarak rokonaihoz? A libákhoz, kacsákhoz?...

Zsanet kedveskedő szavait elvégezve, felemelkedett, hogy személyesen nézzen utána a konyhában a tálalásnak. Ez mindig nagy megtiszteltetésnek számított a hölgyek részéről, és a hölgyek fehér kötényben térhettek vissza az ebédlőbe. Amely kötényt aztán zavarodottan oldottak le a derekukról.

Kalkuttai egyedül maradt az asztalnál, ami jólesett neki, mert bohókás gondolatai voltak, amelyeket e komoly, ünnepélyes asszonnyal nem közölhetett.

Negyvenesztendős volt, mindig figyelemmel volt a tyúkszemeire, ezért tudott kakaslépteket venni, ha néha kivilágosodott egyhangú kedve. Voltaképpen azonban a komóció volt a legfontosabb életében, amely tulajdonságát a nagyatyjától örökölte, a sajtféléknek szeretetével együtt. Ha hivatalos dolgai vidékre szólították: rendszerint előre elgondolta, hogy hol és mit fog ebédelni. Egész programokat dolgozott ki jó előre arra nézve, mennyi bort fog inni, hányadik pohárnál veszi be a szódabikarbonátot, hol van az a kép vagy képecske - esetleg csak egy újságból kivágott rajz, amely például Miksa császár agyonlövetését ábrázolja Mexikóban - vagy egy divatképmelléklet a hatvanas évekből, amelyet a vidéki fogadóban a deszkafalra ragasztanak: amely képet könnybe borult, pislákoló szemmel lehet nézegetni, amíg az emésztés tart. Tudta, hol adnak kedvezményt a korcsmárosok az átutazó állami hivatalnokoknak, és jegyzékbe vette a harisnyáit, zsebkendőit az olyan fogadókban, ahol a szobaleány arca okvetlenül ki volt föstve. Az adónál volt, sokat kellett üldögélnie, ezért szeretett hivatalos kiküldetésekben részt venni, mert kedvére sörözgethetett az állomásokon, nem kellett a gonosz hivatalfőnöktől vagy az irigy kollégáitól tartania, bizonyos mértékig úrnak érezte magát, csendesen kötekedett is az utazótársaival, különösen azokkal, akik rövidáruval kereskedtek, mert a kötekedési hajlandóságot ugyancsak a nagyapjától örökölte a sajtszeretettel együtt. De odáig sohase vitte, hogy a korcsmából kivetették volna, inkább méltatlankodva elment. Nem, senki se gondolhatott volna arra, amikor e mindennapi lényt látta, hogy titokban nőhódítási szenvedélyei vannak, amely tulajdonságát ugyancsak a nagyapjától örökölte, aki kilencvenkét éves korában, a halálos ágyán esküdött meg repedt sarkú gazdasszonyával.

Zsanet olyan hatalmas léptekkel tért vissza a szobába, mint egy udvarmester, aki egész menetet vezet, holott csak az a bizonyos szolgáló jött utána, aki nagy fatálcát hozott két kezén.

- Madár! Jómadár! - kiáltott fel Kalkuttai, pedig titokban bablevesre gondolt, amelyben gyenge oldalas és különösen jó kolbászféle úszkál, galuska is van a levesben, és akár kell, akár nem kell: az ember néhány csepp borecetet is kever közé. Ugyanakkor barna korcsmárosné is látható a háttérben, aki még nem szemelte ki, hogy melyik vendégével fog beszélgetni ebéd után.

Zsanet elfoglalta a helyét, és a szolgálótól átvette a tálakat, amelyeket nagy gonddal helyezett el az asztal közepén, hogy azok Kalkuttainak keze ügyében legyenek. Egy tojás alakú tálban libapecsenye volt bőséges zsírban. A combok csontjai felemelkedtek, mintha még mindig futamodni akarnának a zöld mezőben; a combok, bár fel voltak szeletelve, még mindig domborodtak, mint abban az időben, amikor a liba első repülését próbálgatja a tó felé. Zsanet beszélt, mint egy tanítónő:

- Nem mertem nagyon átsütni, mert félő, hogy összeesik a pecsenye. A nagy sütés csak bizonyos marhahúsoknak való. Ez a gyenge pecsenye inkább szopogatásra való. Külön-külön szájba kell venni minden csontocskát, amelyik alkalmatos rá, azt meg is lehet rágni, nem karcolja fel a beleket. Az én első férjem a főtt marhahús csontját is a szájába szokta venni, és körülrágta, mert rendszerint a csonton maradnak a legjobb falatok. Nincs kutya a háznál, nem kell spórolni. De hol jár a maga esze, Kalkuttai, hogy éppen a melle részét választja, holott van ott comb is? Még megérem, hogy már elfelejtett mártogatni is.

Nem, mártogatni nem felejtett el Kalkuttai, bár titkon egy Gavott nevű kasszírnőre gondolt, akit Körmenden látott egy kávéházban. Maga sem tudta, hogy miért jutott eszébe a kasszírnő, akire gyalogsági hadnagyok vigyáztak, és az állami kiküldöttet nem sok figyelemre méltatta. Valahogy úgy elnézett a feje felett a piac irányába, ahol éppen hagymát árultak, amelyre egy kaftános zsidó alkudozott. Ugyan mit nézhetett ezen a zsidón Gavott, hogy még a hajtűjét is kivonta szórakozottságában kontyából, és új helyre tűzte vissza? Kalkuttai pontosan emlékezett, hogy a zsidó nagy bugyellárisból fizetett, megvetéssel emelgetvén ki a bankókat a

rekeszekből, mint aki tisztában van a pénz hitvány értékével - korántsem nyálazta őket, mint a keresztények szokták, akik ennek következtében mindenféle szájbetegséget kapnak. Gavott... Álom maradt az adóhivatalnok életében.

Mindazonáltal Kalkuttai szorgalmasan mártogatott, miután a kenyér héját nagy hozzáértéssel levágta. Elsőbben a kenyér belével bíbelődött, mielőtt villájára tűzte volna azt, és a forró zsírban meghemperegtette. Arca meglehetős ünnepélyes kifejezést öltött, mint a kémikusoké, midőn valamely fontos vegyületet készítenek. Arcának komolysága csak akkor engedett, amikor a kenyérdarab az áztatástól már megbarnult, és késznek mutatkozott a villa ív alakú lendületére a szájba vándorolni, igaz, hogy kárba ment néhány csepp zsírocska, amelyet az asztalkendő fogott fel. Kalkuttai többször korholó pillantást vetett a nyakában függő szalvétára, elégedetlenül csóválgatta a fejét, mintha valakit korholna a pazarlásért.

Mielőtt a libahús komoly elfogyasztásához fogott volna, villájára tűzködött kenyérhéjakat, amelyeket a zsíros tálban különböző helyekre rakosgatott, mint a horgot szokás kivetni. Elhelyezvén a jövendőbeli örömöket, trombita alakú mandzsettáját hátrahúzta két kezén, és mutató- és hüvelykujjai közé fogta a kiszemelt húsdarabokat.

- Csak úgy háziasan, kisanyám! - mondá engesztelő hangon, mielőtt a fiatal liba mellének darabkájába beleharapott volna.

- Így szeretem én is - felelt az asztal másik oldaláról Zsanet, ugyancsak húst véve a kezébe, persze a legkisebb és legcsontosabb darabot, amely az asszonyt megilleti.

Igaz, hogy Kalkuttai csámcsogott, csettintett, fogat, szájszélet, bajuszt nyalogatott a zsíros hús fogyasztása közben, de Zsanet mégis beszélt, mintha belső nyugtalanságát akarná leplezni:

- Csak úgy viselkedjék, kérem, mintha otthon volna. Ha nem ülne elég kényelemben, változtasson a székén. Emelje fel az egyik lábát néha, mert a vérkeringésnek engedni kell, a gőzök, gázok, felpüffedések már sok embernek komoly bajt okoztak, amikor természetes ingereiktől visszatartották magukat. Szabadnak kell lenni a gyomorszájnak evés közben. Sajnos, mi, nők, a szoknyáink zsinórzatai miatt nem tehetünk eleget azoknak a követelményeknek, amelyek a jó emésztéshez szükségesek. De maguknál, férfiaknál ez másképpen van. Csak a nadrágszíjon kell egyet ereszteni, egy csatot kinyitni, egy gombot szabadra tenni, és a vérkeringés a szervezetben pompásan megindul.

Valóban élvezetes lett volna Zsanetet hallgatni, ha Kalkuttainak közben a cipője nem kezd fájni. Ugyanis tyúkszemei voltak, amelyek koronkint, még metélés után is égni kezdtek, és ilyenkor arcára bizonyos bánat telepedett. Zsanet, a mindentudó ezt nyomban észrevette.

- Csak tolja le a cipőjét nyugodtan az asztal alatt. Az én férjem is ezt szokta csinálni, mert komótos, cúgos cipőt viselt. Ebéd után mindig harisnyában kelt fel és ment a pamlagig. Úgy szép a férfi, ha természetes.

Kalkuttai restellte bevallani, hogy cipőjét estig nem oldhatja fel, mert reggel elszakadt a cipőzsinórja, amelyet nagy üggyel-bajjal tudott csak összefoldozni és használhatóvá tenni. Inkább szenvedett, amely szenvedésnek a sült krumpli adta meg az árát. Nem méltányolta eléggé. Zsanet panaszkodott:

- Én magamban azokat a férfiakat tartom legkedvesebbeknek, akik hazaérkezve, nyomban ingujjra vetkeznek, papucsot vesznek. Az ilyen férfitól nem kell tartani, hogy nyomban az első szóra, az első megjegyzésre veszi a kalapját, és megszökik a háztól valamely füstös kaszinóba vagy még bűzösebb korcsmába. Rendesen nekikészülődnek az otthoni tartózkodásnak, mert jól tudják, hogy az asszonynak is dukál valami. Itt van például ez a sült krumpli. Ebben a krumplikorban még nem mindenki merészeli őt megsütni. Azt mondják, hogy ez csak télire

való, amikor amúgy is sokáig ég a konyhán a tűz a hosszú estéken. A másik vármegyéből hazajönne egy férj, ha megérezné, hogy felesége fiatal sült krumplival várja odahaza.

- Igen, igen - felelt Kalkuttai -, a sült krumpli kiváló családi étel, de mégiscsak leginkább a téli este szükséges hozzá, mint akár a rákhoz június vagy július, amikor délután az ember hűvös lábvizet vesz, és a lavór mellé odakészít egy szakajtó apró, tiszai rákot is, amelyből százat is meg lehet enni, amúgy unalomból.

Zsanet összeráncolta a homlokát, és még az sem elégítette ki, hogy Kalkuttai néhány krumplit megúsztatott a libapecsenye zaftjában. Más sikert várt ő ettől a krumplitól. Darab időre elhallgatott, midőn is, hogy a barátságtalan csend megtöressék, Kalkuttai úr kezdett beszélni:

- Nini, ugorka talán - mondta, mintha csak akkor vette volna észre, pedig már régebben fixírozta ezt a kedves csemegét.

Aztán újabb kenyérdarabokat készítvén elő a mártogatáshoz, elbeszélő hangon folytatta:

- Volt egy ismerősöm, természetesen férfi, aki legjobban értett minden saláta elkészítéséhez. Nem szakács volt, hanem kataszteri becslő. Állami kiküldetéseimben elég gyakran találkoztam vele különböző fogadókban, így például Vácott is. Vác arról nevezetes, hogy fegyintézete van, azonkívül azt is kell tudni róla, hogy a váci nők Pestre járnak találkákra, míg a pesti nők Vácra mennek a gavallérjaik után. Van ott egy Kúria nevű, régi szálloda, amely teljesen megbízható hely. Hát a kataszteri becslő itt mindig salátát kevert. Volt neki egy útitáskája, amelyben a legkülönbözőbb mustárok, szószok üvegekben voltak elhelyezve, mert például vidéken nem mindenütt lehetett kapni valódi hollandi vagy angol mustárokat. Igaz, hogy vannak magyar mustárok is, különösen, amelyeket házilag készítenek, amelyek felveszik a versenyt bármely külföldi mustárral, de a kataszteri becslő ragaszkodott a maga receptjeihez. A fejessalátához négyféle mustárt használt.

- És az ugorkasalátához? - kérdezte most nem minden gúnyolódás nélkül Zsanet, mintha egy hazudozáson csípett gyermeket a tanítónői székből faggatna.

Kalkuttai elszántan folytatta, miután az ugorkasalátát a maga nagy tányérjában kavargatta a villájával, a tányér szélére menekedett borsokat, paprikákat, apró hagymákat visszakergette a maguk helyére.

- Az ugorkasalátához nem használt mustárt, de volt annyi esze, hogy olyankor, midőn a váci fogadóban találkozója volt valamely pesti hölggyel, harmincegy krajcárt megreszkírozott, és sürgönyt küldött, hogy a megfelelő ugorkasalátáról már előzőleg gondoskodjanak. Ilyenformán sohase került elébe keserűen vagy éretlenül az ugorkasaláta, mert egy éjszakán át magába szívhatta mindazokat a kegyszereket, fűszereket, ízeket, amelyek a jó ugorkasaláta előállításához szükségesek. A valódi borecetet olyan helyen lehet kapni, ahol a valódi szilvóriumot. Például ortodox zsinagógák körül.

Zsanet most mosolyogni kezdett, holott ez nemigen jól állott neki, mint komolyságra teremtett asszonynak. Mosolygott bizonyos csalódottsággal, kevéske fájdalommal, de elhatározottsággal is.

- Én ezt az ugorkasalátát csak ma reggel áztattam be, lehet, hogy ezért nem ízlik Kalkuttai úrnak - mondá mérsékelt hangon. - A kataszteri becslőtől mindenesetre sok jót lehet tanulni, mert nem lehet egészen ostoba ember az, aki a váci fogadóban is saját útitáskájában tartogatja a mustárokat. Mondja, Kalkuttai úr, nem volt maga soha kataszteri becslő?

Kalkuttaiban még mindig a bohókás kedv volt uralkodó elem, ezért meglehetősen tréfás hangon válaszolt:

- Szerettem volna, ha nem lépek állami szolgálatba.

...Az asszony ezután nem sokat beszélt, hanem leszedte az asztalt, egészségére kívánta az ebédet szerelmesének, jött-ment, eltűnt, megjelengetett mindaddig, amíg Kalkuttai kimeresztett szemmel nézegette a plafont, és ebéd utáni ábrándokat forgatott a fejében. Mi nagyon jól tudjuk, hogy milyenek lehettek Kalkuttai úr ebéd utáni gondolatai, tudta Zsanet is, ezért nem csodálható, hogy Zsanet a következőképpen bosszulta meg magát szerelmesén.

Kalkuttai darab idő múlva egy kis szobába vonult vissza, amelynek sem ablaka, sem több kijárata nem volt, ott Miksa császár agyonlövetését vagy más régi divatképeket nézegetett, amelyek a falra voltak ragasztva. Zsanet ekkor észrevétlenül rázárta a kis szoba ajtaját az álmodozó Kalkuttai úrra, a szolgálót elküldte otthonról, maga pedig elment a szomszédba egy barátnője látogatására, akit már régen nem látott.

(1926)

A vadász temetése

Hadd mondom el már, hogy mit láttam egyszer a temetőben!

Éppen egy pesti temetésrendezőt vettek munkába ezen a délutánon a papok, kántorok és sírások, egy kiérdemesült temetésrendezőt, aki, míg élt, igen sok embertársának egyengette az útját a túlvilág felé. Doboltatott, trombitáltatott, hegedültetett, nagybőgőztetett a holtaknak, amint azok ezt előre megrendelték. Lehetőleg nem csalt a koporsó minőségében, tartotta magát az alkuhoz, még akkor is, ha nagyon kövér ember volt a halott, hogy a legöblösebb koporsóba, az úgynevezett „pontus”-ba sem fért bele.

Száz szónak is egy a vége: egy mogorva tavaszi délután, amikor még a tél a küszöb és ajtó közé tette a lábát, nem hagyván magát véglegesen bezárni a szobába, a temetőt jártam, mert bizonyos mértékig megcsalva éreztem magam az élőktől. Ekkor találkoztam az egykori temetésrendező utolsó utazásával, amelyet nyilván ő maga tervelt ki előre, mert hiszen a kisujjában volt akár az első osztályú, akár a másodosztályú temetés, tudta, hány gyertyát kell gyújtani rangbéli embereknek, és milyen szavakat kell mondani azoknak a siratóknak, akik olyanformán viselkednek, mintha a holt ember a koporsó fedelén át nézegetné őket.

Mindenki nagyon vidám volt a temetésrendező utolsó útjánál.

Ilyen víg embereket még korcsmában sem mindig láthatni. Azok a fekete ruhás emberek, akiket gyászvitézeknek szokás nevezni, isten tudná, hogy miért: olyan kivasalt és jól megtisztogatott ruházatban jelentek meg, mintha valami mulatságos ünnepélyhez, mondjuk: házfelszenteléshez jöttek volna asszisztálni. Hangosan, bizonyos tüntetéssel beszélgettek arról a halottasház bejáratánál, hogy hol töltötték a tegnapi estét. Ványadt, örökös gyászhoz idomított arcuk, miután a víg kifejezéshez nem volt szokva: borzasztónak, visszataszítónak tűnt fel ez alaptalan röhögések alatt. Korcsmák neveit emlegették, amelyek előtt tán csak elhaladtak valaha, a temetések idején, de elfoglaltságuk miatt oda be nem térhettek. Így felemlítették Az öreg Pista bácsihoz, valamint a Vígleányhoz címzett korcsmákat, sajátságos, hogy dicsekvésük szerint mindnyájan töltött káposztát ettek vacsorára, amelyhez nehéz bort ittak.

- Magam sem tudom, hogyan kerültem haza - emlegette egy himlőhelyes arcú, nagy ádámcsutkája ember, akinek fehér vitézkötésekkel volt díszítve a panyókára vetett mentéje. Hamiskásan hunyorgott, amikor a Vígleány korcsmárosnéjáról beszélt egy nyúlfülű, suszterképű legény. - Az „öreg” is nagyon szerette őt - mondá, és füttyentett a mondathoz, mintha valami vonatot akarna utánozni, amely nászutasokkal halad.

A halottasházba amikor beléptem, éppen hahotázva borultak az emberek egymás nyakába. Nemigen lehettek valamely közeli hozzátartozói az „öreg”-nek, mert egyetlen ember se volt szomorú, mint ilyenkor szokás. Némelyek azzal mulattatták magukat és szomszédaikat, hogy a legkajánabb arcokat vágták, mintha valami különös kárörömet éreznének azon, hogy végül még a temetésrendező is beadta a kulcsot, pedig erre nem lehetett gondolni. Felfújták az arcukat, grimaszokat vágtak a koporsó felé, mintha legádázabb ellenségüket temetnék. A koporsó egyik oldaláról átkiáltottak a másik oldalra:

- Emlékszel, Józsi, amikor az erős Guzmann bácsit nyomta koporsóba az „öreg”, pedig Guzmann-nal senki se bírt el a Ferencvárosban.

A megszólított emlékezett, sőt még meg is toldta emlékezését egy lépéssel:

- Hát Görcsös néni halálára emlékszel? Halála előtti napon még felpofozott mindenkit a házban, megverte a házmestert, a háziurat, a háziúr ügyvédjét. Csak úgy bírt meghalni, hogy az „öreg” a mellére ült az ájulásában.

Bár ezek a kárörvendezők voltak a leghangosabbak, akadtak egyes asszonyok, igen idejemúlt kalapokban és a múlt század avas szagát terjesztő fekete ruhákban (amely ruhák, mielőtt feketére festették volna őket, bizonyára részt vettek egyéb összejöveteleken is), akik így beszéltek a barátnőjükhöz:

- Tudod, lelkecském, azért még megvárhatta volna az „öreg” az én temetésemet. Megnyugtató dolog volt az ilyen szomszédság. Az „öreget” éjjel, alsóruhában is át lehetett hívatni az üzletéből, ha rossz álmai voltak az embernek. Kuvikot hallott, vagy szívgyengeséget érzett. Mindig igen udvarias volt a temetési intézkedések megtételében, és nem mutatta, hogy különösebben haragszik, ha a beteg jobban lett: „Nem baj, kedves ángyom, nem kerülhetjük el úgysem a végét” - mondotta, és udvariasan köszönt, kezet csókolt, mint valami vőlegény.

De volt ott egy piros orrú öregember is, akiről már messziről fel lehetett ismerni, hogy valóban kedvelője a korcsmáknak és más vidám házaknak. Mindenféle elöljárósági irodákban, úgynevezett segédhivatalokban találhatók ilyenforma emberek, akik az egész hosszú napon azon gondolkoznak, hogy estére mely barátjuk névnapját ünnepelhetnék meg. Ezek a ragadós, tolakodó, minden összejöveteleken hívatlan, de mégis megjelengető vendégek, akiknek eszük ágában sincs abból a korcsmából kimaradni, ahonnan már kivetették őket. Szemtelen fráterek, akik benyúlnak a tálba, megragadják kínálás nélkül is a borosüveget.

Ez az öreg szemérmetlen mulatott leginkább a koporsó mellett, amint könnytől, bortól nedves szemekkel kiáltozott:

- Senki se bírt el az „öreggel” a Ferencvárosban, csak én - kiáltotta penészes haját borzolgatva. - Én előleget kaptam tőle a saját temetésemre. Arra az összegre, amit a hivatalban fizetnek majd utánam, ha meghaltam. Szerződést, kontraktust kötöttünk az „öreggel”. Más nem temethet el, mint ő. Mi lesz most az előleggel, „öreg”? - harsogott a vén korhely a koporsó felé.

- ...És amint ott álldogálék a külvárosi gyászolók között, akik a maguk rongyos életének a meghosszabbítását remélték vala, miután a félelmetes temetésrendezőt a föld alá dugják vala, hirtelen magam is nevetni kezdtem vala. Egy asszonyság törekedik ugyanis keresztül a tömegen, aki hangos sírással veti magát a koporsóra:

- Mondd, ó, mondd, ki fog most engem feleségül venni, miután fiatalságomat melletted elgazdasszonykodtam? Mondd, ó, mondd, kinek kellek én még a világon, miután itt maradtam koldusan, szegényen, árván, krajcár pénz nélkül? Miért is engedtelek elszökni a másvilágra? - kérdezgette a tölgyfa koporsót a kopott, kövér asszonyság.

Erre keletkezett csak hangos hahota a gyászházban... Bejöttek a halottasház elől a gyászvitézek, és a hasukat fogták nevettükben. A kaján arcok új mosolyokra torzultak, mintha a legmulatságosabb dolgot hallanák. A fekete kendős, rosszindulatú asszonyságok szinte felvisítottak az örömtől:

- Mindig mondtuk, hogy viszonyt folytat a gazdasszonyával! - kiáltották nagy megelégedéssel.

Az egykori gazdasszony pedig csak sírt, a kezét tördelte, és nem akart elmozdulni a koporsó mellől, mintha onnan várna valamely védelmet. Csüggedten, csalódottan járatta végig a szemét a gyülekezeten, a nevetők felett, amint egyszerre csak észrevette azt a piros orrú, vén korhelyt, akinek a legjobb kedve látszott lenni.

- Maga is nevet? Hiszen maga tartozott a gazdámnak!

A pirosorrú az oldalát fogta nevettében:

- Mindjárt megbolondulok! - kiáltozta.

Soha ilyen vidám temetést nem láttam életemben.

(1926)

A sündisznó

Szekérke - bár sokak előtt nem hangzik ez a név ismerősen - cseppet sem csodálkozott, hogy egy idegen városba érve: mindenfelől ünnepelni kezdték. Szekérke vándorszínész volt, és így hamarosan beletalálta magát helyzetébe, mert azt hitte, hogy hírneve már akkora, hogy a világ mind a négy tájéka felé ismerik. Ebben az időben abból élt, hogy ellátogatott városokba és falvakba, ahol a helybeli lakosságot arra uszította, hogy műkedvelői előadásokat rendezzenek. Szekérkénél mindig volt egy-két színdarab is... Nos, X.-ben, ahová egy őszi napon megérkezett: nem hagyták szóhoz sem jutni, minden készen volt már a fogadtatására.

A vendéglőben (a Szarvashoz volt címezve) ahová Szekérke csak amúgy beóvakodott, mert nem lehetett előre tudni sohasem; vajon nem lesz-e kénytelen szökés a látogatás vége: nyomban a főhelyre ültették, amelyet egy vadászkabátos, piros képű öregúr minden szemrehányás nélkül engedett át neki. Az asztalnál vidéki urak ültek, akik minden oldalról biztosították Szekérkét, hogy már várták. A vendégüknek tekintik, és csak érezze magát úgy, mintha otthon volna. A konyhából a megtermett vendéglősné hosszadalmas, megmérő pillantást vetett Szekérkére, mintha azt akarta volna kipuhatolni, hogy mi a kedvenc étele. A vendéglős sapkáját kezében tartva tortákkal jött kínálni. A főpincér, aki azzal szokott hivalkodni, hogy a fővárosban volt alkalmazásban: kimondhatatlan boldog arcot vágott, amikor Szekérke szivart kért.

Déli harangszóra elmentek az urak, mert mint mondták, családjaikat is értesíteni akarják, hogy Szekérke a városba megérkezett.

- Az bizony jó lesz, hamarább nyélbe üthetjük a dolgot az asszonyok részvételével - felelt Szekérke, és hatalmasan megebédelt, mégpedig töltött káposztát. Ebéd után szundított egyet az asztalnál, és most már ügyet sem vetett azokra a melegen érdeklődő, kíváncsiskodó tekintetekre, amelyeket a vendéglői helyiség különböző tájairól feléje vetettek. Úgy látszik, ezen a vidéken pártolják a színészetet.

Ebéd után ismét más urak jelentek meg Szekérke tiszteletére, akik felkérték, hogy látogasson el a helybeli kaszinóba, amely igaz, hogy csak egy cukrászda különtermében van, de elég barátságos hely. Szekérke itt újabb urakkal ismerkedett meg. A kaszinóból a kuglizóba vitték Szekérkét, mert a kuglizót látogató polgárság is szeretne megismerkedni vele. De már útközben közölték vele, hogy a polgármester nem mond le ama szerencséről, hogy estére vendégül lássa a művész urat...

- Nagyon rendes, derék ember lehet ennek a városnak a polgármestere - mondá Szekérke, és elhatározta, hogy a csatornázást fogja dicsérni, amelyet sehol sem látott.

Szekérke, bár színészember létére meglehetősen győzte a boritalt, mégis csak új barátainak karjába fogózva tudta megtenni az utat a polgármester házától a Szarvasig. A numeró 4-ben nyitottak neki szobát - ahol valamikor Blaháné lakott, mert minden vidéki vendégfogadóban megfordult Blaháné. Szekérke előbb finnyáskodva nézegette az ágyat, a bútorokat, a szekrényeket - csak éppen az ágy alá elfelejtett benézni, és éppen ez lett a veszte.

Régidő óta nem készülődött Szekérke oly megelégedetten az alváshoz, mint ezen az éjszakán. Elhatározta, hogy hosszabb ideig fog a városban tartózkodni, már csak azért is, hogy mind eleget tehessen a meghívásoknak, amelyekkel tegnap óta elhalmozták. Ebédre a plébános úrhoz hivatalos, amit nem mondhat el magáról minden vidéki színész. Délután erdei kiránduu-

lás leend a tiszteletére, mert az őszidő váratlanul kedvezőre fordult... Bezzeg, ha látnák most Y.-ban ezt a megbecsülést, abban az Y.-ban, ahonnan poggyásza hátrahagyásával kellett elmenekülnie!

- Az emberek az egész világon különbözők. Vannak emberek, akik az első látásra megnyerik tetszésemet és bizalmamat. És vannak emberek, akikkel sohasem tudnék megbarátkozni. Ez a különbség az x.-iek és az y.-iak között - vélte bölcsen Szekérke, és elfújta a gyertyát.

A vándorszínész álmában is a mesterségét folytatja, ezért hagyjuk Szekérke álmait. Inkább azt nézzük, hogy mi történt az alvó körül a szobában, a Szarvas vendégszobájában, amelyben valaha Blaháné lakott...

Egy sündisznócska várta az ágy alatt, amíg Szekérke elalszik.

Ismerik ezt a tüskés kis állatot, amely nyarát az erdőkben tölti, de az ősz közeledtével kezd az emberek által lakott helyek felé közeledni, mintha csak elunná magát a mind néptelenebbé váló erdőségben.

A sünecske nem lehetett valami nagy tisztelője a színészetnek, mert nyomban hangosan vándorolni kezdett, amint csendesség lett. És úgy tűnt fel, hogy legelsőbben az ajtón kopogtatott, mintha valaki titkon bebocsátást kérne.

- Ki az? - kérdezte fojtott hangon Szekérke, és régmúlt fiatalkori kalandok jutottak az eszébe. Hallott róla, hogy a vidéki kisasszonyok gyakran megkérték a vendégszereplő művészeket, hogy őket unalmas otthonukból megszöktessék. Ki tudja, hogy ebben a városban megjelenésével nem ébresztett fel rejtett álmokat?

- Ki az? - ismételte még egyszer Szekérke, és miután választ nem kapott, hirtelen elhatározással az ajtóhoz ugrott, és azt kinyitotta. A félhomályos folyosón történetesen akkor készült végigsuhanni egy fehér alsóruhás vidéki úrnő, aki este érkezett a városba férjével, és Szekérke jelenlétéről mit sem tudott. A hölgy visszamenekült szobájába, Szekérke pedig elgondolkozott az esemény felett.

- Nem volna igazság még a csillagokban sem, ha ebben a nyájas városban, ahol így megbecsülik a művészetet, még egy jóravaló kaland sem akadna - dörmögte Szekérke, és gazdag vidéki úrhölgyekről kezdett ábrándozni, akik átnyújtják neki kincseiket, hogy a színjátékra megtanítsa őket.

Alig szundított el megint Szekérke: most már a szekrényből hallatszott az a titokzatos kopogás, amely hívogatni, csalogatni látszott, szebben minden szirénéneknél.

Úgy látszik, rejtekajtó nyílik a szekrénybe a szomszéd szobából - gondolta magában Szekérke, és most már a szekrényhez lépett, óvatosan felnyitotta annak ajtaját, és a szekrény hátulsó falán biztatóan, háromszor visszakopogott, hadd győződjön meg a hölgy, kérését Szekérke megfontolás tárgyává tette.

Miután újabb kopogtatás nem hallatszott, Szekérke bizonyos csalódottsággal feküdt vissza ágyába.

Mind ilyenek ezek a vidéki hölgyek, megijednek az első elhatározás után - gondolta magában borúsan Szekérke, mert most már valamiképpen végleg magáénak tekintette azt a hölgyet, akinek árnyékát a folyosón látta.

A következő percben az ajtónál kopogott a vándorolgató sündisznócska.

Szekérke most már egy pillanatig sem habozott... Itt van, vett magának bátorságot, hogy az ajtaján ismételten kopogtasson. A legnagyobb szamárság volna a kalandot most elmulasztani, amikor az kétségtelen. Lehet, hogy szenvedések is várnak Szekérkére e kaland folytán, de bizonyos örömök is... Nagy elhatározással ugrott az ajtóhoz, és kinyitotta azt. Valóban az iménti hölgy futamodott végig a folyosón... Szekérke szívdobogva látni vélte arcát egy pillanatra, s úgy ítélte meg azt, hogy tündöklő. És a hölgy megint eltűnt egy ajtó mögött.

Ki tudja, hányszor kopogott még az álmatlan sündisznócska a Szekérke ágya körül, amíg a színész végre elhatározta, hogy elmegy megkeresni a hívogató hölgyet. E célból kilépett a folyosóra, és az ajtókon titkosan kezdett kopogtatni, még ott is, ahol csak jóízű horkolást hallott... A kopogtatásoknak azonban rossz végük lett, mert a fogadóban lárma keletkezett, vendégek és szolgák futottak össze, és véresre vervén Szekérkét a rendőröknek adták át, mint tetten ért betörőt.

Szekérke késő öregségére mondogatta:

- Egyetlen városban lett volna szerencsém életemben, akkor is egy nő tett szerencsétlenné.

A sündisznóra sohasem gondolt.

(1926)

Jellegzetes úriember a keresztanyám falujából

Abban a nyírségi faluban - a keresztanyám falujában -, ahol a régi kalandos nyarakat töltöttem: lakott egy bizonyos Löki nevű falusi úriember, aki arról volt nevezetes, hogy nem akart kijönni a szobájából...

Ez időben még sokkal könnyebb volt nevezetességre szert tenni, mint manapság, amikor annyi a nevezetes ember. Néha elegendő volt egy gondosan kiszívott tajtékpipa ahhoz, hogy a pipatulajdonost bizonyos hírnév övezze. Máskor egy jó vadászkutya, egy jó paripa, egy jól főző feleség elég volt a nevezetességhez. Volt a vármegyében egy úriember, aki egy nagy fát őrzött az udvarán, amely fa alatt állítólag Rákóczi Ferenc üldögélt valaha... Löki azzal léptette elő magát a híres emberek sorába, hogy nem jött ki a szobájából.

Nem jött ki tíz esztendeig, nem jött ki húsz esztendeig, amíg a legenda pókhálóként belepte a nevét, mint valami fejfát a falusi temetőben. Le kell szedni a pókhálót, hogy az ember elolvashassa a fejfára írott nevet; - senkinek sem kellő öregeket kellett meghallgatni abból a célból, hogy Löki miért is nem jött ki húsz esztendeig a szobából. Az öregek azt mondták, hogy Löki egyszer olyasmit látott a falusi utcán, amitől örök időre elment a kedve attól, hogy valaha is átlépje szobája küszöbét...

Mit látott Löki a keresztanyám falujában, ahol voltaképpen nem volt semmi látnivaló?

*

Löki tudósembernek készült fiatal korában, mint a legtöbb ember Magyarországon, aki az életben csalódott. Ezeket az embereket arról lehetett megismerni, hogy hosszabb bajuszt viseltek a mindennapi embereknél. Lecsüngő, oroszos, elhanyagolt bajuszt, mint Madách Imrét ábrázolták a *Vasárnapi Újság*-ban. Bús bajuszt: amelyet legfeljebb asztalkendővel volt szokás megfésülni a leves után, vagy pipázás közben a pipaszár csutorájával félrehárítani. Vad bajuszt: amelynek hiába kínálgatta Roykó gyógyszerész úr tiszaújlaki bajuszpedrőjét; a bajusz a magános életet választotta, lefelé nyuladozott, mint Paskievics muszka tábornoké, mintha ezzel is jelezni akarná a bajusz, hogy azzal sem törődik, ha hazaárulónak mondják. Voltak ilyen különc bajuszok Magyarországon.

Természetesen többnyire nőies okok miatt jöttek létre az ilyen keserves bajuszok. Aminthogy nők szoktak előidézői lenni azoknak a szépen göndörített pofaszakállaknak, amelyek szinte leheletszerűleg vannak elhelyezve a rózsaszínű férfiarcokon. (Az ilyen pofaszakáll, amikor fehéredni kezd: olyan lesz, mint valami napló, amelybe göndör, pöndörödő betűkkel vannak beleírva régmúlt hölgyek emlékei. Az ilyen fodorintott szakállt simogatni szokta tulajdonosa, nem azért, mintha attól félne, hogy hajával együtt valahol elveszíthetné, hanem azért, mert a szakáll jól viselte magát az élet különböző körülményei közepette.)

Ámde ez a bajusz még mindig nem adott kielégítő feleletet arra nézve, hogy miért nem hagyja el Löki húsz esztendeje szobáját.

*

Közelebbről kellett megnézni Lökit a keresztanyám falujában - abban a faluvégi házban, amely a nemesi közbirtokosságnak korcsmája volt valamikor, és Löki atyja választotta magának részesedésül, amikor a közbirtokosság likvidált. Egyik falusi komposszesszor darab földet kapott, a másik udvartelket, Löki atyja a faluvégi korcsmaépületet választotta, mert már

az öregnek sem volt rendben minden kereke. (Reggelenkint az udvarba vitték ki az ágyát, hogy ne jusson eszébe egész nap az ágyban feküdni.)

Persze a korcsma mint ilyen, megszűnt Löki idejében, de még nagyon sokáig idejártak a legyek a sörszagra, a muslincák a borosedényeket keresték, és a régi fuvaroslovak maguktól megállottak a ház előtt, amikor kocsisuk elszundikált a bakon. Éjszakának idején Löki néha arra ébredt, hogy türelmetlen utasemberek rugdalják a kaput, hangos tanakodás folyik arról, hogy talán rablók verték agyon a csárdást, megpróbálgattak bekopogtatni a kert felé nyíló ablakokon, ahol valamikor a csárdalány lakott, télidőben leverték a pince lakatját, mert bort sejtettek odabent. Löki házának sokáig megmaradt a korcsmai híre, bár a tudósnak készülő férfiú nem eresztett be vendéget magához, bezárkózott a szobájába, nem jött elő semmi hívásra, hogy az árverési hirdetményeket az ajtajára kellett kiszögezni. Remete volt: éppen abban az épületben, ahol sohasem volt divat a remetéskedés.

*

Persze, Lökinek az udvara is olyan volt, mint az olyan emberé szokott lenni, akitől nem kell tartani, hogy majd görbe kis bottal alkonyattal sétát tesz a ház környékén, és megpiszkálja a kerítés bokrait - a garádot, mint errefelé nevezték -, amely bokrok között cinegehangon fütyörészett a fűzfa, bolondos, ákombákomos gallyakat eregetett a bodzafa, sűrűsödött a tüskés ecetfa, mintha azt jelképezné, hogy a régi, telhetetlen szomjúságok helyett csak a fanyar ízek maradtak meg a ház lakójában. Amolyan borús, őszi esőket váró fák voltak ezek a Löki udvarában, amelyekről nyilvánvaló volt, hogy voltaképpen akkor érzik jól magukat, amikor az őszi köd láthatatlanná teszi őket. A ködben talán megkeresik egymás gallyait, kezet fognak, barátkoznak, régi dolgokról beszélgetnek, régi korcsmavendégekről emlékeznek, akik elgondolkozva, elmerülve álldogáltak valamely fa alatt, és azon gondolkoztak: nem volna jobb kötőféket vetni a legerősebb ágra... Löki még embergyűlölő fáira sem volt kíváncsi - nem vághatott olyan fanyar képet az ecetfa, amelynél keservesebbet ő nem tudott volna vágni a tükörben.

*

Mit csinált a szobában Löki, aki húsz esztendeig nem jött ki onnan, mintha valami fogadalmat tett volna?

Kevesen tudják, de én mindentudó keresztanyám révén még ezt is megtudhattam. Löki fel és alá sétált a szobájában.

Ez a szoba volt valamikor az úgynevezett extra szoba, ahol a közbirtokosság tagjai találkozni szoktak, söröshordókat puffantottak el egy-egy fogadás emlékezetére, megbeszélték a távollévőknek dolgait, mintha ez volna a legfontosabb dolog a világon, az ajtóra kiírták, hogy Nemesi Kaszinó, és sokat búsultak itt a haza sorsán. A Nemesi Kaszinó tagjai régen elszéledtek e helyről, miután már nem volt célja, sem magja az itteni összejöveteleknek, a korcsma magánház lett - a borozó urak messzi környékről nem keltek útra éjszakának idején, hogy az alvó mezőkön, éjszakára szökésben lévő gyalogutakon és elbújt árkokon át meglátogassák a kaszinót, hogy ott esetleges társaságot találjanak. De az asztalok és egyéb felszerelések ott maradtak az extra szobában, amelyet Löki húsz esztendőre lakóhelyül választott.

Löki reggelenkint megnézte a naptárt, amely a falra volt szegezve, mint valamely hivatalban. Sárga volt a falinaptár papirosa, a piros szín eloldalgott azokból a betűkből, amely betűk valamikor az emlékezetes napokat jelentették, a vasárnap éppen olyan fakó lett, mint a szerda, és odakünn a világban bizonyosan más napról tudnak az emberek a boltban, a jegyzői irodában vagy a csendőrlaktanyában, mint amilyen napot ez a húsz esztendő előtti kalendárium mutatott. Volt ezen a falinaptáron egy nap, bizonyos október 21-e, amely elhalványodott

ceruzavonással volt megjelölve, nem jelentősebben, mint ahogyan azokat a napokat szokták megjelölni, amikor vásár van valahol a környéken, vagy pedig megellett a tehén. Löki mégis ettől a halovány ceruzajegyzéstől számította araszokkal az esztendőket a falinaptáron...

- Még négyarasznyira vagyunk október 21-étől - mondogatta annak a piszkafa alakú öreg-asszonynak, aki reggelenkint takarítás ürügye alatt megnézte, hogy vajon életben van-e még Löki.

- Hál' istennek, már két arasszal elhagytuk október 21-ét - derengett máskor, pedig egyébként mindig félt attól az időponttól, amikor tüzelőfából boglyát kellett rakatni az udvarába, amely boglya néha éjszakánkint nagy ropogással összedőlt a fatolvajok miatt.

A piszkafa fél szemmel figyelte Lökit, mert magában bolond embernek tartotta, akiről nem lehet tudni, hogy mikor kezd majd a lábán lévő bütykökhöz beszélgetni, miután felébredt álmából.

Október 21-én Löki még a piszkafát sem bocsátotta be szobájába, mialatt divatjamúlt, régi öltönydarabjait, prémes, hosszú télikabátját (amelyben közönségesen otthon üldögélni szokott), levitézlett papucsait és fejfájós taplósapkáját elővette. Csak olyankor maradt az ágyban október 21-én, amikor véletlenül csendőrjárőr ment el a ház előtt, az országúton. A kakastollasok láttára az volt a meggyőződése, hogy őt keresik valamely okból, ugyanezért fogvacogva feküdt ócska párnák és takarók között, amelyek valószínűleg ismerték már minden gondolatát.

*

Hát még mit csinált Löki egész nap, amely a keresztanyám falujában sokkal több órából volt összeállítva, mint más helyen? Különösen estefelé nyújtózkodott hosszant a nap, amikor már azt lehetett volna hinni, hogy vége szakad minden bajnak, fáradtságnak, tennivalónak, legfeljebb mindenféle mesemondásokon törik a fejüket az arra való emberek, amely mesék éppen úgy elmulattatják a mesemondókat is, mint a hallgatókat. A keresztanyám szerette az esti mesemondást, és e regélgetéseibe őszi alkonyatokon gyakran belekeverte Löki fantasztikus alakját:

- Sajnos, Lökinek főműve, az örökmozdony feltalálása éppen úgy nem sikerült, mint a házassága... Bécsben is járt fiatal korában abban az ügyben, hogy találmányát értékesítse, mint mondják, megvert néhány németet a Piros almához címzett bécsi korcsmában, amiért darab ideig a rendőrség foglya volt. A vörös Burger zsidó szabadította ki a börtönből, miután gyapjúeladás végett Burgernek éppen dolga volt Bécsben. A bécsi börtön azonban kissé hosszadalmas volt, a megrakott németek nem engedtek a maguk igazából. Löki vasrácsos ablakon nézte az eget, és a négy falat úgy megszokta, hogy itthon is börtönt rendezett be magának. Bebörtönözése idejében a felesége is elhagyta, valamely bűvésszel vagy színésszel megszökött a háztól. Nem lehet egy fiatalasszonyt egészen magára hagyni.

Keresztanyám persze nem ilyen röviden mesélte el Löki ügyes-bajos dolgát - többször megemlítette azt is, hogy Löki, bár csak a korcsmaépület esett rá a közbirtokosság vagyonából, nem volt utolsó embernek mondható, sőt bizonyára akadt volna asszony, aki talán boldoggá is tehette volna. A férfi sorsát a nő intézi, a nőtől függ, hogy kiből legyen szép életű, hosszú életű, nyugodalmas öregember, aki minden tiszteletre érdemes.

- Egy kóklerrel ment világgá Anna, aki leány korában barátném volt, de ilyesmit sohasem tételeztem volna fel róla. Igaz, mindig fantasztikus volt kissé, a hölgyválasznál olyan fiatalembereket tüntetett ki a bálokon, akikkel egyébként nem volt szokás szóba állani.

De még mindig nem tudtam, hogy mit csinál a szobájában Löki húsz esztendő óta... Keresztanyám legyintett:

- Hát az olyan nagy dolog? Megmaradt neki a régi biliárdasztal, amelyen a nemes urak valamikor mindenféle játékokat űztek, amelyek mellett, dákójukra támaszkodva olyan merengve álltak, mintha a legszebb dolgokon gondolkoznának. Mi, hölgyek, legalábbis ezt hittük, és szentül meg voltunk győződve arról, hogy a férfiak biliárdozás közben is reánk gondolnak. Még akkor is, mikor nézeteltérés esetén a lökőbotot néha egymás fejének fordítják. Löki délutánonként biliárdozik a régi barátaival, jegyez a táblán, játszik helyettük, gurít, mesterlökéseket tesz helyettük, különösen egy Ring nevű mérnök helyett, aki nagy huncut volt ezen a környéken. Úgy van ez a dolog, mint mikor mi, asszonyok, a cirmos kandúrunkkal beszélgetünk el régi férfiismerőseinkről.

- Hát még mit csinál a biliárdozáson kívül Löki? - kérdeztem keresztanyámat.

- Kártyázik - egymagában. Mert a kártyaasztalok is megmaradtak. Csupán a régi partnerek szökdöstek el az asztalok mellől. Löki játszik most mindegyik helyett, és pontosan feljegyzi azt is, hogy Keresztesi úr mennyit nyert volna ebben vagy amabban a játszmában, mert Keresztesi úr nagy kártyakozák volt ezen a vidéken, az urak pénze többnyire hozzá vándorolt. Löki mindenki helyett kártyázik, egyetlen régi kaszinótag sem tehet szemrehányást neki a másvilágról.

*

Megvallom, hogy keresztanyám magyarázatai nem mindenben elégítették ki a fantáziámat, több titkot gondoltam Löki mögött, aki húsz esztendeje nem hagyta el szobáját. A titok megoldása egy őszkor, késő októberben valóban elérkezett - az ökörnyál hozta magával a vészkomoly levegővel.

Löki októberben eltűnt házából, amelyre különben is árverés volt kitűzve, amelyet többé elhalasztani nem lehetett. Eltűnése után levelet találtak, amelyet valamely okból keresztanyámhoz intézett. A levélben körülbelül ezeket írta:

- A bűvészt, aki feleségemet elszöktette: meggyilkoltam, és a kút mellett, az öreg fűzfa tövében ástam el. Ha a csendőrök kutatnak utána: csontjait a fagyökerek között megtalálhatják. A gyilkosságért leültem a magam húszesztendős börtönét, mert tudtommal körülbelül húsz évet szoktak ülni a magamfajta emberölők. Húsz évet töltöttem börtönben, a magam szobájában. Most elérkezett a szabadulás ideje, rendes rabhoz méltóan örökre eltávozom börtönömből, és igyekszem új életet kezdeni. Isten vele, Klári.

Keresztanyám megmutatta a levelet a csendőröknek, akik valóban ástak is a kút mellett, az öreg fűzfa körül, de a bűvész földi maradványait nem találták meg. Ilyenformán továbbra is rejtély marad Löki a keresztanyám falujában.

(1926)

Asszony a nagybőgőben

188*-ik esztendő egyik komor, nyilas havi napján látták az ördögöt utoljára a budai részekben - azóta nem volt szerencséjük hozzá, bár manapság is eleget emlegetik. Maradjunk tehát az ördög utolsó látogatásánál, amelyről a borral főzött tea iddogálása mellett a következőket tudtam meg.

*

Azzal a Szlabóczkival történt meg ez az eset, aki zenészember létére a feleségét a nagybőgőbe zárva cipelte magával éjjeli muzsikálásaiban. Kis termetű asszonyka volt, aki könnyen elhelyezkedett a nagybőgő hasában, amikor annak hátsó falát megnyitotta előtte Szlabóczki. Így vándorolgattak együtt az éjszakában, betérvén mindazokra a helyekre, amelyek ajtaján gyaluforgácsot rázogatott a szél, valamint az ablaknak piros volt az arculata az óbortól. A bőgőben kuporogva az asszony vigyázott Szlabóczkira, hogy az verekedésbe ne keveredjen, kikönyörögte kezéből a teli poharat, hazamenetelre noszogatta, amikor annak ideje elkövetkezett. Nem is volt baj ezzel a zenésszel, sohasem vitték be csendháborítás miatt a rendőrök, pénze is volt, mert az asszony a nagybőgőből kinyújtotta az ujját, amikor pénzt vett észre Szlabóczkinál.

Azt persze senki sem tudta, hogy az asszony a nagybőgőben rejtőzködik, mert Szlabóczkit kigúnyolták volna zenésztársai, sőt némely elvetemedett korhelyek tán meg is ütögették volna a nagybőgő falát. Az asszony csendben ült rejtekhelyén még olyankor is, amidőn Szlabóczki a korhelyek révén mindenféle pecsenyékhez jutott, amelynek zsírja lecsurgott néha szája két szélén, hogy vadító éhséget érzett az is, aki csak nézte a zenész evését. És még akkor sem szólott az asszony, amikor Szlabóczki olyant csattintott szájával, mint egy zsebkés, mielőtt az első poharat felemelte volna.

Mikor szólalt meg Szlabóczkiné a nagybőgőből?

*

A zenészek valamely lagziba voltak meghíva egy hegynek kanyarodó kunyhóba, ahol széles kedv kerekedett... Még az egyébként komoly és meggondolt Szlabóczki is olyanformán forgatta a nagybőgőt, mintha táncoltatta volna a benne rejtőzködő menyecskét. Az asszonynak eleinte tetszett ez az állapot, mert nem volt irigy természetű, örült, ha férjének jókedve volt. A táncosok a pádimentumot verték... Káposztaszagú tálakat hoztak forró párolgással az asztalra... A bor rezes hangon szólalt meg a férfiakból... De az asszonyok is emelgették a fejüket... Legalábbis a tarka szoknyás, akiből Szlabóczkiné a bőgő nyílásán csak annyit látott, hogy éberlaszting cipője felett kövér fehér harisnya feszül - kétszer annyi pamut kellett ennek a harisnyának a kötéséhez, mint más harisnyáéhoz. Azt mondja a tarkaszoknyás a zenésznek:

- Itt van egy nagy láda, amelyben én majd elbúvok, amíg mindenki elmegy a lakodalomból. Akkor aztán majd kieresztesz a ládából, és együtt, kettecskén megesszük mind az ételmaradékokat, valamint megisszuk a borokat, amelyeket amúgy is jó helyre dugtam.

Szlabóczki az elképedéstől nem tudott felelni, de annál inkább nyújtózkodott a felesége a nagybőgő belsejében.

- Hát te csak ülj le a ládára, hogy senki engem ne háborgasson, aztán majd nagyon jól fogunk mulatozni - mondá a tarkaszoknyás, és már hip-hop, beugrott a ládába, anélkül hogy valaki észrevette volna. Szlabóczki a parancshoz híven elfoglalta helyét a láda tetején, és a nagybőgőt maga elé állította.

- Mit akarsz azzal az asszonnyal? - szólalt meg az izzadó üstökű zenész mellett a hangszere, anélkül hogy hozzányúlt volna a húrokhoz. - Nem vagyok én neked elég? Más asszonyok felé is forgatni kell a fejedet, a szemedet?

- Pszt! - felelt Szlabóczki, és a vonóval jól végighúzott a nagybőgőn, hogy a feleségét odabent elhallgattassa. Szlabóczki ugyanis azt gondolta magában, hogy kár volna azért a sok finom ételért, ami a lakodalomból megmaradt. Különben is észrevette, hogy a tarka szoknyás asszony egy egész sült kacsát dugott el hátul a kályha csövére, amelyet csak Szlabóczki látott. A kacsapecsenyét világéletében nagyon szerette, mert minden embernek van valami gyengesége.

- Kelj fel arról a ládáról, mert feleséges embernek nem ott van a helye - pörölt tovább az asszony a nagybőgőből.

- Csend! - dörmögte Szlabóczki, és megint csak jó erősen végigvont a nagybőgőn, hogy elcsitítsa odabent az asszonyt. Mert azt is észrevette, hogy a ládába bújt asszony mindenféle nagy üvegeket rakott ki a hideg ablakba, amely üvegek nem is voltak üreseknek mondhatók. Szlabóczki az üvegek közül a hideg üvegeket szerette.

- Hát csak mérgesítsél - mondá az asszony a bőgőből -, te adod meg az árát.

*

A lagzinak ezenközben vége volt... A táncosok megkeresték a sarokba állított botjaikat, amelyekre eddig szükségük nem volt, de most már kopogtatva vitték őket kezükben, mint akár az imént táncosnőiket. A táncosnők is útra keltek ama nagymamás kendőkbe burkolózva, amelyben öregnek látszik mindenki, mintha legalábbis a hajnali misére mendegélne. Nem, a kézilámpások, amelyek a lagzi után behintették csalóka fényükkel az utcát, nem árultak el mit sem az iménti vérhevítő táncokból.

Ekkor megszólalt a ládába bújt asszonyság, miután úgy vette észre, hogy mindenki elment a lakodalomból.

- Most már kiereszthetsz, zenész, kezdődik a mi mulatságunk. A kályhacsövön odasül a kacsapecsenye, a bor jeges lesz az ablakban... Emeld fel gyorsan a láda fedelét.

- Nem bírom - felelte nagy erőlködéssel Szlabóczki. - Ha megszakadok, akkor sem bírom!

- Majd én nyomom bévülről - ajánlotta az asszony, és valóban hallatszott is, amint a ládában forgolódik, ami nem lehetett a legkönnyebb művelet ily kövér asszonyság részéről. De akármint erőlködött az asszony: a láda tetejét ő sem bírta felemelni. Be volt csukva a ládába... valaki bezárta őt, holott a ládához senki sem közeledett...

Az asszony most már könyörgőre fogta a dolgot a ládából:

- Neked adom, zenész, a kacsapecsenyét, a bort, a kürtőskalácsot: csak eressz ki a ládából, mert már megfájdult minden tagom e szűk helyen.

- Én nem bírom a ládát felnyitni! - mondta a zenész. - De a kacsapecsenyét és bort mindenesetre magammal viszem.

Így szólt a megátalkodott muzsikus, és úgy cselekedett, mint mondá.

Utolsónak a nagybőgőt vetette vállára Szlabóczki, és ebben a percben ördögi, pokoli kacagás hallatszott a házban, mintha minden edény összetört volna... Az ördögi kacagás még a falakat is megrázta, megrázta a ládát is... Aztán elmúlt.

...A szomszédok másnap segítették ki az asszonyt a ládából, aki halála napjáig emlegette, hogy az ördög csalta a ládába, amelyet aztán rázárt, hogy kijönni addig ne tudjon, amíg tart a borból és a kacsapecsenyéből.

(1926)

Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája

Szortiment - vajon ki emlékszik még manapság is erre a névre? - hetilapszerkesztő volt Pesten, és az írókat, költőket a piros ablakú korcsmákban kereste fel, holott ő a maga kedvéért talán sohase tette volna be a lábát olyan helyre, amelynek házereszéről gyaluforgácsot lengetett a szél. Gyomorbeteg volt, amint majd élettörténetének előadása közben minden kiderül. Mégis korcsmaházak pörköltzaftjait, gulyásleveseit, tányérhúsok alatt levő, híg leveseit kellett kanalaznia egész életében. Csak egyetlen napját vegyük szemügyre Szortimentnek, hogy mindnyájunk okulására megismerhessük azt az embert, akit a véletlen körülmények tettek korcsmajáróvá, holott hűvös betegszobában, öreg néne felügyelete alatt és slafrokban herbateát kellett volna innia.

Már akkor kezdődött a baj, amikor Szortimentnek a házi papucsát fel kellett cserélni cipővel, mert minden éjszaka lidércnyomása volt amiatt, hogy az *Ünnepnapi Újság* legközelebbi száma az írók és költők kéziratainak hiányában nem jelenhetik meg. Ezért csak elő kellett venni az ágy alól azt a kitaposott cúgos cipőt, amelynek szára már jól kiszélesedett az idegyömöszölt lábbeli miatt, míg sarka valóban félre volt taposva, mint a korhelyek cipőié, amelyek egész életükben korcsmaküszöböket méregetnek. Szortiment szerkesztő úr nem nagyon tudott hajladozni, mert ama gyomorbajos emberek közé tartozott, akik testi terjedelmüket, különösen derékban megnövesztették, ugyanezért cipőhúzás közben mindig egy korhelyképű, veres orrú, kecskeszakállas szerkesztőt szidalmazott, aki nem messzire az ő utcájától, a Belvárosban ugyancsak hetilapot szerkesztett. Ezt a keszegembert vélte Szortiment legnagyobb ellenségének, mert ennek a szerkesztőnek látszólag nem volt más dolga, mint kikapós nők után futkározni a Ferenciek terén, míg Szortiment izzadva loholt a kéziratok szerzői után. De végre lábra kerülnek a lábtyűk, amelyek úgy voltak szabva, hogy Szortiment szerkesztő úr bármikor felcserélhette a jobbat a ballal.

Tükör nem volt Szortiment szobájában, mert nem akarta látni magát, amint napról napra belevénül amaz átkozott újságszerkesztésbe. Ezért csak találomra kefélte meg a két füle mellett sörtésedő haját, amelynek tapintása éppen olyan volt, mint az íróasztalon álló disznósertéé, amelyben használat után az írótollat szokta megtörölgetni. Néha valamely boltkirakatból észrevette Szortiment szerkesztő úr, hogy széles karimájú, kemény, fekete kálvinistakalapja alatt a haja ugyancsak deresedik, de elűzte magától a rossz gondolatokat, mert az *Ünnepnapi Újság* legközelebbi számát kellett összeállítania.

Most is, amikor fekete tokos sétaboternyőjét kezébe vette (amely szerkezet még ritkaság volt Pesten, csupán az erzsébetvárosi plébánosnak volt ilyen), nem gondolt többé a maga külsejével, ellenben hirtelen dühroham fogta el, hogy összecsikorgatta a fogát, mert eszébe jutott egy Petőfi-szakállas, lingólengő-lengedező beszélyíró, aki vasalt pepita nadrágban és csokorra kötött, kék babos nyakkendőben pénzt csalt ki tőle az elmúlt hetekben foglalóul egy megírandó beszélyére, de az elbeszélést esze ágában sem volt megírni... Szortiment szerkesztő úr előtt felmerült a beszélyíró arcvonása, hegyesre pödört, festékes bajsza, középen elválasztott frizurája („mint egy rőfössegédé” - gondolta magában), hamiskásan hunyorgató szeme és nagy ádámcsutkája, amely a széles, kemény gallérban mind az ideig, amíg Szortimenttől a kívánt pénzt meg nem kapta: szomjasan járt le és fel.

A szerkesztő a látományra a levegőbe suhintott botesernyőjével:

- Gyerünk Ligetsarki felkeresésére! - dörmögte magában, és előre számba vette a gorombaságokat, amelyeket a többféle irodalmi egyesület beltagjának elmondhat.

*

Még a szürke galamb terhe alatt sem, amely a belvárosi torony óramutatóján helyet foglalt, nem mutatott többet az idő, mint délelőtt tíz órát, amikor Szortiment szerkesztő úr az ódon, belvárosi házból kilépett, amelynek első emeleti szobáiban bütykös lábú, kiült nadrágos munkatársak akkor kezdtek neki a munkának, hogy az *Ünnepnapi Újság* vasárnapra megjelenhessen. Hát hol is lehet ilyenkor a szédelgő beszélyírót megtalálni? A borbélynál, ahol ritkuló fürteit füle mellett előre kefélteti, hogy némi tisztességes ábrázatra tegyen szert? Vagy talán a korcsmában, ahol bizonyos kedvezményekben részesül, mert mindenféle magyarosan hangzó neveket talál ki a francia konyha szerint főzött ételeknek? Szortiment a korcsma mellett döntött, miután ő maga ritkán járt a frizőrhöz.

A korcsmában csak a pirossal és kékkel terített szobában nézett körül, miután tapasztalatból tudta, hogy az ő ismerősei csupán ezt a helyiségét kultiválják a vendéglőknek. A fehérrel is terített részekbe csak olyankor ülnek le a beszélyírók, amikor a hónap elsejének tájékán a kormánytól fizetésüket megkapják.

A korcsma a Hét Bagolyhoz volt címezve, amely körülmény egyébként is bőszítette Szortiment urat, mert nyilvánvaló plágiumot látott fennforogni. Az ő tudománya szerint a Hét Bagoly egy diákkvártély neve volt, ahol Szendrey úr, Petőfi apósa, mindennap kifizetendő pénzecskéért adott szállást nőtlen fiatalembereknek, míg ennek a sváb korcsmárosnak, aki vendéglőjét ugyancsak a Hét Bagolyról nevezte el: semmi köze sem volt a régi Szendrey úrhoz... Szortiment azt is tudta, hogy a vendéglős Budaörsről származott, és mint veres hajú borfiú kezdte pályáját, mégpedig Szepi néven.

- Parancsol valami gábelfrüstököt? - kérdezte most egy káposztaszagú hang az egyik sarokasztal mellett (ahonnan jó leshely ígérkezett a gyanútlan beszélyíró lepuffantására) a letelepülő Szortiment úrtól. A szerkesztő nem felelt, az volt a dühös gondja, hogy kellő biztonságba helyezze boternyőjét, valamint presbiteri kalapját azok elől a tolvajok elől, akiktől Pest minden vendéglője köztudomás szerint hemzseg, akik rendszerint egy lyukas kalapot hagynak hátra a fogasról leemelt jó kalap helyett. Az esernyő és a kalap a fogasra került, éppen Szortiment úr feje fölé - előbb a fejét kellett volna ellopni annak a vakmerőnek, aki kalapját áhítaná -, amikor a hetilapszerkesztő felvetette a fejét. Álmos, gyűrött, borotválatlan arcú pincérlegény állott előtte, aki nyilván korhely duhajokat szolgált ki az éjszaka, amely éjszakának a policáj vetett véget, miután hűvösre tette a részegeseket, és a pincér féltében a kiürült söntésben aludt egy asztalra borulva... Szortiment a kialudt emberek fennsőbbségével nézte végig az ázott legényt.

- Adjon egy speizcetlit, aztán majd meglátom! - felelt kedvetlenül.

- Parancsol sört, bort? - hangzott megint a bús hang, mint egy kortyondi nótának siralmas végzete a mellékutcából.

- Majd ha ettem! - felelt Szortiment, és úgy nézett a pincérlegényre, mintha azt többé nem is látná.

Inkább a korcsmaterepet vette szemügyre, hogy tájékozódást szerezzen arról, hogy mely íróktól és költőktől közlend beszélyeket és költeményeket lapja legközelebbi számában. Írót vagy költőt azonban még egyetlent sem fedezett föl vöröskáposztaszínekkel és hamuszürke indulatokkal dagadozó szemével - későn kelnek ezek a haszontalanok -, ellenben felismerte az egyik asztalnál a kerületi kéményseprőt (persze civilben), aki arról volt híres, hogy egész nap a korcsmákat látogatja, amíg legényei a belvárosi kürtőket kotorják. Vajon mit eszik és iszik ez a korcsmajárásban gyakorlott férfiú, aki nyilván azért is tartózkodik a helyiségben, hogy a szakácsnő panaszát átvegye a füstölgő kályha miatt.

A kerületi kéményseprő szalontüdőt evett, amelyet két kőkemény gombóccal és dupla porció citrommal, pecsenyezsírral leöntve küldtek neki a konyhából. Ezt a szalontüdőt hívják pájslinak vagy savanyú tüdőnek is, különösen az olyan emberek szokták enni délelőtt a korcsmákban, akiknek a foguk bortól vásott, ugyanezért laskára vagy pedig kockára vágják a borjútüdőt, hogy a gyomor könnyen megemészthesse. Persze, disznótüdőből készítik az igazi pájslit - gondolta magában Szortiment szerkesztő úr, miközben valamely kifogást keresett arra nézve, hogy a kerületi kéményseprő kanállal eszi a savanyú tüdőt, és mellényzsebből elővett penecilussal vágott kenyérdarabkákat kever az étel levébe.

Szortiment szerkesztő úr gyomorbajára gondolt, és elfordította szemét a kéményseprő-mesterről, amikor az a citromok levét nyomogatta az ételbe... Citromos ételt nem szabad ennie a szerkesztőnek.

De ebben a percben egy ragyogó ember jelent meg Szortiment úr előtt. A korcsma főpincére volt ő, akit a népszerűség és a tekintély adójaképpen a vezetéknevén emlegettek. „Mózel úrnak" hívták, és nevét valóban megérdemelte. A legkülönb volt ő ama Tiltser, Petánovics, Klivényi urak között, akik a belvárosi fogadókban a vendégek körül forgolódtak. Mózel úr olyan tündöklő arculattal jött a szerkesztő tiszteletére, mint egy kövér malac, amelyet az imént forráztak le a konyhában, hogy felesleges szőrzetétől megszabadítsák. Frakkja szabásáról messziről látszott, hogy azt nem a zsibárusok utcájában vásárolta, hanem terjedelmes alakjához szabták azt. És a frakk zsebei nem duzzadtak a különböző pénztárcáktól, amelyeket a főpincérek a különböző bankók osztályozása szempontjából hordanak magukkal, mert a zsebek bélése szarvasbőrből volt, amely a frakk simulékonyságát nem rontja meg. A frakk szárnyai alatt láthatatlanul voltak elrejtve az aprópénznek való táskák, amelyekből a híres Mózel úr egyetlen fogással kivette a visszajáró pénzt, hogy a vendéget a késlekedéssel ne idegesítse. Mózel úr olyan volt, mint egy gyönyörű étlap, amelynek első oldalán szárnyasok, nyulak, vaddisznófők, fácánok, kövér fajdok és ökörfejek vannak bokrétába rajzolva, a korgó gyomrú művész elképzelése szerint. Mózel úr mindig úgy mosolygott, mintha gyomorbaj általában nem is volna a világon, és az embereknek csupán egyetlen vágyuk lehet az életben: kényelmesen asztalhoz kerülhetni a vendéglőben, és az étlap felsorolt ételeit végigenni. Mózel úr a szerkesztőnek kijáró tisztelkedéssel lépett Szortiment úr asztalához, mintha egy életbe vágó szertartás elvégzéséhez készülődne...

- Ma nagyon sikerült a konyhánkon a pacal. Én is azt ettem.

Így szólt Mózel úr Szortiment úrhoz, holott az utóbbi éppen ebben az időpontban foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a nyarat megint egy csehországi fürdőhelyen tölti, miután nincs drágább dolog a világon, mint a jó egészség.

- Pacal? - kérdezte rémülten Szortiment.

A főpincér csemcsegve, sokat ígérően, korteskedve felelt:

- Igen, savanyú pacal. Minden régi vendégünknek ezt adjuk ma.

Szólt, és csattintott a nyelvével.

Szortiment szerkesztő úr a kéményseprőmesterre nézett. Az éppen ebben a percben törölgette ki a pacalos tálkát egy zsebkés hegyére tűzött kenyérdarabkával, míg kanalával a maradékokat igyekezett összefogdosni.

- Hát, nem bánom, együnk tüdőt - mondta Szortiment bizonyos bágyadtsággal. Majd némi élénkséggel még hozzáfűzte: - Valami villásreggelit csak kell enni az embernek.

- És hozzá egy füles pohárban frissen csapolt kőbányai sert - tódította Mózel úr, és a hóna alatt tartott szalvétával veregetni kezdte az asztalt, mintha kiválóan meg lenne elégedve az eddigi eredménnyel.

Az iménti álmos pincér egy kosár kiflit és császárzsemlyét hozott. A gyomorbajos szerkesztő azon kapta magát, hogy a legfőbb gondját az képezi, hogy a császárzsemlyék közül melyik van pirosabban sütve, mint a másik. Sőt a sóskiflik felé is pillantásokat vetett, holott sós étellel nem volt szabad táplálkoznia, végre mégis egy császárzsemlyénél állapodott meg, amelyet a kosár közepéről húzott elő zöld pecsétgyűrűs ujjával, mert ezt tartotta a legtisztábbnak valamennyi ujja között.

Ám Mózel úr jött máris a megígért csemegével, és messziről mosolygott Szortiment szerkesztőre, mintha kriszkindlit hozna. A Mózel úr egyik kezében volt a savanyútüdős tál, barna lével leöntve, amely lé bizonyosan a legfinomabb marhagerincek vagy disznókarajok alól került ki. A gombóc sertés májával volt gyúrva, de zöldség is volt benne, hogy ágyúgolyó keménységével meg ne ártson a legkényesebb gyomornak sem. A tálka szélére felhasított végű citromszeletek voltak függesztve, mégpedig három szelet, eggyel több, mint a kerületi kéményseprő tálkáján (amit az nyomban észre is vett).

- A legutolsó porciót tudtam elhozni - rebegte Mózel úr. - Ez főtt meg legjobban a lábas fenekén. Pedig most izent a gvárdián a ferenci barátoktól, hogy savanyú tüdőt tegyünk félre a részére.

És mint valami csodatevő orvosságot terítette Szortiment úr elé az ételes tálat, valamint a másik kezében tartott pohár sört, amely ragyogni látszott a késő őszi napsütésben, amely a Ferenciek teréről bekandikált. Sárgán, zamatosan, komlóillattal és fehér papírgallérban mutatkozott a söröspohár, hogy a haldokló is kinyújthatta volna utána a kezét, míg Szortimentünk lehetőleg távol tartva magától a halál gondolatát, már csak azért is, mert lapjának vasárnap meg kell jelenni... Szortiment villájával megkavargatta a pecsenyezsírt a tálban, és igyekezett valamely kellemes dologgal elfoglalni a gondolatait, nem szédelgő beszélyírókkal, sem az utcasarkokon látható, szemérmetlen állatokkal. Így arra gondolt, hogy fiatalember korában, amikor olyan éhesen jött Pestre egy felvidéki faluból, mint valami űzött farkaskölyök: néhány hatoskával a zsebében ugyancsak savanyú tüdőt ebédelt egy bolthajtásos, füstös, belvárosi korcsmában, amelynek a vendégei sokkal kövérebb emberek voltak, mint ő. Mintha a korcsmárosnak az lett volna az ambíciója, hogy minden valamirevaló kövér embert összeszedjen a városban, és azokat eleven reklámként a saját korcsmájában elhelyezze. Bikanyakú, bivalytekintetű, mészáros kinézésű úriemberek ültek valaha abban a régi korcsmában, és irigykedve nézegettek egymás tányérjába, mint akár az ő tányérjába most a kéményseprőmester nézeget... Azoknak a régi korcsmavendégeknek többnyire hurka alakjában dagadt a nyakuk hátul a gallérjukból, és a fejük búbja izzadni kezdett a paprikás, borsos, fokhagymás ételektől, az arcuk olyan színű lett, mint a cserépedény, amely sokáig állott a tűz felett, és étkezésüket csak annyi időre hagyták abba, amíg kabátjukról vagy mellényükről letisztogatták a vízzel megnedvesített szalvétával a levesek és mártások maradékait. Mert csak a legtapasztaltabb vendégnek jutott eszébe, hogy a habzsolás helyett előbb az asztalkendőt kösse a nyakába, mint a borbély szokta borotválás előtt a maga lepedőjét. És miután Szortiment szerkesztőnek ezek a régi, gusztusos korcsmavendégek eszébe jutottak, körülnézett a korcsmahelyiségben, hogy valahol nem találhatna-e egy oly vendéget, aki ama régi étvágygerjesztő módon falatozik, akinek példáját követve elfelejthetné minden gyomorbaját és átkozott lapszerkesztői életét.

Talált is valakit a tekintetével, aki hasonlatos volt egy régi világbeli korcsmavendéghez, de hajh, ez a vendég nem savanyú pacalt rendelt magának, hanem „tányérhúst”, miután már az óramutató a XI-es felé baktatott.

*

Ki volt az a vendég, aki a „tányérhúst” rendelte?

Szortiment körülbelül mindenkit ismert a Belvárosban, ráeszmélt tehát a Párizsi utcai suszterre is, aki mindig csak azt nézegette a kalendáriumban, hogy mikor következnek azok a napok, amikor a magyarok nemzeti ünnepeiket szokták tartani. Természetesen Szent István királyunkat tartotta a legnagyobb becsületben a Párizsi utcai suszter, mert ezen a napon minden valamirevaló úriember díszruhájába öltözködik, és a díszruhájához megfelelő lábtyűt von fel. (A királykoronázás évfordulóját is számon tartotta suszterünk, de csizma szempontjából nem rajongott érte úgy, mint István napjáért.) Sodrott, deres bajuszú, termetes céhmester külsejű ember volt a Párizsi utcai suszter, aki mindig olyan komolyan nézett maga elé, mintha valamely bárónak a lábáról kellene mértéket vennie (természetesen papírszalagocskákkal), a két tenyerét gyakran összedörzsölgette, mintha kézfogásra készülődne valamely rangbeli szeretőjével. A Párizsi utcai suszter igen rendben levő dolognak tartotta (alig észrevehetőleg biccentett a fejével), amikor az álmos pincér egy akkora darab csontos marhahúst tett elébe, hogy Szortiment megbánta, miért esett haragba a gyűrött gentlemannel, akit külseje miatt a földkerekségen máshol nem alkalmazhatnak, mint a Hét Bagoly pincéjében. Különben sem ízlett neki a ferenci barátok gvárdiánja elől elfogyasztott savanyú tüdő, mert lelkiismereti kételyei támadtak, hogy vajon joga volt-e ehhez a cselekedethez. A gombócok pláne nehezen mentek le a nyeldeklőjén, és úgy érezte, hogy nehéz emésztést fognak okozni. Azt álmodja példának okáért, hogy az *Ünnepnapi Újság* soha többé az életben nem jelenik meg.

Minden figyelmét tehát a Párizsi utcai suszter étkezésére fordította, és átkozta magában a kerületi kéményseprőt, aki fogvájóval a szájában már vette is kalapját és sokráncú köpönyegét.

A hús: valóban derék hús volt. Ínyencek álmodnak ilyen marhahúsokról, amikor a déli harangszót elmulasztották megszokott korcsmáikban, és az étlapon kitörölve látják a főtt marhahúst, mintha a pincér ceruzája örökre száműzte volna az élők sorából. Szortiment úr irigykedő szemével (mert hiszen a szeme néha bevallá igaz természetét) különbözőképpen mustrálgatta a húskoloncot, amely reggel óta porhanyóssá főtt a konyhán. Lehetett a húson a marhának olyan része is, amelyet a vendégfogadók látogatói „spitz”-nek neveznek, viszont a hatalmas csont, amely koronaként emelkedett ki a húsbálványból, azt bizonyította, hogy a marhahúsoknak egyik királyát sikerült megkaparintania a Párizsi utcai suszternek a szakácsnő hűtlensége folytán. (Nyilván papuccsal kedveskedett a nőnek a lábtyűgyáros.) Szortiment látta azokat a zsigereket, zsíros izmokat és faggyúmaradványokat, amelyek párologva, étvágygerjesztően csüngtek le a csontról, és a maga fogai alá képzelte őket. Ezeknek a zsiradékoknak még az ő odvas fogai is örvendeznének, holott a zsíros ételektől is el volt tiltva az orvos rendelkezéséből.

És a suszter, meg kell adni, tudta a módját, hogyan kell az ilyen királyi koncot elfogyasztani, ha véletlenül hozzájut a vendég.

Mindenekelőtt szalvétát tett a nyakába, amelyet a gallérja mögött csokorra megkötött. A sót, paprikát, sőt a mustárosüveget is keze ügyébe kerítette, habár látszólag ez utóbbira nemigen lehet szüksége ama tálnyi ecetes torma miatt, amelyet az álmos pincér a marhahús mellé szolgált. Hát a sóval nem is takarékoskodott a Párizsi utcai suszter. Megsózta elsősorban a húskölöncöt félig befödő zöldségneműeket, külön figyelmet szentelve a levesben főtt krumpliknak, sárgarépáknak, zellereknek és kelkáposzta gerezdeknek, amelyeknek a háromlábú székecskéiken üldögélő vargák mindig lelkes hívei voltak. Megsózta a húst, mialatt

megfordította, hogy alulról is szemügyre vehesse éhes szemeivel, mint ahogy egy nőszemélyt szokás megnézni tetőtől talpig. És megsózta az ecetes tormát is.

Ham - gondolta magában Szortiment úr, és eltolta magától a félig elfogyasztott ételt. - Ez a suszter sokkal nagyobb gazember, mint hittem volna...

Mire a suszter a bal kezébe kapva a villát, beledöfte azt a húsba, hogy szinte fröccsent, majd késével apró darabokra kezdi vagdalni a húst. Szortiment úr már készen is volt a tervével. Még csak azt várta, hogy a suszter megkóstolja a húst, és ítéljen arckifejezéséből... Ám a suszter váratlanul a kanalat vette, és megmártotta a tálban maradt levesben. Szörpölte a forró levest, amely nyilván égette a száját, de újra és újra a levesnek látott (miután egy késhegynyi paprikát szórt bele), szemét lehunyta a fájdalomtól vagy gyönyörűségtől... Szortiment úr most már nem habozott tovább, eszébe jutott egy agglegény barátja, egy nyugalmazott bíró, aki esernyőjére támaszkodva foghegyről nézi a világot, és az a filozófiai álláspontja, hogy az a miénk, amit megeszünk. Szortiment úr azt gondolta magában, hogy a bíró is helyeselni fogja mostan következő cselekedetét...

- Mózel - kezdte a szerkesztő megfontolt hangon, amikor a főpincér aggodalmas fejcsóválását látta az ételmaradék fölött -, Mózel, volna odakünn a konyhában egy gyermekökölnyi nagyságú csontocska, valami húsmaradékkal, mert a húst már előzőleg lemetszették róla?

- Természetesen: van! - felelt Mózel felragyogva. - Ha nincs, majd csinálunk.

A szerkesztő a kezével is magyarázott:

- Tudja, kicsi legyen, de finom, gusztusos, helyes, hogy attól az ember még rendesen ebédelhessen is.

Mózel bólintott, és lötyögős nadrágszárait, melyeket minden éjszakára bizonyára a szalvéta-présbe zárt: a konyha felé indította. Szortiment úr fél szemmel a Párizsi utcai susztert leste. Az pedig most nyúlt a kés hegyével az ecetes tormába, és egy kisebb boglyával vévén a bőséges tormából, egy kiválasztott - félig zsíros, félig inas - húsdarabra helyezvén azt, a húst a villával a kés lapján balanszíroztatva szájába vette, és állkapcsával csak egyetlen, de annál megelégedettebb mozdulatot tett, mintha malomkő mozdult volna a szájában, és már kése megint az ecetes torma felé közelgett, mire baljával kenyeret tört, amelyet az asztalhoz szorított.

Ám közelgett is már Mózel a kettős tányérra helyezett húsos csonttal. Hm, a Párizsi utcai suszteré szebb volt, nyilván ő jött elsőnek - gondolta magában a szerkesztő, miután a keskeny zsírréteggel, mint tollbokrétával díszített húst szemügyre vette...

- Ki a mészárosuk? - kérdezte szórakozottan.

- A Dubovetz a Lipót utcából.

...Mielőtt a szerkesztő a megfelelő szertartásokat megkezdte volna a hús elfogyasztása körül: hirtelen Mózelre pillantott, aki szinte imádkozó állásban várakozott a szerkesztő bal oldalán.

- No - kérdezte Szortiment, visszavonván kinyújtott kését a sótartó felől. - Talán csak nem bánta meg, hogy *ezt* a húst hozta a konyhájából?

Mózel nagyot sóhajtott:

- Ha az apám élne, és eljönne a Hét Bagolyba: neki sem adhatnék jobb villásreggelit, mint szerkesztő úrnak. Szegény öregúr azonban nem jöhet el, a váci temetőben fekszik, mert valamely gazember, bizonyos Kupriczki, beleugratta, hogy tudományát arra használná fel, miként lehet hamis ötforintosokat gyártani... Apám ugyanis fotográfussegéd volt Ellinger tanár úrnál.

- No, és sikerült az ötforintos? - kérdezte fogát szívogatva Szortiment.

- Csak egyetlen ötflórest tudtak csinálni, a policáj már hoppon vette őket, és a bírók tíz esztendőre ítélték az apámat - egy nyomorult ötflóres miatt, amellyel néha részeg gavallérok a szivarjukra szoktak rágyújtani. Öt flőr! - tette hozzá szünetet tartván Mózel úr, és önkéntelenül frakkja szárnya alá nyúlt, hogy megzörgesse az ottan rejtőző aprópénzes táskát.

A szerkesztő maga is az ötforintos bankóra gondolt, amelyen meztelen mitológiai emberek, ásók, kapák, gereblyék mutatkoztak a zöld mezőben. A szerkesztő ilyen ötforintossal szokott a versekért és beszélyekért fizetni - a pénzt otthon tartogatta az íróasztala fiókjában, szépen egymás mellé lapítva a bankókat egy szakácskönyvbe, amelyet Rézi néni írt. Igen, ebből a szakácskönyvből csalt ki Ligetsarki beszélyére két darab ötforintos bankjegyet, de a beszélyeket még mindig „hozza”... E gondolatra megint csak elborult a kedve, hogy a húsról azt kezdte észrevenni, hogy az „szálkás”, szóval nem az igazi, semmi esetre sem olyan, mint a Párizsi utcai suszteré, aki éppen ebben a percben tartott étkezése amaz időpontjánál, amikor a maradékokat kezdte összeszedegetni a tányérból és a tálból, hol kanállal merítvén ki a maradék leveskét a kenyérdarabkával összekormányzott zöldségekkel, hol meg késével elfogdosva egy húscafatot, amely késén himbálódzva vonult a szörcsögésre nyitott száj felé. Azt mondják, hogy tulajdonképpen ezek az ételmaradékok hizlalják valóban az embert. - Milyen nagyszerű lehetett az a hús, amelynek még roncsait is ilyen passzióval fogyasztotta a Párizsi utcai suszter.

- Bizony nem ér meg tíz esztendőt öt forint - mormogta minden meggyőződés nélkül a szerkesztő, mert hiúságának hízelgett, hogy a főpincér az ő asztala mellett tartózkodik, bár mások is vannak a helyiségben.

Mózel úr felelt:

- Hiszen a tíz esztendő nem volna olyan nagy baj, úgy sem ült le belőle az öregúr többet, mint hármat, mert időközben tüdőbetegséget kapott, és meghalt. De maradt itt egy lány, egy mostohalány, akivel nem tudunk mit sem csinálni, sem én, sem a feleségem. Már huszadik esztendejében van. Volt már kalapos, volt már trafikus, volt már házivarrónő... De ő Simli Mariska szeretne lenni. Bolond, kérem, tisztára bolond.

- Simli Mariska? - horkant fel Szortiment szerkesztő úr.

- No igen - szólt engesztelő hangon Mózel úr -, mint az a költőnő, aki papi reverendába öltözve járja be az országot. Cilinderkalap van a rövidre vágott haján. Nem tetszik hinni, hogy egy bolond nő hány másik nőt tud megbolondítani. Böske, mióta megismerkedett Simli Mariskával, egész nap verseket ír, és a szerkesztő úrral szeretne megismerkedni...

Bár Szortiment úr nagy érdeklődéssel és megfelelő gunyorú mosollyal hallgatta a főpincér előadását, most hirtelen másfelé összpontosította figyelmét... valami olyan eseményre, amelyet véleménye szerint nem mindennap lehet látni. A Párizsi utcai suszter talált ki valamit, ami darab időre lepipálta az összes Simli Mariskákat. A suszter észrevette, hogy a maradék csont voltaképpen két darabból áll, mint akár az emberek könyöke, amely csontokat izmok és inak fűznek össze. A suszter két markába kapta a csontot, és bizonyos erőfeszítéssel eltörte azt, akkor aztán villát, kést, kanalat elsöpörve maga mellől: rágni kezdte a fogaival a csontot, mégpedig olyanformán, hogy még a haldokló is visszamaradt volna e világban arra az időre, amíg a suszter a csontok lerágásával elkészül. Meg kell adni, hatalmasan dolgoztak a fogai, húzta, szívta, szopogatta, körmeivel farigcsálta a csontot, hogy Szortiment úrnak nyomban elment a kedve a húsevéstől: csontot szeretett volna enni ő is, bár többé nem bízott úgy fogaiban, mint hajdanában...

A végzet ellenben úgy döntött, hogy ezen a napon - késő őszre járt - Szortiment szerkesztő úr is csontot egyen, mert úgy érezte, hogy gyomorbaját ezzel az eledellel kúrálhatja. Történt ugyanis, hogy a nyápic fűzőcsináló, akinek a Ferenciek terén van az üzlete a viaszbabákkal és más látványosságokkal, amelyek a nőket megállítani szokták, a fűzőkészítő darab időre odahagyta a halcsontokat, pántokat, kapcsokat, rézlemezeket, amelyek azt szolgálták, hogy Pesten minden nő lehetőleg olyan karcsú legyen, mint Erzsébet királyné. A fűzőkészítő a Hét Bagolyhoz címzett korcsma söntésébe belépve, Mózelnél, az elősietŏ főpincérnél a következő hallatlan megrendelést tette:

- Álmomban az éjszaka velős csontot ettem apró pirított zsemlyeszeletekkel, valamint paradicsomsalátával. Vajon volna részemre a valóságban is egy velős csont a konyhán?

Szortiment úr kimeresztette a szemét erre a vakmerőségre, hogy valaki azzal a nesszel hagyja oda jól menő üzletét, valamint a fűzőket próbálgató hölgyeket, hogy velős csontot menjen enni a korcsmába... Sőt a Párizsi utcai suszter is, mintha szünetet tartott volna a csontrágásban, pedig az ilyesmit nem lehet egykönnyen abbahagyni. Csak Mózel úr, a főpincér nem csodálkozott. Kerek hasát, amelyet emlékpénzes óralánc védelmezett, jókedvűen vitte a konyha felé, mintha várva várt vendég érkezett volna a házba. És rövid néhány pillanat múlva valóban visszatért egy párolgó tállal, amelynél szebbet a szakácskönyvek rajzolói sem tudtak pingálni, és a tálat a szerencsés feltaláló büszke mosolyával helyezte a beteges fűzőkészítő elé. Mért nem adja Simli Böskét a fűzőshöz? - gondolta magában elégedetlenül Szortiment szerkesztő úr.

A főpincér azonban a fűzőkészítő asztalánál maradt, és megvárta a bekövetkezendő szertartást. A fűzőkészítő késével lenyesegette a velős csonton látható maradékokat, és miután azokat megborsozta, megpaprikázta és megsózta: apránként a szájába rakosgatta, de ezenközben egy pillanatra sem vette le szemét a velős csontról, mintha az elfutamodni akarna tőle. Sőt fejét jobbra-balra hajlítgatva, bekukucskált a velős csont belsejébe, mintha kulcslyukon kémlelne valami gyönyörűséges látványosságot. Hogy vigyorog az ipse - gondolta magában váratlan felindulással Szortiment, és eltolta a tálat, a tányért, az evőeszközöket, mint aki váratlanul megharagudott az egész világra.

A fűzőkészítő pedig ezalatt, az egész vendégség élénk figyelése mellett, a bal kezébe vette a velős csontot, és a jobb kezét ökölbe szorítva, a bal kéz csuklójára ütött. Az ütésre a csontból velőhurkák zuhantak ki a forró tányérra, oly bőségesen, mintha ez lett volna a legderekabb csont, amely e napon Pesten kimérésre került... De a fűzőcsináló nem volt megelégedve a zsákmánnyal, mert szemtelen ember volt - még átkukucskált az üres csonton (mintha Szortiment urat fixírozta volna), és a villát beledugva a csőbe: kétszer-háromszor megforgatta a csont belsejében, mire valóban előkerültek némi velőmaradékok.

Szortiment úr többre nem volt kíváncsi, féloldalvást hátat fordított a fűzőkészítőnek, és a könyökére támaszkodott, mint valami betyár a csárdában.

- Főpincér, sert innék! - kiáltotta, hogy megzavarja Mózel urat, aki együtt lelkendezett a fűzőkészítővel a velős csont váratlan tartalma felett, és igyekezett úgy rendezni az asztalon a sótartókat, paprikatartókat, hogy azok a vendég keze ügyébe legyenek, mert a napvilágra került marhavelő hamarosan kihűl. De Szortiment hangjára megfordult Mózel úr, és vékony bőrű pincércipőiben a szerkesztő asztalához lejtett...

- Sört parancsol? - kérdezte, de az elkomorodott Szortiment nem is felelt, csak mogorván intett.

*

Mire Mózel visszatért a söröspohárral: Szortiment úr némileg megenyhült, észrevette ugyanis, hogy a fűzőkészítő nem tudja a módját a velős csont elfogyasztásának, nagy karéj kenyerekre keni rá a velőt, mint akár a vajat, holott a velőt apró, egyharapásnyira alkalmatos kenyérszeletekre kell helyezni. Azonkívül forrón párolgó húslevest sem látott a járatlan vendég előtt, pedig a napvilágra hozott velőt nyomban forró húslébe kell helyezni...

- Azt hiszem, én is ennék egy velős csontot - mondta most váratlanul a szerkesztő, amikor a főpincér letette elébe a söröspoharat. Mózel olyan fürgeséggel, amilyen csak uraságaikat szerető inasoknál tapasztalható: futamodott a kívánság teljesítésére, röpült vastag termetével, és a szalvétájával messziről integetett a konyha felé. Verejtékcseppek gyöngyöztek szőke, kopasz homlokán, amikor egy kétszer akkora csonttal megérkezett, amilyen a fűzőkészítőé volt, amellyel nem tudott kellően elbánni. Mózel forró húslevest is hozott a csonthoz, és pirított császárzsemlye szeletkéket, amelyek valóban egy harapásra voltak szánva. Szortiment úr diadalmasan nézett körül a Hét Bagoly söntésében, mert valóban az egész vendégség tisztelettel tekintett rá. A szalvétát újra felkötötte a nyakába, és vállveregető hangon így szólott a homlokát törölgető főpincérhez:

- Nem bánom... Délután, a hivatalos órák alatt, amikor irodámban tartózkodom: küldje fel hozzám azt a Simli Mariskát...

- Csak Böske, könyörgöm - lelkendezett Mózel úr.

- Majd megvizsgáljuk, konyít-e valamit a versíráshoz. Én azonban szeretném látni, hogy valódi szegedi paprikájuk van-e, mielőtt a paprikához hozzányúlnék... Beteg ember vagyok.

Mózel újabb vágtatásba kezdett, amelynek eredményeképpen a konyhából visszaérkezett azzal a paprikásbödönnel, amelyről Szortiment úr meggyőződhetett, hogy a paprika valóban Szegedre való.

*

Szortiment úr délután, az irodai órák alatt, rendszerint meleg, szappanos vízben áztatgatta a lábait ama sok lótásfutás után, amelyet napközben elkövetett. Ugyanezt tette most, és most a tintapecsétes, keskeny lábú, nőiesen kicsiny íróasztal mellett üldögélve, kényelmesen elhelyezte fájó lábait a meleg vízben, és munkatársai szorgalmasan közreműködtek körülötte. Vacsok, egy hízott hörcsög formájú emberke az *Egyveleg* rovatot állítgatta össze, és olyan híreket nyirbálván össze, amelyek harmincemeletes amerikai házakról szólnak. De szerette esztendőnkint közölni olvasóival azt is, hogy jelenleg melyik a legmagasabb torony a világon. Murócski, egy női szabóhoz hasonlatos férfiú a rejtvényrovattal foglalkozott, lóugrás szerint vagy pedig képekben. Életunt ember volt, neje elhagyta, és alig várta az estét, hogy valamely külvárosi kiskorcsmában magányosan üldögélhessen egy asztal mellett. Bosnyák, az egykori gyalogsági kapitány, aki igen kis fizetése mellett titkon „villát" épített a főváros határában, korhelypiros arcú volt, de ezt még szolgálati évei alatt szerezte, mert civil korában egyetlen korty bort nem engedett le a torkán... Mindig a hadseregről írt, mintha a monarchia valamennyi ezredét végigszolgálta volna. És itt ült egy sokfiókú asztal mellett centiméterrel és tollal a kezében Palotai úr, egy púpos, görbedt, vállban, derékban elhibázott ember, mint valami rosszul nőtt fa, aki az *Ünnepnapi Újság* képeinek volt a tervezője. Nagyon szeretett olyan képeket közölni, amelyeket külföldi újságokból kellett kirajzolni. A tollak percegtek, és a porzó recsegett a papirosok felett, amelyekkel a beírt oldalakat behintették az írók. Szortiment szerkesztő úr az életén gondolkozott, ami pedig ritkán volt szokása...

Az ajtó felnyílott, és piros kalapos kisasszony nyomakodott be.

Lárma és élénkség tódult be az ajtón a külvilágból a barna, egyébként jelentéktelen kisasszonnyal. Nem volt papi ruhában, ellenben olcsó mosóruhában, amelyre denevérköpenykét vetett. A szürke kesztyű ujjai már sokszor megsebesülhettek, mert sokszor kellett őket javítani. A füle mellett huncutkája volt a hölgynek...

- Engem ide küldtek, hogy itt pesztonkára van szükség - mondá vidor nevetéssel a piros kalapos leány, és a küszöbön megállott.

Az öreg munkatársak hirtelen felkapták a fejüket, és felvidámodva néztek a jelenségre. De mikor észrevették Szortiment úr elkomorodó arcát: maguk is mogorvák lettek, és egykedvűséget színleltek, de annál jobban kinyitották a fülüket.

- Kicsoda ön? - kérdezte asztala mellől a szerkesztő, de abbahagyta az állandó csobogást, amelyet valószínűleg munkatársai mulattatására rendezett az asztal alatt, miközben a jobb lábával a bal lábát dörzsölgette a meleg vízben. (Némely szerkesztők ilyen mulatságos dolgokkal honorálják munkatársaik ügybuzgalmát.)

A kisasszony előrelépett:

- Én vagyok a Böske. Azt mondták nekem, hogy ezentúl én leszek a szerkesztőségi pesztonka...

Szortiment végignézett a leányon, aztán a tekintély és a fizetésemelésnek is megfelelő humor kedvéért némileg erőszakolt hangon megszólalt:

- Vacsok úr, szüksége van magának pesztonkára?

A kérdezett *Egyveleg*-szerkesztő kurta kezeivel védekezőleg integetett, de még szóhoz sem jutott, mikor a leányzó, úgy, amint volt, denevérköpenyegben és piros kalapban az újságpapirossal kitömött karosszékben üldögélő Vacsok úr ölébe penderedett, és átfogta a hörcsögös nyakat. Rábeszélő, fulladozó, megállíthatatlan hangon így beszélt:

- De igen, mondja, hogy szüksége van pesztonkára, mert nekem az életem függ attól, hogy az *Ünnepnapi Újság* munkatársa lehessek. A gyámom egy főpincér, aki a keresetét éjszakánként kártyabarlangokba hordja; a mostohaanyám mosónő, aki a kvártélyosokra mos, és engem küld a szennyes ruhákért... Mi lehetnék más, mint magának a pesztonkája, amikor úgyis költői hivatást érzek magamban?

Vacsok úrnak, az *Egyveleg*-szerkesztőnek még felelni sem volt ideje, amikor a szerkesztő a nőies íróasztal mellől újra megszólalt, de mintha valami keserűség is érezhető lett volna a hangjában:

- No, most menjünk sorban. Murócski úr, rejtvények nagymestere, akinek nincs megfejthetetlen rejtvény a világon: mit szólna e pesztonkához? Bosnyák százados úr, katonai munkatársunk: kell-e önt néha tisztába tenni az új pesztonkának? Palotai úr? Csak bátran mondja meg, hogy a képmagyarázatokat már nem bírja egymaga, segítségre van szüksége.

Mialatt Szortiment szerkesztő úr beszélt, a váratlan kisasszony az említett uraknak ölében nyomban elhelyezkedett, és szőrös nyakukat megsimogatta...

- Igen, igen, szükségük van pesztonkára! - súgta, kiáltotta, hízelegte az említett urak fülébe, hogy denevérszárnyai röpködni látszottak. S ebben a percben megnyílt az ajtó, mintha valami mindennapi látogató jönne, és Ligetsarki, a szédelgő beszélyíró lengedezett be, mintha éppen róla volna szó, mint akár a színpadon.

A szerkesztő hangja a női íróasztal mellől tompán hangzott:

- Végre megérkezett az, aki voltaképpen hivatott dönteni arról, hogy Böske kisasszonyt alkalmazzuk-e a szerkesztőség pesztonkájának, vagy pedig valamely idősebb hölgyet válasszunk?

A beszélyíró zavarodottan nézett körül, végre a lelkendező hölgyre vetette a tekintetét. A hölgy eksztázisban kiáltozott:

- Ligetsarki, maga nem mondhatja, hogy legyek mosónő, mint az anyám. Maga a legnemesebb lélek Magyarországon, már régen ismerem felülmúlhatatlan műveit. Ó, hányszor írtam magának névtelenül dicsérő levelet beszélyei megjelenése után!

A beszélyíró a szerkesztőre nézett, és várta Szortiment intézkedését.

Szortiment pedig kacagó, kemény hangon így szólott:

- Ligetsarki, legutóbbi beszélyedért még tartozom neked. A pénz itt van. Szeretném, ha a kisasszonyt alaposan kikérdeznéd célja, múltja, szándéka felől, mielőtt felvenném őt a szerkesztőség pesztonkájának. Ajánlanám arra a célra a Ferenciek terén levő cukrászdát.

A beszélyíró, aki legfeljebb arra volt elkészülve, hogy az indulatos Szortiment szerkesztő úr legurítja őt a lépcsőn, átvette az ötforintosat, karját nyújtotta a kisasszonynak...

- Várjon még, kedves szerzőm - mondta a jövendőbeli szerkesztőségi pesztonka. - A szerkesztő úr ölébe még nem ültem...

- Felesleges - felelt Szortiment úr, és újra dörzsölni kezdte a lábát, de most már a bal lábát a jobbal. Jóindulatú, lemosolygó, vállveregető pillantást vetett öreg munkatársaira, akik hirtelenében nem tudták, hogy a főnök kiengesztelése végett a tintába dugják-e az orrukat?

*

Ki tudná mindezek után magyarázatát adni annak, hogy Szortiment, az *Ünnepnapi Újság* szerkesztője miért öltözött földszinti szobácskájában éjfélkor frakkba, mintha bálba készülődne, és ugyancsak miért lőtte magát szíven ezen az éjszakán, mikor előző napon látszólagosan minden kedvére történt?

(1926)

A hajnali ügyvéd

Özvegy Boldogfalviné, bár férje elmúltával a szülésznők iskoláját is elvégezte Pesten, a Bodzafa utcában, az Angyalzugban, mégis inkább arról volt nevezetes, hogy elhunyt férjének tudományait, könyveit, írásait örökölte. Boldogult Boldogfalvi úr olyan ügyvéd volt itt az Angyalzugban, hogy hétszeres rablógyilkosoknak is szívesen vállalta az ügyét; a malomgyújtogatók törvény előtti védelmezése pláne örömére szolgált. Az esti órák alagútjában messzi földről felkeresték az olyan emberek, akik olyan dolgokat hordtak a kebelükben kendőbe csavartan, amely dolgokkal nem szokás hivalkodni: hamis bankót vagy elveszett lovak kötőfékeit. Boldogfalviné örökli férje után mindazokat a könyveket, amelyek tanácsot adtak arra nézve, hogyan kell végrendelkezni azoknak a vén mihasznáknak, akiknek a bundájukon kívül egyebük sincs a világon, mégis holtig eltartatni szeretnék magukat valamely kapzsi rokonnal, és ugyancsak özvegy Boldogfalviné szavaiban bizakodtak azok, a világon mindenfelé feltalálható emberek, akik egész életüket annak szentelik, hogy különböző örökségeket keresnek, és ebben az elfoglaltságukban gyakran különös dolgokra jönnek rá, például arra is, hogy a róluk megfeledkezett távoli atyafinak a sűrű haja között egy szeg fejének a nyoma látszik. Hogyan került a szeg a holt ember feje búbjára? - kérdezgették ezek a mindenfelé lézengő emberek özvegy Boldogfalvinét. Boldogfalviné megnézte az elhunyt fiskális könyveit, és felelt, mintha maga a híres prókátor beszélne.

Boldogfalviné híre tehát messzi vidékre terjedt a kis Angyalzugon kívül. Az angyalzugi lakosok, akik már csak azért is ráérnek egymás megfigyelésére, mert az utcának csak egy bejárata van - azon a helyen, ahol az utcából ki kellene menni, állott Boldogfalviné hosszú, földszintes háza, amelyet az egykori ügyvéd, miért, miért nem, zöldre festett zsindellyel borított be. Itt végződött a világ, innen tovább nem lehetett menni a keresztben álló ház miatt, itt visszafordulhatott az az ember, aki még újra kíváncsi volt a világra, miután az Angyalzug fenekéig eljutott.

Az öreg honvéd, Napkeleti bácsi, aki angyalzugi háztulajdonos létére nem kapott helyet a pesti honvédmenházban, mondogatta is, hogy özvegy Boldogfalviné az okozója annak, hogy ez az utca nem fejlődik úgy, mint a kisváros többi utcái.

- Még csak új boltokat sem nyitnak az asszonyság miatt - kiáltozott nagy, borzas szakállából az egykori honvéd, és az egy darabból való meggyfa botjával integetett Boldogfalviné háza felé, amikor alkonyatonként a házikója előtt lévő padocskára telepedett.

Ám Boldogfalviné nem maradt adósa.

- Korcsmát szeretne nyitni a házában Napkeleti bácsi, de én nem engedem, hogy az Angyalzugban reggeltől estig részeg emberek verekedjenek - replikázott az özvegy, akinek törvénytudását mindenki elismerte.

A honvéd csaknem lenyelte a pipaszárat dühében, mert az ördöngös asszony legtitkosabb gondolatát találta ki.

Ugyanígy végzett másik szomszédjával, azzal a nyugalomba vonult tanárral, akinek már semmi egyéb dolga nem volt a világon, mint a bütykös lábainak az áztatása a meleg, szappanos vízzel teli tálban. Persze, ilyenkor ráért gondolkozni is Podolinszky úr, és kisütötte, hogy azért van csekély értékük az angyalzugi házaknak, mert Boldogfalviné a zöld meg vörös mázas cserépedényeit szárítás végett a kertje rácsos kerítésére akasztatja.

- Ezek az átkozott fazekak elriasztják a legjobb vevőket! - agitált a professzor olyankor a szomszédság körében, amikor fájós lábaira végre éberlaszting cipőt húzott. (És nagy öröme telt abban, ha esti időben Boldogfalviné valamely kint felejtett fazekát kődobással megsemmisíthette.)

Az özvegynek ebben a kérdésben is tanácsot adtak a rejtelmes könyvei.

- Ennek a vén salabakternek (mármint tekintetes Podolinszky úrnak) az a betegsége, hogy utcára akar köpködni. Sikátort szeretne húzatni az én kertem és az ő kertje között, hogy ablakából komótosan leköphesse az egész világot.

A mogorva Podolinszky, aki nyugdíjaztatása óta valóban haragban volt az egész világgal, kirántotta lábát a szappanos vízből.

- Az ördög, a valóságos ördög beszél ebből a boszorkányból - rikoltozott, de többé senki nem hitte el, hogy a professzor valóban városfejlesztési szempontból akar sikátort vágatni a szomszédos utcáig, amely sikátor az özvegyasszony telkéből is elvenne valamit.

Persze, Boldogfalviné téli hajnalokon, amikor lámpavilág mellett kell felkelni: nem nyújtózkodott az ágyban, mint öreg szomszédai, akik csak ilyenkor gyújtottak rá az első pipára. Talpon volt ő már akkor, midőn a harangozó az adventi misére beharangozott, pedig még olyan nagy volt a téli sötétség, hogy a különböző kísértetek, amelyek az ilyen Angyalzughoz hasonlatos utcákat szívesen szokták látogatni, akaszkodva függtek a kertek dérlepte gallyain. Ám Boldogfalviné vette a lámpását, és elhessegetvén a kapufélfáját hátukkal támasztgató jövevényeket, a hajnali misére sietett a falak mentén. Okos asszony létére ugyanis nagyon jól tudta, hogy hajnalonként az emberek, az álom országából visszajövet, nincsenek még a hazugságoknak ama álarcaival eltakarva, amelyeket a nappalok hetivásárjaiban viselnek. Könnyebben, akadálytalanabbul jön a szó az ajkakról, amelyek éjszakai magányban könnyet vagy mosolyt morzsolgatnak, amikor még csak az időnek van éjfél utáni szaga, de a lélek és a szív ott felejtetett az éjszaka tüneményeinél, mint egy hervadt koszorú valamely fejfán.

Boldogfalviné ráncos köpönyege alól alig dugván ki kézilámpását, felismert mindenkit, akik a ködben, éjben, adventi álomban borongva mendegéltek a házak fala mellé lapulva, hogy elérhessék a sánta harangozó által már megnyitott templomot, ahol vigasztalódást lelnek minden éjszakai szenvedésükért.

- Mária - kiáltott át Boldogfalviné az Angyalzug másik oldalára, ahol kutyafejű kövek borították a gyalogjárót az innenső macskafejű kövek helyett. - Talán már megint bőgtél éjszaka?

Fiatal leány jött át a túloldalról a kiáltásra, és a ködben is megtalálta az özvegy ügyvédnét, hogy annak karjába kapaszkodhasson. Gyertya hosszú lángjából és fésűn akadt hajszálak csomójából való ábránd volt ez a leány.

- Még ma megölöm magam - mondta a leány a ködben, éjben az özvegy ügyvédné fülébe, mire az így felelt:

- Még ma megtalálod azt a deli lovagot, aki a templom oszlopa mellett vár reád. Akit amúgy is látni lehet, ha nem áll a Lucaszékre az ember.

Megtalálta-e a deli lovagot a szerencsétlen lány? Annak már csak Boldogfalviné volna a megmondhatója.

- Ilona! - kiáltotta megint, amint Szent Márton templomán kívül, a falnak fordulva olyan leányra bukkant, aki félelmében még a templomba se mert bemenni. - Ismét démonokkal viaskodtál álmodban? Sarkantyús, hiúzarcú, lófarkos démonokkal, akik kis szobádba szurokszagot és dohányfüstöt vittek?

- Még ma megölöm magam - felelt Ilona, mint mindazok a nők szokták mondani, akik csak a templomok külső falán levő Krisztusoknak a kőlábáig merészkednek.

Az egykori ügyvédné lehajolt a leányhoz:

- Még ma megismerheted házamban azt a vőlegényt, aki majd megint felvidítja életedet azok után a férfiak után, akik kedvedet elvitték. Ha másképpen nem láthatod őt, látni fogod a kártyában.

A szenvedő leány most már melegebb csókokat lehelt a templom salétromos falára.

Hisz ott botorkázott a templom lépcsőin Vígkend Miska is, aki az Angyalzugban hajdanán gavallér és korcsmafi volt.

- Miska - mond az özvegy ügyvédné komoly, megfontolt hangon, mintha egész életében ezen a gondolaton rágódott volna. - Még mindig nem unta meg a betyáréletet?

- Éppen azért jövök a templomba, mert javulni akarok - felelt az angyalzugi úriember, akinek az volt a híre, hogy a legszebb színésznők a szerelmei.

- Jöjjön el délután hozzám, majd bemutatok magának valakit, aki megmenti ebből a korhely életből - súgta a hajnali ügyvéd, és belépett a misére.

Ezek után könnyen elgondolható, hogy öreghonvéd Napkeleti bácsi, valamint Podolinszky háztulajdonos úr hiába törték a fejüket olyan terveken, amelyek az Angyalzug fejlődését céloznák. Az özvegy ügyvédné háza véglegesen elzárta a kijárást az utcából.

(1926)

A fogadósné, vagy az elvarázsolt vendégek

Aranka fogadósnak volt a felesége, így sok mindenféle emberrel került ismeretségbe.

Negyvenedik éve felé közelgett, megszokta szemügyre venni a férfiakat olyanformán, mint a gúnárokat vagy a kakasokat - csak éppen meg nem emelte őket.

Volt egy ismerőse, bizonyos Pászmáti úr, aki disznókereskedőnek mondotta magát a Központi pályaudvartól nem távol eső fogadóban. Pászmáti úr, aki mindig nagyon korán reggel érkezett meg valamely olyan vonattal, amely a menetrendben úgy van elhelyezve, hogy a messzi földről jött vidékiek egyetlen felesleges órát se lődöröghessenek Pesten, hanem nyomban a dolguk után lássanak. Sohasem látott sártaposó csizmák, nagy, görbe, kutyaütő botok, bundák, amelyek száz esztendő óta utaznak, kofferek, amelyek valami vidéki állomáson hallgatták a hosszú éjszakákon a telegráfhivatal csilingelését, és ebben megöregedtek: érkeztek ezekkel a vonatokkal a pasasérokon kívül. - Persze, jöttek a bugyellárisokban mindenféle olyan bankók is, amelyek oly gyűröttek, zsírosak, avasok voltak, mintha az ország minden lakójának a kezén megfordultak volna.

- Van-e valami készen a konyhában? - kérdezte ez a bizonyos Pászmáti, amikor a fogadóba a téli ködből benyitott az utcára nyíló üvegajtón át.

Az üvegtáblákat harmat lepte el, a padlón már havas csizmák nyomai látszottak, a színes terítékes asztaloknál emberek, kabátok, batyuk, mert hiszen ez csak söntés volt.

Ám a felírónő helyén hajnalban maga Aranka ült, kifodorított hajjal, kipiroslott arccal, csupa selyemben, mint egy balkáni hercegnő, mert az urával az volt a megállapodása, hogy a söntés jövedelme a reggeli órákban őt illeti meg. Aranka tehát nem restellt beülni a kasszába, ahol máskor a hervatag felírónő életuntan végzi a feljegyzéseket. Arankának kellett a pénz - amint majd kiderül: átkozottan kellett. Nagy örömet színlelve nézett tehát az útibundáiból, kendőiből kifelé kászálódó disznókereskedőre.

- Mi van, kérem, a konyhán, szépasszony? - kérdezte ismét Pászmáti úr, a régi bizalmas, ismerős, billegő varjúlépteivel közeledve. (Bizonyos férfiak, akik egyébként a bajuszpedrésen és a borotválkozáson kívül megvetik a női nem előtt való hivalkodást: néha járásukkal cico-máskodnak. A sertéskereskedő varjúlépéseivel a teli bugyelláris nyugalmát akarta kifejezésre juttatni.)

Az asszony a kasszából csalékony mosollyal nézett a kereskedő gyomrába:

- Az van, amit Pászmáti úr szeret: fiatal sertéstokány, de nem apró darabokra vagdosva, hanem gyermektenyérnyi nagyságban, mert valójában így ízletes ez az étel.

- Tokány? Krumplival, galuskával? - mérlegelte magában a dolgokat Pászmáti. - Bő lével? Fene rossz időnk volt. Nyíregyházánál hóviharba keveredtünk, csaknem megállott a vonat a nyílt pályán, a kulacsok kiürültek, Püspökladányban csupa állott étel, aminek se íze, se bűze. Volt valami vízzel feleresztett gulyáshús. De én csak a ködöt nyeltem inkább, mert tudtam, hogy reggel itt friss ételre találok - hízelkedett a kereskedő a fogadósnénak.

- A friss ételben nem is csalatkozik, Pászmáti uram. Nálam hajnalban kelnek a cselédek, de magam is ott vagyok, amikor a reggelit felteszik - szólt az asszony, és egyetlen intést tett a konyha felé, amelyet nyomban megértettek. Kék kötényes legény otthagyta a csapját, és terjedelmes tálon paprikás tokányt hozott ki a konyhából, amelyet tányér nélkül helyezett a kassza melletti asztalra.

- A kenyérnek a végét, a „sercnit” - intézkedett Aranka a kasszából.

Pászmáti szemügyre vette a zsíros, csontos, sokat ígérő húsdarabokat, megforgatta őket levükben, hogy a csontosabb darabok világosan megmutogassák magukat. Ha nem is malacból, de fiatal disznóból készült a tokány: ebben igaza volt a fogadósnénak. Pászmáti aztán elővette hosszú zsebkését, amelynek szurkálójával kikereste a csontosabb falatokat.

- Hej, ha volna még zöldpaprika a világon! - sóhajtott fel egyszerre a disznókereskedő.

Aranka megint mosolygott, mintha a gondolatát találta volna el vendégének:

- Zöldpaprikánk már nincs, mert hiszen semmiféle boszorkánysággal nem lehet megőrizni azt, de van édes pirospaprikánk, amilyent a Zuglóban termelnek a rác kertészek. Anna!

A szolgáló hozott az édes pirospaprikából, és a vendég elé tette. Pászmáti kezében kétszer-háromszor megforgatta a gyümölcsöt.

- Harap ez - mondta -, de én visszaharapom.

Aztán zsebkésével szeletelni kezdte a tokányba a paprikát.

- Hő! - kiáltott fel az első falatnál. - Gyorsabban is jöhetett volna az a masiniszta, miután ilyen ételek vártak rám.

Az asszony bizalmasan mosolygott:

- Mi, én meg az uram, csak megteszünk mindent a Pászmáti úr kedvéért. Mi falusiaktól vesszük a sertést, amikor a falusiak itt szekereikkel megállanak. Minden élelmet falusiaktól veszünk - még a borsót is, nem pedig pesti boltosoktól vagy kofáktól, akiknek kezén minden meghamisodik. A falusiak már ismernek bennünket, tudják, hogy ha egy szép lúdjuk vagy egy helyes malacuk van: itt vevőre találnak. Éppen tegnap vettem egy szekér káposztát egy szentendrei embertől, amelyet ma délután fogunk hordókba rakni.

Pászmáti úr felfigyelt:

- Hát káposztataposás lesz a háznál? Hm, az mindig mulatságos dolog.

Aztán továbbfolytatta a sertéstokány fogyasztását, mert az is elég érdekes dolog volt.

A vékony csontokon levő zsiradékos húsdarabocskák, valamint az átfőtt bőrök, izmok, inak, amelyek a jó tokányból éppen úgy nem hiányozhatnak, mint a dagadórészek: a penecilus és a kenyérdarab segítségével eltaláltak Pászmáti úr szájába, és ott nagy örömet okoztak a zápfogaknak, amelyek egész éjszaka ködöt vagy meggyfa szivarszipkát harapdáltak.

Az ember nyelvének különös íze lesz, amikor egész éjszaka utazik, és kőszénfüstöt nyel. De még a nyeldeklője is elszokik a jóízű nyelésektől. Az a pár pohár pálinka, amit az utasember itt-ott magához vesz - természetesen annak a tudatában, hogy hol és merre kell a megfelelő pálinkákat inni -, csak nagyon rövid időre tudja megszerelmesíteni a gyomrot, mint akár a hirtelen ismeretség valamely jövő-menő nővel. Pászmáti tehát alaposan végzett a tokány-koncokkal. Ha itt-ott egy kis keménységre, bőrdarabra akadt: azzal is megpróbálkozott, de aztán fejcsóválva feladta a küzdelmet, mert már ötven esztendősek elmúltak a fogai, igaz, hogy csak egyszer húzatott fogat életében, azt is egy falusi körorvossal, hogy fogfájása miatt a vásárnál be ne csaphassák.

Már javában törölgette a tálat a kenyérdarabkákkal, amelyeket úgy kell a kés hegyén elhelyezni, hogy munka közben meg is lehessen őket fordítani - amikor megint csak visszatért az előbbi témára:

- Tehát káposztataposás lesz a háznál? Ugyan ki végzi el ezt a nem mindennapi műveletet, amelyet érteni kell? Már csak annyiban is, hogy az egymás fölé kerülő káposztarétegek mind egyformák legyenek, és kellően el legyenek látva borsszemekkel. Sokan nem tudják, hogyan, miért nem sikerült télire eltett káposztájuk, miért kapnak tőle derékfájást meg gyomorfájást? Mert nem elég nehéz férfi volt az, aki a káposztát taposta.

Pászmáti önkéntelenül kifeszítette széles vállait, amíg beszélt, és huncutkodva nézett a fogadósnéra. Az lesütött szemmel felelt:

- A káposztataposás voltaképpen mindenütt az egész világon a gazda gondja lenne. A káposzta férfiétel, mi, asszonyok, megvagyunk káposzta nélkül is. De az én uram, szegény, úgy el van foglalva, hogy nem tudnám előre megmondani, hogy vajon ráér-e délután a káposztataposásra.

A sertéskereskedő pazarul felelt:

- Még azt is meg kell nézni, akit arra használunk, hogy a torzsát a káposztából kivágja. Nem lehet valamely fiatal nőszemélyt alkalmazni, akinek mindig máshol jár az esze. A torzsakivágáshoz, akárcsak a juhnyíráshoz, valamint disznóbélmosáshoz öregasszony kell, mert az örömét leli az ilyen babra munkában.

Most a fogadósné előrehajolt, és nem minden kacérság nélkül kérdezte a kasszából:

- Pászmáti úr talán ráérne a káposztámat megtaposni?

- Miért ne - felelt a kereskedő. - Az én üzletbarátaim ma még vásáron vannak szerte az országban, holnapnál előbb egyikkel sem találkozhatnék a kávéházban, korcsmában. Ma délelőttre amúgy is a fürdőzést vettem tervbe. Délutánra aztán beszállok a káposztáskádba.

Fogadósné és vendég olyan titokzatosan váltak el egymástól, mintha valami összeesküvésben állapodtak volna meg. Ki tudja, micsoda kedves ismeretség lehet még a vége annak a délutáni káposztataposásnak?

Pászmáti a budai fürdőnek vette útját, ahol lábát alaposan meg akarta tisztogatni.

Aranka azonban helyén maradt mindaddig, míg az udvari étteremből a tányérok csörömpölésén át füléig jutott az az édes hang, amely úgy szokott létrejönni, hogy a vendég a késheggyel kocogtatni kezd az üvegedényen, leginkább az elébe helyezett poháron.

Itt vannak már az én kuncsaftjaim - szólott magában Aranka, az órára pillantott, amely fél tizenkettőt mutatott, holott teljesen megegyezett a pályaudvari óra idejével.

Aranka szerette a korán jövő vendégeket, mert ezek válogatás nélküli étvágyat hoznak magukkal.

Ezeknek az embereknek rendszerint annyi dolguk van a fővárosban, hogy pohárka gugyi - törköly vagy szilvórium - teljesen pótolja náluk a reggelit, füstölögve futamodnak tova, mintha az egész életükre való munkát ezen az egy délelőttön akarnák nyélbe ütni. Természetes, hogy már jóval a déli harangszó elhangzása előtt megjelennek képzeletükben a párolgó levesestálak, valamint a sötétpirosra sült húsok a barna pecsenyezsírokkal, amelyek megfutamítják fáradozó lépteiket.

A korai ebédelők közül Bombai úr volt nevezetesebb ismerőse Arankának. Macskabajuszú, hörcsögképű ember volt, olyan nagy kapafogakkal, amelyek tán egy marhát is meg tudnának enni. Ősz oldalszakálla volt Bombai úrnak, amelyet unalmában rendszerint kis kefével rendezett, előre-hátra simogatott, amíg hirtelen eszébe nem jutott, hogy voltaképpen miért is lopja itt az időt a vendéglőben, és késével viharosan megkocogtatta a poharat.

Aranka jött elő a pohárkocogtatásra, ami láthatólag még jobban felingerelte a vidéki ügyvédet. Ő egy „eleven pincért”, aki neki a konyhából kihozza levesét: szívesebben látott volna a világ minden szépasszonyánál. De hát az udvariasságot abban a vidéki városkában is ösmerik, ahonnan Bombai úr Pestre jött.

- Sok a dolog - kezdte nyájasan Aranka, tarka gyapjúkendőjét félig leeresztve egyik válláról. - Ügyvéd úr nélkül már el se képzeljük a szerdai ebédeket.

Az ügyvéd, aki bizonyára nagyon önérzetes ember volt a maga pátriájában, alattomosan felelt:

- Hát van dolga még az ilyen magamfajta falusi fiskálisnak is, akármit mondanak a pesti kollégák. Otthon a sok zaklatás. Itt a pesti hivatalokban való futkározás: királyi Tábla, királyi Kúria, minisztérium. Nem, asszonyom, a mi szerény vidéki életünk se olyan irigylendő, mint azt némelyek messziről gondolják. De hát otthon legalább pontosan szoktunk ebédelni. Amikor a levest elharangozták, itt Pesten még erről a kis élvezetről is le kell mondani. - Mondja, Fritz, mi van a levesemmel? - kiáltott az ügyvéd, mert hirtelen egy pincért látott feltűnni az étterem sarkában, de a pincér rémülten elmenekült.

Aranka leeresztette kezét, és a derekán lógó kulcscsomócskát zörgette, mintha ezzel akarná mulattatni a vendéget.

- Éppen ügyvéd úr tudhatná, hogy a dolgokat, ügyeket nem lehet hajszolni, meg kell várni, míg azok megérnek. Az öreg kúriai bíró, az élemedett táblai bíró bizony nem vágja magát ketté, akármint hajszolná is őt ügyvéd úr.

- Dehogyisnem - felelt most vidékies szárazsággal az ügyvéd. - Nekem mindenütt vannak összeköttetéseim, ismeretségeim, mert az apám valaha az Országos Kaszinó tagja volt. Sok pénzt elferblizett az öreg, de legalább szert tett hasznos barátságokra. Meg aztán, drága asszonyom, mégiscsak más egy jogászi munkálat keresztülvitele, mint egy natúrsnicli elkészítése.

- Nem sokban különbözik a kettő egymástól - mondá Aranka, és a kezét a vendég székének hátára helyezte. - Mit szólna ahhoz, tisztelt doktor úr, ha nálunk nem részesülne éppen olyan pontos kiszolgálásban, mint a maga irodájában részesülnek a felek? Percnyi pontossággal kell menni itt is mindennek. Amíg nincs kimondva az ítélet, amíg nincs készen az ebéd: várni kell mindenkinek. Fövetlen ebédet nem adunk ki a konyhából.

- Így jár az éhes ember, ha vesztére a maguk fogadójába téved - felelt most bizonyos megadással a lármás ügyvéd. Feltört egy császárzsemlyét, hogy azt sóban és paprikában meghengergesse. - Pedig tudom, hogy ártok vele az étvágyamnak.

- Talán egy pohárka kisüstönfőttet vagy egy pohár sört - indítványozta Aranka.

- Akkor meg egyenesen elmehetnék az ispotályba. Krudélis gyomrom van nekem. Éjszaka akár egy hordó bort megihatom, de nappal az ételen kívül nem fogad be mást a gyomrom.

- Hogyan történhetik ez? - csodálkozott Aranka, és őszinte kerek szemekkel nézett Bombai úrra, aki vállát rázogatva dőlt hátra, mintha nem hinne valamiképpen maga sem a történetben.

- Ez úgy történt, hogy egyszer gyomorbeteg voltam. Mondhatom, hogy rossz betegség, az embernek elmegy vele kedve messzebbre, mintha a gólya vitte volna el. Meg kell ilyenkor utálni a munkát, amelynek úgysincs valami sok célja, amikor a gyomorból mindenféle étel vissza akar jönni, amelyet az ember oda lenyomott. Meg kell ilyenkor undorodni az emberektől, mert mindenki jóízűen fogyasztja a maga porcióját, csak éppen a gyomorbeteg néz kételkedve az ételre, és kifogást szerez arra nézve, hogy milyen ürügy alatt tolja el magától az ételt. Nem öröm többé a pénz, akármilyen könnyen szerzénk is azt, mert úgysem

lehet kedvünkre valót rajta venni. No, mondom, Márton, nemsokára becsukja az irodát, a búcsúkra fogunk kutyagolni, mert a búcsújáró helyeken már a tökéletesen sánta, elnyomorékosodott emberek is meggyógyultak, miért ne gyógyulnál meg te, akinek csak a gyomrod fáj?

- Hm. Csikarta? - kérdezte közbevetőleg a fogadósné.

A vendég bőkezűen felelt.

- Azt is. De leginkább mégis az örökös hányinger volt a baj, amely minden lenyelt ételfalat után meglepett. Akár húslét ettem, ami mindig kedvencem volt, akár sódart, amely pedig a legnagyobb betegeknek is jót tesz. Én persze nem engedtem a gyomromat kedvére garázdálkodni, mert akkor nem járhattam volna emberek közé, vendéglőbe, ahová pedig kénytelen voltam, nőtelen létemre.

- Nálunk jóféle pálinkával gyógyítják az ilyent! - mondta Aranka, és hangjában volt valami sajnálkozás azon, hogy gyomorbeteg korában nem ismerhette meg a tiszteletre méltó úriembert.

- Ittam én is pálinkát, ebéd előtt, ebéd után - felelt legyintve a vendég -, de az már akkor mindegy volt, mert a délelőtti sörök, a kis villásreggelik és az ezek miatt elmulasztott ebédek úgy megviselték a gyomromat, hogy többé már nem segített rajtam semmi.

- Hát az orvos?

- Orvoshoz, őszintén megvallva, nem mertem fordulni, mert attól tartottam, hogy elsősorban szemrehányásokat fogok kapni az orvostól, hogy intelligens ügyvédember létemre ennyire elhanyagoltam a bajomat, mit várjunk akkor egy szegény parasztembertől. Meg aztán, kérem, nekem az a felfogásom, hogy minden ember önmagának a legjobb doktora. Ő érzi, miképpen, hol és hogyan fáj: hiába magyarázná azt a doktorának. Hogyan értette volna meg például a doktor, hogy a legfinomabb krumplileves, friss tejfellel ott jött ki belőlem, ahol lenyeltem? Szégyelltem én magam, kérem, hogy olyan nyomorék lettem, vége lett részemre a víg, barátságos életnek, hogy alig várom az estét, örökösen fájó gyomromat olyan helyzetbe tudjam hozni az ágyban, hogy az ne kínozzon, hagyjon elaludni. Feküdtem a jobb oldalamon, de akkor rendszerint görcsöt kaptam a bal lábam alsó részébe. Feküdtem a bal oldalamon, ekkor meg, az Isten tudná, miért, a jobb lábam kisujján levő tyúkszem kezdett úgy fájni, mintha nagy időváltozást jelentene. Végre is a hanyatt fekvésben kellett megállapodni, mint ahogy a koporsóban fekszik az ember. A hanyatt fekvésnek pedig az a rossz tulajdonsága van, hogy nem kap még levegőt sem az ember, néha olyan robbantó köhögésekre ébred, mintha fojtogatnák.

Aranka percenként nagyobb csodálkozást színlelve hallgatta az egykori nagybeteg úriembert.

- Az ember igazán nem is tudja, hogy mennyi szenvedés van a világon.

- Ha békát, kígyót vagy gyíkot nyeltem volna, akkor sem lehettem volna betegebb. Gyötört a szomjúság, és emiatt bort ittam, de hajh, vége felé a bor sem kezdett ízleni. Kampec neked, Márton.

- És aztán mégiscsak megsegítette az Isten - vélekedett Aranka.

- Megsegített, mert magam is így akartam - felelt a vendég, és hirtelen nyakába kötötte a szalvétáját, előbbre tolta a tányérját, kezébe vette a kanalát, mert abban a percben feltűnt Fritz, a pincér a hosszú laskára vágott leveseszcsészével. (Rendes korcsma volt ez, a leveseszcsészék még porcelánból voltak, és ugyanazokkal a monogramokkal voltak ellátva, mint a tányérok és

egyéb evőeszközök.) A vendég megkavargatta a levest, egyet hörpintett kanalából, hogy a szájából kimaradt hosszú tésztát úgy kellett utánaszívnia.

- Hát hogyan segített a dolgon, ügyvéd úr? - kérdezte a fogadósné, mintha ez a téma szerfelett érdekelné őt.

Bombai, miután az első kanál forró levest sikerült elhelyeznie, most már bátrabban kanalazta a levest. És minden kanál elfogyasztása közben odavetett egy szót:

- Koplaltam. Koplaltam akkor is, amikor némi étvágyat éreztem volna. Koplaltam, mint egy kutya. Mint egy indus fakír. Mint Succi, az olasz kókler, aki abból él, hogy koplal. Belapult a gyomrom, összeszáradtak a beleim, mert még vizet se vettem magamhoz. Legyengültem, hogy az egyik szobából a másikba átmenni se volt jóformán erőm. Mindig csak ágyban kívántam lenni, mert ágyban lehet legjobban koplalni. Amíg egyszer hirtelen megint enni kezdtem. Éppen káposztataposás volt a szomszédomban, mert betegségem idején sem zárkóztam el az élvezetesebb látványosságoktól. Elnézegettem a káposztataposást, és azokra a boldog emberekre gondoltam, akik majd ebből a káposztából esznek akár főve, akár töltve, akár nyersen, amikor már a káposzta megsavanyodott. És amint nézegettem volna kiéhezett szemeimmel a káposztataposást, észreveszek egy leánykát, aki a káposztának a torzsáit görbe késével kivagdalja. Közben pajkoskodva felém nyújt egy kivágott torzsát: egye meg, tekintetes úr, ilyen jót úgysem evett. - Megettem a káposztatorzsát, és azóta kutya bajom.

- Na lássa, ügyvéd úr, a szerencse vezette hozzánk, mert ma délután nálunk is káposztataposás lesz. Ehet annyi torzsát, amennyit akar.

Bombai, miután már a levest elfogyasztotta, és éppen a natúrsniclinek nézte meg mind a két oldalát, hogy azt alaposan megcitromozhassa, sokkal derültebb kedéllyel tekingetett, mint idáig.

- És aztán mit kapok, ha megjelenek a káposztataposásnál? - kérdezte kedélyeskedve.

- Majd meglátjuk - felelt titkosan a fogadósné, és útját a konyha felé vette, miután már a déli harangszó behallatszott kívülről, és a vendégek gyülekezni kezdtek az étteremben.

*

No de az éttermen és söntésen kívül, ahol Aranka délvidékiesen cifra ruháival mindig megállította darab időre a félig nyitott szájak felé vándorló legjelesebb falatokat is, valamint az emberfeletti szomjúságot érző gégékhez tartozó kezekben levő söröspoharakat, amelyeket valójában akkor öntöttek le jóízű csuklás, köhintés vagy nyögő szóváltás kíséretében, mikor Aranka kékkel szegett sárga szoknyája mögött becsapódott az ajtó - mondom, az éttermen és a söntésen kívül kávéház is volt a fogadóban, ahová többnyire olyan úriemberek jártak, akik valamely érthetetlen okból kávéházi kassza körül szerettek álldogálni, még akkor is, ha a kasszírosnő olyan öreg asszony volt, aki mindig csak fehér harisnyát kötött, mert azon venni észre leghamarább a fekete bolhát. Ezek a trónustámogató úriemberek megfelelő krákogások kíséretében mindig csak szilvóriumot vagy hasonló folyadékot ittak, használt papírszipkákból szívtak szivarokat, messzi erdőkben makkoló fekete sertésekről vagy pedig még messzibb istállókban nyerítő lovakról beszélgettek, olyan hangon, mintha az állatok itt volnának a szomszédban, hogy a vevő nyomban megtekinthesse őket. Ámde Aranka fehér és kék kockás, vállra vetett kendőjének láttára ezek a messzire járó gondolatú úriemberek is visszatértek a jelen időbe, és nagy érdeklődéssel figyelték Arankát, amint a cukorporciókat, olyan gyorsasággal, mint a tojásokat, összeszámolta a kávéházi kasszán. Miután még a felíróívre is szakértő pillantást vetett a fogadósné, örömteli hangon felkiáltott:

- Friedmann bácsi, látom, hogy jól vág a bajusz ebben a koldus, nyomorult világban is.

- Nincsen addig semmi baj, amíg a komámuram keze reszket - hangzott a válasz egy kerek asztalkától, amely szorosan a kávéházi kassza mellé volt tolva, mint valami kályhához, ahol a fázós ember némi melegedésre számíthat.

Friedmann bácsi öreg ügynök volt, aki már csak nagyon ritkán volt arra rávehető, hogy elhagyja a várát, ama kassza melletti sarokasztalt, ahonnan többnyire gúnymosollyal nézegette a körülötte hullámzó, kedveskedő vagy gorombáskodó életet. Talán csak a gyapjú iránt érdeklődött néha, amely gyapjút tavaszi időben szoktak lenyírni a birkákról a hozzáértő béresasszonyok. Már csak a gyapjúban bízott mindazon portékák között, amellyel foglalkozni érdemes. Körülbelül a kisujjában volt, hogy Magyarország mely vidékein terem a legjobb gyapjú, ugyanezért cinikus volt a világ egyéb dolgai iránt. Ólmos bajszú öregember volt, aki nagyon haragudott azokra a fiatal ügynökökre, akik pipával az agyarukon léptek be a kávéházba. Véleménye szerint régen kiment a divatból a pipa, ezt csak családi körben engedheti meg az ember magának. A kávéházban rendes ember szivart rendel a főpincérnél, hogy az is keressen valamit.

- No, Friedmann bácsi - kezdte Aranka, letelepedve a zordon úriember asztalához. - Talán csak nem rontotta el a gyomrát?

- Nem hinném - felelt Friedmann -, egyrészt mert nem szokásom, másrészt meg nagyon vigyázok azokra a dolgokra, amelyeket a szájamba veszek. Ma például gombát ettem tojással, de előbb behozattam a nyers gombát a konyhából, hogy megnézzem, nincs-e közöttük olyan, ami bajt csinálhatna.

- Hát Friedmann bácsi ismeri a gombát? - lelkendezett Aranka, mintha most hallaná először e régen hallott történetet.

- Ismerem a gombát - felelt elkomolyodva meggyfából való szivarszipkája mögött az öreg ügynök. - Megismerem a sváb parasztasszonyok gombája közül a legjavát, amelyeket eső után szoktak a városba hozni a zugligeti részekből, amerre az út a Sváb-hegynek kanyarodik. Ezen a pártin teremnek a legjobb gombák, mert sok szerelmes kisasszonyka szokott elbújni itt a bokrok között gavallérja elől, hogy öltözékét rendbe hozza.

- Ó, maga vén gazember! - mondá Aranka kedveskedve, és a porcelán gyufatartót forgatta az asztalon, mintha akkor látná először a gyufatartóra festett makkokat és szíveket.

- Kedves ténsasszony, én már annyi minden dolgot láttam az életben a Deutsch és Haas cég összeomlása óta, hogy már semmin sem csodálkozom. Gomba tojással! Igen jó, tápláló eledel az olyan öregembernek, akinek már nem szabad túlterhelni a gyomrát se a malackörmös bablevesekkel, de még a zaftos rosztbrátnikkal sem. Igen ám, de nagyon fontos, hogy a tojás olyan friss legyen, mintha aznap tojta volna ki a tyúk. Mert az úgynevezett lámpázott tojásban én nem nagyon bízom. Ezért gyakran magammal hozom a tojást kis stanicliban, amit megbízható kereskedőnél vásárolok, hogy frisseségéről bizonyos legyek.

- Nekem elég jó tojásokat hordanak a falusi asszonyok.

- A falusiak a legnagyobb gazemberek - kiáltott fel Friedmann elvörösödve, dühös felháborodással, mint az idősebb emberek szoktak méregbe gurulni, ha az elevenjükre tapintanak. - Azok a falusi asszonyok, akik látszólag olyan ügyetlenül járnak-kelnek a fővárosi trotoáron, mint a vízimadár töntörög a mezőn: ezek az asszonyok a pirospaprikától kezdve a tejfelig mindent hamisítanak, mert hiszen úgysem maguk zabálják meg a portékáikat, hanem már a pályaudvar mellett eladják azt olcsóbban, mint a fűszeresnél: a Nefelejcs utcai hivatalnok ostoba feleségének, aki örvendezik azon, hogy néhány krajcárt a fogának verhet. Az ilyen vevő tán élete végéig nem veszi észre, hogy téglaport evett paprika helyett.

- Mi Szegedről hozatjuk a paprikát - felelt hízelkedve a fogadósné. - Ha akarja, Friedmann úr: megmutatom az eredeti fadobozt, amiben a paprikát kapjuk.

De Friedmann erre most nem volt kíváncsi, mert megragadták bizonyos eszmék, amelyeket ki akart alaposan fejteni a fogadósné előtt.

- Szegény feleségem, Isten nyugosztalja, nem tudott mást vásárolni, mint libát, ezt is csak azért, mert volt egy libakereskedő rokonunk, aki félt az ökleimtől, és mindig tisztességes portékát adott. De hát mit ért például egy asszony a tormavásárláshoz? Honnan tudhatja egy asszony, hogy egy Pthrügy nevű község van a Tiszántúl, ahol a legerősebb, a legzamatosabb torma terem, amelyet azoknak az orra alá szoktak tartani, akik tetszhalottságban szenvednek? Hát én voltam Pthrügyön, és egy utazótáskával hoztam el az odavaló tormagyökerekből. Ma is abból élek, mert a tormát is lehet úgy elkészíteni, mint akármilyen salátát.

A fogadósné nagy, tanulékony szemeket vetett Friedmannra, mintha az egész életére megjegyezni kívánná minden szavát.

- Nálunk eddig a tormát reszelve adtuk a virslihez, vagy ecetben a marhahúshoz.

Friedmann csaknem felborította az asztalt:

- Hát azt a tormát nem ismeri, amit a paprikás-, uborkás-, céklásüvegekbe szoktak elrakni? Aminek aztán télidőben olyan íze lesz, hogy az ember megbékül az egész világgal? Mindig mondtam én, hogy itt nem értenek az emberek a konyhavezetéshez, hiába talpal a fogadós reggeltől estig, a pincétől a padlásig. Azért jövök én ide komplett felszereléssel, ha enni akarok. Az egyik mellényzsebemben van a pirosra száradt paprika, amelyet a bicskámmal rámetélek minden ételre vagy ételbe, ami elébem kerül, mert ez a paprika olyan erős, hogy még azt az ételt is megjavítja, amitől másnapra hasfájást kapna az ember. A zsebemben van az a kis fejű vöröshagyma, amellyel egyetlen harapással lehet végezni, de nem mondom senkinek, hogy hol lehet őt beszerezni, mert akkor odatódulna az egész város. Itt van mellényben a valódi fokhagyma, amelyet olyan kereskedőnél szoktam vásárolni, aki biztos tudomásom szerint személyesen jár Makóra. Van nálam mindig valódi külföldi bors, amely nélkül vesevelő el sem képzelhető, és a felöltőmben mindig akad olyan kis mustárosüveg, amilyen a vendéglőben bizonyára nincs, mert a vendéglős urak lusták elfáradni olyan helyekre, ahol a legjobb portékát mérik. Mit csináljon egy szegény özvegyember, aki rá van szorulva a vendéglőre? A zsebében hozza azokat a szereket, amelyek az ételt és életet megfűszerezik. Az időm miatt amúgy is ráérek szemügyre venni, hogyan mérgezik meg a lakosságot a hamisított fűszerekkel.

- Nem kell mindent ilyen sötét szemüvegen nézni, Friedmann úr - mond engesztelő hangon a fogadósné.

De Friedmann nem hagyta magát:

- Szegény, megboldogult feleségem helyett is én jártam vásárolni, mert ő szeretett sokáig az ágyban maradni. Bizony felvettem a szatyort, és bejártam a pesti piacokat, hol kaphatnék valami kedvemre valót, ami előre megvigasztalna a napi munkámban. Mert hiszen az ember egészen más ember, ha tudja, hogy miféle, micsodás ebéd vár reá otthon, amikor kifáradva hazatér. Igaz, hogy a házaséletem vége felé kozmás kezdett lenni az étel, de ennek sem az asszony volt az oka, hanem a szobaúr, aki mindennap megkövetelte, hogy néki már az ágyban vese-velőt adjanak. Azóta nem tudok vesét velővel enni.

Az asszony egy darabig az éberlaszting cipőjének az orrát nézegette, mert odahaza szeretett kényelmes lábtyűben járni a „padlástól a pincéig” - mint mondta -, aztán igen nagy melegséggel hajolt előre a sündisznóként húzódozó ügynök felé. Az ügynök valami bajt sejtett e meleg közeledésből, mert ennyire ismerős volt az élettel, ezért gyorsan felkiáltott:

- Mondja, asszonyom, miért nincs árpaliszt a városban, amelyből krumplival keverve azokat a nagyszerű, fekete kenyereket sütik?

- Nekem van árpalisztem, és majd én magam dagasztok magának kenyeret, hogy minden kedvére legyen. Ámde előbb egy igen nagy szívességet kell tennie Friedmann bácsinak. Ma délután káposztataposás lesz a háznál, és én nem vagyok ebben a dologban elég gyakorlott, mert a káposztát eddig fűszerestől vettük. Nagyon szépen megkérem Friedmann bácsit, hogy jöjjön el felügyelni a káposztataposásra.

- Mi az, hogy felügyelni? Sőt magam is a kádba ugrok, mert éppen tegnap vettem szokásos fürdőmet a Rudasban - felelt lelkesen az öreg ügynök, és Aranka olyan boldogan távozott a kassza melletti asztalkától, mintha a legnagyobb ajándékot kapta volna.

*

A fogadónak volt egy pincéje, amely az udvarról nyílott, és bolthajtás vezetett belé, amelyben a nagyobb fajtájú, üres boroshordók állottak, amelyeket nem lehet feltűnés nélkül elgurítani, mint például a kisebb fajta hordókat. A bolthajtásos előcsarnok után következett a valódi borospince, amelynek kulcsát a fogadós nem adta ki a kezéből, de az előcsarnokban a fogadósné rendelkezett.

Ott állott már a nevezetes kád, amely tölgyfából volt, és nemrégen kerülhetett el a pintértől.

- Nincs valami jó disznósajt a háznál, amelybe a legfinomabb porcok, májak és vesék is bele vannak vágva? Ez az igazi téli étel, amely a káposztataposáshoz dukál - kérdezte egy karcos hang a bolthajtás alatt, ahol a háttérben a zöld káposztafejek halomban hevertek, mintha valami ütközetben pusztultak volna el, amely ütközetet a kertésszel vagy a madárijesztővel vívtak meg utoljára. A karcos hang Pászmáti uram hangja volt, aki olyanféle testtartással jelent meg vala a pincegádorban, mint azok az emberek szoktak, akiknek karikába kötött rézdrótok csörögnek a szíjazatukon, és akik elől égnek emelt füllel menekednek a fekete sörtéjű kan disznók. A káposztafejek közül a téli hangra felvetette a fejét a fogadósné, aki ott egy kis zsámolyon üldögélt, és görbe kést fent az ura borotvaszíján.

- De nem látom sehol a tirolit, akinek már régen itt kellene lenni zergeszakállas, nagy kalapjában! - akadékoskodott Pászmáti. De a kését fenő asszony erre is válaszolt:

- A káposztagyaluló tiroli odabent ül a korcsmában, és az urammal régi harctéri emlékeikről beszélgetnek.

Pászmáti most már megnyugodva vetette le bőrbekecsét, amelyet egy faszögre akasztott, amilyen faszöget isten tudná, miféle furfanggal vernek be a terméskőből való falba. Sőt egy háromlábú székre telepedve nézegetni kezdte a lábait, amelyek kényelmes, cúgos cipőkbe voltak bújtatva, amelynek szárából kilátszott a hófehér, finom kapca, mint a gavallérok zsebéből a zsebkendő csücske. A fogadósné is Pászmáti lábát nézte.

- Soha életemben nem viseltem harisnyát - mondta Pászmáti igen komoly, mondhatni, ünnepélyes hangon, amely különbözött mindennapos kupechangjától. - Az én lábam olyan érzékeny, hogy nem bírja elviselni csak a legfinomabb kapcát.

- A nagyurak is ilyent hordanak - felelt a zsámolyon ülő asszony, és egy káposztafejet vett a kezébe. - A kapcát ugyanis gyakran kell váltani, nem úgy, mint a harisnyát.

- Nyáron selyempapirosba burkolom a lábamat, mert az a legjobb az izzadás ellen - mondá most Pászmáti, és hosszadalmasan elnézegette a szóban forgó lábakat. Mintha biccentett volna feléjük állával.

- De így, télidőben mégiscsak a flanell a legjobb. Igaz, hogy gyorsan szakad, a mosásnál nem fehéredik eléggé, de kapcának nagyszerű, mert nem ereszti át még a hólét sem. - A hólétól szokott meghalni a legtöbb utasember - szólt az asszony, és a görbe késsel már ki is hasította néhány káposztafejnek a torzsáját. A torzsavágás hangja hasonlatos a téli nádvágás hangjához - vidéki tájak tűnnek fel az ember tekintete előtt, ahol a téli ködben, a nádas szélén magasra lobogó tüzeket gerjesztenek a hozzáértők a nádcsomókból, amíg odabent a nádasban, a jég alatt apró, fekete csíkhalakat hálóznak a halászok, amely csíkok oly hallatlanul meg tudják kedvesíteni a káposztalevest.

- Fiatalabb éveimben, amíg többet adtam magamra - mondta most Pászmáti -, a régi szeretőim patyolatingeit szabdaltam fel kapcának, és mikor jól belenyomtam a cipőbe a lábamat, mindig azt mondtam magamban: nesze, te kutya, nesze, nesze. Mert alapjában véve nőt sohasem tudtam megverni az életben, mert gyönge volt hozzá a szívem.

A fogadósné így felelt:

- Holott, akár hiszi Pászmáti úr, akár nem: némely nőt meg kell verni, mint a kétfenekű dobot, mert ez orvosság neki. Némely nő el sem képzelhető verés nélkül. Némely nőnek nagyon jól áll, ha zöld vagy kék folt van valahol az arcán. Ez olyan, mintha megint visszanyerte volna az elvesztett becsületét. Mondhatom, Pászmáti bácsi, hogy sohase sajnáltam olyan nőt, akit az ura megrakott. Bizonyosan megvolt rá az oka.

- Magát is szokta verni az ura? - kérdezte Pászmáti félhangon, mintha nem is ő adta volna fel a kérdést a tagbaszakadt asszonyságnak, hanem olyan valaki, aki jó messzire áll a pincegádortól.

- Ha engem megütne: késsel mennék neki. A szemét, mind a két szemét kiverném, hogy vak legyen egész életére - felelt a káposztahegyen üldögélő asszonyság, és hirtelen felhevültségéből látszott, hogy még sok mondanivalója volna erről a tárgyról, de az ingujjra vetkezett tiroli fűzöld térdnadrágjában, valamint tekintélyes zergeszakállas kalapjában megjelent a helyszínén, és felsodort bajszával végignézett a káposztafejeken.

- Egy óra alatt készen vagyunk - mondta a tiroli, aki nőhódító pillantásokkal mérte végig a káposztahalmot, és a sarokból elővette gyaluját, mint hárfáját az énekes, mielőtt szerepét elkezdené.

Az asszony még mindig fejcsóválva vagdosta a káposztatorzsákat, mintha nem tudná elfelejteni Pászmáti előbbi kérdését, a tiroli elhelyezkedett egy háromlábú széken, mintha harmonikázáshoz készülődne, Pászmáti elégedetlenül ütötte fel a fejét:

- Ugyan dobjon már ide egy káposztatorzsát, nem ettem ilyesmit húsz esztendeje. - És már ki is készítette a zsebkését a torzsa felszeléséhez.

Amíg Pászmáti evett, addig a fogadósné a tirolival megbeszélte, hogy milyen módszer szerint szeretné eltenni télire káposztáját. Némely gerezdeket székely módon szeretne, gerezdekben, mert az effajta káposzta a maga hűvösségében, alája eresztett levében leginkább illik bizonyos pecsenyéhez, így a lacipecsenyéhez is. Másrészt a káposztát szeretné hosszú, igen finom szálakban eltenni, mert ez szinte nélkülözhetetlen a mindennapi háztartásban; de fontos, hogy a torzsák is be legyenek keverve a kockára vágott káposztába, mert annál nagyobb öröme nincs a káposztaevőnek, mintha krumplidarab helyett valódi káposztatorzsára bukkan kutató fogaival. És az elteendő káposztalevelekről, az egészében megsavanyítandó káposztatorzsák-

ról mennyi mondanivalója volt a fogadósnénak, mintha egy egész életre való rendelkezéseit adná ki!

Most beleszólt Pászmáti is a megbeszélésekbe:

- A magam részéről csak annyit mondhatok, asszonyom - kezdte Pászmáti olyan komoly hangon, mintha egy üzletnek a lebonyolításáról volna szó -, a magam részéről kijelentem, hogy én a töltelékben a kisebb fajtát nem adnám oda a nagyobb fajtáért. Ezekhez a töltelékekhez nincs is szükségünk a nagy levelekre, amelyek kívülről borítják a káposztát. Éppen elegendőek a kisebb, belső levelek, amelyek sokkal ízletesebbek és zamatosabbak, mint a külső levelek. Egyszer utazásaimban, úgy emlékszem, a nyíregyházi vasúti restaurációban, igen, a „restiben" ettem olyan töltött káposztát, amelynek töltelékeit egyetlen harapásra lenyelni lehetett. Az ilyen töltött káposztából sokkal többet tud megenni az ember, mint azokból a nagy kan töltelékekből, amelyeknek az is a hibájuk, hogy nem főlnek át kellően.

A fogadósné most felkelt a zsámolyról, amelyen eddig meglehetős kényelmetlenséggel trónolt. Felkelt, mint egy kövér asszony, aki némiképpen szellőztetni akarja magát. Ellenben Pászmáti úrhoz lépett, lehajolt a füléhez, és a következőket súgta, mialatt a tiroli a káposztagyalulást megkezdte:

- Kedves Pászmáti, maga már régen tudja, hogy magát szeretem legjobban az uram után az összes férfiak közül. Ezentúl talán még jobban fogom szeretni, ha az lehetséges.

*

Pászmáti nem is adhatott érdemleges választ a fogadósné meleg szavaira, amikor az udvar felől feltünedeztek Bombai és Friedmann urak, akik mint a fogadós régi vendégei, addig is látásból ismerték egymást. Nem jöttek éppen karonfogva, mint a meghívott vendégek szoktak jönni, akik már csak azért is összekapaszkodnak, hogy a késedelemért járó szemrehányást együttesen viseljék. De meglehetős bizalmassággal tárgyalták egymás között a káposztataposás várható fejleményeit.

- Káposztát savanyítani igazában gyomorbajos férfiak tudnak, akiknek eszük ágában sem fordul meg, hogy betegségük miatt abból a káposztából valóban is egyenek, amelyet télire eltettek - mondá Bombai úr, a vidéki ügyvéd, aki a gyomorbajosok világnézetét vallotta még akkor is, amikor már rendesen tudott enni. Tudj' isten, mi van a gyomorbajosok filozófiájában, valami keserv, amely nem hagyja el őket végig, az egész életen át, mint az egykori boldogtalan szerelmeseket a dalok, amelyeket régmúlt időkben a maguk vigasztalására énekelgettek.

Friedmann úr kereskedelmi szempontból vizsgálgatta a dolgokat:

- Vajon nem csalták meg az asszonyt, tisztességes káposztát adtak el neki? Az én tudomásom szerint Szabolcsban terem a legjobb káposzta, amelyet azonban nem árulnak másként, mint vagontételekben. Egy vagon, két vagon, három vagon... Nem tudom sehogy sem elhinni, hogy ennek a fogadósnak lett volna szíve mindjárt egy vagon káposztát megrendelni. Az emberek, hajh, kicsinyesek.

Ilyenféle beszélgetések közepette közelgének a káposztataposáshoz meghívott vendégek a pincegádor felé, és nagy megrökönyödéssel álltak meg, amikor észrevették Pászmátit, aki térdig felgyűrt nadrágban, mezítláb és ujjasban ekkor már a káposztáskádban állott, és két lépést tett előre, két lépést hátra, tempósan, komolyan, szinte meggondoltan, mint aki átérzi hivatását.

- Ez a kupec - mondta Friedmann társának.

- Ismerem - felelé az ügyvéd. - Nagyon jól kereső embernek mondják, akinek különösen a disznók között van szerencséje.

- Erre az emberre igazán nem számítottam - dohogta Friedmann bizonyos féltékenykedéssel, mert irigy ember volt az öreg, fájt neki, ha más ember csámcsogott a szomszédságában.

Pászmáti azonban már elfoglalta helyét a kádban, és alattomos pillantásokat vetett a jövevények felé, mintha valami nagy üzletet ütöttek volna le a kezéről. Csak úgy félvállról nézett oda, amikor az új vendégek a fogadósnét üdvözölgették, és néki minden jót kívántak a káposztasavanyításhoz.

- Csak meg ne poshadjon - aggodalmaskodott Aranka, amikor a kádba nézegetett, és a káposztaréteg igazítása ürügye alatt megfogdosta Pászmáti lábikráját, hogy az újult erővel kezdett taposni.

Bombai ügyvéd úr, mert hamar fáradó ember volt, már csak a káposztataposás láttára is homlokát törülgetve ült le egy kis zsámolyra a pincegádorban, ám Friedmann élénken sürgött-forgott a kád körül (amelynek megkérdezte az árát), a tiroli körül, aki az agyarára vágott pipaszár miatt nem volt hajlandó emberi feleletet adni, valamint a fogadósné körül, aki olyan buzgalommal vagdosta a káposztatorzsákat, mintha ez volna élete legfontosabb teendője.

- Milyen messzi országokban járnak még most azok az utasok, akik valaha ebből a káposztából enni fognak! - kiáltott fel Friedmann, miután Pászmátinak a lépései még mindig frissek és tempósak voltak, mintha káposztataposást tanult volna egész életében.

- Nincsenek azok az utasok olyan messzire - felelt a fogadósné a káposztahalom közepéből. - Én nagyon jól tudom, hogy miután a kádat először megcsapoltuk, és abból savanyú lé fog kijönni: Friedmann úr lesz az első, aki fagyos káposztát, borssal és köménymaggal fog kérni a kávéházban, mert az ilyen káposzta nagy gyomorjavító.

Bombai ügyvéd úr kimelegedve integetett:

- Csak hagyjuk ezeket a karcos, toros, gyomornemesítő dolgokat, korhely embereknek valók ők, akiknek a gyomruk amúgy is mindent kibír. A nyers káposztának csupán egyetlen létjogosultsága van. Ha kelettengeri hering mellett adják fel, mert az íze az ilyenkor nagyszerűen összestimmel a heringével, hagymával, céklával, savanyított paprikával. Csak hagyjuk a nyers káposztát, asszonyom, mert most már bizonyos vagyok abban, hogy régi gyomorbajomat neki köszönhetem.

Bombai úr panaszosan elmondott szavaira a fogadósné felállott ülőhelyéről, és a vidéki ügyvédhez röppent, mint valami terjedelmes lepke.

- Az én káposztámtól nem lesz baja az ügyvéd úrnak, arra esküszöm. Mondja, akar maga is egy kicsit taposni? - kérdezte olyan mosollyal, amilyent a vidéki vendég még sohasem látott az arcán.

- Hogyne taposnék! - kiáltott az ügyvéd, és már fűzni is kezdte sárga, úgynevezett bergsteiger cipőjét, amelynek háromféle talpa volt, egy parafából (a nedvesség ellen), egy bőrből, egy pedig gumiból, mert vidéken még csak az intelligencia viselt gumitalpú cipőt.

A fogadósné intésére Pászmáti felhagyott előre és hátra való lépéseivel a káposztáskádban. A komoly megfontoltság eltűnt az arcáról, és bizonyos szelíd leereszkedéssel kérdezte:

- Remélem, megérdemeltem azt a pohár bort, amelyre már régen szomjazom?

A fogadósné röpke léptekkel sietett a pincegádor sarka felé. Kívánatosan csendült a palack a pohárral. Harmat volt az üveg oldalán, és a bornak valóban olyan íze volt, amilyen hajnalban szokott lenni, mikor füstöt, kormot, bosszúságot kell neki leöblítenie az utasember gégéjéről.

- Ezt igazán megérdemeltem - mondá Pászmáti, mikor felhajtotta a borospoharat, és halkan reszelt utána torkával. - Még a vásárban sem ízlik így a bor - szólt, és nagy figyelemmel kiszállott a kádból.

Az ügyvéd már készen állott a maga fuszeklijaiban, amelyek olyan bővek voltak, mint azok a harisnyák, amelyeket a holt emberek lábára szoktak felhúzni. A fuszeklik leröpültek, és az ügyvéd meglehetős keservességgel a kádba szállott. De nem sokáig bírta a dicsőséget, mert taposás közben hamar elfulladt, köhögni kezdett, és a kád szélébe kapaszkodva, inkább csak markírozta a taposást.

Friedmann gúnyos arccal nézegetett felé, és a lábujját nekifeszítette a cipője sarkának.

- Tudtam, hogy a prókátor nem sokáig bírja ki, mert hiszen honnan tudhatná ő, hogy miképpen kell káposztát taposni? De hát szerencsére itt vagyok én, majd megmutatom a dolgot.

Így szólt az öreg ügynök bácsi, és lángoló, alattomos pillantást vetett a fogadósné felé, mire az a helyéből felugorva odadudorászott a cipőjét vető öregember mellé, és a fülébe súgott:

- Tudja, Friedmann úr, hogy már réges-régen csak magát szeretem valamennyi vendégem között!

(1926)

A másvilági vadász

Vencel - emlékezhetsz rá, ha akarsz - vadász volt Kemecsén.

Amolyan hosszú jágerlegény, akinek az volt a foglalkozása, hogy a kemecsei tavak között járatlan urakat vadászataikban elkísérje némi csekély borravalóért. Ebben az időben a városban a fiskálisok mind pohosodni kezdtek, tehát nyomban kíváncsiak lettek, hogy merre húz a vadliba. A bírák a hosszadalmas üldögélésektől ugyancsak emésztési zavarokkal küzdöttek, mire az öreg törvényszéki orvos a kemecsei tavak látogatását javasolta nekik. Nem azért, mintha ezeknek a vizeknek valamely különösebb hatékonyságuk volna, ellenben az itteni zsombékban, ingoványban, hacsak oda nem vész a csizma, mindenki megtalálhatja a kellő ápetitust a vacsorához. Pufogott tehát a puska, a kacsák egyik tóról a másikra röpdöstek. Vencel, a hosszú jáger minden lövést megdicsért, és a nádasból mindig zsákmánnyal tért vissza, amelyet a szerencsés vadász tarisznyájára akasztott.

Ebben az időben élt nálunk egy bizonyos Szeverendi Izabella nevű kisasszony, aki férfias tulajdonságairól volt nevezetes. Szeverendinek nem volt se apja, se anyja, és Izabella rokonainál töltötte az életét. Egy fél esztendeig volt itt, egy fél esztendeig amott, vándormadár, aki mindig jókedvűen, panasz nélkül cserélgette otthonait. Férfiasnak kellett tehát lennie, hogy vigyázhasson magára a világi életben, mert az urak ez idő tájt is szerettek a csinosabb nőknek udvarolgatni. Szeverendi pedig nem tartozott éppen a legcsúnyábbak közé.

Hogyne csapott volna fel Izabella, amikor az urak - az Öregúr, aki otthon mindenre használhatatlan volt már, csaknem reggeltől estig az időjárást szidta litániában, a Fiatalúr, akit csak az apja miatt neveztek ilyenformán, mert egyébként olyan nehézkes volt, hogy se a vásárból, se a kocsmából napokig nem bírt hazatérni, valamint a Lengyel úr, aki mindenféle hivatalt betöltött vala a háznál, az irodakezeléstől kezdve a gazdatisztségig - elhatározták, hogy a legközelebbi kemecsei vadászatra Szeverendit is magukkal viszik, legalább valaki ízlésesen megterít a domboldalon a vadászat után.

Szeverendi aztán gondoskodott is mindenről, amivel az urak gusztusát kielégítheti. Soha ilyen uzsonnájuk nem volt a vadászoknak, akadt valami felejthetetlen kolbász, soha nem látott sódar, és a borosüvegek a tónak abban a részében voltak elhelyezve, ahol észak felé a legcsöndesebb a víz.

Vencel, a kóborló jáger még sohase látott ilyent, a tekintetes asszonyságokat nem szokták magukkal hozni az urak a vadászatokra, ahol legalább kedvükre kibeszélgethették magukat. Vencel nagy szemeket meresztett, amikor észrevette, hogy a kisasszony a puskavesszővel az Öregúr fegyvercsövét szakértelemmel tisztogatja, a Fiatalúr puskájába beverte a fojtást, sőt még a Lengyel úrral is annyira törődött, hogy jelt adott neki, amikor a vadludak éppen a feje felett húztak el. Vencel az uzsonnánál tisztes távolban foglalt helyet, és le nem vette a szemét a kisasszonyról.

Talán még a puskázáshoz is ért - gondolta magában elámulva Vencel, a hosszúra nőtt vadász, aki egész életében uraknak volt a fegyverhordozója, de hölgyek még nem fordultak elő praxisában.

A vadászok a második vadászat alkalmával is magukkal hozták a mindenféle mulatságra alkalmatos Szeverendit, és a kisasszony ekkor megmutatta, hogy Vencel sejtelme igazi volt, ért a fegyverforgatáshoz. A mindig álmodozó Lengyel úr kezéből kikapta a fegyvert, és az éppen felröppenő cigánykacsák közé durrantott. Egy kacsa alábukfencezett a nádasba.

Természetesen Vencel ugrándozott leginkább örömében a kisasszony sikere felett, de a bölcs Öregúr, aki a világon mindenhez értett, így a puskalövéshez is, az ujjával megfenyegette Vencelt:

- Máskor, ha megint kacsát lő a kisasszony, csak egyetlen lövés durranjon el az egycsövű puskából. Ne halljam a te mordályodnak a hangját is.

Ezután nemsokára tél lett, a tavak kőkeményre befagytak, a vadlibák és a kacsák más vidékre költöztek. Vencel hordta egy darabig a nyulat, fácánt, miegymást a házhoz, amelyet mindig Szeverendi kisasszonynak adott át a konyhán, miután a tekintetes asszony télidőben nem mozdult ki a kályha mellől.

Egyszerre azonban elmaradt Vencel a vadszállítmánnyal.

- Fiadznak a nyulak - legyintett az Öregúr, és megkezdte azt a hordót, amelybe Szeverendi kisasszony taposta bele a káposztát. Az oldalasok már használható állapotban voltak.

Tavasz felé azonban híre jött, hogy Vencel, a hosszú jágerlegény, aki foglalkozásánál fogva eddig hírből sem ismerte a betegséget: nyavalyáskodik, sőt egy reggelen holtan találtatott kunyhójában kegyes emberek részéről.

Vencelről aztán megint csak nem esett szó nyár végéig, amíg az Öregúrnak a jó étvágyához elegendő volt az időjárás szidalmazása, a Fiatalúr elegendő mulatságokat talált a kuglizókban. Lengyel urat nem kérdezte senki, azért volt lengyel.

- Kemecsére kellene menni kacsázni! - nyugtalankodik vala az Öregúr, és a szolgálatkész Szeverendi megint csak előveszi a tavalyi tarisznyát, és talán még jobb uzsonnáról gondoskodik vala.

- Miután nincs most már Vencelünk, a Lengyel úr fogja cipelni a tarisznyát - rendelkezett az Öregúr. - A leányasszony pedig viszi Lengyel úr puskáját, hogy segítsen felzavarni a kacsákat.

Így is történt, mert ebben a házban az Öregúrnak nem lehetett ellentmondani, még ha nem volt igaza, akkor sem.

A tó körül felállottak a vadászok, persze, nem a régi szerencsével, amikor még Vencel vezette a vadászatokat, de azért pufogott a fegyver, ami végeredményében elegendő a mulatsághoz.

Csak Izabella kisasszony tett ki magáért, minden lövése talált, a csörgőkacsa nem repülhetett el biztonságosan a csöve előtt.

- Nincs is ez isten hírével - dörmögte Lengyel úr, akinek a tóba kellett gázolni a kacsákért.

Az uzsonnánál, a gyepen az Öregúr, bár a kolbász talán még jobban sikerült a tavalyinál, mert Szeverendi kisasszony kitalált valamely keveréket, amelyben egyesítette a citrom és a fokhagyma ízét - az Öregúr gyakran kapta a fejét hátra, ahol máskor Vencel, a jáger szokott üldögélni.

- Hm - dörmögte -, bizonyosan meghalt volna a vadász? Ezek a kacsák azt bizonyítják, hogy még mindig ő lövöldözi a zsákmányt Szeverendi kisasszony helyett! - csippentett hamiskásan az Öregúr bal szemével.

Szeverendi kisasszony - mert az ilyen szegény rokonnak mindenhez kell érteni - tudomásul vette a tréfát, sőt maga tovább fűzögette:

- Vencel bizonyára magával vitte a másvilágra puskáját, és onnan segít nekem a kacsák ledurrantásában.

Ilyenformán keletkezett nálunk a legenda a másvilági vadászról, aki Szeverendi kisasszonynak segít a puskázásban, amely körülmény szinte hozzájárult ahhoz, hogy Szeverendi kisasszony soha férjhez ne menjen, maradjon meg élete végéig szegény rokonnak.

(1926)

Mária királyné Pozsonyban

- Már megint rongyos emberek verdesik a házkaput - jelentette egy őszi reggelen Cogus Tamás, a humanista pap Mária királynénak, amikor mindennapi szokása szerint meglátogatta az özvegyasszonyt, hogy lelki vigasztalásban részesítse.

Mária fel sem tekintve szemével, válaszolt:

- Egyszer már megbeszéltük, főtisztelendő atyám, hogy minden rongyos embert, aki házunkban jelentkezik: szívesen látunk, mert szaporítani kell híveink táborát. Amúgy is jóformán magunkra maradtunk, mióta Budáról eljöttünk.

- A budai palotában se volt körülöttünk ennyi ingyenélő - dörmögte a pap -, pedig oda mindenki betehette a lábát! De hát énnekem mindegy, hogy napról napra több vendégünknek terítünk a földszinti ebédlőben, csak a jó pozsonyi polgárok meg ne unják a konyhánk ellátását.

- Mit küldtek ma a pozsonyiak? - kérdezte Mária hirtelen, mert nagy bánatában úgy érezte, hogy mióta özvegyasszony lett, még egyetlenegyszer sem evett kedvére.

A humanista, aki a magad uram, ha szolgád nincs elvénél fogva a konyhamesteri állást is betöltötte a gyóntatás mellett, az ujjain számolt:

- Küldtek nyolc csukát, igaz, hogy nem a legnagyobbakat, két potykát, hitványkákat, amelyeknek rácosan való elkészítése többe kerül, mint amennyit maguk a potykák érnek. Néhány márnával is tetézték a halküldeményt. Kilencven zsemlye és tizennyolc itce jó bor is érkezett. A mellékelt számla értékelésében 2 tallér, 7 font és 18 dénár értékben.

- No, a számlakifizetésre egyelőre nincs gondunk, a jó pozsonyiak türelemmel vannak hozzánk - kiáltott fel Mária. - Amondó vagyok, hogy ez az ebéd bőségesen elegendő akkor is, ha még néhány menekültet asztalunknál látunk, ki tudja, mily derék híveink akadnak közöttük. Inkább mi eresszük őket magunkhoz, mint kénytelenek legyenek a vén Bornemisszához, a pozsonyi várkapitányhoz fordulni.

Cogus Tamás bólintott, bár magában már régen nem szerette azokat a rongyos embereket, akik mindenfelől Pozsonyba igyekeztek, amikor hírét vették, hogy az özvegy királyné ott állította fel udvarát. Csupa hőstetteket meséltek, amelyeket a mohácsi csatában a harcoló király oldalán elkövettek. A humanista véleménye szerint a fele sem volt igaz a mondanivalójuknak.

Mégis, miután a kapu döngött alant, és a visszhangos kapuboltozat alatt idegen lépések lármája hangzott, Cogus Tamás szokatlan felindulással tért vissza a királynéhoz.

- Azt kell hinnem, hogy ezek a mai vendégeink valóban Mohácsról jönnek, mert akad közöttük olyan ember is, akit eddig még nem csíptünk rajt hazugságon. Például a szerémi püspök úr.

- Brodarics itt? - kiáltott fel Mária.

- Mégpedig milyen siralmas állapotban! - bólongatott a humanista. - Egy szál köpenyegben, valamint egy topánkában érkezett meg, a többit mind lehúzták róla a Bakonyban, amelyen keresztül menekedett. Most éppen azzal vagyunk elfoglalva, hogy valami ruhafélét szerezzünk a püspök úrnak, amelyben királyné őfelsége elé vezethessük.

- Ó, én az országút rongyaiban is megbecsülöm azokat, akik hívek voltak királyomhoz.

- Brodarics Lajos király jobbján, ötödiknek a püspökök között, állott a csatában.

- Hát még kik jöttek mai vendégeink között? - kérdezte Mária, elfojtván meghatottságát, amely mindannyiszor erőt vett rajta, mikor Lajos király nevét hallá.

- A Schlick és zsoldosai. De ezeknek nevét eddig nem ismertem...

- És ha ebecske jönne elémbe a néven, szeretettel fogadnám királyunk kedvéért! - lelkendezett Mária.

- Egyébként az ebédnél majd mindnyájukat együtt láthatjuk, mert nem gondolnám, hogy ebéd ideje előtt felruházhatnánk őket a magunk megfogyatkozott ruhatárából. Megint csak a pozsonyi polgárok segítségét kell kérnünk, adnának kölcsönbe köntöst és pullidert.

Mária még egy kérdést tett fel a humanistának, mielőtt az eltávozott volna a menekültek ellátására.

- Főtisztelendő atyám, legjobb hívünkről, a Brandenburgi őrgrófról még mindig nem érkezett híradás?

- De Brodarics püspök úr mondott valamit, hogy a Markalábot a cseh és morva fegyveresekkel valahol Győr vagy Fejérvár körül látták volna.

- Akkor bizonyára Pozsonyt is útba ejtendi! - kiáltott fel megkönnyebbülve Mária, aki most már késedelem nélkül megkezdte mindennapi munkáját, a levélírást. Olyan serény volt a levélírásban, hogy néha tízet is kitettek azok a küldemények, amelyeket különböző országok királyaihoz intézett. Nem kellett neki titkár, diák, de még a mindentudó humanista sem, hogy magától kitalálja azt, mit kell a levelekbe írni.

Ment levél Granadába, a bátyjához, V. Károly császárhoz, akit a leghatalmasabb uraságnak mondanak a földkerekségen - tartományaiban sohase megy le a nap -, de hajh, a hosszú orrú, hegyes állú, mindamellett nőies külsejű császár olyan messzire volt Pozsonytól, hogy odáig nyomban az ő hosszú kezei sem tudtak elérni. Várni kellett, amíg megjárják Granadát a levelek, a futárok, akik a leggyorsabb lovakon sem tudják tíz napnál előbb megtenni az utat. És akkor is kétséges a kedvező eredmény Mária kérelmének elintézésénél, mert V. Károly maga is folytonosan csatában volt, hol a római pápával, hol meg Ferenc francia királlyal hadakozott.

Ment levél Ferdinándnak, az öccsének, aki ugyan nem volt még valami hatalmas király, mindössze Ausztriában, Stíriában, Karintiában, Görzben, Krajnában és Tirolban uralkodott, de viszont közelebb volt a granadai császárnál. Ki tudja, hogy nem éppen most következett-e el az ideje annak, hogy Ferdinánd kibővíthesse a kis osztrák hercegségeket egy mindegyiknél nagyobb hercegséggel, Magyarországgal? - már csak ezért sem hagyhatja cserben a menekülésben lévő Máriát!...

Levél ment Annának, Ferdinánd feleségének, aki Lajos királynak volt a nénje... Annával Mária együtt nevelkedett az innsbrucki kolostorban, ugyanezért jól ismerte középszerű szellemi képességeit, valamint egykedvű erélytelenségét. De a bajban levő ember sohasem tudhatja, hogy hol és merre segít ügyén egy elejtett szó... Néha éppen olyan asszony mondja ki ezt a szót, aki egyébként sohasem szokott avatkozni a dolgok menetébe.

És levelet vitt a futár arra észak felé, hol a Kárpáton át, az úgynevezett lengyel nyergen ezer veszedelem között történik az utazás, részben a Szapolyai János, a szepesi gróf emberei miatt, részben a haramiák miatt, akik a hegyek között nagyon szerették elfogdosni a királyok követeit. Zsigmondhoz, a lengyel királyhoz voltak adresszálva az északra menő levelek, ahhoz a Zsigmondhoz, aki szerető nagybácsijának mondotta magát mindig Lajos királynak.

Terjessze ki most szeretetét a lengyel nagybácsi az özvegyasszonyra is - akár küldhet megint egy társzekérre való, leólmozott fazekakban elrakott töltött káposztát, mint abban az időben, amikor hírét vette a budai királyi udvar szegénységének -, de az aranyai sem a legrosszabbak.

A segítséget kérő levelek elmentek, és a királyné olyan izgalommal várta a levelekre érkező válaszokat, mint minden szegény rokon, aki gazdag atyafiai jószívűségéhez folyamodik... Magyarország és Csehország királynéja a meleg leheletével szárítgatta meg a levelek tintáját és az írás közben elhullajtott könnycseppeket.

„Alázatos szegény szolgálóleánya, Mária" - fejezte be a királyné a Zsigmondhoz írott levelét, aztán az öltözködéshez látott, miután több levelet nem akart már írni.

Mióta Mária Budáról Pozsonyba jött, nem fürdött, mert a fürdő, véleménye szerint, nem illik egy özvegyasszonyhoz. Holott azelőttiben Budán éppen olyan rajongója volt a mindennapi fürdőnek, mint akár Lajos király: név szerint ismerte a budai forrásokat, és mindegyiknek a vizéről tudta, hogy miféle betegségek ellen hasznos. Inni leginkább azt a keserűvizet szerette reggelenként, amely rendbe hozta a gyomrát, bármilyen bőséges volt az előző napi vacsora: fürdeni a margitszigeti apácákhoz járt, tutajon vagy csónakon, és hűségesen részt vett a Boldog Margit tiszteletére rendezett ünnepségeken. Vajon hová menekültek a szegény nővérek a mohácsi csatavesztés hírére?

A fürdést tehát mellőzte Mária, és a fésülködéshez sem hívta frájjait, akiket különben sem állhatott ki azóta, mióta menekülésük közben szóba állottak az esztergomi huszárokkal, akiket a várkapitány neve miatt általában „Orbán lelkének" neveztek. Bepiszkoltok az érintésetekkel! - mondá kényesen, és inkább maga fésülte meg dús hajzatát, amely esküvője napjától szőkülni kezdett, mint akárcsak Lajos királyé őszülni...

A fésűben maradott hajszálakat ujjai közé vette és összepöndörítette. A hajszálak dugóhúzó alakúak lettek. Mária a kandallóba vetette őket, amely kandallóban a pozsonyi polgárok jó fája zsarátnokolt. A hajszálak nyomban lángra lobbantak...

Szerencsétlen napom lesz - gondolta magában Mária, miután még az innsbrucki kolostorból hozta magával e babonaságot, amely véleménye szerint mindenkor beválott.

A ruhásszekrényhez állott, hogy legszomorúbb ruháját előkeresse, mert az öltözködésnél se vett maga mellé segítséget, mióta özvegyasszony lett.

Régi, híres-nevezetes szekrény volt a ruhák szekrénye, amelyben bizonyára kényelmesen tölthette volna napjait a kísértet, ha ugyan Mária hitt volna a kísértetekben. Azt még csak elhitte valamiképpen, hogy éjjelente valaki kiüríti a vizespalackot - belenyugodott abba is, hogy a padláson sírnak-rínak a szeles éjszakákon a régi csizmák, nyergek és egyéb lóbőrök - nem törődött azzal sem, hogy a régi pozsonyi ház ölnyi vastagságú falában láncaikat csörgetik olyan emberek, akiket hajdanában oda befalaztak. (Aki a másvilágra ment: sohasem tér vissza.) Ámde azt nem hitte, hogy a ruhásszekrényben kísértet lakjon, és mikor gazdasszonyos tekintete valami rendetlenséget vett észre a ruhák között: nyomban arra gondolt, hogy udvarhölgyei turkáltak a szekrényben... Talán még a ruháit is hordják, ha éjszaka csatangolnak...

Mária a legsötétebb bársonyból való ruháját kereste elő, még csak fehér gallért sem tett a nyakába (pedig valamikor nagyon szerette ezeket a németalföldi fehérneműket, amelyek megmutatták a hurkolt, ráncolt ing finomságát is) - a lábára pedig olyan egyszerű, fekete papucsot húzott, amilyent Szent Ferenc szerzetesei viselnek tél idején: igaz, hogy vastag fekete harisnyát is vont lábára, amely harisnyával még boldog asszony korában a velencei követ kedveskedett.

Ó, szomorú ceremóniákkal telt az özvegyasszony élete, de Mária azt érezte, hogy nálánál szomorúbb özvegy még nem járt a világon. Többé sohasem fog sor kerülni ebben az életben azokra a génuai bíborokra, flandriai szövetekre, puha gyolcsokra, selyemtapintású vásznakra, amelyeket a budai kereskedőktől hitelben vásárolt, mielőtt a hadjárat megkezdődött volna... A végvásznak úgy feküdtek a szekrény fenekén, amint a kereskedő kimérte őket. Elsírta azokat örökre az őszi vihar, amely a királynéhű pozsonyi polgárok által felajánlott régi házat éjjel-nappal gyászolva döngeti... A hideg időjárás ebben az esztendőben nagyon korán köszöntött be...

És az ódon pozsonyi házban is csengetés hangzott - csakhogy másforma volt ez a csengetés, mint a régi budai palotában szokták jelezni a delet. Ott, Budán először a külső udvari személyzetnek, a kertészeknek, a kocsisoknak, a lovászoknak és az őrségnek csengettek ebédhez, akiknek leghamarább kell visszatérni a maguk dolgára. (Mária Miksa császár udvarában tanulta ezt a beosztást.)

A második csengetés a palotabeli népeknek szólott: így a testőröknek, udvarhölgyeknek, frájjoknak, titkároknak, papoknak és diákoknak, akiknek az úgynevezett második táblát szervírozták, amelynél a gárdakapitány és a legöregebb udvarhölgy elnökölt. (Bár elég bőségesen tálaltak minden ételből: mégse maradt annyi ételmaradék, hogy a szakácsok el tudták volna azt adni a rác városi vendéglősöknek, akik mindig a budai palota körül ólálkodtak a szatyraikkal.)

A harmadik csengetésre a konyhamester kötötte fel kardját, és vette kezébe ércből való buzogányát, amely főzőkanálhoz is hasonlított. A konyhamester elnökölt annál a táblánál, amelynél a szakácsoknak, kuktáknak, inasoknak, szobalányoknak terítettek. (Miksa császár igen nagy gondot fordított a cselédeire, ruházkodás és koszt dolgában nem lehetett annyi panaszuk, mint Budán.)

Mikor ebédelt a királyi pár a budai palotában? Titkon, suttyomban vagy vendégek bokrétájától környékezve? - Mária erre nem is szeretett gondolni, mert nem akart megint kisírt szemekkel megérkezni az ódon pozsonyi ház földszinti ebédlőjébe, ahol ugyan a falak fafaragványain bőven szerepeltek a vaddisznófejek, őzek és fajdok, de annál ritkábban a hosszú asztalon.

Már a kanyargós és minden lépésnél hangot adó barna falépcsőn meghallhatta Mária, hogy házában a vendégek ebédhez készülődnek, amelyet most csak egyetlen csengetés jelentett.

Mintha nem is volna haláleset a háznál: az evőeszközök, a tányérok messziről csörögnek, mert hiszen a szokásos hallgatások után idejük most érkezett el. Nyikorogtak azok a prések, amelyekbe (takarékosságból) az asztalkendőket szokták préselni, és szép hangzatokat adtak az üvegedények, amelyeket Budáról hozott magával a királyné menekülése közben. Inkább hátrahagyván egyéb drága poggyászát. Azok az ételszekrények, amelyek zárt fiókjaikkal minden régi ebédlőben terjedelmes helyet foglaltak el, ahová a szakácsok azokat az ételeket szokták elrejteni, amelyek nem kívánják az állandó tüzet, és ilyenformán nincsenek kitéve a szolgálóleányok megkívánásainak - az ételesszekrények már felpuffantották fiókjaikat, hogy előhozakodjanak azokkal a holmikkal, amelyeket a konyha kandi tekintetei elől sikerült elrejteni. Sőt dugasznyitó durrantása is hallatszott. Általában az ebéd előtti jó hangulat terjengett a régi házban, amíg Mária királyné a barna falépcsőkön lefelé lépegetett papos papucsaiban. Határozottan lehetett érezni a halleves savanyú illatát.

A királyné megjelenése az ódon (régi vendégek árnyaitól homályos) ebédlőteremben valóban megható volt...

Fehér arca, amely régente oly egykedvű mozdulatlansággal tudott szemközt nézni a férfiakkal (amíg mellette állott egy férfi, ha még olyan gyönge is, mint Lajos király), mostanában olyan könyörgő kifejezést öltött, mint azoké az özvegyasszonyoké, akik jártukban-keltükben az emberek szánalmát esedezik. Mandula alakú fekete szeme, amely a diadalívként emelkedő szemöldök alatt leginkább bágyadt esti fényként világított a világban, és még haragjában sem mutatta gonosz felhők elkomorult mendegéléseit, fekete szeme olyan áhítattal fordult minden arc felé, mintha imádságoskönyvet olvasna. Ajka, amelyet duzzadtsága, húsossága miatt „csókra termettnek" mondottak azok, akik szeretnek a női küllemekkel bővebben foglalkozni, szavakat látszott mormolni magában, amely szavakat senki nem érthette meg. Finoman kiemelkedő orra, amely olykor férfiasnak mutatta a budai királynét, a vadászatoknál vagy a lovagjátékoknál: most engedett büszkeségéből, mintha nem lett volna egyéb célja, hogy minden emberről megérezze az igazságot, aki közelébe jön! És álla, hajh, ez a fejedelmi áll, amelyet már akkor is Habsburg-állnak neveztek, mert ilyen álluk volt azoknak az uraknak, akik e korbeli Európában valamit számítani kezdtek: - ez az áll, amely mindig magasan emelkedett ki a gallérból, mintha vezényszó kimondására készülődne, hadakat, férfiakat, országokat küldvén egymásnak: az áll öregasszonyosan csusszant a gyászruha fekete bársonyába...

- Jött valami új hír a királyról? - kérdezte, amikor hosszú öltönyében, fekete kesztyűbe szorított kezekkel belépdelt az ebédlőbe az urak közé, akik ott felemelkedve várták.

A „régebben" érkezett vendégek, akik már két-három napja voltak a „pozsonyi udvar" vendégei, az újonnan jött szerémi püspököt, Brodaricsot nyomogatták az előtérbe, amely felhívásnak a püspök meg is felelt, bár még nem volt a legrendesebb ruházata. Rókamálos mentéje alatt nem volt ing, avult csizmáján egy őszi varjúsereg vonult át, nadrágja hasonlatos volt a pozsonyi hajdúkéhoz - csak nagy, fekete szakálla, amely villogott: mutatá, hogy a kölcsönben felöltöztetett úr nem volt életében mindig ily szegénységben.

- Orbán lelke! - kiáltott fel a királyné, eszébe jutván az esztergomi napok, amikor a püspök öltözetén végigpillantott.

- Valóban az esztergomi várnagy egy elfogott huszárját kellett levetkeztetnünk, hogy ruhát adhassunk a püspök úrnak - szólott Pock János királyi udvarmester, aki Pozsonyban voltaképpen az ügyeket vezette.

- Senkit sem szabad bántani, amúgy is van elég ellenségünk - szólt elkomolyodottan Mária. Aztán a szerémségi püspök felé fordult, miután az asztalfőhöz állított karosszékbe letelepedett, és fekete fátyolát feltámasztotta kezével:

- Merre vezetett hozzánk az útja, püspök úr?

- Nemigen lehetett az utak között válogatni - felelt a huszároltönyös püspök -, arra mentünk, amerre a két szemünk vitt. Lovamat, poggyászomat még a csatában elveszítettem, egyéb ruházataimtól megfosztottak a rablók, akikkel az erdőben összehozott a végzetem.

- Más menekültekkel is találkozott, püspök úr? - kérdezte most Mária.

- Nagyon sokakkal, akik mindenüket elveszítették az életükön kívül a csatában, és haza se mehetnek, se Budára, se másfelé a török miatt, aki pusztítva, rombolva, égetve, rabszíjjal közeleg befelé az országba. Azok jártak jól, akik a Dunántúl rekedtek, mint akár Szapolyai uram. Mi, dunáninneniek, mindennap várhatjuk a kontyos cimborát... A tönkrement, mindenüket veszített magyar urak Pozsonyban látják azt a csillagot, amely felé mindnyájuknak zarándokolni kell.

A királyné kegyesen felelt:

- Csak jöjjenek. Mindannyiukról gondoskodni fogok, még azokról is, akik idáig nem tartoztak híveim közé. Most majd megismerhetik a szívtelen Mária szívét.

A püspök nemhiába volt pap, nem hagyta egykönnyen félbe a beszédet, mikor egyszer abba belekezdett. (Pedig hátulról húzogatták már az urak, akik addig nem is ülhettek le az ebédhez, amíg a szónoklat tartott.)

- Egy reménysége van most már szegény Magyarországnak. És ez felséged, akit józan ítéletű asszonynak, egészségesnek és férfiasnak ismerünk. Ezért jön az országutakon a pozsonyi Mekka felé a zarándokok búcsújárása, ezért szaporodnak felségednek hívei azok között a magyarok között, akik a mohácsi katasztrófát túlélték...

Ki tudná, meddig szónokolt volna még a pap, ha a nyers mondásairól híres Báthory István, a sánta nádorispán nagy robajjal széket nem ránt maga alá, amelyre nyomban le is telepedett. Az asztalkendőt a gallérjába dugva, hallhatólag dörmögött:

- Akasztott ember házában nem szokás az akasztásról beszélni!

„Orbán lelke" erre a birkabőrös mentéjébe tette el mindazokat a mondanivalókat, amelyekre készülődött, maga is követte az urak példáját, és a kihúzós asztalhoz telepedett, amely asztalnak a vége, a toldalékok miatt, ugyancsak hintázott. Huszonnégyen ültek az özvegy királyné asztalánál, holott ez még Budán sem volt gyakorta szokásban. Mintha valami álarcosbálba készülődnének az urak: úgy voltak öltözködve. (Pedig az efféle álarcosbálok leginkább Velencében voltak divatban.)

Senki se viselte a maga ruháját... még azok az uraságok sem, akik Budáról jöttek ide a királynéval, felöltözködni tehát lett volna idejük. Burgio úr, a pápai nuncius dehogyis viselte azt a selyemtalárt, amelyben annyiszor seperte végig Mátyás király tróntermét: olyan csuha volt rajta, mint a legszegényebb baráton. Jó az ilyen koldulócsuha arra, hogy a benne járó embert lehetőleg elkerüljék, mert ugyan kinek jutna eszébe kérdésekkel zaklatni egy szegény szerzetest? Szalaházy Tamás, a veszprémi püspök úr sem mutatkozott püspöknek Pozsonyban. (Ki tudja, azóta tán a pogány egész Veszprémet felégette?) Bihlenfalvi Thurzó Elek uram, a dúsgazdag kincstáros, akinek olyan menteláncai és dolmánygombjai voltak, hogy azokat az ünnepélyek lezajlása után mindig a Fuggerék vasládájában helyezte el a biztonság okából: olyan ruházatban volt, mint valami lovászlegény, aki a parancsot várja, hogy mikor nyergeltessen urának... Pozsony ugyan barátságos, jámbor város volt, a polgárok jól tudták, hogy a harmincadot meg kell előbb-utóbb fizetniök, ha nem Máriának, hát valami új királynak, ugyanezért rendes emberek módjára nem fondorkodtak azon, hogy az adósságaikat növeljék, hanem hogy azokat idejében kiegyenlíthessék. „Fizet, mint Pozsony!" Nemhiába maradt fenn ez a mendemonda a városról.

De azért valahogy mégis jobbnak vélték az ide menekedett magyar urak a nevüket nem írni a kalapjukra vagy a kócsagtollukra.

- Mi hír az öreg Bornemisszáról? - kérdezte Mária királyné a mellette ülő kolduló barátot, a pápai nunciust, miután az ikrás, de alattomosan szálkás hallevest néma csöndben elfogyasztotta.

Burgio álruhájában is megmaradott finom embernek, és előbb lenyelte a falatot, amely a szájában volt, mielőtt a királyné kérdésére felelt volna.

- A vén tollseprű még mindig bezárkózva él a várban, és a magyarok alkotmányára hivatkozik. Nem akarja visszaadni tíz mázsa pénzünket...

A királyné bánatos tekintete egyet villant:

- Ami Zalai és Iváncsi apródjaim árulása nélkül sohase jutott volna birtokába. Az ember sohase tudhatja az ilyen fiatal, sima arcú emberekről, hogy titkon hajlamosak a gonosztevésre.

A nuncius csendesen, indulat nélkül beszélt:

- Már megüzentem Bornemissza várnagynak és pozsonyi grófnak, hogy az a pénz, amelyet tőlünk elvett: az egyház pénze, amelyet a pápa őszentsége engedélyével verettünk a budai templomok kincseiből. A pénz a hadjárat céljaira volt szánva... Az öreg mindig csak azt feleli, hogy a pénzt majd csak a törvényesen megválasztott új királynak adja át.

- Tíz mázsa pénzem, tíz mázsa jó tallérom - rebegte Mária, aki ebben a percben elfelejteni látszott, hogy mennyi rézzel kevertette az ezüstöt az új hamis tallérok elkészítéséhez. (De ha más pénz nincs: a hamis pénz is jó.)

Mária kezében megcsörrent az ezüstkanál, mintha a kanál mondott volna valamit a gazdasszonyának...

- Majd csak segítünk magunkon valahogyan! - szólt Mária, és körülnézett a hosszú tábla felett. A táblánál ülő urak azt hitték, hogy az özvegy királyné tekintete őket keresi, azért lehetőleg kihúzták magukat ültükben még azok is, akik valóban kardvágásokat viselnek a ruhájuk alatt. Holott a királyné szórakozott szeme az ezüst evőeszközöket vette számba, vajon mennyit is érnének azok, ha egyszer áruba bocsátaná?

De hozták már a töltött csukát...

Az asztalt körülülő urak visszaestek előbbi magatartásukba a katonás feszesség helyett, és bizony megmutatkozott arcukon, hogy kicsoda hányadik napja nem ült tisztességes, megterített asztalnál. - Batthyány Ferenc, a horvát bán - most valami jágerlegénynek öltözve, akinek fűzöld ujjasáról még rézgombok is hiányoztak -, ugyancsak szemügyre vette a csukát, mintha még életében sohasem evett volna ilyesmit. Nádasdy Tamás, a királyi titkár, nem sokban különbözött valamely vándorlólegénytől, de talán az útszéli madárijesztőnél is rongyosabb volt Varjassi Nagy Imre, az alnádor, aki pedig nem is járt Mohácsnál, sőt, óvatos ember létére, már a királyné előtt Pozsonyba utazott, hogy a főtéren álló ódon, lakatlan házat valamiképpen jókarba helyeztesse a pozsonyiakkal, mert a király pozsonyi palotájában már idegenek laktak.

Ott ültek a királyné asztalánál vegyes összekeveredettségben Országh János, a váci püspök, a Bazini és Szentgyörgyi grófok, Maczedóniay László, a bécsi prépost és Reichersdorffer György titkár, akit Ferdinánd úr küldött jó előre Pozsonyba, hogy a mohácsi megütközés után legyen hová menekülnie a húgának. A papok szeretnek egymás mellé ülni, mert könnyebben közölhetik egymással észleleteiket - Tahy János, a vránai perjel és Borsody Jakab, a pápai protonótárius tehát egymás mellé kerültek.

Mielőtt a poharakat az asztalra tették volna, Mária felemelkedett az asztaltól, és mielőtt az urak, akik szegénységükben jobban megtartották a ceremóniákat, mint gazdagságukban: felállhattak volna, hogy a királynétól búcsút vegyenek, Mária kisietett az ebédlő ajtaján.

A poharak megérkeztével a pozsonyi táblánál megkezdődött az a mindennapi ebéd utáni beszélgetés, amely már csak az újonnan jötteket mulattatta. Nyilván volt valamely bujdosó kísértet a régi pozsonyi házban, amely mindig megszólalt azokon a helyeken, ahol az udvarmester az itcésüvegeket dugdosta.

- Ki lesz a király Magyarországon? - kérdezte a kísértet mély hangon, midőn az első üvegnek dugasza puffant.

- Ki légyen a magyar király? - dúdolgattak együtt az őszi szélben az ódon ház kürtői. - De még a pincékben, a használatból kiment hordók között is megmozdult valaki, hogy kihallgathassa a tanácskozó magyar urakat.

Itt az asztalnál előbb az ebéd utáni böffentések felelgettek, amelyek tudvalevőleg mindig megelőzni szokták az okos emberek lassú szavajárását:

- Hát ha jól vesszük, Thurzó uramnak elég pénze van, adnak neki Fuggerék is, ha nagyon szorul a kapca - vélekedett az egyik rákvörös arculatú vendég, aki pozsonyi tartózkodásának idejére helyet akart magának biztosítani az asztalnál.

- A Perényi-vagyon se kismiska - mond egy másik úriember, miután a halaknak zsírjait, mint böjtös ebéd után szokás, jól megöntözé a pozsonyiak rózsaszínű borából. - Már a nádor idejében szép vagyon volt, amelyet özvegy Perényiné Kanizsay Dorottya bizony jócskán megtetézett. Már csak magában az is, hogy neki van a legtöbb lúdja Magyarországon...

- A magyar királynak nincs szüksége ludakra, a Kapitóliumot régen bevették - vetette ellen a harmadik délutáni böffentő, aki nem tudott várni a maga sorára.

Az úgynevezett nagyfejűek, a püspökök és főurak láthatólag már unták ezt a mindennapi témát, azért meggondolkozva hallgattak, mint gyomraikban a halak.

Csak éppen a jelenlévő Thurzó Elek (akinek nem esett a legrosszabb fekvésére, hogy királyjelöltnek emlegették) tartott érdemesnek egy kézlegyintést:

- Még azt sem tudjuk, hogy mi lesz a törökkel, kinek a jószága, vagyona marad meg, hátha Pozsonyig se áll meg Szolimán?...

- És hátha még előkerül egyszer csak Lajos király! - szólalt most meg egy hang, amely eddig nem volt hallható.

Az urak felkapták a fejüket, és mindnyájan arrafelé néztek, ahonnan a hang jött. Schlick Albin német kapitány ült azon a helyen.

Valaki mosolyogni kezdett az asztalfő körül, a nagyfejűek között. Mire a kegyes mosoly az asztal végére ért, már hallható nevetéssé vált.

Ez a Schlick kapitány a háború hírére került valahonnan elő a spanyol félszigetről vagy a római pápa hadseregéből, ahol éppen szünetelt a harc, mert háború nélkül nem tudott élni. Amilyen hatalmas termetű, nagy erejű volt testben: olyan jámbor, jótét lélek volt. Ha tőle függött volna: egy legyet sem bántott volna, de az emberek mindig viseltek egymás ellen háborúkat, neki oda kellett menni, mert mit csinált volna a nagy erejével?

Nagyot nézett tehát a kapitány, amikor ártatlan kérdésén némelyek gúnyosan mosolyogtak:

- Na igen - ismételte a kapitány -, hátha előkerül egyszer csak Lajos király? Láttam én már ilyen dolgokat, tudom, hogy a csatából menekedők ész nélkül mennek, amerre a két szemük viszi őket, valahol egy keresztútnál térnek magukhoz, amikor boszorkányok közé keveredtek. Az öcsém, aki mindig mellettem szokott harcolni, ugyancsak elkeveredett valamerre a mohácsi csatában. De én egy percig sem gondolok arra, hogy valami baja esett, majd előkerül valahonnan. Rossz pénz nem vész el - tette hozzá kedélyesen.

- A király nagyon rossz pénzeket kezdett veretni az utóbbi időben, éppen az volt a baj! - dörmögött most egy hang a kapitány mellett. Cogus Tamás volt, a humanista, aki nagyon szeretett messzi földet járt emberekkel diskurálni. Az ember olcsón, fáradság nélkül tanulhat...

A kapitány az itcésüvegre meresztette a szemét, mintha csak azt vizsgálná, hogy mennyi bort loptak le abból, mielőtt az asztalra tették volna:

- A király verethetett akármilyen rossz pénzt, de azért nem kellett neki a csatában elpusztulni, mert a királyok nem szoktak a csatában elesni. Vigyáz rájuk rokonuk, az isten. Az kéne csak, hogy a királyok meghalnának a csatában. Miért kapnánk mi akkor a drága zsoldot? Az a meggyőződésem, hogy a király valamerre elbujdosott, nem mer előjönni addig, amíg a török az országban van.

Cogus Tamás, aki már reggel óta ült a kapitány mellett, hogy mindent megtudjon ama külső országokról, ahol ő már évek óta, mióta Mária királyné szolgálatába szegődött, nem járhatott - így Granadából, Krakkóból, Rómából -, Cogus Tamás most a kapitány karjára tette a kezét:

- A pozsonyi Szent Márton-templom arról híres, hogy körülötte mindig fúj a szél, azért az emberek többnyire becsukott szájjal járnak, amikor a templom közelébe érnek. Maholnap ez a főtéri ház is arról lesz nevezetes, hogy itt is mindenki becsukja a száját, amikor a királyról kellene beszélni. Sok jó magyar koponyát vertek be Mohácson, a meglévőkre vigyázni kell.

Ámde Schlick vérmes ember volt...

- Hát miféle nemzet ez, ahol a koronás királyról nem szabad beszélni, mert beverik a fejemet?... Miért ül itt együtt a tábla az ebédlőben nagy étvágyassággal, ahelyett hogy minden ember elmenne az elveszett király keresésére?

- Már elmentek. Sárffy, a győri várnagy, tizenkét emberrel - szólt csillapítólag a humanista.

- Menjen a nádor, a püspök, a kincstartó, aki megmaradt Mohácsból! Minden magyarnak talpra kell állni, hogy a koronás királyt valahonnan előteremtsék, élve vagy holtan, mert addig, bizony mondom önnek, főtisztelendő uram, ebben az országban mindenki királynak képzeli magát. Ahogyan én ezt az országot megismertem.

A humanista a kipirosodott arcú és lángoló homlokú zsoldoskapitány elé tolta az itcésüveget, a vállára tette a kezét, mintha ezzel az érintésével megszelídíteni akarná. Aztán susogó hangon beszélt a fülébe:

- Ebben az országban én is idegen vagyok, de már itt lakom néhány esztendeje, hogy a körülöttem lévő embereket megismerhessem. Azért hallgass rám, kapitány, ne járjon a szád, ha itt foglalkozást, mesterséget akarsz találni. Mert különben akár ma este búcsút vehetsz a kapufélfától, hogy elmenj innen új mohácsi csatát keresni.

Schlick kemény dió volt...

- A becsület az első, főtisztelendő uram, a kardommal majd csak megtalálom a magam megélhetését mindenütt a világon, amíg a háború nem megy ki a divatból. Az én becsületem azt mondja, hogy azt a királyt, aki engem zsoldjába fogadott: tűzön-vízen keresztül se szabad elhagynom, keresnem kell a földön vagy a föld alatt.

- Az a király meghalt: ez bizonyos - felelt most a humanista, és hangjában mintha valami csendes unalom érződött volna.

Miután a kapitány a borok összeöntésével volt elfoglalva, szó helyett csak nagy, kérdő szemeket meresztett a humanistára. - Az legyintett kezével:

- Igen, meghalt. Mint egy ajtószeg, ahogyan Angliában mondják, ahol VIII. Henrik őfelsége udvarában volt szerencsém tartózkodni, meghalt, mint egy öregemberhez illik, aki többé semmi érdekeset nem lát maga körül a világban. Meghalt, mint hős vagy menekvő gyáva: mindegy lehet önnek, kapitány.

Schlick világot járt ember volt, sok mindenfelé benézegetett a világ életébe, minden jámborsága mellett. Sehogy se volt megelégedve a humanista feleleteivel. A székét kissé távolabb húzta, és nagy, kerek Achilles-szemét (amely nagyság dolgában vetekedett volna bármely európai nemzet tallérjával), szemét a humanista szemébe fúrta, amely szem viszont az életnek annyi minden színét fejezte ki, mint amennyi szín egy ritka tudományos könyv iniciáléjában található. Megfontolt, komoly hangon így beszélt a kapitány a humanistához, miután a pap már azt hitte róla, hogy az elfogyasztott borok mennyiségétől elvesztette a nyelve forgását:

- Főtisztelendő uram, én ott voltam a csatában, mégpedig abban a részben, ahol a külföldi lovagrendek, a sarkantyús szerzetesek, a kardos papok, a szőrcsuhás zarándokok, akik félmázsás krucifixokkal támadtak a pogányra: - úgy hullottak, mint a nádkéve. Én és embereim a zsoldunkat becsülettel megkaptuk, persze még a csata előtt, nincs különösebb okunk dicsekedni a bátorságunkkal, különben sem kenyere ez egy zsoldosnak, akit ezért fizetnek. Hát én nem láttam, hogy a király a csatában elesett volna.

- Balgatag katona! - kiáltott fel a humanista, aki félig-meddig szeretett volna vállveregetve beszélni e műveletlen vándorvitézzel. - Láttál már olyan csatát, ahol hírnökök viszik hírül a harcban álló hadsoroknak, hogy a király vagy a fővezér elesett? Ugyan ki maradna akkor a helyén?

- Vigyen el engem az ördög, talán száz csatában is részt vettem már, de még újonc koromban is tudtam, hogy mi történik körülöttem. Menekülni kell-e, vagy pedig az utolsó erővel is az ellenségnek menni? A vezérekre pedig mindig ügyeltem, hogy a faképnél ne hagyjanak őkelmék.

Cogus Tamás most már jónak látta bővebben beszélgetni a kapitánnyal, azért ő is hátrahúzta kissé a székét:

- Száz csatában lehettél, elég bátor embernek látszol, de azért mégse tudsz többet a mohácsi csatából, mint a legkukább vitéz, mint egy szakács. Ti csak mindig azzal vagytok elfoglalva, hogyan sújtsátok le azt, aki karddal, dárdával, puskával ellenetek jön. De azt sohasem tudjátok, hogy mi történik a hátatok megett. Az angyalok az ördögökkel harcoltak valamikor, a világ teremtésekor: úgy, mint ti harcoltatok. De harcotok meddő volt. Látta ezt Lajos király, és elmenekült a csatából, a reménytelenségből, a bizonyos halálból.

A kapitány csendesen csóválta a fejét:

- Én ezt nem láttam. Én ismerem Németországban Luther Mártont is, aki azt tanítja, hogy csak azt kell elhinni, amit látunk.

Luther Márton nevének említésére a humanista megrezzent.

- Látod, te balgatag katona, megint olyan nevet mondtál ki e háznál, amely név miatt sohasem lehetsz a helyőrség parancsnoka.

Schlick Albin vállat vont:

- Ha én egész életemben mindig csak arra ügyeltem volna, hogy mit beszélek én, vagy mit beszélnek mások: rég felkopott volna az állam. Luther Márton egyszer, mikor a lelkiismeretem miatt az ördögök a hajamnál fogva a pokolba húzgáltak: lelki vigasztalásban részesített, más szóval meggyógyított, hogy újra érezni kezdtem az ízét a kenyérnek és a víznek, ezt nem felejtem el neki.

A humanista emberismerő tekintettel vizsgálta a kapitányt:

- Még megérem, hogy lutheránus lettél!

- Az se volna olyan nagy baj, de én már erre a kis időre, ami az életemből hátra van, nem akarok vallást cserélgetni. Megjósolták, hogy negyvenesztendős koromban valahol agyonvernek...

- Nos hát - szólt most a humanista -, II. Lajos királynak is megjósolták fiatalkori halálát. Elaggott, elkorhadt volt már, haja télfehér, és a lelke bús, mint a siralomház. Mért hiszed, hogy te, a medve formájú vitéz, meghalsz; miért nem hiszed, hogy a korán elöregedett király meghalt?

- Én csak azt hiszem el, amit látok - felelt a makacs katona. - Bizony mondom neked, főtisztelendő uram, hogy amint kipihentem magamat a házatoknál: felülök az apostolok lovára, és elmegyek az öcsém meg a király felkeresésére.

- Nekünk pedig mostanában szükségünk volna ilyen jó vitézekre, mint amilyen te is vagy. Módfelett árvák vagyunk, mióta a vitézség színe-java elhullott Mohácsnál. Aki megmaradott a bátrak közül, nagyobbrészt felcsapott haramiának, mert a rabláshoz bátorság kell. Mások elmentek Szapolyai Jankóhoz, mert ott még van némi reménységük arra nézve, hogy jussolhassanak valamit. Fösvény ember, de gazdag ember. Hátha legurul az asztaláról valami.

A kapitány pislogva hallgatta a humanista szavait - nemigen érdekelték őt a magyar urak, de még Szapolyai sem.

- Hát megyek is már - szólt egyszerre felemelkedve.

- De már azt a bolondot nem teszed, amíg nem beszéltem azzal a buta fejeddel. Reggel óta töltöm veled az időmet, és ott vagyok, ahol voltam - dörmögött sodrát veszítve a humanista. - A királyt felesleges emlegetned, felesleges keresned, felesleges itt búslakodnod felette, amikor a királynén kívül tán senki nem búsul utána. A királynak jobb dolga van, mint nekünk. A másvilágon van.

A zsoldoskapitány meggondolkozva felelt:

- Hát nem bánom... Ha valóban halott a király, akkor itt maradok Mária királyné védelmére, habár Ferenc francia király mellett jobb állomásom kínálkoznék. De hát mivel bizonyítod nekem, hogy a király, akinek szolgálatában állottam, csakugyan meghalt, és a királyné özvegy?

A humanista megfogta a zsoldoskapitány bozontos fejét, magához húzta, és úgy beszélt, hogy még a szobában lévő bútorok se értsék meg szavát:

- Mielőtt Lajos király elindult volna Mohácsra, már elhatároztatott, hogy onnan elevenen nem tér vissza. Úgy volt az, mint a népmesében, mikor az erdei nagy fák összefognak a tévedező szegény ember ellen. Bizony elpusztítják, akárhová menekülne. A királynak nem volt szabad visszatérni Budára, mert akkor csak tovább tart a háború a törökkel, amit senki nem kívánt. A királynak nem voltak jó hadai azokon a szerzeteslovagokon, zsoldosokon, idegen katonákon kívül, akik körülötte voltak a külföldi segélyből. Ezek pedig kevesen voltak ahhoz, hogy a háborút a tengernyi pogánnyal folytassák. A magyarok szívesen meghalnak a gyors verekedésben, mert meggondolatlanok... De a hosszú háborút nem állják. Mindegyiknek akad valami más dolga is a háborúzáson kívül. Eszébe jut a komája, a sógora, a felesége, aki otthon maradott; bizony otthagyja a csatát, ha az sokáig tart.

- Elég jól verekedtek - mondta most foghegyről a zsoldoskapitány. - Habár látszott rajtuk, hogy már régen nem voltak csatában.

- Tomori?

- Arra nem lehet semmi szavam - felelt Schlick Albin.

- Hát azért kellett Tomorinak is ott maradni, mert neki voltak hadai, amelyekkel tovább folytatta volna a háborút. Talán még most is folyna valamerre a céltalan, időpocsékoló háború, ha a király vagy Tomori élne. Jobb volt nekik a föld alá menni, hogy valahogyan békesség legyen ebben a világban.

- Már annak, aki szereti a békét.

A humanista suttogva folytatta:

- Hát csak nyugodj meg, kapitány, a király elment a másvilágra: uralkodni, amint már a rákosi országgyűlésben kívánták ezt neki. Ha nem ölte le a török, voltak ott erre kiszemelt magyarok, akik a kellő percben átsegítik a királyt a másvilágra. Czettrich, aki hű komornyikként a király háta mögött állott: bizonyos hírt hozott arról, hogy a király többé nincsen az élők sorában. Tudtuk ezt mi már előre, amikor a komornyik lóháton Neszmélynél utolérte a menekülő királynét. Nem csodálkoztunk, csak igen elszomorodtunk, mint mikor egy nagy betegről azt halljuk, hogy a halál megváltotta szenvedéseitől. Beláthatatlan nyomorúság, baj, külső és belső háború lett volna abból, ha a király életben marad. Egy percig sem lett volna senkinek biztos az élete, sem vagyona. A halálával kiengesztelt mindent...

- Én ott voltam Granadában, amikor V. Károly összeesküvőket akasztatott. Akkor beszéltek ily kegyes hangon a papok - felelt a zsoldoskapitány, és kirúgta maga alól a széket, mert az udvarról a zsoldosai kiáltozását hallotta.

Hát volt is okuk a katonáknak az ujjongásra. Egy vastag faágra támaszkodó, lerongyolt, de hatalmas termetű katona bandukolt be a kapun.

- Farkas öcsém - kiáltotta el magát Schlick kapitány, és az érkező elé sietett. A két testvér megrázta egymás kezét, de nem is beszéltek egy szóval sem a viszontagságokról, amelyeken keresztülmentek, amíg a pozsonyi házig jutottak.

- Hát igazán meghalt Lajos király? - kérdezte darab idő múlva az idősebb testvér a fiatalabbat.

Farkas kapitány sokatmondólag felelt:

- A patak vizében találták meg fulladott állapotban, de én a páncélján lyukakat láttam, amilyent a páncéltörő, háromélű dákos szokott ütni.

- Úgy látszik, a pap igazat beszélt! - dörmögött Albin kapitány.

- Az igaznál is igazabb itt minden, bátyám. Rablóvilág van itt. Csak éppen azok az emberek menekednek Pozsony felé, a királyné oltalma alá, akiknek már a szívük sem maradt meg, félnek attól, hogy egy országúti fán végzik életüket.

- Hát akkor gyerünk mi is a királyné elé, és térdepelve tegyünk neki hűségfogadalmat - szólt Albin rövid gondolkodás után.

A humanista, aki a zsoldoskapitányok beszélgetése alatt kiment az ebédlőből, hogy egy faliszekrényből kényelmesen kihallgassa a vándorkatonák bizodalmas beszélgetését, most visszatért.

- Hűséget akarunk esküdni Mária királynénak, amely esküt zsoldosok módjára meg is tartunk - szólt most az idősebbik Schlick.

A humanista kenetteljesen felelt:

- A királyné őfelsége szívesen vesz minden hűségesküt, mert nagy bánatában úgysincs más vigasztalódása.

Cogus Tamás ezzel előrement a barna falépcsőn, amely nem sokban különbözött egy jómódú polgárház lépcsőjétől. Talán csak az ételszag volt itt nagyobb, mert több emberre főztek, mint más családoknál. A kapitányok elgondolkozva lépegettek a pap után, és magukban azokon a szavakon gondolkoztak, amelyeket a királynénak mondanak majd, mert a harc mellett hódoló tisztelettel voltak a nők irányában is.

De a királyné, amint a kapitányok előtte fél térdre ereszkedtek: nem hagyta őket szóhoz jutni.

- A Schlickek? - kiáltott fel Mária. - És ha ebecskék jönnének elémbe e néven: vajon nem nyújtanám ki feléjük kezemet? A vitéz Schlickek!

- Mi csak azt tettük, ami ránk volt bízva! - felelt a fiatalabb Schlick, hogy rongyosságát valamivel igazolja.

- Mindenkitől, aki a csatából eszét veszítve menekedett: azt hallottam, hogy a Schlickek az utolsó fertályóráig megállották a helyüket - folytatta a királyné. - Férfiak voltatok, és a királyért a halált is szívesen vettétek volna. Tudom, hogy nem tirajtatok múlott, hogy a csata elveszett, a király...

A humanista, aki a háttérben állott, most, miután a királyné hangja zokogóvá rezdült, megszólalt:

- A kapitányok azért jöttek, hogy hűségesküt tegyenek.

- Ők, akik eddig is a leghűségesebbek voltak? - kiáltotta a királyné.

Megint csak a fiatalabb Schlick felelt:

- Mi csak zsoldoskatonák vagyunk, egyszer ebben az országban fenjük a fegyvereinket, másszor a másikban. Mink a kardunkból élünk: jó dolog, ha ezt a kardot eskü erejével toljuk tokjába, vagy vonjuk ki onnan.

- Zsoldoskatonák - mondta Mária, és rajt felejtette a szemét a térdeplő férfiakon.

Vajon mi jutott eszébe, amikor ezeket a hontalan embereket nézte, a maga hazájáról és a hazájabeli férfiakról? Hol van a bátyja, Ferdinánd, hol van a ragyogó lovag, Brandenburgi őrgróf?

A kis feszület, amely Mária imazsámolyán állott, csakhamar a humanista kezében volt, a kapitányok a feszület közepére helyezték a két ujjukat, és nyugodt szóval mondták az esküt Cogus Tamás után...

A királyné a magasba emelte a szemét, és összekulcsolta a két kezét.

(1926)

Az ember, aki mustármag volt

- Sajnos, nem ajánlhatok egyet sem az orvosságaimból, mert meg vagyok győződve arról, hogy azok csak nekem használnak, mindenki másnak ártanak. Az említett keserűvizet azonban minden veszély nélkül megpróbálhatja, fiatal barátom.

- Tehát nem veszi meg a betegségemet, Tiroli úr? - kérdezte a fiatalember.

- Nem veszem meg, mert nem tudok vele mit csinálni. Éppen az orvosságaim miatt. Az én orvosságaim úgy tudják a rendet, mint akár a katonák. Elvégzik a testemben, az ő gyakorló-terükön, a maguk egzecírozását, de felesleges tennivalókat nem lehet tőlük követelni. Ilyen felesleges dolog volna a maga betegsége, Praktikovics úr. Adja el talán a cégvezető úrnak. Az öreg titokban nagy kuruzsló - felelt Tiroli úr, amíg a vasgyár irodájában a lehető legnagyobb gondossággal csavargatta bolyhos kendőkbe a nyakát, mert piszkos, ködös idő látszott odakint.

A fiatal gyakornok, aki ezen az estén leánytársaságba akart menni, még egy utolsó kísérletet tett.

- Nézze, Tiroler úr, én tudom, hogy maga a megrendelők között is jobban szereti azokat az embereket, akik a régi nevén szólítják. Tiroler úrnak fogom ezentúl én is nevezni, csak most az egyszer vegye meg a betegségemet, mint jóformán mindenkiét megvette a gyárban. Még az éjjeliőr göthösségét is.

- Hát mi is a maga betegsége, fiatal barátom?

- Vértódulás, szédülés, hányinger, melankólia...

Tiroli úr még egy utolsót csavart kendőjén.

- Most megyek Szvoboda és Szeghez, hogy azt a régen esedékes rendelést lebonyolítsam. Délután azonban benézek az irodába, és valamelyiket megveszem a betegségei közül.

Így szólt a vasgyári ügynök, és a következő percben már az utcán látszott hajlott alakja, amiért a háta mögött teknősbékának csúfolták. Karácsony előtti idő volt, a cseppfolyós köd és kormos víz, amely az utcák felett lógott, arra akarta megtanítani az embereket, hogy otthonukban maradjanak, és a kandalló barátságos szomszédságában jó olvasmányokkal üdítgessék lelküket. De hát a köd, a füst, a víz beszélhetett Tiroli úrnak, amit akart; neki mindenáron le kellett bonyolítani ma Szvobodával és Szeggel az üzletet, mert ez a tétel már rég ott szerepelt a jegyzőkönyvecskéjében, és ilyen elintézetlen dolgok lelki nyugtalanságot okoznak, amitől már nem esik messzire más betegség sem. A teknősbéka külsejű vasgyári ügynök tehát vastag, téli kesztyűiben, amelyeket mindig szabályosan egymás mellé illesztett, amikor levetette őket, mintha megmérni akarná növekedésüket, duplán talpalt, vízhatlan, cúgos cipőiben, amelyeknek az orra kissé felfelé kunkorodott, mintha a sok lépcsőfok, amelyet Tiroli úr az életben megjárt, mind hagyott volna valamely nyomot a cipőkön, gyapjú-harisnyájában, gyapjúingében, amelyet minden esztendőben már nyár végén beszerzett a legszolidabb cégnél, asszonyos kendőbe burkolt nyakával és kopottas télikabátjában (amelyre mindig vigasztaló szavakat kellett kitalálni, amikor a tél elkövetkezett) a vasgyári ügynök ballagott Szvoboda és Szeg irodája felé. Ha valaki a még délelőtt is égő gázlángok alatt vagy a rikítóbb boltok kirakatlámpásainál ügyet vetett volna alakjára, bizonyára nem talált volna azon semmi feltűnőt. Se piros, se halovány nem volt az arca, mintha már régen megállapodott volna tükrével, hogy arckifejezésén ebben az életben már nem fog változtatni. Nem mormolt a

szájával, mint azoknak az ügynököknek a szokása, akik mindig sietnek, és ezért nem érnek rá otthon elvégezni számításaikat. Nem szipákolt az orrával sem, mint azok az emberek, akik jártukban-keltükben mindig keresni akarnak valamit, ha egyebet nem: különböző szagokat, amelyeket aztán magukban osztályoznak, elemeznek, elraktároznak. Sőt, emberünk még a szemével sem árult el semmi kíváncsiságot az emberi és az utcai élet iránt, mint a legtöbb ember, aki azt hiszi, hogy a szemének az a rendeltetése, hogy észrevegyen minden járókelőt, fénylő sárcipőt, sáros szoknyaaljat, sarkot szaglászó kiskutyát, nagy fejen kis kalapot. Tiroli látszólag miben sem különbözött az ötvenéves emberektől, akik bizonyos „polgári keretek" között élik az életüket, ha van is valami kis pénzük eldugva, arról csak csendes, bocsánatkérő mosollyal beszélgetnek.

- Megveszem a gyakornok melankóliáját, mert az éppen úgy purgálható, mint a gyomorrontás. Voltaképpen az egész melankólia nem egyéb, mint kedélyrontás. Bele egy-két pohár keserűvizet.

Ezt gondolta magában emberünk, mikor Szvoboda és Szeg irodája előtt a gyékényen letörölgette cipőjéről a sarat.

*

Az üzlet olyanformán bonyolódott le, mint az már emberemlékezet óta szokásos a vaskereskedők és vasgyári ügynökök között. Tiroli mint gyakorlott ügynök megengedte magának, hogy ügyletkötés közben gondolataival másfelé is elkalandozzék, ama melankóliához, amelyet a fiatalember megvételre kínált. Vajon valódi ez a melankólia, nem pedig valami ügyes hamisítvány, amelynek eladója majd a markába nevet? Vajon érdemes-e egyáltalán melankóliát venni, nem többet érne egy jó tüdőhurut vagy egy kis szívtágulás, amelyet valódi passzióval lehet gyógyítani? Nem rossz az ilyen sáros, lompos időben egy kis térdfájás sem. De tán még a gyakran ismétlődő lábgörcs is többet ér a melankóliánál.

Tiroli, az üzlet befejezése után, azt vette észre, hogy valamit kifelejtett a kötlevélből. Szórakozott volt. No, de ilyen régi céggel nem lesz semmi baj, még ha nincs is teljesen rendben az írás. Az irodából lejövet elővette zsebóráját, és rendes emberhez méltóan másodpercnyire összeigazította azt a Műegyetem órájával, miután éppen ezen a tájon haladt át. Nyolc teljes perc választotta el még az egy órától, amikor rendszerint ebédelni szokott. Elhatározta, hogy ezt az időt egészségügyi sétára szenteli, habár nem tartotta szükségesnek, hogy nagyobb étvágya legyen, mint amelyet amúgy is érzett a mellénye negyedik gombjánál. Ez az étvágy talán még a műegyetemi óránál is jobban mutatta az idő állását, keserűvizek rohamozása, büntető koplalások, véget nem érő séták és kívánságoknak a lemondása tartotta őt szigorú dresszúra alatt. Az étvágy az emberben, Tiroli felfogása szerint, egy másik embert jelképez, aki mindig velünk jár, mindenhová elkísér, helyet foglal az asztalunknál, akár hívjuk, akár nem hívjuk. Örökös vendég ő, nem rosszindulatú, mert tulajdonképpen azért van, hogy a gazdájának, aki őt magában hordozza, gusztust csináljon az élethez. Csak betegeskedni ne kezdjen ez az étvágy!

No, Étvágy úr - szólott magában a vasgyári ágens, amikor a megfelelően szabályozott lépések után a múzeumi kertnek olyan helyére érkezett, ahol nem zavarták sem szívfájós, sem elfásult járókelők. - No, Étvágy úr - duruzsolt Tiroli, mintha valakit kedveskedő duruzsolással élesztgetne. - Érez-e magában kedvet ahhoz, hogy Ibolyka asszony tekintete előtt megjelenjen, és ott, a befűtött szobában kabátot és cipőt lehányva, az asztalnál helyet foglaljon?

Az Étvágy nem felelt nyomban, mert nem volt semmi olyan körülmény a vasügynök szavain keresztül, amelyért érdemes lett volna szendergéséből felébredni. Az ügynök keresztbe tette a télikabátján két kötött kesztyűs kezét, mintha valakit vitt volna a kabátja alatt, és elindult az étvágyébresztő útra.

Először is, a vásárcsarnok közelében, egy korcsmaajtó kinyílása révén találkoztak egy emberrel, akit a korcsmából a gallérjánál fogva éppen kivetettek. Ez ugyan nem volt valamely étvágygerjesztő látvány, de ugyanakkor a kicsapó ajtón olyan korcsmaszag áramlott ki, amelyre az igazi, derék, jó étvágynak még az utazószekérről is le kellett volna szállnia. A vöröshagyma, ez a földi alma tud magából árasztani olyan illatokat, mint bizonyos nők, amikor szerelmeseikkel találkoznak. A vöröshagyma szerelmese a forró pecsenyezsír, amely a tűzhelyen sisteregve kérdezgeti, hogy miért is kellett neki a világra jönni. A hagyma aztán mindent megmagyaráz. A korcsmából kicsapódó szagban a legkisebb fantáziával is látni kellett a frissen készült pörkölteket, amelyeket puhaságuk felől a szakácsné az imént még villával kérdezgetett, amelyekre az utasemberek türelmetlenül várakoznak a megsózott és megpaprikázott kenyérszeletek majszolása mellett. Valóban, az ilyen pörköltnek olyannak kell lenni, hogy az ember elfelejtse fogyasztása közben a ködös éjszakában való utazást, a léghuzamos, vasúti kocsiban. De a korcsmaszag mutatta még virsliknek a képeit is, amely virslik bő, paradicsommal kevert levekben úszkáltak, és szaftos roppanással mennek az imént még bosszús fogak alá, amelyek az előbb az öregasszonyt akarták megenni, aki az ajtót mindig nyitva hagyta. És a vasügynök elgondolta magában, hogy mily jó volna megint paprikás ételeket enni, de hát ettől egyelőre eltiltotta magát. Hogy miért? Azt is megtudjuk majd később.

A korcsmát elhagyva, egy vadkereskedés előtt sétáltatta meg étvágyát Tiroli. De a vadkereskedés nem mindenkinek hat az étvágyára, nem lehet ugyanis teljes bizonyossággal elképzelni a vaskampókon függő nyulakról, hogy milyenek lesznek pecsenye korukban, amikor gerincüket tejfeles, savanyú lében és kőkemény gombóccal tálalják, és sokaknak (fogyasztóknak és nézőknek egyaránt) komoly mulatságot okoz a vékony bordákról a húsnak a lekapargatása, valamint a csontoknak leszopogatása. A vadkereskedésben függő fácánokról, fajdokról, vadludakról is inkább asszonyféle tudja megmondani, hogy mit ér a pecsenyéjük, ha megfelelő recept szerint van elkészítve. A vadkanfőről, amely az egész vadkereskedést uralja, pláne férfiszakács tudna nyilatkozni. Nem, sehogy sem akart Tirolinak eszébe jutni a néhány év előtt fogyasztott vaddisznócombnak az íze, pedig nem is olyan szíjas a hús, mint ennek az állatnak a híre.

Más hiányában tehát a Duna-parti sátorok között sétáltatta meg étvágyát a vasügynök. Messziről integettek a zöld káposztadombok.

Káposztát vegyek vagy melankóliát a praktikánsunktól? - vetődött fel hirtelen a kérdés a vasügynökben. A káposzta ugyanis ingerlő jószág, amikor dombokban hever a piacokon. Zöld, friss, ropogós levelei szűzieseknek látszanak, mintha az eső lágy ujjain kívül más kéz még nem érintette volna a leveleket. Azon földi gyümölcsök közé tartozik, amelyen nyomban meglátszik, hogy durva ember nyúlt hozzája, hiányzik egy-két levele.

Káposztát vegyek vagy melankóliát? - tűnődött magában Tiroli, amint étvágyát a káposztadombok körül sétáltatta, anélkül hogy Étvágy úr hajlandóságot mutatott volna a felébredésre. Vannak ilyen ködös, lucskos, átkozott napok, mikor a legjobban fegyelmezett étvágy sem találja meg vizslaszaglását, elalszik, mint valami öreg hivatalnok. A vasgyári ágens hiába ígérgette étvágyának, hogy rövid időn belül megint visszatérhetnek a székelygulyások fogyasztásához, amelyek apró, csontos hússal valódiak, valamint a töltött káposztákhoz, amelyek igazában akkor a legjobbak, ha olyan kicsiny a töltelékük, hogy jó étvágyú ember

egyetlen harapással elbánik velük; igaz, hogy kis fejű káposztákat kell hozzájuk keresni, amelyek a káposzták nagy családjában gyermeknek számítanak. Beszélt még étvágyának az ágens a hordóskáposztákról, amelyek nagy kövek alatt eresztgetik levüket csendes kádakban, hideg pincékben, és magasztalta a zsíros kacsacomb mellé való vöröskáposztát is, valamint a karéj alakban elrakott székelykáposztát.

De az étvágy tovább is csak betegesen szundikált, pedig már elmúlt egy óra az imént megigazított zsebórán.

Az ügynök mind szomorúbban ballagott az utcán, mintha nem sikerült volna Szvobodával és Szeggel az üzlet megkötése. Nem, ezt már régen nem tette vele étvágya, hogy alva maradjon, amikor a legcsábítóbb álomképeket mutogatta volna neki. Még egy próbát tett a csemege-kereskedés előtt, amelynek kirakatában különböző füstölt és hagymás heringek mutatkoztak a szardíniásdobozok között. Sőt egy táblácska azt hirdette, hogy osztriga is kapható. Hát az osztrigát mindig kedvelte Tiroli és étvágya: felejthetetlen élményei voltak azok a percek, amikor a citromlevet az osztrigára facsarta, valamint mikor az osztrigát a kis, háromágú villával kiemelte kagylójából. És most semmi izgalmat nem érzett a csemegésbolt előtt. Balsejtelmek vettek rajta erőt, és dupla talpas cipőjében elindult hazafelé.

*

A vasgyári ügynök agglegény volt, egy tagbaszakadt gazdasszony vigyázott arra, hogy senki olyan a lakásba ne tehesse a lábát, aki pénzt vagy egy karéj kenyeret akarna onnan elvinni. Az ügynöknek nemigen voltak látogatói, de a gazdasszony véleménye szerint a város hemzseg a rosszindulatú koldusoktól, vigyázni kell az ajtóra. Ibolyának hívták a gazdasszonyt, rácosan is tudott főzni, amíg a gazdája így kívánta.

Ibolya nagy csodálkozással nyitott ajtót a lehorgasztott fejű vasgyári ügynök előtt, a szája hangtalanul mondta el azokat a szemrehányásokat, amelyekre az ebéd elkésése miatt készülődött vala. Az ügynök a szokásos helyre akasztotta télikabátját és kalapját, Vidámságot erőltetve magára, kérdezte:

- Nos, hát megfőtt a pacal? - amint ezt évek óta kérdezni szokta, amikor csendes lakásába hazatért.

- Megfőtt annak, aki jó étvágyat hozott magával - felelte Ibolya ugyancsak esztendők megszokottságával, mire a vasgyári ügynök most ijedten nézett a háta mögé. Mintha ott keresné azt az embert, mint valami vásárcsarnoki hordárt, aki nagy szatyorban az étvágyat hozza utána. De csak a vizes télikabát himbálózott a háta mögött.

Az ügynök szobája nem mindennapi szoba volt. A szekrények teteje, az ablakok köze, a fal mellé húzott asztalok lapja telve volt mindenféle üvegekkel, mint valami gyógyszertár. Különböző befőttek és mustárok voltak ezekben az üvegekben, amelyeket Tiroli rendszerint maga készített. A paprikákból és az ugorkákból csak az igen aprókat rakta el télire, mert ezek jól magukba szívják a borecetet. Voltak olyan erős paprikái az ügynöknek, hogy csak behunyt szemmel lehetett leharapni a fejüket, és utána körül kellett táncolni az asztalt kétszer vagy háromszor, amint a paprika azt előírta. Ugyanezért Tiroli csak ünnepnapokon nyúlt ezekhez a paprikákhoz, rendszerint azokat a ráncosabb, fonnyadtabb külsejű és így kevésbé mérges paprikákat halászta ki az üvegből, amelyek inkább kellemes érzést okoztak, mint fájdalmat. - Másképpen állott a dolog a mustárokkal, amelyeket az ügynök az ablakában katonás rendben tartogatott. Voltak itt mustárok, amelyeket faluról hozott, miután meggyőződött a mustármag valódiságáról és a mustárcsináló asszony hozzáértéséről. Voltak barna, leveses mustárok és pépes, sárga mustárok, amelyeket kenyérre kenve éppen úgy lehetett enni, mint a mézet. Az ügynök sikeres üzleteiből ritkán tért haza anélkül, hogy valamely újonnan felfedezett

kereskedésből mustárosüveget ne hozott volna a zsebében. Ilyenformán a város valamennyi kereskedőjének a mustárját végigpróbálgatta. Borzongva gondolt egy öreg belvárosi kereskedősegédre, aki már messziről üdvözölte, ha valami új francia vagy angol mustár futott be a céghez.

A gazdasszony belesett a kulcslyukon, vajon hozott-e gazdája új mustárosüveget a zsebében, mert ilyenkor bérére előleget kérhetett. Az ügynök szokatlan szomorúsággal állott a szoba közepén, nem nyúlt még a régebbi, megkedvelt mustárosüvegekhez sem. Nem, egyetlenszer sem kiáltotta el magát, mint szokta volt, amikor négy fal közé került kedvenc üvegjeivel:

- Velem nem lehet bírni, mert én erős vagyok, mint a mustármag - kiáltotta az ügynök, és kanálszámra ette a különböző mustárokat. (Nem is volt baja az emésztésével.)

De mostan csak állott a szoba közepén, hogy Ibolya felháborodva nyitott be:

- Mi van a csizmával, mi van a kabáttal, Tiroli úr? Úgy akar itthon is ebédelni, mint a korcsmában?

Tiroli sóhajtott, és lerakta testéről az említett ruhadarabokat. A gazdasszony ezalatt abrosszal, tányérral, evőeszközzel perlekedve terített. A rozskenyeret szalvétába csavarva és megfelelő szelőkéssel felszerelve készítette az ügynök bal oldalára. Jobb felől a sót, paprikát, borsot, cukorport helyezte el.

- Melyik mustárt akarja, Tiroli úr? - kérdezte Ibolya gazdasszony ravaszkodással, hogy hangot hozzon ki gazdájából.

A vasgyári ügynök ekkor váratlan feleletet adott:

- Nem ebédelek, mert nincs étvágyam.

A gazdasszony megrökönyödött, aztán megvetőleg legyintett:

- Mindig ezt mondja, ha valami bosszúság éri a városban. Mintha bizony én tehetnék arról, hogy az ördögnek sem kell a Tiroli úr vasszöge. Csak ízlelje meg azt a paradicsomlevest, amelyet főztem, majd másképpen fog beszélni.

De az ügynök makacskodva állott papucsaiban, és bőszült tekintettel nézett maga elé:

- Nem ebédelek se ma, se holnap, amíg az étvágyam nem lesz a rendes. Majd megmutatom én, hogy énrajtam nem lehet kifogni. Majd megmutatom én, hogy nemhiába járom a várost reggeltől estig, hogy üzleteket szerezzek a cégemnek, ha még azt a kis rongyos étvágyamat is elveszik tőlem...

- De hát ki vette el? - kérdezte a gazdasszony a levesestállal megállva a küszöbön. - Talán megint engem gyanúsít, mint a múltkoriban, amikor nem találta meg a bajuszkeféjét? Talán én nem takarékoskodom eléggé, talán nem járom meg a három emeletet háromszor-négyszer, hogy mindent olcsón vehessek, ami a konyhára szükséges?

A vasgyári ügynök fogcsikorgatva legyintett:

- Már mondtam Önnek egyszer, Ibolya, hogy ne tolakodjon be mindenáron a világmindenségbe, mert magára ott semmi szükség nincs. Én az étvágyamat eladtam - szólt Tiroli, és hirtelen lehorgasztotta a fejét.

A gazdasszony a levesestálat az asztal közepére helyezte. Ámulva nézett a gazdájára.

- Hiszen eddig csak arról volt híres uraságod, hogy mindenféle betegségeket szokott megvenni az orvosok elől, amelyeket a maga receptjei szerint gyógyít. Vagy meghal a beteg, vagy meggyógyul a beteg. De orvoshoz nem szabad fordulnia, ezért kap fizetést Tiroli úrtól. Így

van, vagy nem így van? - kiáltotta a gazdasszony, és merni kezdte a megcitromozott paradicsomlevest (apró, kis galuskával).

Az ágens keresztbe vetett lábbal ült a dívány közepén, és olyan merengő hangon beszélt, mintha egyedül volna a szobában:

- Igen, vettem betegségeket, mert kíváncsi voltam, hogyan kellene azokat gyógyítani, ha egyszer én is beléjük esnék. Vettem öreg emberektől göthösséget, fiatal emberektől mellfájást, korhelyektől szívtágulást, idegfájdalmat, keresztcsontfájást. Szóval minden olyan betegséget, amely fenyegetheti a magamfajta embert. A gyárban, az én kis világomban mindenkinek van valamely szenvedélye. A főpénztáros bélyeggyűjtő, lenyalja a bélyegeket. A cégvezető vasárnapi vadász, mindig hideg fogolypecsenyét hoz magával papirosban az uzsonnájára. A főkönyvelő kiszívott tajtékszipkákat hord a zsebében, pedig még egyetlen szivarra sem gyújtott életében. A praktikáns szerelmes leveleket gyűjt. Hát én se vonhattam ki magamat a gyűjtési szenvedély alól. Az emberek egészségét kezdtem gyűjtögetni, össze akartam szedni magamban a betegségek ellen való tudományokat, védekezéseket, gyógyításokat, hogy valóban olyan erős legyek, mint a mustármag.

- Még mindig nem értem, hogy miért nem eszi meg Tiroli úr a paradicsomlevest? - kérdezte konokul a gazdasszony.

- Azért nem tudok enni, mert a múlt héten nem volt pénzem, és egy ember a jól kifejlett gyomorhurutját kínálta megvételre. Olyan gyomorbeteg volt ez az ember, hogy a gyomra már semmiféle ételt nem vett be, legfeljebb a bort vagy pálinkát. Csoda volt, hogy még annyi erővel rendelkezett, hogy az utcán át tudott menni a pálinkásboltig. Pedig jó családból származott, és mindenféle finom ételnek az elkészítéséhez értett. Csak éppen megenni nem tudta őket. Leginkább kihányta az ételt, még ha nagy nehezen le is nyelte. Hát ennek az embernek a betegségét vettem meg a magam étvágyának az árán. Azt hittem, hogy nekem amúgy is akkora étvágyam van, hogy jut is, marad is belőle. Pénzem nem lévén, étvágyammal fizettem.

- Mindig tudtam, hogy valami betegséget hoz a házhoz - kiáltott föl a gazdasszony.

Az ügynök zavartalanul beszélt tovább.

- Megfogadtattam a beteg emberrel, hogy három napig se bort, se pálinkát nem iszik, mert háromnapi koplalást kibír mindenki. Az ember koplalt, én pedig mindenféle pecsenyékről beszéltem neki. Elmondtam, hogy mit főzött Ibolya, elmondtam, hogy mi lesz vacsorára. Elmondtam, hogy mi az erő, a tudomány, a vér a mustármagban, miért kell naponta sok mustárt megenni. Az ember negyedik nap enni kezdett. Előbb csak két tojást. Aztán egy kis sódart. Majd főtt marhahúst. Végül nekivágott egy tányér lencsének is, és megette azt minden utálkozás nélkül.

- Kihűl a leves, Tiroli úr.

- Már megmondtam, hogy nem ebédelek. Az az ember ebédel most helyettem valahol. Én érzem most azokat a gyomorfájdalmakat, amelyekről ő panaszkodott, hogy a szemem majd kiugrott örömömben, én érzek most alattomos nyilallást a gyomorszájnál, mintha késszúrás érte volna. Én hallgatom a beleim zavaros korgását, mint valami tompa fenyegetést, amely korai halállal ijesztget.

A gazdasszony párnát készített a díványra a sápadozó vasgyári ügynök feje alá. Már nem kínálta a levessel sem, pedig szent meggyőződése volt, hogy attól meggyógyulna a gazdája. Tehetetlenül állott a vergődő, verejtékező beteg ember felett.

Az ágens a szoba mennyezetére fordította a szemét, és valamin láthatólag elgondolkozott. A gazdasszony abban reménykedett, hogy bizonyosan amaz orvosságon gondolkozik, amelytől ismét visszatérne étvágya, így egészsége is. Mire a vasügynök csendesen megszólalt:

- Csak azt sajnálom, hogy annak a fiatalembernek a melankóliáját nem vehettem meg. Sohase tudhatom meg, hogy milyen is az a melankólia.

Így szólt Tiroli, és egy sohasem próbált mozdulattal (amelyet már nem a saját akaratából idézett elő) a fal felé vetette magát.

(1926)

Egy éj a Félelem-villában

- Én láttam azt a nagyvilágot, amelynek országútján a port vérrel locsolják, és a kocsik kerekei alatt aranykavics ropog - mondogatta Szmetán, egy számtisztkülsejű férfiú, aki a Bujdos vendéglőben annál az asztalnál szeretett üldögélni, amely asztal felett a *Vadász temetése* című kép függött. (Szmetán néha boros, könnyes részvéttel nézegette ezt a képet.)

- A Félelem-villa a lainzi erdőben volt, nem messzire, talán fertályórányira attól a vadászkastélytól, amelyet Erzsébet királyné épített magának, hogy távol legyen a világtól - folytatta Szmetán, emeltebb hangon, aki egyébként annyit sem számított már az életben, mint valamely régen elintézett ügyiratnak a száma -, a királyné villáját üvegből, vasból, márványból építette, de sok gipszet is kevert hozzá, mert a gipsz adja vissza leghívebben az emberi elképzeléseket. Mókusokat és sólymokat, lógós fülű vizslapofákat és emberképű vaddisznófejeket, udvarnoki pozitúrában ácsorgó rókákat és enyelgő fogsorokat mutató farkasokat, régi bécsi orvosprofesszorokra emlékeztető bagolyfejeket és udvari dámákhoz hasonlatos, hosszú farkú fácánokat örökített meg a lainzi vadászkastélyban Erzsébet királyné, mialatt én a negyedórányira eső Félelem-villában szolgáltam...

- A Félelem-villa, vagy mint ezen a tájon szokásos nyelven mondták: a Fürchtiger-villa: lakályosság szempontjából korántsem vehette fel a versenyt Erzsébet királyné vadászkastélyával. 1849-ben építette egy udvari vadász, akinek annak idején az volt a megbízatása, hogy a vaddisznókra ügyeljen, amely vaddisznók szeretik áttörni a drótkerítést, amikor a makk megérett, és a csorda a makkal bővelkedő erdőrészek felé venné útját... De ott volt a Félelem-villa, amely feltartóztatta a vadakat, mielőtt szabad vándorlásukat folytathatták volna.

A Félelem-villa persze csak sárból, agyagból és az ezen a tájon bőségesen található tölgyfából volt megszerkesztve, mint valami mesemondás, amelynek nagy részét az öregember félig bóbiskolva mondja el a hosszú, téli estén. Zöldre festett ajtó volt, mert a zöld és sárga színt az udvari vadászok is tiszteletben tartották, mióta a schönbrunni kastélyt ilyen színűre festették. Ámde lakat volt az ajtón, mert a Félelem-villa lakója többnyire távol volt házától. Vörös hajzatú fejével kitűnt még őszidőben is az erdő sűrűjéből, amikor pedig minden jóravaló falevél pirosodni kezd. Mindig hajadon fővel járt, mert ama vörös emberek közé tartozott, akik nem szégyenlik vörösségüket, sőt büszkeségüket lelik abban. - Nos, az ablakok, a Félelem-villa ablakai, korántsem versenyezhettek a lainzi királyi kastély üvegtavaival, amelyeket külön erre a célra öntöttek az üveggyárak, a Félelem-villa két ablaka belülről deszkával volt befödve, hogy oda senki ne láthasson be. Az egyik ablakon volt ugyan valamely üvegtábla a külső részre felszegelve, de ez csak amolyan dísz volt, amelyet a ház lakója a minden emberben bujkáló hiúság révén alkalmazott. Az üvegtáblát amúgy is találta, valamely szemétdombon. Persze kéménye is volt a házikónak, amolyan pléhkürtő, amely a házfal oldalából úgy nyúlott ki, mint valami kar, ami megfeketedett a nagy szegénységtől és a sok munkától. A ház előtt vén tölgyfa, amelyről a legjobb makkok hulldogáltak, és a fa alatt kis, ácsolt pad, ahol a vörös hajú ember egymagában üldögélni szokott, és hosszan elgondolkozott a mások életén, a mások életének a bolondságain, ostobaságain, céltalanságain - mert a maga életéről nem volt sok gondolkoznivalója. Valaha felesége volt, aki elhagyta, és akinek fotográfiája előtt a kunyhó belsejében imádkozni szokott. Talán éppen azért voltak bedeszkázva a vadászlak ablakai, hogy az erre vetődő vadőrök ne lássák, hogy a vörös ember milyen méltatlan kép előtt szokott imádkozni...

*

A Félelem-villa körül éppen úgy süvöltözött az őszi szél, mint Erzsébet királyné Hermes-villája körül, de a királyné mégiscsak elsétálgatott az erdőben a magányos vadászlak felé, és olyankor, midőn észrevette, hogy a lakat kívülről van az ajtóra feltéve (ami kétségtelen jele annak, hogy a házigazda nincs otthon), le is telepedett a vörös ember elhullott tölgyfából vert padocskájára, és hosszadalmasan elhallgatta, hogyan hullanak a makkok körülötte. Az erdő zúgott, mint a másvilág, a felhő elvonult az égre nyúló fák koronája felett, mintha csak megmutatni akarná magát az elbizakodott teremtményeknek, mint ahogyan a halál megmutatkozik néha az ember szeme előtt, a megriadt szarvasbika büszke koronájával éppen olyan gyáván menekedett az erdő távolában, mint ősszel a kertben a fűlopáson ért mezei egér - Erzsébet királyné tekintete azokat a különös edényeket vette észre, amelyek a közeli forrás partjához voltak készítve. Asszony volt, nyomban felismerte, hogy ezek az edények valami főzéshez készülnek, bár külsejükben nem is hasonlítottak semmiféle szokásos főzőedényhez.

Volt ott „edény", amely fénykorában ama jeles zsiradékot tartalmazta, amellyel a vadászok messzire hangzó puskáikat szokták kenegetni, de volt olyan bádogskatulya is, amelynek egykori tartalma arra szolgált, hogy vele vasárnaponkint a csizmáikat kifényesítsék: ki tudná, hogy nem kerül-e sor táncra vagy egyéb csizmamutogató alkalomra? Volt bádogdoboz, amelyről papirosa régen lehámlott, és így többé meg nem állapítható róla, hogy mit rejtett egykor bensőjében; kerek szemű gyermekeknek való sárga cukrot, avagy tealevelet, amellyel a közeli kastélyban a csészék tartalmát illatosították, miközben fogadás volt a földszinti, nagy kerekteremben, ahová a legelőkelőbb uraságok és úrhölgyek voltak meghíva... Volt a forrás égi tisztaságú csurgója mellé olyan pléhdoboz is készítve, amelynek alakjáról csak asszony találja ki, hogy abban valaha nagymosáshoz való port tartogattak. (Bizonyára nem a lak gazdája rendezé vala ama híres nagymosásokat.) De volt olyan bádogdoboz is a forrás partján, amelyről csak lóhoz és kocsihoz értő ember tudná megállapítani, hogy abban valaha a legfinomabb kocsikenőcsöt tartogatták, amely kocsikenőccsel csak a legelőkelőbb fogatok, landauerek, batárok, à la Daumont-hintók kerekeit ápolják, nem pedig holmi mihaszna omnibuszokét vagy postakocsikét.

Ennyit látott Erzsébet királyné az erdei lak tulajdonosának háztartásából, és ez éppen elég volt ahhoz, hogy ne rettegjen a Félelem-villa környékén üldögélni, és onnan elhallgatgatni, hogyan kopognak a harkályok az erdőben.

*

A Félelem-villa körül éppen úgy panaszkodott a halkan zizegő hóesés, mint akár a vadászkastély körül, amelynek lakott szobáiba kétemberes porcelán kályhákat állítottak be, amikor a kertből a cinkék berepkedtek a nyitott ablakokon, de valamiképpen más volt itt a hóesés hangja, mint a kastély parkjában. A nagy fák, amelyek nem adták oda leveleiket annak a foltos, tarka-barka, rongyos szegény embernek, aki őszidőben az erdőkön szokott vándorolgatni, hogy elszedegesse a fáktól alamizsnáikat, a száraz gallyacskákat - a nagy fák most megrezzentek néha a hóesés terhe alatt, mintha nagyon messziről észrevették volna a fejszés embert, amint feléjük lépkedne. A királyné magányos sétáiban megpihent az erdei lak előtt a láthatatlan vörös ember mindig tisztára sepert padján, és gondolatait útnak bocsátotta, mint a sokáig némaságra ítélt felhők a hópelyheiket. A megritkult erdőn általfutamodó szél elvitte a hópelyheket és a királyné gondolatait a közeli Bécs tornyai felé, ott is egy felségesen vén palotába, ahol mostanában Ferenc József éppen azzal foglalkozik, hogy az egyetlen fiát, Rudolf koronaherceget, mint a bécsiek mondták: megregulázza. A királyfi sok rosszfát tett a tűzre az utóbbi időben, mindenféle női históriákba keveredett, a népség és katonaság úgy belenézhetett a privát életébe, mint valami udvarba, ahol a kifeszített kötélen asszonyi fehérneműt férfiruhával együtt szárítgatnak. Ferenc József éppen ezért határozta el, hogy

végre alaposan ráncba szedi a trónörököst, de ehhez a művelethez nem volt szüksége a gyönge szívű édesanyára, sőt az volt kívánatos, hogy az távol legyen a palotától, miközben a kikapós királyfin az öreg király elveri a port. Ezért lakott tél idején Erzsébet királyné az egyébként zordon lainzi vadászkastélyban, és ezért üldögélt elgondolkozva a Félelem-villa körül. Neki is volt mitől félnie, amikor az egyetlen fia bajban volt...

Ám legborúsabb gondolatai közepette is észre kellett vennie a Félelem-villa lakójának a téli felszereléseit, amelyeket a házon kívül hagyott, miután a királynén kívül más amúgy sem járt az erdőben.

Lógott például a házeresz alatt bedrótozott üvegű, fából tákolt lámpás, amellyel, Isten tudná, merre vándorolgatott a veres ember a sötét éjszakába, amikor minden nagy fa útonálló lesz. Volt ott szabadjára kötött, lőtt nyúl, amely az eresz alatt himbálódzva azt várta, hogy mikor jön a dermesztő fagy, amely kőkeményre fagyassza húsát, aminthogy a legszegényebb ember is csak porhanyósan szereti a nyúlpecsenyét, mint akárcsak a nagyurak. Volt ott egy nagy faszeg a falba verve, amelyre a vadvértől nedves vadásztarisznyát lehetett akasztani, hogy minden lompos fülű vizsla odagyűljön a környékből a tarisznya szagolgatására, aminthogy az úridámák között is akadnak olyanok, akik a lószerszám bőrszagát nem cserélnék el a legfinomabb parfümmel sem. Volt ott egy nagy lapát, amely nyilván azt a célt szolgálta, hogy a kunyhólakó a legnagyobb hóesés után is kijönni tudjon a házikójából, miután maguk a nagyurak is, mikor behavazott télidőben egyéb testedző sportot nem űzhetnek: elmennek havat lapátolni. Voltak az eresz alatt különböző csapóvasak, amelyek most összezárt állapotukban igen ártatlan szerkezeteknek látszottak, mintha kettőig sem tudnának olvasni, amilyen álarcban a legtöbb ember is szokott megmutatkozni embertársai előtt - de bezzeg, amikor ezek a csapóvasak kikerülnek az erdőbe, hóba rejtetten és csalétekkel felszerelve, amely éppen olyan édesnek látszik, mint a legmézesebb emberi szó: jaj akkor a havat esperesi léptekkel tallózó varjúnak, kétszer jaj az ügyetlen rókának, amely a csapdába kerülve, szűkölve várja az erdőből előjövő embereket, akiktől kegyelmet nem remélhet. Ámde a magányos tanya hermelinprémes eresze alól csüngtek le szarvasagancsok is, amelyeket vadászuk már papírdarabocskákkal megjelölt, hogy majdan össze ne tévessze őket. Volt egy kilencagancsos, amelyet voltaképpen tizennyolcasnak lehetne számítani a két ága révén, amely az iromba betűk felirata szerint, Lobauban, 1891-ben került puskacső elé; mások Kühworth és Hütteldorf nevét dicsérték, ahol Erzsébet királyné kirándulásaiban elégszer megfordult, midőn kalandozásaiban túlment a vadaskert falán. A nagy vagyonú erdei remetének volt még valamije, amivel a lainzi királyi kastély nem dicsekedhetett. Volt rengeteg sok hava, kócsagfehér, érintetlen, amelyet nem látott még más, mint a napsugár, amely a legkeményebb téli napokon is bekandikál az erdők mélyébe, hogy a legnagyobb szomorúságban is legyen valami vigasztalásuk az átkozott, elkárhozott favágóknak.

Erzsébet királyné magányos erdei sétálgatásai közben leginkább a havat irigyelte a Félelem-villa láthatatlan lakójától. Az ő udvarából elseperték a havat.

*

Egy téli napon, amely olyan zordon volt, hogy még egy királyné sem állotta a fűthetetlen, nagy kastélyi termeket, hanem gondolataiban valamely búbos kemencéjű, falusi szobába vágyakozott, ahol meghitt melegségben lehet hallgatni a háztető felett járó rossz szellemek tombolását, udvari lovászlegény vágtatott át ama térségen, amely a lainzi kastély két kapuját - az ölelkező F. J. és E. betűkkel - simára fésült fácskáival kitölti. Az illedelmes fák megannyi hóemberek lettek, amelyek fáradhatatlanul álldogáltak a kastély körül, ámde a zergeszakállas kalapban és kék ujjasban (minden spanyol etikett nélkül) lovagló legény híradásával felborította a kastély nyugalmát, amelynek vastag üvegtábláit még az elkeseredett őszi vihar sem tudta betörni. A

legény hírül hozta, hogy a nem nagyon messzire fekvő mayerlingi kastélyban Rudolf királyfi elköltözött az élők sorából...

*

Erzsébet királyné estefelé tudta meg az isten nyilaként vágódó híradást, és eszmélése utáni első gondolata a menekvés gondolata volt. Ámde hová menekülhet egy édesanya fia után? A halálba vagy a - Félelem-villába...

Erzsébet királyné futamodva ment végig a téli erdőségen. Még megzavarodottságában sem tévesztette el az utat, amelyet oly sokszor bejárt vala őszkor és télelőn. Itt volt az a tisztás, ahol október végén még barna pillangót látott, és amott az erdővágás, ahol a hosszú csőrű szalonkák átröpülnek kora tavasszal, hogy mindenkinek örömet okozzanak, aki tavaszi hangjukat hallja.

Éjen és havon keresztül futamodott a királyné a Félelem-villa felé. A fák, amelyekkel útközben találkozott, mint másvilágról visszatért emberek tárták ki feléje a karjaikat... Ezek a fák tudják az utat a másvilág felé is. A Félelem-villa felé... A szegénység, elhagyottság, a boldogtalanság világa felé, amely helyet minden környékbeli ember borzadva elkerül, mert ott lakik a vidék legszerencsétlenebb embere: az égővörös hajú udvari jáger, aki éjszakánként hangos zokogással szokott imádkozni rossz útra tért felesége arcképe előtt. Megfutamodnak ettől a hangtól a hó felett zöldséget keresgélő nyulak, de megriadnak a filozofikus nyugalommal baktató rókák is, holott ők azt hiszik magukról, hogy nem érheti őket nagyobb baleset, amelyekből ki ne menekedhetnének a ravaszságuk folytán. A téli álomba merült vén fák felnyitják a szemüket, mint akár az az ember, aki a másvilágra álmodta magát, és a szeme felnyitásával akar meggyőződést arról, hogy a saját ágyában van.

És a kísérteties üvöltés most is hallatszott a Félelem-villa felől, amikor éjnek éjszakáján a villámcsapástól sújtott édesanya elmenekedett palotájából, hogy valamely olyan helyet találjon fájdalmaiban, amely hely megközelíti a pokol világát... Ez a hely volt a Félelem-villa. Bezörgetett az ajtón, a vörös jáger abbahagyta az üvöltést:

- Felség...

- Menj el innen ma éjszakára. Én fogok virrasztani és járni helyetted - mond Erzsébet királyné, és valóban így is cselekedett. A Félelem-villából ezen az éjszakán is szakadatlanul hangzott a legkétségbeesettebb zokogás.

Eddig tartott Szmetán, a vénségére senkivé lett valaki elbeszélése.

(1926)

Kistrafikos, nagytrafikos

- „Kedves úr”, nagyon szépen megkérem, hogy ne köszönjön nekem előre, mert engem köszönésével megzavar a gondolataimban, eltereli a figyelmemet talán egy bizonyos momentumról, amely éppen akkor jutott eszembe. Szórakozott leszek, mert arcába kell pillantanom, hogy ki is lenne kegyed. Kedves úr, azonkívül testileg is bizonyos fáradtságot okoz nekem, mert sietnem kell, hogy utolérjem önt a köszönésben, mielőtt fejére tenné a kalapot. Mert higgye el, Kedves úr, hogy még sohase bántottam senkit annyira, hogy hozzá udvariatlan legyek. Ha én egyszer valakihez udvariatlan volnék, azt nagyon szeretném, vagy nagyon gyűlölném. Sajnos, még ilyen, Kedves úr, nem fordult elő a praxisomban - mondá Zárdai.

Holott Zárdainak, a környékbeli úriembernek, nem is volt semmiféle praxisa, mert örökségben néhány tanyához jutott, amely tanyáknak az a tulajdonságuk, hogy életük végéig ellátják tulajdonosukat. Diplomája volt háromféle is Zárdai barátunknak, mert nagyralátó anyja volt, aki egészen halála napjáig azt várta, hogy majd az utcán karonfogva végigsétálhat a fiával, és a polgárok, iparosok, boltosok kidugják valahonnan, valamerről a fejüket, és azt mondják:

- Itt megy az az anya, akinek a fia három diplomát szerzett.

A sétára azonban sohasem került a sor, mert Zárdai eltölté az időt a diplomák megszerzésével. Tanult gazda lett Debrecenben, orvos Pesten, mérnök valamely németországi városban, amelynek igazi nevét talán senki se tudta, csak ő. Mire a három diplomával elkészült Zárdai: a nagyralátó anya meghalt egy mérges pióca csípésétől, amely piócázást minden esztendőben, az első fűtéstől számított második héten elvégzett. Hogyan került e jólelkű, tiszta életű öregasszony testére mérges pióca? Bizonyára nem kerül soha, ha az öreg patikus még él vala, aki borközi állapotban is tudta, hogy kinek miféle orvosság dukál messzi vidéken. Zárdai teveszőr sapkában, flanellingben, dupla talpú cipőben került haza, és darab ideig csak arról volt nevezetes, hogy járás közben, akárhol a városban, a földbe szúrta a botját, kinyitott egy kis széket, amely a bot fogantyújára volt alkalmazva, keresztbe tett lábakkal leült, és megpihent olyankor is, amikor az adóhivatalban lett volna dolga. Persze, ez nem történhetett meg minden feltűnőség nélkül, mert az emberek az ilyesmit hamar észreveszik, mindazonáltal Zárdai komolysága és hét tanyája visszafojtotta a nevetést az üldögélő úriember körül.

Voltaképpen más nevezetes dolgot jó darab ideig nem is követett el Zárdai, mint csak annyit, hogy az utcán a botjára leült. Vajon tett-e ilyenkor hasznos megfigyeléseket, mint a nagy utazók szokták, akik azért kukkantanak be mindenféle padlás- és pinceablakokon, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek? Észrevette-e a város két nevezetes hölgyét, akik boltot tartottak egymással szemközt a piacon? Akik nélkül tán el sem volt képzelhető a helybeli élet?

Zárdai nyurga, sovány, bőgőhúr erezetű, kéményseprőlábú, agyagszínű bajuszú (mintha homokkal kente volna a bajszát) úriember olyan egykedvűen ült a piactér két szemközt levő boltja között, mintha még csak a katolikus torony jól járó óráját sem látná, pedig azt mindenki megnézte, aki erre járt.

Nem árulta el, hogy látja például a fekete hajú Sternnét, akinek kellő körüludvarlása végett először és utoljára látogatták a helybeli urak, gavallérok, bőrükben nem férő úrfiak a Nemesi Casino könyvtárát. A takarékpénztári könyvelő, aki itt a könyvtárosi tisztet töltötte be: az agglegények csúfondárosságával nevetett, amikor egyik-másik kifésült szakállú, pomádézott bajszú úriember (mondjuk, az öreg Csengi, akinek hat gyereke volt otthon), alkonyi időben a könyvtárba lopózkodott.

- Talán valami gazdasági könyvet keres a tekintetes úr? - csúfolódott a vörös hajú könyvelő, aki minden takarékpénztárban a legutálatosabb ember, mert csak a kontókat írja.

- A gazdasági dolgok a kisujjamban vannak - felelt az alkonyi könyvtárlátogató. - Valamely verseskönyvet keresek, amelyből a kis onokámnak kiírhatnék néhány verset.

Az utálatos könyvtáros magában kuncogott, és valami szerelmi dalgyűjteményt nyomott a látogató kezébe. Jól tudta ő, hogy mire kellenek a versek! Szivarválogatás közben a szép Sternnének kell azokat mondogatni, hogy ettől az asszonytól, akinek szeme, arca, ruhája olyan cifra volt, mint tengeren túli szivarskatulyái, bizonyos mosolygást lehessen kiérdemelni.

Sternné nagytrafikját csak az úgynevezett előkelő úriemberek látogatták, akiknek gusztusuk és pénzük volt a trafik különlegességeire. Azt lehetne mondani, hogy a helybeli mágnások járták meg a három lépcsőt, amely ehhez az ördöngösen cifra asszonyhoz vezetett - még sárga-fekete szoknyákat is mert viselni, pedig meglehetősen erős függetlenségi párt volt a városban. A cigányos kötényei miatt pedig nyugtalankodni volt szokás még a legrendesebben előkészített ebéd utáni álmokban is - amikor a hűvös bőrkanapén anélkül nyújtózott el az úriember, hogy az álombontó feketekávét felhörpintette volna.

Zárdai az agyagszínű bajusza alatt csupán csendesen káromkodott, amikor a 48/49-es honvédek elnökét látta kifordulni Sternné boltjából, és az utcán viharosan, fuldokolva kezdett köhögni az öregember, miután odabent a boltban ezt nem merészelte tenni.

Minek szivarzik már az ilyen vén fickó? - kérdezte magában Zárdai.

Székét megfordította, és a Fánnika szivarosboltját kezdte nézni.

Fánnika csak kicsinyben árulta a trafikot, ámde ez a körülmény nem ártott boltja forgalmának. Zárdai és talán mások véleménye szerint is az volna most a helyes szembeállítás, ha Fánnika valamely galambszelíd, havasodó háztetejű, őszi szél által tisztára söpört, idejét múlt kisasszonyként ütötte volna fel sátrát szemközt a cifrálkodó Sternnével. Holott Fánnika minden tekintetben lepipálta volna Sternnét, ha a trafikosnék pipáznának. Fánnika megtermett, dalmos, a férfitekintetből dugóhúzót csináló teremtés volt, akinek a pihegése, a sóhajtása, a morfondírozása kihallatszott az utcára, hogy a hetivásáros szekerek lassítani kezdtek a bolt előtt. Talán mondani akar valamit a kisasszonyka? - gondolta magában az a vén falusi kántor is, akinek csizmaszára még régen kétfelé tágult a sok állva éneklésben, a különböző sírvermek mellett. Talán friss Sultán cigarettái, Jenigéi, Londresz szivarjai érkeztek Fánnikának - gondolta magában az egyszerűbb gavallér, aki a boltocskából Fánnika madárcsicsergését hallotta.

Fánnika boltja felelt meg az úgynevezett polgári kaszinónak, amelyet akkoriban kezdtek minden városban alapítgatni, miután az önkéntes tűzoltóságot már megalakították. A mágnásvilág csak járjon Sternné fekete szivarjai és tengeren túli dohányai vásárlására, majd megadja az árát, mert az erős dohányzásnak, a bajuszfestő nikotinnak, a tömjénnél is sűrűbb füstnek: majd megjönnek a következményei. Mit bánja azt Sternné, ha vendégei a másvilágra hurcolkodnak, huncut mindig akad, aki szivarválogatás ürügye alatt elmondogatja azokat a szavakat, amelyeket egyébként már senkinek se merne elmondani. - De Fánnika vigyázott a vendégei egészségére. A polgári osztálynak soká kell élni, amíg annyi vagyont kuporgathat össze, amely vagyonnak a tudatában nyugodtan várhatja az utolsó órát. Mértékletesen kell dohányozni a polgárnak, hogy az asszony férje étvágytalansága miatt ne szidja Fánnikát, és még a legöregebbnek szájából se ragadják ki a harsányan köhögtető pipaszárat. Fánnika tehát mindig hangsúlyozta, hogy az ő trafikjának vevői hosszú életre számíthatnak, mert ő éppen csak a burnótból tartja a legerősebb fajtát, amely arra jó, hogy a haldoklót darab ideig visszarángassa erre a világra.

Kár, hogy Fánnika külsejében nem követte erkölcsi elveit. Szűk, piros ruhái mindjárt megrepedtek, ha csak egy hevesebb mozdulatot tett. Hímzett blúzai a mézeskalácshoz voltak hasonlatosak. Haját mindennap fodorintotta, mint a zongoratanárnők. Olyan rövid, testhezálló kabátocskákban ment az utcán, mint a postáskisasszonyok, akik vidéken a hivatali blúzukat hordják.

- Kár - mond Zárdai, aki magányos ember létére csak ezt a két nőt ismerte a városból -, csak a bikficeknek tetszik, ha a nők a megpattanásig fűzik magukat.

*

Zárdai, bár idevalósi ember volt: a diplomája megszerzése körül annyi esztendőt töltött távol a várostól, hogy jóformán idegen embernek érezte magát. Ha megfordult volna a barátságos korcsmákban, például a Rigóban, ahová azok az öregurak jártak, akik már nem tudtak egyebet mondani a nőkről, mint rosszat, ha letelepedik vala a Casino könyvtárába, ahol az öregedő uracskák a verseket írogatták ki Sternnéhez, ha betekint a polgári házak belsejébe, ahol az asszonyok nemegyszer ragadtak seprőt Fánnika „büdös dohányai" miatt, amelyekkel férjük a lakásukat telifüstöli: akkor bizonyára még egyebet is csinált volna, mint naphosszant a kistrafik és a nagytrafik között ül a kezében hordott széken. Ráeszmél vala, hogy ezen hölgyek boltjaiba csak szivarvásárlás céljából szokás betérni, kedveskedéseiket átvenni, a Portorikókkal és a Havannákkal együtt, mégpedig többnyire délelőtt, mikor a rendes ember ellátja magát az egész napra való szivarporcióval. A dohánytárcák nagy gondossággal megtömetnek, sorrendben következnek a délelőtti cigaretták, az ebéd utáni szivarok, az esti pipadohányok, mintha valamely titkos jelekkel meg volnának számozva következésük sorrendjében. Egy igazi dohányos ember sohase venne más időben szájába leharapás végett egy olyan szivart, amely ebéd utánra van félretéve. És csak a lumpok vesznek cigarettát máskor is, mint délelőtti időben.

De Zárdai a diplomái miatt mindezt nem tudhatta, mert ő maga nem volt dohányos.

Csak üldögélt tehát tovább, és elnézegette a helybeli úriembereket, hogyan tartanak a trafikból a sörház felé. Sternné vevői a sörház fehér terítékes részében telepedtek meg, és a söröskorsók mellett politikáról beszélgettek. Csak néha vetettek egy-egy pillantást az új fajtájú szivarra, amellyel Sternné aznap meglepte őket. Nem drágállották, nem dicsérték a szivart, mágnásos közönbbel néztek füstjébe, mintha mindig ezt szívták volna.

Fánnika vevői azonban a sörház ama része felé igyekeztek, ahol pirossal és kékkel volt megterítve az asztal minden hetivásár után. Itt körülbelül mindenkinek megvolt a maga helye, amelyhez piros szívvel és fekete makkal díszített gyufatartó járult. A Fánnika cigarettái már nem füstölögtek el minden megjegyzés nélkül. A Sultánok, a Jenigék, a Hölgyek azonban meg lettek az ujjak között forgatva, mielőtt a tűzáldozatnak átadattak volna. Csendes vitatkozás kerekedett arról, hogy a fiumei vagy a temesvári gyártmány sikerült-e inkább ezen a héten. Sőt akadtak Fánnika vevői között olyanok is, akik a Dráma cigarettát nem adták volna oda Sternné legfinomabb papírtekercséért sem.

- Bolond az állam, hogy ilyen olcsó pénzen méri a legfinomabb cigarettáit - mondogatták a Dráma kedvelői.

És az olcsó, jó cigaretta mellett előparancsolták söröspoharaikat, amelyből névre szóló volt mindenkinek: és csakhamar vidám kedv kerekedett, tréfák, kacajok repültek, hangos hahoták kerekedtek, és Zárdai, aki távolról nézte a jelenetet, összehasonlítá magában a fehér asztalnál unatkozó társaságot Fánnika vevőivel. És hosszas megfigyelés után elhatározta, hogy Fánnikánál tanul meg dohányozni, mert ezt a tudományt kezdte elengedhetetlennek tartani a három diploma mellett.

*

Megtanult-e Zárdai dohányozni Fánnikától?

A hagyomány szerint: nem, mert a különc uraság a piactéren, ahol turistaszékén elhelyezkedett: Fánnika dohányától olyan beteg lett, hogy szénásszekéren kellett házához szállítani. Napokig nyomta az ágyat, és Fánnikát végleg kiirtotta szívéből.

Az öregedő agglegény, midőn ismét visszatért a piactérre, hogy a mindennapi élet örömeiben részt vegyen: most már özvegy Sternné boltjához húzódott közelebb. Nem ment olyan gyorsan a három lépcső megmászása, amely három lépcső a cifra asszony boltjába vezetett, de végül mégiscsak odabent volt a trafikban Zárdai, a háromdiplomás úriember.

- Valami nagyon finom szívnivalón szeretném megtanulni a dohányzást - kezdte a maga félszeg modorában a héttanyás gazda. És nem mert Sternné lángoló szemébe pillantani.

- Ma kaptam valamely nagyszerű Havanna szivarokat - felelé az asszony, és tűzzel szolgált Zárdainak.

Zárdai kiült szokott helyére, a piacra, de egyszer csak azt hallja, hogy nagy lárma kerekedik körülötte, az emberek összefutamodnak, kiáltozás, sikoltozás keletkezik, a közeli laktanyából kirobognak a tűzoltók.

- A bolond Zárdai most már a nagytrafikosnéba szeretett bele - kiáltozta egy szájas asszonyság.

Zárdai most már orvosok kezébe került, akik talán végül ki is gyógyították oktalan szerelméből.

(1927)

A kidobott vendég

Régebbi beszélyíró módjára: tisztelettel figyelmeztetem olvasóimat, mielőtt valamely ildomosan kötelező megjegyzés kimondására ragadtatnák magukat az olvasmány címe miatt: nem valami hétországbeli korhelyről szól elbeszélésem - amely korhelyt öklendező hazugságai, fokhagymás tréfái, végül illetlen kötekedései miatt vettek üldözőbe mindazok a korcsmárosok és korcsmajáró vendégek, akik hajdanában Magyarországon a Kárpátoktól a tengerig napjában legalább egyszer minden széket elfoglaltak, amelyek a korcsmákban feltalálhatók voltak (mármint a vendégek); minden poharat megtöltöttek (mármint a korcsmárosok), amely poharak éppen úgy útba estek, mint azok a poharak, amelyek rendszerint mellékutcák falaiból nyúlnak ki kopott bádogtáblákra festve, de emberemlékezet óta bőségesen ömlik szájukból a friss csapolást jelentő fehér hab, hogy elgondolkozásra késztessenek minden szomjas embert, aki ezen a tájon elhalad, de megtöltenek olyan poharakat is néhanapján (vásárkor, ünnepkor), amely poharak látszólag megérdemelt nyugalmat élveznek valamely pókhálós vakablak búskomorságában, vagy pedig polcokon, amelyeket évei előrehaladtával mind kevesebbszer közelít meg az öreg korcsmáros, mert nem akar egészségrontó veszekedést kezdeni a ház népével azon dolgok (temetői homokok és kicsorbult edények) miatt, amelyek az ilyen polcokon a véletlenül jó állapotban maradt, de szivárványszínűvé vált poharak társaságában találhatók... (Milyen kiábrándító a szivárvány orgonahangú színeivel, egy ócska pohár oldalán! Mintha valamely korhely ördög lopta volna el az égről a szivárvány színeit, hogy gonosz bandukolásaiban a maga poharait tegye tetszetősebbé, mint ahogy kitanult női perszónák gyakran mázolják magukra ártatlan hajadonok kellemeit.) Nos, elbeszélésünk hősét még azokból a korcsmákból is kidobták, amelyekbe már hiába köszöntött be az üvegestót, új poharakat kínálván, a befalazott ablakok párkányain csupa olyan poharak álltak, amelyeknek vendégei régen a temetőbe költöztek. Vajon miért dobták ki hősünket a korcsmákból, holott az ivó görbe padlóját nem verekedési szándékkal méregette fel lépteivel; a konyhába se azért kukkantott be, hogy onnan darab pecsenyét vagy más ellophatót magával vigyen? Olyan régi töltött káposztáknak a szagát sem hozta magán a köpönyegével, amely szagra még az olyan ódon korcsmavendégek is szimatolni kezdenek az orrukkal, akik egész életükben nem szagoltak mást, mint dohos, régi boroshordókat, amikor a vén korcsmáros ezen szívességre őket felkérte: vajon használható-e még a hordó, érdemes-e őt a pintérhez küldeni, hogy rendbe hozza, mint az orvos próbálkozik néha a nagybeteg öreggel? Nem volt elbeszélésünk hőse köpönyegének semmiféle olyan szaga, amikor azt lekanyarította válláról, hogy néhány öreg vendégnek a 68-i kolerajárvány juthatott volna eszébe, amikor tudvalevőleg nem lehetett a házból kimozdulni a mindenfelé heverő holttestek miatt.

Lássuk tehát, miért dobták ki hősünket minden korcsmából, ahová betette vala lábát? Az igaz, hogy Loncsosnak hívták, amely név esőben elázott, vízzé vált szőlőkre, szüretekre emlékezteti vala a legtöbb borivót, de akkoriban még nem volt szokásban, hogy az ember nyomban belépésekor a valódi nevén bemutatkozzon, akár a tiszteletre méltó korcsmáros uraknak is. A legtöbb vendég olyan könnyűszerrel lépdelt be a küszöbön, mint ahogy a madár száll fel a fára, anélkül hogy jelentősebben köszöngetne. Más vendégek mindenféle vidám üdvözleteket mondtak, akár harminc esztendőn át, amikor a korcsmába beléptek, és életük végéig nem vették észre, hogy már csak egyedül mulatnak bohó beköszöntőjükön. A legtöbb vendég, aki a korcsmába befordult, mondott valamit a bajsza alatt, amiről nem lehetett tudni, hogy jóestének, jónapotnak vagy káromkodásnak számít-e, de hát régen tudjuk, hogy az emberek nem köszöngetés szempontjából térnek be a korcsmába. Loncsos, akiről itt több szó lesz, mindig olyan időszerűen és hangosan köszönt, mint egy iskolás fiú, aki fejében hordja a

toronyórát. Sohase mondta volna például ebédidő elmúltával, hogy: jó étvágyat kívánok! Az emberek megbecsüléséhez tartozik, hogy feltesszük róluk, mindenki idejében megebédelt. Aki ezt nem tette, azt sajnálni lehet, és részvétes fejbólingatással meghallgatni történetét arra nézve, hogy miféle dolog, váratlan esemény gátlá meg abban, hogy déli harangszókor a nyakára kösse az asztalkendőt. Loncsos szerette, ha az ebédidőt mulasztó emberek az adóhivatal lassúságára panaszkodtak, miközben a késedelemért szinte bocsánatkérően törölgették tányérjukat. Loncsos ugyanis még életében nem volt az adóhivatalban, és ilyen panaszok hallatán igazat adott magában.

Loncsos például abban az időben, amikor az ebéd íze még a szájában volt: szeretett betéregetni józsefvárosi korcsmákba, ahol leginkább olyan vendégek jártak enni, akik a hónap elején vagy a hónap közepén előre kifizették kosztjukat, vagy pedig kis könyvecskét váltottak, amelyből különböző levélbélyeg formájú jegyecskékkel fizettek. Igaz, hogy kisebb porciót hoztak az ilyen vendégnek például a Matyiban (mi azt jelentette, hogy a vendéglő Mátyás királyhoz volt címezve), de annál nagyobb ételadag járt az ilyen bélyeges vendégnek például özvegy Teneriné vendéglőjében (a Szilvafánál), aki asszony létére minden vendégét élete végéig megtartani szerette volna, miután Teneri urat rossz bánásmódjával sokkal korábban a másvilágra üldözte, mint ezt a vendégek gondolhatták volna; most tehát minden szeretetét vendégeire pazarolta, özvegyemberekre, nőtlenekre, elváltakra s egyéb bajbajutott férfiakra, akik csöndes rezignációval megnyugodtak abban, hogy ebédelni immár egész hátralevő életükben korcsmába járnak. Ebből a fogadósné-szeretetből jutott még Loncsos úrnak is, holott a bölcs asszonyság előre tudta, hogy L. urat előbb-utóbb ki kell vetni az étkezdéből.

- Ma paradicsommártás volt a húshoz - kezdte Loncsos igen csendesen, amikor valamely asztal mellett valamely ismerősét felfedezte, és ahhoz letelepedett. - Ne is tessék kérdezni, honnan tudom, habár gazdasszonyos ember létemre ma is otthon ebédeltem, mint közönségesen. A paradicsommártás valamely olyan étel, amely még annak a ruháján is foltot hagy, aki a korcsma előtt elmegy. Nem lehet elbújni előle senkinek sem, ha egyszer kinyitották azt az üveget, amelybe nyáron bezárták, mint valami szellemet. Csalogat a színével, különösen, ha bőven adják, mint például ebben a korcsmában. Némely némber annyira bolondja a paradicsommártásnak, hogy megfürödni szeretne benne, amikor a villára tűzött húsdarabot úszkáltatja a mártásban. Azt mondják, hogy van ennek a körülménynek valamely tudományos magyarázata is, de én mint egyszerű ember csak annyit tapasztaltam, hogy ez a legolcsóbban előállítható mártások közül való, különösen akkor, ha a vendégnek nem jut eszébe külön cukrot kérni a mártáshoz. A mártás, bár olcsó, megteszi minden kötelességét, amit egy mártástól várhat a vendég: bepirosítja a főtt marhahúsnak ama hulladékos részeit, amelyeket egyébként levagdalna a vendég, mint olyan részeket, amelyeknek megmaradása a húsdarabon csupán a mészáros vagy a szakácsné hanyagságán múlott. Hiszen kedves dolog a marhahús karéján ama keskeny faggyúréteg, amely úgy csillog, mint a hold udvara, de amikor ehhez az álomképbeli jelenséghez mindenféle bőrfoszlányok, gyanús húscafatok is járulnak, amelynek helyük voltaképpen a vágóhidak körül nyalakodó kutyák bendőjébe illenék, akkor gondolkozóba kell esni az embernek, hogy vajon a pacalos, romlásnak leginkább kiszolgáltatott lágy hulladékokkal egyetemben fürössze meg az ember húsdarabját a paradicsommártásban, vagy pedig előbb lemetélgesse ezeket a függvényeket, amelyek voltaképpen a húsnak az erejét adják, amelytől a mészároslegények és mészároskutyák növekednek.

Valamely paradicsomfoltos szalvéta megől felelt az ismerős:

- Igazi marhahús nem képzelhető úgynevezett zilás, bőrös, hulladékos, csontos részek nélkül.

- A csontos részekről nem beszélek, mert ahol csontot mernek adni a marhahúsra: ott valóban jó a hús. A csont mellett érezni meg a hús romlottságát voltaképpen, hiába adja a fogadós

ibrikben vagy akár tálkában a paradicsommártást. Még a gombamártáson is átérzik a hús ódonsága, pedig a gombamártás talán az egyetlen, amely kellő szakértelemmel készítve: versenyez a paradicsommártás fiatalos, télen is fiatalos hatásával. Igaz, hogy a gombában mindig érezni némi élemedettséget - az ő íze a férfi és a nő íze, aki már túlesett az első fiatalságon. A gomba az a növény, amely minden körülmények között öregen jön a világra, mert akár a pince, akár az üvegház, akár az erdő földjében világrajövetele előtt van ideje gondolkozni a dolgokon. Ő már egy kis öreg akkor is, amikor az erdészlányok nevetve rátalálnak az esős éjszaka után. Friss gomba! Pedig mennyit gondolkozott ő már a föld alatt, mielőtt rászánná magát, hogy az emberekkel megismerkedjék! Egyébként a paradicsom- és gombamártások között az is nagy különbséget jelent, hogy az előbbi, mármint a paradicsommártás élvezetéhez voltaképpen mindig szükséges egy darab hús, kenyér, rizs, hogy illúziót keltsen, míg a gombamártás egymagában is elegendő ahhoz, hogy az ember kikanalazza a maradékot, miközben elgondolkozva hajlik a mindinkább tisztuló tálka felé, mintha életének múlt idejét kezdené közelebbről és közelebbről látni. Maholnap elfogy az utolsó kanállal a bőven szolgáltatott gombamártásból, és legfeljebb kenyérhéj marad a kezünk ügyében, amellyel a tálat kitörölgethetjük, ha egy és más ízeket vissza akarunk idézni.

- Az életfilozófiának vajmi kevés köze van az ételek ízeihez. Éppen azok az emberek esznek a legpompásabb étvággyal, akik oda sem gondolnak az életre, az ételre.

A paradicsomfoltos asztalkendő nem fejezhette be szavait (pedig bizonyára lett volna még némi mondanivalója), amikor Loncsos úr egy levéljegyre mutatott, amelyet éppen akkor tett el harmonikás, sokatmondó bőrtárcájába a szomszéd asztalnál a pincér.

- Lajos, mutassa csak azt a jegyet! - kiáltott fel csendbiztosi hangon Loncsos úr, mintha valamely nagy pénzhamisítás ügyében nyomozna. - Íme, itt van egy ételjegy, amelyet nyilván valamely kisebb, dologtalan nyomdában nyomatott kínjában a nyomdász - a nyomda valamely mellékutca pincéjében van, patkány- és festékszaga van. És íme a nyomtatványon, mióta özvegy Teneriné ráütötte vendéglői pecsétnyomóját: világosan érezhető a paradicsommártás szaga. Mert ez a jegy már tudja, hogy őt paradicsommártásért tépte ki füzetéből tulajdonosa. Amint a sírkoszorúkról is messziről megérezhető, hogy öreg vagy fiatalember koporsóján szolgáltak darab ideig. Tessék megszagolni a paradicsommártás sírkoszorúját, és nyomban érezni fogja rajta a kamara felső polcának a szagát, ahol a paradicsomos üvegek állanak glédában.

- Kérem - felelt az attakírozott vendég, még mindig asztalkendője mögé rejtőzötten -, azt már hallottam én is, hogy földünkön minden tárgynak, embernek, lénynek megvan a maga speciális szaga, amely mással össze nem téveszthető; de hogy éppen ennek a hitvány paradicsomdarabkának legyen paradicsommártás szaga: nem érthetem, uram.

Loncsos, ama egy deci bor mellett, amelyet az ebéd utáni szájvíz kedvéért fogyasztott (amelyre annyiféle nevet tudott kitalálni, hogy a csaposlegényt mindennap bámulatba ejtette, és fejtörésre késztette - nevezvén azt füttynek, tréfának, hosszúlépésnek, macskaugrásnak, bakterháznak, puffancsnak egyaránt), egy deci borocskája mellett olyan mozdulatot tett, mint aki most véglegesen leszámol ellenségével - a poharat kellő távolságnyira tolta kezétől, valamely étvágyas passzióval gombolta ki a mellénye alsó három gombját, csemegés krákogással fordult el az asztaltól, amellyel az ilyen kisebbfajta vendéglőkben szokás bizonyos műveletek elvégzésekor: nem viselkedett volna különben akkor sem, ha a másodszori megebédelésre gondolt volna, de némelyek szerint az sem volt néha egészen bizonyos, hogy Loncsos egyszer is megebédelt. Mondókáját esküvéssel kezdte:

- Nyomban viszontlássam ama kispörköltet, amelyet ma délelőtt, hivatali körutam alkalmával élveztem Hintenreiter barátomnál, a Koszorú utcában. Pedig ilyen pörköltet csak akkor főznek, amikor a *Vendéglősök Lapjá*-ban hetenkint előre közölt program szerint a csütörtöki gábelfrüstököt a vendéglősök Jó Barátok Köre Hintenreiternél rendezi. Persze, ilyenkor nemcsak a vendéglősök jönnek elő a város különböző részeiből, piaci bevásárlásaik után (miután az egyfogatú kocsit vagy az érdekes kosarú szakácsnét hazaküldték előre a bevásárolt holmikkal, amelyek tetején rendszerint karfiol, sóska, újhagyma, friss spárga foglal helyet, kóstolóban a család részére), hanem előkerülnek más jó barátok is, akik Pesten adnak valamit a gyomrukra, és minden héten kijegyzik az újságból, hol tartják meg a szokásos vendéglős-reggelit. Én, aki hivatali állásomnál fogva amúgy is könnyen felmenthetem magam az íróasztal mellett való görnyedéstől (többet ennél sohase lehetett megtudni Loncsos úr hivatali állásáról), előveszem sétapálcámat a sarokból, és könnyed, vidám léptekkel megyek el a bizalmas összejövetelekre, amelyeknek dátumát noteszem mutatja. Természetesen mindig ott találom néhány vendéglős barátomat, akiknek az arca ilyenkor olyan pirosra van beretválva, mint a cékla, akik örülnek, ha öklükkel bizalmasan hátba vághatnak: Nos, amice, hogy ízlett a múlt heti reggeli Neuzidler Gézánál? - kérdezik. De ez a bizalmaskodás nem jelent egyben tiszteletlenséget is irányomban, mert hiszen akkor nem volnának kíváncsiak véleményemre. Én megdicsértem Géza reggelijét, megdicsérem most is, mert valóban olyan gombóccal sehol sem kedveskedhetnek a vendégnek, mint itt a savanyútüdővel. Megdicsértem még a két hét előtt rendezett vendéglősreggelit is a Svábnál, és pontosan emlékeztem azokra a kis alakú, de igen zamatos, egy harapásra való, de mégis kiadós töltött káposztácskákra, amelyeket ugyan egy fogra valónak mondanak, ámde őket ama káposztákból készítették, amelyek legelőször mutatkoznak a Duna-parti piacon. Podmaniczky Frigyesnek lehet beretvaélűre vasalva a nadrágja, de ilyen káposztát még ő sem evett, mint akkoriban mi ettünk a Svábnál. Valami-képpen még néha azt is elhitette magával az ember, hogy nem is annyira a töltelékek voltak fontosak, hanem azoknak a káposztáknak az ízei, amelyek még csak kis gyaluval vagy késsel felvágottan, torzsástól, erestől, csomóstól kerültek a fazékba. A káposztának eme szívgyökerei fiatal korukban vetélkednek az első szerelem ízeivel. Érezni rajtuk a tavasz folyadékainak illatát, érezni rajtuk, hogy ezek a csomók, erek választják ki a kertek felett lógó friss esőkből azokat a nedveket, mint tudós kis gazdasszonykák, amely nedvek alkalmatosak a káposzták neveléséhez. Jól tanultak Géza reggelijének káposztái, amelyek a levelekbe enyhén pakolt töltelékeket körülvették, nem is annyira a késfokra vagy villára várakozván, mint inkább a kanálra, amellyel alaposan lehet dolgozni. Persze nem hiányzott a káposztából néhány faladék sódar, amolyan piros, otthon füstölt kis sódar, amelynek előnye éppen az, hogy kis termetűnek jött a világra, így könnyebben füstölhető. Az ilyen sonkának a csontjai is vékonyak, gyermekesek, az úgynevezett sípcsontot a kés végénél öregember is lerágicsálhatja. Ismétlem, hogy a Koszorú utcában, Hintenreiter barátunknál is volt bátorságom hangos szóval dicsérni Neuzidler Géza merész újítású, töltött káposztás reggelijét (amelynek elfogyasztása után Géza nagy örömére legtöbben így sóhajtottak fel, hogy „kampec az ebédnek," mire mindig akadt vigasztaló, aki felelte, hogy vendéglősreggeli után ez már így szokás), volt bátorságom megmondani az igazat - de a sörgyárat állandóan szidalmaztam, hiába küldtek extra hordókat a vendéglősreggelihez, mi, régi vendégek, tudjuk, hogy miféle ármány lappang az extra hordócskák mögött, még ha ugyanabból a sörből küldenének is, amely sört valamikor külön főzték az öreg Drehernek, valamint Ferenc Józsefnek. A sörgyár a vendéglősök piócája, szavaim tehát kellő hangolásra találtak, mert nem kell a vendéglősnek abszinttal kevert kínai cseppeket bevenni, hogy megjöjjön étvágya a káromkodáshoz, panaszhoz, mérgelődéshez, amikor a sörgyárról hall, bármily régi összeköttetés van is közöttük. A vendéglősreggelin tehát hiába hozta be két kezében a söröshordócskát a csaposlegény, mielőtt a rézcsövet belenyomta volna. Az aranyos lé gárdatiszti gallérját borzongva nézegették a vendégek, igaz, hogy

egyetlen hörpintésre mentek le az első poharak, mert mégiscsak passzió abból a sörből inni, amelyet Ferenc Józsefnek főztek, de az Öregúr nem iszik már többet, mint egyetlen pohos pohárral, amely pohár valamivel kisebb a kriglinél. Így aztán rövidesen rátértünk a borivásra, mert az igazi vizsgát a bornál teszi le a vendéglős. Sikerülhet, vagy elromolhatik valamely étel, még a pulykanyakbecsinált is a szakácsné kedve szerint, de a bornál nem lehet tréfálni, amikor hozzáértő emberek ülnek együtt, akiknek némelyike nemcsak a záp-, de a metsző-fogaival is megrágja a bort, mielőtt azt torkán leengedné. Nem beszélve azokról az igazi tudósokról, akiknek nyelvük forogni kezd, mint a motolla, a szájuk belseje ugyancsak szitává változik, amikor valamely ismeretlen bort kóstolnak. Van egy ismerősöm Budán, ahol félni kell a borhamisítóktól: aki az orrába is felszivattyúzza a bort, mielőtt megvenné. Ez a bor például sehogy se felelne meg budai barátom ízlésének - mondta Loncsos úr, és úgy tett, mintha orrával akarná felszippantani a *rüfkét,* ahogyan néha jókedvében a maga egy deci borát elnevezte. De szájával sem nyúlt hozzá, tovább beszélt az asztaltárshoz, aki ezalatt meg-fordította a nyakában függő asztalkendőt, olyanformán, hogy most a tegnapi vagy tegnapelőtti sóskamártás nyomai mutatkoznak vala rajta. Loncsos elámult:

- Itt sóskamártás volt? - kiáltott fel, mintha valamely váratlan dologról értesült volna. - Valódi sóskamártás, anélkül hogy én tudtam volna róla, pedig csaknem naponta megfordulok itt, amikor hivatali állásom megengedi? Mondja, kegyed valóban evett a sóskamártásból? Nem vadsóskából, amitől a tehenek felpuffadnak, hanem valódi, jó, szelíd kerti sóskából, amilyent kis kertjeikben várnak az asszonyok a földből előbúvni a tavasszal együtt? A sóskamártás előtt aztán le a kalappal, ha az megfelelő módon van elkészítve. A sóskamártás jelenti az ételek, az életek, a kedvek és étvágyak ifjú ízességét. Egyetlen asszony tudott voltaképpen sóskamártást főzni, a boldogult Tenerinek az első felesége, aki után Teneri a másvilágra ment a második felesége elől.

- Nem érdekelnek engem a maga komplikált családi dolgai - felelt most a sóskamártású asztaltárs, mert észrevette, hogy a vendéglősné kígyóbűvölő szemekkel kezd figyelni. A vendég pedig még akkor is gyáva, ha ételjegyes füzet van a zsebében.

Loncsos azonban nem hallgatott:

- Minden ételnek és minden embernek más és más íze van bizonyos életkorban. Én például most kezdem szeretni a tejfeles sóskamártást, amikor annyi mindent tapasztaltam, részint hivatali állásomnál, részint tapasztalataimnál fogva. Az élet és az étel csak tavaszkor ér valamit, amikor az ember azt hiszi, hogy ő találta meg az első sóskát a kertben, amikor azt gondolja, hogy egyedül van a világon, akire rábízatott az élet végigélése. Amikor még senki se számít komolyan, mert az emberek jönnek-mennek, rosszak helyett jönnek a jók - amikor egy rosszul sikerült ebéd nem tragédia, mert még annyi sok ebéd lesz a világon, hogy az embereknek bízvást van ideje elfelejteni az összes korcsmárosnékat, akik addigi életében szerepeltek. Ne legyen Loncsos a nevem, ha nem így gondolkoztam én is valamikor - oda se füttyentettem egy elmulasztott sóskamártásnak, mert bizonyosan tudtam, hogy még rengeteg sóska várakozik reám. Most már azonban fájni kezd minden elmulasztott ebéd, minden elmulasztott étel, mert azt hiszem, hogy ebben az életben azt többé pótolni nem tudom. Ki tudja, eszek-e még valaha sóskamártást?

...Ebben a borongós hangulatban Loncsos úr komolyan és végleges elhatározással kinyújtotta kezét érintetlen Kis Bánat iránt (ahogy borát néha nevezte), és szájához akarta emelni a szivárványszínű poharat. A pincér hátulról megfogta a kezét:

- Loncsos úr, van pénze? Hitele itt már régen nincs.

Loncsos úr eleresztette a poharat, felállott, anélkül hogy a pincérnek felelt volna, csupán asztaltársát fenyegette meg:

- Legközelebb újra bejövök így ebéd után, és tovább diskurálunk az ételek különösségeiről. Például a kenyér jóságáról. A bor édességéről - szólt, és emelt fővel távozott.

(1927)

Függvényesi, az ország keresztapja

Ez a történet még abból az időből való, amikor egy kövér budai professzor intézte el azt a dolgot, hogy ki micsoda nevet kapjon a névmagyarosítás után. Olyanféle aktus volt ez, mint valami keresztelő, amikor komaság, sógorság, szomszédság, távoli atyafiság mind azon töri a fejét, hogy milyen neve legyen az újszülöttnek. Ám az első aktusnál nem szokták megkérdezni a kisdedet arra nézve, hogy melyik név tetszene neki a sok javaslatba hozott név között. A névmagyarosításnál a maga ötvenkrajcáros bélyegéért azonban akárki válogathatott a nevek között.

Sok baja volt ezért a kövér budai tanár úrnak.

Ez a kövér ember sok cúgos cipő és ugyanannyi esernyő elkoptatása után (mert esőcsináló is volt, ha kilépett az utcára, aminthogy a budaiak ez idő tájt még ilyen apró nevezetességekben keresték az érvényesülést), a kövér ember végtére eljutott odáig, hogy a bizonyos pesti lapszerkesztők a kezébe nyomták ama leveleket, amelyekkel irodájukban őket a névmagyarosítás ügyében felkeresték előfizetőik. A vidéki előfizető, ez a derék, jóravaló ember felteszi magában, hogy kedvenc lapjának szerkesztője a vesszőzéstől kezdve a halál elleni orvosságokig mindenben tud tanácsot adni. Így: névmagyarosítás dolgában is. - A kövér budai professzor ezeket a leveleket szedte össze a különböző pesti lapszerkesztőségekben, amikor termetességét előreugró, rohamozó léptekkel vitte le a budai lépcsőkön.

Egyébként szép, komoly, megszélesedett, megvastagodott úriember volt az „ország keresztapja", amint ő magát elnevezte azokban a levelekben, amelyeket reggeltől estig írogatott a vidéki tudakozóknak névmagyarosításuk ügyében. Olyan ember volt, amilyenről az igazi házasságközvetítők álmodnak, akik szeretnének az összehozott házaspárhoz évek múlva is vizitbe járni az emlékezés évfordulóin. Szakállát csak két hetenkint nyesette, mint azok az emberek, akik már érzik belső tartalmasságukat, és ezért mit sem adnak a világi hiúságokra. Mellényeit bőre szabatta, mert sohasem lehet tudni, hogy mikor kell a mellény anyagát a nadrág pótlásához felhasználni. Inkább nagyobb kalapot vett, mint a feje, mert a kalapbélést mindig lehet újságpapirossal pótolni, de a kis kalapból az ördög sem tud nagy kalapot csinálni. Általában rendes ember volt, aki esténkint a feleségének, egy hegyes orrú, szimatoló asszonykának beszámolt minden napi cselekedetéről, miközben cipőjét lehúzta, és fájós lábait dörzsölgette:

- Ma azt ajánlottam egy délvidéki úriembernek, akit most Hercegnek hívnak, hogy nevét változtassa Hermányira. Tetszik neked ez a név? Hermányi? - kérdezte az ország keresztapja.

- Nagyon tetszik - felelt megindultan a bolhákra vadászgató asszonyka. - Egy Hermányi csak szép ember lehet.

Az asszony dicsérete igen jólesett az ágya szélén üldögélő tanárnak, mert az elismerést ott veszi az ember, ahol találja.

- Tudod, kedvesem, hogy én jártamban-keltemben nem töröm egyeben a fejemet, mint új és újabb nevek kitalálásán? - felelt a tanár ugyancsak illetődötten, és most a bal lábát kezdte dörzsölgetni, úgynevezett fluszpapirossal, amilyent mindig tartott erre a célra. - Ha végigmegyek az Aranykakas utcán, ha sétálok a budai bástyán, ha rohanvást járó lóvonatunk elől igyekszem félreugrani a pesti utcákon, ha Popper Nepomuki János kereskedelmi iskolájában tanítgatom a nebulókat a kettős könyvvitelre: mindig csak újabb és újabb szép nevek kitalálásán töröm a fejemet.

A bolhafogdosó asszonyka megértőleg sóhajtott. (A kövér tanár ama boldog férfiak közé tartozott, aki el tudta hitetni a feleségével, hogy mindig nagyon sok dolga van!)

- Megyek az utcán - kiáltott fel az ország keresztapja, és most már mindkét lábát munkába vette -, eszembe jut egy szó. Példának okáért ez a szó: szabály. Szabály, szabály, mondogatom magamban, anélkül hogy tudnám, ez a szó valaha hasznomra lesz. Ámde, mire az utca végére érek, már világos előttem, hogy ebből a szóból igen szép magyar nevet lehet komponálni, amely név viselőjének minden karakterét megmutatja, sőt hitelét is emeli, ami nem utolsó dolog a mai világban. Vajon kitalálod-e, életem társa, hogy milyen magyar nevet lehet formálni a „szabály" szóból?

Az asszony ebben a percben észrevette, hogy egy százlábúbogár szalad a régi budai lakás fala mellett. Ez kötötte le a figyelmét; különben sem volt valami találékony, ezért nem felelt.

A tanár megnyomkodta a lába kisujját, amely az időváltozást szokta jelenteni:

- Tudom, kedvesem, hogy te is csak asszony vagy, akit csupán a sikeres eredmények érdekelnek, az előkészítő munkálatokra nem vagy kíváncsi. Igazad van: ne is érdekeljen téged sohase, hogy mire gondol a férjed az Aranykakas utcában, ahol egyik korcsma a másiknak veti a hátát, ahol megátkozza az ember, aki a kövezetet feltalálta.

Az asszony elszégyellte magát:

- Természetesen a szabály szóból a legjobb volna Szabályi nevet alkotni, mert így benne van a szó végén az ipszilon is, amit a névmagyarosítók kedvelnek.

- Tévedtél, kedvesem - felelt szelíd leereszkedéssel az ország keresztapja. - A szabály szónak név alakjában nem szabad másként hangzani, mint Szabályosi, mert így mindent kifejez a név. Mért legyen minden Svarcból Kovács vagy Szabó, amikor itt van ez a gyönyörű szó, amely egy egész életre irányt, jellemet, sőt tán tisztességet is ád viselőjének? Ha nem hívnának Függvényesinek, amely nevet, mint saját találmányomat, egymagam viselem Magyarországon: szent becsületszavamra mondom, Szabályosi szeretnék lenni. Sajnos, törvényeink értelmében az ember csak egyszer magyarosíthatja a nevét. Szabályosi! Milyen rendes, gondtalan ember lehet az, aki valaha ezt a nevet viselendi?

- Szabályosi, Szabályosi - felelt a hűséges asszonyka, és az ura ágya szélére ült, miután már előkészítette lábait a holnapi járás-kelésekre (csak egy alattomosan járó lábgörccsel volt még némi baj, ámde erre nézve tudott valamely különös elhelyezkedést a tanár úr), lefeküdt, és a paplant, mint egy világban megcsalatkozott ember, a füléig felhúzta. - Szabályosi! - szólt az asszonyka, és megsimogatta az ura kéthetes szakállát, mintha ezzel a simogatással akarna bocsánatot kérni tudatlanságáért és figyelmetlenségéért, amellyel bizonyára megbántotta ezt a jó embert, aki egész nap az ország érdekében gondolkozik - Szabályosi!

A paplanból kidugta fejét az ország keresztapja. És gyanakodva kérdezte:

- Jutka, mondd meg őszintén, ha nem tetszik neked ez a név.

- Kedves, jó uram - felelt most áhítattal az asszonyka -, ez a név nekem annyira megtetszett, hogy ezentúl, ha megengeded, itthon, négyszemközött Szabályosinak foglak szólítani.

Nagyobb elismerés nem érhette az ország keresztapját.

(1927)

A szívnek is meg kell adni a magáét

Vénecske kisasszonyt már gyermekkorában így nevezte el valamely falusi nagynénje, aki régimódi bársonytáskával utazott, mintha mindenkinek ajándékot vinne a famíliában.

Akkoriban még komoly kétségbeeséssel fogadták Magyarországon az ügynöktáskával érkezett és fütyörészve készülődő rokoni látogatót; leginkább az olyan vendéget szerették, akinek poggyászai alatt csaknem leszakadt a kocsi. Nos, ez a nagynéni a nagy poggyászú asszonyságok közül való volt. Egy hétig csomagolt mindenféle ódivatú és modern útiládákba, mielőtt elindult hazulról. Talán éppen azért nem mert sohasem kipakolni, figyelte, olvasta, párna alatt hordta a kofferek kulcsait, de a zárakhoz nem mert nyúlni.

- Sohase jutok tovább innen, ha egyszer kipakolok! - kiáltott fel siránkozva még a második hónapi vendégeskedés alatt is.

Csak a régimódi bársonytáskával tett kivételt, azt felnyitotta, mégpedig gyakran, mert nem tudott nála nélkül lenni. Szinte fertályóránként szüksége volt erre a táskára, mintha ebben tartogatta volna az egész életét. A nagy, fulladásig megtöltött koffermagtárak: komolyan, karakter nélkül vették körül a bársonytáskát, mint a lakóházat azok az épületek, amelyeket sohasem nyitnak fel. Én már láttam olyan házat is, amelyet egy öregember valahol, valamerre megbosszankodva bezárt, és élete végéig haragot tartott vele, mint valami élőlénnyel. Még csak nem is közeledett feléje. A nagynéni a koffereivel nem volt éppen feszült viszonyban, hisz mindenhová elcipelte őket, de munkát, teendőt csak a legmegbízhatóbb bársonytáskának engedett maga körül. Ebből a céklaszínű táskából vette elő ama megjegyzését is, amellyel Ilonkát már ötéves korában „vénecskének" nevezte.

- Szép ez a gyerek, csak vénecske.

És Ilonka megmaradt „vénecskének" mindvégig. A nagynéni valóban addig maradt vala vendégségben Ilonkáéknál, amíg a halál megtalálta a keréknyomot. Aki a halál, az öregség vagy betegség elől utazik: az talpon legyen kakaskukorékoláskor, mert egy éjszakai tüsszentés elegendő ahhoz, hogy az országutakon nyomunkat kereső halál felfigyeljen. A nagynéni, miután a bársonytáskából kiadta az egyetlen vásárfiát, Ilonkát elnevezvén Vénecskének: leült a verandán, mint akinek dolgai rendben vannak. Persze, a halál meglepte. Vajon mi lett a lelakatolt, soha fel nem nyitott ládákkal, kofferekkel, amelyeket a furcsa asszonyság mindig magával hordott?

Miután elbeszélésünk idejében magam is a halál elől bujdostam, azon ürügy alatt, hogy majd utazásaimban feltalálom valahol ifjúságomat: szívesen felszállottam a kínálkozó bérkocsira, miután meggyőződtem arról, hogy az őszi nádashoz hasonlatú bajszú kocsis semmiféle betyáros bajuszpedrőt nem használ, és az úti készületnél korántsem annak felemlegetésére helyezi a fősúlyt, hogy hány és mindenféle fogadó található útközben. Vannak még ilyen bérkocsisok Magyarországon, igaz, nagy elvétve.

*

A Balatonnál utaztam kocsisommal elmúlt ifjúságom után, és a nevezetességre emelkedett fürdőhelyeket elkerülve: egy X. nevű kis faluban állapodtunk meg, egy szőlőhegy alján, amint talán már a múlt században is ugyanezt cselekedték azok az utasok, akik nem borvásár végett vagy egyéb üzleti ügyekben fogattak be, hanem érzelemből vállalkoztak arra, hogy egy idegen öregember egyhangú mozdulatait figyeljék a bakon, és ugyanekkor olyan névtelen gondolatok között robogtak át mindenféle tájakon, amely gondolatokat sohasem lehet elmondani.

Aminthogy a csillagos éjszakában utazó vándormadarak hangja is megfejthetetlen marad, amint elrepültek fejünk felett.

Ez a bizonyos X. olyan kis falucska volt, hogy még korcsma se volt benne, csak a szomszéd községben. A Balatont itt ősi nádas rejtegette, az emberek többnyire a szőlőhegy oldalában laktak. A márciusi napfényben egycsövű messzelátóm segítségével csakhamar felfedeztem a szőlőhegyen azt a házat, amelyben Ilonkáék laktak, igaz, hogy a zsindelytető nem volt olyan piros, mint a tihanyi kolostoré, barna volt - barna, kedves, mint a múlt idő, amint némelyek a háztetőket szeretik.

Márciusban és hegyoldalban még fűteni szoktak, olyan jóízűen, mint azokban a mesékben, amelyekből sohasem fogy ki a tavalyi venyige és korhadt szőlőkaró. Három kéménye volt a hegyoldali háznak. Az első kémény, emlékezetem szerint, két szobát jelentett odabent a házban, amely két szobában hosszú és igénytelen emberi életek rakosgatták volna fel a maguk hamujegyeit, ha nem lett volna serény gazdasszony a háznál. Az első kémény - még némileg pirosas és karcsú, mint valamely ódivatú gavallér, aki nem akar beleegyezni a megvénülésbe - jelenté a vizitszobát és a mellette lévő ebédlőt. Ugyebár ez nagy pazarlásnak látszik ilyen elhagyott helyen, ahol vendég ritkán fordul meg, de Vénecskéék azt mondták, hogy a falba épített cserépkályhának egészen mindegy, hány szobát kell fűtenie, azonkívül Vénecskéék amúgy is mindig itthon vannak, szeretnek kényelmes és csinos házban lakni. „Egyebünk sincs."

Az úgynevezett „vizitszobának" két ablaka volt, persze, szürkére festett zsalugáterekkel, mert a zöld zsalu nem való ilyen helyre. Ó, mintha most is látnám a szekrények sarkaira helyezett aranyos, színes, kínai porcelánvödröket a maguk terjedelmes Makkart-csokraival, belsejükbe hányt, virágmagos stanizlijaival és mindenféle levelekkel, amelyeket valaha azért helyeztek el itt, hogy el ne kallódjanak. Ezek a kínai vödrök egy más, elmúlt, előkelő világot jelentettek, amely világ akkor volt, amidőn a család egy hölgytagját bizonyos Stádion gróf akarta feleségül venni. A fiatal gróf valami regényes okból - egy közeli városka vendéglősnéje iránti szerelme miatt állítólag - főbe lőtte magát, és emléktárgyait, így a kínai vázákat, nem volt kinek visszaküldeni.

És a falakon, a vizitszoba falán elkezdődtek az arcképek, mint egy múzeumban. Körrámából szakállas, magyar ruhás férfiak tekingettek ki olyan meghittséggel, mintha csak a szomszédba mentek volna darab időre, ahonnan visszajövet ismét átveszik a maguk világát. Ezeknek a régi képeknek az elevenjei valóban olyan gyakran előfordulnak vala a vizitszobában szokásos beszélgetésekben, mintha csak az udvarra mentek volna az időjárás megszemlélésére, vagy pedig a halcsontból és acélból való női fűzők okozta szédületek elintézésére. Volt itt úri-ember, akit Fedornak neveztek, akire gyakran hivatkoztak régi tanácsadások történeteiben. Fedor, ez a zekszeres, komoly, holt mosolyú gavallér pisztolypárbajban esett el egy női családtag becsületének megvédelmezésében, minden szava, amelyre visszaemlékezhettek a vizitszobában: aranyat ért tehát. Az öregebb hölgyek néha tán még manapság is fejcsóválva mondják, hogy mily kár volt, hogy botor ifjúságukban nem figyeltek jobban Fedor szűkmarokkal osztott szavaira.

Nem messzire van innen egy női arckép, amelyet, mint Stuart Mária arcképét, szokták emlegetni a vizitszoba lakói. Persze, nem a szerencsétlen angol királynőről volt szó, hanem egy még szerencsétlenebb magyar úrhölgyről, aki szerelmi okokból végleg elhagyta a vizitszobát, hogy aztán csak műlovarnői ruhában járogasson haza hosszú évekig az idevaló emlékezetekben. Stuart Mária, bár már csak mesemondásokban élt, örök időkre konkurrense maradt minden hölgynek, aki a szőlőhegyi ház vizitszobájában megfordult. Senki sem ugrott fel az itteni hölgyek közül szüretkor az asztal tetejére ropogós táncban, cigány riasztással,

azon jogcím alatt, hogy ma ünnepli ötvenedik születésnapját. Becsületemre így volt - fiatal úriember-gavallér bámulva nézé a poharakat rugdaló hölgyet, öregebb úriember vérző orral vonult vissza, miután a hölgy tánc közben ügyesen megrúgta őt. „Így mulattunk valaha minden este a Nemzeti Kaszinóban."

Ám vessünk egy pillantást az ebédlőbe is, amely ugyan nem mondható valamely nagy szobának, az asztal mellől sem kell felállni, hogy az ember elérhesse a pohárszékre helyezett tálat, ha újra meg akar győződni annak tartalma felől. A faliképek, persze olajnyomatokban, mutatnak humoros vadászjeleneteket, az urak olyan ruhákat viselnek, mintha valamely régi színdarabból tértek volna vissza. De a tányérokon, evőeszközökön s egyéb asztali edényeken nem sokat változtat vala az idő, ha azok kellő tisztasággal kezeltetnek. A szarvasagancsos kések, villák megsérülhetnek, de sohasem válhatnak ragadóssá, mint a korcsmákban található, idősebb székek. Nem, itt nincs csorba tányér, sem szivárványos pohár, de még csak olyan asztalkendő sem, amely hasonlítana ama vidéki komédiás ponyvájához, aki amúgy is tönkrement, és az utolsó előadáson már azt sem bánja, ha ingyenes nézői akadnak. Az asztal- nál - amelyet kihúzni is lehetett csaknem a verandáig, hogy az asztal végén ülő vendégeknek legalább az legyen az örömük, hogy első kézből kapják a pincéből érkezett harmatos üvegeket - voltaképpen mindenkinek megvolt a maga helye. „Vénecske", a ház kisasszony lánya még az én időmben sem kapott helyet az asztalnál, még akkor sem, ha a környékbeli jegyző nézegette mindig kerekre, figyelmesre nyúlott tekintetével az ételeket, és megkopogtatta az üvegedényeket, hogy vajon nincs-e közöttük olyan, amely alattomban megrepedt? Nem foglal helyet Vénecske az asztalnál akkor sem, ha a környékbeli tanító volt a vendég, aki szívbajos szemével mindig a tavalyi márciusi ünnepélyre emlékezett, amikor ő zongorázott, és egy igen előkelő hölgy (Vénecske) halkan énekelt. A tanító olyan felöltőt viselt, mint a zongora- művészek, nagy karimájú, fekete kalapja volt, és gyakran felvetette azt a kérdést, vajon milyen lesz a legközelebbi márciusi ünnepély, mert azóta gyakorolja magát a zongorán.

Az ebédlőnek, akár volt vendég, akár nem: mindig töltöttkáposzta- vagy savanyúborszaga volt, Vénecske pedig a konyhát vezette, csak az új káposztából főzetett töltelékesen, valamint késő télben a valóban arra valóból. Nem tudta sehogyan sem megérteni, hogy a férfiak miért szeretik annyira a töltött káposztát, aminthogy már azt sem értette meg, hogy miért kell egy leánynak férjhez menni, aki amúgy is vénecskének született? A bor pedig badacsonyi volt, amely nem mondható savanyúnak, még holta után sem. Miért volt tehát az ebédlőnek az a különös, savanykás, kedvetlen szaga, amelyet sohasem lehet kiszellőztetni némely szobából? Egy visszautasított kérő azt találta ki, hogy Vénecske miatt, aki néhány hold szőlője birtokában mindvégig kitért a kérők elől. „Hagyjanak megöregedni, majd addig megjön az eszem."

Ámde az ebédlőbe is befutamodtak néha a jókedv egérkéi, akármilyen elhagyottnak látszott a falusi ház. Ezeket az egereket senki sem tudja kiirtani. Váratlanul cincognak, amikor a szív és a lélek legkevésbé van elkészülve fogadtatásukra. Ebben az ebédlőben is egy gondolatnyi idő alatt szokott a jókedv benyomulni - miért jött, ki hívta, ki mondta? A legszomorúbb ember sem tudja, hogy mitől vidámodik fel néha. „Sose megyek férjhez."

*

Távcsövemen figyelmezett másik két kéményről is tudnék sok mindent mesélgetni, mert hiszen e kémények se történet nélküliek, se a konyhakémény, se a vendégszoba kéménye. (A ház lakói fűtetlen szobában szerettek aludni.) Ám most ne ácsorogjon itt az utazó olyan hosszú ideig, amikor még messzi útja van ahhoz, hogy elveszített ifjúságát valahol megtalálja. Ceruzával levelet írtam:

- *Mikor bontja fel, Vénecske, a nagynéni ládáit?* - kérdeztem.

A fiákeres meglengette bajszát, mintha a hegymászás volna legkedvesebb passziója. Rövidesen visszatért a válasszal:

- *Majd ha maga megint fiatalember lesz* - jött a hegyről a levélke, éppen olyan formájú, mint mikor némelyek Vénecskét, még a járatlanabbak, olykor Ilonkának is nevezgették.

A hegy magas volt, és a szívverésem már nem bírja az ilyen magasságok bejárását. Valahol elveszett egy rugó a szívemből, pedig jól emlékszem, hogy egykor Vénecskének én tanácsoltam, hogy a szívnek is meg kell adni a magáét. Öregesen, alkonyatosan kocsiba szállottam, hogy olyan helyet keressek fel, ahol nem kell olyan magasságot bejárni, mint ahol Vénecske tiszta, halk élete muladozik. És nem is vár senkit.

(1927)

Varjúleves

Ez a történet még abból az időből való, amikor a magyarok szerettek otthon üldögélni.

Az Angyalzugban például sohasem lehetett lépéseket hallani; legfeljebb éjfélkor, a kísértetek órájában, amikor mindenki aludt. Ámde az nem volt lehetséges, hogy napközben láthatta valaki a szomszédját, ha csak lyukat nem fúrt a kerítésbe. A kerítések pedig többnyire sárból voltak építve, a tetejükön mindenféle vad növények teremtek, amelyeknek magvait a madarak hordták egyik házból a másikba, mert másvalaki amúgy is hiába kopogtatott volna velük. De a stiglincet, amely az ördögszekerek magvait piros mellénykéjében fütyürészve hozta: nem lehetett felelősségre vonni. Ugyanígy nem a szarkát sem, amely mindig a kertek végében szeret csatangolni, beljebb sohasem merészkedik, mert fél az emberektől. A cinke is maghordó madárka, ő pedig nagyon szereti a néma kerteket, ahol egyedül mulatozhat. Ilyenformán történt, hogy a kerítéseken, a kerítések mellett rengeteg csalán nőtt az Angyalzugban. A csalán bozótokká, ligetekké, sűrűségekké növekedett, miután senkinek se jutott eszébe irtani e mérges, csípős, haragos növényt. Az Angyalzugban tán örvendeztek is magukban az emberek, hogy ez a gyűlölködő növényzet választja el őket egymástól.

De azért mindenki tudta, hogy például Andercs, aki nyáron táncmester volt, míg télen henteskedett: mivel foglalkozik igazában. Nagy hajú, ragyavert, hóbortos ember volt - aki nem volt való erre a világra - koldus és rongyos - az igazság szerint régen a kertben kellene a madarakat ijesztgetnie, mégis tudott feltűnést kelteni az Angyalzugban, amikor csak egy vöröshagyma elfogyasztásához fogott is. A hagymával és a zsebkésével kiállott az udvar közepére, és onnan hangos szónoklatokat tartott:

- Bolond az egész világ, mert azt hiszi, hogy sonka vagy véres hurka nélkül nem lehet megélni - szónokolt Andercs, hogy az alvó házikókban olyan mozgolódás keletkezett, mintha a lakók leakasztanák magukat a szegekről, ahová régen felkötötték életüket. Holott a hús voltaképpen csak a vadembereknek vagy a vadállatoknak való, nem pedig rendes polgárembernek. Az igazi erő - a szellem, a fantázia, az eszprit, a nagy gondolat és a táperő a vöröshagymában van. Ez hosszabbítja meg az életet, ez mulasztja el a betegségeket. Ez teszi hűségesekké a nőket, hogy még bolhafogdosás közben sem gondolnak a hamiskodásra.

Andercs meghámozta a vöröshagymát, és nagy passzióval enni kezdte a levágott gerezdeket. Sustorgott, recsegett, harsogott fogazata alatt a hagyma, hogy kitüzesedett az arca, megizzadt a homloka. A szomszédság persze, amely a kerítések megöl vagy a padláslyukakból leste a bolond Andercset: nagy csodálkozással nézte Andercs táplálkozását. És a sánta szabó így szólott a feleségéhez:

- Keríts nekem egy vöröshagymát, megéheztem.

Máskor, őszi vermelések idején Andercs megint csak kiállott az udvarára, és káposztafejet tartott a kezében. A káposztának kivágta a torzsáját, és ropogtatva ette a kemény gyökeret.

- Hm, milyen balga voltam eddig - morfondírozott magában, mintha valami nagy felfedezést tett volna. Mire a megritkult csalánbokorban, de a száradozó bozótokban, a kerítéseknek állított nádcsomókban, de még a télire való kukoricaszárakban is, amelyek a házak elkülönítésére szolgálnak: zörgés támadt, mintha szél kerekedett volna. Pedig csak a szomszédság figyelt fel Andercs szónoklatára.

- Balga voltam, mert azt hittem, hogy a káposzta csak savanyítva, főleg pedig töltve élvezhető - folytatta Andercs, amint a káposzták torzsáit vagdalta, és ropogtatta fogaival -, pedig a káposztának a levele csak a kecskének való, nekünk, embereknek, a káposztagyökeret teremté az isten. Ebben van az erő, mint akár a csontban. Ebben van a halál ellen való védekezés, mint

akár a jámbor életben. Ebben van a jó, finom, nyugodt álom, ami csak kevés embernek az ajándéka. Bezzeg én gondtalanul alszom, mert a káposztának csak a torzsáját eszem.

- Hozzatok fel a veremből egy káposztafejet - szólt suttogva hozzátartozóihoz a gazdag tímármester, aki harmadik szomszédja volt Andercsnek, de egyébként még a köszönését sem szokta fogadni.

No de muladozott az idő, a fák és bokrok mind távolabbra mentek az emberektől, mintha szégyellnék koldusságukat, késő ősz lett. Andercs tökmagot pirított, és olyan hangos szóval dicsérte a tökmag jóságát, egészségességét, tápláló erejét, hogy aznap még a háziurak is tökmagot ebédeltek az Angyalzugban. Különösen azok, akiknek valamely vétek nyomta a lelkét. És valamiképpen könnyebben érezték magukat a tökmag elfogyasztása után. Majd mindenféle aszott kökényekkel, a földben felejtett répákkal, karalábékkal állott ki Andercs az udvar közepére, és messzi hangzó szóval dicsérte azoknak a mezei növényeknek a jóságát, amelyek egész esztendőben érnek, és így olyan erőre tesznek szert, mint azok az idegemberek, akiket a halál se mer bántani. Nem, sehogy se lehet meghalni annak, aki a földben felejtett kalarábéval táplálja magát, mert ez még a tormagyökérnél is erősebb.

- Főzzetek ebédre kalarábét - intézkedett háznépével a gazdag boltos, aki már réges-régen semmit sem tudott enni, mindent kiadott a gyomra. És a kalarábéból egy tállal evett.

Igazi ideje Andercsünknek azonban télen következett be. Disznóöléshez nem hívták, mert kiment a divatból. Otthon ült tehát, és mindenféle szerkezeteket állított fel a varjak fogdosására. Ezek a madarak ugyanis még Andercset is meglátogatták, mert még nem tudták, hogy milyen szegény ember őkelme. A mély hóba mindenféle csapóvasakat, hurkokat, csapdákat dugdosott, és az udvarát ellepő varjakra rádörrentette az ajtót, hogy azok ijedten elmenekültek a kopárságból. De néha egy-két varjú zsákmányul maradt a csapóvasakban.

A varjúlevessel - mert hiszen levesnek főzte meg Andercs a vadmadarakat - kiült a ház eresze alá, és ott fújta, hűtögette a forró levest. És így beszélt:

- Most már tudom, hogy miért hal meg annyi ember a világon, akinek módjában volna akár a legfinomabb pástétomokkal táplálkozni!

Andercs szavaira most nem rezzentek meg a csalánok, sem a bokrok, sem az örökösen reszkető, zirgő-zörgő kukoricaszárak, tél volt, kopár és üres minden az Angyalzugban is. Csak a padlásokon hallatszott valami dörömbölés, mintha unatkozó kandúr kergetné a száradó diókat.

Most már tudom, hogy az emberek botorul élnek, nem azt eszik, amit enniök kellene, hanem mindenféle haszontalanságokkal töltik meg a gyomrukat. Ártatlan állatok húsával, amely állatokat maguk mellé szoktattak meg alattomban. Pedig abban az állatban, amely az ember közelében, az ő táplálékán növekedett fel: annyi erő sincs, mint magában az emberben. Csak a vadban, a szabad természet gyermekében van erő, mert ő távol él az emberektől, és magára van utalva élete fenntartásában. Ugyanezért egy tányér varjúlevest nem adnék oda egy tányér legfinomabb tyúklevesért sem, mert a varjú a madarak igazi őse. Ő az a madár, aki mindent megeszik, amit a világ neki kínál. Ő az a madár, amely összeszedi magába a holtak és elevenek erejét, mert egyformán megeszi a holtat és az elevent. Ő az a madár, amely a legkisebb hulladékon is elél, mert abból is kiveszi a nagy természet erejét. Éljen a természet, amely a varjúban összpontosította a világ erejét.

A nagybeteg boltos, hallván Andercs szavait, félretolta a finom pecsenyéstálakat ágya mellől, felkelt, és mezítláb végigment az udvaron, hogy a varjúfogó csapóvasat felállítsa.

(1927)

A pincér álma

Némelyek azt hiszik tán, hogy a korcsma azért van az Órához címezve, mert ott örökké jár az óra, mintha a vendégeket az idő mulandóságára figyelmeztetné.

Hát igen, jár, járdogál az a hosszúra font bajszú óra, hogy ki ne menjen a divatból - mert van-e valami szomorúbb egy vendéglőben, mint az álló óra, amely valamely emlékezetes napon egyszerűen megállott valamely oly lehetetlen időben, amikor véletlenül senki sem tartózkodott a szobában, a barna faburkolt falak mellett senki sem kereste azokat a szögletecskéket, ahová olyan körültekintéssel telepszik le az igazi vendég, mintha élete hátralevő részében mindig itt akarna üldögélni - akkor állhatott meg az óra a belvárosi mellékutcában levő, úri kisvendéglőben, amikor szó se volt friss csapolásról, a vendég egy régi spájzcetlit olvasgatott, amelyet valamikor Lajos napján írtak, amikor a vendéglőst még Lajosnak hívták... No, de a mi kisvendéglőnk órája nem tartozott az álló órák közé, mert gondoskodott erről az öregedő pincér, akinek az a legfőbb bosszúsága, ha némely idegen vendég kiküldte az utcára, mint valami borfiút, hogy nézné meg a szomszédos órás kirakatában, mennyit mutat a középen elhelyezett nagyobbacska óra, amely tudvalevőleg meséket mondogat élményeiről a körülötte felakasztott, figyelmesen hallgató kis óráknak - pedig a vendég el sem utazott, csak éppen a pincért akarta szekírozni. Fridolin gondoskodott tehát arról, hogy az ébenfa tokjába zárt ingáját néha rezesen, vörösen vagy álmodozva megcsillantó nagy óra mindig járjon, még akkor is, ha olyan vendég tévedne a kis úri vendéglőcskébe, aki nemrégiben kapott ajándékba egy zsebórát, amelyet aztán minden feltalálható órával összehasonlítgatott. Fridolin minden szerdán és szombaton egy ócska biliárddákóval közelgett az órához, amikor a délutáni csendesség láthatatlan vendégek alakjában letelepedett a kisvendéglő finomkodó, kétszemélyes asztalkái mellé, amelyeket mindig párosítani kellett (mégpedig egybeillően, mint férjet és feleséget), ha például hármacskán jöttek a vendégek. Fridolin a délutáni csendben közelgett biliárddákóval az órához, mintha most következett volna el annak az ideje, hogy az órával négyszemközt maradván, gonosz lélek módjára azt megfenyítse, mint a gyermekkel vagy kiskutyákkal szokás tenni. A biliárddákóval, valamely különös megszokottság révén, öt perccel előretolta a mutatót, mert kézzel nem érhette volna el, aztán meghúzogatta azokat a fakózöldre kopott zsinegeket, amelyek az óra aljából kifityegtek, mint például az öreg szerkesztő cipőzsinórjai, aki minden szerdán és szombaton betért a vendéglőbe a közeli nyomdából, és pörköltlében két félkeményre főtt tojást evett, és megivott hozzá egy korsót és három „metszetet", mert hiszen az első korsó sört tulajdonképpen az utánuk következő „metszetekért" szokták a megállapodott, céltudatos vendégek fogyasztani. Az öreg szerkesztő megjelenéséről tudta tehát Fridolin, hogy ebéd után az óra felhúzása következik. De hogy miért igazította mindig előre az órát Fridolin, ezt csak az tudhatta, aki múlt időt, életet, szeszélyt ismer. Az óraigazítást Fridolin még kávéházi markőr korában szokta meg, amikor fodros-bodros fiatalember volt, telve reménységekkel, és a biliárdozó vendégeknek mindig többet számított öt percecskével, persze csak olyankor, ha a biliárdozó vendég a játék izgalmában levette szemét az óráról.

Nem volt tehát mindig ügyefogyott, öregedő pincér Fridolin.

Volt idő, amikor csak olyan hónapos szobában vett kvártélyt, ahol a háziasszony értett a frakkvasaláshoz is, mert Fridolin akkor még ki is sütötte a haját, bolondosan, vakmerően, mint egy világfi, míg most íme fáradtan ül le az óra alatt egy kellően elhelyezett nádfonatú székre, könyökét úgy párnázza feje alá, mint ahogy a sokat utazó emberek szokták, akik mindenféle helyzetben tudnak aludni. A túlsó falon, Fridolinnal szemközt egy nagyobb tükör függött,

amelynek előzékeny előrehajlásában volt valami a szabók szolgálatkészségéből, akik minden kuncsaftjuknak a csinosságát dicsérik. Fridolin azonban régi ismerőse volt a hazug tükörnek, jól tudta, hogy annak kedveskedése legfeljebb annyit ér, mint a kasszírnő mosolya cukros tálkái között, ezért ujjai közül inkább dühös grimaszokat vágva nézett a tükörbe, paprikásakat villant a szeme, mint az ökörszem, ha azt a konyhán jól megsütötték, mérges volt, mert csak ilyenkor lehetett mérges, amikor egyedül maradt a kis ebédlőben. Mérges volt kopasz fejére, amelyet valamikor „kaszinókopasznak" neveztek azok a konyhai nők, akik mindig a grófokról ábrándoznak. Oldalvást lengő szakálla, amely egykor szőke volt, mint egy szalmakalap, valóban úgy festett egyszer, mintha Fridolin nem volna messzire a főpincérségtől. A bajuszát természetesen egykor borotváltatta, amíg reménykedett, hogy egykor igazi urak közé juthat, most már csak a borbély festéke tud a tüskös szálaknak valamely hervadt színezetet adni.

De csak szombatonkint. És nem tetszett már neki a füle sem, amely mellett annyiszor próbálta meg a hosszú ceruzát, mint az ujján a karikagyűrűt szokta a boldogsága felé igyekvő legény-ember. Ugyanezért a szalvétával dühös mozdulatot tett a füle felé, mintha onnan valamely legyet akarna elzavarni. Aztán behunyta a szemét, mert ki kell használni azt a néhány percet, amelyben a vendégek aludni is hagyják az embert.

Vajon miféle álomképek kergetőztek Fridolin fejében itt, a kis udvari ebédlőben, ahová valóban csak olyan belvárosi vendégek tértek be, akik évek óta tudták, hogy hol van a kilincse a Bemenetnek, amely felé örök szimbólumként mutat egy bádogkéz, habzó söröskorsóval. Valamikor, amidőn Fridolin betette lábát ebbe a házba, minden nagyheti takarításkor újonnan megaranyozták a kezet, hogy a törzsvendégeknek legyen miről beszélgetniök.

- Láttad az aranykezet? Nos hát az fog először pofon ütni, nem a feleséged, ha többet ittál a kelleténél - mondta ott, a sarokban egy úriember, amikor még ott valaha három asztalkából össze kellett tologatni a törzsasztalt már a déli sörnél is. A vendégek ilyenkor mindig az udvarra néztek, amelynek hűvös, cúgos, házmesterbetegségeket lehelő kapuboltozata alatt valóban ott ragyogott az aranykéz.

Fridolin világosan hallja, hogyan beszélik meg a törzsvendégek egymás között, hogy vajon mibe kerülhet egy ilyen aranyozás, holott annak a kedvéért még senki se jött be a vendéglőbe.

- Igen, ha jó sört mérne Lajos barátunk - kiáltotta megint ama törzsfőnöki hang, amely mindig általrecsegett a többin, és ugyanakkor megkavargatta maradék sörét poharában olyanféle mozdulattal, mintha egy csepp sárga lét sem akarna magától elvonni, pedig valamennyi sörivó tudja, hogy az ilyenféle maradék csak illúziója a toroknak; bajuszfestésre jó; inkább újabb szomjúságra gerjeszt, és a hangnak ád valamely pufogó, rekedt lendületet, amely a csappal megcélzott söröshordó első hangjaira is meg az utolsókéra is egyszerre emlékeztet. - Igen, ha Lajos barátunknak volna annyi esze, mint a Király utcai Weisz Tóninak, aki kikönyörögte magának az öreg Drehertől még az Antaltól, hogy az úgynevezett svecháti Láger-Biert, a világ legzamatosabb sörét egyedül ő mérhesse Pesten! - puffant a hang mindennap, mint akár a söröshordó odakint az ivóban.

De most új vendég, egy kávébarna köpenyeges és régi borok színét orrán viselő úriember nyomakodott a törzsasztalhoz, akinek láttára mindenki felvidámodott, mert ez az új vendég arról volt nevezetes, hogy mindig akkor érkezett meg a vendéglőbe, amikor a vége felé járt a hordó.

- Hozzák már ki a hanzlit költő barátunknak! - kiáltották a törzsasztalnál, és Fridolin mindig vidáman sietett elő, bár maga sem tudta, miért. Valaki megnézte a zsebóráját. - Öt perc múlva friss csapolás, azt már megvárom! - mondta, a poharát az asztalközépre tette, ahonnan majd Fridolin egybegyűjtve viszi ki a poharakat a friss csapoláshoz.

Fridolin maga sem tudta, hogy miért nézett vissza még álmában is bizonyos irigységgel életének e korszakára. Hiszen tapasztalatból tudta, hogy ha a csaposnak nem adott előzetesen a vendég cigarettát a füle mellé, maradék sört is kevert a friss közé, mert a gazda érdeke az első. Valóban az ő élete is kedvezőbb lett volna ebben az idő tájban, amikor a söröspoharaknak fülük volt, és a bennfentes urak a legszebb hölgyeket is ott hagyták a Váci utca közepén, hogy megnézzék: mikor van „Lajos barátunknál" friss csapolás. Ha a hordó vége felé jöttek, vissza is fordultak még néhány udvarló szóra a korzóra. Mi haszna volt ebből Fridolinnak? De mégiscsak jólesett neki, amikor délutáni szendergésében az eltűnt törzsasztal felől ama láthatatlan hangok megszólaltak, és ódon kiszólásaikat hangoztatták.

- Éhes a plébános - mondogatták, amikor a déli harangszó valahol megszólalt, és az óratulajdonosok elővették zsebóráikat, mások gyanakodó pillantásokat vetettek a falióra felé, amely öt perccel sietett...

*

Azon a bizonyos délutánon, amikor az öreg pápaszemes szerkesztő megint csak megette a maga két tojását a pörkölthöz készített lében, és Fridolin már a legkésőbben járó ebédvendégeket is elintézte, miközben mindig mondogatta magában, hogy délután az órát fel kell húzni, mint az öreg balerinák ismételnek magukban egy dalt, hogy a taktusból ne essenek ki akkor sem, amikor hátul állnak a színpadon, és várják, hogy mikor kerül rájuk a sor az előtáncolásban: azon a délutánon az utolsó ebédvendég (egy „minisztériumi" úr, akit a pepita nadrágja miatt tett meg magában Fridolin erre a rangra) elköszönt Fridolin köszöntgetéseire (mert a gazda számolt, Fridolin, ez a „dologtalan here" csak a borravalót szedte), ezen a délutánon az öregedő pincér elfelejtette a vén biliárddákót, az óra lecsüngő zsinórjait, és gyorsan „ágyba tette magát", amint emlegetni szokta délutáni alvását az asztal sarkán és a széken. Annyira elálmosodott, hogy még a szokásos cigarettát is elfelejtette elszívni, pedig volt a kabátjában egy csomó apró dohány, amelyet töltő használata nélkül lehetett volna a cigarettahüvelybe eregetni, ami mindig nagy mulatságot okozott Fridolinnak. Az ilyen dohánymaradék keserű füstjét azzal a szándékkal fújta Fridolin a tükörbe, hogy többé ne lássa magát. Elfelejtette a szokásos grimaszokat is a tükörbe vetni, mert feje lekókadt, mintha valami szokatlan nagy fáradtság lepte volna meg. És egyenesen az álomországba röppent az egykori polgármesterről elnevezett utcából, az Órához címzett vendéglőből. Az utolsó gondolata az volt, hogy a pohárszék egy fiókjában, amelyhez voltaképpen csak főpincérnek volna jussa, a kulcsot az imént megfordította egyszer, sőt másodszor is, mert egy tányérka sonkás kockát dugott el ott, amelyet majd ő maga fogyaszt el, vagy pedig hazavisz ajándékba a háziasszonya kislányának - ámde a következő percben a sonkás kocka szagát úgy elfújta valamely ajtónyitás Fridolin elől, mint a mesebeli hurkát az ébredés.

Búcsú vagy ilyesféle lehetett akkor a Belvárosban, mert Fridolin annyi mindenféle embert látott betódulni az ajtón, aki máskor sohasem tette be a lábát. Itt voltak például a Párizsi utcai suszterek, kesztyűsök, fűzőkészítők, akiket a maguk zegzugos kis vendéglőjéből nem lehetett elcsalogatni. Ezeket a susztereket ismerte Fridolin; amikor reggelenkint az utcácskájukon átsietett, irigyelte őket, mint olyan embereket, akik egész nap háromlábú székecskén üldögélhetnek, testi fáradtságról jóformán nem tudnak. A kesztyűs addig játszadozik a maga finom bőreivel, amíg a féderveisz a torkára száll, és a kesztyűtágítónak olyan alakja lesz kezében, mint valami villának, amelyet az óramutató állása szerint különböző tányérokban kell megforgatni.

No, de az iparosokon kívül jöttek más, előkelőbb emberek is, például olyan urak, akik naphosszat valamely belvárosi kávéház ablakában szoktak üldögélni, és valamit vagy valakit várnak. Néha csak egy hordárt vártak, de várakozni igazán nem jelent fáradságot. Az ember

ráért a körmeivel, a szemüvegével, a zsebnaptárával foglalkozni, sőt szemügyre veheti magát a tükörben is, ami mind igen jó dolog a várakozás megrövidítésére. A hordár jön, és úgy köszön, mintha élete minden ambícióját abba fektette volna, hogy a kimért utat sikerrel megjárja. Nos, még ezek az irigyelt gavallérok is, onnan az ablakok mögül, bejöttek az Uhrba, pedig az ilyen emberek vigyáznak minden lépésükre, hogy az előkelőség dolgában kifogástalan legyen. És mikor már minden asztalt elfoglaltak, minden széket kimozdítottak helyéből, és minden fogast teleakasztottak kalapokkal, kabátokkal: megindult az ostrom Fridolin ellen, aki szinte földhöz szegezetten várta, hogy mikor lesz vége a vendégek tódulásának. Az ajtóban azonban egyre újabb és újabb alakok bukkantak fel, jóformán az az egész Pest, amelyet Fridolinnak harmincéves pincérsége alatt szerencséje volt megismerhetni. Még olyanok is eljöttek az Órába ezen a napon, akikről teljes bizonyossággal tudta Fridolin, hogy adósak maradtak fűnek-fának, ugyanezért más városrészbe költöztek. Némelyik még azt is elhíresztelte magáról, hogy meghalt, most pedig íme itt van, jó egészségben, piros orcával, éppen a borbélytól jövet, mint azok a szőke emberek, akik a legtöbb borbélyszagot hordják körül a városban. Fridolin tehát csak állt, és várta, hogy mikor lesz vége a tolongásnak, amelyet bizonyára az ő jubileumára rendeztek, mert minden vendég barátságosan üdvözölte, a csintalanabbak megkaparászták a torkát is. Majd egyszerre, mintha a vízvezeték szakítaná fel az udvart, mint 188*-ban, megindult a búgás, morajlás Fridolin körül.

„Ringlit!" „Sörbombát." „Tojást." „Fiatalhagymát." „Piros retket." „Liptói túrót." „Egyfogatút zaftban." „Friss sóskiflit." „Egy kör sört ide az asztalra." „Valami kis pörköltet, lehet nagyobbacska is, de csontos okvetlenül." „Pájslit, Fridolinom, mert ég a gyomrom az éjszakától." „Virslit mustárral." „Vajon van-e még azokból a kis májas és véres hurkákból, amelyeket legutoljára itt ettem?" „Fagyos káposztát ennék olajjal, tojással, keménymaggal." „Hát gulyást már nem főznek itt? Mi lett ezekből a régi belvárosi korcsmákból?" „Ha egy kis tormás hús akadna, Fridolin, tudja, amolyan füle, farka, lába, azt szívesen venném." „Hát az ecetes tormával és a szép csontos marhahússal hogy állunk?" „Hát hering dolgában hogy vagyunk eleresztve? Egy szép tejes kelettengeri heringet megennék, ha jól megkoronáznák őt olyan hagymával, amelyet egyszerre tettek el vele a fadobozban, nem pedig utólag metéltek rá!" „Van valami sajtjuk? Persze, érett, folyós, büdös sajtjuk, mert én anélkül egy kortyot se tudok inni!" „Én már csak megmaradok a debreceni kolbász mellett, ha valóban tisztességes üzletben vásárolták." „Én leginkább fejes salátát ennék, amelyet magam készítenék el a megfelelő szerek felhasználásával, mert nemhiába költöttem el annyi pénzt, hogy a fejes saláta készítési módját megtanuljam." „Mi dolog az, nincs itt angol mustár?" „Én kenyeret kérek, persze a végéből, a serclijéből." „Két deci bort abból, amelyet maga a korcsmáros iszik." „Fridolin, mért nem énekel az a csíz abban a bőrfedelű kalitkában? A régi Órában mindig énekelt." „Ezen a vidéken már kiment a divatból a párizsi, ecettel, olajjal, hagymával?" „Talán volna valami kis resztli a jégszekrényben, annak az egy darabban sütött disznókarajnak a vége, amelyet tegnap láttam?" „Én egy dupla húslevest kérek, hosszú tésztával, belekevert tojással, sárgarépával, zellerrel, karalábéval, nem bánom, ha egy kis karfiolcsutka is lesz mellette, de egy darab csontos marhahús mindenesetre legyen a levesben, mert azt szeretem leharapdálni..."

Fridolin, hogy, hogy nem, ezt az utolsó parancsot jegyezte meg magában, mert ennek a kivitele nem látszott könnyűnek.

- Igenis, kérem, igenis, kérem - mondogatta magában, félhangon, egész hangon, suttogva és köhécselve, aztán kiszökött a kis ebédlőből, miközben homlokán kidagadtak az erek a sok megrendeléstől, amennyit tán sohasem hallottak a bolthajtásos falak.

Az a vendég, aki a leveses megrendelést tette, a kis ebédlő közepén levő asztalnál foglalt helyet, ahová rendszerint nem szeretnek leülni a vendégek, mert őket itt jobbról-balról és hátulról nézegetik, míg ő legfeljebb azt a kopaszodó vendéget látja magával szemközt, aki amúgy is dühös gyanúba fogott már minden korcsmavendéget, hogy az ő szájába nézeget. (Az ilyen öreges urat arról lehet felismerni, hogy úgy vágja le a kenyérhéjat, mint legnagyobb ellenségét.)

A középső asztalnál üldögélő vendég - egy konok hátú, egykedvű vállazatú, közömbös nyakszirtű vendég, akire még Fridolin se emlékezne, ha elmenne, igen csendesen üldögélt a nagy lármában. A bolthajtásra függesztve a szemét, miközben várakozott; kettős gombsorú, szárnyas kabát volt rajta, mint valamely hivatalnokon, nagy, esőcsatorna alakú kézelője volt, az inggallérja oly bő volt, mintha valami kövér embertől örökölte volna, általában a ruházata olyan volt, mintha nem reá szabták volna. Habár cúgos cipője kellő gonddal volt kifényesítve, még azokon a részeken is, amelyeket amúgy is eltakar a nadrág. A nyakkendője azonban mindig félrecsúszott, kabátakasztója is szeretett kikandikálni a gallérból, mintha sokszor ült volna mélyen meghajolva, asztalok felett. Az arca - no, az vigalmas vendéglői nyelven szólva leginkább egy szomorú rákéhoz hasonlított, amelyet magára hagytak társai a csalánban, ők pedig elmentek pirosodni mindenféle levesekbe. Azért erről az arcról ne is beszélgessünk többet, sem nyegleséget, sem haragot nem mutatott az soha, hanem valamely olyanféle közönyt, amely elég lett volna egy tevének is, amelynek lábát hiába csípik a legyek.

A vendég éppen az abroszt nézegette, az evőeszközt vette szemügyre, hogy mely gyárban készítették azt, a szalvétáját felkötötte, a kézelőit hátradugta, a sótartót helyére tette, kipróbálta ujjai hegyével a fogpiszkálót, amelyet maga mellé készített, habár az sem lett volna csodálatos, ha a zsebéből vesz elő tollakból faragott fogpiszkálókat. Ekkor érkezett meg Fridolin a levesestállal, amelyben a dupla levest szervírozni szokás, ha a tál éppen kéznél van. A vendég kezébe vette a kanalat, és talán most látszott rajta először, hogy szemével nézni is tud, nem vak, mint a rák.

- Leves után? - kérdezte Fridolin szorgalmatosan, mintha csak ama lárma elől akarna menekülni, amely megérkeztére megint felhangzott mindenfelől - mintha egyszerre hallaná mindazokat a rendeléseket, amelyeket valaha ebben a vendéglőben tettek. Szinte megrázkódott Fridolin lába, amikor egy dörgő hang a fülébe kiáltotta, hogy mi lesz azzal a velős csonttal, amelyet már egy órája megrendelt. Fridolin nem mert a dörgő hang irányába nézni, úgyis tudta, hogy egy törzsasztali vendég őkelme, aki szokatlan fontosságot tulajdonított a rendelésének. Az ismeretlen vendéghez hajolt tehát: - Leves után? - kérdezte könyörgő hangon, mintha varázsszót várna, amelyre többé nem hallja a körülötte fenyegetőző, kérlelhetetlen vagy gúnyolódó hangokat.

A vendég azonban egy szót sem szólt, csak elvette Fridolin kezéből a szorongatott étlapot, és mutatóujjával végighúzott az étlapon. Igen, egy ujjmozdulattal végighúzta az étlapot: a főzeléket, sülteket, tésztákat, sajtokat, salátákat és gyümölcsöket, amelyeket Fridolin tintával oda feljegyzett. Fridolin egy lépéssel hátrált, mintha a vendég ezt parancsolta volna neki némaságával, és kifutamodott a konyhába, miközben nem mert visszafordulni a kis ebédlőt megtöltő kísérteties vendégek felé.

A vendég pedig telemerte levessel tányérját addig a helyig, ahol a tányér karimájába valami régi vendéglős monogramja volt beleégetve. Sőt a monogramot is befödte levessel, mintha nem volna kíváncsi ilyen haszontalanságokra. A tányér felé hajolt, miután előbb sózott és paprikázott, valamint leveserősítő barna cseppeket rázott tányérjába ama üvegből, amely a vendégek érdekében a vendéglői asztalon állott. Mindent alaposan elvégzett, mielőtt a levest

megkavargatta volna, mintha megringatná azt, mint valamely gyermeket, amelyet elaltával meg akar enni.

Az első kanállal csak a tányér széléről vett, miután ugyanazzal a kanállal visszakergette helyükre az apró zöldségeket és mindenféle elkalandozó, hosszú tésztákat. A második kanál már tésztákkal is megrakodva érkezett, amely tészták szépen sárgultak a kavart tojástól. A harmadik kanálba jutott sárgarépa és karfiol, vidáman, mint kövér asszonymosoly. És a tészták, ha lecsüngtek a kanálból, minden megerőltetés nélkül felhörpintettek, és eltűntek a száj és ajk megnyalogatása után. Csókolózás volt ez a levessel, ártatlan, ifjonti csókváltogatás, amelyet majd érettebb szerelem követ.

Ki tudná, hogy miért volt ezen a napon borsópüré disznókörömmel az étlapon felvéve? A szakácsnéknak, korcsmárosénak megvan a maguk szisztémája, amelybe amúgy is hiába szólana bele valaki. A borsópürén megfelelő barna zsiradék úszkált, és a disznó körméről messziről megállapíthatta a vendég, hogy az nem volt valamely öreg disznóé, hanem amolyan egyéves formáé. Fridolin most már szorosan állott az ismeretlen vendég mellett, mintha e helyen reménylene védelmet ama kísérteties hangok ellen, amelyek még mindig szemrehányólag hallatszottak, de már egy-két felöltő, amely a velszi herceg kabátjának a mintájára volt szabva, megmozdult a fogason, és szállni kezdett, mintha valamely láthatatlan szél vitte volna kifelé a korcsmából. A kalapok lengedeztek, mint köszönéskor, és a sétapálcák maguktól megindultak. De azért korántsem szűnt meg a kiáltozás, némelyek, mintha idegen borosüvegeket is hoztak volna magukkal, amelyek után majd dugópénzt fognak számítani: az üvegek talpával verdesték az asztalt. Mások kimustrált söröspoharakat szedtek elő valamely pókhálós polcról, amelyről eddig Fridolinnak se volt tudomása. És ezeket a fületlen poharakat olyanformán táncoltatták, mint egykor a macskazenéknél volt szokásban - annó ájncban, mikor még Fridolin fiatalember volt. De valahonnan még előkerült a biliárddákó is, amelynek régen leválott a gumija, és olyanforma mozdulatokat tett, mintha Fridolin hátán akarna táncolni. Ócska gyertyatartók is dörömböltek, amelyek arra a célra voltak eldugva valahol, ha a világítás felmondaná a szolgálatot. Most előjöttek azok a szerszámok is, amelyekkel hajdanában a törzsasztal főnökét minden választáskor feldíszíteni szokás, mint valamely koronázáskor. Csákó és madárkereplő, kéményseprő és csecsemőcucli. Úgy látszott, hogy mindezekkel a dolgokkal Fridolint akarják megünnepelni a vendégek. Fridolin nem mert elmozdulni az ismeretlen vendég mellől, akinek pártfogását legalábbis addig reménylette, amíg a megrendelt ételeket kihordja számára a konyhából. A vendég a disznólábat már a bal kezében tartotta, és nyelvével, valamint fogaival kereste rajta azokat a húsmaradékokat, amelyek a csontok között elrejtőzni szoktak. A legnagyobb passzió ilyen húsdarabkákra találni, mintha valamely kisebb erszény kerülne az ember útjába. A vendég a jobb kezében kanalat fogott, amellyel igyekezett összefogdosni ama borsómaradékokat, amelyek a tányér szélére menekültek.

- Némelyek villával eszik a borsót - mondta most a vendég -, de én nem sokat adok a divatokra. Az ember maradjon mindig csak természetes, akármilyen helyzetbe kerül az életben... Kanál nélkül nincs igazi evés, mert a kanál olyan, mint valami vödör, amely az ételek ízeit a felszínre hozza. Sajnálom, hogy nincs más főzelékük az étlapon - mondja meg odakint, hogy végtelenül sajnálom.

Fridolin, bár elég emberismerő volt, nem tudta mire vélni a vendég sajnálkozását. Elhatározta, hogy mindenáron megtudja, hogy voltaképpen kicsoda is az ő nem mindennapi vendége, aki egyszerre az egész étlapot rendeli meg ebédre.

- Lássuk - szólt most a vendég -, mily dolgokkal kedveskedett a korcsmáros a továbbiakban a mai napon vendégeinek.

Ezeket mondván, eltolta magától a pincér felkínált étlapját, mintha önmagának is meglepetést akarna okozni. Pedig emlékezetből igen jól tudta, hogy a főzelék után a sültek következnek, legelső sorban mindjárt kacsapecsenye vöröskáposztával. Fridolin jött már a kacsával; nem tudták elragadni tőle azok a kísértetkezek, amelyek minden oldalról éhesen nyúltak a kacsapecsenye után. A vendég ekkorára már jobb kezében tartotta a villát, amellyel nyomban felspékel valamit, és a kést is megfente egy másik késsel, miközben kellemes zörgést hallatott. Aztán úgy tette maga elé a pecsenyéstálat, hogy azt minden oldalról szemügyre vehesse.

- Sokkal nagyobb a tál, mint a kacsa - mondta némi borúval. - Az igazi tálak azok, amelyeknek széleiről kihajolnak a combcsontok, amelyekre fehér kravátli van húzva, mint akár a virágcsokrokra. Az igazi tálról még a rostélyos is kihajlik, mert nem fér el benne. De azért elég jó formája van ennek a tálnak, látszik, hogy még abban az időben készítették, amikor az emberek szerették egymást, és nem verdesték egymás fejéhez a tálakat.

A villával éppen a kacsacombot vette célba az ismeretlen, holott Fridolin eddig mindig úgy tapasztalta, hogy a gyakorlott ebédelők éppen a legízletesebb falatokat hagyják utoljára. Nem, még nem akadt vendégei között olyan, aki a combot vette volna ki először a kacsapecsenyés tálból - ezt csak lakodalmakban szokás tenni, ahol az emberek szeretik megelőzni a szomszédjukat. De itt a vendég amúgy is olyan közel húzta a tálat magához, hogy nem lehetett volna előle egykönnyen elragadni. A vendég a combot megforgatta a tányérján, megnézte minden oldalról, itt-ott próbákat tett rajta villájával, hogy mindenütt olyan zamatos-e, mint amilyennek mutatkozik a rózsaszínűre sült hús, amelyet itt-ott keményebben is megcsípett a tűz lángja, amely nagyon szeret felcsapni a tűzhely karikái közül, mikor zsíros eledelek sustorognak felette. És ekkor a vendég meglepetten felkiáltott:

- Maga szerencsétlen, csakugyan elvitte a kanalamat? Nem, nem ér az semmit, hogy most új kanalat kezd törölgetni a piszkos szalvétájával. Nekem a régi kanalamhoz lett volna gusztusom, amelynek fogásához már hozzászokott a kezem, amellyel megettem levesemet, főzelékemet, amelyet kenyérdarabkával letörölgettem. Hogyan merítsek most a zsírba egy idegen kanalat?

És ettől a perctől kezdve az ismeretlen vendég bizonyos gyanakvással vette szemügyre Fridolint, mintha arra gondolt volna, hogy az előbb-utóbb mégiscsak ellopja az étvágyát a rendetlenségeivel, pedig ebéd közben ártalmas minden felindulás. A kanalat maga is megtörölgette a szalvétájával bizalmatlansága jeléül, mielőtt megcsónakáztatta volna a kacsapecsenye alatt úszkáló aranyszínű zsírban. Igen, be kell vallani, hogy annak a zsiradéknak olyan színe volt, mint a régi tokaji bornak szokott lenni - de a vendég már gyanakodva nézegetett a vállán át Fridolinra, pláne, mikor észrevette, hogy az mind bizalmasabb közelségbe kerül hozzá.

- Ne, ne - szólt a vendég, mintha valamely legyet akarna elhessegetni. A kacsacombról levagdalt húsdarabokat pedig visszahelyezte a tálba, mint valamely wertheimszekrénybe, ahol majd a falatok kamatoznak. Csupán a combcsontot hagyta a tányérján, mintha azzal akarna végezni először.

- Mint egy orvos! - súgta most megilletődve Fridolin, hogy a beszélgetést valahogy megkezdje.

A vendég a csontot óvatosan megfogta, a szájához emelte, és eltüntette a szája belsejében, hogy csak a csontnak a papírkézelős vége látszott a bajuszfesték alól. A szájüregben mit művelt a nyelv és a fogsor ezalatt a csonttal, azt sohasem lehetett megtudni. A vendég néha megcsóválta a fejét, mintha maga is helytelenítené azokat a ropogásokat, amelyek szájából időnkint hangzottak. A csont darab idő múlva előkerült. Igaz, hogy minden díszétől

megfosztva. A vendég még egyszer megszopogatta a csontot, mint aki alaposan akarja elvégezni munkáját, amelyhez többé nem lesz alkalma visszatérhetni.

- Nem vagyok orvos, habár valami közöm van az orvosokhoz is - mondá most a vendég elutasítólag Fridolinnak. - Csak éppen tudok enni. A legtöbb ember az evés végére tartogatja a csontokat, mikor a fogak már fáradtak az őrléstől, szakítástól, aprózástól. Persze hogy ilyenkor már nem tudnak úgy elbánni a csontokkal, mint azok megérdemlik.

Nem orvos, de valami köze van az orvosokhoz - gondolta magában Fridolin, pedig a vendég feje búbján a bőr színe éppen olyan volt, mint a gyógyszerészeké és orvosoké szokott lenni, akik bizonyosan valamely titkos szerekkel ápolják fejbőrüket. A vendég ezalatt a kacsacombról levágott húsdarabokat kellő úsztatás után szájába rakosgatta, mint valami raktárba, különösen örvendezni látszott a bőröknek, amelyek alatt puha zsírréteget vett észre. Ez a beraktározás meglehetős gyors tempóban folyt le, a vendég csak bizonytalan mozdulatokat tett késével a vöröskáposzta felé, amíg végre elhatározta magát, hogy a kés lapjára egy kis csomag vöröskáposztát elhelyezzen, amelyet lapátoló mozdulattal a szájába döntött. A káposzta reccsent.

- Hátra kell kötni a szakácsné sarkát, mert a káposzta nincs eléggé megpácolva - szólt a vendég némi szigorral Fridolinhoz, aki a régi pincérek módjára minden falat iránt érdeklődött, amely a vendég szájában eltűnt.

- Egy kis zsírt kellene a káposztára tenni - javasolta most a pincér.

- Azt magamtól is tudom - felelt a vendég visszautasítólag, mintha valamely cselt szimatolt volna Fridolin tanácsadásában. Aztán egy-két kanál zsírt meglehetős pontossággal helyezett el a káposztán, és nem felejtette el azt villájával felhányni, mint eső után a kis petrencét. Majd a kacsapecsenyés tálhoz tért vissza, miután rozskenyeret rágicsált, mintha valamit felejtetni akarna a szája ízével. Talán éppen a káposztát.

Éppen a kacsa mellcsontja került sorra, amely elég kövér volt, hogy a vendéget ily megjegyzésre gerjessze:

- Persze hogy a mi polgári asszonyaink sírva jönnek haza a piacról, mert nem győzik a versenyt a korcsmárosnékkal, akik minden árat megadnak a hizlalt baromfiért. Mondja, pincér, hány porciót árulnak ki egy kacsából?

- Kettőt, hármat, négyet - felelt bizonytalankodva Fridolin, mert nem szeretett üzleti titkokat elárulni.

- No lássa! - felelt a vendég, mintha valamely nagy önvallomáson csípte volna a pincért. De nem folytatta tovább a dolgot, a mellcsont leszopogatása és annak felületén levő húsok, belsejében maradt aprólékok elég dolgot adtak a vendégnek. A káposzta is megszívta magát idáig a zsírral, és most már bizonyos megbocsátással nyúlott feléje a kés és a villa. A káposztacsomag is valamivel nagyobbacska volt, amelyet a vendég a kés lapján elhelyezett.

- Az nagyon helyes, hogy már kimentek a divatból a hegyes kések a korcsmákban. Az ember minduntalan megsértette velük a száját. Némelyek azt mondják, hogy nem illik a kést szájba venni. Az én véleményem az, hogy minden ember úgy eszik, amint gusztusa rendeli. A divat: divat, de végeredményben mindnyájan egyformán halunk meg. Én még a halat is késsel eszem - mond a vendég, és forradalmasan nézett Fridolinra, mintha valamely megjegyzést várna. De Fridolin most már csak arra ügyelt, hogy a vendég voltaképpen hány darab kenyeret fogyaszt el azokhoz a műveletekhez, hogy a kacsa után maradott zsiradékot a tálból kitörölgesse. Itt-ott egy szál vöröskáposzta is maradott, amelyet ujjával ügyesen kicsippentett.

- Az a miénk, amit megeszünk, mert a koporsóban többé nem kínálják meg az embert! - mondta a vendég, egy utolsót törölvén a tálon. - Isten mentsen meg mindenkit az étvágytalanságtól! - tette hozzá némi kegyességgel, mintha más dolgok is eszébe jutottak volna az étlapon kívül.

Fridolint megint csak üldözőbe vették azok a hangok, amelyek a hoppon maradt vendégek asztalaitól felhangzottak, de a pincér sietett ama nyúlgerinc után, amelyet a konyhában tartalékoltatott a ritka vendég részére.

A nyúlgerinc megérkezett, és a vendég egyetlen szóval sem tett célzást az eltűnt kandúrra, mint az emberemlékezet óta szokása a nyúlevő vendégeknek.

Kis, vászonfedelű jegyzőkönyvecskét tartott kezében, mintha valamely számvetést nézegetne, amint a szorgalmas emberek szokták ebédelés közben is. Valamely hiba lehetett a számvetésben, mert a vendég bizonyos búskomorsággal nézett a nyúlra, amelyet íme, kénytelen elfogyasztani. De nem mulasztotta el megkóstolni kanállal a nyúl alatt úszó savanyú szószt, késével felvágta a gombócot, hogy annak elegendő ideje legyen kihűlni, majd szúrópróbákat tett villájával a gerincben, vajon elegendő puhaságú-e a hús.

- Az ember is olyan, mint a nyúl. Nem tudja, hol kapja futamodásában a halálos lövést. Hány esztendős maga, Fridolin? - kérdezte most hirtelen az ismeretlen vendég, mintha a jegyzőkönyvecskéből valamely tanácsot olvasott volna, amely magatartását megváltoztatta Fridolin irányában.

A pincér a váratlan kérdéstől meglepődött, aztán bizalmaskodó ravaszkodással hajolt a vendég füléhez:

- Nagyságos úrnak megmondom, ötvenen már felül vagyok. De a gazdám azt hiszi, hogy még csak innen vagyok az ötvenen, mert a mi pályánkon nem szeretnek ötven éven felüli embereket alkalmazni.

- Nos és hová lesznek az öreg pincérek?

- Ha én azt tudnám! - felelt némi sóhajtással Fridolin, miután a vendég látszólagos megbotránkozása felbátorította. - Némelyek, különösen a főpincérek erre az időre már gondoskodtak mindenféle lavórokról, amelyekben a fájós lábukat áztatják: akár Rákospalotán, akár Budakalászon, ahol kis házakat lehet venni. Tudja azt valaki, nagyságos uram, hogyan fáj az öreg pincérnek a lába? Még a megcsalódott szerelmesek szíve sem fáj úgy. Pedig én már sok szerelmest láttam életemben. Láttam „Baltimórt", a Korona kávéház aranyifjúságából, aki minden éjszaka végigpofozta a Váci utcát, mert a zongorahangoló nem akarta hozzáadni a leányát.

Fridolin maga is úgy elámult azon, amit „Baltimórról", egy régi, haszontalan krakélerről mondott, hogy darab ideig nyitva maradt a szája. Az ismeretlen vendég ezalatt időt vett magának, hogy az ebéd elfogyasztásában továbbhaladjon, sok mindenféle étel kínálkozott még az étlapon, mint valamely ismeretlen élmény. A nyúlgerinc mellől tehát óvatosan vagdalgatá le a húsokat, nehogy egy csontocska is eltörjön, mert eltekintve attól, hogy az ilyen csontdarab kellemetlenséget is okozhat, ha lenyeltük, mindenesetre megmenekedik attól, hogy a fogak kivallassák keménysége, kora felől. A nyúlgerinc csontjairól még azt is meg lehet állapítani, hogy hány esztendeje kerülgetik a vadász csövét. A vendég azonban most szisztémát változtatott. A csont leszopogatását későbbre hagyta, mert a húsban srétet vett észre. Itt, a gerincen kapta a lövést a tapsi. A sörét a vadpecsenyében mindig bizonyos örömet okoz annak, aki a vadpecsenyét valóban kedveli. Képzeletében látja az őszi mezők boldogtalan ásításait,

amelyben a vadász is segíteni látszik az időjárásnak tétlen ácsorgásával: amíg a letarolt réten, az özvegységét emlegető kukoricásból kifutamodik a tapsifüles, és a puska durrogni kezd.

- Hagyjuk a régi szerelmeseket - mond a vendég, tréfásan savanyú arcot vágván a citromos, tejfeles, majoránnás léhez, amelyet a nyúlpecsenye alól kanalával merítgetett ki. - Nincs mit emlegetni az olyan szerelmeket, amelyek elmúltak. Mindig a jelen a fontos, tisztelt barátom, akármint is hánykódnak némelyek múlt idejükkel. Mit tenne például maga a jelenben, ha a vendéglős úrnak eszébe jutna állását mással kicserélni, mondjuk, az unokatestvérével? Minden vendéglősnek van valamely unokatestvére Budakeszin vagy a környékbeli sváb falvakban, akikből pincért nevel.

Fridolin nem felelt, mert erre a lehetőségre nem gondolt még eddig. Az Uhr az a hely, ahol megöregedni szándékozott, a biliárddákó, az ébenfa óra és a megszokott vendégek környezetében... Az idegen kitalálni látszott a gondolatát, miközben a gerinc fogpiszkáló vékonyságú csontocskáit egyenként leszopogatta. Tudják az asszonyok, akik egész nap a tűz mellett állnak, hogy miért szeretik a csontocskákat. A jó háziasszony összegyűjt gyermekei tányérjából minden csontot a magáéba, és jóságos mosollyal tartja számon, hogy melyik gyermeke szereti hozzá hasonlóan a csontokat.

A pincér idejét látta, hogy a következő fogással kedveskedjen a vendégének.

Az étlap szerint tűzdelt kappannak kellett volna következni, de ezek a tűzdelt kappanok a kisebb vendéglők világában csak azért szerepelnek a speizcetlin, hogy a vendéglő jó hírnevét emeljék. Az ilyen kappanok, még ha a valóságban is ott pirosodnak a sütőben, hogy a szakácsné a maga érzése szerint olykor forró zsírral megöntözze őket: a kappanok ritkán kerülnek be a vendégszobába. Csen belőlük a szakácsné, aki, ha jóravaló: megelégszik a lábakkal, nyakakkal, májacskákkal, legfeljebb a fejet hagyja ott, hogy ezzel is bizonyítsa becsületességét. A kappanoknak el kell vonulni a vendéglősné szeme előtt, akinek ugyancsak van néha kedve a jobb falatokhoz, mert valamiből neki is élni kell. Elfordítja szemét a csapról a vendéglős, ha kappanszagot érez a vendéglőben. A pincér tehát egy darab lacipecsenyével tért vissza, amelyet hirtelen süttetett meg a konyhán, hogy az érdekes vendéget valamivel kárpótolják az elröpült madárért, amely bizonyosan kéményen át menekedett el.

- Hm - mond a vendég -, az ördög bújt a kappanba, hogy az hirtelen disznópecsenyévé változott? Nem baj, no, nagyobb csodát is láttam életemben. Csak azt jegyezze meg, barátom, hogy héjában sült burgonya nagyon jó melléklet a lacipecsenyéhez. Az ember megtakarítja vele a kenyeret, mert a krumpli éppen úgy felszívja a zaftokat, mint a kenyér. Némelyek a vöröshagymás krumplit szeretik. *Én nem.* Mert vendéglőben az ember azt gondolja magában, hogy a krumpli már órák óta áll odakint a konyhán, hogy a vendégnek is és a krumplinak is elmegy a kedve ettől az élettől.

Ám Fridolin felizgulva ama lehetőségtől, hogy állását veszítheti az Órában, most már nem nagyon ügyelt az ételekre mondott megjegyzésekre. A szalvétájával a térdét ütögette, és bizonyos türelmetlenséggel kérdezte:

- Hát nagyságos uram, hogyan gondolná az öreg pincér életét? Egy olyan magamfajta pincér életét, akinek senkije, semmije nincs?

A vendég felpillantott, mintha már régen elfelejtette volna az előbbi beszélgetést. A saját bicskáját használta az ágbogas lacipecsenye lefaragásához, valóban frissensült volt az.

- Maga bizonyosan ismeri a svájci kártyát, mert minden pincér tud kártyázni is. Nos, a svájci kártyában a tök nyolcast kell megnézni, hogy mit csináljon az ember a maga életével. Családot alapít - felelt a vendég. - A vendég is, a pincér is megöregszik bizonyos idő elmúltával, de

nem így az okos ember, aki például vendéglős lesz, és hagyja a többieket megöregedni. Gazdának kell lenni, mert a gazda lehet akármilyen öreg. Az öregsége csak tiszteletre méltó.

Fridolin csalódottan sóhajtott:

- Azt hittem, hogy valamely más orvosságot tud a nagyságos úr. Hogyan lehetnék én gazda, amikor „nämlich" senkim és semmim nincs.

- A disznóhúshoz mégiscsak inni kellene valamit. Talán egy nagy korsó sört? Helyes, tisztelt barátom? - kérdé a vendég, és már az üres tányér körül babrált az ott eldobált fogpiszkálókkal, kenyérhajakkal, és egyéb morzsalékokkal, amelyek mindenütt ott maradnak a világon, akármennyire ügyel a vendég a rendre, tisztaságra, csinosságra. - Egy szép, nagy korsó sört, tisztelt barátom - ismételte a vendég, és csettintett ajkával, csiccsantott nyelvével.

A pincér mogorván elhozta a kért italt, most már kedvetlen volt, mert azt gyanította az ismeretlen vendégről, hogy az valamely tréfát akar űzni az ő mihasznaságából. Kár a vendéget jóltartani, mindenkinek elébe kell tenni a maga porcióját, aztán továbbmenni, mert a vendég háládatlan, ha egyszer jóllakott. Valami ingyenes cirkuszra érez gusztust, miután telerakta bendőjét. De Fridolin mégse mozdulhatott el az asztaltól ama kísérteties üvöltések miatt, amelyek még mindig felhangzottak körülötte, ha távolodva is, végignézte tehát (bár örömtelenül), hogyan törli meg a korsó szélét szalvétájával a vendég, hogyan helyezi azt fülénél fogva keze ügyébe, majd rövid szemlélődés után hogyan emeli szájához a korsót, hogyan mereszti szemét a plafonra, hogyan kezdi magába eregetni a sört: lassan, kortyogtatva, mintha takarékoskodna az élvezettel. És e lassúság mellett is körülbelül háromnegyed részét fogyasztotta el a korsónak, midőn azt megelégedetten a helyére visszatette.

- Úgy látom, a megfelelő sültekkel készek volnánk - mond a vendég. - Emlékezetem szerint, a kacsa tett ki legjobban magáért, a többi csak melléklete volt a kövérkés bálkirálynénak, mert a kacsa, még a gácsérja is, mindig nőneműnek számít. Csak a nők tudnak úgy tipegni, topogni, bukdácsolni és a pocsolyában is gusztussal élni, mint a kacsák.

Fridolin ez idő tájt a maga szomorú sorsán gondolkozott, nemigen lelkesedett tehát a kacsákért, mert képzeletében már látta magát, mint öreg, facér pincért a házak fala mellett tovaosonni, hetenkint egyszer beretválkozni, vendéglők kerítésein beleskelődni, vajon nincs-e szükség szolgálatára, és húsvétokon, pünkösdökön itt-ott kisegíteni, amikor majd bánatában megissza az összes maradék söröket, borokat, szódavizeket, hogy némi kedvet szerezzen magának a hazamenetelhez. Az ördög kormányozta ide ezt az étlapevő vendéget, aki ilyen szomorú gondolatokat tud ébreszteni az emberben, holott mégiscsak az a legjobb, ha az ember nem gondol semmire, pihentet lábat és agyvelőt, egykedvűen várja a holnap szerencsétlenségeit.

A vendég még nem gombolta ki mellénye alsó gombjait, várakozólag nézett Fridolinra.

- És a sajttal mi lesz, kedves barátom? Sajtot mégiscsak kell enni az embernek ebéd után, habár némelyek szerint a sajt esti étel. Isten a megmondhatója, hogy miért sorozzák a sajtot az esti ételek közé. *Én nem* - mond a vendég.

Fridolin visszatért a kívánt eledellel, de most már kezdett igen rosszakat gondolni magában a vendégről, aki nem bír eltelni. Nevezte őt Nagybélűnek is. Sőt már az is eszébe jutott, hogy ez a vendég azért eszik annyit, mert amúgy se szándékozik fizetni, egy óvatlan pillanatban megszökik valamely ajtón át, amely a „Kimenet"-et szokta mutatni, de csak azoknak a vendégeknek, akik becsületes szándékkal vannak. A vendég azonban nem mutatott semmi hajlandóságot arra nézve, hogy a „Kimenet"-et igénybe vegye, sőt mintha most jött volna meg a kedve a beszélgetéshez:

- Én olyan foglalkozású ember vagyok, hogy keresnem kell a vidám dolgokat, amelyek elfelejtetik velem foglalkozásomat - mond a vendég, és Fridolin, az egykori kávéházi pincér ravaszul mosolygott magában. Tudta ő azt jó előre, hogy a vendégnek előbb-utóbb megnyílik a szája, csak mogorván kell vele bánni. A legtöbb vendég szeret nyájas viszonyban lenni a pincérrel, aki őt kiszolgálja. Nem hasznos a jó emésztéshez a pincér mord tekintete. Fridolin illedelmesen hallgatott, mert nagyvárosi pincér volt.

- Az én foglalkozásom olyan, hogy minden ezredik ember sem hinné el. Én temetkezési vállalkozó vagyok.

- Nagy becsületszavamra mondom, hogy ez nem látszik meg nagyságos úr étvágyán - repdesett Fridolin, hogy végül mégis megtudott valamit a vendég életéből. Temetési vállalkozóval eddig amúgy csak ritkán volt dolga, ezek az emberek komoly foglalkozásuknál fogva csak ritkán járnak vendéglőbe, kávéházba. Mondják, hogy a temető mellett van egy étterem, ahol a város összes temetkezési vállalkozói összegyűlni szoktak a hét bizonyos napján, ahol megbeszélik, hogy kit temettek el, és kit temetnek el a jövő héten. Most már értette Fridolin a vendég kegyes magatartását. Holtakkal van dolga, akikkel tisztelettel szokás bánni: a holt embert nem ütik pofon, mert ha visszaüt, nagyot üt.

Fridolin azonban mégiscsak pincér volt, és a temetkezési üzletnek az anyagi része érdekelte:

- Igaz volna az, nagyságos uram, hogy a holt emberek után annyi mindenféle ékszer marad? Gyűrűk, amelyeket nem tudnak lehúzni a dagadt ujjról, kedves emlékdarabok, amelyeket a holtak egész életükben a nyakukban viseltek, amelyeket a családtagok nem mernek levenni a holtak nyakáról? És más, csipri-csupri apróságok, amelyek mind a temetésvállalkozó birtokába jutnak?

- Maradnak ám özvegyasszonyok, akiket nekünk kell férjhez adni! - szólt most emelt hangon a vendég. - Mert voltaképpen mi vagyunk a megholt ember utolsó barátai, a többi mind elszökdösött tőle már haldoklásában. Nem marad a holt mellett más, mint az a szerencsétlen vállalkozó, akinek együtt kell sírni az árvákkal, özvegyekkel, vigasztalni őket, karon fogni őket, sőt keresztapaságot is rendszeresen mi vállalunk, ha a gyermek a halál után jönne a világra. Nehéz foglalkozás ez, kedves barátom, nem csoda, hogy a vidámságot keressük olyan napokon, amikor éppen nincs dolgunk. Az egyedüli még, ami megsegít foglalkozásunkban: a jó modor. Mennyi udvarlás kell például ahhoz, hogy a családtagokat rábeszéljük arra, hogy engednék meg kedves halottjuknak a hasát felnyitni, mert másképpen nem férnek el a koporsóban.

- A hasát? - kérdezte megrendülve Fridolin. Csodálkozására a vendég újabb pusztítást vitt véghez a fogpiszkálók között. Mindegyik foga közé beletört egy fogpiszkálót, amelyet egy másik fogpiszkálóval tolt át fogsáncain. Az ebéd utáni teendőkhöz is volt érzéke a vendégnek.

- Tisztelt barátom - mond komolyan a vendég -, maga nagy tévedésben van, amikor azt hiszi, hogy a hurkákat, veséket és karajokat, amelyekkel maguk kiszolgálják a pestieket, a másvilágra is elviszik magukkal a vendégek, hogy az Óra kosztjáról ott is beszélgessenek. *Nem.* Fel kell nyitni a hasukat a kövér embereknek, hogy elférjenek abban a faládában, amelyet az asztalosok nem akarnak bővebbre szabni, akárhány kövér ember szaladgál a városban. Az asztalos a konok mesteremberek közé tartozik. Nem változtat a mértéken, amelyet apjától vagy nagyapjától kapott örökségbe a pesti kuncsaftjaira nézve. Ezért kell nekünk az orvosi mesterséghez is érteni, hogy javítsunk az asztalosok kontár munkáján. Szépen kell lefektetni a halottat. Mintha csak aludna szegény.

Mielőtt Fridolin bármit szólhatott volna, a vendég most már folyamatosan beszélt, mint valamely tanár.

- De itt maradnak az özvegyasszonyok, ezek a magukkal tehetetlen „népek”, akik a sikeres temetés után, pláne, ha kedvükre való emberek is megjelennek ott, megállanak a vállalkozó boltjának egyik sarkában, megbeszélik az elmúlt temetést töviről hegyire, éppen úgy várják a vigasztaló szavakat, mint akkor, midőn az illető éppen kiterítve volt.

- Hallottam, hogy az ékszereket is zálogba szokás tenni temetéskor, nagyságos uram, éppen a temetkezési vállalkozó egyúttal zálogos is - mond most Fridolin a régi pincérek szemtelenségével és eszességével, de ez volt elméjének utolsó fellobbanása.

A kétszínű vendég addig beszélt a pincérnek azokról a bizonyos özvegyasszonyokról, akik tőle várják férjhezmenetelüket Budán és máshol, amíg Fridolin valóban hinni kezdé, hogy nagy sanszok várakoznak rá az életben, ha megismerkedik ezekkel a magukkal tehetetlen özvegyasszonyokkal.

- Csak egy fotográfia meg egy ötvenkrajcáros bélyeg kellene! - mond a vendég.

- Fotográfia van, igaz, hogy tízéves. De mire kell a stempli? - kérdé most nagy izgalommal Fridolin.

- Tudja, barátom, ezek az özvegyasszonyok nem hisznek másnak, mint a bélyeges papirosnak. Legyen kedvükre. Hozzon egy bélyeget innen a trafikból.

Amíg Fridolin a bélyegért járt, a vendég természetesen megszökött a kontóval. Merre ment ki? Hogyan veszett nyoma? Ki tudná?

Ám ebben a percben Fridolin felébredt délutáni álmából, ott, a sötét ebédlő zugában. A tükörbe nézett. Arca veres volt, és a víz folyt róla. Mintha a másvilágról jött volna vissza. Most már biztosan elveszti kenyerét az Órában.

Fridolin, mikor magához tért, nyomban észrevette, hogy az óra áll a feje felett.

- Mindennek ez az átkozott óra az oka, mert elfelejtettem felhúzni - mond az öregedő emberek önmarcangoló keserűségével, és elrohant a biliárddákóért. Ellenben még napok múltán is úgy érezte magát, mint akit megcsaltak.

(1927)

Az asszony kiábrándulása

- Könnyű dolog a wertheimszekrényből kilépni, még könnyebb a padláson addig dörömbölni, míg a házban alvó nők figyelmét magunkra vonjuk, a kútból felkiabálni se kunszt, ha jól megkapaszkodtunk annak vödrében - de méltóztassék például téli estén a kályha lángjából kijönni, valamely szentről elnevezett torony tetejéről lepottyanni egy asszony kötényébe, tessék előbb tíz esztendeig pókhálónak lenni valamely házsarokban, amely pókhálóra majd csak akkor leend szükség, amikor az asszony hagyma- vagy tésztametélgetés közben megvágja a konyhakéssel az ujját, és a vérzést csillapítani kell! Ah, én sohase bújtam el valamely szép hangú hegedűbe, ha egy nőt meghódítani akartam. Inkább vágtató lovai elé vetettem magam, hogy kiválóságomról tanúbizonyságot tegyek.

Így beszélt Mák bácsi, aki olyan kicsiny és jelentéktelen volt, mint egy pipaszár, amelynek felét valaki már kínjában lerágta, miután füstölnivalót nem tudott beléje szerezni. Körmei olyan feketék voltak, mintha még mindig árkász lenne a boszniai hadjáratban. A cipőjén egyetlen gomb volt a helyén, mert nem akart gombokkal hódítani, mint altisztek. A szakállának, bajszának, kezének mindig britannikaszaga volt, mert csak a borbélyok használnak rózsavizet. A mellényét, talán szándékosan, díszítette az ebéd maradványaival. És zsebében csupán egyetlen kulcsot tartogatott a pincekulcson kívül, egy rejtett kis kamra kulcsát, amelynek deszkafalát daralisztes péppel minden tavaszkor saját kezűleg ragasztgatta tele a régi *Vasárnapi Újság* képeivel, valamint teletűzködte felesége, született Varjú Amália egykori vőlegényeinek fotográfiáival, hogy legyen mivel szórakoznia abban az időben, amelyet a kamrácskában tölt. Egyébként napjainak többi részét egy vén kőrisfa bolthajtása alatt töltötte, mert a kőrisfa szagát egészségesnek vélte a férfias szervezetre.

Mégis Mák bácsinak volt a legszebb és leggazdagabb felesége. Holott csak vasárnaponként borotválkozott.

A kőrisfa alatt, miközben nagy, vasutasokéhoz hasonlatos zsebóráján kiszámította, hogy van-e még ideje ebédig egy pipa kiszívásához, olykor olyan egykedvűséggel szólalt meg, mintha valami elmúlt vásárról beszélgetne, ahol némi tapasztalatokat szerzett.

- A házaséletnek, véleményem szerint, az a legfőbb posztulátuma, hogy az asszonyt mindig kiábrándítsuk a virágból, a szerelemből, a többi haszontalanságokból. A szép és drága ruhákból ő maga is kiábrándul, ha megfelelő fösvénységet nevelünk belé. Az én feleségem bundája, hála istennek, már húszesztendős, még az anyja árulta benne a mézeskalácsot a debrői vásáron. A házasélet első napjaiban nyomban valamely elérhetetlen célt kell kitűzni minden valamirevaló férfinak a felesége elé. A mi közös célunk például nem kisebb, mint az, hogy jó időben, mint teszem azt, novemberi vásár végén, amikor a kereskedők amúgy is könnyíteni akarnak a szekerük tartalmán a mély sarak miatt, és mindent olcsón árulnak: apránként megvásároljuk azokat a házakat, amelyeket gimnáziumsornak neveznek most. Megbeszéltük ezt feleségemmel már az első éjszakán.

Mák bácsi nagyot hallgatott, mintha ennek a régi éjszakának az emlékei kellemetesen körülrajzották volna bús fejét.

- Megvesszük a Kovács házát, amint meggyulladt benne a pálinka. A Kék Csillagét, amint a mozsártörővel agyonverte a felesége, amint már régen megígérte a feleségemnek. Megvesszük a bátor önkéntes tűzoltó házát, aki mindig elsőnek rohan az égő házakba. Megvesszük a nyugalmazott tanító, Vadai bácsi házát, ha egyszer valóban belefagy részeg fővel a sárba, amint ezt már régen ígéri. Egyszóval miénk lesz az egész gimnáziumsor.

- Nos, mit csinálnak vele, azzal a sok házzal?

Mák bácsi felhúzta a szemöldökét:

- Ez éppen a nagy titok, amit senkinek se volna szabad elárulnom a feleségem tudta nélkül. Alapítványt teszünk a szegény diákok részére. És az utcát Mák István és Neje utcájának fogják nevezni. Ezért nem kell féltenem semmi udvarlótól az én drága, jó feleségemet.

Ebédhez kiáltottak a tornácról, és Mák bácsi, a környék leggazdagabb és legszebb asszonyának a férje: csendes, komótos léptekkel elballagott.

(1927)

Dudorászi, vagy egy haszontalan ember

Ej, ne mondjátok folyton, hogy ennyi meg amannyi boldogtalan ember jár a földön, akinek csak teher az élet, és rogyadozva hurcolja szívét az örök pihenőhely felé. Vannak még olyan emberek is, akik az apró örömöket éppen úgy megbecsülik, mint a nagyokat. Utóvégre nem csinálhat mindenki ternót életében, meg kell elégedni kisebb eredményekkel - mond az az öreg úriember, aki egykor X.-ben egy nagy fa alatt üldögélt, és mesemondással foglalkozott, ha éppen nem volt dolga a sétapálcájának a körök, vonalak, rejtelmes ábrák homokba való rajzolgatásával. - Itt volt például az én szomszédom: Dudorászi.

Bizonyára más neve is volt őkelmének, amely névre az adóintők és más hivatalos írások szoktak felfigyelni egy fiókban, ahová emberünk pedánsan elrakosgatta őket. De én már csak így neveztem őt egész életemben ama napsugáros kedvénél fogva, amely mindent derültté, szinte az élet kincsévé tett körülötte. Dudorászi, ez az öreg haszontalan volt a legízesebb ember, aki praxisomban előfordult, pedig mindig a vidám embereket keresgéltem, nem pedig a kókadt szerencsétleneket.

Már ez is külön tanulmányt érdemelne, hogy X.-ben szomszédom hogyan szokott felébredni. Korántsem úgy, mint más ember, aki izzadtan, csapzottan ugrik ki az álombeli oroszlánok karmai közül, amelyek tollpelyhekkel hintették be fejét. Még csak nem is egy kiáltás ébresztette fel Dudorászit, amely úgy hangzik, mintha a háztetőről jönne. Dudorászi valamely dal emlékeiből ébredt fel. Mintha egy húsz-harminc év előtti dal, nóta vagy zene ötlött volna fel álmában, amelyet ébredéskor folytatni kell mindaddig, amíg annak befejező akkordjai felbugyborékolnak a kebelből. Igen is, felbugyborékolnak ezek a régi nóták, amelyeket álmukban hallanak az emberek. Egy kis muzsikus húz a fülükbe, a szívükbe csodálatos dalokat, amelyektől egyszerre megszépül az élet, megkedvesedik a világ, a legnagyobb gazemberekről feltételezünk jóságot is, és nem érzünk betegséget. A betegség ott maradt a párna alatt, ahová az álom lenyomta. Csak a dalocska jön velünk. Ezek azok a felejthetetlen ébredések, amelyek a cseresznyés sárgarigó hangjaira emlékeztetnek. Mert Dudorászi nem szerette a búskomoly fülemilét, de még a hetivásáros verebet sem. Ő rikoltani szeretett volna, mint a sárgarigó. És amíg a dalt elhúzta magában a kis verklis, amellyel álmában találkozván, reggelre is magával szerette volna vinni: gyorsan öltözködött, hogy a kis zenészt mindvégig élvezhesse, amíg a nappali életre elkészülődik.

Dudorászi, ez a vén semmirekellő, akit amúgy is börtönbe záratnak a hitelezői, mert még eddig senkinek sem fizetett az életben, olyan élvezettel szedte magára kopott ruháit, mintha élete valamely nagy eseményére készülődne. Esküvőre, lakodalomra, borpiros szüretre, megszavazott kölcsönök felvételére a nagytakarékba. Isten tudná megmondani, hogy mit gondolt magában Dudorászi a következő nap jelentőségéről, amikor például beleugrott kopott csizmáiba? Talán azt, hogy ezek a vásott lábtyűk, amelyek már a nyikorgást elfeledték: valamely olyan útra viszik őt, amely szerencsével végződik? Megfiatalodtak vele együtt a csizmák is?

De talán mégis az volt a legünnepélyesebb pillanat, amikor hamuszürke, piros posztóval kihányt hálóköntösébe belebújt, és megkötötte derekán a bojtokat. Ez a „sláfrok” volt az igazi kedvenc öltözete. Úriembernek látszott benne még X.-ben is, ahol mindenki tudta, hogy a tekintetes úrnak már egyetlen lövegje sincs. Ez a „sláfrok” jelentette a régi uraságot, amikor ispán vagy tiszttartó várta a folyosón rendelkezéseit. Ó, hányszor volt kegyes ez a köntös szegény emberekhez, akik persze visszaéltek a tekintetes úr könnyelműségével, és kicsalták volna a szemét is. De hát ez már elmúlt. Még az X.-beli öreg koldus is szánakozva nézeget be

a kerítésen, ha erre veszi útját, és bizonytalankodva nyitja ki a kiskaput, majd határozottan bezárja azt, mielőtt belépne. Dudorászi nevet hangosan a lugasban. Egyszer ugyanis váltót íratott alá az öreg koldussal, a váltót „elsütötte", és a vén koldust mindenféle hatóságok elé idézték e miatt.

Mert Dudorászi amolyan lugasba való ember. Kőrisfa lugasa volt, abból a szomorú kőrisből, amely alatt olyan szívesen búsonganak némelyek. Jelképeznek ezek a kőrisek régimódi, földig érő szoknyákat is, amelyek miatt valaki sehogy se tud felejteni. Ám Dudorászi még ezt a szomorú fát is felvidította. A lugasasztal egyik felét ugyanis piros abrosszal terítette le. Piros abroszon nagyon szépen tud fehérleni a só. Pirulni a paprika. A retekcsomó is megtanul nevetni, és majdnem kiugrik a zöld levelek közül, pláne, ha egy kis napsugár lopózkodik a lugasba, és ott beleüti sarkantyús lábacskáját a látnivalókba. Dudorászi emberemlékezet óta mindig rántottát evett, mégpedig tíz tojásból, amelyet aznap tojtak a tyúkjai. A rántottát porcelánról ette, zöldpaprikákat, hagymákat, fejes salátákat ropogtatott hozzá, utána piros bort ivott, amelynek színét a napsugár kedvesítette. Magasra emelte a poharat, és bár senki se hallotta, hangosan azt mondta: „A hazáért!" És utána olyan megelégedetten mosolygott, mintha valamely kedves kötelességet teljesített volna. Bizonyára meg volt győződve magában arról, hogy ezt a felköszöntőt várták tőle valahol, valamerre. Az étkezés befejezése után az úgynevezett délelőtti foglalkozásoknak szentelte magát Dudorászi. A háza, mint afféle régimódi udvarház, félig náddal, félig zsindellyel volt födve. A nádtetőben verébcsaládok laktak, a zsindelyen moha termett. Dudorászi mégis órák hosszáig talált nézegetnivalót ezen az ereszen, anélkül hogy ülő helyzetéből elmozdult volna. Igen jól láthatta, hogy a nádtető itt-ott behorpadt, mert új kévével kellett volna pótolni már régen a hiányosságot. A zsindely pedig olyan természetű, hogy megunja magát darab idő elmúltával. Mi legyen egy öreg zsindelyből, mi legyen az öreg zsindelyszegélyből, amikor sohase jönnek szomszédságába fehér, friss, újdondad zsindelyek, amelyek mesemondásokat tudnának az ácsok új szokásairól? Az öreg zsindely hallgatni kezd az északnyugati szél dudájára, az erős, boszorkányos hangjaira, észre sem veszi magát, amikor egyszerre megszűnik állása a régi háztetőn, és elrepülhet onnan arrafelé, amerre akar. Dudorászi mintha még a háztető pusztulásának is örvendezett volna titokban. Nem öregedett egyedül.

Szeretettel nézegette például a góréját, amelyet napraforgószárakból és kukoricaszárakból épített valaha egy hozzáértő ember. Igaz, hogy szép az ilyen megfeketedett, vásott kis ház, amelyben törött kocsikereket, hordóabroncsokat, kivénült szerszámokat tartogatnak, amelyekre többé senkinek sem lesz szüksége, mert többe kerülne a megreparálásuk, mint amennyit újkorukban megértek. Ám Dudorászi sohase gondolt a pénzre elmélázásaiban. Ragaszkodott ehhez a góréhoz, mint valami ifjúkori emlékhez. Ott kell lenni valahol egy szánkának is, amelyen valaha, valamikor erre meg amarra járt - persze haszontalan dologban, mint az ilyen vén bolondtól az másképp el sem képzelhető. Amíg a szánkát egy télen egyszer a górében felejtette, a csengőknek már nem volt olyan a hangjuk, hogy ezért érdemes lett volna szánkóba fogatni. Dudorászi azonban addig nézegette a górét és a benne tanyázó szánkót, amíg eszébe jutottak a csengők dalos hangjai. Hogy ugrottak némelyek valaha az ablakhoz, amikor ezeknek a csengőknek hangjait meghallották! Igen, de a csengőhangok továbbmentek megállás nélkül.

Még a pinceajtónak is tudott örvendezni szemlélődésében. Fekete ajtók voltak ezek, mintha valami titkot őrizgetnének, pedig mindössze arról volt szó, hogy a pinceajtót minden rendes házban zárva tartják, akár kell nekik őrizni valamit, akár nem. A pincét nem nyitja ki az ember mindenféle haszontalanságért - mondjuk: valamely röpke gondolatért, mint egy szekrényt. A szekrényből bosszúsan vissza lehet térni, miután az ember időközben amúgy is elfelejtette azt az ötletet, amelynek kedvéért a szekrényajtót felnyitotta. De mit csináljon az ember a

pincében, ha hosszas keresgélés után megtalálta a hozzá való kulcsot, rendszerint olyan helyen, amelyre életében sohasem gondolt? Mit csináljon az útjába kerülő szitákkal, edényekkel, amelyekben pincehidegséget kívánó édességeket tartogattak valaha a lépcsőn? Mire magyarázza, hogy még mindig ott rohad a csalán, amelyben rákok voltak elbújtatva, amelyek igen jó leveseket adtak? Mit kezdjen a pince vége felé állongáló nagy hordókkal, amelyek éles hangot adnak kopogtatására, a kedveskedő tompa hang helyett? És Dudorászi mégiscsak hálás szemmel nézegetett ezekre a tárgyakra, ha eszébe jutott pincéjét megtekinteni. Pókhálót hozott vissza a vállán. Szúnyog volt csak az ebadta, amely a hálóba került. Az igazi, nagy keresztes pókok már régen elköltöztek innen. Dudorászi azonban a szúnyog felett is mosolygott.

A régi repedt, lyukas esőcsatornákat kevés ember szereti. Valaha vörösre voltak festve, és a bádogosok ügyességéből kifolyólag mindenféle sárkányfejekkel voltak felpiperézve. Voltak esőcsatornák, amelyek különös kunsztokat tudtak, szinte megérthetően utánoztak emberi hangokat, amikor a komor őszidő elkövetkezett. A kiadós, jóságos, otthon ültető őszi esőzések azonban még olyan dolgokra is megtanítják az esőcsatornákat, amelyeket nem tételezne fel róluk az ember. Ők veszik át a gazdának panaszait, gyötrődéseit, aggodalmait, amelyeket kieregetnek magukból, hogy a gazda maga nyugodtan nézhet ki ablakán, csatornázási munkáját látván. Hál' istennek holnap se kell elmenni maguktól, mert az eső hosszadalmasnak ígérkezik. Hát az a bizonyos Dudorászi nevű haszontalanság, ez a föld terhe még az esőcsatornák láttára is fütyülésre, nótázásra csucsorította a száját. Néki öröm volt az esőcsatorna hangja is, mert az is a házát - mint vakmerően mondotta: hazáját jelképezte. Most egy rövid időre eltesszük magunkat, pihenünk, és az unatkozás miatt a derekunkat fájlaljuk. Most csak beszéljen az esőcsatorna, mondta, és megsimogatta szemével az esőcsatorna csövét.

Hát még az ablakainak, ajtóinak, bútorainak, ócskaságainak mennyire örvendezett a vén haszontalan! Az egyik ablakát, amely télen is zsalugátert viselt, mintha nem érdemelné meg, hogy többé látnivalókat mutogasson: elnevezte O. Gabriella ablakának, mert ezen az ablakon át látott valakit, aki után nem érdemes más hölgyet megnézni ezen a világon. Igaz, hogy O. Gabriellárról aztán rossz híreket kapott, pisztollyal kergette férjét az ágy alá, de Dudorászi ezen is csak mosolygott, miután megpróbálta, hogy ő sehogy sem férne el az ágy alatt. De az ablakról mégse merte levenni a zsalugátert. Ki tudja, hogy O. Gabriellának nem volna kedve egyszer az ablakon kopogtatni? És őt is az ágy alá kergetni? Habár ez nevetnivaló!

Az ajtóját már hosszú idő óta „Bauer bácsinak" hívta, mert ez a fehér bajszú, jóságos öregúr volt az utolsó X.-ben és környékén, aki végrehajtói hivatalánál fogva utoljára kopogtatott Dudorászi ajtaján, hogy őt különböző adósságok megfizetésére atyailag rábírja. Dudorászi azt indítványozta, hogy mindenféle haszontalanságok helyett játsszanak inkább egy párti sakkot. Az egy pártiból, persze, több párti lett. Bauer bácsi voltaképpen el is felejtette küldetését, Dudorászi figyelmeztette rá, hogy bizonyára egyéb hivatalos elfoglaltságai is lehetnek X.-ben. Bauer bácsi elment, az ajtó megőrizte emlékét, mert azóta senki sem lépett be Dudorászihoz. Éppen az örökös jókedve miatt, amellyel régi hitelezőkből új adósságokat csiklandozott ki a vén semmirevaló. - Az élet álom! - mondogatta a legvérmesebb hitelezőinek. És szelíd jókedvvel nézegetett hitelezője szemébe, mintha szívéből megbocsátott volna neki.

Volt egy karosszéke, amelyet „István úrnak" nevezett. Nem Pistának, sem Esványnak, sem Istinek, hanem komolyan: István úrnak, mert ebben szokott üldögélni az a bizonyos régi jó barát, aki gorombáskodási szándékokkal eltelten néha megjelengetett Dudorászinál. - Kíváncsi voltam, hogy még nem fordultál fel, ezért jöttem - mondta István úr, amikor helyét elfoglalta a megszokott karosszékben. És rábeszélte Dudorászit, hogy jobb helye volna már a föld alatt. Minek itt élni reménytelenségben, amikor már amúgy sem történhetik semmi jó az

emberrel? Kihúzta a kártyáját, megbukott, csődbe ment, hát minek pusztítani a levegőt más érdemesek elől? István úr orvos módjára megvizsgálta Dudorászit, mert ezek a régi jó barátok mindenhez értettek. - Rossz a szíved! - mondta a vizsgálat után. - Kihagy, kapkod, ugrál. A pulzusod nem emberbe való. Mit akarsz még itt a földön? Szép kis temető van itt, X.-ben. Az apám is ott fekszik. Senkiből se lesz kísértet, aki ebbe a másvilági fogadóba beszáll.

István úr, egy igen komoly ember így is meg amúgy is, néha gorombábban is biztatgatta Dudorászit, hogy ne hozzon többé szégyent a családjára... Dudorászi úgy vidult magában, mintha akkor ütötte volna meg a temesvári lutrit. Hát ő még érdemes arra, hogy ennyi szót fecséreljenek rá? Ki ő, micsoda ő, hogy az elhalálozást ajánlgatják neki? Úgy látszik, mégiscsak számít valamit a világban.

Ilyenkor dudorászott aztán igazán, amikor István úr szemrehányásait hallgatta. Egeret lehetett volna fogatni vele. Nekifiatalodott ez a vén haszontalanság. Még a létrára is fel mert mászni, és házassági terveket csiholt.

István úrnak a térdére veregetett, megsimogatta a hátát, bajuszkefét adott neki, borért szaladt a pincébe, tojásokat követelt a gazdasszonyán, amely tojásokat még nem tojtak meg a tyúkok, bokázott, mintha egyéb dolga se volna, és az ünnepnapi pipaszárat vette elő, amely mindig a legtisztább volt. - Isten bizony, megérdemlek egy jó pipát - mondogatta, és olyan nótákra gondolt, amelyek csak boros embernek jutnak eszébe. István úr megrökönyödve nézte. Ez az ember javíthatatlan. Falra hányja a borsót szavaival.

- Pedig nincs szebb temető, mint az idevalósi - mondta István úr komolyan.

- Igazad van, öreg - felelt a vén haszontalan. - Magam is vágyódom már arra a helyre, ahol békességem lesz. De mondd, mit csináljak addig ezekkel az írásokkal, járásbírósági végzésekkel, adóintésekkel, bírákkal és más hatóságokkal, amelyek mindenféle dolgokkal zaklatnak?

István úr, ez a nagyon komoly atyafi, észre sem vette, amikor a fiókból kiürítette a hivatalos írásokat Dudorászi, és István úr ölében elhelyezte őket. A pecsétektől maga István úr is megrendült.

- Hm - mondta szemüvegén át nézegetve a különböző írásokat -, valóban nem lehet addig becsülettel meghalni, amíg ilyen inkorrekt dolgaid vannak. Magam is szégyellném, ha az öcsémre rosszakat mondogatnának.

Dudorászi felhevült:

- Némelyek tán még csalónak is neveznének.

- Ez nem lehet - felelt elkomolyodva István úr, és felöltője zsebébe gyömöszölte a különböző iratokat. - Majd én utánanézek mindenféle követelésnek. Majd én benézek a kártyáikba. Légy szíves engem megvárni, nehogy eszedbe jusson valamely bolondság odáig. A becsület több, mint az élet.

És István úr is elment a karosszékből, felpakkolva Dudorászi irataival, amelyeket pontosan rendbe hozott, mert hiszen többé nem dudorászhatott volna olyan jókedvűen Dudorászi, amikor északnyugati szél bontogatta a házát.

- Vajon merre jár István úr? - kérdezgette a karosszéktől, amikor pihenni tért. - Az írások megint gyarapodnak. Újabb terminusokra van szükségem.

Dudorászi bizonyosan rendületlenül él még mái napig is X.-ben. De ha elköltözött volna onnan, István úr mindenütt megtalálja őt a világon. A haszontalan embert a hasznos ember.

(1927)

A szenvedélyes fürdővendég

Szalonkai azok közé az emberek közé tartozott, akiknek mindig savanyúvízszaguk van, akár kihúzták a dugaszt, akár nem azokból a régi üvegekből, amelyeket hajdanában minden valamirevaló úriember a pincéjében vagy a kasszájában tartogatott. Ezek a bizonyos vizek mindenféle betegségek ellen hasznosak voltak, kár, hogy idő múltával megdohosodtak a leggondosabb dugaszolás mellett is. De mégis, mielőtt a patikába mentünk volna, szívesebben megpróbálkoztunk ezekkel a savanyúvizekkel.

Szalonkai piros és ripacsos volt, mint valami répa. Sehogy sem illett volna alakja valamely emlékalbumba, amelyben többnyire mindig a hullámos, színészkedő, karcsú férfiak vannak divatban. Arcának tüzelése miatt iddogálta a savanyúvizeket, hogy mindig kis, rejtett, hegyekbe, erdőkbe, völgyekbe zárt, régi magyar fürdőhelyek jutottak az ember eszébe, amely fürdőhelyeknek éppen olyan dohos, kénes, szénsavas szaguk volt, mint akár Szalonkainak. Egy kis képzelődéssel Szalonkai bajuszát ama cincérbogarak nagy bajszának lehetett vélni, amely cincérek a fürdőhely tölgyfáin laknak. És a citrommal öntözött borjúszeletek is megelevenedve tértek vissza a múlt időből, amikor Szalonkait hallgattuk: a kuglizóban, lugasban, a dalárdistagyakorlatok után... Csak a barátság kedvéért öntött bort is a savanyúvízzel telt poharába, és így szólott:

- Én voltaképpen csak két hónapot élek minden esztendőben, nyáron, korai nyáron, amikor a kakukk már javában bujdosik a galambok között, hogy mindenkivel közölje hátralevő éveinek számát. A kakukk figyelmeztet, hogy jó lesz az egészségemre gondolni, mert nem sok értelme van az egészség nélküli életnek. Az örökös hivataloskodás kiöli a lelket az emberből. Mit lehet tanulni a hivatalban? Vagy elintézett, vagy elintézetlen akta lesz belőlünk. De a kakukkszóra felfigyelek. Most jön az az idő, amikor valaki és valamivé lettem. Fürdővendég lettem, akinek van már valami neve is az országban.

Mikor Szalonkai urat megkérdeztük arról, hogy miként sikerült hírnévre szert tennie a fürdővendégek között, hamiskásan legyintett:

- Nem mindenki tudja ennek a titkát, aminthogy sok dolog titokban marad a világon a hozzá nem értők előtt. - Mondom, a kakukk megszólalása után, májusban szoktam megkezdeni a levelezést a régi fürdőigazgatóimmal és a fürdőtitkárokkal. A fürdőigazgatók rendszerint megtermett, megállapodott, komoly emberek, akik nemigen vetik le Ferenc József-kabátjukat. A fürdőtitkárok ellenben csak amolyan lenge gavallérok. Nem szeretem őket. Még ha a saját betegségük gyógyítása végett vállalták el állomásukat - mert minden második tüdőbeteg közöttük -, akkor is csónakázni viszik a magános hölgyeket, ha éppen valami tavacska van a környéken, erdőkbe kísérik őket, hogy megmutassanak nevezetesebb fákat, és nem tartózkodnak az esti tánctól sem, amelynek rendszerint ők a kezdeményezői. Nem, a fürdőtitkárokat, ezeket a hölgymulattatókat nem lehet hasonlítani a fürdőigazgató urakhoz. A titkárok néha még az én leveleimet is válasz nélkül hagyták. Haszontalan népség.

A májusi kuglizóban, ahol a tavalyról maradt krétafeliratokat el akarják időközben tüntetni a pókhálók, meggondolásra méltóan hangzottak el Szalonkai úr szavai a fürdőtitkárok haszontalanságáról. De Szalonkai meggondolta magát, s így folytatta:

- Tehát a levelezés megkezdődött, amikor annak ideje elkövetkezett. Mindennap megírtam egy-két levelet, és úgy vettem észre, hogy betegségem már akkor is csillapodik, amikor a különböző fürdőhelyek neveit leírtam. Stubnyafürdő, Bikszádfürdő, Iglófüred, Sóstó-fürdő! És pontosan tudtam mindegyikről, hogy merre van a *via,* mert minden levélírónak első

kötelessége, hogy pontosan tájékoztassa a postát ama útirány felől, amelynek levelét indítani akarja. Az oldalszúrásom határozottan csillapodott, amikor a felvidéki fürdőhely igazgatójának levelemet megírtam. Közöltem vele, hogy milyen természetű a betegségem, amely ellen orvosságot keresek nagybecsű vezetése alatt lévő fürdőhelyen. Megírtam, hogy voltaképpen vérszegénységben szenvedek, ezért piros az orrom és orromnak környéke. Apró pattanások szoktak keletkezni az arcomon, amelyet a helybeli orvosok a marhahús mértéktelen élvezetével hoznak összeköttetésbe. De hát tehetek én arról, hogy agglegény vagyok, akinek a korcsmai kosztot kell elfogadni. És a korcsmárosok jó falatjaikat mindig nekem hozzák! Ez a megjegyzés egyúttal figyelmeztetésül is szolgált a tekintetes fürdőigazgatóságnak, hogy meglehetősen elkényeztetett gyomrú úriemberrel lesz dolguk, aki már von Haus aus megszokta a derék étkezést. Megírtam, hogy kelet felé szeretnék szobát bérelni, mert nagyon szeretem azt a reggeli napot, amely becsuszamlik a zsalugáter rései között, de a hármas számnak nem szabad előfordulni a szobám numerusában. Szeretném, ha vagy kertre vagy fákra nyílna az ablakom, mert a kert hangjait még álomtalan éjszakákon is elhallgathatom. Az ajtón rendesen működjön a zár, mert nem okoz örömet, ha mindenféle szórakozott fürdővendégek eltévesztenék az ajtómat éjnek idején, és ott másféle szobát keresnének. Szeg legyen az ablakfában, amelyre a borotválótükröm felakaszthassam, itthon ugyan nem borotválkozom mindennap, de ha már fürdővendég vagyok, mindennap megtisztogatom az arcomat, mielőtt a reggeli muzsikálás elkezdődne a Zenepavillonban.

- A Zenepavillonban! - mondtuk most kortyokkal nedvesítve kiszáradt torkunkat, amelyeknek szárazságát nemcsak az esti dalárdapróba, de Szalonkai úr elbeszélése is fokozta.

- Én ugyanis nem tartozom ama fürdővendégek közé, akik a szobájukat csak abból a szempontból veszik vizsgálat alá, hogy benne az éjszakát is eltölthessék: én gondolok arra is, hogy jöhetnek esős idők, amikor az ereszről reménytelenül csurog az eső, köd borong a hegyek között és a völgyek mélyében, a sétányokon senki sem jár, és a fürdővendég levélírással tölti idejét a szobájában. Szeretném tehát szobámat mindenféle kényelemmel felszerelni, a szállodai tollak és tintatartók nem mindig megbízhatók, a lámpák felmondják a szolgálatot, ugyanezért gyertyatartókat is kell készíteni. Én már levelem ebben a részében hangsúlyoztam, hogy a kényelemhez feltétlenül szükségesnek tartom a csengőzsinórt, amelyen az ember kitöltheti bosszúságát, a vetkőzésnél, még ha nem is volna rá szükségünk, lábunknál gubbaszkodjon a csizmahúzó; a bérszolgának vörös bajsza legyen, és Antónnak hívják akkor is, ha más névre keresztelték.

- Antónnak hívják! - ismételtük mi, hallgatók, akik még sohasem fordultunk meg igazi fürdőhelyeken, megelégedtünk egy vadszőlő lugassal, ahol ábrándozhattunk.

- Nem tudnám bizonyosra magyarázni nektek, hogy miért tartom az Antónokat megbízható bérszolgáknak, csak a tapasztalat segít ebben az irányban. Egy Antón még sohasem törte el a csontgombokat a kábátokon, a kalapokkal és cipőkkel úgy bánt, mintha ő viselte volna őket, büszke volt arra, hogy valaha ódon hangzatú fogadókban urakat szolgált ki.

- A fürdőigazgató válaszolt levelemre. Szinte elképzeltem a fürdőigazgató urat kis irodaszobájában, amint az üresen érkezett postakocsi vagy omnibusz elgördülése után kettőzött hévvel ült neki a napi postának, hogy végre vendégekkel népesítse be a fürdőhelyet. Karjai mint a hurkák feküsznek a nyomtatott prospektusokon, amelyeket különböző címekre elküldöz, de a magamfajta vendégnek (akinek leveléből kitetszik, hogy nem újonc a fürdővendégségben), személyesen válaszol. „Igen, nagyságos uram, parancsára Antónnak hívjuk ezentúl a bérszolgát” - kezdik válaszukat a fürdőigazgató urak, és pontról pontra haladva levelemen, lehetőleg mindent megígérnek. Sehol sincs jobb dolga a fürdővendégnek, mint Magyarországon. Egyszer, még fiatalember koromban célzást tettem arra egyik fürdőigaz-

gatóságnak írott levelemben, hogy nem bánnám, ha a fürdőszézsúr idején megismerkedhetnék olyan hölgyekkel is, akik közül feleséget választhatnék, mert nőtlen vagyok. A fürdőigazgatóság éjjel is kézbesítendő, sürgős levélben válaszolt, hogy a maga részéről nagyon boldognak érzi magát, hogy ilyen bizalommal vagyok iránta. Az ő fürdőjükben már sok olyan ismeretség köttetett, amely boldog nyomokat hagyott a későbbi életben is. Igénytelen, házias, csendes, természetimádó és otthon ülő nők látogatják a fürdőhelyet, akik mindig a tavalyi divat szerint öltözködnek, még ha vagyonosabb családból származnak is... Ez volt az a fürdőigazgatósági levél, amelynek a kedvéért majdnem útra keltem, hogy szabadságomat valamely felvidéki fürdőcskén töltsem - mondá most elmerengő sóhajtás kíséretében Szalonkai, mintha élete valamely felejthetetlen élménye jutott volna eszébe.

Mi, hallgatók, feszülten várakoztunk, hogy vajon mi lesz ennek a különös szerelmi históriának a folytatása, amely a fürdőigazgatóság közbenjárásával kezdődik, mint valamely nyári lakás bérbeadása vagy pedig egy lampionos, nyári táncestély. Feszülten vártuk, amíg Szalonkai valóban kidörzsöli a könnyeket szeméből, érdekeseket sóhajt, savanyúvizét megkeveri némi borocskával, hogy valóban olyan szaga legyen a történetnek, amely kis fürdőhelyek platánjai alatt szokott előfordulni, miközben a fürdővendégek a víz csobogását hallgatják, amely a fürdőkádakat megtölti. Igénytelen, házias, természetimádó, otthon ülő hölgy! Vajon, ki tudna ellenállni ilyen, napjainkban ritka tüneménynek?

- Néhány napi gondolkozási időt adtam magamnak, mert hiszen még csak május hónapot írunk, amikor az előszezon kezdődik, és voltaképpen csak bujdosóban vannak azok a fürdővendégek, akik a halál, nehéz betegség elől otthonukból elszökdösnek. Az én betegségem nem halálos, várhatok vele akár júliusig, gondoltam magamban. Hadd forgatom meg csak ezt a dolgot az igénytelen, házias, természetimádó, otthon ülő hölgy körül. Gondolkoztam, barátaim. Gondolkoztam azon, hogy tényleg útra kelek valamely fürdőhelyre, amelynek igazgatóságával már évek óta levelezésben vagyok. Gondolkoztam, hogy egyszer majd valóban a szemük közé nézek ezeknek a fürdőigazgatóknak, akik levelezésükben olyan udvariasnak mutatják magukat. Bepakolok, és megérkezem az omnibusszal. Bemutatkozom: Szalonkai vagyok, aki annyi esztendő óta érdeklődik a fürdőhely viszonyai iránt, akinek annyi esztendő óta küldözgetik a prospektusokat és névsorokat, amikor a szezon megkezdődik. De őszintén megvallva, mindig visszatartott valami. Az, hogy házasságot ígértem egy igénytelen, házias, természetimádó, otthon ülő hölgynek, akit talán már el is jegyeztek valahol részemre. Nem mertem útra kelni a fürdőhelyekre, éppen e lefoglalt hölgy miatt, mert ismerem magam, szenvedélyes ember vagyok.

(1927)

Ludacskai, aki koporsóját eladta

Ez a történet, származására nézve, felvidéki, szép hangú harangok mesemondásai mellett született azon a földön, ahol voltaképpen örökké gyermekek maradnak az emberek. Közben tán meg is halnak, anélkül hogy idejük lett volna igazán megöregedni. Lám, a szilvás szekerek is késő ősszel érnek el idáig, amikor már máshol régen megunták az ízét.

Nem csoda tehát, ha ötvenesztendős korukban is csinálnak itt mindenféle bolondságokat az emberek, mert mindig ifjaknak érzik magukat. Itt volt például Ludacskai, aki ötvenesztendős korában bocsátotta áruba a koporsóját, holott más jóravaló ember éppen ilyen idő tájt kezd elgondolkozni azon, hogy mi a manó történik vele akkor, ha egy napon nem tud felkelni az ágyából, és csak az ablakon át nézegetheti az első hóesést, amely másoknak annyi örömöt okoz? Az igazi gondok az ágyban szokták elővenni az embert, amikor nem lehet előlük semerre se menekülni. Addig, amíg a templomba vagy korcsmákba vezető gyalogutat kitapossák az embernek, addig voltaképpen nincsen nagyobb baj. El lehet menni akár egyik, akár másik helyre, aszerint, kinek milyen a természete. De az ágyban... legfeljebb a párnáját fordíthatja meg a feje alatt a beteg ember, és emígy szakíthat búskomoly gondolataival, hogy új gyászruhás járókelőkkel találkozzon a gondolatok országútján. Ludacskai éppen akkor adta el a koporsóját, amikor életében először megbetegedett.

Ludacskai, miután vallásos, szentképgyűjtő takácscsaládból származott: darab ideig tartogatta a podolini hagyományokat. A koporsóját ugyanakkor megvette, amikor megházasodott. Egy nagynénjétől örökölte azt az emeletes házat, amelyben a podolini piacon lakott, mint akárki más. De mégis inkább a földszinten lakott, mert az emelet sötét és barátságtalan volt. Árnyékokkal lehetett találkozni a suta lépcsőkön. Valahol be volt törve egy ablak - vagy nyitva maradt egy ablak -, amelyre sohasem lehetett rájönni. Ezt csak az örökhagyó nagynéni, született Rák Amália tudta volna megmondani. És a nyitott ablak miatt kellemetlen légáramlások voltak a sötét, lakatlan emeleten, ha Ludacskai néhanapján felment körülnézni. Mintha valami láthatatlan ellenség lakott volna vele együtt a háztető alatt. A háziurat valósággal lekergette ez az ellenség az emeletről. Itt helyezte el tehát Ludacskai a koporsóját, egy alig bútorozott szobában, közel a fal mellett, hogy a láthatatlan ellenségnek emígy is bosszúságot szerezzen. Ő maga feleségével a földszintes, bolthajtásos szobákat foglalta el, és csak azokat fűttette a hosszú-hosszú teleken, amikor az udvarról elfogytak sorban azok a fenyőfa boglyák, amelyeket ott nyaranta felhalmozott. (Ludacskai postamester volt, elegendő vagyonkája is volt, éppen a takácsősök igyekvése folytán. Éppen ezért a posta részére külön hivatali helyiséget tartott fenn, a szolgabíróság házában.) Ezekben a sapka alakú, földszintes szobákban mendegélt az élet és a feleség (született Wittkó Franciska) körülbelül huszonöt esztendeig, amikor Franciskának ritkuló, szürkülő hajából mindinkább kidudorodott az a gömböcske, amelyet feje tetején viselt. Daganat, szemölcs, gumó vagy ilyesféle volt ez, amely együtt született Franciskával. Mikor a daganat már egészen láthatóvá lett, akkor az asszony is meghalt. A földszinten, a családi ágyban. Ludacskai egész nap ríva ült a postahivatalban, mintha még tótul is elfelejtett volna, magyarul beszélt a bocskoros látogatókkal. De a koporsóját, amelyet az emeleten őrzött: nem adta oda az asszonynak sem, csináltatott új koporsót a helybeli asztalossal az asszony számára.

Nem adta oda a koporsót akkor sem, amikor valóban ágrólszakadt rokonok keresgélték fel az élet folyamán, akiknek nemzetségfájáról egy-egy levél lefordult az esztendők során. - Nem - mondta a postamester -, ne vegyétek el tőlem azt, amiben megnyugvásomat lelem. Talán éppen azért nem félek a haláltól, mert a koporsót készenlétben tartom. - A nagy reményekkel

induló rokonok, akik azt hitték, hogy az ő fájdalmukban, hangos kétségbeesésükben az egész világ (így Ludacskai is) részt vesz, lekókadt fejjel hagyták el a postahivatalt. Ludacskai még szeretett Miska vagy Flórián bátyjának se adta oda a koporsót, pedig a koporsó, mint akár a ruha, éppen Miska vagy Flórián úr termetéhez lett volna szabva. Ludacskai általában nem szerette a gyászba öltözött embereket, mert ezek mindig több igényt támasztanak vala az élethez, mint a mindennapi emberek.

Ebben a városkában, amely a vasúti vonal kiépítése előtt valóban az Isten háta mögé került a téli hónapokban, sokszor lett volna szükség Ludacskai koporsójára, amikor az asztalos se volt kéznél. Mint valami nemzeti vagyonra, számítottak rá a rokonok a haldokló ágya körül. - Ej, mégiscsak ideadja végeredményében a postamester a koporsóját, amikor az utak járhatatlanok, nem lehet semerre se küldeni koporsóért - mondogatták, miközben megnyugtatták a haldoklót is. Hiszen Ludacskai végeredményben nem volt rossz ember.

De a postamester mindig rossz ember lett, amikor a koporsóját el akarták csalogatni tőle.

- Sohase kapom vissza. Mert koporsót nem szokás visszaadni, mint a virágot vagy a könyvet sem - mondogatta Ludacskai. Talán igaza is volt.

*

Az ember azt hihetné, hogy az ilyen, hó alá temetett városkában nem történhetik semmi a postamesterrel, ami kizökkentené őt a mindennapok egyhangúságából. A postamester elmegy reggel - télen egy órával később -, elveszi a postát, még Amerikába is. A postaszekér megjön délután, ilyenkor a kocsis mindig részeg egy kicsit, mert útközben, akármilyen fertelmes időjárás van, mindig találkozik vándorlókkal, kóborlókkal, akik a postakocsist, mint állami alkalmazottat, szívesen megkínálják egy pohár innivalóval. A postamester mindennapi teendői közé tartozik, hogy a kocsist ilyenkor figyelmeztesse szolgálati kötelességére. Mert a postának nem szabad megállani semmiféle gyaluforgácsos ház előtt, mindig egyenletes tempóban kell hajtania, még ha vasvilla hullana is az égből. A kocsis ezalatt szótlanul szerszámozik, megszokta már ezeket a tanításokat, legfeljebb azon képed el, ha a postamester valamely új kifejezést kever a mondanivaló közé. Így elbámészkodik egy újfajta káromkodáson, amelyet a postamester napközben a hivatalban hallott; - és a kocsis valóban napokig jól viseli magát, amikor ilyen meglepetéssel szolgál neki Ludacskai.

Mondom, hogy a hivatalban nem történt olyan dolog, amely miatt a postamesternek változtatni kellett volna eddigi szokásain - pedig mégiscsak a hivatali élet egyhangúságában kell keresni mindazon változások okát, amelyek a postamester életében beállottak. Akkor már ötödik éve volt özvegyember, amire kicsit büszke is volt, hogy öt éven át megtartotta a hűségét holt feleségéhez (született Wittkó Franciskához). Kevés ember tenne meg ilyent Podolinban, ahol özvegyember mégse töltheti mindig a legnagyobb magányban életét. De a postamester megtette. Az ötödik esztendőben történt, amikor a szilvás szekerek elfoglalták helyüket a piacon, és némi idegenforgalmat idéztek elő a városkában, hogy a postakocsival egy szürke ruhás és ócska kalapos nő is érkezett a délutáni postával, a kocsis mellett foglalván helyet a bakon, és a nagymama esernyőjét tartogatta a kezében.

- Micsoda madárijesztőt hoztál? - kiáltott fel a postamester; amikor tótul, magyarul összeszidta a postakocsist.

- Kérem, postamester úr, én nem vagyok madárijesztő, hanem az új postáskisasszony, akit ide a kerület küldött, hogy a tekintetes úrnak segédkezzek - mondta most a kis aszalt szilva, aki olyan világból jöhetett ide, amely világban nyár végével a világnak is, a postáskisasszonynak is szenvedni kell - holott itt, a Felvidéken hosszúak az őszök, talán éppen azért, mert igazi nyár nincs sohasem.

- Tehát magácska az új postáskisasszony, akiről már hallottam?

- Igenis, én leszek ezentúl a segédje postamester úrnak, miután a kerület így intézkedett - felelt a kis hervadtság, és formátlan, nagy cipőiben talpra ugrott a kis erőszakos, nem várta meg, hogy a kocsis vagy a postamester segítsen neki a leszállásnál. - Férfias teremtés! - mondta később a postamester, mikor visszaemlékezett erre a bemutatkozásra. - Csányi Ilona a nevem! - Olyan komolyan mondta ezt, mintha a postamesternek tudnia kellene erről a névről. - Hja, a század vége, a fin de siècle új női típusokat teremt - gondolta magában a postamester, és bosszús féltékenységében megint csak nekiesett a postakocsisnak, akit részeg disznónak nevezett.

*

A postáskisasszony megérkezése Podolinba, a postamester részéről ezzel körülbelül elintéztetett volna, ha a kis, fonnyadt teremtés beleegyezett volna, hogy Ludacskai éppen csak a postabélyegzőt bízza rá: erőszakos kis hölgy volt ez, aki a postamestert mentesíteni akarta minden munkától. Valósággal kivette kezéből a hivatalos iratokat, lajstromokat, rendelkezéseket, amelyek a vidéki postamestereknek annyi felesleges fejtörést okoznak, sohasem hagyják békében az embert a kerületében!

- Majd én, Ludacskai úr - mondta már nem is szolgálatkészséggel, hanem bizonyos fölényességgel, amikor a postamestert a legújabb rendelkezések felett való fejcsóválásokon érte. - Mi tudjuk, hogy mit akar a kerület, mert hisz ismerjük a kerületi embereket.

Ilonkának, a postáskisasszonynak, ilyenkor valóban pecsétviasz- és csirizszaga volt, mint valami postacsomagnak. Ludacskai, akinek a kerületi hivatalról mindig megvolt a maga véleménye, hogy csak abból élnek, hogy a szegény kis postamestereket szekírozzák, bizonyos bámulattal nézte a kerületi központból idekerült kisasszonyt, aki egyetlen betekintés után eligazodott a legbonyolultabb rendelkezéseken.

- Az én időmben néhány gimnáziumi osztály elvégzése és kellő kaució letétele elegendő volt a postamesterséghez. És nem volt semmi baj. Maga mit végzett, kisasszony?

- Ó, nekünk külön tanfolyamunk van - felelt a ráncos szilvácska, és a postamester akkor látta azokat a karvédőket, ezeket a fekete vásznakat, amelyeket Ilonka ruhakímélés szempontjából karjára húzott.

De hát ez mind semmiség volt ahhoz, amit Ilonka az öltözködés terén a hivatalos órák elmúltával produkált. Aranyzsinóros blúza volt, mint valami férfinak. Férfias, katonás, hivatalos blúza, amelyen még zsebek is voltak. És aranyzsinóros tiszti sapkát nyomott a fejére, a kontyára; így sétált végig a piacon, midőn a hivatalos óra elmúlott. Fekete szoknyája, amelynek ugyancsak zsebei voltak, mint a reverendának. És Ilona, ez a századvégi nő, a szoknyája zsebébe dugta a kezét.

Megérem, hogy maholnap csibukozni fog a promenádon - mondogatta magában a postamester, amikor a piac túlsó oldalára került, mintha még a találkozást is kerülni akarta volna az új postáskisasszonnyal. Az útjába kerülő ismerősöknek pedig csendesen panaszkodott:

- Én valóban nem tehetek róla, hogy ilyen „századvégi” hölgyet küldött ide a kerület a nyakamra, pokolba. Azt hiszem, hogy ki akar túrni az állásomból. Ezektől a modern nőktől minden kitelik - mondta a postamester a piac túlsó oldalán, amikor a postáskisasszonyt aranyos blúzában és tiszti sapkájában megpillantotta a promenádon. - Istenem, ha szegény feleségem, Wittkó Franciska ezt látná, hogy milyen nők vannak a világon!

Az ismerősök, rokonok, más atyafiak, akik a podolini piacra valóban nem azért léptek ki, hogy a postamester panaszait hallgassák, aki egyetlen esetben sem adta kölcsön a koporsóját: bizonyos kárörömmel integetnek vala Ludacskai felé. No, ez is megkapta a magáét az új postáskisasszonnyal. Vén gazember volt egész életében. Itt van végre az a nő, aki szégyent hoz reája a csendes Wittkó Franciska után. Az emberek rosszak. Szerették azt hinni, hogy Ludacskai komolyan bánkódik postáskisasszonya magaviselete miatt.

Pedig a haddelhadd csak ezután következett. Ezután kezdtek csak beszélgetni a fösvény Ludacskairól, aki nem adta soha senkinek kölcsön a koporsóját. (Az emberek elfelejtik, hogy csak egyetlenegyszer lehet kölcsönbe adni egy koporsót.)

A postáskisasszony az aranytrombitás nyakjelzésű kabátkában és barna, jelentéktelen kontyán a tiszti sapkával, természetesen a helybeli gyógyszerésszel ismerkedett meg elsősorban. Valamely nőies apróságra volt szüksége a patikában. Valamely semmiséges kis skatulyára, kenőcsre vagy szappanra, amint a nők el szokták indítani a maguk ügyeit. A kenőcsös skatulya vétele után egy hét múlva már ismerte a postáskisasszony mindazokat, akik a patikába gyomorerősítés, szívbaj vagy fecsegés miatt bejárogattak. Magától megy az ilyen a kisvárosban. A rajztanár kezdte. Igaz, hogy civil ember volt, nőtlen is. Semmi feltűnőség tehát, ha a rajztanár udvarolva végigkísérte a postáskisasszonyt hivatal után a piaci sétányon. Honnan lehet azt megállapítani, hogy mely férfi udvarol? Talán abból is, hogy az udvarló mindig nagyon vigyáz arra, hogy melyik oldalán haladjon a nőnek. Másodszor: van a lábaknak olyan sajátságos rugalmasságuk, amelyek azon a kövezeten se botlanak, amely kövezettel a podolini piac ki volt rakva. Be sokszor kitörhetné a nyakát az udvarló ezen a kövezeten, ahol lépcsők, esőcsatornák, kővályúk és magaslatok váltogatják egymást, mert mindenki a kedve szerint építette a kövezetet a háza elé. Nem a szomszéd kedvéért. A rajztanár, egy mókusbajuszú, kék szemű emberke tehát nem törte ki a nyakát, hanem még ennél is többet tett. Bemutogatta a kolostori tanárokat a postáskisasszonynak. A szép, komoly piarista papokat, akik esténként ugyancsak sétát szoktak tenni a piacon: tüntetőleg mutogatta be a kis rajztanár, hogy a postáskisasszonynak emígy is udvaroljon. És mennyi csodálatos mondanivalója volt Fasler főtisztelendő úrról, a matematika, valamint fizika tanáráról; Matokási főtisztelendő úrról, a magyar irodalom tanáráról. A szegény rajztanár, mikor észrevette, hogy a postáskisasszonyt jobban érdeklik a kolostor nagy tudományú papjai, mint az ő jelentéktelen személye, mindig a piaristákról beszélt, úgy akarván feltüntetni a dolgot, mintha azok volnának legbizalmasabb barátai. Ezek a nagy tudományú férfiak.

- Hátha még Moos Nep. János igazgató urat ismerné nagysád! - lelkendezett az evetke külsejű rajztanár.

De arra valójában még a postáskisasszony se mert komolyan gondolni. Ilyenformán történt, hogy a hivatali óra után a tiszti sapkás kis aszaltszilva a legelőkelőbb helybeli urak társaságában jelent meg a promenádon. A kis rajztanár kötelességének tartotta, hogy mindenkit megismertessen a városkában a postáskisasszonnyal. Amíg maga tán szerelem miatt gyötrődött.

*

De gyötrődött már más is, akire eddig senki sem gondolt. Ludacskai, a fösvény Ludacskai volt az, aki postáskisasszonya sikerét látván: olyan betegségbe esett, amelyet csak a legszerencsétlenebb emberek ismernek. A postamester féltékeny lett, mint valami Othello.

A postamester, aki idáig büszke volt arra, hogy özvegységébe semmiféle idegen érzelem nem avatkozott: piactéri házából, a vasrácsos ablak mögül olykor szinte fél lábon állva figyelte a promenádi eseményeket. Az ősz hosszú volt, az alkonyat bágyadt volt, a faleveleknek eszük

ágában sem volt lehullani, amikor a postáskisasszony úgy rendezte a dolgát, hogy minden ismerősének találkozót adott a hivatali óra után a sétatéren. Ott voltak a nagy tudományú szerzetesek, a gyógyszerész, a rajztanár, a helybeli szolgabíró, miután az urak mégiscsak egymás társaságát keresték, és éppen a postáskisasszony volt az, aki itt, az idegenben, közel a lengyel határszélhez, összetartotta őket. Hangosan és előkelően hangzott a diadalmas magyar szó a félig tót, félig cipszer városka sétaterén, mint talán az angol szó hangzik az indiai gyarmatokon. A postáskisasszony egyszer dúdolgatni kezdett magában egy mélabús magyar dalt. Előbb csak halkan, mintegy csak a maga mulattatására. De a papok, civilek mind felfigyeltek a dalocska hallatára. Páros csillag az ég alján, egyik fényes, másik halvány... - mondogatta a dalocska. És a társaság tagjai valamiképpen loppal elnézegettek arra Toporc felé, amerre Magyarország van. - A mi kis Blahánénk! - kiáltotta a rajztanár.

*

Most már rohamosan fejlődött a postamester betegsége, amelyről sokáig maga sem tudott. Különösen azóta lett nagyon aggasztó az egészségi állapota, mióta a langyos, őszi estéken rendszeres éneklések voltak a sétatéren a magyar társaság részéről. A kis „aszaltszilva" nagyon csínján bánt a hangocskájával, de a helybeli szolgabíró annál inkább kieresztette a hangját. A postamester a nyitott ablaknál hallgatózott. Kínban, gyötrelemben, féltékenységben, de hát nem tehetett semmit. A kis „aszaltszilva" pontosan elvégezte a maga hivatali teendőit, meggyőzte a postakocsist arról, hogy nem kell minden utazásában leinni magát, a hivatal papirosai sohase voltak olyan nagy rendben, mint éppen ekkoriban... Talán még a tótok is több levelet írtak Amerikába, mint annak előtte. - A postamester olykor napokig ágyban maradt, mert minden tagját fájlalta. Nem, sehogy se akart a postáskisasszonnyal találkozni. Erőt gyűjtött magában, hogy láthassa harag, indulat, mérgesség nélkül azt a betolakodott leányt, aki felborította a városka rendjét.

No, de szerencsére elkövetkezett a téli idő!

Az évszakok, az időjárások, az időváltozások igazában nem is tudják, hogy mennyi örömet tudnak okozni némelyeknek. A postamester például csaknem kiugrott a bőréből örömében, amikor egy reggelen észrevette, hogy apró hópelyheket fújdogál a szél a hegyek felől. Ezek a hideg üzenetek, a postamester véleménye szerint, Ilonának szólnak. Vége van az esti koncertezésnek, dalos hölgy, vége van a hosszadalmas, ábrándos játéknak, sétahölgy, aki órákig sétáltatta a podolini intelligenciát a piacon; vége van a társadalmi sikereknek, nagy tudományú papoknak, szolgabíróknak, patikusoknak, rajztanároknak, itt a tél, az alkony sötét, a házakból nem mernek kimozdulni az emberek. No, kisasszony, most aztán mit fogunk csinálni az estéinkkel?

Ludacskai kipirult arccal sietett a hivatalába, végre elérkezett az ő ideje. Délfelé még inkább sűrűsödött a hóesés, hogy a postáról már a járókelőket sem lehetett látni, pedig az ilyen időben nagy értéke van minden járókelőnek. A postamester ravaszdi sóhajtással nézett az időjárásba:

- Kisasszony, most már így marad az idő sokáig, nagyon sokáig, nem lehet többé megváltoztatni. Sajnos, a mi Kárpátunk nem tréfál. Csend, álom, nyugalom költözik a városba. A postakocsisnak megint meg kell engedni, hogy pálinkát igyon. Hol is van a maga szállása, kisasszony?

Ilona valóban megrendülve nézett a téli világba.

- Eddig sohasem kérdezte, postamester úr, hol lakom. A város végén lakom. Egy csűrben, vagy ha jobban tetszik, egy kamrában. Szegény tótoknál, akik a tiszti sapkámtól félnek, s azért adnak szállást. Postahadnagy vagyok...

- A tiszti sapka! Én sohase hordtam tiszti sapkát, pedig férfi vagyok.

A szilvafán maradt kis szilva most hirtelen elpityeredett.

- Ó, ha tudtam volna, hogy postamester urat ez bántja, sohase tettem volna a fejemre.

Ludacskai nagylelkű volt.

- Most már megbocsátottam, mert látom őszinte megbánását - felelt a postamester. - Igen, fájt, hogy a hivatalban sohasem tette fel a sapkát, hanem csak hivatalon kívül. Itt sohase vette fel az aranyos kabátot sem.

- Ezentúl mindig felveszem!

- No, jó - mondá csillapítótag Ludacskai, mert nem akart egyszerre mindent elérni -, csak ne koptassuk el azt a kabátot, mert még szükség lehet rá. Ámde a nagy telekben, a nagy havakban többé nem lakhatik a város végén, Ilona, mert sötét van reggel is, éjszaka van este is. Itt kellene valahol a piacon, a közelben laknia. Például nálam. Ott, az emeleten.

Félig hátat fordított a fösvény Ludacskai a postáskisasszonynak, mikor ezt kimondta, de azért látta, hogy a „kis aszaltszilva" elsápad, a szívéhez kap, és a hivatali asztalra hajtja fejét:

- Ó, a tekintetes úr koporsójával lakjam együtt? Ezt nem kívánhatja tőlem, bármennyit is vétettem a tiszti sapka viseletével. Inkább elhelyezésemet kérem a kerülettől.

- De hát mit csináljak a koporsómmal? Csak nem tehetem ki az utcára? - kiáltott fel mogorván Ludacskai. - Azt a koporsót idestova harminc esztendeje őrzöm. Nem adtam oda sem a feleségemnek, sem a rokonomnak, sem a jó barátomnak. Most kitegyem az utcára? Megváljak tőle, amikor éppen az adott mindig biztonságot életemben, hogy nem történhetik velem nagyobb baj, mert mindent elrendeztem halálom esetére?! Beleüthet a mennydörgős mennykő a házamba, biztosítva van a késmárki ügynökségnél. Nyugdíjba küldhet a kerület, akkor is van megélhetésem. Megsántulhatok, megvakulhatok, mint Dillenberger, az elődöm, az államnak kötelessége gondoskodni rólam. Végrendeletem már tíz esztendeje készen van, letétbe helyezve a megfelelő hatóságnál. És koporsóm az emeleten... Csak nem tehetem ki az utcára?

A postamester nyugodtan, meggondoltan beszélt, mint aki egy életprogramot mond el, amely programot magában bizonyára sokszor elmondott. Védelmezte a koporsóját, mint tulajdonát, amely mellette leend az utolsó percben is. Az „aszaltszilva" azonban csak tovább sírdogált a főnök komoly, meggondolt szavaira. Csendesen, kitartóan sírt, mint a hóesés hulldogált a homályba borult városka felett. Az ilyen homályos, kedvetlen, céltalan napok szoktak legveszedelmesebbek lenni. Pláne, még ha sírdogál is valaki a szobában, cinkefogó orral, boldogtalan szemmel, halálra keserítvén magát és szomszédságát.

Két-három téli napon át bírta a postamester a női könnyeket, a boldogtalan szipákolásokat a háta mögött, az elfojtott sóhajtásokat.

- Kisasszony, kérje az elhelyezését, mert engem beteggé tesz sírdogálásával, mint a jókedvével! - kiáltott fel egy magányos napon a postamester. - Én is csak ember vagyok, és a türelmemnek van határa.

A „kis aszaltszilva" nagyot nézett erre a fordulatra. Kimeresztette a szemét, és váratlansággal meresztette a főnökére. Ámde most az egyszer hajthatatlannak bizonyult. - Kisasszony, kérje az elhelyezését... - Éppen most, amikor a postamester koporsójának szándékozott szentelni életét, miután a nyári esték lovagjai az időjárás miatt elmaradoztak? - Kisasszony, kérje az elhelyezését... - Hát kérte, könnytelenül, megerősödve, szinte bosszúállóan.

A postáskisasszonyt nem messzire helyezték a kerületből, csak a szomszédos Lublóra. Elment, üres lett a postahivatal, a rajztanár és a többiek hiába kopogtattak a hivatalban. Csak Ludacskai ült ott a maga összeroppant öregségében - mert hisz fájdalmas volt neki a jobb keze távozása. De a postamester jó kedvet színlelt betegségében:

- Most már eladom a koporsómat, ki lehet hirdetni a városban. Eladom a koporsót, mert nekem aligha lesz többé szükségem rá.

És valóban el is adta az asztalosnak a postamester a koporsóját. Pedig éppen nemsokára neki magának lett volna rá szüksége. Tesznek néha bolondokat az emberek a haláluk előtt.

(1927)

Az utolsó lengyel kifüstölése

Az ember sok mindent elveszíthet az életben, de gyermekkori emlékei megmaradnak; így megmaradt „Ponyatovszki” is, amivel ugyan nem sokat mondok, fületlen pityke volt őkelme még fénykorában is.

Persze hogy igazában nem „Ponyatovszki”-nak hívták, csak éppen ez a név ragadt reája, aminthogy a lengyeleket általában Poniatowskiról, a nagy szabadsághősről nevezik el vala a mi vidékünkön. Csupa mulatságos, kedves, felejthetetlen emberek, akiknek a kedvéért szívesen visszatérhetnének azok a kamaszesztendők, amelyektől hajdanában az ember úgy szeretett volna megszabadulni. Csak ki az életbe, ki a gyepre! - lázadozott ez a tévelygő életkor, pedig a mi lengyelünk, a mi Ponyatovszkink éppen az ellenkezőre tanítgatta a hozzá tanácsért forduló fiatalembereket. Legjobb úgy eltölteni az életet, hogy az ember lehetőleg soha senkinek ne legyen útjában. Vénségére is aggódva keresgéljék az embert (mikor szükség van rá), mint valami gyermeket, aki pajkosságból elbújt a padláson. Hamar megunják azt az embert, aki az élet nagy mohóságával mindig a piac kellős közepén szeret táncolni. A szemérem nemcsak a nőket ékesíti, hanem a férfiakat is. Így beszélt Ponyatovszki, így is cselekedett, ugyanezért megengedte neki az Úristen, hogy megmaradhatott az „utolsó lengyel”-nek, amikor már hírük-hamvuk se volt a lengyeleknek Magyarországon. Egyik táncmester lett, másik gyógyszerész; a harmadik francia nyelvmesternek csapott fel, női fodrászatot tanult a negyedik: - csupa olyan foglalkozásokat választottak, amely foglalkozásokban érvényesíthették választékos modorukat, röpkeségüket, jókedvüket és mindig megtalálható barátságukat. Egy igazi „lengyel” baráti önfeláldozásból talán még a családi kriptába is befalaztatta volna magát vendéglátó házigazdájával együtt.

Ponyatovszkit mégis kifüstölték a Csalitka-tanyából, pedig utolsó lengyel volt.

Ha élettörténetében lapozgathatnánk, nem találnánk semmi nevezetesebb eseményre, és Ponyatovszki mégis úgy mondta el élettörténetét, mint valami izgalmas regényt. A Csalitka-tanyára történetünk idejétől számított tíz esztendő előtt került, midőn is szüretkor, tánc közben kificamította a bokáját, tovább nem mehetett, és ott maradt a Csalitka-tanyán, amelyet nyomban elnevezett Kalitkának, mint humorisztikus emberhez illik. Később odamódosította Ponyatovszki a „lábficamát”, hogy azt voltaképpen akkor szerezte, amikor szőlőkádban taposta a fürtöket. A Csalitka-tanya tulajdonosainak, a két „Gönczi fiúnak” ez mindegy volt, nemigen vettek maguknak fáradságot arra nézve, hogy arról is tudakozódjanak, Ponyatovszki mikor utazik el.

Beszélt erről Ponyatovszki magamagától, kérdezés nélkül, mégpedig többnyire szilvesztereste, amikor megint nekiindultak volna egy új esztendőnek. Ilyenkor elmondta Ponyatovszki, hogy van egy barátja Pesten, aki bizonyosan „bedugná” őt valamely hivatalba, mert valahol valamikor együtt vettek részt egy összeesküvésben.

Beszélt arról is, hogy van Debrecenben egy mérnök barátja, aki előre ki tudja számítani, hogy milyen számok jönnek ki a temesvári kislutrin, de rendszerint nincs pénze ahhoz, hogy az ambókat, ternókat megrakhassa. Azonkívül volt egyszer „kellemetlensége” is. A debreceni boltos, aki trafik mellett a lutriügyeket is kezelte, elcsalta a mérnöktől a nyertes lutricédulát, miután arra némi előleget adott addigra, amíg Budáról, a főkasszából megérkezik a pénz. A lutriboltos később letagadta a nyerő reskontó átvételét, és a mérnök attól az időtől kezdve kissé megzavarodott, esernyő alatt járt napsütésben is. Már csak az emberség szempontjából is segítségére kellene menni ennek a mérnöknek, ne űzzenek belőle bolondot az emberek,

amikor saját találmányú lutriszámával végigházalja a várost. A „két Gönczi” nagyokat bólongatott a lengyel előterjesztésére, néha egymásra pillantottak, de egyetlen szót se feleltek. Nem volt szokásuk a felesleges beszélgetés.

A „két Gönczi fiú” - aminthogy voltaképpen volt más családi nevük is - kettesben körülbelül két és fél mázsát nyomtak, télen tíz kilóval többet. A gönci hordókról nevezte el vala őket a szerető bámulat „Gönczi fiúknak”, pedig már régen meghalt az a szabó, aki nékik még rövidnadrágot varrogatott. (Siketáncnak hívták - mondogatta az egyik Gönczi fiú, ha emlékező kedvében volt.) Testsúlyuknál fogva, de kedvük szerint is olyan emberek voltak, akik néha hétszámra se szóltak egy szót. Azért tartottak ispánt, hogy az ordítson helyettük, azért tartottak lengyelt, hogy az beszéljen a Csalitkán, ne higgyék az arra utazók, hogy a siketnémák intézeténél hajtanak el. Csendesen üldögéltek két, egymás mellett lévő karosszékben. Pipázgattak és valamerre, nagyon messzire nézegettek az ámbitusról. Medvemancsaival az egyik Gönczi - ikrek voltak, sohasem lehetett megkülönböztetni őket - benyúlt a dohányos-szitába.

- Mondja, eszi maga a dohányt, mint a marha a szénát? - kérdezte a testvérét.

De persze választ nem kapott. S egy hét múlva a másik Gönczi visszaadta a kölcsönt:

- Mondja, maga mikor kezdi meg már a házasodást? Én unom már ezt a lengyelt. Valami asszonyt szeretnék látni itt körülöttem.

Napok múlva jött a felelet:

- Ha mindenáron asszonyt akar látni, házasodjon meg maga, bikfic.

Hát a két Gönczi fiúnál így múlott el a két esztendő. Ponyatovszki esetében talán még ennyi sem történt, mert annyi esze volt, hogy belássa, miszerint házigazdái nemigen vennék szívesen, ha sokat nyüzsögne vagy alkalmatlankodna körülöttük. Vannak olyan emberek, akik messziről még szeretni is tudnak, ellágyulnak, ha valakit nem látnak, míg közelről a legszánalomraméltóbb koldusnak is hátat fordítanak. Ilyenek voltak a Gönczi fiúk.

Ponyatovszki tehát, most már érthető okoskodásból, csak akkor került elő a ház végében rejtőzködő kamrácskájából (régente mosókonyha volt az, amíg ilyesmire szükség volt a háznál), amikor már életre-halálra keresték.

- Csak tán nem szökött meg a gazember? - kérdezte félhangon az egyik Gönczi, habár jól tudta, hogy választ amúgy sem kap.

- Talán sok pénze van a lengyelnek? - szólalt meg napok múlva a másik Gönczi.

A lengyel aztán előkerült. De már akkor nem volt semmi kérdeznivalójuk tőle a Gönczieknek. Ponyatovszki sem kérdezett. S így muladozott egyik év a másik után, amíg letelt a tízesztendős szolgálati idő.

Bár Ponyatovszki nyitva tartotta a szemét, mégis váratlan volt - mint később mondá, „mintha fejbe kólintották volna” - amikor a tizedik szilveszteri estén az egyik Gönczi fiú a maga egykedvűségével közölte vele, hogy a Csalitkát eladták, ők holnap a városba utaznak, ugyanakkor beköltözik az új tulajdonos. Ez volt a hátránya annak, hogy Ponyatovszki mindig kamrájában bujdosott: nem tudta meg idejében a legfontosabb híradást.

A Csalitka-tanya új tulajdonosa kis termetű, fürge ember volt, aki minden dolgát egyszerre szerette volna elvégezni. Kereskedő volt a városban, és ez meglátszott rajta. Ponyatovszki eleinte tudomásul se akarta venni, de miután a kereskedő beavatta titkaiba, hogy azért

költözött el a városból, mert vizesnyolcasnak csúfolták, a lengyel engedett büszkeségéből. Úgy látszik, jóravaló emberrel van dolga.

Vizesnyolcas, miután még újonc volt a gazdálkodás terén: elfelejtette megkérdezni, hogy Ponyatovszki milyen címen tartózkodik a Csalitka-tanyán. Nyilván azt hitte szegény kereskedő, hogy Ponyatovszki éppen úgy hozzátartozik a Csalitkához, mint a létra a padláshoz, mint a kútostor a kúthoz. Ponyatovszki igen mértékletesen bánt a szóval, nem borult nyakába az új gazdának pedig helyében mindenki ezt tette volna. „Ára van a barátságnak" - mondogatta magában Ponyatovszki, amikor a szürkülő, hosszú szakállát nézegette a kamrácskájában, kerek katonatükör előtt. Úgy vette észre, hogy Vizesnyolcas sokszor figyelmesen nézte a szakállát. Vizesnyolcas nem mert semmit se megmozdítani a házban. Meglehetősen halkan tett-vett, óvakodott a zajjal járó karabincsolásoktól, ahogyan az új tulajdonosok szokták kezdeni a dolgukat. Csak éppen a Gönczi fiúk karosszékeit tolta el az ámbitusról, hiszen ő maga sohasem ült karosszékbe. Ponyatovszki megcsóválta a fejét, amikor a karosszékeket nem találta a helyükön. Vizesnyolcas is szégyenkezve hajtotta le a fejét a rántott csirke fölé, mert éppen az volt ebédre.

A karosszékek esete óta Vizesnyolcas nemigen mert nagyobb változásokat előidézni a háznál. Tavasz felé ugyan kihozta a családját is a városból, egy kis félénk asszonykát, aki az első éjszakán hideglelést kapott attól a nagy csendességtől, amely a csalitkai éjszakák csendessége. Ponyatovszkira voltaképpen ekkor lett komolyabb szükség a háztartásban.

- Azt hittem, megáll a szívverésem - panaszolta az asszonyka, aki egyszerű és igénytelen volt, de a városi lakására elhallatszott a Betyár kávéházbeli éjszakai muzsika.

- Nem bánom, dörömbözhetek éjszaka! - felelt Ponyatovszki, mert származásánál fogva udvarias volt a hölgyek irányában.

És ezután éjszakánként valóban szegeket verdesett a kamrácskája falába Ponyatovszki.

Majd a vizsgák után egy fiúcskát is hozott Vizesnyolcas a városból. „Gyuri" - mondotta, és Ponyatovszki megengedte, hogy az ifjú tanuló kezet csókoljon neki.

- Én ugyanis papi pályát hagytam ott a szabadságharc kedvéért! - mondotta Ponyatovszki.

A Vizesnyolcas városi vendégei nyaranta olyanformán tisztelegtek Ponyatovszki előtt, mintha valami gazdag rokon volna a háznál, aki végrendelkezését átadta Vizesnyolcasnak, és ennek fejében élete végéig ellátást kap a háznál. Kereskedőemberek voltak a vendégek, valamiképpen meg kellett éreztetniök önmagukkal Ponyatovszki világi állását (P. valóban is írt valamely rendelkezést, amelynek lepecsételt borítékára nagy betűkkel rótta: Halálom esetére felbontandó.) Más vendégek hajlamosak voltak a regényes képzelmekre, hogy a derék úriember voltaképpen a régi gazdák megbízásából maradt itt, hogy Vizesnyolcasnak eszébe ne jusson hozzányúlni szent, ősi dolgokhoz. Még egy fát sem vágathat ki Vizesnyolcas Ponyatovszki beleegyezése nélkül. Az utolsó lengyel tartotta a tekintélyt, keféletlen kabátban sohasem jelent meg az ebédnél, még ha egymagában is kellett asztalhoz ülnie.

Az életnek vannak váratlanságai. Arról az oldalról csap le az istennyila, amerről senki sem gondolná. - Egy őszi napon városi fiáker állott meg Csalitka-tanya előtt, és két megtermett úriember egyszerre helyezte lábát a fiáker jobb és bal kocsihágcsójára, hogy az egész alkotmány lovastól együtt fel ne boruljon. A „Gönczi fiúk" jöttek ki a városból régi tanyájuk megtekintésére. Vizesnyolcas és kis felesége illedelmesen fogadták a szokatlan vendégeket, bár a vételárat már régen lefizették az utolsó krajcárig. Siettek volna ebédet főzni, teríteni, bort hozni, de az egyik „Gönczi fiú", akin éppen sor volt, csak annyit mondott:

- Nem kell fáradni, mi már elvégeztük egymással a dolgunkat, Vizesnyolcas úr. - És a hangja nem tűrt ellenkezést, mert városi lakásán talán még komolyabb lett.

A másik Gönczi fiú ugyan nem kapta el futtában a szót, mint a színészek a színpadon, hanem egy darab idő múlva ő is mondott valamit:

- Hol van az a gazember, akit itt hagytunk?

Hol volt Ponyatovszki? Merre menekedett Ponyatovszki, mikor régi két gazdáját megpillantotta? Merre ragadta el a rémület a két szótalan bálvány elől, akik most elindultak, hogy hűtlenségért őt eltapossák? Ponyatovszki a nádasban lappangott körülbelül két napig, amíg a bíbictojást és az apró halat bírta a gyomra. Szomorú volt, mint valami futóbetyár. Szürke szakálla gubancos lett, mint valami ázott bunda. Régi nyugodalma, felsőbbséges magaviselete, sőt még vándorlási kedve is elhagyta őt bujdosásában. Csak alkonyatkor mert a kert alá lopakodni, miután megsimogatta a házőrző ebek fejét. A „Gönczi fiúk" talán még kövérebben, mint valaha, mintha a városi levegő hizlalta volna őket: ott ültek az ámbituson, pipáztak, és szótlanul várták a „gazember" hazaérkezését.

Mit akarnak szegény fejemtől? - tűnődött Ponyatovszki, persze arra nem gondolt, hogy talán szeretetből látogatták meg. Pedig hát a távollévő iránt érzett szeretet indította arra a nyugodalmas Gönczi fiúkat, hogy ősi birtokukon maradt lengyelüket felkeressék.

Ponyatovszki a harmadik napon előkerült, mint egy kivert bika - megverve, megöregedve, megsárgulva. A Gönczi fiúk régi szokásból kifolyólag persze a köszönését sem fogadták. Néztek rá, mintha levegő volna. De miután éppen fogyatékos volt a dohány az egyik Gönczi fiú zacskójában, felindulásában mégiscsak megszólalt:

- Hát a tíz esztendő a mai világban már semmi?

Sokára bólintott a másik „fiú", mint a nagyharang, amelyet megingat mozdulatlanságában a kisebbik harang megmozdulása.

- Ponyatovszki úrnak mindegy, hogy kinek a vendége?

A Gönczi fiúk ezután oda sem hallgattak, hogy a lengyel milyen védőbeszédet tanult be a nádasban, milyen körmönfont módon akarta megmagyarázni a maga sajátságos helyzetét, amelynek következtében már azt kellett hinnie, hogy talán terhükre van az uraságoknak. A Csalitka-tanyával eladták őt is, bizonyára jó áron.

A két Gönczi fiú ekkor, hosszú idő óta, egymásra nézett. Az idősebbik (az ikrek között) vett magának annyi fáradságot, hogy véreshurka vastagságú kezével a városi fiáker felé mutatott:

- Mars a kocsiba! Velünk jön.

- Tudtam, hogy kifüstölnek - felelt búsan Ponyatovszki, és érzékeny búcsút vett Vizesnyolcastól, akinek a fülébe súgta, hogy amint szerét teheti, megint visszaszökik hozzá.

Ó, milyen bolond volt ez a Ponyatovszki! Azt hitte, hogy Magyarországon meg lehet szökni a vendégnek!

(1927)

A zsebóra

- Csak azt nem tudom, hogy mi lesz most már a korcsmáimmal és korcsmázó barátaimmal - mondta Kabáti, midőn patríciusokkal, városatyákkal, háziurakkal és más nevezetességekkel bélelt famíliája idejét látta annak, hogy Kabátit (akit jókedvű barátai néha császárkabátinak is neveznek) valamely hivatalba elhelyezte. Ez a hivatal Budán volt, de még csak nem is a régi szép Budán, hanem az új Budán, ahol a térségen semerre nem látszott valamely olyan vendéglő, ahol asztaltársaságot lehetett volna alapítani. Száraz, sovány, kedvetlen vendéglők mutatkoztak, olyan tulajdonosokkal, akik a pesti hitelezőik elől menekedtek Budára, csupán darab időre, amíg újból visszatérhetnek Pestre.

Az most már mindegy, hogyan hívták azt a hivatalt, ahol Kabátinak, ennek a jó családból való, de korcsmás életmódhoz szokott fiatalembernek valamely tennivalója volt. Kabáti amúgy is csak a zsebóráját vonta elő, amikor hivatali asztalánál elhelyezkedett, s rendszerint így szólt a hivatalnoktársaihoz:

- Az idő fél tízre jár. Boldogult úrfikoromban ilyenkor már a Solcnál ültem, a Párizsi utca közelében.

Egy öreg hivatalnok, aki valaha maga is megkóstolta az élet örömeit (de még a múlt században), szkeptikusan legyintett:

- Ilyenkor még nincs friss csapolás semerre a városban. Tudom, abból az időből, amikor kotilliónokat én rendeztem a vigadóban. Nekünk, rendezőknek kellett összerakni a pénzt, ha hordó sört akartunk csapoltatni korán reggel.

Kabáti csendes, udvarias mosollyal felelt, mert a sok korcsmajárásban sok jót is megtanult:

- Kedves bátyám, neked igazad lehet, mert abban az időben, amikor a Redoutban utoljára táncoltak francia négyest, még sokkal félénkebbek voltak a korcsmárosok, mint manapság. Tizenegy óra előtt nem mertek csapolni, mert hátha nyakukban marad a söröshordó. De a Párizsi utcai suszterek, kesztyűsök, fűzőkészítők, akik vasárnapjaikat kirándulásokkal töltötték: már korán reggel égő gyomorral ébredtek. Belátták ezt az asszonyok, a korcsmárosok is, hogy addig nem lehet elkezdeni a munkát, amíg egy jó korsó, frissen csapolt sörrel nem csillapítják volt előző napról maradt szomjúságukat. Ezért csapoltak Solcnál már reggel kilenc órakor is, ha üres söröskriglikkel mind sűrűbben nyitogatták az ajtót a mesterinasok. A Párizsi utcai boltos ugyanis maga nem megy nappal korcsmába, elég ideje van este, üzletzárás után. Itt üldögéltem én is magányosan, csendesen, zavartalanul, amíg reggeli porciómat elfogyasztottam. Egy korsó és egy metszet: ez alatt az idő alatt amúgy is kiolvastam a vasárnapi újságból, amit benne felejtettek.

Az öreg hivatalnok, aki nem könnyen vált meg a maga igazától, bizonyos gúnnyal kérdezte:

- Remélem, hogy kedves barátunk nem akarja velünk elhitetni azt is, hogy a kora reggeli órákban már mindenféle frissen főtt ételek is szerepeltek Solc étlapján? Legfeljebb tán tegnapról maradt tokányok, borsos húsok.

- Nem akarok semmit sem elhitetni, ami nem volna igaz - felelt ünnepélyesen Kabáti, még mindig zsebórájára tekintve. - Amint az idő haladt, a hideg kacsamáj vagy a szalonna, amit az ember hirtelen harapással elfogyasztott reggeli után: nem éreztette már hatásait, akkor a magamfajta ember búcsút mondott Solcnak, a csaposlegénnyel és kasszírnővel való érdeklődésnek, esetleg a borbélyhoz vette útját, amely nélkül egy igazi belvárosi délelőtt lyukas

marad, vagy pedig, ha estéjét baráti körben szándékozott eltölteni, a borotválkozást fenntartotta arra az időre, amikor a borbélyüzletek már záráshoz készülődnek. (Megjegyzem, én azelőtt mindig este borotválkoztam, csak azóta borotválkozom reggelenként, mióta nyomorult hivatalnok lettem.)

- A lumpok szokása az esti borotválkozás - dörmögött az egykori négyesrendező.

Kabáti fölényesen átsiklott ezen a rosszindulatú megjegyzésen, csak éppen annyit jegyzett meg: - Igen, hát éltem, a nagymamának zongoragyára volt. - Majd a zsebóráját nézegette apránkint könnybe borult szemével:

- Immár elmúlott tíz óra is, valóban gondolkozóba kellett esni a további teendők felett. Az ember nem azért született a Belvárosban, nem azért járt a kegyesrendiek gimnáziumába, hogy azt se tudta volna, hogy mi az igazi tennivaló. Most üt csengőjére pulpitusán Nájzideerné a barátok terén lévő vendéglőben, hogy a gábelfrüstük étlapjait el lehet helyezni a különböző asztalokra, a konyha elkészült a maga tennivalójával, most már a vendégeken a sor, hogy a vendéglősné szeretetreméltóságát jó étvággyal honorálják. Tíz óra után körülbelül kötelessége volt megjelenni mindenkinek, aki valamit számítani akart Nájzideerné vendéglőjében. Ó, Mauzi nagy rendet tartott gavallérjai között. Ez az asszony volt az, aki anyámon, az én mutterkámon kívül megkérdezte tőlem, hol csavarogtam ennyi meg ennyi ideig. Hiába magyaráztam, hogy a Koronaherceg utcában találkoztam Püspöki úrral, aki vasárnap este kültelki kiránduláson volt a Józsefvárosban. Csak annyit felelt a szépasszony: - Ismerem a vén gazembert, ide ne merje többé betenni a lábát. - Mondhatom nektek, hogy Nájzideerné vendéglőjében pontosabbnak kellett lenni a törzsvendégnek, mint bármely hivatalban.

Az öreg hivatalnok felelte:

- Sajnos, hogy vénasszonyok parancsolnak a mostani pesti fiatalságnak. Ez nagyon sajnos.

- Nem sajnos - vetette fel fejét Kabáti. - Kedves bátyám, te régi házasember létedre éppen olyan jól tudod, mint minden tapasztalt, próbált, szebb napokat látott férfiember, hogy legalább egy asszonynak kell lenni a városban, aki megkérdezi tőle, hogy mennyit fizetett az ingvarrónőnek, aki a rajtunk lévő rongyokat szállította. Kell valaki: aki a lecsúszott inggallért felrángassa a maga helyére, aki bomlott nyakkendőnket a helyére igazítsa, aki megvallasson arról, hol töltöttük az elmúlt éjszakát! Most mindennek vége, mióta nyomorult hivatalnok lettem. Tíz óra, és Nájzideerné hiába csenget, hogy a gyomorjavító ételek elkészültek odakint a konyhán. *Én* itt ülök a hivatalban, egy kis bográcsgulyásért (amúgy szerbesen, zöldpaprikával, alig érett paradicsommal készítve) talán az életemet is odaadnám. De mit érnek a sóhajtások, amikor nincs egy jóravaló korcsma a környéken?

Az öreg hivatalnok, aki sérelmesnek vélte Kabáti nyilatkozatát úgy a városrészre, mint a hivatalra vonatkozólag, epésen felelt:

- Kollégámnak tehát az volt életcélja, hogy pontos időben ott legyen mindennap, amikor a korcsmárosné a kisgulyást vagy a kispörköltet feltálalta?

- Az embernek céltudatosan kell élni, ha valamire vinni akarja az életben - mondogatta a mutterkám. - Pontosság nélkül mit sem lehet elérni.

Kabáti szavai igen komolyan hangzottak el itt a hivatali szobában, hogy a küszöbön belépő hivatalfőnök nagyon elégedetten bólintott az új hivatalnok felé, míg a tétlenül álldogáló öreg hivatalnoktól nem minden gúnyolódás nélkül kérdezé, hogy valóban olyan nagy szükségét érzi már nyugdíjaztatásának? Az öreg hivatalnoknak vörös posztó került a szürke alá, de a főnök távozása után most már kötekedve folytatta a beszélgetést Kabátival:

- Nos, meddig üldögélt kollégám a korcsmában?

- Hát ez mindig az asztaltársaságtól függött - felelt Kabáti, és mereven nézte zsebóráját. - Volt itt egy asztaltársaságunk, csupa ördöngösen jókedvű fickók, akik a város másik végéről is idetaláltak a barátok terére. Én például sohasem olvastam újságokat napközben, mert az újságolvasásnak is megvan a maga ideje, mégis tudtam mindent, ami a városban történik. Az asztaltársaságban megbeszéltünk minden kérdést. A lovagias ügyeket, a botrányokat, a skandalumokat. Ilyenkor, tizenegy óra felé, érkezik haza a Parádi bácsi, aki például mindent tudott, ami az elmúlt éjszaka Pesten történt. Már korán reggel jelentettek neki minden eseményt: melyik kávéházban, melyik vendéglőben, melyik mulatóhelyen mi történt. Mit csinálnak a betegek? Mi a legújabb divat, és kinek mennyi az adóssága? Bizony néha eltelt az idő, hogy néha nem is ebédelhettem együtt a mutterkámmal. Wanderburs módjára meg kellett elégednem egy pár szaftos virslivel, amíg otthon nagyszerű ebéd várt. De a kompániától nem lehetett szabadulni: igen, uram, vidámak voltunk, amíg együtt voltunk. Ha a csaposlegény a hordóra ütött, elfelejtettük az élet bajait. Vétek ez, kérem? Nem vétek, mert amúgy is meghalunk.

Az öreg hivatalnok még egy kísérletet tett, hogy Kabáti igazát megdöntse.

- És mit csinált estve, kollégám, ennyi napközi korcsmázás után?

Kabáti visszacsúsztatta a zsebóráját mellényébe, mintha az óra itt elhallgatott volna. Kabáti fájdalmasan mosolygott, és úgy tett, mintha megelégelte volna a beszélgetést:

- Azt hiszem, az estéi minden embernek egyformák. Én például a délutáni alvás után rendszerint megéheztem, mert keveset ebédeltem. Első utam tehát a híres fűszeres boltjába vezetett, ahol nagyszerű uzsonnát vásároltam. Kedveltem a friss liptai túrót, szerettem a kis dobozba zárt olajos halacskákat, a sonkafaladékokat, a megbízható helyen vásárolt kolbászokat, a pástétomocskákat, néha egy hideg kacsacombhoz is jutottam... Az ember igazán frissebben megy a korcsma felé; amikor a maga választotta uzsonnát viheti a kabátja zsebében. Sokkal határozottabb ilyenkor az ember. Biztosabban igazgatja meg maga előtt a vendéglői asztalt, hogy az ne sántikáljon. Nyugodtabban nyúl a friss sóskifli után, és nem siet az első pohár sörrel, ha nem tud várakozni. Még az újságot is úgy teregeti maga elé az ember, mintha az utolsó sorig elolvasni akarná. Nincs semmiféle sietség, mert hiszen hosszú az este. Az uzsonnát magunk mellé készítjük, és papirosán át néha megszagoljuk. *Én* mindig a második pohár sörnél bontottam ki a magammal hozott csomagocskát. Ha só kellett: volt só, ha paprika kellett: volt paprika, ha mustár kellett: volt mustár. Lassan kibontottam a csomagocskát, mintha régen láttam volna a tartalmát. Jöhet a második pohár sör - mondtam, amikor a túrót felkentem a sóskifli csücskére. Szegény ember voltam, nem voltam hivatalnok úr, nem volt nyugdíjam, nem volt íróasztalom, sem papirossal bélelt székem, de mikor felkentem a túrót a sóskiflire: nem cseréltem volna egy miniszterrel sem.

Kabáti szavai ünnepélyesen hangzottak, a fiatalabb kartársak bizonyos tisztelettel nézegettek rá, mint valamely vértanúra vagy szentre. Felkente a túrót, és nem cserélt volna egy miniszterrel sem! Csak a kötekedő öreg hivatalnok csóválgatta elégedetlenül fejét. Kabáti erre így szólott:

- Hiába minden ellenkezés, kedves kollégám. Mi életművészek voltunk. Nem tagadtunk meg magunktól apró örömöket, amelyek az életet megédesítik.

Ezután elcsendesedett a hivatalszoba. Egynémelyik toll még percegett is. Az öreg hivatalnok csak jó darab idő múlva vetette fel a fejét:

- Hol volna most, Kabáti úr, ha nem itt volna?

Kabáti fájdalmasan mosolygott az együgyű kérdésen. De szolgálatkészen zsebórájára pillantott:

- Tizenkét óra. Megszokott asztaltársaságomban ülnék, és vidáman tölteném a napot.

(1927)

A ferencjózsef-kabát

Vadkerti tanár és költő holta után is reggel hét órakor borotválkozott.

Akkor jött a sánta borbély - igaz, hogy borbélyhoz nem illő kopogást végezvén a vaslábával -, levette Vadkertiről a lepedőt, amellyel éjszaka be volt takarva, mondjuk: a kíváncsi tükör vagy a félelemben égve hagyott lámpa miatt. A borbély beszappanozta a holt ember szakállát, és megberetválta, mint mindig. Igaz, hogy a borbély elszemtelenedett az utóbbi időben, mert hiszen beteg emberrel szemközt mindenki megenged magának bizonyos előnyöket, az orránál fogta Vadkertit, amíg beretválta, de végre elkészült munkájával.

- Ha nem temetik el hamarosan - mond a borbély fontoskodva -, még egyszer meg kell beretválnom, mert a holtaknak gyorsan nő a szakálluk.

Özvegy Vadkertiné, aki életében annyiba se vette az urát, mint egy madárijesztőt: mindenféle ruhákat rakott ki a szekrényből, és nem is nagyon válogatott a jobbak és a viseltesebbek között. Nagylelkű akart lenni az özvegy, habár igen jól tudta, hogy manapság mennyi értéke van egy fekete új ruhának, ferencjózsef-kabátba öltöztette az urát. És ez nem is látszott rossz befektetésnek, mert amint a városkában híre futamodott Vadkerti (tanár és költő) régen várt halálának: néhányan, különösen Vadkerti ellenségei, eljöttek, hogy meggyőződjenek arról, hogy valóban meghalt-e a tanár. Ezek az ellenségek voltak egyébként leghűségesebb látogatói is a nagybetegnek.

- Hm - mondta Reményi (ugyancsak tanár és költő) -, még sokszor megsiratja a nagyságos asszony ezt a ferencjózsef-kabátot.

- Csak legyen meg mindene szegénykémnek, úgyis azt panaszolta élete utolsó napjaiban, hogy gyakran hagyjuk őt magára - felelt az özvegy. - Sajnos, minden embernek egyedül kell meghalni, még a legnagyobb szeretet sem mehet el kísérőnek a másvilágra.

Az özvegynek valóban vörösek voltak a szemei az éjszakai sírástól.

Dövényi tanár kollégának az volt a nézete, hogy Vadkerti sohase volt olyan csinos, fiatalos, mint most, kiterített állapotában. Az örökös cigarettától sárgák voltak az ujjai.

- Szegénykém még tegnap arra kért délután, hogy nyesegetném le a körmeit, mert betegsége alatt ugyancsak megnövekedtek azok. Az olló éppen kéznél volt, de lecsúszott, és hegyével megállott a pádimentomban. „Vendég jön!” - mondta szegénykém, és mosolygott. Én tudtam már, hogy ki lesz az a vendég, a fekete vendég.

Dövényi tanár kolléga csak a fejét csóválta:

- Nem értem, sehogy se értem, hogy ilyen pedáns tanerő meghaljon az iskolaév közepén! Most majd valószínűleg nekem kell átvenni az osztályát. Pedig magamnak is éppen elég dolgom van.

- Nagyon pedáns volt. Percnyi pontossággal szedte az orvosságokat, amelyeket részére előírtak. Semmit se mulasztott el, mindig megette utolsó cseppig a leveseket, főzelékeket, spenótot, kelt, sóskát, amelyet az orvosok rendeltek - dicsérte az özvegy halottját.

Ámde ekkor új látogató érkezett a holt tanárhoz. Egy rongyos asszonyféle volt ez, a holt ember rokona, akinek egyébként nem volt szabad sokat megfordulni a háznál. A tanárné nem szerette a szegény rokonokat. Az asszony már az utcán visított:

- Józsi, Józsi! - kiáltozta, mint valami rémület. - Hogyan halhattál meg anélkül, hogy tőlem elbúcsúzzál!?

A rongyos rokon benyomakodott a halottas szobába, és miután meggyőződött arról, hogy a tanár valóban meghalt, szembeszállott a tanárnéval:

- Te vagy az oka Józsi halálának, te üldözted a halálba, te verted, szidtad, rúgtad és csapkodtad, amikor már meguntad Józsi betegeskedését. Te vetted el a fizetését elsején az iskolaszolgától. Te csapkodtad az ajtókat, amikor Józsi már mozdulni se tudott. Te jártál cirkuszba, szomszédba, mulatságba, amikor Józsi hiába könyörgött, hogy vigyék az ispotályba. Ó, te gyilkos!

A szegény rokon, akinek Józsi elhunytával többé amúgy se volt keresnivalója a házban, mindazt a keserűséget kimondta, ami az ilyen kitaszított rokonokat fullasztani szokta. A tanárné sápadt volt.

- Én vertem Józsit? - kérdezte.

- Igen, te verted, amikor már mozdulni se tudott. Azt kiabáltad, hogy most majd visszavered rajta mindazt, amit életedben szenvedtél.

- Én vertem Józsit?

- Bottal verted. Elkaptad előle a tányért. Kergetted, ha Józsi aludni akart. Csak már a temetőben volnék! - kiabált szegény Józsi, és mi az ablak alatt hallgattuk. Égetni való kutya vagy.

A tanárnét és a szegény rokont végre elválasztották egymástól a halottnézők, mert talán még mindig verekednének. A szegény rokont kituszkolták a házból, az özvegyet pedig egy kamrába zárták. Nem ment ez minden hercehurca nélkül. Sokan igazat adtak a szegény rokonnak, mert való igaz, hogy a tanárné meglehetősen goromba volt beteg férjével; még orvosságra is sajnálta a pénzt, amikor bizonyosnak látszott, hogy a férje amúgy is az utolsókat rúgja.

A tanárné kijött a kamrából, amikor a látogatók elmentek, és egyedül maradt a halottal.

- Még holtod után is kell szenvednem miattad! - kiáltotta igaz természete szerint. Bosszújában, dühében, megszégyenülésében a holton töltötte ki haragját. Szinte letépte a jól szabott ferencjózsef-kabátot a halottról, és egy ócska, foltos, iskolai kabátot rántott ki a szekrényből.

- Ez is jó lesz neked! - kiáltotta, és a holt emberhez dobta a kabátot.

(1927)

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Az ezredesnek aznap agyon kellett lőni egy embert, a Kaszinó megbízatásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol szobában így döntöttek az urak.

A párbajt délután tartják meg a kaszárnyában, annak az embernek, aki a Kaszinót megsértette, nem szabad élve eljönni a hely színéről. Az ezredes vállat vont. Jó, hát majd belelövök az újságíróba - mondta egykedvűen. De közben nagyon megéhezett. Éppen csak annyi volt izgalma, amely a halálos párbaj napján elfogta. Fertelmes, soha nem érzett éhség vett rajta erőt. Éhes volt a gyomra, éhes volt a szája, félálomban forgatta a nyelvét, szájában soha nem érzett, soha el nem ért ételek ízeivel. Azt mondták neki, hogy az az újságíró, akit a Kaszinó Angol szobájában halálra ítéltek, és az ítélet végrehajtását rábízták, az ország legjobb céllövője: az újságíró olyan koldusszegény, hogy tepertőt vacsorázik esténként, papirosból, tíz körmével, a sót a mellénye zsebében tartogatja, és a retek, hagyma az íróasztala fiókjában várja, amíg a tepertőt elfogyasztja, jó borra persze nem telik neki, ezért messzi utakat tesz meg, amíg valamely olcsó korcsmát elér, ahol hideg bort löttyenthet égő gyomrába.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint az asszonyokon szokott bizonyos állapotokban. - Végül még meszet eszem! - morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpenyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerekbe, mert azt hitte, hogy álruhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgysem mondja el soha senkinek, azért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné - az a mindenkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig felgyűrt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már elég mélyen be volt nőve, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jegygyűrűi. A tepertő éppen frissiben párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertős tálra mutatott.

- Egy fél kilóval - mondja az ezredes.

- Az sok lesz, uram - szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. - Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így, uzsonna idején. Különben nem állnék jót gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

- Adjon tehát húsz krajcár árút - felelte mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy staniclit formáljon belőlük. Az ezredesnek eszébe jutott az ő újságírója. Azt mondják, hogy az is verseket ír.

- Miféle versek ezek? - kérdezte, mintha álruhájában álfoglalkozású embernek akarna feltűnni, itt, a hentesné előtt.

- Járt ide egy császárszakállas öregúr, aki verseskönyveket hordott nekem. Ismeri talán. Vajdának hívták... Vajda Jánosnak.

- Ismerem - felelt elpirulva az ezredes, most nem mondott igazat. De csak nem állhat sokáig diskurzusban egy Üllői úti hentesnével.

A hentesné még kiválogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. - Csak tessék eltenni - mondá jólelkűen, mialatt a papirosba burkolt csomagokat átnyújtogatta az ezredesnek, hogy az esőköpenyege belsejében elhelyezze azokat. Az ezredes maga sem tudta, miért engedelmeskedik ennek a sohase látott asszonyszemélynek.

- Aztán miféle korcsmában lehetne ezt elfogyasztani? - kérdezte bizonyos leereszkedéssel.

- Itt van a közelben az Arabs szürkéhez címzett korcsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sót is, bort is - mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.

Az ezredes vadászkalapjához emelte a két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentes-boltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs szürkéhez címzett kiskorcsmában. Az embernek csak az első lépést kell megtenni a züllés útján, a második lépés már természet-szerűleg következik. Az ezredes, a Kaszinó tagja, valóban még álmában sem gondolhatta, hogy valaha az Arabs szürke vendége legyen. Hallotta ugyan néha a Kaszinó társalgójában, abban az ünnepélyes teremben, ahol még a bőrfotelek is bronzból látszottak öntve lenni, nemcsak a kandalló díszei, hallotta is, hogy a fiatal grófok milyen mulatozásokat csaptak némely reggel bérkocsisokkal a külvárosi korcsmákban, ahol verkliszó mellett megtáncol-tatták a konyhai személyzetet, de ő a maga részéről sohase gondolt arra, hogy ebben az életben valaha egy ilyen külvárosi korcsma vendége lehessen. És íme, most itt ül, veres terítékű asztal mellett, fekete nyelű kést és villát, valamint porcelán tányért tesz elébe egy felgyűrt ingujjú legény, aki voltaképpen csak azért él, hogy a söröshordót fél kézzel felemelje, ha majd megtelik a korcsma látogatókkal.

- Hogy hívnak, fiam? - kérdezte az ezredes atyai hangon.

- Jánosnak hívnak - felelt a legény minden jelentőség nélkül.

- Nohát, János fiam, tudd meg, hogy én még ma agyonlövök egy embert, akit sohase láttam, akit nem ismerek, akit elémbe állítanak, mint egy sajbát a katonaságnál.

A Jánosnak nevezett legény talán nem is értette meg az ezredes szavait, mert voltaképpen már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a termetes korcsmáros vezetése mellett, amúgy is inkább spriccer kellett, mert azt maguk mellé állíthatták a székre, és a szivar- vagy pipahamut akkor halászhatták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány „futó” vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító kocsis, hivatalos kézbesítő, postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly sörözőket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett szokásos beszédek meghallgatásához - mert odaát amúgy is befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcédulázta a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték. János tehát mit sem felelt az ezredesnek.

De talán az ezredes nem is várt feleletet, mert szótlanul kiteregette maga előtt a tepertőt tartalmazó papirosokat, a hűvös zöldpaprikákat, nagy élvezettel szelt a barna kenyérből, és azon a ponton volt már, hogy hozzákezdjen a falatozáshoz, amikor János megint előlépett a mérőasztal mellől:

- Sört vagy bort? - kérdezte vakmerően.

- Egy jó korsó sört - felelte az ezredes, pedig a szívbillentyűi miatt egy katonaorvos eltiltotta neki a sörivást. János bólintott, mert tudta, hogy még egy korsóval kell lenni a tegnap megcsapolt hordóban. És már indult is a csap felé, amikor hirtelen megállott. Nem, mégsem adhatja oda az ezredesnek ezt a tegnapi sört, mert azt voltaképpen egy környékbeli házmesternek szánta, aki elcsapott a kezéről egy leányt, de azért minden este ideküldözgeti sörért a kisfiát.

- Tessék inkább bort inni - mondta János visszakiáltozva az ezredeshez.

Az ezredes felfortyant:

- Volt maga katona? Így tanítják manapság a katonákat? Sört kértem, sörre van kedvem. Azt a...

A hullaszállító kocsisok és más alkalmi vendégek az ezredes asztala felé pillongtanak, aminthogy a söntésben és szalonokban egyformán szórakozásuk az embereknek a hangos szót meghallani. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember.

- Gib im, János - mond most a gazda, aki valamely bonyolult kártyapartiba volt elmélyedve. - Gib im - kiáltotta, és a kezében tartott kártyával nagyot ütött egy másik kártyára, amely véletlenül az asztalra, a kék abroszra került. Az ütés után fürkésző pillantást vetett az ezredesre, aki az ő korcsmájában hangosan mer beszélni. A gazda valaha fiákeresmester volt, elég jó emberismerete volt, de még az ő tekintete se ismerte fel a Kaszinó tagját a sárga cipős zsentlémenben. - János tehát a hordó többszöri megdöntésével kicsapolt még egy korsóval a tegnapi hordóból, aztán a csapot erőművészettel kirántotta a hordóból, és a csap alatti maradékot a lyukon át kiöntötte egy edénybe, amelyet majd talán mégiscsak megmenthet az ellenséges házmester részére, aztán elrúgta a hordót, mintha arra többé ebben az életben semmi szükség nem volna. Hiszen ott volt már az új hordó a mérőasztal alatt, a klinikai szolgák bizonyosan megörvendeznek neki, és beváltják ígéretüket, amelyeket Jánosnak tettek arra nézve, hogy falusi sógorasszonyát, aki egy régi pattanását akarja meggyógyítani, majd gondjaikba veszik.

Az ezredes pedig ezalatt a tíz ujjával eszegette a tepertőt. Egyik keményebbre volt sülve, a másik lágyan omlott el a szájában. Mint az élet - gondolta magában az ezredes, és eszébe jutottak mindenféle fiatalkori évek, amikor vidéki garnizonokban szolgált, és tisztiszolgájával a hónap vége felé titkon tepertőt hozatott a hentestől, otthon maradt, mintha már hadnagy korában is törzstiszti vizsgára készülődne, ahelyett hogy követte volna bajtársai példáját, akik a nem fizetett vacsorához a nagyvendéglőben azért ittak meg annyi pezsgőt, mert a puszta vacsorakontót szégyellték volna. Pezsgős számlával garnírozni a hitelt: ezen igazán nem lehetett megütődni senkinek. Még borotválkozni is megtanult, mint mondá, csak azért, mert idegen kezet nem ereszt közel az arcához. A sámfákat maga verte be a csizmáiba, mert a legénye ügyetlen volt. A finom bajuszpedrőt pedig elzárta szekrényében, mert a tisztiszolga szemében egyszer alattomos pillantást vett észre a bajuszpedrős skatulya felé. Ó, ezek a régi tisztiszolgák még arra is hajlandók voltak, hogy az orvosságot bevegyék a gazdájuk helyett, de a bajuszpedrős skatulyának ellenállni nem tudtak.

Az ezredes evés közben megemelte a söröskancsót, és gyanakodva az ablak felé fordította:

Bizonyosan az a kófic is, akit ma a másvilágra küldök, ilyent iszik, mert jobbra nem telik neki! - gondolta magában az ezredes, behunyt szemmel hajtott fel a korsóból, mintha ama kófic lelki üdvösségéért inna.

S az ezredesnek ízlett a sör. Isten tudná megmondani, hogy mi az íz, amely az állott sörből fakad. Mintha a komló virágozna ki benne, mintha csillapítana, mérsékelne, jóllakatna ízével. Az állott sörnek éppen úgy vannak kedvelői, mint a frissen csapolt sörnek. Miért isszák némely vidéken „csizmából" a sört, miután azt felhajtani amúgy sem tudja egyszerre senki? És az igazi sörivók, a rendes emberek miért nem kapnak mohón a frissen csapolt sör után, hanem kivárják megülepedését, miközben elgondolkozó szemmel nézik a kriglit? Van valami rejtély a sör körül, amely rejtélyre voltaképpen sohasem jő rá emberfia. - Ilyenféléket gondolt magában az ezredes, miközben keserű sörét iszogatta, a tepertő apróságait felszedegette, a zöldpaprika szára körül még mindig felfedezett apró, kis húsos darabocskákat, amelyeket onnan kivagdalni nem volt utolsó élvezet. És a barna kenyér majdnem oly tüneményes volt, mint az egykori prófunt, amelyet valahol, valamerre egy hadgyakorlaton evett, és a prófunton megérződött a nyergek és lószerszámok szaga. Most már barátságosabban tekintett körül az Üllői úti kiskorcsmában, miután ama tintapocsékoló kivégzéséhez még éppen elegendő ideje volt.

Az élet furcsa - gondolta magában éppen a Kaszinó ezredese, amikor a korcsmárosnét pillantotta meg, aki bizonyosan most kelt fel délutáni szendergéséből, és töntörögve végighaladt az ivóban, hogy elsősorban megnézze a férjét, vajon nem kaphatná-e rajta olyan bűncselekményen, amely miatt majd estére, a családi szobában komoly szemrehányásokat lehetne tenni?

- Borsócskám! - kiáltott fel a termetes korcsmáros, amikor nejének lopakodó közeledését ama hangtalan és örök életű posztópapucsokban észrevette. Lekapta a fejéről piros bojtos sapkáját, amelyet nem emelt meg senki előtt, és meglengette azt a levegőben. - Borsócskám! - kiáltotta még egyszer, aztán nagyot durrantott a kezében levő kártyájával az asztallapján, mint a nyerők szokták. Ezzel a durrantással bizonyára a felesége délutáni álmát akarta helyre igazítani, mert az asszonyok délutáni álmai lehetnek veszedelmesek is. Néha megálmodják az igazat, és akkor többé nem lehet beléjük visszacsókolgatni a régi lelket. Féltékenység szokta kínozni az ilyen délután alvó korcsmárosnékat, akik mindig azzal a gondolattal ugranak fel csak félig lehúzott éberlaszting cipőikben, hogy éppen most kapják rajta az urukat a szolgálóval való szerelmeskedésben. Lehet akármilyen tekintélyes, tiszteletre méltó múltja egy korcsmárosnak, dicsekedhetik apjával, anyjával, akiktől családi erkölcsöt tanult: olyan korcsmáros még nem akadt a világon, akire méltán ne lett volna féltékeny a felesége. Pedig, ugyebár, nehéz dolog egy korcsmárosnak elszökni a maga otthonából, hogy méltatlan szenvedélyeknek éljen? Pedig, ugye, nehéz eltévedni a maga korcsmájából más idegen korcsmákba, ahol persze hitelben lehet dorbézolni mint szakmabelinek; hiába veszi el este a pénztárcát az asszony? Pedig, ugye, szinte a lehetetlenséggel határos, hogy egy ismert korcsmáros szerelmi kalandokba bonyolódhatnék a maga környékén, mert hiszen ez megakadályozná üzleti tevékenységében? - És a korcsmárosnék a világ kezdete óta mindig aggodalommal hajtják fejüket délutáni álomra. - Ezért durrantott kártyáival akkorát az Arabs szürkéhez címzett vendéglő tulajdonosa, amikor cimborák között üldögélve, megpillantotta feleségét.

Az ezredes is szemügyre vette a korcsmárosnét.

Jelenség ő, akit joga van minden vendégnek megszemlélni, akár vérmes, akár jámbor gondolatok kíséretében. Az ezredes a következőket gondolta a korcsmárosnéról:

Nem egészen értéktelen asszony, habár persze Denise grófnőt vagy más ismerőseimet nemigen lehetne hozzá hasonlítani. Helyes volna, ha a nép és a polgárság asszonyai sok ilyenféle női lényt tartalmaznának...

Tudniillik az ezredesben még néha-néha felfortyant a gőg, amikor a maga hivatottságára gondolt. Voltaképpen ma délután egy embert kell kivégeznie, aki megsértette az újságjában a Kaszinót... A mellénygombja tájékán azonban megmozdult valami idegszál, amelyről idáig vajmi keveset tudott, és az idegszál megint fertelmes éhséget jelentett gazdájának. Ha babonás ember lett volna az ezredes, még tán valami különös intésre is gyanakodott volna. De nem volt babonás ember, ugyanezért hódolatteljes pillantásokkal kísérte a korcsmárosné mozdulatait, amelyek egyszerre rugalmasak lettek, amikor férjét csak kártyás cinkosok, nem pedig konyhai szolgálók között találta. Nincs nagyobb szégyene egy asszonynak, mint ha a saját szolgálójával csalja meg őt ura. A korcsmárosné jó kedélyhangulatban tehát vállalta, hogy az ismeretlen vendég fejbólintásait, köszöntgetését észrevegye.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte a korcsmárosné, amikor az ezredes körülbelül tizedszer is köszönt. Az ezredes, mintha álmában beszélne, itt, az Arabs szürke bolthajtása alatt így szólott:

- Nem kell azt hinnie, asszonyom, hogy valóban az vagyok, aminek különös öltözetemben látszom. Igen rendes társadalmi állásom van, csak pillanatnyi körülmények kényszerítenek arra, hogy olyan ruhában mutatkozzam, mint bármely polgári egyén a városban. Ismétlem, asszonyom, csak annyi az egész, hogy idő előtt fel ne ismerjenek, mielőtt dolgomat bizonyos úrral, bizonyos helyen, ezen a környéken elintézem.

És az ezredes ekkor valamely irányba mutatott, amelyről a korcsmárosné aligha találhatta ki, hogy az irány az Üllői úti kaszárnyát jelenti. A fogadósné a köténye zsebébe nyúlt, és türelmetlenül megcsörgette a kulcscsomagját.

- Talán a férjemmel beszélne, ha valamely kívánsága van - felelt egészségesen az asszony, és már távozóban is volt posztópapucsaiban. De az ezredes felélénkült:

- Ez a dolog, az én ügyem pedig csak egyedül nagyságos asszonyra tartozik - mond az ezredes hirtelen elhatározással. - Szeretnék valamely olyan ételt enni, amely véleményem szerint egyedül az Arabs szürkénél található.

- Mi legyen az?

- Kérem, hogy ne nevessen ki furcsa ötletemért. Én például most valamely pörköltmaradékot szeretnék enni, mely délről a fazék fenekén maradt, és jól összefőtt a maga levével. Nem baj, ha kissé megkozmásodott is. Én ugyanis azt hiszem, hogy minden ételnek a vége jó, amely legtovább főtt. És pénzem is van.

- A mi vendégeink korán reggel szeretik a perkeltet - mond a korcsmárosné.

- A pörköltet.

- A perkeltet - felelt a korcsmárosné. - Majd utánanézek, hogy van-e valami maradék a konyhán. Délben marhaperkelt volt.

Az ezredesnek villogni kezdett a szeme, pedig a szemöldökbozontok már régen nem voltak ehhez hozzászokva. A korcsmárosné darab idő múltával kiszólott a konyhaablakon:

- János, add oda ezt az úriembernek - szólt, és becsapta az ablakot.

Hát valóban pörköltmaradék volt az, amelyet János otromba ujjaival a tányéron hozott. Sűrű volt a leve, mint a kifőtt paradicsomé. Kozmás a húsa, és többnyire csak olyan csontos darabok voltak benne, amelyeket a korcsmárosné egyetlen vendégének sem adott volna oda. Hiszen valószínű, hogy a különös úriembert amúgy sem látja többé az életben. Az ezredes nagy delíciával nézegette a húsdarabokat. Villájával megforgatta egyiket-másikat, különösen a

kozmásabbakat, mintha ezeket kedvelné leginkább. A csaposlegény darab ideig bizonyos leereszkedéssel állott mellette. Olyan étel volt ez, amelyet még az erre tévedő konfertáblisok se vettek volna szívesen, mert ezek a kocsisok is a frisset szerették az ételben. Az ezredes, miután kiválasztott egy kedvére való darabot (a csontosak közül), szájában megforgatta a húsneműt, és a stílszerűség kedvéért ujjával piszkálta ki a csontot a fogai közül. Úgy látszik, mindenáron el akart zülleni...

- Tudja, János - mondta a pörköltcsont szopogatása közben -, én az osztrigát is szeretem, de ma ilyen fura gusztusom van, hogy olyan ételeket egyek, mint amilyen ételekkel valahol, valamerre, valaki táplálkozni szokott, hogy annak az embernek a helyébe képzeljem magamat. Igen, olyan akarok lenni, mint egy nyavalyás kófic, aki most valahol a végrendeletét írja, ha van hozzá való esze. Én ezt a „perkeltet" vezeklésből eszem. Előre bocsánatot kérek, előre bejelentem a szándékomat, mert nem akarok váratlanságokat előidézni. Egy úriembernek, mielőtt valakit arcul ütne, illik előre figyelmeztetni azt a bizonyosat, aki a pofont előbb-utóbb megkapja. Csak a haramia üt orvul, hátulról. Én előre figyelmeztetem az úriembert, hogy rossz vége lesz a dolgainak. De most, halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele együtt, habár én igazán ártatlan vagyok...

A csaposlegény gyufaszállal piszkálta a fülét, mintha egy árva szót sem értett volna a vendég szavaiból.

- Nem tanácsos itt verekedni. A gazda nagyon erős ember.

Az ezredes mosolygott a bajsza alatt. Mintha csak azt akarta volna mondani, hogy álöltözete nagyon sikerült; senki se ismeri fel benne a Kaszinó tagját. A megmaradott kenyérből hintett a pörköltzaftba, és azt villájára tűzdelte:

- Látom, hogy itt értenek a pörköltalj elkészítéséhez, úgy érzem, hogy paradicsom is volt a lében, pedig az nem mindenütt szokásos. Az odasült zöldpaprika és krumpli is megteszi a magáét. De mégiscsak az a legérdekesebb, hogy az egész ételnek olyan íze van, mintha már nagyon régen készült volna azoknak a fiákereseknek és más vendégeknek a részére, akik valamely okból nem tudnak visszajönni. Várakozni kell nekik, eresz alatt kell álldogálniuk, bele kell bámulniok a járókelők arcába, és privát mulatságként ki kell számítaniok, hogy ki állna be vendégnek a járókelők közül, ha a kocsi véletlenül nem volna elfoglalva. Szerencsére azonban el van foglalva a kocsi, a pasasér valamely szép hölgynek udvarol egy olyan emeleten, amelyet a kocsissal nem szokás közölni. Úgy látszik, mostanában nem jönnek ide a kocsisok? - tudakozódott az ezredes.

A csaposlegény jóformán maga sem tudta, hogy miért felel az idegennek, aki semmi körülmények között se állná meg helyét az idevaló vendégek között. Azt se lehetne rá mondani, hogy a rendőrségtől jött, hogy itt valami után nyomozzon, mert hiszen a rendőrségi emberek hamarosan felismerhetőkké teszik magukat, ha nem a szokásaikkal, hát a hangjukkal.

A csaposlegénynek tehát még jobban le kellett ereszkedni a vendéghez, amikor kérdésére felelt (miután az a házmester sörét megitta).

- Talán lovat akar eladni az úr? A fiákeresgazdák csak úgy hatra szoktak jönni a Ferenciek teréről, a Gizella térről meg azokról a helyekről, akinek merre van dolga.

Az ezredes csaknem megpukkadt nevettében. Valóban nem árt néhanapján álruhába öltözködni, hogy az ember megismerkedjen a „néppel". Rudolf királyfit sokszor kárhoztatták a Kaszinóban, hogy nem viselkedik mindig rangjához méltóan, de íme kiderül, hogy a királyfinak volt igaza, amikor álruhában elvegyült a „nép" között. No hiszen csak az kellene, hogy Lucziánovics, Wampetics, Müller vagy valaki a Kaszinó fiákeresei közül itt találná az

Arabs szürkénél. Volna másnap heccelődés a Kaszinóban! Nevetett, de tisztára törölte a tányért a piros zaftoktól, még a kenyér héját is felhasználta erre a célra.

- Azt mondják, hogy a mágnások sokat esznek - fordult most szemhunyorgatva a csaposlegényhez. - Nem tudom, hogy kimehetnék-e a nagyságos asszonyhoz a konyhába, mert nem ismerem őnagysága természetét. De mindenesetre szeretném tudni, hogy nincs-e odakint valami kis disznóhúsmaradék? Persze, hideg disznópecsenyét gondolok, amelyből éppen csak a vége, a resztlije, a csonkja marad meg - az „abgesnitesz", mint mondják. Csak éppen egy falatnyit, amelyet már nem is lehet egy komplett porciónak eladni, de az ilyen magamfajta délutáni vendég ezt szívesen eszi. - Bizonyosan az a halálra ítélt lurkó is ilyesmit szokott enni, amikor az éjszakai korhelykedés után felébred a tömeglakásban vagy a menedékhelyen, ahol az ilyenfajta emberek lakni szoktak. Meg vagyok győződve arról, hogy ég a gyomra, fáj a feje, kábult a halántéka, talán éppen a zálogházban van most a barátja kabátjáért.

Az Arabs szürke vendégének tagadhatatlan szerencséje volt mindenben, amelyet fékezhetetlen gyomoridegei ezen a napon elképzeltek. Az ezredes gyomra, amelynek éppen olyan borlopó alakja volt, mint a legtöbb emberi gyomornak: valamiképpen nem érezte jól magát ezen a napon, ideges tünetek mutatkoztak benne, amelyek befolyásolták még az ezredes szigorú gondolkozását is. Miért kíván ez a gyomor mindenféle olyan ételeket, amelyeket az ezredes sohasem vehetett volna tudomásul, csak éppen a mai napon, akkor is szánalomból, szegény ellenfele iránt, akihez jószívűségében odáig akart leereszkedni, hogy pusztán gavallériából, szegényes életmódját akarta utánozni. Ne mondhassa, hogy egy életpáholyban ülő úr durrantotta le, hanem egy olyan valaki, akinek volt érzéke a szegénység bajai iránt is. A csaposlegény valóban visszatért egy darab disznóhússal, mégpedig a karajnak azzal a végével, amely leginkább megsült volt, maradt rajta némi konyhakorom is, és csontok szerepeltek, mint jégtörők, amelyek próbára teszik a fogakat. Némelyek a karajnak a szép, sima, egyenletes részeit szeretik, de az ezredes mindenben hasonlatos akart lenni nyomorult ellenfeléhez, mert azt hitte, hogy annak a bizonyos újságírónak amúgy sem telik jobb falatokra. Csak éppen retket és hagymát kért az ételhez, pedig ezektől a szagosítóktól egyébként tartózkodni szokott.

- Módomban lett volna a Kaszinóban reggelizni, talán éppen rákot, amely ezekben a hónapokban jónak mondható - magyarázott az ezredes a csaposlegénynek, akit furcsaságával lassan bűvkörébe vont. - Ismerem Finkelstein kisasszonyt is, aki a rákokat a Kaszinó konyhájának szokta liferálni, és ebéd előtti sétáimban a piacon figyelmeztetni szokott, hogy miféle rákokat szállított ma a Kaszinónak. A múltkor megtudtam a kisasszonytól, hogy az apró, levesnek, tölteléknek való tiszai rákok mellett egy különösen nagy rákot küldtek a Kaszinónak. Ennek a ráknak csak egy ollója volt - mint egy kard. Valóságos buzogány a farka. Ezt a rákot kísérjem figyelemmel, vajon mi történik vele a Kaszinóban. Nyomban a Kaszinóba siettem tehát, és bejelentettem igényemet a féllábú rákra. Valóban igen szép porció lett belőle, miután még három más rákkal garnírozták őkelmét. Ez a három kisebb rák is a családhoz tartozott, mert ritka példányok voltak. De az öreggel egyik sem vetélkedhetett. Az embernek szemesnek kell lennie, ha jó falatokhoz akar jutni. Igazam van, János?

Az ezredes szavaitól talán más, jelentékenyebb ember, mint az Arabs szürke csaposa, is zavarba jöhetett volna. Az ezredes vagdalta, majd csontjairól rágicsálta a hideg disznóhúst, hogy minden tekintetben hasonlatos legyen ahhoz a nyavalyáshoz, aki talán ugyanígy eszik valamely korcsmában, ha ugyan van neki pénze ennivalóra. Az ezredes jó ember volt, és szívesen látta volna vendégül azt a nyomorultat, akit a Kaszinó határozatából kifolyólag ma délután hat órakor a másvilágra kell útbaigazítania; természetesen egy másik asztalnál kellene ülnie ennek a bizonyosnak, mert a legjobb szív sem szegheti meg a lovagi könyvek szabványait. Hányszor kénytelen egy fedél alatt ülni például halálos ellenségeivel a társadalmi

úriember? Utóvégre nem lehet botrányt csinálni minden véletlen találkozásból. A sült hús vége valóban jól át volt sülve, az ezredes evés közben valamiféle ígéretet tett Jánosnak arra nézve is, hogy ha megint erre lesz dolga (és kezével hátrafelé mutatott), nem mulasztja el látogatását az Arabs szürkénél.

- Sajnos, előre nem tudom megmondani a napot - mond az ezredes, amikor a keze ügyébe került retket felvágta, és figyelmesen szemügyre vette annak a húsát. A retken látszott, hogy szakemberek látogatják az Arabs szürkét, mert kifogástalannak bizonyult minden felvágott retek. Könnyed verejték mutatkozott hófehér hasukon, de nyoma sem például annak a barna hernyónak, mely féregútjában a retek szívéhez alattomosan közeledik, nyoma sem a fásult, rothadásos részeknek, amelyeknek a megpillantása úgy elszomorítja a retekszakértőket, mintha arra gondolnának, hogy már nincsenek a világon sem tisztességes emberek, sem retkek, a külszín csal, és pudvás lehet belülről a legbecsületesebb gyümölcs is. Az ezredes retkei nem csaltak. Valóban azt adták belülről is, amit külsejükkel ígértek. Egészséget.

Az ezredes ropogtatott - retket, szegények ételét, amelynek fogyasztása sok mulatságos megjegyzésre adott alkalmat bizonyára már az Arabs szürkében és más előkelő fogadókban is.

- Az osztrigát is nagyon szeretem - szólalt meg az ezredes a retekevés ceremóniái közepette, mire János valóban gyanúsan nézegetett vendégére, hogy vajon nem akarja-e őt végleg falhoz állítani ez az idegen ember. - De ma csak ez a koszt járja, böjti koszt, a vezeklés kosztja, mert az embernek valahogy mégiscsak gondoskodni kell a maga lelkiismeretéről is. Ha teli hassal, francia pezsgő hangulatában puffantom le azt a szegény ördögöt, akkor még utólag valamely szemrehányást tehetnék magamnak, hogy nem küzdöttünk egyenlő fegyverekkel. Én vidám és bátor voltam, tehát okvetlenül nyernem kellett, mert a bátraké a szerencse. Mondom, az osztrigát is nagyon szeretem, de sohase ettem meg többet két tucatnál. Egy barátom ugyanis abba halt bele, hogy huszonnyolc osztrigát evett meg egy ültében. Huszonnyolc darabot, az igaz, hogy a kisebb fajtából. Más dolog a polip, tengeri pók, amelyet fejszével szoktak agyonütni a halászok. A tengeri pók lábai savanyú pácban, bőséges vöröshagymában, borssal, fűszerrel éppen olyan ártatlan eledelek, mint akár az angolna. Nincs itt maguknak valamely szalámicsutkájuk? - kérdezte hirtelen nyugtalankodva az ezredes, mintha szalámiszagot érzett volna. - Tudja, János, a szalámirúdnak a végét gondolom, amelyet már félretettek, mert a kicsinysége miatt nem alkalmas arra, hogy belőle vágjanak. A szalámirúdnak a végét, ahol a spárga van: nem mindenki tudja megrágni, de hál' istennek az én fogaim egészségesek, talán a rézkrajcárt is el tudnám harapni.

A csaposlegény immár teljesen az ezredes szolgálatában állott, mert volt valami varázslat az idegen szavaiban, amelyet napestig lehetett hallgatni. A jégszekrényben csak keresgélni kellett. A kiskorcsmák jégszekrényében gyakran akadnak ilyen szalámirudacskák, amelyek néha hetekig várnak a szakértőre, máskor pedig nyomban megtalálják a maguk gazdáját egy sietős bérkocsis alakjában, aki majd valahol várakozás közben előveszi őket a köpönyeg zsebéből.

Így jutott el az ezredes különös étvágyában a liptói túróig, amely csípős volt, átható szaga volt, vékony lemezekben helyezkedett el a sóskiflin, mert az igazi sajt kemény szokott lenni. Már éppen befejezni készült étkezését, amikor az Arabs szürke előtt gyors perdüléssel állott meg egy fiáker, és a kocsiból egy halvány, magas termetű fiatalember szállott ki.

Ha az ezredesnek lett volna érzéke a civilek öltözködése iránt, észre kellett volna vennie azt a keresettséget, amelyet a fiatalember öltözékével elárult. Galléros köpönyege volt, feketéből, amilyenben a regényhősök vannak a múlt században. Kihajtós inggalérja volt és csipkés kézelője. Fehér pettyes, kék nyakkendő hanyagul volt a nyakán megkötve, és a mellénye

teremtuccse hímzett, fehér mellény volt - mintha az összes ruhadarabokat valamely színházból kérte volna kölcsönbe. De az is lehet, hogy örökbe. Olyan vékony lábszárai voltak, mint egy komédiásnak. És lábszárai karcsúságát még fokozta a szűk fekete nadrággal is. Magas sarkú, nőies cipője volt.

A fiatalember nagyon halovány arccal lépett be az ajtón, mintha segítséget keresne itt. Dúlt vonásai bizonyos leküzdhetetlen félelmet mutattak, mintha menekvésében ért volna ide. Hosszú haja volt, amely homlokába, fülére hullott. Arca szőrtelen, szenvedélyes, epedő... No, ezért a pénzért lehetne valami muzsikus is - gondolta magában az ezredes, akinek figyelmét nyomban felköltötte a bérkocsiból kiugró fiatalember, pedig egyébként nem szokott embertársaival törődni. Valami vonzódást érzett ehhez a különös fiatalemberhez, azt se bánta volna talán, ha az más hely hiányában az ő asztalához telepedik. Ám a fiatalember nem nézett se jobbra, se balra, hanem egyenesen a mérőasztalnak tartott, mint valami gyógyszertárban a sürgős esetekben. Vonagló ujjaival pénzdarabot vett elő, és alkoholista mohósággal kopogtatott a pénzdarabbal a mérőasztal bádogján. A csaposlegény féloldalt elfordult az ezredestől, hogy végigmérje a kopogtatót.

- Egy pohár erős szilvóriumot kérek - szólott a fiatalember, valamely másvilági hangon. - Szilvaszeszt - tette hozzá kesernyés nevetéssel, mintha önmaga felett gúnyolódnék, hogy olyan helyzetbe került: szilvaszeszt kell innia.

Az ezredes, bár második „fröccsét” mérette ki (hogy talán ezzel is hasonlatos legyen ama részeges újságíróhoz), csendesen megcsóválta a fejét, és arra gondolt, hogy mi lesz az ilyen emberből, aki már kora fiatalságában korcsmák mérőasztalai előtt ácsorog.

A fiatalember azonban még mindig nem törődött az ezredes kötekedésével, amint az kihívólag nézegette őt. A csaposlegény arcába meresztette a szemét, mintha élete nagy bajában attól kérne kegyelmet. A csapos azonban érzéketlenül nyújtotta feléje a szeszes poharat. A fiatalember a poharat a szájához kapta, és már éppen felhajtani készült azt, amikor váratlanul az ezredes gunyoros, lenéző, dölyfös arcával került szembe a tekintete. Bár az ezredes ezt bizonyára nem akarta: igen sértő volt az arckifejezése, mint közönségesen lenni szokott. Hja, a nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok. Némely embernek csak akkor látszik meg az igazi arca, amikor a halál csinálja azt.

A fiatalember, amint az ezredest megpillantá, oly rémületet fejezett ki a tekintetével, mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna. A pohár kicsusszant ujjai közül, és sikoltva törött el a görbe padlón, pedig ezeket a pohárkákat rendszerint vastag üvegből öntik. Aztán hirtelen felemelte a kezét a fiatalember, és eltakarta a két szemét, mintha nem bírná tovább látni a rémet, amely elébe állott. Vakon, imbolyogva fordult meg, és szellemlépéssel szökkent ki az ajtón. - Gyerünk a laktanyába - kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott lovai közé, mint a halál. (Valóban, mint a későbbi megbeszéléseknél kitűnt, ezt a fiákerest nem ismeri vala senki ezen a környéken, pedig itt, az Arabsnál minden valamirevaló bérkocsi meg szokott fordulni. Még ha kerülőt kellett is evégből tennie.)

- Hát a fizetéssel mi lesz - ordított János, a gazda is felugrott csendes kártyázásából, mert ilyen dolog már régen fordult elő korcsmájában, nem lehet ezt tűrni, még ha néhány fillérről van is szó. A gazda éppen azt akarta parancsolni Jánosnak, hogy futamodjon a bérkocsi után, ha kell, a laktanyáig is, amikor az ezredes, a másik idegen, most csendes, komor arccal intett:

- Azt a pohárkát majd én fizetem.

Az ezredes szavai, bár azok meglehetős csendes hangon mondattak ki: feltűnést keltettek a korcsmában. Vajon mi köze volt a fiatal idegennek az idősebb idegenhez? Vajon miféle titok rejtőzik itt? Végre egy bölcs fiákeresmester (nyugalomban) oldotta meg a kérdést a maga természetes eszével. Így szólott a kártyázóasztalnál:

- Valószínűleg a bácsikája! - mondta hüvelykujjával az ezredes felé bökve. És tovább folyt a játék, mert a klinikai szolgák még mindig nem érkeztek meg. Némely napokon több a boncolás.

Az ezredes most nagyon elcsendesedve ült helyén, mintha valami búskomoly sejtelem szállotta volna meg a fiatalember korcsmai megjelenése óta. Bár nem volt mondható kalandos gondolkozású férfiúnak: még az a különös ötlet is felbuggyant benne, hogy ez a fiatalember volna az az újságíró, akivel neki a mai nap folyamán halálos párbajt kell vívnia. Hiszen az ezredes sohase látta az újságírót, ő a Kaszinó megbízásából teend mindent, amit elégtételnek lehet nevezni, akár halállal is végződjön az. János, a csaposlegény az iménti jelenettől még felhevülten állott helyén, és az ezredesnek panaszkodott, miután a gazda megint elmélyedt a kártyázásban.

- Jól néznénk ki, ha csupa ilyen vendégünk volna, aki földhöz vágja a poharat, és azután fizetés nélkül megszökik!

Az ezredes csak bólongatott a legénynek, miközben többször elővonta zsebéből óráját. Még körülbelül negyedórája volt a párbaj előtt, amelyhez éppen kellő időre akart megérkezni. (Kétpercnyi séta innen a laktanya.) Tudniillik az ezredes egészen feleslegesnek tartotta, hogy a civilekkel, a párbajsegédekkel, orvossal hosszadalmasabban ismerkedjék a párbaj előtt, amit nem lehet amúgy sem elkerülni. Az ő szekundánsai, az ezredesek - orvosa, Kosztka Emil bizonyosan a helyükön lesznek. Ami pedig nincs jogában senkinek, feltételezni, hogy P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredes gyávaságból késlekedik. Csak éppen a felesleges beszédet akarja elkerülni. Vezényszóra lőni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalőni. De valószínűleg nem lő már vissza. Habár egy haldoklóról mondják, hogy végső erejével még elsütötte a pisztolyát, és talált. Bolondság, ez egy században egyszer fordul elő.

Ha valóban ezt a bolondos külsejű fiatalembert találná ott maga előtt a kaszárnya fedett lovaglójában, amint kihajtott, fehér gallérjával és hosszú, fehér mandzsettáival biztos célpontnak állana ki pisztolya elébe - ha valóban az a nyavalyás, beszámíthatatlan fiatalember volna az ellenfél: akkor igen kellemetlen volna a dolog, de a helyzeten ez mit sem változtatna. Utóvégre az ezredesnek semmi köze sincs az illető személyéhez, se rokonságához, se esetleges szeretőjéhez, se apjához, se anyjához: a Kaszinó döntött ebben az értelemben, a Kaszinó döntése ellen pedig nincs apelláta...

- Kérek abból a pálinkából én is - szólalt meg most az ezredes, szinte akarata ellenére, mert most már némileg restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát ellenfelével, aki valóban csak egy újságíró lehet hímzett, fehér mellényben, amint a pisztolypárbajhoz öltözködik.

János nem értette mindjárt a szót, mert hiszen nem volt beszélyíró, aki nyomon követhetné egy ezredes gondolatait, de lassan észbe kapott, és pálinkát öntött egy pohárkába, talán éppen abba, amelyet az imént az ismeretlen, fiatalúr elejtett. Az ezredes rövid szagolás után szilárd kézzel leöntötte a pálinkát gallérja mögé. Valóban különösen erős pálinka volt - nyilván azoknak a kocsisoknak a kedvence, akik téli hóförgetegből érkeznek meg ide a város végére, miután egész napjukat mindenféle haszontalan pasasérokkal töltötték. Vagy pedig azok a kocsisok kedvelték ezt a pálinkát, akik egész életükben hullákat fuvaroznak a szomszédos bonctani intézetbe. Szó se róla - mindenki kedvelte az Arabs szürke híres pálinkáját a környéken -, mért ne ízlene az ezredesnek is.

- No most már mehetünk - mond az ezredes, miután titokban krákogott egyet-kettőt, mert a világért sem akarta észrevétetni, hogy a kocsispálinka kissé elkábította. De hát megitta a nyavalyás tintafaló helyett.

A fizetéshez az asszony jött elő a konyhából, mégpedig palatáblával és krétával, ami nagy mulatságot szerzett az ezredesnek. Elgondolta magában, hogy milyen jó tréfa volna, ha egyszer Stettner, a Kaszinó főpincére is táblán számolna, és a visszajáró pénzt ezüsttálca helyett a szoknyazsebből adogatná elő. Az ezredes, hálából, hogy asszonnyal van dolga, a legropogósabb bankjegyet kereste elő a pénztárcájából, amely olyan keményre volt vasalódva, mintha még a múlt hónapi nyugdíjból maradt volna meg. Az asszony számolt, a pénz iránti tiszteletből mindig meghajlított nyakkal, jámboran, naivan, mintha a legfontosabb dolgot művelné, amelyre az élettől megbízást kapott.

- Reménylem, minden jó volt? - kérdezte az aprópénz visszaadása után, miután a ropogós bankón még egyet roppantott, mielőtt azt férfias pénztárcájában elhelyezte volna. - Talán csak a perkelt...

- A pörkölt igen jó volt - felelt türelmetlenül az ezredes, mert gyanakodni kezdett, hogy ezt a szót az ő bosszantására találta ki az asszony.

Majd szivartárcájában keresgélt, miután ott egyenkint szemügyre vette kincseit, a különböző szivarokat, amelyeket néha hetekig tartogatott, hogy kellő, illendő alkalommal gyújthasson rájuk. A csaposlegénynek való rövid szivart hamar megtalálta, amelyet át is nyújtott a legénynek, mint valami érdemrendet, de a maga számára nem tudott hirtelenében szivart választani. Végre is egy bunkó formájú havanna szivarra esett a választása, amilyen szivarra az Arabs szürke fennállása óta nem gyújtottak rá ebben a helyiségben.

Nem, most már semmi körülmények között se akart hasonlítani ahhoz a kófic emberhez, miután azt látni vélte. Miután megállapította róla, hogy azért ejtette el a pálinkáspoharat, mert az ezredest megpillantotta, és felismerte, az ezredes feltette magáról, hogy őt az egész városban ismerik. Pláne ellenfelei.

Nem, sehogy se illett volna más arcra az az emberfeletti rémület, csak az ellenfele arcára.

Komolyan és ünnepélyesen gyújtotta meg kis bunkóját az ezredes, miután az aranypiros papírszalagot megvetéssel leszakította róla. Mily balga volt, hogy csak egy délutánra is el akarta felejteni rangját, társadalmi állását, baráti körét és megszokott életmódját, hogy „le-ereszkedjen” egy ismeretlen emberhez, annak feltételezendő szokásaihoz, mintegy kiengesztelésül azért, hogy estére agyonlövi - megszabadítván őt a földi élet gyötrelmeitől. - Az a legnagyobb szamár, aki valaha is bocsánatot kér valamiért, mert igazi megbocsátásról amúgy sem lehet szó - mondta az ezredes, kis, bunkós szivarja rágyújtása közben. Hátrább az agarakkal annak, aki az életét félti: pöffentette az első füstgomoly, amelyet az ezredes szétfújt maga körül, mintha mindent el akarna egyszerre fújni, ami ezen a délutánon történt vele.

A havanna valóban ízletes volt, mint az utolsó szivarhoz illik.

Ezzel a szivargyújtási jelenettel körülbelül végeztünk is az Arabs szürkével és mindazokkal az urakkal, akik oda a város különböző részeiből megérkezendők voltak, mert erre nézve belső ösztönzésük volt. Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül, és a nyíló konyhaajtón át új „perkelt”-szag áramlott ki. Jánosnak, a korcsmárosnénak és még másoknak is éppen elég idejük volt már elfelejteni az ezredest, aki itt félelmetesen

forgatta délután kerek szemeit, de voltaképpen kedélyes ember volt, aki még a csaposlegénnyel is szívesen szóba állott. Amikor estefelé egy késői hullaszállító kocsis jelentkezett a mérőasztal előtt, és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával. A lábfejével álltában megvakarta a másik lábszárát, és mindaddig egy szót sem szólt, amíg két pohárkával le nem eresztett az erős pálinkából.

- Valami civilbe öltözött ezredest kellett fuvaroznom - mondta, miután piszkos zsebkendővel megtörölte a bajuszát, és Jánosnak is volt ideje az odahallgatásra. - Ezek az urak egész életükben fényes egyenruhában járnak, soha semmi dolgunk nincs velük, mert azt a katonaság intézi el. Ha egyenruhában halnak meg. Az én fuvarom persze civil ruhába öltözött a halála előtt, hogy nekünk is legyen vele dolgunk. Azt mondták, hogy párbajban lelőtték őt a kaszárnyában. Mostanáig gondolkoztak azon, hogy hová szállítsák. Végre is itt vagyunk mi, nekünk kell fuvarozni mindenkit. Ott van már a Szvetenay utcában.

A csaposlegény nem felelt a hullaszállító kocsisnak, mert éppen egy belvárosi fiákeres jött be, akinek itt sok ismerőse volt, és vigyázni kellett a rendelésére, mert hamar lármát csinált.

Éjfél felé, amikor csillapodott a vendégforgalom, János, a csaposlegény a hátát a szekrény sarkának vethette, és a délutáni vendég furcsaságain gondolkozott. Nem, sehogy se jutott eszébe, hogy ő volna az a bizonyos hulla, amelyet elfuvaroztak. Aki után a cifra szivarszalag maradt a sarokban.

(1928)

A hírlapíró és a halál

Széplaki Titusz hírlapírót halálra ítélte a Kaszinó igazgatósága abban a szobában, ahol a kaszinótagok a bizalmas konferenciákat, becsületbíróságaikat, párbajtörvényszékeiket szokták tartani, miután ebben a szobában valaha, Albert velszi herceg tiszteletére rendezett mulatságon végül pezsgősüvegekkel mentek egymásnak az urak, a cigányok kezéből kirántották a hegedűket és fúvókat, hogy azokkal is ütlegeljék egymást. E sötét emlékezetű szobában többé nem duhajkodott senki, ellenben a szoba a becsület szolgálatára rendeltetett. Így alakulnak át a szobák életei, mint akárcsak az embereké, akik a szobákban tartózkodnak. Csak a nők tudnak olyan szemérmetlenek lenni, mint a szobák.

Széplaki sértő cikket írt lapjában a Kaszinóról: ezért kellett meghalnia. A Kaszinó tagjai közül az ítélet végrehajtására kijelölte P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredest, akit Magyarország legjobb céllövőjének ismernek. Ezzel a hírlapíró sorsa elintéztetett. Nyugodtan elajándékozhatta már életében földi javait, ha ugyan rendelkezett ilyesmikkel, többé nem leend szüksége reájuk.

Széplaki, mint az már a koholt családi szerencsétlenségek alkalmával szokás: első gondolata szerint előleget kért a lapjától. Az előleg békíti ki a hírlapírót az élettel és a halállal.

A hírlapíró megkapván előlegét: könnyed lépésekkel hagyta el a Bodzafa utcát, ahol egy ellenséges íróasztal mellett küzdött éveken át rossz tollakkal, vízzel hígított tintákkal, még ellenségesebb betűvetésekkel, amelyek éppen akkor nem akartak sehogy sem sikerülni, mikor Széplaki legjobb cikkeit akarta megírni. Széplaki az előleggel zsebében elhatározta, hogy úriember módjára fog meghalni. Nézzük most Széplakit, hogyan alakul át remélhető halála előtt úriemberré.

Mindenekelőtt méltó kalapot kellett szereznie, mert a hírlapíró kalapja, éjjeli életmódja miatt (amikor a kalapot amúgy sem látja senki) már olyan állapotú kezdett lenni, mint azok a kalapok többnyire, amelyeket fizetség helyett szoktak a kávéházban felejteni. A vendég megszökött, a kalap vár, amíg beleöregedik. Nagyon ritka az olyan vendég, aki valaha is visszatért volna kalapjáért, amikor azzal az ürüggyel távozik, hogy csak „idemegy a szomszédba". Széplaki kalapjait, ernyőit, sétapálcáit mindig a kávéházban szerezte be - ó, nem a hamiskodás útján -, hanem egyszerűen Olga révén, aki kasszírnő volt abban a kávéházban, ahol Széplaki éjszakánként tanyázott. Nem szabad semmi rosszat feltételezni Olga és Széplaki barátságáról. A hírlapíró egyszerűen megállott a kávéházi pénztár mellett - mint akár más virrasztó, aki életét a kávéházban töltötte. Állott és beszélgetett Olgának mindenféle olyan dolgokat, amelyeket a szerkesztőségben hallott. Ezekből az előadásokból Olga megismerhette akár az egész politikai vagy irodalmi világot. Olga ellenben sohasem árulta el, hogy valamely különösebben érdeklődik bárki iránt, akiről Széplaki hosszadalmas mesemondásokkal beszélt. S Olga ugyancsak nem lepődött meg akkor sem, mikor egyik-másik hírlapíróért (így Széplakiért is) elkerülhetetlen helyzetekben jótállást kellett vállalnia a császárszakállas főpincérnél kiszolgáltatandó rántották, sonkacsontok, ecetes és olajos párizsiak, szardíniák, tormás virslik, szalámigerezdek, vajas kenyerek, hagymás heringek, császárhúsok, füstölt kolbászok dolgában, már amilyen eledelekkel a pénztelen hírlapírók táplálkozni szoktak.

És nem csodálkozott Olga akkor sem, amidőn Széplaki nyurgán, sápadtan, kalapját hóna alá szorítva, egy vértanú komolyságával közölte vele, hogy balsorsa többé elkerülhetetlen, meg kell halnia fiatalon, reménytelenül, anélkül hogy befejezhette volna azt a nagy művet, amelyről régi vágású hírlapíró módjára nagy bajban állandóan ábrándozott, amelytől sorsának

jobbra fordulását reménylette, amely műbe azonban még bele sem fogott, bár azt híresztelte, hogy hajnalonkint a művön dolgozik. Megállott Széplaki borotválatlanul, szilvaszínű szájjal és fátyolozott tekintettel Olga trónusa mellett. Valami csodát várt Olgától, mint ahogy a fuldokló a szalmaszálba is kapaszkodik. Olga azonban nagyon közönyös maradt nagykendője, köpenyege, kalapja társaságában, amely tárgyak ott függtek keze ügyében, ha netalán részeg vendégek elől kellene menekülnie. Pedig máskor, apró-cseprő dolgokban, a szükséges cigaretták vagy kapupénzek megszerzésében milyen hallatlan barátságot tudott mutatni ez a nő! Mégis, midőn átgondolta a helyzetet, Sz. T. halálos helyzetét, nem titkolt el egy fanyar mosolyt, amellyel szinte a saját sorsa felett is keserves ítéletet mondott.

- Valahogyan csak meg kell halni - mond.

- De ilyen lyukas kalapban! - méltatlankodott a halálraítélt.

Olga délvidéki nő volt, gyorsan változtak kedélyhangulatai, most is csakhamar felülkerekedett benne természetes jósága, amint Széplaki kalapját szemügyre vette. - Valóban kiszolgált! Már vasaltatni se lehet - mond, nőies figyelemmel kezelvén a kalapot. Aztán elhagyván trónusát, egy kis kamrához ment, ahol bizonyos tárgyakat tartogattak a kávéházi népek.

Olga a kamrából egy zöld vadászkalappal és egy úgynevezett botesernyővel tért vissza. Előbb a kalapot porolta le. Kecskeköröm és zergeszakáll volt a kalap mellett.

- Egy vendégünk hagyta itt, aki azt ígérte, hogy a kávéházból egyenesen a Dunának megy. Próbálja meg, Titusz.

Széplaki fejére helyezte a kalapot, és darab ideig nézegette magát a kávéházi tükörben. Minden oldalról megnézte magát. Tetszett neki a kalap, de ezt csak nem árulhatta el Olgának, ugyanezért így beszélt:

- Sajátságos, hogy ebben a kalapban egyszerre a vidéki városka jutott eszembe, amely városkában darab ideig gyerekeskedtem. Ilyen kalapban jöttek rendszerint párosával azok a zöld nadrágos emberek, akiknek a derekán mindenféle drótok, késes csörögtek, akiknek a láttára, szagára veszettül kezdtek ugatni a kutyák, mert megérezték ezeken az embereken az állatvért.

- A miskájerek! - kiáltott fel Olga, és most már némi humorral nézett ő is a kalapra, mert vidéki nő létére ismerte azokat a vándorlegényeket, akik az állatokat nemüktől szokták megfosztani. - Biztosítom, Titusz, hogy egyetlen kollégájának sincs ilyen kalapja. Kiütéseket kapnak irigységükben az arcukra, mikor magát ebben a kalapban meglátják. Már az *Egyetértés* szerkesztője is kérte, de nem adtam oda. Valami tehetséges, új, fiatal költőt akartam vele megkoronázni, de mostanában nincsenek tehetséges költők.

Széplaki nem vette le fejéről a vadászkalapot, mert azt hitte, hogy dzsentriembernek látszik benne. Csak álldogált elég vidámsággal, mintha ebben a percben az a szívnyomás is elmúlott volna róla, amely nyomást már órák óta érzett, hogy szinte megfulladt tőle.

Olga most a boternyőt nyújtotta feléje.

- Mondja, Titusz, volt valaha ilyen esernyője, amely egyúttal sétapálca is, valami ceitungsreibernek Budapesten?

Széplaki valóban elálmélkodott a különös sétapálcán, amelyből változó idő esetén esernyőt lehetett előhúzni. Mindjárt kipróbálta az esernyőt, és kalapja fölé tartotta.

- Öreg közgazdák szoktak ilyen esernyőket emlékbe kapni a huszonöt éves jubileumukon...

- Meghiszem azt - felelt Olga.

- Vagy pedig azok a polgári férjek, akik a hosszú házaséletük alatt már annyi mindenféle apró ajándékban részesültek a feleségük részéről a névnapokon, születésnapokon, évfordulókon, hogy már mindenük van, még dohányzó-felszerelésük is. Az én mellényzsebem persze tele van dohányporral.

Titusz nem beszélt minden felindulás nélkül, amikor a ritkaságot a kezében forgatta. Bár borult volt az arca, de szemében valami reménység kezdett csillogni, mert eszébe jutott az az eshetőség is, hogy véletlenül élve marad a párbaj után, és még viheti valamire a nagy, zöld kalap és a botesernyő birtokában.

*

Mégiscsak derék asszony ez az Olga - mondogatta magában Titusz, mikor a Ferenci kávéházból kilépett, és esze ágában sem volt a Bodzafa utcai szerkesztőség felé irányítani lépteit, habár itt meglehetős feltűnőséget kelthetne új felszerelésével, de viszont kitenné magát annak az eshetőségnek, hogy az epebajos szerkesztő éppen halála előestéjén rábízná a kőnyomatos híreinek a feldolgozását. Inkább meghalni, mint ezen az estén kőnyomatost látni! Inkább veszítse el az állását, mint ezen az estén, az új kalap és a boternyő birtokában dolgozni, mint nyomorult rabszolgának! Saját magát degradálná, ha még ilyenkor is a rossz szagú szerkesztőségben üldögélne, hogy ott nyüzsögve, hemzsegve munkát kérjen, munkát találjon, hogy mindenáron hasznavehetővé tegye magát! Oktondi hírlapíróknak szokásuk ez, akik még mit sem próbáltak az életben - még csak pisztolypárbajuk sem volt. Itt valahol a környékben, a lágymányosi Duna-parton, ahol amúgy is elhúzna a golyó a Dunába, még ha megtöltenék is a pisztolyokat - mint a régi párbajsegédek mondogatták.

A Barátok terén tízet ütött a toronyóra, amikor Széplaki valamely ellenállhatatlan, belső kényszernél fogva a Nemzeti Kaszinó felé vette útját, ahol a párbajbíróság a halálos ítéletet kimondotta.

Előbb csak a Hatvani utca túlsó oldaláról merészelte szemügyre venni a lovagvárszerű, egyemeletes épületet, amelynek kitárt kapuján át behajtottak a kocsik, és döngve állottak meg a hintókerekek a piros bársonyszőnyeggel bevont lépcső előtt. Aztán behajtottak a kocsik az udvarba, miután uraságaik kiszállottak belőlük, a meggypiros huszár becsapta a hintó ajtaját, a boltozat alatt függő, nagy lámpás megingott, és a kocsik az udvaron álló szökőkutat megkerülve kihajtottak a Szép utcai kapun. A Kaszinó ablakai homályosak és zártak, mintha itt nem volna szüksége senkinek levegőre - pedig langyos, kora őszi éj volt, amikor csillagporral van tele a levegő.

Tituszunk egy kapu alatt meghúzódva, önfelejtkezett tekintettel nézte a komoly épületet, ahol nem számít az élet és a halál, mintha élni és meghalni is másképpen tudnának azok az úriemberek, akik e zárt házat látogatják! Mi történne például, ha Széplakink átlépdelne a kocsiúton, és a meggypiros huszárnál P. E. G. szkv. hezrd. után tudakozódna, hogy beszéljen is végre azzal az úrral, aki holnap őt agyon fogja lőni? A huszár tán szóba sem állna vele, vagy ráförmedne, ha felismerné, mert hiszen az ilyen régi kaszinószolgák tudják a párbajszabályokat is. Az ellenfeleknek nem szabad érintkezniök egymással a párbaj előtt, mondják a szabályok, és Széplaki csúf megaláztatásnak tenné ki magát. Régi rossz kalapjában tán ezt meg is tette volna, de a „miskájerkalap", amint már magában kalapját nevezgette, bizonyos önérzetet öntött beléje. Inkább elment a leshelyről, és a Kerepesi útnál a Hatvani utca kaszinói oldalára kerülve: közönyös sétáló módjára tért vissza, egyetlen pillantást sem vetett a lovagvárra, mialatt annak tárt kapuja előtt elhaladt, csak botesernyőjét ringatta karján, miután annak görbe fogantyúja volt, amelynél fogva azt csuklójára lehetett akasztani. Ringott, és néha térden csapta a botesernyő Széplakit, mintha bátorítaná. Ilyen botesernyő birtokában

valóban nem lehet odáig lesüllyedni, hogy egy hitvány életért kegyelmet kérjen az ember. És Titusz, mintha csakugyan arra volna dolga: befordult az elegáns Szép utcába, hogy tekintélyre tegyen szert a meggypiros kaszinói portás előtt, aki véleménye szerint gúnyos, megvető tekintettel nézeget utána a kapuból, mintha csak ez a szemtelen szolga eltalálta volna, hogy a hírlapíró miért sétálgat a Kaszinó környékén... Titusz befordult a Szép utcába, elment a homályos ablakok előtt, amelyek mögött nyilván most vacsoránál ülnek az urak, és az ezredest úgy bámulják, mint valami ritka tengeri rákot.

Széplaki sétájában a sötét belvárosi utcácskákon át megint csak a Ferenciek terén lyukadt ki, mert évek megszokásai vitték erre a helyre. Ugyan elgondolta magában, hogy ő a legnagyobb szamár, aki most, miután már „az egész város" amúgy is tudta a másnapi halálos párbajt: nem megy valamely előkelő étterembe, hogy megmutogassa magát a világnak, miután amúgy is „mindenki" az ő esetéről beszél. Hogy bemutassa félelemtelenségét, elszántságát, bátorságát, amit annyival könnyebben is megtehetne, miután megfelelő kalapja és botesernyője van a kellő megjelenéshez. Hogy kiélvezze a közérdeklődés örömeit, amelyek bizonyára sokat érhetnek, mert hiszen annyian küzdenek ez örömökért szakadatlanul. Mikor kerül Sz. T. névtelen hírlapíró megint abba a helyzetbe, hogy az emberek mutogassanak utána, íme, itt megy az a hírlapíró, aki a hivatása szolgálatában még a haláltól sem fél?... Mikor veszik észre megint azokban a körökben, ahol a párbajok imponálnak? Mikor válnak a gúnyos, megvető, kötekedő, komiszkodó emberi szemek megint tiszteletteljesekké körülötte, ha még ezen az estén sem - az utolsó estén, amelyet előlegpénzzel a zsebében gondtalanul, nevetgélve lehetne eltölteni?

Széplaki látta magát képzeletben egy nagyon előkelő étterem kellős közepén, ahol a cigány mindig csak neki húzza, és a színházi öltözékes nők pihegve fordítják feléje fejecskéjüket, mert most ő a legérdekesebb férfi a városban, aki szembeszállni készül az oroszlánnal - a bizonyos halállal. Miért? Becsületből.

- Megengedhetnél magadnak egy jobb vacsorát - tanácsolta a könnyelmű vadászkalap. - Például egy böftököt egy olyan előkelő étteremben, ahol nemcsak a böftök nevét írják kellő angol helyesírással, de ugyancsak értik a böftök helyes elkészítését is.

- A tükörtojással - mond a botesernyő, amint Széplaki oldalán kopogott.

- Van pénzed, és nem tudsz úriember lenni - tette szemrehányásait a kalap, amint Széplaki tovább is megtartotta azt az irányt, amely az Athenaeum-épületben levő kiskorcsmába vezetett. - Sohasem lesz belőled úriember, ha még ezt az alkalmat is elmulasztod. A Hungáriába vagy a Bristolba kell menned, hogy észrevegyenek, te is a világon vagy, és a becsület mezején készülsz meghalni. Ha nem szeretnéd a böftököt: akad mindig olyan étel a menükártyán, amelyet hajlongva tesz eléd a pincér. Valamely madár... vagy például nyúl, amely augusztus közepe óta élvezhető. Gerince savanyú levében babérlevél úszik, és szerencséd lesz párbajodban, ha sörétszemet találsz húsában. Nem kell rákot enned, amely ilyenkor már igen olcsó portéka a piacokon; úgyse tudnál vele elbánni, mert kézügyesség kell a rák gusztusos fogyasztásához. De egyél például valamely frissensültet, amelynek elkészültéig alázatos, bocsánatkérő pillantásokat vet feléd a pincér. Gondold el, hogy a szerkesztődnek volna olyan párbaja, amelyet napok óta beharangoznak az újságok! Micsoda sikereket aratna le jó előre őkelme! Neked még csak annyi eszed sincs, hogy egy kíváncsi, előkelő hölggyel megismerkedjél.

Széplaki már-már engedett az unszolásnak, amely folytonosan hangzott a botesernyő kopogásában, a kalap zergetollának zizegésében: légy társadalmi úriember, legalább egy napig, mielőtt meghalnál!

Útja ekkor egy éjjeli kofa standja mellett vezetett el, aki lámpás mellett árult kiskocsiról mindenféle gyümölcsöket. A legdrágábbak voltak ez idő tájt a szőlők és a diók, mert még igen újak voltak ők, hogy nappali emberek sajnálták értük a pénzt, de a könnyelmű éjszakai emberek megörvendeztek láttukra. Széplaki, hogy megengedjen magának valamely extravaganciát ezen a különös napon, egy papírzacskóba szőlőt és diót méretett, és alkuvás nélkül fizetett.

*

Nem születtem úrnak, habár majd olyanformán kell meghalnom holnap, mint egy úrnak - gondolta magában boldogtalanul Széplaki, amint a staniclival hóna alatt belépett a kis éjjeli korcsmába, amely voltaképpen éjjel dolgozó betűszedők és más éjjeli emberek kedvéért volt nyitva, akikről feltehető a józanság, hogy csak táplálkozás szempontjából veszik igénybe a vendéglőt, nem pedig mulatozás kedvéért. Kersántznak hívták a korcsmárost, és a kávéházi életet élő hírlapírók csak ritkán látogathatták, mert a Kersántznál való tartózkodás drágább volt a feketekávés, kapucíneres kávéházi életnél; itt enni meg inni kellett annak, aki át akarta virrasztani az éjszakát. Kersántzban költekezni kellett, és hitelük csak a nyomdászoknak volt, akik szombatonként becsületesen fizettek. Nem, még maga egy főszerkesztő sem kaphatott volna itt hitelben semmit - ugyanezért Széplaki nem volt egészen elégedetlennek mondható, amikor utolsó éjszakáját ebben a polgári becsületességgel vezetett éjjeli korcsmában akarta eltölteni.

Egy komótos sarokasztalnál foglalt helyet, mint aki teljesen bizonyos a dolgában.

Nem kerülte el figyelmét, hogy Kersántz, egy vörös bajuszú, hallgatag sváb, aki a mérőasztalnál olyan gondosan méregette borait, mint valami patikárius a maga portékáját: a néma Kersántz bizonyos elismerő pillantásban részesítette Széplaki új kalapját, valamint botesernyőjét is. Talán arra gondolt Kersántz, hogy ez a botesernyő egyszer amúgy is az ő birtokába jut? Ki tudná egy korcsmáros gondolatait? Csak a pénztelen emberek hiszik, hogy a korcsmáros mindig őket lesi, hogy fizetség nélkül meg ne ugorjanak a korcsmából.

Széplaki étlapot parancsolt a kis termetű pincérnél, akit a korcsmáros egy halk „János” szóval figyelmeztetett, hogy vendég érkezett. Ezt sem érte még meg Széplaki Titusz. Hiába, a korcsmárosok belátnak a zsebekbe.

János keresztet vetett, amikor Széplaki urat a sarokasztalnál megpillantotta. Tétovázva közeledett, mintha kísértetet látna.

- Azt hallottam, hogy a tekintetes urat párbajban agyonlőtték.

- A jövő zenéje - felelt felnevetve Titusz, mint amilyen nyelven a hírlapírók abban az időben a pincérekkel beszélni szoktak. - Igen, János, ez csak a jövő zenéje. Máskor jobban figyeljen oda, azaz nyissa ki a fülét, amikor a Marich-asztalnál hallgatózik.

János még nagyobb megdöbbenést mutatott arculatán, amely arculat nem képes a titoktartásra.

- Valóban a Marich-asztalnál beszélték éjszaka a nyomdászok, hogy a tekintetes úr élete nem ér egy fakovát sem. Agyonlőtték máris.

A bolthajtásos korcsmahelyiség belső szobájában egy hosszú asztal állott, amelyre az asztal látogatói, a betűszedők szép, nagy betűkkel ezt a felírást szerkesztették: Marich-asztal. (Marich úr volt akkoriban a legtekintélyesebb betűszedő, aki azzal dicsekedhetett, hogy Deák Ferenc húsvéti cikkét ő szedte.) És Marich úr, egy tekintélyes, magas termetű, méltóságteljes úriember minden éjfélutánkor megjelent az asztalnál, hogy az elnökséget átvegye.

Tituszunknak hízelgett, hogy íme a Marich-asztalnál is megbeszélték az ő dolgát, mert ehhez az asztalhoz a legtekintélyesebb nyomdászok jártak - de Titusz mégis olyanformán viselkedett, mintha nem érdekelné János lelkendezése, aki nem győzte szalvétájával térdét ütögetni, mintha álmából akarná felébreszteni magát.

- Van savanyú tüdő - mondta, mintha homályosan emlékezett volna rá, hogy Titusz korcsmai megjelenései alkalmával többnyire ezt a bizonyos olcsó, pacalos eledelt szokta fogyasztani. Fél citromot kért mindig az ételhez, és megdicsérte a szakácsnőt, aki nem röstelli a tüdőt négyszögletes darabkákra felvagdalni, mert az csak úgy tud átfőni kellő mértékben.

Titusz oda sem hallgatott János ajánlatára, csak úgy félhangon mormogott valamit arról, hogy a kis pincér megint „be akarja savanyítani", mintha nem volna eléggé savanyú a gyomra, az élete, a foglalkozása és kedve.

- Kakast ennék! - kiáltott fel Titusz, miután észrevette, hogy ez az eledel a legdrágább a szerény étlapon.

- Becsinált csirkét, igenis.

- Kakast, ha mondom, akit nem kappanosítottak meg fiatal korában, mint némely tehetségtelen szerkesztőket. Aki megmaradt kakasnak, megkergette még a fiatal szolgálókat is, a pesztonkát pedig megcsípte.

Ki tudná, meddig magasztalta volna a kakast híven írónk, amely kakast ma este elfogyasztani akart - amelynek sarkantyúját is követelte a konyha felé távozó Jánostól, nem beszélve a májáról és zúzájáról -, amikor a korcsma küszöbén egy vörös bajusz nyomakodott be.

A vörös bajuszok között vannak mindenféle jellegűek. A legtöbbje mérges, rosszindulatú, elhanyagolt férfijelvény, amely éppen színe miatt nem érdemes az ápolásra. Ám a mi vörös bajuszunk ama századik vörös bajusz volt, amely humort, derűt, megelégedést, örömösséget mutatott, mintha a bajusz alatt mindig valamely mosolygásra volna vonva a szájszöglet. Ez a vörös bajusz megérdemelte, hogy tulajdonosa nagyra növelje, kipödörje, gyakran megsimogassa, mint valami jó kutyát. Kerek szemüveg volt a vörös bajusz felett, amely szemüveg csontkeretével, az orrhegyen való billegésével, fül mögé akasztott szalagjával ugyancsak a vidám szemüvegek közé tartozott, amely mögött mindig jóindulatúnak látszott a szem. A bajusz alatt a nyakkendő vonta magára a figyelmet, amely ugyan kézzel kötött „lavaliér" nyakkendő volt, kék és fehér pettyekkel ellátva, de a nyakkendőben mégis tű volt, amely rubinszemű vadkanfőt ábrázolt.

Valóban vadkereskedő viselte ezt a tűt - Aranyosi Andornak hívták őt, amely nevet még régi hírlapíró korában szerezte, mielőtt a vadkereskedelmi pályára lépett volna.

- Jó, hogy itt találllak, Titusz - kezdte szavait az egykori hírlapíró, aki közeli, Bástya utcai házából gyakran jött ebbe a kiskorcsmába, mint mondá, azért, hogy egy kis nyomdaszagot élvezhessen. Mert a nyomdaszagot még vadkereskedő korában sem tudja felejteni. - Azt olvasom az újságokban, hogy neked most bizonyos érintkezésed van a mágnásvilággal, a Nemzeti Kaszinóval, a grófokkal. Ajánlom figyelmedbe az én régi Salon-Naptáramat, amelyet abban az időben szerkesztettem, amikor a magyar írói világot kapcsolatba akartam hozni a mágnásvilággal. Egy gróf, egy író - egy grófnő, egy írónő... Így váltakozott Naptáram tartalma, beszélyekkel, versekkel, arcképekkel.

- A gondolat nem rossz - felelte a hírlapíró. - De egyelőre halálraítélt vagyok.

Ám Aranyosi nem az az ember volt, aki ilyen könnyedén lemondott volna tervéről, amelynek keresztülvitele kedvéért Bástya utcai házából az éj e késői órájában eltávozott.

- Nem jó nyomokon halad most az irodalom. Csete Lajos, mióta Pokrócz Ádám figuráját élclapjában kitalálta, mindig a vasutasokról ír. Mit akartok a kondoktoroktól meg a bakterektől? A grófokról meg a grófnőkről kell írni, hogy valami értelme legyen a dolognak. Addig sohasem lesz magyar irodalom, amíg az irodalmi világ nem kompariálódik a mágnásvilággal.

- Kompariálódik, helyesen mondod - felelt Széplaki. - Mint mondám, egyelőre halálraítélt vagyok. És „Csetevájó"-t iszom.

- Igen, éppen az a baj - szólott Aranyosi, az egykori Salon-Naptár szerkesztője, miközben óralláncát is megmutatta, amelyen ugyancsak egy vaddisznóagyar lógott, persze ezüstbe foglalva. - Csete Lajosról nevezik el a spriccert a korcsmárosok, nem pedig Andrássy grófról vagy Festetics hercegről. Ezért nem viszitek semmire, ti, modern magyar írók. Mi, régiek, tudtuk volna helyes irányba kormányozni az irodalmat. Kiütöttétek a tollat a kezünkből, lejárattatok, most aztán itt vagyok, szemben a Kaszinóval, az egész mágnásvilággal.

Tituszunk cinikusan felelt:

- A „Csete-vájó" a legjobb találmány. Egy rész bor, egy rész parádi, egy rész szódavíz.

Az irodalmi vadkereskedő, e konokság felett rosszallóan csóválta fejét.

- Én megtartottam nexusomat a mágnásvilággal, nem is volt okom megbánni. Én még mindig gróf Berchtold erdejéből kapom a fácánokat.

- Sose eszem fácánt - mond anarchista módjára Széplaki.

- Ami nyulat Degenfeld gróféknál lőnek, azt mind én dolgozom fel, mert szerződésem van az uradalommal.

- Megvoltam eddig is nyúlpecsenye nélkül.

A vadkereskedő ekkor észrevette a fogason függő vadászkalapot, a zergetollal és saskörömmel díszítve, amelyet nyomban megjegyzés tárgyává tett:

- Pedig aki kalapodról ítélne, testvér, az nyilván hihetné, hogy az úri társadalomhoz tartozol - mond a vadkereskedő.

- Nem akarok tartozni sehová - felelt Titusz, és megvető pillantást vetett az árulkodó kalapra, valamint a vadkereskedőre is.

A vörös bajusz ekkor hirtelen, minden átmenet nélkül megmutatta, hogy alattomos düh rejtőzködik benne, mint minden vörös bajuszban.

- Hát akkor vedd meg nem történtnek látogatásomat, amelyet éppen a te érdekedben tettem.

És a vadkereskedő fontossága, tekintélye, vagyona tudatában fejcsóválva távozott, miután hiábavalónak látta lépését, amelyet a magyar irodalom és a mágnásvilág kibékítésére tett. A feleségének bizonyára elpanaszolta otthon, hogy milyen hálátlanok a magyar írók a legjobb szándékokkal szemben.

Széplaki is érzett némi elégedetlenséget magában, amikor egyedül maradt a sarokasztalnál Jánossal és a becsinált jércével. Talán éppen az utolsó alkalmat mulasztotta el, hogy ellenfelével kibéküljön... Ki ismerné a véletlen útjait? Talán mégiscsak jobb volna Salon-Naptárt szerkeszteni, és tovább élni a holnapi napnál?

- Mondtam, hogy kakas legyen - szólt Széplaki a részvevő pincérhez, aki más vendég hiányában megállott a hírlapíró mellett, és csodálkozni látszott azon, hogy a holt ember egyik harapás után a másikat teszi a csirke combján.

Miután János nem felelt, mert nem tudott mit felelni, Széplaki türelmetlenül folytatta:

- Már Kersántznál sem szolgálják ki kedve szerint az embert. Ilyen körülmények között valóban nem lehet egyebet tenni, mint kimaradni a vendéglőből. Nekem hál' istennek meglesz a kimaradáshoz a legjobb okom. Puff! - kiáltotta Széplaki, és a kezében tartott sóskiflit a homlokához emelte.

- Puff! - ismételte a kis pincér, és eloldalgott a vendég mellől, mintha annak a közelében nem érezné jól magát.

Nem is kíséreljük meg ezeket a gondolatokat leírni, csak annyit jegyzünk meg, hogy e gondolatok között sűrűn szerepelt egy piros ló, amelyen pepita nadrágos, cilinderes lovag nyargal, és a kép aláírása: „Az élet eliramlik." Vajon nem kellene eliramlani néki is (Széplakinak), mint ostobán odaállni a halálos pisztolycső elé?

Temérdek kis galacsint gyúrt már maga körül az abroszon a kenyérmorzsákból, amikor megint nyílott az ajtó, mégpedig Széplaki tiszteletére.

Fellendítem a korcsmaforgalmat - gondolta magában Széplaki, amikor az érkezettekben felismerte amaz úriembereket, akiket szekundánsainak kért fel pisztolypárbajához. Ezek a párbajsegédek nem a hírlapírói szakmához tartoztak, hanem úgynevezett úriemberek voltak. Láttukra Széplakinak még a rekeszizma is megfájdult, hogy csak kemény akarattal tarthatta vissza gyomrában az imént elfogyasztott ételt. Fájt, határozottan fájt minden idegszála, halálosan hideg borzongás futamodott végig a testén, és arca jegessé dermedt az úriemberek láttára, akik kedélyesen azzal köszöntöttek be, hogy Széplakit már „mindenfelé" keresték a városban, végre a szerkesztőségben azt mondotta valaki, hogy ha ebben a korcsmában sem lehetne feltalálni a hírlapírót, akkor nem történhetett egyéb, mint csak az, hogy Széplaki megszökött a városból.

- Ki mondta ezt? - kérdezte szórakozottan Széplaki, mintha már megbarátkozott volna a szökés gondolatával.

- Szolyvai Aladár mondta - szólt az egyik párbajsegéd.

Ez a Szolyvai Aladár mindig ellensége volt „a lapnál" Széplakinak, mert kifogásolta azt, hogy Széplaki neve többször jelenik meg nyomtatásban, mint a Szolyvai név.

- Szolyvai megint hazudott, mint már annyi sokszor - kiáltott fel a hírlapíró jótékony dührohammal, amely darab időre megint visszaadta lelkierejét.

- Mások is ilyenféle véleményeket hangoztatnak - szólalt meg most a második párbajsegéd. - Azt mondják, hogy Széplaki Titusz nem várja be a párbaj óráját, hanem ellép a fővárosból. Sajnos, ezt hiába tenné, mert az ezredes barátai, a katonatisztek szolgálati szabályzatukhoz híven mindenütt megtalálnák, és kötelességszerűleg összekaszabolnák.

Az a segéd, aki ezt mondta, magas, himlőhelyes, nagy orrú, tótos akcentussal beszélő úriember volt, aki a polgári életben festőművész volt, de neve gyakrabban szerepelt a párbajhistóriákban, mint festmények alatt. Élete nagy részét vendéglői asztaloknál töltötte, ahol mindig borzalmas párbajtörténetekkel mulattatta hallgatóit, mert körülbelül húsz esztendő óta minden párbajhoz volt valamelyes köze, amely párbajt Magyarországon megvívtak.

A másik segéd egy veszedelmes, púpos emberke volt, akinek halvány, ritkás, fekete szakállal gyéren benőtt arca, örökös zsakettje és magas tetejű kürtőkalapja, kétcsövű pisztolya, amelyet párosával hordott zsebében, tőrös botja, mellényzsebében viselt, nagy vadászkése, kihívó magaviselete mindenütt ismerős volt a főváros területén, ahol lovagias ügyek elintézéséről volt szó.

Regényalak volt a púpos, aki nyomban észrevette Széplaki sarokba állított botesernyőjét, és azt fitymálva megnézte:

- Egyetlen ütéssel az én botommal: ketté tudnám törni ezt a plebánuspálcát. Szelíd lelkipásztoroknak illik ez a kezükbe - mondá, és a maga acéltól zörgő botját jó távolra állította Széplaki büszkeségétől.

A púpos ember foglalkozására nézve gyorsírótanár volt, de nemigen ért rá a tanításra, mert barátai „elhalmozták" lovagias ügyeikkel. Toronygombinak hívták őt, és hivalkodott azzal, hogy ezt a nem mindennapi nevet Mária Terézia ajándékozta családjának.

Toronygombi a fal mellett helyezkedett el, miután jobbra-balra körülnézett, hogy mely oldalról érhetné őt valamely orvtámadás: részeg ember merénylete, krakéler közeledése, váratlan sértés, arculütés, mert ez a párbajsegéd mindig el volt készülve arra, hogy valahol, valamerre megverik. Miután helyet foglalt: elővette az egyik pisztolyát a nadrágzsebéből, majd a másikat, és meggyőződött arról, hogy a gyutacsok a helyükön vannak.

- Nekünk a Kaszinóval van dolgunk, amelynek kezei nagyon hosszúak - mond fojtott hangon a kis párbajsegéd, és mellbajos szemei rejtélyesen villogtak. - Nem tételezek fel az uraktól semmi lovagiatlanságot, de hátha valamely szolgának, komornyiknak, pincérnek, inasnak, kocsisnak eszébe jutna, hogy bosszút álljon uraiért?... Hm, Lóczi, nincs igazam? A múltkor is azt a kövér szerkesztőt, aki egy gróf szeretőjéről kellemetlenséget írt lapjában: a Kaszinó környékén verték meg a hordárok.

A Lóczinak nevezett, himlőhelyes úriember helyeslően bólintott, mert nem szeretett mindenféle haszontalanságokon vitatkozni. - Ő csak párbajokról szeretett beszélgetni, nem pedig kocsisverekedésekről. És Lóczi a maga tótos akcentusával folytatta is azt a történetet, amelyet már bizonyára sokszor elmondott Toronygombinak (mert hiszen éjjel-nappal együtt ültek a vendéglőben), amely történetet már valahol útközben megkezdett:

- Mondom, Pista, hogy halálosnak látszott a sebesülés. Becsületszavamra, egy lyukas krajcárt nem adtam volna Pincsi gróf életéért, Bimby gróf golyója a máját járta át. Máját a rosszmájúnak... Engem egész idő alatt ördöngösen csíptek az őszi legyek, mert a párbaj színhelyének közelében egy istálló volt... Papot kellett keresnünk, hogy legalább Pincsi gróf igaz katolikus módjára haljon meg... Mert tudod, hogy én mindig nagyon sokat adtam a vallásra, a nagybácsikám esperes volt Rózsahegyen... Becsületszavamra, jöttek utánam a legyek, mint az ördögök...

- Ördöngös legyek - mondta elismerőleg Toronygombi, miután a sokszor hallott mesemondást Lóczi úr a legyek új momentumával fűszerezte. Nem, még sohase beszélt a legyekről L. úr, amely legyek a párbajozókat csípni szokták.

*

Az urak ezután rövidesen befejezték korcsmai tartózkodásukat, mintha csak arról akartak volna meggyőződni, hogy Széplaki nem szökött meg a városból. Nem az igazi korhelyek közül valók voltak, akik szótlan merengéssel és csendes iddogálással órákig tudnak ülni korcsmahelyiségekben, hanem csak amolyan korcsmalátogatók, akik a mindennapi vitatkozás kedvéért mentek be a korcsmába, és ott voltaképpen arra sem ügyeltek, mit esznek, mit isznak, annyira elfoglalta őket a mondanivalójuk. Hősi kalandokkal teli mesemondások kedvéért bármeddig elüldögéltek volna a korcsmában, különösen olyankor, ha önmagukat is belekeverhették a történetek folyományaiba.

A búskomoly hírlapíró nem látszott megfelelő hallgatónak, szinte a neveletlenségig figyelmetlen volt már Lóczi előadása alatt, hiába integetett neki a kis gyorsírótanár ideges, félelmes

szemöldökeivel. Titusz szórakozott maradt még akkor is, amidőn Lóczi kisütötte végül, hogy Pincsi gróf szerencsés meggyógyulását voltaképpen nagybácsijának, a rózsahegyi plebánusnak köszönhette, aki arról volt nevezetes a Felvidéken, hogy akinek ő az utolsó kenetet feladta: az sohasem halt meg.

(- Te tulajdonképpen milyen valláson vagy? - kérdezte Toronygombi hirtelen Tituszt, nem minden célzatosság nélkül.

- Római katolikus vagyok - felelt egykedvűen a hírlapíró.

- Ezt előbb is megmondhattad volna - felelt rejtelmesen a párbajsegéd.)

...Ám amikor az urak szórakozott hallgatójuk elől komolyan távozni készülődtek, a hírlapíró felkiáltott:

- Vigyetek magatokkal, akárhová mentek - mond Sz. T., és feltette zöld vadászkalapját, valamint kezébe vette botesernyőjét, mintha igazolni akarná felszerelésével, hogy külsejében valódi úri társaságba is beillik.

A kalapnak és botesernyőnek volt is valami hatása a párbajsegédekre, mert elgondolkozva összenéztek, végül Toronygombi kimondta:

- Nem bánom, velünk jöhetsz, kedves barátunk. Nekünk az Orfeum kávéházban van találkozásunk vidéki úriemberekkel, akik egy dunántúli lovagias ügy lebonyolításában a mi tanácsunkat akarják kikérni. Ezért tehát ne vedd rossz néven, ha majd egy darab ideig magadra hagyunk.

A párbajsegédeket Budapest legjobb bérkocsija várta a korcsmahelyiség előtt, mert abban az időben a párbajsegédek kétlovas kocsin jártak, ha volt valamely tennivalójuk a városban. Az utcai járókelők tán keresztet vetettek, amikor ezt a kitűnő bérkocsit a komoly úriemberekkel száguldozni látták a városban, míg a bennfentesebb pestiek nyomban találgatni kezdték, hogy vajon kinek az ügyében hajt Manó oly eszeveszettséggel többször is a Koronaherceg és Váci utcákon át, miközben a himlőhelyes festőművész az utca egyik oldalára köszöngetett, míg Toronygombi cilinderkalapját a kocsi másik oldalánál szertartásosan emelgette, még akkor is, ha nem volt arrafelé ismerőse - mindenesetre köszönt, mert a kocsin járó úrnak mindenkit meg kell előzni a köszönésben.

De most éjszaka volt, a párbajsegéd urak nem sokat törődtek vele, hogy az alázatos hírlapíró fürgén a fiákeres mellé kapaszkodott a bakra, mert nem akarta kényelmetlenné tenni az urak üldögélését odabent a bérkocsiban. A hintó paripái szinte kéznyomásra állottak meg a rejtélyes fényekben fürdő éjszakai kávéház előtt, miközben a huszárnadrágba öltözött, terebélyes portás előresietett, mintha várva várt vendégek érkeztek volna.

Itt langyos, de tiszta levegő volt már az előcsarnokban, amely levegőben alig volt érezhető a zengerájok szokásos kucséberszaga - inkább csak amolyan gyönge párfőm szálldosott, mintha nemrégen ment volna által a csarnokon egy divatos dalcsarnoki díva, aki kegyesen leeresztette fél válláról hattyúprémes belépőjét a szolgaszemélyzet előtt. Halk, franciás elgondolkoztató dalokat játszadozott a szürke szakállú prímás, aki olyanformán fektette nagy szakállát hegedűjére, mintha voltaképpen azon a szakállon húzogatná a vonót.

Régen, „ifjú hírlapíró korában": Széplaki gyakrabban megfordult ezen a helyen, mikor az „élet iskoláját" tanulgatta Pesten, de mióta a Ferenci kávéház megnyílott, ahol fesztelenebb és kedélyesebb életmód volt divatban - miután Titusz „öregedni" kezdett, és kevesebb súlyt helyezett öltözékére -, Széplaki elmaradt az előkelő helyiségből. Ugyan ki győzne mindennap frakkba öltözködni, és hazudozni különféle estélyekről, ahol megfordult volna az est

folyamán? Kezdő hírlapírónak való ez, nem pedig olyan szerkesztőnek, aki immár a halálra is megérett.

...Ugyanezért Széplaki be se ment a kávéház szalonjába, hanem csak a külső traktusban foglalt helyet, ahol is egy üveg sör mellett szándékozott kibicelni mindaddig, amíg barátai odabent a dolgukat elvégzik. Ebben a kávéházi részben az orfeumi színészek biliárdoztak, és többen feltett kalappal foglaltak helyet a márványasztaloknál, mintha itt nagyobb szabadság volna, mint odabent a plüssök és bársonyok világában, ahol a zenebanda elhelyezkedett.

- Hiába, nem születtem úrnak, mégis úgy kell meghalnom, mint egy úrnak - mondta immár másodszor ez estén Széplaki a sarokasztalnál, ahonnan elgondolkozva nézegette Baumann és Gyárfás orfeumi komikusok biliárdjátszmáját, és az járt a fejében, hogy ezek a komikusok akkor is tovább játsszák mulatságos pártijukat, mikor ő már régen a föld alatt lesz, pisztolygolyóval a szívében vagy a homlokában - amely testrészét éppen kedve van célba venni az ezredesnek.

De ekkor váratlanul megfordultak a gondolatai, mert gyors egymásutánban a következők köszöntötték őt:

Egy magas termetű lókupec, aki gőgös embernek látszott kipödrött bajuszával, míg itt kedélyesen csupán azt a tennivalót választotta az éji unalmi órák elmulasztására, hogy fekete táblára jegyezgette a komikus színészek lökéseinek a számát. - Egy festett bajszú, ugyancsak magas termetű pincér, aki belső kávéházi tündérvilágból jött elő, hogy Széplakit üdvözölje, akinek készülő drámájából az újságokban olvasott.

Turf Karolin, a virágárusnő, aki hajdanában a grófok szeretője volt, és most öregségére azt mondta a hírlapírónak: - Adok egy virágot, de pénzt nem fogadok el érte. - A kávéház üzletvezetője, aki olyanforma volt, mint egy civilbe öltözött főhadnagy, és olyan mélyen hajolt meg a hírlapíró előtt, mint akár egy milliomos előtt se különben. - A ruhatáros, aki konfidensül előkészítette már szájába a gombostűt, kezébe a ruhatári számot, amellyel Titusz felszerelését majd zálogba veszi, de az asztalra fektetett botesernyőhöz mégse mert hozzányúlni...

Széplaki a különböző köszöntések elfogadásakor azt vette észre, hogy kalapban ül a kávéházban, abban a bizonyos miskájerkalapban, amely eddig mindenütt megtette a magáét, amerre megfordult benne. Az aranyrámás tükrökben többfelé is láthatta kalapját, amelynek hátteréből legyező alakban emelkedett ki a zergeszakáll.

Talán mégis viszem valamire ebben az életben - gondolta magában Széplaki -, habár huszonnégy óráig se tart már az életem, ha jól meggondoljuk a dolgot.

Ám most, mikor Széplaki a kísértésébe került volna a borús gondolatoknak, megint csak segítségére sietett a sors, hogy darab időre elfelejtse bánatát. Ez pedig úgy történt, hogy egy szőke, púderezett női fej jelent meg annál a falnál, amely az előkelő világot elválasztotta a köznapoktól, és a női fej olyan mosollyal nézett Széplaki felé, mintha egy fodrászbolt kirakatából kacérkodna a bús szerkesztővel. Más alkalommal talán megfelelő komolyságot öltött volna Titusz arculata e festett, kifejezéstelen bábuarculat láttára, de most, ezen az éjszakán kalapjához nyúlt, és szalutált, mint egy katonatiszt. Erre a hölgy most már teljes alakjában megmutatkozott. Egy modell indult el valamely belvárosi nőiruha üzlet kirakatából, amely modellre a kirakatrendező-segéd gombostűvel cédulát tűz, „párizsi divat" felirattal. Buta és gonosz női személyiség volt ez, akit még abból az időből ismert a hírlapíró, amikor mosogatólánynak nevezték az „éjszakai életben". Azóta egy gazdag asztalosmester kitartottja lett, és mint divathölgy érdeklődött a hírlapíró iránt, aki másnap a Nemzeti Kaszinó legjobb céllövőjével vívand párbajt. Bizonyára a magas termetű, újságolvasó pincér árulta el Mágnás

Elzának azt a körülményt, hogy a halálra ítélt hírlapíró a kávéház külső traktusában tartózkodik, mire a divathölgy érdemesnek tartotta, hogy pávaságából megmozduljon.

A hölgy a távolból jó darab ideig figyelte Titusz kalapját, valamint botesernyőjét, amíg elszánta magát, hogy a hírlapíró asztalához közeledjék. De Széplaki, mint nobilis ember, segítségére volt az orfeumi dáma szereplésének megkönnyebbítésére, felállott asztalától, és Mágnás Elza felé közeledett, miközben zöld kalapját illemtudóan levette fejéről, és lépéseit olyanformán igazgatta, mintha a gyomai tánciskola növendéke maradt volna a mai napig - lábujjhegyen, de kellő férfiassággal lépett a hölgy elé...

- Ha szerencsém lehetne asztalomnál, nagyon boldoggá tenne! - mondta a hírlapíró, mintha nem is ő mondotta volna e szavakat, hanem valaki más, akiről eddig nem is tudott, aki titkon belsejében rejtőzködött. Nyilván ifjabb Ábrányi Kornél, aki Titusz ifjúságában ideálja volt a hírlapírónak. De ugyanakkor Déri Gyula is eszébe jutott a hírlapírónak, akit Ledérinek neveznek vala hírlapírói körökben, aki ugyancsak híres volt gáláns magaviseletéről a hölgyek körül, bár csak mellénye felső zsebében hordta az ezüstpénzt, nyilván azért, hogy azt el ne lophassák a megtermett hírlapírótól.

- Egy pukkantósat, madmazell! - kiáltott fel Titusz, miután a szépségbálványt karonfogva asztalához vezette, és kalapjával seperte a márványról a cigarettahamvakat.

A pezsgőt hamarosan elhozták, akárcsak a régi zengerájok kupléiban, a hölgy viaszmosollyal nézte a műveletet, mert hiszen az ilyesmit minden éjszaka megszokta. Széplaki azonban ágált:

- Mondja, drága Mágnás Elza, mit tehetnék annak eléréséhez, hogy magának egyszer az életben valóban jókedve kerekednék, és engem megcsókolna?

Az orfeumi hölgy után felelt:

- Mindenekelőtt tegye fejére a kalapot, szerkesztő úr, mert megfázik a feje - szólt a hattyúprémes, ezüstös, selymes, túlvilágiasan ostoba orfeumi angyal, és segített a hírlapírónak abban, hogy kalapját betyárosan, félrecsapva helyezze el fején. A kalapkarimát lehajtogatta, mint abban az időben ez divat volt - diófehérre fakult, dologtalan két kezével.

*

Mire Toronygombi úr társával a belső kávéházból a külsőbe visszaérkezett az elhagyott baráthoz, az Orfeum kávéház sztárja, valamint a hírlapíró a legmelegebb barátságban látszottak lenni. Széplaki biztatására Mágnás Elza már egy hártyavékony pohárkát is a földre ejtett, mégpedig pezsgővel telten, hogy a takarítóasszonynak kellett előjönni. Felük úrias mulatozása határozottan hatással volt a párbajsegédekre. Mégsem lehet egészen utolsó ember az, aki Mágnás Elzával ül együtt asztalánál. A párbajsegédek most kezdtek rájönni arra, hogy felük voltaképpen számít valamit az életben.

- Elvégeztétek a dolgotokat? - kérdezte nagy hangon Titusz. - Remélem, halálos esettel van ismét elfoglaltságtok?

Mire a bálványnő elismerőleg mosolygott a két úriemberre, mintha már régen ismerné őket rettenthetetlen bátorságukról, hősi magaviseletükről. A ragyavert festőművész néhány pohár bor elfogyasztása után megint csak valamely hősi történelembe akart belekezdeni szokása szerint, de Toronygombi, a törpe, nem engedte szóhoz jutni.

- Inkább arra tanítsuk meg Széplaki barátunkat, hogyan kell majd a holnapi párbajnál viselkednie. Már csak azért is, hogy ne hozzon szégyent a fejünkre!

A kávéház külső traktusa e hajnali órákban már elég néptelen volt. A színészek, lókupecek, kucséberek reményvesztetten elballagtak. Csak Blau bácsi, egy öregember ült a sarokban, aki régi tőzsdejátékos módjára, mindig egy gazdag embert várt, akit a régi tőzsdejáték titkaiba itt beavathatna. Patti, a kártyabűvész, ugyancsak elódalgott hamis parókájával, százesztendősnek mondott életkorával és kéznél levő kártyacsomagjával. A gyorsírótanár tehát felhevültségében kimérhette a harminc lépést a kávéházban, amelyet stilétes botjára támaszkodva hangosan számolt.

- Egy, kettő... tizenhárom, huszonhárom... harminc, és most öt lépés avansz. Kérlek, Lóczi, vezényelj te - kiáltotta a púpos a kávéház túlsó sarkából.

A himlőhelyes valóban felemelkedett a poharak mellől, és Széplakit vállon ragadta.

- Gyere, megmutatom neked a helyedet - mondván, miután Széplakit egy bizonyos kockára állította a kávéház parkettjén -, itt megállsz, és a vezényszavakat várod. Első vezényszó: vigyázz! Második vezényszó: kész! Harmadszorra tízig olvasok, amely idő alatt el kell sütnöd a pisztolyodat, féloldalvást állva az ellenfelednek, hogy kevesebb célpontot adjál. Tehát, vigyázz, kész, egy-kett-három...

Ekkor egy valódi pisztolydörrenés hasította ketté a halk muzsikaszó kárpitját. A gyorsírótanár a kávéház túlsó oldalán állva, valóban előrántotta pisztolyát, és lőtt. Egy lámpa a csörömpölés hangjai mellett megszűnt élni. - Szoktatni kell az ipsét a fegyverdörgéshez - mondta később Toronygombi, aki belesápadt a lövésbe. Nagyobb baj nem történt. Mágnás Elza a helyére visszatérő hírlapíró kezét megsimogatta. Ellenben, mikor a főpincér megérkezett az ezüsttálcára helyezett számlával, viszont külvárosi zsiványokra emlékeztető tekintettel, Tituszunk arra eszmélt, hogy a számla kifizetése után legfeljebb kapupénzre való tíz krajcár maradt a tulajdonában, az is csak olyanformán, hogy a pincér borravalójából ügyesen elsanzírozta azt. Mágnás Elza a toalett felé elsuhant. Az urak kocsijukba ültek, és a kocsiablakból kiáltották a hírlapírónak:

- Holnap délután fél ötkor a Ferenc József laktanyában.

*

Széplaki az elfogyasztott pezsgő hangulatában még ekkor sem tudta pontosan megállapítani a fatális helyzetet, amelybe keveredett. Az Andrássy úton ballagva, biztosan reménykedő kézzel kutatott zsebeiben ama pénzegységek után, amelyeket eldugdosni szokott, szinte önmaga elől. Természetesnek vélte, hogy valamely zsebében ráakad egy ötforintosra, amelyet a pénztári előlegből oda elhelyezett, mint ezt meg szokta cselekedni mindig, amikor jókedvű hírlapírók lefogják egymást a szerkesztőségben, hogy a zsebeket kikutassák... - Bohémélet! - kiáltották, amikor Tituszt néha „anyaszűz meztelenné” vetkeztették. Most azonban minden keresgélés hiábavalónak bizonyult; még ha maradt is Titusznak valamely pénze valamely rejtekzsebében: azt úgy eldugta még önmaga elől is, hogy azt majd csak halála után találja meg az a valaki, aki eladja Titusz nadrágját, és a handléval való alkudozás közben kipottyan a nadrágzsebből az ezüstforintos. Ennélfogva sietve vette lépteit a Ferenci kávéház felé, ahol nagy társaságot vélt találni, akik bizonyosan azért töltik ébren az éjszakát, hogy az ő életéről és haláláról vitatkozzanak.

Ámde legnagyobb meglepetésére üres volt a Ferenci kávéház, a hírlapírók hiányoztak a kassza előtti kerek asztal mellől, ahol fontosságuk tudatában pöffeszkedve vagy pénztelenségük árnyékában megalázkodva ülnek. Csak Olga volt a helyén, bágyadtan, melankolikusan, reménytelenül, mint mindig, amikor virradni kezdett, és megint elmúlt egy éjszaka, anélkül hogy történt volna valami. A hírlapíró kijózanodván, megállott a kasszírnői trónus mellett, és így szólt:

- Olgácskám, lelkem, felvirradt az utolsó nap, amikor határozni lehet arról, hogy akar-e a feleségem lenni.

Olga ezt már nyilván többször hallotta Széplakitól, mert nem mutatott meglepetést a hírlapíró szavaira. Csak a tekintete lett melankolikusabb, a kézimunka a kezében megremegett.

- Olgácskám - beszélt lelkendezve Titusz, mintha eldorbézolt éjszakáját, pénzét és pénztelen jelenét akarná felejteni gurgulázó szavaival, amelyek őt magát is mulattatni látszottak. - Olgácskám, én sokkal nyugodtabban halnék meg, ha nevem továbbra is fennmaradna, ha csak olyan formában is, hogy egy özvegyasszony viselné ezt a nevet. Özvegy Széplakiné! Nem is hangozna ez olyan rosszul, mintsem hiszi, Olga.

- Özvegy Széplaki Tituszné - mondta Olga, és a ceruzát elővette, amellyel felírta a kasszalap margójára: özvegy Széplaki Tituszné, és bekarikázta a nevet, mintha örök emlékül akarná eltenni.

Titusz lelkendezve gurgulázott, mint azok a férfiak, akik ritkán jutnak olyan alkalomhoz, hogy magukról is beszélhessenek.

- Egy macska sem marad utánam, hogyha meghaltam... Nevemet egy-két napig emlegetik az újságok, aztán többé soha senki nem mondja ki a nevemet ebben az országban. Még csak véletlenül sem. De ha maradna egy özvegy Széplakiné ezen a világon, aki néhanapján tán a síromat is meglátogatná, mindjárt könnyebb volna a helyzetem odalent a sírban. Azt mondanák az emberek, mégse volt utolsó ember az a Széplaki, halála előtt becsületbeli kötelességének tartotta beváltani ígéretét, amelyet oly sokszor hangoztatott a Ferenci kávéház felírónőjének. Valami nimbusz venné körül emlékemet, hogy nem éltem léhán, percről percre, pillanatról pillanatra, de volt valamelyes célom is a világon, amelyet megvalósítottam.

Az érzelmes szavaknak valóban megvolt a maguk foganatjuk, mert Olga egyik kezével felnyúlott a pálinkásüvegek felé, míg másik kezével egy kis pohárkát villantott meg, amelynek tisztaságáról meggyőződött.

- Azt hiszem, hogy ez az a bizonyos húsvéti szilvórium, amelyet a szent zsidók inni szoktak. A gazda mindig ebből iszik.

Széplaki fáradt, búcsúzkodó mosollyal felhajtotta a pálinkát. A pálinka felelevenítette, hogy még mindig beszélni szeretett volna. De Olga komolyan ránézett, és hazaküldte, mielőtt Széplakit újabb érzelmesség ragadta volna el. - Holnap beszélünk tovább. - Titusz pálinka-rekedten felelt: - Azt hiszi? - Ez az érzésem - felelt Olga. És Széplakinak kezét nyújtá.

*

Csodálkozott-e a zöld vadászkalap vagy a botesernyő, amikor hosszas séta után végtére elérkezett Széplaki kvártélyára?

Széplaki mindig olyasformán dobta magát ágyába, mintha minden hajnalban a másvilágról tért volna vissza. Hogy megint gyermek legyen, aki méhmagzat módjára összegörnyedve fekszik egy fekete rámába foglalt gyászjelentés alatt, amely közvetlenül a feje mellé volt akasztva az alvónak. Ez a gyászjelentés - vagy mint ebben az időben mondják: párté-cédula, azt tartalmazta, hogy Széplaki Róbertné harminckét esztendős korában, hosszas szenvedés után elhunyt. Ez a Széplaki Róbertné volt Titusznak édesanyja, és a gyászjelentés volt egyetlen vagyona Titusznak. Nem nagy gazdagság, de ilyen érzelmes férfiúnak éppen elegendő.

Leírjuk Széplaki szobáját? Akkora volt az, mint egy lyukas mogyoró. De a kulcslyuk, amelyen a szobába kémlelni lehetett volna: mindig rongydarabbal volt eldugaszolva. Az ajtó külső részén egy papírcédulát lobogtatott állandóan a léghuzam az ódon, belvárosi ház folyosóján. „Mindjárt jövök!” - mondá az írás, de a lakó sohasem jött.

A hírlapírót félálmában a következők látogatták meg: - egy kis suszterinas, aki olyan piszkos kis cédulát szorongatott kezében, mintha már ezzel a cédulával jött volna a világra. - Darab ideig bámulva állt az ajtó előtt, mintha először látná azt a különös feliratával, aztán a ház udvarára tévedt fénymázas tekintete, és csatlakozott ahhoz a menethez, amely egy vak énekest kísért házról házra abban az időben. - A hírlapíró ismerte lépteit egy szabónak, aki reménytelen szerelmes módjára látogatta már esztendők óta, és ha besurranhatott az ajtón: mindig azzal kezdte mondanivalóját, hogy csak véletlenül járt erre, mert igazán nem akarja zaklatni Széplaki urat ama csekélység miatt. A szabó sóhajtozása szinte hallható volt az ajtó előtt, leguggolt a kulcslyukhoz, és mindenféle kedveskedő szavakat kiáltott be a hírlapíróhoz:

- Csak látni akarom, szerkesztő úr. Csak szerencsét jöttem kívánni. Csak egy kis megnyugtatás végett jöttem, hogy előbb-utóbb rám kerül a sor. Eresszen be, drága jó szerkesztő úr, esküszöm, hogy számlát sem hoztam magammal.

De Titusz még inkább elbújt a paplan alá, és a legravaszabb szavaknak is fittyet hányt. Utóvégre nemhiába írta ki az ajtóra, hogy mindjárt jön. Várjon a szabó, ha kedve van hozzá. A szabó elment, majd hirtelen visszajött, és indignálódva kiáltott be a kulcslyukon:

- Bizony isten, be fogom perelni, ha nem ereszt be nyomban!

A szabó várt, de Széplaki meg se moccant, pedig már magában bánkódni kezdett ama fatális cédula miatt, amelyet ajtajára akasztott.

És Széplaki (mert végeredményben jó ember volt) bűnbánattal hallgatta csüggedten távolodni a szabó lépéseit ajtaja előtt. Valóban nem akarta megbántani a jó embert, de nem tehetett vele kivételt.

De most házrengető lépések közeledtek azon a csigalépcsőn, amely a régi belvárosi házban összekötötte a földszinttel az emeletet, amely csigalépcsőnek a láttára gyakran esett csodálkozóba Titusz, hogyan vihették le vala innen a koporsókat? Veszedelmet hirdető, felhevült, szinte rohamozó lépések voltak ezek, amelyek olyanformán közeledtek Titusz ajtaja felé, mintha legalábbis hatósági felszólítást hoznának. Kegyetlen, vad lépések, ahogyan a darabontok közelítik meg áldozataikat.

A hírlapíró ismerte a lépések előidézőjét: Munk úr volt ő, a részletkereskedő, aki olyan goromba szokott lenni vevőivel, mint a pokróc. Munk úr tagbaszakadt, nagydarab, vörös ember volt, aki azt tűzte ki életcélul, hogy a főváros minden lakója neki fizessen részletet. Munk úr hallhatólag gúnyosan felkacagott, mikor a cédulát megpillantotta az ajtón.

- Jól van, tisztelt szerkesztő úr - mondotta -, ez nagyon is jól van!

És hallani lehetett, amint fogait csikorgatta, fújt, és verejtékező homlokát törölgette egy nagy vászonkendővel.

- Skandalum! - ismételgette, és valahonnan egy széket szerzett, és letelepedett az ajtó előtt.

A hírlapíró azt számolgatta magában, hogy melyik ellensége adhatott Munk úrnak széket. A házmester talán... vagy egy szomszéd bábaasszony, aki Titusztól nem remélhetett semmit? Az emberek gonoszak és kárörvendők - gondolta magában Titusz borúsan, ott, a gyászjelentés alatt, mintha az a saját gyászjelentése volna. Egy csepp erőt sem érzett magában arra nézve, hogy Munk úrral megmérkőzzön; olyan tehetetlennek érezte magát, hogy ez már szinte jólesett neki, mert legalább egyetlen mozdulatot sem kell tennie, mint akár a nagybetegnek, aki megadja magát sorsának, és legfeljebb a csodatételben bizakodik. De Munk úrral szemben már a csoda sem segít, letelepedett az ajtó elé, és szuszogása, krákogása, böfögése behallatszott a szobába, mintha Munk úr a várakozás alatt is abban gyakorolná magát, hogy

legyen minél utálatosabb. Valamely újságpapír is csörgött Munk úr kezében, aztán pedig jegyzőkönyvecskéjében lapozott, a plajbász nyikorgását világosan lehetett hallani, amint jegyzeteit kiegészíti. Vannak ilyen rettenetes percei az életnek: az ember nem tud megszabadulni valamely bosszantó tehertől, amely szíve fölé hengeredett. Munk úr nagy teher volt.

A hírlapíró a gyötrelemtől szinte már félholtan feküdt ágyában, moccanni se merészkedett, mert így megvolt az a reménysége, hogy Munk úr a legjobb esetben elhiszi, hogy alszik, és nem szólaltatja meg ama rettenetes, tolakodó, elviselhetetlen hangját, amellyel adósait a másvilágra szokta üldözni.

Ebben a percben hírlapírónk szívesebben állott volna már az ezredes pisztolya előtt, mint Munk úr őrizete alatt. A pisztoly egy másodperc alatt dörren (hallotta éppen az éjszaka), de Munk úr órák hosszáig elüldögélhet az ajtó előtt. S Munk úr egyébként korántsem unatkozott, amint azt talán hinné valaki. Köhögött. Városi ember módjára, halkan. Majd falusi ember módjára, aki a köhögésben is meg akarja találni a maga élvezetét. Vakaródzott. Vakarta a tenyerét, fejét, rázta a gyufaszálat a fülében, amely művelethez kényelmesen nyögött - majd a lábszárait dörzsölgette össze. Vannak emberek, akik sohasem unatkoznak, mert mindig találnak valamely elfoglaltságot a testükkel. Így Munk is, mikor már nem tudott egyéb szórakozást kitalálni: letolta lábáról a cúgos cipőt, és harisnyában üldögélt.

Szerencsére vannak események, amelyek a legelszántabb várakozókat is megrendítik. Ilyenforma esemény volt az Munk úr életében, hogy egy közeli, belvárosi toronyban megszólalt a harang. A déli harang, amely minden emberben külön gondolatot termel, még ha Munk úrnak is hívják az illetőt. Munk úr előbb csendesen szitkozódott, majd hangos káromkodással verte az ajtót öklével, lábával, szakadatlanul, mintha feltette volna magában, hogy okvetlenül botrányt rendez a hírlapíró „utolsó napján". De a hírlapíró most már mind könnyebbülten lélegzett, mert kiszámította magában, hogy meddig bírja Munk úr az ostromot. Igaz, hogy Munk sokáig bírta a dörömbölést, mert megfelelő gyakorlata volt az ilyen dolgokban. Ám viszont Titusz az órák hosszáig tartó szenvedés alatt ugyancsak felkészült az utolsó rohamra, és ostobaságnak tartotta most megadni magát, miután a csata vége felé közeledett. Mire odakünn Munk úr az átkozódásokig ért mondanivalóiban: Széplaki már az ágy szélén üldögélt, mert tudta, hogy Munk úr végre megsiketül a maga dürrögő átkaitól.

*

Munk úr elment csatavesztesen, meg-megállva a lépcsőkön, mintha még törné valamiben fejét, de végül is elhangzott utolsó dobbanása is, mint valami emlék, amely végül kellemetessé válik. Széplaki, Munk úrtól megszabadulván, most már nappali világításnál vette szemügyre kalapját és botesernyőjét. Nappal is mutatósak voltak ezek a dolgok, habár az éj folyamán jobban imponáltak ők. Most már látszott rajtuk némi kopás, minthogy sokáig állottak a kávéház kamrájában. A hírlapíró azzal vigasztalta magát, hogy a vadonatúj dolgoknak voltaképpen nincs olyan értékük, mint a használtaknak, mert íme a nagyurak is új cipőiket mindig az inasukkal tapostatják ki. Jó darab ideig gyönyörködött hát tárgyaiban, amíg valamely különös, halálos szorongás nem támadt a szíve körül, amely oly váratlanul jött, hogy csaknem visszazuhant az ágyba. A délutáni párbaj jutott eszébe, amelyre látogatói miatt voltaképpen nem is volt ideje kellően gondolni. Az ember néha megfeledkezik a halálról, ha egyéb kellemetlenségei vannak.

Amíg búbánatos öltözködésével, reménytelen mosakodásával, szájának huzamos öblögetésével foglalkozott Széplaki: egy másodpercre se mozdult el mellőle a halál gondolata. Szinte belegörnyedt a félelembe - a feltörekvő sírásba, amelynek nem tudott utat nyitni: bármint szerette volna is jól kisírni magát.

- Ha sírni tudnék, mindjárt jobb volna - mormogta magában Széplaki, amikor le-letelepedett egy székre, amikor a megváltó sírást közelegni érezte. De az nem akart sehogy se beköszönteni. Csak a nőknek van olyan szerencséjük, hogy akkor tudnak sírni, amikor akarnak. Nem. Széplaki könnyei nem tudtak kiperegni, akármint hívogatta őket. Fel kellett öltöznie tetőtől talpig és sírás nélkül kellett elmennie a nagyvilágba.

És mégis szerencséje volt, mert belépdelvén az újságja kiadóhivatalába, éppen a főszerkesztőt találta ott, akinek az volt a híre, hogy senkinek se tudja megtagadni a kérését: hiúságból vagy szeszélyből, mintha mindig azt akarná bebizonyítani, hogy mennyire nem törődik a pénzzel, habár jóformán minden héten árveréseket tűztek ki ellene az ügyvédek. Széplaki huszáros „bevágást" csinált, őszintén bevallotta a főszerkesztőnek, hogy a tegnap kapott előleget az utolsó krajcárig elköltötte, és most már annyi pénze sincs, hogy megebédelhessen. A „bevágásnak" sikere volt, vagy talán a kalap és a botesernyő tette meg a magáét? A főszerkesztő szerette, ha munkatársai megállották helyüket a „becsület mezején", ugyanezért tíz forintot nyújtott Széplakinak, aki most már valóban vidámabban nézett a délutáni események felé. És három korcsmát is meglátogatott, míg végre olyan helyre érkezett, ahol még főtt marhahúst talált, amely kedvenc étele volt hírlapírónknak. A sors kedvezni látszott, mert a „csonthús" valóban olyan volt, amelyet irigykedve néztek a szomszéd asztaloktól. Különben is ez a vendéglői étel az, amelyet a legközömbösebb lelkek is mindig szemügyre vesznek, amikor a pincér elhalad vele a tálon. Mérlegelik, méltatják, irigylik, és ízét érzik. A hírlapíró húsdarabja tekintélyes volt, a vendéglősnek volt eltéve, de az végül lemondott róla a vadászkalapos és botesernyős, ismeretlen vendég kedvéért. És Titusz hálából két porciót rendelt a mártásból. Az ecetes tormából.

*

Tulajdonképpen a szerencsés „csonthús" elfogyasztása után változott meg Széplaki sorsa olyanformán, hogy talán még manapság is él valahol, ha ugyan meg nem halt. Az ezredes golyója nem találta el őt. Ellenben igenis eltalálta Széplaki golyója az ezredest, aki sebesülésébe bátor katona módjára meghalt. Titusz kocsiját, amelyen a párbaj színhelyéről visszatért, a szerkesztőségi szolga fizette ki. És ezért nem tett szemrehányást.

(1928)

Az Aranyszív lovagjai

Az Aranyszív lovagrendjét abban az időben alapították Pesten, amikor minden valamirevaló kiskorcsmában jótékonysági vagy hazafias asztaltársaságok tanyáztak - a megfelelő ceremóniák mellett. Az Aranyszív lovagjait Pantaleon doktor avatta fel - egy kis púpos, belvárosi orvos -, amikor alapos vizsgálat után kimondotta reájuk a halálos ítéletet. - Egy-két esztendő. Vagy talán csak fél esztendő - mond a kis doktor, nem nagyon cicomázva a szavakat. - Nagybátyám, Dunári, akinek házában néha erkölcsi oktatásban részesültem, tagja volt az Aranyszív lovagrendnek is, mint annyi más egyesületnek.

- Mi vagyunk az élet kéményseprői - mondá Dunári, anélkül hogy bővebben indokolná szavait, amidőn egyszer megengedte, hogy elkísérjem az Aranyszív-lovagok közé.

Éppen nyár volt, amikor is Dunári úrral a Margitszigetre érkeztünk a gőzhajóval. A sziget abban az időben még oly elhagyatott hely volt, mintha Robinzonok laknának csak benne. Az Aranyszív lovagjai éppen ceremóniájukat végezték, egy réten mezítláb sétálgattak a harmatos fűben. Mások oly mozdulatlanul ültek mohos faderekaknak vetve hátukat, mintha maguk is fatörzsekké változtak volna.

Dunári az emberképű fatörzseknek mutatott be először. Az egyik fatörzsből kinyúlott valamely reszketeg kéz, mintha egy holt gally mozdult volna meg.

- Wasserfogel barátom, legfeljebb négy hete van hátra, hogy a kéményeket kiseperje - mond Dunári.

Az öregember valóban inkább látszott holtnak, mint élőnek.

Máshol egy-egy fiatalos úriember mozdult annyit, mint egy békaláb, amelyet törzsétől elválasztottak.

- Grófunk. Nem lehet tudni, hogy melyik percben lepi meg az örök álom. Ugyanezért szorgalmasan tisztogatja élete kéményét elmélyedéssel és elmélkedéssel.

Dunári később maga is helyet foglalt egy fatörzs alatt, és jó darabig maradt mozdulatlanságban, mert a szívbetegnek, az Aranyszív lovagjának elsősorban a legteljesebb nyugalom az orvossága. Dunári olyan tökéletességre vitte a mozdulatlanságot, hogy még a félénk búbos bankák is megközelítették, amelyek a réten földigiliszták után kutattak. Csak néha hangzott el egy szó a lombok alatt. Egysóhajtásnyi jaj vagy pedig valamely érthetetlen dadogás, amelyből csak annyit lehetett megérteni, hogy valaki valahol a mamáját hívja.

- Mamamamamama...

Aztán a bankák tovább vadásztak a gilisztákra.

Engem inkább azok érdekeltek a másvilágias mezőn, akik még talpon állottak az Aranyszív-lovagok közül. Akik a fűben vékony, sétabotlábszárokon vagy dagadozó esernyőlábakkal sétálgattak, mintha minden lépésükkel azt akarták volna megmutatni a földnek, hogy még javában a hant felett vannak. Igaz, hogy csak csendesen mendegéltek, de aránylag elég határozottsággal. Lépéseiket hangosan számolták, mint a purgatóriumban. Minden tizedik lépésnél szünetet tartottak, a szívükhöz nyúltak, mintha megnyugtatni akarnák a lázadozót, amely odabent úgy dübörgött, hogy az ingek belereszkettek futamodásába. Az Aranyszív lovagjai ilyenkor az égre néztek, messzire a zöld lombok felett, sóhajtásuk szétmállott, mint a szappanbuborék, és egyetlen erőtlen kiáltással dőltek el a füvön, hogy percekig mozdulatlanul maradjanak. Dunári a fa alól biztatta az elesetteket:

- Nem kell félni. Minden Aranyszív-lovagnak ki vannak számítva előre a lépései. Senki se tehet meg több lépést, mint amennyit Pantaleon doktor engedélyezett.

A fatörzsek alatt üldögélő lovagok azonban legfeljebb gúnyosan mosolyogtak, amikor ezeket a stréber szívbetegeket elesni látták. - Minek járni, amikor nem szabad, és az életet rövidítjük meg vele - mondogatták olyan halkan, hogy azt talán a szomszédjuk sem hallotta meg.

Az Aranyszív-lovagok rétjén ekkor egy parasztgyermek futamodott végig, aki valamely megsebesült madarat üldözött, amelyet kővel meghajintott. Fiatal varjú volt, amely a maga gyerekes, éretlen, mondhatnám: kamasz hangján kétségbeesetten kiáltozott hozzátartozói után, de a mezítlábas fickó vérszomjasan üldözte egyik fától a másikig. Amíg a varjúfiók végre az Aranyszív-lovagok rétjén lezuhant röptéből, és a fű közé dugván fejét, állati megadással várta bekövetkezendő halálát. A suhanc diadalmasan közelgett, többé nem menekedhetik előle az ifjú varjú: az Aranyszív lovagjai nem tudták, hogy mit kell cselekedni hasonló esetben, mert már olyan erőtlenek voltak, hogy gondolkozni is elfelejtettek. Szótlanul nézték tehát, hogyan ragadja meg a madarat a vásott siheder.

- Kellemetlen - mond nagybátyám, Dunári, aki mindig nagy súlyt helyezett arra, hogy élete lehetőleg nyugodalmas legyen. - Egy suhanc, aki mindnyájunknál tovább fog élni... Egy fiatal madár, amely itt, a szemünk láttára hal meg.

Mert az ifjú vadász valóban zsineget vett elő, és a hurkot a madár nyakára illesztette. Az akasztott madár kétségbeesetten csapkodott.

- Vidd már! - kiáltotta most egy hang valamely fatörzs alól, mintha maga az odvas fa szólalt volna meg.

És a réten gyakorlatozó lovagok is mind sürgetőleg fordultak a kis paraszt felé, hogy távolodna már el a helyszínéről az akasztásában is kiáltozó madárral.

- Menj! - kiáltották, és az Aranyszív-lovagok nadrágzsebükbe nyúltak (éppen a legfösvényebbek kezdték, Dunári úr vezetése mellett), krajcárokat dobáltak a kis hóhérnak, hogy vigye már tovább haldokló zsákmányát.

A fiú elment a krajcárokkal és a varjúval.

- Most már pihenjünk, uraim - adta ki a jelszót Dunári a lovagoknak. - Tartsuk magunkat orvosunk rendelkezéséhez, és lehetőleg keveset mozogjunk. Kezdjük el a kémények tisztogatását másvilági emberhez illően.

Dunári új szavainak foganatja volt, mert a lovagok ezentúl mozdulatlanul számlálták magukban hátralevő napjaikat. Némelyek még a zsebnaptárakat is elővették.

(1927)

Dunári

Nagybátyám, Dunári úr, akiről néha volt szerencsém írni: betegsége miatt mérsékelten élt. Nem volt ugyan üvegből a lába, mint ebben az időben ez divatban volt az idősebb úri-embereknél, de nagyobb gondot fordított a pulzusára, szívverésére. Megmérte a folyadékokat, amelyeket elfogyasztott, megszámlálta a lépéseket, amelyeket tett, nagyon meggondolkozott, mielőtt a biedermeier kanapéról felkelt volna. Péntek volt a szerencsés napja, ilyenkor a szabad természetbe hajtatott, a vámerdőbe, és leguggolt egy fatörzs alá, ahol órák hosszáig élvezte a jó levegőt. Dunári úr már esztendők óta a szívével volt megakadva... Dehogyis mert volna valamely mulatságos dolgot elkövetni. Üvegből volt a szíve.

Az újságból a halálozási híreket olvasta, és nagyon megelégedett volt, ha ismerősökre talált a holtak névsorában, mert az volt a meggyőződése, hogy az ismerősei azért haltak meg, hogy ő tovább éljen.

- Több levegő jut rám - mondá helyeslően.

Nagyon szeretett híreket hallani a nagyvilágból, ugyanazért mindenféle olyan emberek látogatását is fogadta, akikkel egyébként nem ment volna végig az utcán.

Így például sűrűn látogatta őt egy rezes orrú, haszontalan, vén korhely, akit a város minden kocsmájából kidobtak. Dunári pálinkát vagy bort állított a vén gazember elé (ő maga természetesen tartózkodott az italtól), és kikérdezte a ködös cimborát a városbeli mulatságok, italozások, éjszakázások, lumpolások, kártyázások, „nőies" dolgok felől, hogy csak úgy szikrázott a szeme, amikor hírét vette régebbi ismerősei részegeskedésének.

- Még mindig csizmából húzza a sört Brunó? Még megbolondul a cigánymuzsikától Alajos? Elkártyázza az utolsó krajcárját Marcellus? Kivel verekedett utoljára Miksa? És Kornél hol támogatja a kasszatündér trónusát mostanában? És a dacos Jeromos, aki a harmadik liternél úgy énekelt, hogy a kocsmaablak betörött?...

A vén korhelynek mindenkiről volt mondanivalója, a megfelelő pohárkák ellenében. Igen, még mindig ugyanazon életmódot folytatják a Péterek és Pálok, mint abban az időben, amikor Dunári úr kimaradt a társaságukból. Senki se „javult meg" a városban, csak az egyetlen Dunári.

- No, csak igyanak tovább az én egészségemre - mondogatta Dunári fonnyadt, hámló kezeit dörzsölgetve. - Én majd csak egyetlenegyszer fogok mulatni még életemben. De az olyan mulatság lesz, hogy megemlegeti az egész város.

- És addig, te vén fösvény? - kérdezte a Korhely.

- Addig csak járjátok ti a bolondját, öcséim, fiaim, barátaim.

A vén Korhely vizes szemmel felelt:

- Könnyű azt mondani, hogy járjuk a bolondját, de honnan vegyünk megfelelő költséget hozzá?

- Majd én adok, ti csak mulassatok.

És valóban, a vén fösvény Dunári mindig kidobott az ablakon bizonyos pénzmennyiséget, amikor a régi cimborák boros fővel, pénzük fogytával ráverték az ajtót, mert a mulatozást tovább akarták folytatni.

Ilyenformán lett az üvegszívű, legvigyázatosabb, pedáns Dunári patrónusa az éjszakai korhelyeknek, akik messzi városrészekből is felkeresték éjfélek táján, hogy földszintes házán bezörgessenek.

Dunári pedig csak nevetett:

- Mi lenne a világból, ha minden ember „megjavulna", és mindenki hosszú életű akarna lenni, mint én? Csak táncoljatok, csak veszkődjetek, csak gurigázzátok a szíveteket, elméteket, egészségeteket. És ezzel is tovább élek.

Dunári úr, bár emberi számítás szerint: igazat gondolt, nem maradhatott meg a hosszú élet álláspontja mellett. Egy éjszakán haldoklani kezdett, fulladozások, kétségbeesések, riadalmak, halálfélelmek vettek rajta erőt. Miután senkije sem volt, aki hajlandó lett volna helyette meghalni, mint ezt a családos emberek jogosan elvárhatják, Dunári haldoklásában a kapukulcsot dobta ki az első éjféli társaságnak, amely ablaka előtt elment.

- Gyertek be, betyárok - fuldoklott Dunári az ágyban, és verejtékezve nézett kidülledt, merevedő szemével a korhelyekre, akik beszállingóztak a házba, kopott kabátjaikban, csak éjszaka viselhető kalapjaikban és nappal dugdosott cipőikben. Borszag és a dana tölté meg a haldokló szobáját.

- Mulassatok - üvöltötte Dunári, és a pénzesfiók kulcsát odavetette ama bizonyos öreg Korhelynek, aki látogatni szokta, mert Dunári úr még mindig reménykedett, hogy a részeg emberek közül valaki meghal helyette.

Más cimborák cigánybanda után futamodtak, hordókat vertek csapra a haldokló körül, bolondok részeg éjszakája volt az, amelyen Dunári meghalt. Egyedül, a korhelyek társaságából.

A korhelyek még darab ideig beszéltek furcsa pátrónusukról.

(1927)

A szívbajos éjszakája

Gesztenyefák álltak a ház körül, és mindenféle bogarakat termeltek, amelyek berepültek a közeli ház nyitott ablakán. A házban, amely csak akkora volt, mint az a házikó, amely valamely svájci kártyán szerepel: egy bolond költő lakott, aki szívbajával „laborált”, mint mondogatta.

- Csak gyertek, skarabeusok, pogány, nagy időkből itt maradott bogarak, egyétek meg a szívemet - mondta a szívbajos költő, amikor éjszakánként a gesztenyefák kimenőt adtak a bogaraknak, hogy azok a nagy fák biztonságain kívül megismerkedjenek a nagyvilági élet veszedelmeivel is. És a bogarak bejárogattak a költő ablakán a villamos körtéhez, az orvosságos pohárhoz, a tükörhöz, amely előtt nappal a költő szokott borotválkozni, és a kiskutyája megugatta a költő tükörbeli képmását, mint valami idegen embert. (A kutyák másként szagolják a gazdájukat, mint ahogy a tükrök mutatják.)

Egy ilyen éjszakán, amelyet a költő végzetes álomtalanságban töltött, miután nem merte lehunyni a szemét, mert félt már az álmaitól, mint akár az orvosaitól - könnyű nekik, ők itt maradnak -, egy éji bogár, sovány, fekete, vézna, mert a bogarak a maguk családjaiban egyformák, mint a gyermekek, egy éji bogár a költő mutatóujjára szállott, és kis szerveivel belekapaszkodott a költő bőrébe, s ott himbálózott. Valamit mondott is, de az nyilván ősegyiptomi nyelven volt, mert a költő nem értette, habár már vénségére azt hitte, hogy a világ minden nyelvét ismeri.

Csúnya volt, mint minden bogár.

- Mit akarsz? - kérdezte a költő, és azon gondolkozott, hogy milyen halálnemmel pusztítja el az éjszakai tolakodót. - Mit akarsz itt, hiszen még nem haltam meg, még érzem, hogy most éjfél előtti szaga van az éjszakának, a nagy éjfél messzire van. Talán valami történik is közben, hogy a nagy éjfélig sohase érkezzen el az óramutató. Talán megáll az idő fejlődő betegségem felett, és szívem mindvégig ilyen állapotban marad, amellyel majd csak lehet tovább „laborálni”.

A bogár szemtelen volt, mert a gesztenyefán nem nevelték tisztességre. Tovább is a költő mutatóujjába kapaszkodott, kapart szörnyű kis lábaival, mintha lyukat akarna ásni.

- Sohasem volt egymással dolgunk, mert mindig leráztalak magamról, ha a régi tavaszokon, nyarakon a kalapomon vagy a vállamon akartál elhelyezkedni. Ha nem mentél el az első fricskára, hát elmentél a pofonra. Ember voltam, erős, jól táplált ember, aki még rád is taposott, ha nem tértél ki útjából. Mit akarsz itt szemtelenkedéssel, hiszen még nem haltam meg?

A bogár valamely zizzenő hangot hallatott, amelynek bizonyára megvan a jelentősége az őskori nyelvekben, amelyeket úgy alkottak, hogy emberek, állatok egyformán megérthették. (Csak a halak maradtak némák.) A költő tovább kérlelte a gesztenyefa bogarát, mintha az valamely hatósági személy lenne.

- Tudom, hogy gazdád, a Nagy Fa haragszik rám, mert elfelejtettem felkötni rá magamat, holott erre az életben többször lett volna alkalmam, okom, akaratom. Talán ő küldött hozzám, hogy kétségbe ejtsél csúnyaságoddal, tolakodásoddal, nem nyugvásoddal, hogy eszembe jussanak nők, akiktől csak a legnagyobb furfanggal, balsorssal, az élet szerencséjével tudtam megszabadulni, hogy végre nyugodtan meghalhassak? Igen, te vagy az öreganyám, aki dióverővel kergetett; te vagy a szomszéd kislánya, aki gonoszságában egyszer megharapta a

lábamat; te vagy a vak lány, aki halálos ölelésével meg akart fojtani, mint egy pók; te vagy Zongori kisasszony, aki azzal akarta figyelmemet felhívni bájaira, hogy gyakran leöntött szemetes vízzel az ablakából, ha éjszaka meglesett... Te vagy az a nő, aki halálig mardossa a férfiak szívét, aki miatt már annyian szöktek el a másvilágra. Mondd meg, hogy te vagy az, csúnya bogaram, aki halálom hírére megelégedetten bólintasz valahol: - én is hozzájárultam az elpusztításához.

Az éji bogár valamely túlvilági hangon felelt, amelyet talán csak azok értenek, akik a bogarak országába kerültek. És kénytelenek új nyelvet tanulni. Tovább is a költő mutatóujjába kapaszkodott a csápjaival, mintha halálos párbajt akarna vívni az okos, de beteg emberrel az éjszakának ez a kis kiküldött tudósítója.

- Most már tudom, hogy ki vagy! - kiáltott fel a költő felélénkülve, felelevenedve, mintha egyszerre világosság gyúlt volna agyában. - Te vagy az a gondolat, amely a beteg emberek ágyát körülvenni szokta. Te vagy a *hátha,* a halál reménysége, amely voltaképpen embertársai részéről minden embert követ lépteiben; a beteg embernek pedig pláne az ágya szélén ül ez a *hátha,* vakmerőn, bizakodva, és nem alaptalanul. Te vagy az a gondolat, amelyet voltaképpen minden embertársunk láttára érezünk: - a „pusztulj el", a „fordulj fel", a „törd ki a nyakad" és más hasonló jóindulatú fohászkodás vagy te, undok kis bogaram. Te vagy az a nemtelenke, amely lényecske nappal az emberek szemében bujdosik, amikor egymást nézik. Te vagy az a tudatlanka, aki egy belsőséges fohásszal akarja elintézni barátja vagy ellensége sorsát. Te vagy az a nemtudomka, aki az emberek gondolataiban lakik, hogy mindnyájan örökéletűek lesznek, és csupán a kiválasztottaknak kell meghalni.

A bogár megint zümmögött egyet, talán éppen olyan nyelven, ahogy Jézus Krisztus körül kiáltoztak, mikor az szenvedett.

A költő felhevülve kiáltott:

- De ellenségeim minden mesterkedése nem ér célt. Tudd meg, te csúnya bogár, hogy nekem hitelezőim vannak, akik nem engednek addig meghalni, amíg követelésüket ki nem fizetem. Tudd meg, hogy értem a legjobb imádságok hangzanak el, amelyek emberi életért az egeket ostromolják.

Szólt a költő, és végső elhatározással falhoz vágta a gesztenyéről jött bogarat, és azután elég békességesen aludt. Álmában persze megint utazott, szökött a hitelezői elől.

(1927)

A hercegnő és az igazság

1

Ha Járebnét, a híres pesti jósnőt és kártyavetőnőt kerestük a Kalap utcában: legelőször is szemügyre vett a cinkostárs külsejű házmesterné, aki kis kalapot máslival, madártollal viselt állandóan a fején, amilyen női kalapokkal már csak a régi katonai temetőkben találkozunk, amint makacskodva elhelyezkednek egy-egy régi hadfi sírján, aki persze mozdulni sem tud a különös nyomás ellen.

Ugyanakkor kitekintett valamely udvari ajtón a régi házban lévő vendéglő tulajdonosa is: egy bronteszképű ember, aki mindig olyan szagot terjesztett maga körül, mintha akkor bújt volna ki egy régi söröshordóból. Igen: állottsör szaga volt ennek az embernek, amint ott állott udvari kis cégtáblája alatt, amely a falra volt szögezve, mint valami ügyvédi tábla: Vendéglő a hollóhoz - mondta a cégtábla. De hát az állottsörnek is megvannak a maga ínyencei, mint minden furcsaságnak a világon.

Aztán kanyargós, keskeny lépcsőre vezettek minket, hogy önkéntelenül arra gondoltunk, hogy mily furfangossággal kell innen leszállítani a koporsót, ha valakinek kedve volt ebbe belefeküdni. A lépcsőről egy szabónőműhelybe jutottunk, ahol négy leány, egy öregebb, életuntabb felügyelete alatt, idáig valami felett nagyban kacarászott, bizonyosan az elmúlt vasárnapi délutánon, de jöttünkre nyomban elkomolyodtak, és a kezükben tartott különböző ruhaneműekre fordították minden figyelmüket, hogy még az orrukat sem lehetett többé meglátni nagy elfoglaltságukban. A leányok olyan hévvel dolgoztak, mintha itt varrták volna az egész város összes fehérneműit, és ha el nem készülnek munkájukkal, másnap a városban a gyermekek, az asszonyok és férfiak mind ing nélkül maradnak.

Ismét Járebné nevét említettük, mire a varrónők vezetője, ama búskomor, hervatag kisasszony bizonyos rezignációval emelkedett fel helyéről, a varróasztalkától, mintha titokban azt remélte volna idáig, hogy voltaképpen őt keressük, és tucatszámra rendelünk nála ingeket és egyebeket, amelyekre az embernek szüksége lehet.

- Majd megnézem - mondá bizonytalankodva, mintha még mindig abban reménykedett volna, hogy csak tréfálkozunk vele, amikor Járebné után tudakozódunk, és a hölgy, Heléna hercegnő, akinek kíséretében volt szerencsém ez idő tájt elfoglaltságot találni: végeredményben megenyhül a sok finom fehérnemű láttára, és mustrálgatni kezdi majd a gyönyörű ingeket, amelyek oly csodálatosan fehérek voltak, mintha az égből szálltak volna a hópelyhekkel, amelyek ezen a novemberi délutánon először látogatták meg a várost. De Heléna hercegnő meg sem mozdította fátyolát, amely hervadt virágszínű volt, hogy a hercegnő gyönyörű arcvonásait senki sem sejthette ebben a szobában, ahol voltaképpen olyan fülledt szag volt, mint azokban a szobákban, ahol magukra hagyatott nők álmodozni szoktak. A varrótű oly nesztelenül végezte teendőjét, mint a szellő. Az ollócska csak csippentett, mintha egy madár szólalt volna meg kalitkájában. A varrónők lábán papucs volt, mintha estéig amúgy sem szándékoznának a házat elhagyni. És a fehérneműek kezükben úgy világítottak az őszi délutánban, mint távoli hajók vitorlái a kék tengeren. De Heléna megingathatatlan komolysággal ült le egy székre, és néma mozdulatlansággal várakozott a varrónők vezetőjének visszatérésére.

Az elpirult fekete hölgy oly váratlanul jelent meg, mintha valamely faliszekrényből lépett volna elő.

- Méltóztassanak türelemmel lenni. X. őrgrófnő vendége most Járebnénak, aztán egy hollandiai asszonyság következik, aki már harmadszor utazott Pestre, hogy az asszonysággal beszélhessen. Utána nyomban uraságok következnek.

Heléna hercegnő kedvetlen mozdulatot tett, de egyetlen szót sem felelt, mert hercegnőmnek szokása volt takarékoskodni a szavakkal. A rozsdaszín fátyol azonban hevesen megmozdult, mintha egyszer-kétszer gyorsabb lélegzetet vett volna. A hercegnő helyet foglalt a varróműhelyben.

2

Különösen múlik, múladozik az idő az ilyen furcsa várakozások alatt. Nem mondható, hogy a legkellemesebb gondolatok jutnak eszünkbe. Szeretnénk visszafordulni, de már nem lehet. És különben is Heléna hercegnő minden dolgában nagyon elhatározott volt. Sohase bánt meg semmit, amit tett. Modern nő volt. Freud professzor tanításai nyomán nézte a világot. Ma november 16-a van...

- Meg kell várnom a jósnőt - mondta nekem a hercegnő, miután egy konyhaszéken elhelyezkedett.

Járebné ezután nem sokat váratott magára.

Egy nagy ruhásszekrényből kinyúlt egy öregasszony keze, amely inteni látszott, és mi a ruhásszekrénybe léptünk. Innen egy kis szobán keresztül egy nagyobb szobába mentünk, nyilván a varróműhely szomszédságába.

- Minek ez a sok hókuszpókusz? - szólt fátyola alatt megvetőleg Heléna hercegnőm. - Ma november 16-a van, amúgy is meg fogom tudni az igazat.

Azt hiszem, a jósnők mind egyformák: Járebné is csak valamely ócska sláfrokban ült, amelyről mindig az jut eszébe az embernek, hogy valahol káposztát főznek. Mit mondhat egy alacsonyrendű asszony hercegnőmnek? Ezen az alapon a mosónőjét is megkérdezhette volna. Járebné nyilván bábaasszony volt azelőtt, és bizonyos fölényességét ezen a pályán sajátította el.

- Az úr idebent maradhat? - kérdezte hercegnőmet.

- Az úr előtt nincs titkom - felelt Heléna, és lassan leült a jósnővel szembe.

- Kártyából beszéljek? - kérdezte a jósnő, mialatt vizsgálódó pillantásokat vetett hercegnőmre. Egy pakli kártya már elő is került. Az asszonyság megcsapdosta, megemelte a kártyát. Mialatt mindvégig hercegnőmre nézett.

- Magának valami orvosságra van szüksége - mondta hirtelen, mintha kártyái szóltak volna hozzá.

- Igen, orvosság kell a halál ellen, mert úgy érzem, hogy nemsokára meghalok.

- Miért?

- Nem tudom. De minden este csodálkozom, hogy még élek. És minden reggel nem merek voltaképpen felébredni, mert azt hiszem, hogy ha felnyitom a szemem: a koporsóban találom magamat.

A jósnő megvakarta az orrát. És mond:

- Ez nehéz eset. Mert a halállal még mi sem bírunk el, pedig mi jól ismerjük őkegyelmét. Tehát még szeretne élni?

- Nem - felelte hercegnőm.

- Meghalni?

- Nem - mond Heléna. - Álomba akarok menni. Se élni, se halni. Csak mindig álmodni.

- Hm - szólt a jósnő. - Ez nehéz eset. Mert mi ismerjük az álmokat, de parancsolni még mi sem tudunk nekik. Aki álmodik: nem él. Aki álmodik: nem hal meg. Szóval arra a szigetre akar menekülni az élet és a halál elől, ahol mindenki álmodik?

- Oda - felelt hercegnőm. - Álmomban látni akarom az igazságot, de úgy, hogy az ne fájjon, ne érezzek se kínt, se gyötrelmet, se boldogságot, se boldogtalanságot. Márvány legyek, aki csak néz.

- És ezt az urat? - mutatott rám a jósnő.

- Majd, ha felébredtem. Úgy akarok elaludni, hogy bizonyosan tudjam, hogy őt látni fogom, amikor felébredek.

A vénasszony megint az orrához nyúlt:

- Ez nehéz dolog. Mert álomból nem lehet vigyázni senkire. Álomból nem lehet megfogni, tartani, szívhez szorítani senkit. Álmunkban senki se jöhet utánunk. Egyedül kell az álomba belépni, mint akár a koporsóba.

Heléna hercegnő nem felelt, pedig bizonyára felelhetett volna, ha akar, mert sokkal okosabb volt, mint a jósnő.

Az asszonyság pedig kártyáit nézte. Rakosgatta, hívogatta őket, mint már ez a jósnők szokása.

3

Elmentünk a jósnőtől, anélkül hogy megtudtunk volna valamit. Egy másik kijáraton egy másik utcába értünk ki a tekervényes házból, hogy jó darab időbe került, amíg fogatunkat megtalálhattuk, amelyet amúgy is egy mellékutcában hagytunk. Senkinek se kell megtudni, hogy Heléna hercegnő jósnőhöz jár.

- Lehetetlen, hogy ma, november 16-án meg ne tudjam az igazságot - mond még mindig kétkedve hercegnőm. Tisztelettel foglaltam mellette helyet, mert őszintén megvallva, én még november 16-án sem voltam kíváncsi az igazságra. Én csak a hercegnő lovagja voltam, és ő gondolkozott helyettem, ami nekem nagyon kedvemre volt, mert gondolkozni se nagyon szerettem.

Míg kocsikáztunk néhány percig a rugalmas batáron: Heléna hercegnő aléltan dőlt hátra a kocsi párnáin, mintha eszméletét vesztette volna. Én nagyon zavarba jöttem, mert minden élesztési kísérlet hiábavalónak bizonyult. Hiába vontam le kesztyűit a legnemesebb kezeknek, hogy azokat csókjaimmal élesztgessem. Sőt a homlokon való simogatások is céltalanok voltak. Eközben a kocsi a megállapított program szerint elérkezett a régi tabáni temetőhöz, ahol a világ elől elrejtve, néhanapján sétálgatni szoktunk, mintha valami régi polgár sírját keresnénk. A zárt hintó megállott, a kocsis várakozott, a hercegnő még mindig nem mozdult. Lehet, hogy meg is halt.

Ez nagyon kellemetlen eset volt, mert hogyan számoljak el a hercegi palotában egy holt hercegnővel? Egyébként is idegen voltam a városban, félnem kellett különböző vizsgálatoktól, de még St. Hermandad embereitől is. Csendesen kiszállottam a batárból, és annak ajtaját betéve magam után, egyedül vágtam neki a temetőnek. Elhatároztam, hogy a temetőn át megszököm a városból a holt hercegnő elől. És javában gyorsítottam lépteimet az alkonyatban, a régi sírok között, amikor falevelek csörrentek meg hátam mögött, és a hercegnő hangját hallottam:

- Ma november 16-a van. Megtudtam az igazságot - kiáltotta a hercegnő legnagyobb női kétségbeeséssel. De én már többé nem mertem visszafordulni. Igyekeztem minél távolabb lenni a várostól, ahol a hercegnők az igazságot keresik. - De hát mit is tehettem volna egyebet?

(1927)

Tiszavirág

Nagybátyámat, Feliciánt, lelkek üldözték.

Nem volt ez valami nevezetesebb dolog, csak éppen némi kellemetlenséggel járt, mint a legtöbb üldözés. Sok bagóba, szivarvégbe került, amíg a kísérteties éjszakákon a lelkeket el lehetett távolítani a kerti lak környékéről, ahol Felicián meghúzódott, mint afféle nyugalmazott mérnök, akinek valaha része volt a városi térképek elkészítésében, a tagosításban, árterületek kijelölésében, Nyír-vizek szabályozásában, szóval: a földek és telkek elosztogatásában. Csak vénségére tudja meg az ilyen öreg földmérő, hogy voltaképpen hány embert tett boldogtalanná a tudományával. (A boldogok - már ha voltak ilyenek is Felicián révén - persze, nem járnak kísérteni, hanem még holtaikban is őrizgetik a maguk tanyáit.)

A törvényszékeken növekedtek a pörök aktacsomói, régi ügyvédek helyére újak léptek, s vén pörlekedők végrendeletükben is unokáiknak hagyományozták a pöreiket. Elmentek a túlvilágra, és onnan üldözték Feliciánt a tagosítások, Tisza-szabályozások miatt.

Feliciánnak, bár már nagyon öreg ember volt őkelme, gyakran kellett esküt tennie. Ugyanezért a ferencjózsef kabátja mindig kivasaltan függött a szekrényben. Cilinderkalapot tett a fejére. És úgy lengedezett végig a vidéki város utcáin, mintha ő maga volna a kísértet. Félelmetes dolog volt az, amikor Felicián útra kelt, hogy hitet tegyen amellett, hogy ötven vagy hatvan esztendő előtt lelkiismeretesen, becsületesen mérte fel ezt vagy amazt a földdarabot. A gyerkőcök megfutamodtak előle. Az ablakokat hirtelen behajlította valamely szélroham. Ünnepi csend lett az udvarokon. Felicián esküdni megy a törvényszékre, megyeházra, valamely hivatalba, ahol már vártak rá a feszülettel. Nem nagyon csodálható tehát, hogy Feliciánt lelkek üldözték abban a kis kerti házban, ahol meghúzódott, mert hiszen mindig csak másvilági emberek ügyes-bajos dolgai foglalkoztatták.

Egy őszi éjszakán (éppen valamely százesztendős birtokper folyt a bíróság előtt, amelyben Feliciánnak majd megint esküt kell tenni) a lelkek a szokottnál is nagyobb zenebonát csaptak a kerti házban. A padláson vagy a pincében találtak valamit ezek a lélekdenevérek - talán valami bádogtokba zárt régi térképet, amelyet ötven vagy hatvan esztendő előtt rajzolt Felicián -, mert szinte az egész házat felforgatták a térkép miatt. (Valami árvízterületről volt szó, amelyet a Tisza minden harmadik, negyedik esztendőben visszaadogat a gazdájának, hogy aztán megint elvegye tőle jó időre.)

Felicián hiába gyújtott rá a legkomiszabb kapadohányra, hogy annak füstjével elzavarja a házból a lelkeket, azok továbbra is csörgették láncaikat, döngették az ajtókat, füttyentettek a kéményben. - Szivarosdoboz állott az ágy alatt, amelybe Felicián a szivarvégeket szokta összegyűjtögetni a 48/49-i honvédek részére, akikről feltehető, hogy e puskaporhoz hasonlatos dohányt is elpipázzák. Ezekre a szivarvégekre gyújtott rá pipájában Felicián, de az ablakot tovább is verdesték, a kályhacsövet kopogtatták, a házőrző ebet vonyíttatták a felizgatott lelkek.

Mindaddig tartott a zenebona, amíg Felicián papucsba tolta a lábát, gyertyát vett kezébe, és felment a padlásra, hogy azt a bizonyos térképes bádogtokot megkeresse. (A lelkek szinte érezhetőleg suhantak el mellette, az arcába fújtak, a slafrokjába kapaszkodtak.) A bádogtokkal Felicián szobájába vonult, és az éjszakát azzal töltötte, hogy a térképet szemlélgette, amelyet ötven esztendő előtt rajzolt. Holnap esküt kell tenni.

A térkép sok mindent beszélt azokon a cirkalomvonalakon, léniákon és számokon kívül, amelyek voltaképpen mit sem mondanak annak, aki nem ért a nyelvükön. A térkép azt beszélte, hogy itt állott a Tisza-parton egy omlatag kastély, benne egy hölgy: szívkirálynő.

- Kincsecském! - mondá hangosan Felicián, és elgondolkozott, már amennyire ez öregembereknek a szokásuk, akik a Szívkirálynőket ötven esztendő múltával egészen másképpen látják, mint amilyenek azok valójában voltak.

Éppen olyan esztendő volt, amikor a Tisza visszaadta a tulajdonosának azt a szép darab földet, amelyet néhány évig medrének használt. A földterület nagy örömmel menekedett vissza régi gazdájához, és olyan termést produkált, amelynek csodájára jártak.

- Különösen tökben! - kiáltott fel Felicián, és ujjával a térképre bökött.

Szívkirálynőről ez maradt meg leginkább Felicián emlékezetében, mert, őszintén megvallva, már hosszú idő óta nem gondolt Szívkirálynőre, akiért annak idején meg akart halni.

A következő esztendőben, a nagy tökök esztendője után, megint csak eljött a Tisza, és visszavette a földet a tulajdonostól. Szívkirálynő egyedül maradt az omlatag kastélyban, amelynek kertjét a Tisza őrizgette, útját ugyancsak ő zárta el. A gavallérok és kérők, akik a nagy gazdagság hírére mindenfelől előjöttek, és leánynézőben járván itt: kedvükkel, finomkodásukkal, táncukkal, figyelmességükkel felverték a kastélyt - elmaradtak, a kisasszony jegyesének választhatta a Tiszát.

Megint elmúlt két-három esztendő, a Tisza beléunt a vőlegénykedésbe, elvonult az omlatag falak mellől, új vidékre távozott, és a felszabadult földterület mintha egyszerre akarná kárpótolni Szívkirálynőt az epekedésben töltött esztendőkért: olyan gazdag terméssel ajándékozta meg a földbirtokos hölgyet, hogy nemcsak a közeli Felvidékről, de még Bácskából és a Dunántúlról is eljöttek a gavallérok, hogy személyesen meggyőződjenek a bibliai búzákról és rozsokról.

- Az ökrök akkorára híztak a legelőkön, mint egy falusi templom! - kiáltott fel nagybátyám, amikor a régi térképet tapogatta, mintha azzal tartaná megbeszéléseit arról az időről, amikor a szerelem miatt éppen úgy szenvedett, mint bárki, akit ez a nyavalya meglátogat.

Csak a leánynézők, ezek a furfangosak, akik tudták ennek a birtoknak az erkölcsét: óvatoskodtak, mondván, várjuk meg a következő esztendőt, mielőtt elhatároznánk magunkat. De éppen úgy kedveskedtek, udvaroltak, dalolgattak a kisasszonynak, mintha örök életűnek hinnék úgy a szerelmet, mint a gazdag birtokot.

Mégiscsak egy mérnökhöz kell férjhez mennem, aki segít az én nagy bajomon - gondolta magában Szívkirálynő, Kincsem, Szépilonkám, Tiszavirágom, már amint a különböző gavallérok a jó esztendőkben nevezni szokták.

Ekkor került a sor voltaképpen nagybátyámra, Feliciánra, mert megint csak rossz esztendő következett. A Tisza a kastély kapujáig jött a kisasszony udvarlására.

Nagybátyám - mint mondogatta - egy teljes esztendőt szentelt annak a rejtélynek a megfejtésére, hogyan lehetne az árvíztől mentesíteni Kincsem birtokát.

- Egy teljes esztendőt - ismételte nyomatékkal Felicián, mikor családi körben a múlt időkön elmerengett agglegénységén -, mert egy ravasz dunántúli urat kellett kiütni a nyeregből, aki Himfy verseit olyanformán küldözgette Kincsemnek, mintha azokat ő maga írta volna. Ez alatt az esztendő alatt meggyőztem Kincsemet arról, hogy nem minden mérnök részeges és nem bolond minden inzsellér, akármilyen a híre. Életem legboldogabb esztendeje volt ez,

amikor csónakban, műszereimmel és földabroszaimmal töltöttem életemet. Keresztül-kasul vizsgáltam a Tisza folyását, hogyan lehetne tőle megmenteni a kisasszony birtokát. Nomád életem volt, nádkunyhóban laktam, hallal táplálkoztam, nádasokat bújtam, szakállt eresztettem, hogy megszenvedjek az én Tiszavirágomért. De a rejtélyre nem tudtam rájönni mai napig - kiáltott fel az elbeszélés végén nagybátyám, Felicián, akinek szakmabeli véleményét minden királyi törvényszék habozás nélkül elfogadta. Olyan tekintély volt a birtokperekben.

És most, ötven esztendő múltán, azon az őszi éjszakán, amikor megint csak elővette a régi térképet Felicián, hogy a házában dörömbölő kísérteteket megnyugtassa arról, hogy az igazság szerint teszi le perdöntő esküjét: a térkép, amelyet annyiszor nézegetett töprengve életében: most hirtelen megvilágosodni látszott öreg szemei előtt. Rájött a kulcsra, amellyel mindörökre mentesíteni lehet a kisasszony birtokát a tiszai árvizektől, csak egy földbevágást kell tenni valahol a partokon, a Tisza elkotródik, mint egy kosarat kapott leánynéző.

Felugrott ültéből, és kiáltozva futkározott szobájában, hogy a lelkek, amelyek idáig komótosan üldögéltek a kályhában, padláson, kéményben, felriadtak, és miután nem győzték hanggal, elmenekedtek az agglegény portájáról. Ugyancsak nekifiatalodott verekedés dolgában is Felicián úr, mert botjával kezdte megint dirigálni öreg inasát, amit a boszniai okkupáció óta nem tett. Reggel pedig úgy kiöltözködött, mint egy vőlegény.

- Majd megmutatom én az összes dunántúli gavalléroknak, a felvidéki svihákoknak, az alföldi bojnyikoknak, hogyan lehet a kisasszony kezét elnyerni! - fenyegetőzött Felicián nagybátyám, midőn tükre előtt mindenféle olyan pomádékat használt, amelyeket forró vízben kellett előbb felhígítani. A bajusz végre úgy állott, mint egy zsindelyszeg.

És útja, amely a törvényszékre vitte, valamely diadalmenethez hasonlított, véleménye szerint. Mindenkivel kezet fogott, akivel találkozott, beköszöntött az udvarokba, kocogtatott az ablakokon, beszólt a boltosokhoz, megsimogatta a gyermekek fejét. A kabátja alatt hordott bádogcsőből, a boldogságból, mindenkinek juttatni akart egy marékkal, mintha valami kincset talált volna az elmúlt éjszaka. Fejcsóválva néztek utána az emberek. Vajon mi történt a szertartásos, komor öregúrral?

A piacon a város koldusát, az öreg Fajankót, birtokába vette. A hónalja alá nyúlt. És a fülébe kiáltott:

- Gazdag emberré teszlek, atyámfia! - Mikor a törvényszéken megjelent, már együtt voltak mindazok a komor, fenyegető tekintetű atyafiak, akik az ilyen birtokrendezési pörökben megjelengetni szoktak. Bicska mindegyik szemében.

- Hol van a kisasszony? Hol van Kincsem, Szívkirálynő, Tiszavirágom? - harsogott most Felicián, hogy alig tudták lecsendesíteni.

A bíró, aki csak Felicián érkezését várta, most olvasni kezdte a per írását:

- Néhai Zabos Ilonka hagyatékából maradt birtokperben...

- Zabos Ilonka - valóban ez volt a neve Kincsemnek. De miért néhai? - kérdezgette szomszédjait Felicián.

Feliciánt ezután kihallgatásra állította a bíró maga elé, de az öregúr mindvégig csak azt kérdezgette, hogy miért néhai Kincsecske?

- Mert húsz év előtt meghalt - felelt végre a türelmét vesztett bíró. - Tessék nagyobb tisztelettel lenni a bíróság iránt.

Felicián ünnepélyesen letette a bádogtokot a bíró asztalára.

- Én nem vallok ebben a percben - mondta, és lehorgasztott fejjel kiment a szobából.

Odakünn Fajankó, a város koldusa várta.

- Bocsáss meg, barátom, hogy az imént félrevezettelek. Mind a ketten megmaradunk tovább is szegény embereknek.

A lelkek ezután nem üldözték nagybátyámat. Legalábbis nem panaszkodott. A maga mulatságára vigyázott.

(1928)

Beteg az én szívem tája

Akkoriban a Hársfában lakott Dobokai, vidéki földesuraság, aki a Lengvári-féle színtársulatot mindenfelé követte az országban, ahol az darab időre felütötte sátorfáját. Így került a Hársfához címzett vendégfogadóba, X.-be Dobokai. A faszínház az udvar közepén állott. A női öltözők ellátva a megfelelő lyukacskákkal, amely lyukacskákon át a paradicsomot vélte látni a helybeli ifjúság. Dobokai páholyt bérelt a színházban, de jókedvében néha maga is beállott a diákok közé, akik a barna deszkafalak mellett ólálkodtak.

- A második felvonásban új harisnyát kell húzni Valériának - szállongott a hír a beteges illatú hársfák alatt, mert persze, május volt, és a hársfák kivirágoztak.

Dobokai tudta a programot, és nagyon-nagyon féltékeny volt Valériára. Ezt a harisnyaváltási jelenetet mindig a lyukacskák mellett töltötte, hogy agarászostorával tartsa távol a szemérmetlen diákokat. Persze, néha a bokrok közül, a fák lombjai alól mindenféle tárgyak repültek a féltékeny Dobokai fejéhez. De ugyan mily viszontagságokkal nem küzdene meg az a fiatal földbirtokos, aki arra vállalkozott, hogy a Lengvári-féle színtársulatot tűzön és vízen át követendi!

És az előadás után megint csak megszólalt a muzsikaszó (mintha ebből állana az egész élet), de most már a kuglizóban, ahol fehérbe terítették a napközi vörös asztalokat, pofaszakállas főpincér jelentkezett frakkban, a borfiút Siminek hívták, és grimaszokat vágott a színésznők háta megett, mert látta őket vetkőzni az előadás előtt. Az étlapon mindenféle francia nyelvű ételek szerepeltek, de leginkább csak marhagulyás vagy pörköltféle volt kapható a konyhán. Az öregebb színtársulati tagok éppen ezért ételízesítő szereket hordtak a mellényzsebükben - így, valódi szegedi paprikát, valamint kisebb zöldpaprikákat is, amelyeket reggelenkint a piacon nagy szakértelemmel válogattak össze. Dobokai, a fiatal tiszaháti földbirtokos tehát sokat tanult arra nézve, hogyan lehet az olcsóbb ételeket is ízletessé tenni. Különösen Samarjai Vince, Valéria kisasszony bácsikája volt ebben mestere, aki üvegecskében, szárnyas, zöld kabátjában még mustárt is hozott magával, miközben helyét a kuglizóban elfoglalta.

- Mi nem járhatunk drága fürdőhelyekre - mondta ugyancsak eme bizonyos Samarjai -, ugyanezért a fürdőhelyek vizeit üvegekből isszuk, nagyon ajánlható a szolyvai víz a vinkó társaságában. Habár a nyáron ellátogatunk Parádra, ha az igazgatónak kedvez a kártya-szerencse.

Samarjai Vince, aki többnyire drámai apákat játszott, itt, a Hársfa kuglizójában is meglehetős szakértelemmel kevergette borát a savanyú vízzel. Néha már olyan szaga volt leheletének, mint egy ócska fafürdőkádnak. De pipáját sohasem vesztette el, kedélyét sem. Valériát sem, akit titkon mindig óvott a rossz társaságtól. Így, Dobokaitól is.

A Hársfában kucséber is meg szokott fordulni, többnyire Dobokai nyerte el esténként kosarát, amelyet Valériának ajánlott fel, aki azonban nagylelkűen mindig visszaajándékozta a kétségbeesést színlelő kucsébernek kosarát, miután abból néhány újabb skatulyát kiválasztott magának. Valéria nagybátyjának, Samarjai Vincének, sehogy sem tetszett ez a dolog.

- Majd én leszek a kucséber, mondta egy napon, és a kucsébertől kölcsönkérte annak tiroli vadászkalapját, zöld nadrágját és bársonykabátját. Bajuszt ragasztott, és sorba kacsázta a kuglizó asztalait, hogy még a színészek sem ismerték fel. Csak akkor derült ki valójában a csere, amikor a bokrok közül előjött egy alsóruhás ember, és azt kérdezte, hogy meddig kell

még várakoznia ruhájára és kosarára. A színészek megütlegelték a valódi kucsébert, aki ilyenformán elrontotta a jó tréfát. Csak Dobokai nevetett:

- Én mindjárt felismertem a tekintetes urat a hiányzó körméről, amelyet Debrecenben vertek le a kezéről a piros disznó miatt.

- Ördögadta! - felelt Samarjai Vince, és szemrehányólag nézett a körömtelen ujjára, amely íme még évek elmúltával is galibát csinál. És mérgében most már még jobban vigyázott Valériára. Kimódolta, hogy a második felvonás előtt ne kellessen neki harisnyát váltani. Előre felhúzta a második harisnyát is Valéria lábára.

És ez az ördögi furfang okozta, hogy Dobokai tiszaháti földbirtokosnak többé nem ízlett a marhagulyás, de még a savanyútüdő sem, ha a pofaszakállas főpincér személyesen szolgálta is asztalára. A kuglizóban a színészek és a színészek hozzátartozói egymást múlták felül a marhagulyás dicséretében, amelyet a szakácsnő derekára tett kézzel hallgatott. Valóban, jól sikerült ma este a paprikás lé. Megfelelő mennyiségben volt benne krumpli és csipetke, a hús pedig valódi bélszínből volt.

- Tudom, hogy megemlegetik még a Hársfa kosztját - mondta a szakácsné, befordulva konyhájára. Mert a színészek már búcsúzóban voltak X-ből, hogy Y-ba menjenek, amelyet Samarjai Vince teli torokkal ajánlott, mert véleménye szerint az ottani Színház vendéglőben sütik a legjobb rostélyost Magyarországon.

- Elég volt már a gulyásból - kiáltozott Samarjai, és kihívóan nézegetett Dobokaira, hogy ennek meg kellett érteni a magáét. Valéria, szegényke csak mosolygott, mintha egy kucséber-skatulyától tanulta volna.

Ám Dobokai felfedezte, hogy a savanyúvizes üveg dugasza már rohadt, többször használták. A nyakánál fogva elkapta Simit, a borfiút, és annak zsebében valóban több elrejtett dugót fedezett fel.

- Ez is vám? - kiáltozott Samarjai Vince magából kikelve. - Még sehol sem történt velem, hogy a vizet hamisították volna.

Dobokai az asztal alá löttyentette borát. Valéria, akinek félcipős lábát éppen sokatmondólag nyomogatta az asztal alatt Samarjai Vince - hátravonta lábát, és tudatlan mosollyal nézett Dobokai arcába.

A valódi kucséber is unalmas és ostoba fickónak bizonyult. Mindig csak a régi cselfogásokat használta, és olyan gúnyos mosollyal haladt el Dobokai mellett, mint egy olyan pénztelen fráter mellett, akivel amúgy sem érdemes játszani.

- Igen, beteg az én szívem tája - mormogta Dobokai, egykori vidéki földesúr, amikor a cigánybanda éppen ezt a nótát muzsikálta, mint valami halotti marsot az egykori jól fizető vendég temetésén. Mert a cigánynak mindig volt szíve.

Valéria megriszálta derekát, mint az már ilyenkor a színpadon szokás, és a kuglizóbeli színészek felé fordulva, búskomoly alt hangján dúdolta (mert éppen alt énekesnő volt, mintha voltaképpen férfinadrágban járt volna):

- Nincsen annak patikája.

Dobokai már meg se nézte a Hársfa vörös bajszú portásától kölcsönkért menetrendet, amely kézről kézre járt a színtársulat tagjai között, amikor az Y-beli utazást tárgyalták. Az egykori földesuraság elvonult arra a helyre, a színház háta mögé, a női öltöző magasan fekvő kis

ablakai alá, ahová ama bizonyos lyukacskákat fúrta a helybeli ifjúság. Dobokai ez egykori boldog helyen pisztolyt vett elő zsebéből, és belelőtt beteg szívébe.

A színtársulat másnap valóban Y-ba utazott, mert az igazgatónak sikerült megszerezni a szükséges költségeket. A kölcsönző egy környékbeli fiatal földbirtokos volt, akit Samarjai Vince drámai apa vett elő az ismeretlenségből.

(1928)

Úriember nem tér vissza a másvilágról

A „jócsaládok” történetében is előfordulhatnak rejtélyes dolgok. Ilyenforma rejtélyes dolog volt például P. Elemér eltűnése, aki az 19..-iki esztendő egy nyári napján eltűnt vidékünkről. Maradtak utána ugyan bizonyos bélyeges papirosok emlékezetbe, de csak a mindenkori rosszakarat találhatott összefüggést a bélyeges papirosok és P. Elemér eltűnése között. P. Elemérné született Ny. Ilona egy esztendő múlva síremléket emelt a kertjébe az eltűnt férjének. Igaz, hogy csak olcsóbb fajta márványból, de a síremléknek olyan környezete volt, hogy azt bármely holt ember megirigyelhette volna. Az örökzöldek mellett bús fenyőfák is ábrándoztak itt. Szomorú bokrokban fülemilefészkek rejtőztek. P. Elemér születésnapján, ez őszidőre esett, mindig megszólalt a cigánymuzsika a síremlék környékén. Az „özvegy-asszony” megrendülve hallgatta a férje kedvelt dalait, bort, ennivalót adott a muzsikusoknak, mert hiszen a banda öregebbjei nagyon jól emlékeztek P. Elemérre, mert az illető úriember életének bizonyos részét cigánymuzsikusok között töltötte el. Gácsérbajsza alatt mindig dudorászott valamely nótafélét. Még a nyakravalójában is egy táncosfigurát ábrázoló tűt viselt. A cipősarka egyenletesen kopott, mert mindig ugyanazokat a táncokat járta. - De most már elment. S idő múltával az özvegyasszony is azt kezdte hinni, hogy P. Elemér valóban ott fekszik a kertben, a fenyőfák alatt, és hallgatja az évfordulókon kijáró muzsikát. Az özvegyasszonyban ez a hit annyira megerősödött, hogy bizonyos idő múlva kérte P. Elemér holttá nyilvánítását, és férjhez ment másodszor is. Második férjéről (Gubacsiról) nem sok szó lesz ebben a történetben, csak olyan ember volt, akihez az özvegyasszonyok szeretnek férjhez menni: csendes, komoly, józan, vagyonőrző, betegségek ellen védekező úriember, akinek a kezén nem sikkad el az özvegyi vagyon.

Egyszer azonban P. Elemér visszajött.

Valamely rejtélyes úton furakodott be a házba, hogy előbb senki se vette észre, mint csak akkor, midőn éjféltájon lengő, holdfényű szakállal és a téli meggyfákhoz hasonlatos bús testtartással sétálgatni kezdett az udvarházban. Ámbituson, padláson, pincében, kamrában, mintha valamennyinek kulcsát magával vitte volna a másvilágra. Látták a cselédek, akik éjszaka az álmaik elől a kerekes kút vedrébe szokták mártani a fejüket. Látták az éjjel járó utazók, hogy valami történik az egykori kúria udvarán, mert a kutyák nem mertek ugatni. A gyáva bakterek persze kitértek a kósza árnyéknak, és inkább alvást szimuláltak, ha az őszi gally megzördült a közelükben. Talán Ilona is látta - ugyanezért levelet írt egy távoli rokonának, aki nagy eszéről volt nevezetes, hogy néhány napot szenteljen annak, hogy házát a kísértettől megszabadítsa. A távoli rokon megérkezett és körülnézett:

- A ház meglehetős magányos helyen áll, a legközelebbi szomszédok is puskalövésnyire laknak, de majd megpróbálunk valamit - mond a távoli rokon, amikor szemügyre vette a kertben a helyéből kidöntött márványkövet, mintha azt erőszakosan felfordították volna.

A távoli rokont Garibaldinak hívták, mert abból az időből való volt őkelme, amikor a magyarok az olasz szabadsághős tiszteletére Garibaldinak kereszteltették a fiaikat. Neve megfelelt a távoli rokon egyéniségének. Bátor ember volt; körülbelül azok közül való, akiknek senki se hiszi el első hallásra, hogy már elmúltak hatvanesztendősek, valamely hivatalos bizonyítványt kell állandóan maguknál hordani. Garibaldi jókötésű, búzászsák forma ember volt, aki talán még egyetlenszer sem meresztette ki éjszaka a szemét álmatlanság vagy más efféle betegség miatt. Bölcsen, nyugodtan, sőt cinikusan fogta fel az életet, és annyi mindenféle tudománya volt, hogy látogatásával bármely úriháznak csak hasznára lehetett.

Értette a valódi Motesiczky-féle sonkapác elkészítésének titkát, de tudott orvosságot a szemölcsök ellen is. Felismerte a hamisított sáfrányt és paprikát, a szemüvege tisztán tartásához egy csomag cigarettapapirost hordott a mellényzsebében, mindenféle színű görögtüzeket tudott készíteni, ha tűzijátékos majálisra készülődtek a háznál (rózsaszínű görögtüzének híre volt), szere volt a tyúkszem ellen, javaslata az új cipő nyikorgásának megszüntetésére (esténkint olajjal kellett bekenni a talpakat), és a nehezen járó üvegdugót könnyedén kiszedte a palack nyakából. Csodálatos lett volna, ha Garibaldinak ennyi tudománya mellett ne lett volna valamely szere a kísértetjárás ellen is.

- Elsősorban jó erős borecetet kell elhelyezni azokba a palackokba, amelyekben eddig a bort tartogattad, Ilona - mondta Garibaldi. - Az ecetágyat majd magam csinálom meg az ecethez, mert birtokában vagyok egy jó angol receptnek.

Többet (látszólagosan) nem törődött Garibaldi a kísértettel, amely valójában megjuhászodott azóta, amióta a távoli rokon felütötte sátorfáját. Az udvaron gyakran tisztogatott puskacsövet a maga módszerével, majd szemügyre vette a ház berendezését, és a régi bútorok fényesítésére utasítást adott. Villanyos csengőt vezetett be a szobákba, és kapadohányból, szivarvégekből féregirtószert készített. Megkénezte a diókat, hogy héjukban is friss színűek maradjanak, miközben a padlás gyékényein elhelyezik azokat. Elővette a régi családi fényképeket, és ráírta a maga szerkesztette tintával minden fénykép ábrázoltjának a nevét. Ilyenformán előkerültek P. Elemér régi fotográfiái is, amelyekre a név után egy keresztet rajzolt Garibaldi, az elhalálozási esztendőt pedig 19...-ik évben állapította meg.

Majd úgynevezett elpusztíthatatlan zsinegeket készített (enyvből és cserfából), mintha valakit megkötözni akarna, hogy az többé ne szabadulhasson kötelékeiből, és a homokdombon fénylő vizes mosdótálat helyezett el, amelyben a házitücsköket összefogdosta. A kísértet - ha ugyan volt ilyen valójában a háznál - mindezekből a készületekből bölcsen megítélhette, hogy a tücskök után előbb-utóbb reá is sor kerül, mert hiszen előzőleg már a svábbogarakat is kiirtotta a házból Garibaldi.

Az őszidő látszólagosan a kísértetnek kedvezett, enyhe nappalok után lármás, dörömböző, sikongató éjszakák következtek, amelyek megsarkantyúzták a háztetőket, lábat adtak a falhoz támasztott lajtorjának, táncra perdítették a kútostort. Gyakran csak a lappangó szelet foghatta el Garibaldi a kémény mögött, ahol a kísértetet meglepni akarta. A nyugtalankodó diókban egeret foghatott, amikor azok csörömpölni kezdtek a padláson. A pincebeli üres hordókat hiába kezelte a maga receptje szerint (előbb éles kefével a penész miatt, aztán kénsavval), a hordók akkor is gurultak, amikor már a forró vizet is kiöntötték belőlük.

- Ha valóban P. Elemér maga volna a kísértet - mond egyszer Garibaldi, amikor családi tanácsot tartottak a függőlámpa alatt, amikor az „özvegyasszony” nagykendőjében önkéntelenül is a kályha mellé ült, holott a fűtés idejétől még messzire voltak. - Ha valóban P. Elemér volna - suttogta Garibaldi, mintha attól félne, hogy kihallgatják a szavait -, akkor egyetlen és utolsó orvosságot tudok ellene. A becsületérzésére kell hivatkozni.

- A becsületérzésére? - ismételte az elbetegesedő „özvegyasszony”, aki akkoriban már minden savanyúvizet végigpróbált a sztojkaitól kezdve a bikszádiig, haja mégis őszülni kezdett, bár maga készítette friss dióhéjból a hajfestő szerét.

- Becsületérzés nagyon sok volt szegény Elemérben, hiszen voltaképpen ezért távozott el búcsú nélkül a házból. Érzékeny ember volt: látható azokból a búskomoly dalokból, amelyeket még manapság is az ő dalainak mondanak, amikor valahol a cigány rájuk zendít.

(Az „özvegy” eltakarta arcát.) Senki se mondhatja, hogy nem volt büszke ember. A büszkesége volt oka mindennek, ami történt. Eltűnésének.

Garibaldi az asztalfőn ült, és figyelmesen hallgatott. Nagy varjúszárnyak kerekedtek a homlokán, amint gondolkozott. A szobában lévők (az özvegy és férje s egy Lauzsányi nevű szomszédbirtokos) valamennyien haragudtak a köszvényre, amely miatt Garibaldinak néha meg kellett csapkodnia a térdkalácsát, mert ilyenkor a tanácskozás önmagától félbeszakadt.

- Fel kell rázni magamat, mint a rózsavizet - mondogatta bocsánatkérőleg Garibaldi. - Olyan ez a kísértethistória, mint a folt a ruhán. El kell távolítani, mint a pecsétviasz foltját, pálinkás vattát nyomkodunk régi tallérral a foltra, és az elmosódik a ruhában. Azért mondom, hogy ez a folt pecsétviaszfolt, mert éppen pecsétviaszról, okmányról van szó, amellyel a foltot eltávolíthatjuk.

Garibaldi szavaira még a szomszéd Lauzsányi sem tudott felelni, mert nem értette meg mindjárt a képletes szavakat.

- Ha gavallér ember volt P. Elemér, akkor segíteni fogok - mond éjfél felé Garibaldi, amikor szokás szerint elindult körsétájára, bejárván a házat, hogy szemtől szembe találkozzon a kísértettel.

Még nem következett be teljesen az a nagy téli idő, amikor mindenki otthon marad, mert amúgy sem lehet utazni, amikor Garibaldi bevégezte dolgát P. Elemér egykori kúriájában. Ez pedig úgy történt, hogy őszi vásár idején megjelent Garibaldi a közeli városkában, Ny.-ben és napokig, amíg a vásár tartott, barátkozott, mulatott, kártyázott, dalolt olyan úriemberekkel együtt, akik hajdanában P. Elemér barátai voltak. Igaz, hogy ezek az urak már csak nagyvásárkor vették elő régi szokásaikat, mert meggyöngült a mellük, hogy régi erkölcseiket folytassák, de Garibaldi mégis összeszedett belőlük egy bokrétára valót. Három olyan úriembert, aki alkalmatos egy becsületbíróság megalakulásához. Ny. város mindig híres volt arról, hogy benne lovagias érzelmű, becsületügyekkel komolyan törődő és a kódexekkel ismerős úriemberek laknak. Nem volt nehéz tehát a becsületügyi bíróságot összeállítani, amelynek az elnökségét Strom N. János, egy régi világbeli huszárkapitány volt szíves elvállalni. A becsületbírák pedig ismert, komoly úriemberek, akiknek igazmondásához nem férhet szó.

- Uraim - beszélt Garibaldi a becsületbíróság előtt -, egy holt úriember becsületének rehabilitálásáról van szó. - S előadta, hogy tíz és egynéhány év előtt eltűnt és mindenfélével gyanúsított P. Elemér becsületéről van szó. Azt kell helyreállítani most a becsületbíróságnak.

A Hattyúban, amelynek külön szobájában a becsületbíróság ítélkezett: senkinek se volt kifogása a holtnak mondott P. Elemér rehabilitálása ellen. Csak az egyik becsületbíró, bizonyos Motesiczky vétette fel a jegyzőkönyvbe azt a különösen hangzó passzust, amelyen aztán később sokat törték a fejüket a be nem avatottak.

„P. Elemér valóban úriember volt. Úriember nem tér vissza a másvilágról.”

Így hangzott el ez a különös passzus, amely a mi olvasóink előtt bizonyára nem marad érthetetlenül. A becsületbírák a pecsétgyűrűjüket rányomták a jegyzőkönyvre, amelyet Garibaldi megnyugodva dugott zsebébe.

Milyen úton-módon kézbesítette Garibaldi a becsületbíróság jegyzőkönyvét a holtnak vélt P. Elemérnek, az állítólagos kísértetnek? Ez az ő titka maradt. Csak annyi bizonyos, hogy a régi kúriában többé senki sem látta, nem hallotta a kísértetet. Az ablakokat, ezeket a gonosz élőlényeket, az ajtókat, ellenségeinket nem csapkodta a szél.

(1928)

A zsoké és az ördög

Akkoriban történt ez, mikor minden emberi számítást keresztülhúzva: harmadszor nyerte meg Pipik, a hírneves zsoké a Royal-díjat - háromszor, mindig ugyanazzal a versenylóval, hogy az embereknek kidagadt a szemük a csodálkozástól. (Az „ember” alatt e beszély folyamán mindig a lóval, a lóversenyekkel foglalkozó urakat, lovasokat, pincéreket és cigányokat kell érteni.)

Pipik a győzedelem után való estén jelentkezett a szürke szakállú grófnál, a ló gazdájánál, a Casino előcsarnokában. A hidegvérű gróf annyira bizonyos volt lova győzelmében, hogy ezen a délutánon még a versenytérre se ment ki, hogy megmutassa nagy szakállát az embereknek.

- Jól viselted magad, Pipik - mond a gróf, és kezet nyújtott a zsokénak, harmadszor életében, a harmadik Royal-díj alkalmából.

Pipik tudta, hogy ezzel vége van a kihallgatásnak, a győzelem anyagi részét majd elintézi az istállóvezető. Komoly, konok, zárkózott, hallgatag ember volt Pipik. Nem sokat felelgetett tehát a pincéreknek, akik körülötte jártak-keltek, mert éppen ebédhez terítettek. Vállat vonva felelt a cigányoknak, akik hangszereikkel már megérkeztek, és az esti muzsikáláshoz készülődtek. Csupán a piros nadrágos hajdúval állott szóba a Casino kapujában.

- Megnyertem a versenyt, mert amúgy is az a szándékom, hogy elköltözöm Magyarországból, mielőtt a cimborák bosszúból a korláthoz szorítanának.

Pipik elvégezvén dolgát a Casinóban: szokásos kiskorcsmájába ment, amely korcsmát azért kedvelte, mert nem jártak bele olyan emberek, akik a lóversenyhez konyítottak volna. Budán volt ez a korcsma, polgári bormérés, ahol voltaképpen azt sem tudták, hogy ki az a borotvált képű ember, aki hében-korban a korcsmában megfordult. (A zsoké ugyanis azt hitte, hogy nem ismerik.) Pipik itt megitta szokásos borporcióját, zártan, lekonyított fejjel, néha csaknem egyliternyi bort, amelyet elegendőnek tartott szervezete karbantartásához. Senkivel se váltott szót. A szomszéd asztalnál arról beszélgettek, hogy maholnap eltűnik Budának ez a része, lebontják a házakat. Különösen egy vörös orrú ember, aki gyakran volt részeg: panaszkodott, hogy mi lesz a világból, ha már ezek a régi házak is eltűnnek, amelyek annyi nemzedéket láttak felnövekedni. Ez a vörösorrú mindig csak szavalt, mintha a városrész minden grundja az ő fejét búsítaná. És mikor a vörösorrú mellől elszökdösött a társasága (persze ez nem ment simán, mert sok kérés, könyörgés hangzott el, hogy maradjanak még együtt), a vörösorrú egy bátor gesztussal áttelepedett a zsoké asztalához. „Átment” poharával, mint olyan ember, akit szemtelenné tesz a bor. Pipik csak pislogott a kalapja karimája alól. Vajon mit akar ez a vörösorrú? Az pedig úgy tett, mintha észre sem venné Pipiket, hanem hátat fordított neki, és egy másik asztalhoz beszélt, ahol még ült néhány vendég. Ide küldte szónoklatait a városnegyed pusztulásáról.

- Mi az, uracskám, nem tetszik? - kérdezte a vörösorrú hirtelen, Pipik felé fordulva, mintha az mondott volna valamit.

A zsoké vállat vont, nem szerette a kötekedést. Felállott az asztaltól, fizetett, megjegyzést nem tett. A vörösorrút ez még jobban bőszítette, és olyan lármát csapott, mintha Pipik után akarna rohanni.

Egy másik korcsmába ment be a zsoké, miután ott előbb óvatosan körülnézett. Falból kinőtt polgárok üldögéltek ott, akik talán évek óta nem jártak Pesten. De egy házmester külsejű ember, aki csak amúgy papucsban jött elő valahonnan a környékről, belépett az ajtón, és Pipikre mutatott:

- Itt van az a fickó, aki a Békában megsértette az egész társaságot!

Pipiknek megint csak tovább kellett menni, mert most már többen is figyelni kezdték. Mind mordabbul, mind kókadtabban, hogy sehol se engedik meginni a maga borát. Kegyetlen arccal nyitott be tehát egy korcsmába, ahol körül sem nézve, a mérőasztalnál megállott, és bort kért.

- Itt nem lehet ám verekedni - mond most valaki a háta mögött, aki valamiképpen, valahogyan idáig követte, és a zsoké kalapjára ütött. Pipik hátranézett. Egy csúnya, kis suszterforma állott a háta mögött. Még a szeme is csirizes volt. - Ez a híres lócsaló.

És mindenfelől dühös, kaján, irigy arcok fordultak Pipik felé aznap este, amikor a Royal-díjat harmadszor is megnyerte.

Pipik nyelt egyet, és hamarosan eltávozott. Egy jámbor korcsmácskába ment be, ahol legfeljebb a makk disznót ismerik a nagyvilág látványosságaiból. Kis zug volt ez a korcsmácska a hegyoldalban. No, ide ugyan éppen jókor érkezett meg Pipik, a győzedelmes zsoké. A korcsmárosné éppen az urát verte, mert az délután kiszökött a lóversenyre.

- Itt van az a híres, aki miatt a pénzemet elvesztettem - ordított a nyúzott korcsmáros, amikor Pipiket megpillantotta. És ezzel asszonyostól együtt Pipiknek fordult. A zsoké csak nagy üggyel-bajjal menekedett a feldühödött házaspár elől. Egy széket dobott a háta mögé.

De most már valóban menekülnie kellett ebből az álmodozónak látszó városrészből. Sietős, kopogó léptekkel fordult be mindenféle kis utcákba, ahol az ablakok és ajtók holtaknak látszottak mindaddig, amíg Pipik be nem tette a lábát az utcába. De egyszerre megelevenedtek még a kamrák és egyéb helyiségek ablakocskái is, amint mindenféle szemetet szórtak ki a menekedő zsoké nyakába. A néma ajtók felpattantak, és átkokat kiáltottak. A pinceműhelyből iparosok futamodtak elő, akik abbahagyták kalapálásaikat, amikor a híres zsokét futamodni látták. Minden és mindenki őt, a Royal-díj nyerőjét szidta itt, mintha az egész városrészt boldogtalanná tette volna.

- A legnagyobb csaló Magyarországon - üvöltött Pipik nyomában egy hentesmester, aki boltjából futamodott ki.

- Ó, bár elvinne az ördög! - sóhajtotta futamodás közben Pipik.

Az ördögöt éppen jókor hívta. Ott állott az egy kerítésnek vetve hátát, mintha részegségében nem tudna továbbmenni. Hirtelen megkapta a zsoké gallérját, és a földhöz vágta.

- Te mertél túljárni az én eszemen? - toporzékolt az ördög.

Mert hiszen ő is lóversenyjátékos.

(1928)

Cornélia emléktárgyai

A világszép Bágyi Cornélia, az egykori színésznő, ötvenesztendős születésnapját tartotta, a mulatság hevében felugrott a vacsorázóasztal tetejére, lerúgta az edényeket, és csárdást táncolt az asztal közepén - olyan rezgő, kiteremtettézett csárdást, amely az ő ifjúkorában volt divatos.

- Megüti a guta, Duda - könyörgött Ilics Iván őszinte kétségbeeséssel, és valóban összekulcsolt kezekkel úrnőjének.

Bágyi Cornélia azonban ráripakodott udvarmesterére:

- Fogja be a száját, vén gazember. Már ezt a kis mulatságot is irigyli tőlem? - És tovább járta a táncot, az asztal tetején, közben-közben ügyesen lehajolt, és a levesestálat vagy egy épen maradt tányért vágott a cigánybanda közé, amíg a cimbalmos hátára kapta hangszerét, és jónak látta a menekülést.

- Madame Louise - kiáltotta most az udvarmester egy folyosói oszlop mögé rejtőzve -, ön elfelejti, hogy ma estére még vendégeket is vár!

Mikor a cigányok már lőtávolon kívül voltak a fedett folyosó sarkában, és a muzsikálást abbahagyták, akkor enyhült meg Bágyi Cornélia vad, önfeledt tánca. A homlokára szorította a két kezét, és nagyot kiáltott.

- Így táncoltam tizenöt éves koromban az első vőlegényem, a dragonyos főhadnagy idején, és így táncolok most, az utolsó vőlegényem, Rezeda Kázmér hírlapíró idején. Max is él, Rezeda hírlapíró is él. Mért ne táncoltam volna? Nyújtsa a kezét, vén bitang, hogy innen lemászhassak.

Az ilyenformán megtisztelt udvarmester sokkal kisebb termetű férfiú volt, hogy Bágyi Cornéliát az asztal tetején elérhette volna, ezért különböző székeket rakott ismét az asztal köré, amely székeket a folyosó végéből vagy a kertből kellett visszahozni, ahová Bágyi Cornélia jókedvében eldobálta őket.

- No, hallja, a macskámat se bíznám magára, Ilics Iván - mond a ház úrnője, amikor megtermetten, csaknem mázsányi súlyával óvatosan lemászott a diófa asztalról, ahová pedig egyetlen ugrással szökött fel az imént, amikor erre szíve jelt adott.

- Max hajdanában az ölében szöktetett meg ebből a házból, és csak a falu végén kaptunk lovat és szekeret. Az ablakból ugrottam ki kedvéért. És Rezeda Kázmér is a levegőbe emelt a minap Hűvösvölgyben, hogy megmutassa erejét. De maga csak közönséges kenyérpusztító ennél a háznál, haszontalan fickó, aki legfeljebb kémkedésre használható.

- Amit maga legjobban szeret, Méregduda - felelt az udvarmester, amikor végre biztonságban látta úrnőjét a folyosó kőkockáin.

Bágyi Cornélia egy nagy terjedelmű férfias zsebkendőt vett elő fehér pongyolája zsebéből, és azzal törölgette verejtékező arcát. Hangosan, férfiasan kifújta az orrát, és loppal törölgette meg könnyező szemét.

- Eh, milyen idealista vagyok néha - mondta bosszúsan. - Elfelejtettem, hogy az emberek mind megöregedtek, megnyiszlettek, megváltoztak körülöttem, csupán én maradtam meg fiatalnak a sors különös kedvezéséből. Fiatal vagyok ma is, mint akár tizenöt éves koromban. Én nem szégyellem bevallani, hogy ma van az ötvenedik születésnapom.

- Bizonyos? - kérdezte az udvarmester némi tréfás gyanakvással. - Az én nagybácsikám, aki főtisztelendő szerb esperes Kulán, azt szokta mondani, hogy a tavasznak addig nem kell hinni, amíg téli cinkék csipegnek a ház körül, és az asszonynak sem addig, amíg a kocsiúton által tud menni.

- Talán magának hazudnék? - kiáltott fel a hatalmas termetű asszonypéldány, királyné büszkeségű Bágyi Cornélia, és tetőtől talpig végigmérte Ilics Ivánt, aki körülbelül két évtizede talált elfoglaltságot körülötte. (Ilics Iván, ha idegenek között lerészegedett, néha olyanforma célzásokat tett, hogy volt olyan idő, amikor Bágyi Cornélia, különösen szerelmi csalódásai idején: dühében férjhez akart menni hozzá, de ő óvatos volt, mint akár az a bizonyos Max, a német katonatiszt, aki a leghívogatóbb levelekre sem hagyta el Linzet, ahol csekélyke nyugdíjából éldegélt, de harminc éven át mindennap levelet váltott Bágyi Cornéliával.)

Mi lett volna Ilics Ivánból, ha egyszer megbolondul, és feleségül veszi Cornéliát? Legalábbis állását veszítette volna. Így, mostani állapotában nyugodtan dörzsölheti a kezét a jövő-menő kérőkön, az időnként felbukkanó halálos szerelmeken, amikor Ilics Iván legalább fel volt mentve a szolgálat alól, és gondtalanul látogathatta kedvenc budai korcsmáit. Az úrnő otthon a boldog szerelemnek élt, vagy a még terhesebb boldogtalan szerelemben laborált - Ilics Iván, az udvarmester, annyi fokhagymát és vöröshagymát ehetett Budán, hogy leheletével végigbűzölhette az összes utcákat, amelyekben megfordult.

- Ma, január 25-én, Pál fordulása napján vagyok ötvenesztendős, gondolhat ezenkívül magában mindent, amit akar, kedves barátom - szólt Bágyi Cornélia, és most már kissé megszeppenve nézte, hogy voltaképpen mennyi kárt is csinált magának hirtelen jött jókedvében.

Takarékos asszony volt, és becéző szóval illette az összetört ibrikeket, amelyeket darabokra törten emelt fel a kőkockákról.

- Valamikor, amikor az emberek még megbecsülték a holmijukat, volt Pesten egy híres porcelánragasztó, aki szinte észrevétlenül tudta megragasztani a különböző tárgyakat. Maxnak egyszer eltörött a tajték szivarszívó szipkája. Elküldte nekem Pestre, és én megragasztattam. Holnap Pestre megy, Ilics Iván és kinyomozza, hogy él-e még valahol az a híres ragasztó. Kár volna ezért az ibrikért. Ebből ivott nálam kávét a velszi herceg, amikor Pesten járt... Maga meg disznóhajcsár volt valahol Szerbiában.

Most a levesestál épen maradt darabjait szedte fel Bágyi Cornélia a földről, és olyanformán forgatta kezében, mint valami beteg gyermeket. A levesestál oldalára finom festményben vadmadarak voltak pingálva.

- Ebben a tálban főzettem Obrenovics Milánnak, a szerbek exkirályának feketekávét, mert néha húsz csészével is megivott egy délután, mikor meglátogatott. Mindig egy aranyat tett a csészébe, amikor annak tartalmát felhörpintette. Maga még akkor talán nem is volt szerb, hanem csak afféle bunyevác, amikor ilyen gavallér királyuk volt a szerbeknek.

Majd egy ezüstdaru formájú gyümölcstartó elgörbülésén kesergett.

- Ki is szedtem volna szálanként a szakállát, ha ez a legkedvesebb emléktárgyam végképpen tönkrement volna a maga bőszítő magaviselete miatt. Tudja-e, pupák, kitől kaptam én ezt az emléket? A királyok királyától, a perzsa sahtól, aki Pesten jártában engem is meglátogatott - délutánonként, mintha én tudtam volna egyedül perzsául az egész városban. Végül nagyon féltékeny lett őfelsége, mert néha bizony gavallérokat is talált a szalonomban. Egyszer úgy megdühödött valamely magyar íróra, hogy perzsa szokás szerint nyomban halálra ítélte, és megparancsolta a hadsegédének, egy félelmetes külsejű kánnak, hogy ott, a helyszínen, nyomban üsse le kardjával a kis Dugó író fejét. A hadsegéd ki is vonta szablyáját, mi, többiek,

alig tudtuk megértetni őfelségével, hogy Európában vagyunk, ahol nem giltek a perzsa törvények. A sah erre megharagudott, és elutazott a városból. Ígérje meg, Ilics Iván, hogy többé nem bőszít fel. Mert istókuccse, egyszer beverem azt a sündisznó fejét.

- Duda, Méregduda - felelt sündörögve, gurgulázva az udvarmester, mert hiszen jól ismerte ő azt az asszonyságot, akinek két évtized óta szolgálatában állott.

Bágyi Cornélia a sok hajoldozástól valóban hamarosan derékfájást kapott, és kimerülten dőlt le egy karosszékbe.

- Hiába, rossz a szívem, mióta belelőttem - nyögte. - Istenem, milyen meggondolatlan is vagyok néha. Most meg a magam drága edényeit pusztítom. Ahelyett hogy Ilics Ivánnak verném be a fejét! Gazember! Szedje össze a törött edényt. De vigyázzon rá, mint a két szemére, mert amelyiket lehet: összeragasztjuk.

Ilics azonban a régi cseléd szemtelenségével vállat vont.

- Én nem vagyok házmester, nem értek a sepregetéshez. Van itt, a tót P.-ben éppen elég cselédje a Madame-nak, hogy velük végeztessen ilyen munkát. Itt vannak a kedvelt uradalmi személyek, a Nyanyák, a Brenyulák, akik mind olyan nagy urak, hogy csak vezetéknevük van. Ezeknek áll a p.-i uradalom, ezeknek áll a szabadlopás, ezeké minden a Madame gazdasági jövedelméből. Bezzeg, ha én Pesten a cukortartóból kicsenek néhány kockacukrot, hogy az utcán kiskutyákat csalogassak magamhoz: nyomban tolvaj, gazember vagyok, aki előbb vagy utóbb koldusbotra fogja juttatni a Madame-ot. Sepergesse össze a ringy-rongy cserepet Nyanya, azért van a háznál.

Így szólt Ilics Iván, a hósipkába dugván kerek koponyáját, és elment egyet sétálni, mert vacsora előtt ezt megszokta.

- Holnap lesz a napja, hogy kidobom - kiáltott a távozó udvarmester után Bágyi Cornélia.

Ámde az udvarmester még erre sem mozdította meg a füle botját. Úgy látszik, már sokat hallotta ezt. Csak egy nagyot krákogott, amikor a szabadba lépett, mintha valami nagyon rossz levegőjű helyről jött volna.

Bágyi Cornélia udvarházán a kapu felett nemesi címer volt kőből faragottan. Ilics Iván, ahányszor a címer alatt elment, mindig megcsóválta a fejét. - Vajon honnan szerezte ezt a címert őnagysága? Talán a Kék Macskában, ahol fiatal korában kánkánt táncolt? - kérdezte magában az udvarmester. Ámbátor szép egy ház volt az P.-ben, amelyet más is megirigyelhetett volna, nemcsak az epés udvarmester. Régi ház volt, amelyet renováltak. A háztetője még náddal fedett, de az ablakai tágas tükrök, amelyekre sehogy sem illettek a vaskosarak. Hat ablaka volt a háznak, az ablakok büszkén néztek a Pest környéki kis tót községre. A korcsma még messzire volt innen, mert Bágyi Cornélia nem szerette a korcsmai zajt. Ilics Ivánnak tehát rövid lábait ki kellett nyújtania, hogy idejében megérkezzen a korcsmába.

- Az ördög vigyen el minden udvarmestert a világon. Ma aztán Isten igazában meggyötört az úrnőm - mond Ilics Iván a korcsmába belépve, és harsogva, krákogva nyúlt megszokott pálinkáspohara után, amely abban különbözött a többi pálinkáspoharaktól, hogy valamivel nagyobb volt náluk. Úriember nem ihat olyan pohárból, amilyenből jövő-menő fuvarosok vagy parasztok löttyintenek a bajszuk alá.

- Tetszik talán várni valakit a vonattal? - kérdezte a hiúzszemű falusi korcsmáros.

- Várni várnék - felelt Bágyi Cornélia udvarmestere. - Azt hiszem, vendégeink jönnek vacsorára a fővárosból, mert az úrnőm azt találta ki, hogy ma van a születésnapja. Habár ezek a mi vendégeink rendszerint olyan furcsa uraságok szoktak lenni, hogy nem utaznak rendes

ember módjára vonattal, hanem kocsival vagy szánon. Én bizony nem tudom felfogni, hogy micsoda különcködés van abban, hogy valaki a fűtött vonat helyett például szánkón teszi meg az utat a fővárostól idáig.

- Talán a jó appetitus végett! - mond a falusi bormérő, aki pesti származású ember volt, sok mindenhez értett, csak ahhoz nem, hogyan szerezhetné vissza italmérési engedélyét Pesten, amelyet valamely „félreértés" folytán elvettek tőle a finánccok.

- Az étvágyat gondolja, Svarc úr? - kérdezte az udvarmester. - A mi vendégeinknek olyan étvágyuk szokott lenni, hogy mindegyik megenne talán egy ökröt is egy ültében. Ezek az úgynevezett vendégek úgy esznek, mintha napokig koplalnának egy-egy vacsorájuk előtt. Svarc úr, szomszéd úr, én mindig rosszul leszek, amikor a mi vendégeinket enni látom. Adjon még abból a gyomorerősítőből.

Éppen ideje volt, mert messziről, a téli alkonyatban régimódi hosszadalmassággal fütyült a vegyesvonat, amely P.-be járni szokott. Némi mozgolódás keletkezett az egyébként elátkozott csendességű, kis pályaudvar körül: vajon mely unt gondolatokat, nyűtt tennivalókat vagy esetleg csengős álmokat hagyott abba a főnök, amikor állomása elé a vegyesvonat megérkezett, utasokat, híreket, hangulatokat hozván a messzi nagyvilágból, ahová a p.-i állomás főnöke sohase juthat el? Komor képű kereskedők, még elszántabb kofák szálltak le a vonatról többnyire üres batyuikkal, amelyeket újonnan megtöltve visznek vissza megint a hajnali vonattal a fővárosba. Jönnek és mennek, ezzel telik el az életük, és még egyik se mondta magát szerencsétlennek. Csak a kényeskedő Ilics Iván gondolta, hogy a kofa-asszonyoknak még mindig vermelt sárgarépaszaguk van, holott a sárgarépájukat már eladták a pesti piacon. A Pestről jött kereskedőkre azonban bizonyos tisztelettel nézett. Ezeknek a férfiaknak módjukban volt frissen csapolt sört inniuk a Keleti pályaudvar körül valamely serházban... Ilics Iván igen nagyra becsülte a csapolt sört.

Egy kéz nehezedett most Ilics Iván vállára, mint a történetelőadók mondogatni szokták; Bágyi Cornélia jelenlegi vőlegénye.

Rezeda Kázmér úr volt ennek a bizonyos kéznek a tulajdonosa. Magas termetű férfiú, pontosan 184 centiméter (mellbőség 110 centiméter). Elég urasan volt öltözve, habár az igazi urak mégiscsak másképpen öltözködnek, pláne, ha téli időben vidéki kirándulást tesznek. Kissé diákos, kissé züllött volt Rezeda úr, bár ruhakelméje elég jó szövetből varrottnak látszott. (Ilics Iván tudta, hogy a kelmét Bágyi Cornélia ajándékozta Rezeda úrnak, akinek voltak mindenféle férfikelméi is pesti palotájában, mint afféle takarékos asszonysághoz illik. De Rezeda úr kisvárosi szabóval varratta meg ruháját, mert erszénye nem bírta volna el a nagy szabóművészeket.)

- Talán nem is tudtad, hogy én is szerepelek a meghívottak között? - kérdezte Rezeda úr, miután Ilics Iván szinte hátrahökkent, amikor régi barátját, Cornélia jelenlegi vőlegényét, megpillantotta a vasúti társaságban.

- Igen... Azazhogy nem tudtam, mert Cornélia levelezéseit mindig maga szokta elintézni. Gyanakvó, szerfelett gyanakvó... De hát hiszen ismered őnagyságát - mondta félbizalmassággal az udvarmester, mert még mindig nem volt tisztában a következményekkel, amelyek abban az esetben érhetnék őt, ha Rezeda Kázmér meghívás nélkül érkezik vala P.-be.

Rezeda úr fölényesen kezelte barátját:

- Tudod, Jócó, hogy nem szoktam illetlen dolgokat elkövetni, kivéve talán azt az egy esetet, amikor a budai Duna-parton, ott, a szálloda előtt kissé megúsztattalak a Dunában. Árulkodtál rám, és még akkoriban nem tudtam elviselni az ilyesmit.

Az udvarmester úgy tett, mintha nem is hallaná a vőlegény megjegyzését; csak csendesen bólingatott:

- Tudom, hogy választékos modorodnak köszönhető, hogy a hölgyvilágban annyi sikered van. Minden bolond asszony hozzád szeretne férjhez menni. Vannak ilyen szerencsés fickók a világon. Ámbátor én nem irigylek senkit. Nem irigylem se a nyakkendődet, amelyet erre az alkalomra kötöttél fel; nem irigylem azonban a fogadtatást sem, amelyben részed lehet, pláne ha meghívás nélkül érkeztél. Ördögi kedvében van ma Cornéliánk.

Így szólott az udvarmester, és levette fejéről nagy keménykalapját. Rövidre nyírt, hajzatos fején valóban olyan sérülések mutatkoztak, amelyek legalábbis arra engedtek következtetni, hogy Ilics Iván valamely korcsmahelyiségben olyan dologba avatkozott, amihez voltaképpen semmi köze se volt... De az udvarmester magyarázott is:

A jobb fülére mutatott. - Ez a levesestál emléke, amely levesestálat az egykori színésznőnek Milán király ajándékozott.

- Hm - kiáltott fel vidáman az érkezett vőlegény. - Remélem, hogy a levesestál legalább épségben maradt.

- Nem. És éppen ez a baj - felelt savanyúan Ilics Iván.

Most a feje búbján levő daganatra hívta fel a vőlegény figyelmét:

- Ez a kis gömböcske, Max, az egykori főhadnagy tajtékszipkájának az emléke. Nem is tudtam eddig, hogy a főhadnagyok ilyen vastag szipkából szivaroznak.

Rezeda Kázmér még mindig fölényesen nevetett:

- Én nem félek a tajtékpipától sem.

Ilics Iván most a nyakán levő sebre figyelmeztette az elbizakodott fiatalembert:

- Ezt a sebecskét pedig csak azért kaptam, mert a perzsa sah egyszer Pesten járt, és eszébe jutott egy ezüstdaruval megajándékozni a művésznőt. Így csinálnak bajt a fejedelmek a szegény embereknek. Ámde figyelmeztetlek, hogy őnagyságának még annyi mindenféle emléktárgya van a különböző királyoktól, hercegektől, színigazgatóktól, jubileumokból, hogy még nagyon sokáig kedvére elmulathat, amikor dühbe jön az idő múlandósága miatt egyik-másik születésnapján.

- Ki kellene mosni ezt a karcolást - mond most némi gondolkozás után Bágyi Cornélia vőlegénye.

- Éppen ezért irányítom lépteimet a helybeli korcsma irányába - felelt most Ilics Iván, és kezével a gyaluforgács felé mutatott.

A vőlegény még darab ideig habozott. Utóvégre nem azért tette meg a nagy utat a fővárostól idáig, hogy a helybeli vendéglőssel megismerkedjék. Ilics Iván azonban most megszólalt:

- Vannak még őnagyságának más emléktárgyai is. Így például láttam egy ruhakosarat, színültig megtöltve iratokkal, amelyeket őnagysága ma, születésnapján felolvasni akar. Csupa szerelmes levél, vers, színházi kritika és miegymás. Már javában elő van készítve minden a felolvasáshoz. Meg kell tudni mindenkinek, hogy ki és mi volt ő fiatal korában.

- Merre van az a korcsma, amelyről beszéltél? - kérdezte Ilics Ivánt az imént érkezett vőlegény.

(1928)

A Próféta utca

- Az utcák között éppen olyan különbségek vannak, mint az emberek között. Vannak szerencsés, ám vannak szerencsétlen utcák is, amelyeken végigmenni ugyanolyan veszedelmes, mint akár holdfényben a háztető gerincén sétálni. Én például mindig nagyon csodálkoztam magamban, amikor ép bőrrel kerültem ki a Próféta utcából - mond egy úriember (a „Péntek" asztaltársaságnál).

Az úriember, aki beszédét ilyenformán kezdte, határozottan megbízható egyéniségnek látszott. Arca komoly volt, mint egy bulldogé, amelyet öregségére a napfényes ablakba helyeznek sütkérezés szempontjából, természetesen valamely mellékutcában. Nyugalomba vonult kereskedő volt, amilyenek még találhatók voltak a régi Pesten. Évjáradéka és pontos jövedelme volt. Az üzleti dolgokkal legfeljebb annyiban foglalkozott, hogy olykor, mély elgondolkozások után: hirtelen feleszmélt, és hangosan megdicsérte magát, hogy milyen kedvező időben vonult vissza a kereskedelmi pályáról. Tejkereskedő volt, és történetünk idejében a tejkereskedelemből már nem lehetett házakat építeni Pesten.

Ámde ha szemügyre vesszük a bulldogképű úriember csuklóján zörgő karperecet, amelyen különböző zsuzsuk, emléktárgyak, haszontalannak látszó holmicskák csörgedeztek, ha az úriember erre jelt adott kezével; ha szemügyre vesszük régi divatú, fehér mellényéből kicsüngő, rövid, úgynevezett tiszti óraláncát, amelynek végén ugyancsak különböző emléktárgyak fityegtek, mintha a „Péntek" asztaltársaság tagja, Tey úr voltaképpen csak ezeknek a tárgyacskáknak a gyűjtésével foglalkozott volna világéletében: akkor eszünkbe kellett jutni, hogy nem mindennapi nyugalomba vonult tejkereskedővel állunk (vagy ülünk) szemközt. Az üvegecskébe préselt, négylevelű lóherén kívül volt a fehér mellény tájékán Szentgyörgy-tallér, kis aranymedve, kutya és macska, aranyozott szeg, aranyba foglalt varrótű, horgony és mágnes, rubinszemű rókafej, keresztecske, kerekecske, arany cukorsüvegecske, apró korsócska, amelyből még a viharharmatot se lehetne meginni. Volt az emléktárgyak között egy gyufaskatulya nagyságú ezüstdobozka is, amelyben bizonyosan valamely rejtelmes dolgot őrizgetett Tey úr, és a dobozt majd csak halála után nyitja ki egy kéz, amelynek sejtelme sincs a titkos dologról: arcképről, hajszálról vagy fogról, amilyen dolgokat kis aranyszelencében a másvilágig őrizgetni szokás.

Persze, a karneol kőből való pecsétgyűrű sem hiányzott az óralánc csecsebecsései közül; ámde régimódi, gót betűk voltak a kőbe vésve, amely betűket manapság már senki se tudott elolvasni.

S ezen az estén, midőn megcsörrentette babonás kis tárgyait a tekintélyes úriember a „Péntek" nevű asztaltársaságnál, bal kezét egy burgundi veres borral megtöltött pohár szájára helyezte, mintha fogadalmat tett volna, hogy mindaddig tartózkodik az italtól, amíg történetét nem fejezi be.

(Az olvasó megnyugtatására előre megmondjuk, hogy Tey úr, az asztaltársaság alapszabályai értelmében, felkészült a mesemondásra; hitetlenkedő közbeszólás vagy cinikus mosoly nem találta volna.)

*

- A Próféta utca a Szent Terézről nevezett templom háta mögött van; a régi Pest hűvös, merengő utcái közül való, amikor a háziuraknak még joguk volt a magisztrátus megkérdezése nélkül is házat építeni - kezdte a „Péntek" asztaltársaság nagyra becsült tagja, mégpedig

általános figyelem között. - Ezen a tájon, a torony árnyékában volt valamely kellemetes ódonság, tisztaság, hűvösség, ami eszébe juttatta a járókelőknek, hogy nem illik kiáltozni, birkózni, kurjongatni, ismeretlen ebeket egymásra uszítani, verekedő embereket heccelni, a boltok vasredőnyeit bottal ütögetni... És más hasonló dolgok sem fordultak elő a Próféta utcában az én időmben. És mégis: mikor erre vitt az utam, háromszor is megforgattam tenyeremben a farkasfogat, a Szent Antalkát és mindazokat a csodatévő tárgyacskákat, amelyek a háború előtt annyi sokszor segítettek a pestieken. Ebben az utcában ugyanis valamely igen nagy ellenségem lakott, akinek nevét, lényét, sőt még nemiségét se tudtam meg biztosan, éppen úgy lehetett férfi, mint akár nő. Ez bocsátotta rám a különböző viszontagságokat, amelyek a Próféta utcában értek.

Rendszerint akkor rohantak végig tűzoltókocsik az utcában, mikor én éppen az út közepén akartam átmenni. Egy másodperc múlva eltaposnak a tűzoltók lovai, mert persze alattomos görcs költözött a lábomba. Sohase emlékeztem, hogyan jutottam át a túlsó oldalra. Hogy ott újabb viszontagságok fogadjanak. Valamely hűvös és sötét kapu alól éppen akkor menekedett kifelé valamely tolvaj, akit a ház egész lakossága üldözőbe vett. A tolvaj nyakába kapta lábait, és a ház valamennyi lakója rajtam gázolt át. Megismerkedtem házmesterek lökdösésével, termetes szakácsnők tenyereivel, viháncoló gyerekekkel, akik a tolvaj után futamodva: nekem jöttek, felborítottak, sőt néha még azzal is meggyanúsítottak, hogy a tolvaj nekem adta át az ellopott tárgyakat.

Ugyancsak ez idő tájt, mikor a Próféta utcában dolgom volt, valakinek eszébe jutott, hogy a virágoscserepeit az ablakban megöntözze, ugyanakkor nekem a nyakamba zúdított valamelyest a folyadékból, mintha reám is gondolt volna. A háztetőn mindig akkor mászkáltak a cserepezők, amikor én arra jártam, és a cserepezők kétségbeesett kiáltozásokkal figyelmeztették a járókelőket, de persze, már csak azután, hogy a köveket ledobták a tetőről.

És a földszintes ablakok az én megérkezésemkor kinyíltak, hogy onnan, bévülről: épületes családi veszekedéseket hallhassak, mintha nekem nem lett volna még részem benne. Hiába indítványoztam a perpatvarkodó családnak, hogy tegyék be az ablakot. Nem. Ők azt akarták, hogy veszekedésükből mások is okuljanak, ugyanezért még alaposabban láttak neki mondanivalóiknak.

...Bár, mint már előbb is említettem, az utca egyébként egyike volt a főváros legcsendesebb utcáinak. A sétára vitt ebecskéket sohasem uszították egymásnak.

*

- Azt kérdezhetné valaki, hogy miért jártam tehát ebbe az utcába, ahol ellenségem a befüggönyözött ablaka mögül annyi mindenféle átkot szórt rám? S magam sem tudnék hirtelen erre felelni, ha azóta régen el nem múlnak vala mindazok az ellenséges jelenségek. Talán éppen azért fordultam be mindig ebbe az utcába, ha csak környékén akadt dolgom, hogy kipróbáljam: meddig tart ellenségem hatalma, mely tárgyacskákkal, kipróbált csodaszerekkel, varázsmondásokkal kell védekezni ellene. Jóformán mindegyik csodatévő tárgyacskámat a karperecemen és az óraláncomon sétáltattam a Próféta utcában. Persze, azokat az igazi tárgyakat is, amelyeket láthatatlanul visel a legtöbb ember a ruhája alatt... Nem, hiába volt minden próba. Még azt a legkisebb szerencsétlenséget se tudtam elkerülni, hogy ebben az utcában törjön el a szemüvegem, amelynek hiányában még az orrom hegyét sem láthatom. Eltört a szemüveg, mégpedig éppen olyankor, ha az adóhivatalba készülődtem, ahol nyitva kell tartani az embernek a szemét.

- Évek múldogáltak, évek mendegéltek, de Próféta utcai ellenségem haragja nem csillapodott. Megpróbáltam más embereket, ismerőseimet vagy barátaimat küldeni magam helyett az ellenséges utcába. Mosolyogva tértek vissza. Nem esett semmi bántódásuk, még csak fekete macska se ugrott a vállukra a házereszről.

- Majd egyszer, mikor több ráérő időm volt, elhatároztam, hogy végignézem a lakók névjegyzékét a Próféta utcában, hogy ilyenformán tudhassam meg ellenségeim nevét. De munka közben lemondtam erről a tervemről is, mert hiszen az ilyen ismeretlen ellenségek sohase laknak a valódi nevük alatt. Jobban elrejtőznek ők, mint a mérges kígyók.

De jártam én kölcsönkért ruhákban is erre, hogy szinte felismerhetetlenné tettem magam. Felöltözködtem kék ruhás börtönőrnek, hogy tiszteletet gerjesszek ellenségemben. Akkor meg pláne virágcserép zuhant le a magasból, vagy pedig öregasszony gurult a lábamhoz a síkos járdán. Hordtam mindenféle más maskarákat is, amelyekhez hozzájuthattam; egyszer mint falusi gatyás ember ólálkodtam az utcában, hogy ilyenformán valamit megtudhatnék. Rossz illatú folyadékkal öntöttek le az emeletről, anélkül hogy a tettest rajta lehetett volna érni. Kabátot cseréltem egy bérkocsis ismerősömmel, és annak lószagú, nagy, téli bundájában ültem a bakon, az utcát figyelve. S egyszerre azon vettem magam észre, hogy lovam hirtelen megvadult, elragadta a kocsit, az Andrássy útig futamodott, mintha tüzes taplót dugtak volna fülébe.

Így töltöttem el jó néhány esztendőt életemből: haragban, gyűlölködésben a Próféta utcával, anélkül hogy rájöttem volna a titokra, amely természetesen mindig jobban izgatott.

Egyszer aztán, mikor megint arra jártam volna: lakodalmas menettel találkoztam, amely a közeli Szent Teréz-templom felé igyekezett, hogy a boldogító szertartást elvégezze. Nem nagy kunszt itt a templom környékén ilyen mosolygó emberekkel máskor is találkozhatni, de én már csak természetemnél fogva is mindig elkerültem a vidám, gondtalan, boldognak látszó emberek csoportját. Nem tudtam megérteni soha, hogyan lehet egy percig is boldognak lehetni, amikor annyi mindenféle szörnyűség leskelődik az emberre ezen a gyötrelmes világon. Aki hangosan nevet: annak örökre nyitva marad a szája. Aki táncol: eltöri a lábát. Aki bort iszik: lerészegedik az emberek csúfságára. Aki lakodalomba jár: előbb-utóbb maga is megházasodik, ez pedig teljesen felesleges.

Ám, mint mondám, azon a napon szinte táncos lakodalmasok közé keveredtem. Nem kérdezték, ki vagyok, mi vagyok, kinek az atyafia vagyok, a vőlegényhez tartozom, vagy a menyasszony nagybátyja vagyok... Csak befogadtak nagy boldogan maguk közé, besodortak a templom belsejébe, és a szertartás után, amint már ilyenkor szokás: az én kezemet is megszorongatták szerencsét kívánó kezek, és engem is megtiszteltek atyafiságos csókjaikkal az asszonyságok, majd meg én csókoltam meg atyafiságosan a menyecskéket, lányokat... És ezen a napon, amikor a Próféta utcán a nászmenet kellős közepén végigmentem: nem történt velem semmi kellemetlenség. Ellenségem nyilván eltévesztett, nem keresett a boldog emberek között.

(1928)

Az utolsó leányszöktetés

Azt hihetné az ember, hogy már kimentek a divatból azok a férfiak, akik baráti érzésüknek lettek áldozatai.

Barátság, önfeláldozás, egy egész életen át tartó kézszorítás: csupán a régi regényekben szerepel: messzire utazott az utolsó barát, akinek habozás és ámítás nélkül be lehetett vallani a titkokat, amely vallomás által könnyítettünk lelkiismeretünkön. De még mindig itt volt Prékopa, aki Pesten (persze a régimódi Belvárosban) némi büszkeséggel elmondhatta magáról, hogy ő volt az utolsó jó barát a városban, aki jövőjét, családját, minden idejét és gondolatát barátainak áldozta.

Naphosszant is elüldögélt régimódi, kis kávéházakban, ahol mindig volt néhány szava a búskomor gazda felvidítására, valamint életkedvet öntött a rogyadozó, kivénült pincérekbe, amikor régi vendégeiket felemlegette nekik. Ezek a régi vendégek - bár sok mindenféle kellemetlenséget csináltak az Arany Borznál vagy a Magyar Koronában, például szerettek verekedni is - bizonyos idő múltával, miután a vendégek sorából haláleset vagy egyéb körülmény miatt kimaradtak: mind nagyon kedves emberek lettek a múlt időkből.

- Itt lóg például a fogason Ripp Péter kabátja, aki néhány év előtt azzal a bejelentéssel hagyta abba a biliárdjátszmát a sánta nőszabóval, hogy borotválkozni megy ide a szomszédba, mert éppen névnapi vacsorára volt hivatalos - kezdte Prékopa, az Arany Borz öreg pincéreit maga köré gyűjtve.

- A kalapját is itt hagyta. És többé sohasem látta senki Ripp urat - mond Fridolin, aki késő öregségére vitte annyira, hogy „főúr” lett az Arany Borznál, de akkorára már csak régi nadrággombok foglaltak helyet az itteni főpincér bőrtáskájában.

- És majdnem mindenki úgy ment el innen hajdanában, hogy legkésőbb a másnap délutáni feketekávéhoz visszatér - felelt emelt hangon Prékopa. - És többé sohase láttuk kedves barátainkat.

- Akár a padlásra tehetnénk a régi biliárdasztalokat - szólt heveskedve Fridolin, aki harminc esztendeig várt arra, hogy végre elérje a főpincéri rangot az Arany Borznál, de ekkor már elfogytak onnan a régi vendégek.

Csak Prékopa járt ide (egy bizonytalan foglalkozású úriember, aki élete minden idejében eljárt vala a kávéházak és vendéglők látogatására), de a festett bajszú vendég is csak ritkán jött, miután a régi barátokat amúgy sem találhatta.

Prékopa most (annyi elmúlt esztendő után), hirtelen megint szemügyre vette Ripp Péter aranyborzbeli felsőkabátját, amely évek óta várt visszatérő tulajdonosára.

- Hm - mondta Prékopa, megforgatván a kabátot a fogason -, annak idején nem is tudtam, hogy Ripp barátunknak Gács és Mihalkó voltak a szabói. Érdemes mesteremberek, az Aranykéz utcában volt a műhelyük. Ők varrták a legjobb kölcsönkérő kabátokat; az úgy-nevezett Pump-kabátokat. Világossárga szövetből és nagy gyöngyházgombokkal. Ezeknek a kabátoknak a szabásában volt mindig valamely svindlerkedés; valamely nagyvilágiasság; valamely gavalléroskodás, amelyet a sarkon álló hordárok, az unatkozó bérkocsisok, a virágosboltokban álmodozó leányzók reménykedve láttak közeledni. Nem is tudtam, hogy Ripp barátunk ilyen kabátot viselt.

Prékopa ide-oda forgatta a kabátot, mintha vallatná: természetesen a legnagyobb önzetlenséggel, amint már ilyen divatkabátot forgatni szokás, amelyből gazdája hirtelen eltávozott.

- Most már, annyi esztendő után: megnézhetnénk, hogy mi maradt a zsebekben - indítványozta Prékopa -, hátha megtudnánk valamit szegény barátunk korai eltűnéséről. Nem, sehogy sem egyeztethető össze Ripp Péter komoly, meggondolt, konzervatív jellemével, hirtelen eltűnésével, hogy azt előre megfontolt szándékkal követte el. Valami titoknak kell itt lappangani. Most már engem is érdekel, hogy hová lett a sánta nőszabó biliárdpartnere, miután „némlich" én jegyeztem a poéneket a biliárdjátszmánál.

Miközben így beszélt Prékopa, gyors, de közömbösnek látszó kézmozdulatokkal átkutatta az elárvult kabát zsebeit. És legnagyobb meglepetésére cédulácskát talált abban a zsebben, amit hajdanában a régi kabátokon: „szivarzsebnek" volt szokás nevezni, amelyet mindig nagy gondossággal illesztettek helyére a szabók.

Egy kis szelet papiros volt a találmány, mégpedig azon papirosok közül, amelyen a vendéglői főpincérek közlik mondanivalóikat az ebéd utáni hangulatban lévő vendéggel. Az Arany Borz régi pincérei, akik Prékopa körül álldogáltak (miután egyéb dolguk amúgy sem volt), nyomban felismerték, hogy a számolócédula a szomszédos Magyar Korona vendéglőből való - Fridolin, aki előléptetése alkalmából megengedte magának azt a luxust, hogy fontosabb teendőknél úgynevezett csíptetőt biggyesszen az orrára, amely felett vagy alatt való tekingetésével bizonyos tiszteletreméltóságot vélt ébresztgetni: Fridolin, a számlacédula megvizsgálása után, bizonyos kárörömmel felkiáltott:

- Igen, ez Johannak az írása, aki itt volt főpincér a Koronában, és régi szokása szerint tíz krajcárral mindig többet számított, ha megfelelő vendégre akadt.

- Nos és Ripp barátunk, e régi pesti alak: megfelelő vendég volt Johann számításában.

- Valószínű, hogy aznap Johann feltűnő szórakozottságot vett észre Ripp úron! Vendéglőben ez másképpen van. A vendég néha elfelejti a salátát, amelyet Johann mindenesetre felvett számlájába. Az ilyen salátákból már sok vendégfogadó épült Pesten.

Prékopa hallgatagon forgatta az évek óta feledésbe ment számlacédulát. Emlékezete szerint Ripp barátja a Magyar Koronában elég sűrűn fogyasztott úgynevezett savanyú tüdő vagy becsinált malac és egyéb hasonló ételeket, amelyek mindenesetre könnyebbülést jelentettek az olyan ötvenéves agglegény gyomroknak, amelyek mindig kényük-kedvük szerint fogyasztották a legfűszeresebb ételeket, mert hiszen nem volt mellettük asszony, akinek ízlését figyelembe kellett volna venni. Talán éppen kispörköltet jelent e cédulán valamely számjegy Johann keze írásában...

De hát Johann kézirata kedvéért talán mégsem vándorolt az elegáns kabát szivarzsebébe ilyen haszontalanság.

Prékopa tovább vizsgálta az eltűnt barátja után maradt okmányt, és szemlélődésében valóban talált is valamit. Mégpedig egy ceruzajegyzetet, amely nyilván Ripp Péter kezétől származott.

„Terka. Este hét órakor."

Mond a jegyzet a számolócédulán.

- Terka! - kiáltott fel Prékopa, mintha egyszerre ébredtek volna fel benne mindazok a gondolatok, amelyeket Ripp Péter pesti gavallér hirtelen eltűnésével magában elraktározott. - Ki emlékszik itt Terkára, az Aranykéz utcai fűzőkészítőnőre?

Az öreg pincérek elmotyogták Terka nevét, de bővebben nem emlékeztek rá; csak Fridolin mondott valamit, hogy a régebbi vendégek szájából elég gyakran hallotta ezt a női nevet...

De annál inkább dobogott Prékopa szíve, amikor ezt a régi női nevet egy papírcédulán megpillantotta.

Ugyanabban az időben tűnt el az Aranykéz utcai fűzősboltból Terka is, amikor Ripp Péter véglegesen kimaradt az Arany Borzhoz címzett kávéházból. Terka, bár csak egyszerű bolti leányka volt: sokkal nagyobb szenvedélyeket idézett elő a városnegyedben, amint manapság egy fűzőkészítő hölgyről azt elgondolhatnánk. Még a kényes úridámák is szerelmesek voltak „elragadó modorába", amely modor sohasem emelkedett túl a köteles tiszteleten. Terka, mint hangsúlyozta: éppen az úriközönség iránt érzett tiszteletből nem viselt sohasem derékfűzőt, szerényen elvonult a konkurrenciából, holott bizonyára a legjobb derékfűzőt szabhatta volna önmagának...

- Soha nem volt rajta még csak vállfűző sem - mond Prékopa, aki hirtelen elgondolkozott az évek előtti eseményeken, és különös megindultságot érzett.

Tudniillik mindenféle téli esték jutottak eszébe, amikor állomást tartott az Aranykéz utcai fűzőüzlet előtt, és más gavallérok hiányában ő kísérgette darab ideig Terkát az alig világított belvárosi utcákon. - Természetesen barátai helyett, akik ez idő tájt másfelé voltak elfoglalva. Tünemény volt ez a nő - különösen a fodrászok és élelmiszerkereskedők kirakatablakaiban, ahol később eresztették le a bolti redőnyöket... Kimondhatatlan bizalom, ártatlanság, jóság és egyszerűség áradt lényéből - különösen azokban a mellékutcákban, ahol egymástól messzire voltak elhelyezve a gázlámpák... Titokzatos volt, mint egy felbontatlan kártyacsomag, amely mindent ígérhet annak a kéznek, amely majd letépi róla a kártyagyár bélyegzőjét... Tavaszi sugallat volt hóesésben, amely sugallat arra biztatta a helybeli gavallérokat, hogy voltaképpen nem érdemes másért élni, mint szerelmi sétáért, önfeledt, szép szavakért, odaadó kézszorításokért, harmatos szempillantásokért, egyszerű, de boldog szerelemben töltött életmódért... Holott kis sündisznó szeme volt.

- Majd akkor viselek vállfűzőt, ha a magam asszonya leszek - ígérgette Terka sokatmondóan, és nem haragudott, ha a felhevült gavallér pompás derekát az alsó Duna-parton valahol megölelte.

- Az ördög hitte volna, hogy Ripp barátunk Terka miatt felejtette itt a remek felöltőjét - mond Prékopa, amikor utoljára megforgatta a kabátot, mintha befejezte volna a vele való társalgást. - Ördöngösen sietős lehetett az ügy.

- Salve, cimbora - szólt most egy recsegős, életvidám, szinte régi világbeli, derűs hang az ottfelejtett kabátból, amint az ilyen kabátok valaha beszélgettek más, hasonló kabátokkal a Belvárosban. - Salve, cimbora, örülök, hogy téged látlak itt, amikor éppen erre vezetett az utam, hogy a kabátomért betérjek.

Ripp Péter volt az újonnan érkezett - régi férfiszabók ama divatképeiről érkezvén, ahol a legújabb tavaszi divat viselőinek nincs más dolguk, mint látócsövön át nézegetni a lóversenyt. Különösen hasonlított a régi divatképhez, amikor darab idő múlva az Arany Borzban felejtett kabátját is felöltötte.

- Egy kis dolgom akadt, itt, a szomszédban. Fridolin - szólt mentegetőzve a púpos főpincérhez, amikor számláját (egy biliárdjátszma és egy rumos feketekávé árát) kifizette, azt a bizonyos számlacédulát megtalálván zsebében: pontosan megnézte a rávezetett sorokat. És miután a kávéházi órán hét felé közelgett a mutató: vidám kézlegyintéssel elhagyta a helyiséget.

Bizonyosan: leányszöktetés szempontjából - gondolta magában a kávéházban hagyott társaság.

(1928)

A patikusné

Abban az időben mindig csak Észak vonzott; nagy terekben paprikavörös orcával utazni, számos régi, alvó kisvárosokban, ahol láthatólag még az is megzavarta az emberek nyugalmát, ha idegen szánkó hangjai csevegtek végig a középkorias piacon. Így kerültem X.-be, három-négyszáz esztendővel vissza az időben, egy olyan fogadóba, ahonnan a gazda évek óta nem kukkantott ki az ablakon, mert amúgy se állott meg utazó a vendéglő előtt. Miután álnév alatt utaztam, egy gróf nevén mutatkoztam be. De nem sokat törődtek itt még ezzel sem.

- No, grófom - mondom magamban -, mit szándékozik ebben a városban kezdeni?

Ebben az időben még sohase unatkoztam, bágyadtság vagy magányos gőg ismeretlen dolgok voltak előttem, szerettem az életet még a hidakon is, ahonnan mindig csak vízfolyást lehet látni.

Négy nő volt a Jámbor Testvérekhez címzett fogadó tulajdonosa.

Kettő - majdnem ikertestvér - a lakószobák dolgát irányította a négy közül, ugyanezért szép, hosszú, fekete ruhában jártak, minden szobalányi teendőt szívesen elvégeztek, és megmaradtak hajadonoknak, hogy mindig fürgék és frissek lehessenek. Az egyiket Emíliának hívták - csak Északon hívják így a szobalányokat -, méla, mint egy cipruság, amelyet valahol valakinek az emlékezetére őrizgetnek.

- Bevallom, egy katona volt. Útja innen Lengyelországba vezetett, ha igazat mondott, de soha többé nem tért vissza - mond Emília, amikor rövid itt-tartózkodásom után a helybeli nők álmai iránt érdeklődtem. - Vladimirnak hívták őt, uram, amennyiben érdekli.

Miután Emília kedvesen és engedékenyen beavatott titkába, abban a reményben, hogy volna valami mondanivalóm az eltűnt Vladimirról, most már könnyebben ment a megismerkedés az ikertestvérrel, Helénnel, aki ugyancsak jóságosnak mutatkozott, hogy egy unatkozó úriembert elbeszélésével mulattasson.

- Én bonyolultabb dologba keveredtem - mond Helén, miután meggyőztem őt arról, hogy titkát jó helyre helyezi el. - Az én emberem egy kéményseprő, aki innen Amerikába ment, mert itt nagyon sok a kéményseprő. Oszkár nem akart más mesterséget tanulni, mert azt vélte, hogy az apja és nagyapja után ő sem lehet más, mint kéményseprő. Amerikába ment. Mondja, uram, van jövője Amerikában egy kéményseprőnek?

- Az a kérdés, jönnek-e Amerikából levelek?

Helén válasz helyett keblébe nyúlt, és amerikai bélyeggel ellátott levelet mutatott fel. Erre megnyugtattam őt, hogy egy kéményseprő mindenütt megél a világon, mert kémények mindenütt vannak.

Miután a két testvér bizalmát ilyenformán sikerült megszereznem, most már a fogadó földszinti részében néztem végig a dolgokon. Mint már előzőleg értesültem, a konyha és a vendéglő ugyancsak két másik testvér gondjaiban van. Ezek már férjezett asszonyok, akik természetszerűleg jobban értenek a vendéglői üzemhez, mint a hajadonok. Ám a sors akaratából mind a ketten fiatalon özvegységre jutottak. Így Georgina férjét medvevadászaton érte baleset, Junó férje pedig egy napon hirtelen megbolondult, ellódult hazulról, és soha többé nem tért vissza.

- Nagy átok ez, kérem, hogy ilyen közel vagyunk a gránichoz - mondá Junó, amikor áttértünk az eset bővebb megbeszélésére. - Itt csak egyet kell lépni az embernek, hogy egy másik országban találja magát. Más városok, más lányok. Nem igaz, hogy a világ mindenütt egyforma. Vannak vígabb házak is, mint a mi házunk. Férjem megunta magát, elment. Mit tehetnék én, szegény asszony, egy férfi akarata ellen!

Georgina ugyanakkor közölte velem, hogy olyan bátor férfira, amilyen a medvevadász volt, amúgy sem akadna többet ebben az életben, tehát nem is gondol a férjhez menésre. A fogadósnék, ellentétben az emeleti hajadonokkal, tagbaszakadt, derék asszonyságok voltak, akik olyanformán mentek végig a deszkákon, mintha azokat megrengetni akarnák. Különösen Junó vett nagy svungot a lépteivel, mert őnála a pénzeserszény. Szinte dobja magát, mint egy nagy kenyeret, amikor bejárja a gyér számú vendégeit, hogy krétával és palatáblával számoljon velük. A palatábla néha nyikorgott az ujjai alatt, mire Junó rosszalló pillantást vetett a vendégre, a postamesterre, a fuvarosgazdára, az irodistára, akik foglalkozásuknál fogva korcsmajáró emberek voltak. Néha a gyógyszerész is átjött pohár sörére, és a halandóságot emlegette, mint valami ismerősét, akitől az imént vált el a boltban. Komoly ember volt, és meggyőződéssel beszélt arról, hogy tavaszra kuglizót kellene építeni, ami nagymértékben megnövelné az „üzlet forgalmát".

Körülbelül harmadik napja tartózkodom a fogadóban, holott azzal költözködtem be, hogy amúgy is rövidesen elutazom, a hölgyek nyugodtan rám bízhatják titkaikat, mint már az ilyen idegenre szokás, akit sohasem látnak többé az életben. Nevüket a vendég majd egy messzi városban írja fel egyszer ujjával a borosasztalra, és a történet örökre befejeződött.

Egy átutazó szélhámosnak még a megyebeli orgonistánál is nagyobb sikere lehet a fogadósnék körül, holott az orgonista már évek óta meresztgeti a szemét Junó perdülő bokái után, és ígéri, hogy legközelebbi zeneszerzeményét neki fogja ajánlani. Nem, az orgonista csak maradjon meg a sarokasztalnál, amelyet évek előtt lefoglalt magának.

Ugyanígy vagyunk a megyebeli postamesterrel, egy meglehetősen változó bajuszú úriemberrel, aki mindig kuglizóról álmodozott, amelyet a ház végére akarna felállítani. De a korcsmárosnék oda sem hallgattak a postamesterre, mert vigyáztak a becsületükre, amely hamar megkopik az ilyen kisvárosban, ahol jelentősége van minden szónak.

Elképzelhető tehát, hogy mily zavarba hoztam a hölgyeket, amikor rövidre ígért látogatásomat napról napra hosszabbítottam. Magáztak, és félni kezdtek tőlem, hogy esetleg visszaélek a rám bízott titkaikkal. Nagyon szerették volna már meg nem történtekké tenni bizalmas óráikat. Mit akar még itt ez a gyanús utazó, aki a maga idegenségével, futamodásával, sietségével hamarább szakította le csókjaikat, mint bárki a megyebeliek közül, akik erre évek óta reménytelenül várakoznak? Mit akar itt még ez a furcsa legény, aki a korcsma vendégeitől most már azoknak családi élete, felesége felől érdeklődik, és ha becsíptek a korcsmavendégek, ügyesen elmondatja velük házi titkaikat, feleségeik és leányaik szokásait, templomba járásait, szeszélyeit?

Különösen a postamester volt gyanútlan ezeknek a dolgoknak az elbeszélésében, mert az utazó kezdettől fogva oly tiszteletre méltóan bánt vele, mintha ő volna a városka első polgára.

- A postamesterek mindent tudnak, mert voltaképpen olyanok ők, mint a főispánok - a kormány bizalmasai. - Mindig nyitva a szemük, és a legtitkosabb gondolatnak is tudói - mondom a postamesternek, aki valóban el is mondott néhány esetet a megyebeli társadalmi életből.

Másnap, amikor a harang a sötétségben megszólalt, hogy hajnali misére hívogassa össze a városka vallásos hölgyeit, magam is talpra ugrottam, hogy a rorátén szemügyre vegyem azokat a hölgyeket, akikről előző estén, igen nehéz bikavér mellett, a postamester elbóbiskolva beszélt. Különösen a patikárosné érdekelt, akinek férje, gyógyszertárát a lengyel koronához címezte, itt, Északon, és a patikárosnéról köztudomású volt, hogy a lelke minden társadalmi mozgalomnak. Zárdában nevelkedett, és számon tartja barátnőit, vajon azok látogatják-e pontosan a hajnali misét. Már a neve is varázslatosan hangzott: Cecíliának hívták. Mily könnyűszerrel lehet e név elé a szent szót alkalmazni!

- Cecília - mondtam magamban, amikor a sűrű hóesésben keresztülvágtam a piacon, egyenesen abba az irányba, ahol a templom ajtaja világított. Már reggeli szaga volt idekint a levegőnek, de odabenn a templom hajójában még fülledt, álmos, szinte zárt levegő volt, mintha ágyaikból a látogatók magukkal hozták volna az imént elmúlt álmaikat is. Az oltár gyertyái ugyan küszködtek a hideggel és az álmokkal, kigyúltak néha, amikor új látogató jött. A fekete padokban olyasformán üldögéltek a nagykendős, bundás, ruhabatyu formájú nők és férfiak, mintha máris odaát volnának a másik életben, ahol mindig ilyenformán fognak üldögélni, hogy életük könnyelmű álmaiért vezekeljenek.

Előrementem lábujjhegyen a padok között, elhaladtam az első sor mentén egy városi bundás és kalapos nő mellett, aki ott térdelt, és a szívem megérezte, hogy ez lesz a patikárosné.

Amint kivehettem, szőke asszony volt, mégpedig hamvasszőke. Jó, egészséges, elég nagy szája volt Cecíliának - amely száj alkalmas a hagymás heringek elfogyasztásához is, és esetleg söröspoharat ürít utána. - Az orra is húsos volt, és elég nagy, hogy mindenféle szagokat megérezzen az életben. A szeme az szürkeféle volt, de volt valamely csillogása, mintha valami gondolat fényesítené. Igazi, házikenyér és befőttízű polgárasszonynak látszott Cecília. Örömös élettárs lehet egy ilyen asszony, aki a legkisebb ízeket is észreveszi az ételben, de étvágya is olyan, hogy mindent szeret, és a tányérját kitörli az ételek után.

Ájtatosságom alatt, amelyet a patikárosné előtt térdelve végeztem, egyszerre csak valami kis neszt hallottam magam körül. Egy gomb karikázott körülöttem, mégpedig egy bundagomb, amely valamiképpen eljött hozzám látogatóba.

Nem volt nehéz megállapítani, hogy kié a bundagomb, amint a mise végeztével a patikárosnét a templom kockáin keresgélni láttam valami után. Tisztelettel közeledtem hozzá, és a talált bundagombot átnyújtottam neki. És egyben bemutatkoztam.

- Köszönöm - mondta ő azon a hangon, amely akkoriban, csalódások és csalások után leginkább megközelítette a szívemet. - A gomb valóban az enyém. Írni kellett volna miatta Lőcsére, mert ebben a városban hasonló gomb nem kapható. Az uram egyébként már sokszor beszélt magáról, amióta a városunkban tartózkodik. Valóban olyan romantikus okból utazik, mint az uramnak mondta?

Ebben a percben nem emlékeztem, hogy mit mondtam a patikárosnak utazásomról, ezért jobbnak véltem elválni a megismert hölgytől a templomajtónál.

- Futárt várok Pestről - mondtam egyszerűen, amint a fogadó felé ballagtam a frissen esett hóban.

Cecília a tér másik oldalának ment, és titkon utánanézegettem középmagas alakjának, amely ebben az arányban is a szolid, polgári rendet példázta.

Délben, a sörnél mosolygósan, pirosan, szinte hevülten megérkezett patikáros barátom. Két karjával ölelt meg vidéki szokás szerint, és hangos, cuppanós csókot mért az arcomra.

- Pajtáskám, barátocskám, lelkem, gyönyörűm, nem is mondtad eddig, hogy vallásos, ájtatos ember vagy! Persze, mindennek ez a korcsmai levegő az oka, mert az ember szeret megfeledkezni a szívbeli dolgairól. De hát hogyan is lehetne itt vallásról beszélni? A feleségem mondta, hogy te voltál a legbuzgóbb az imádkozásban. Nem kell a vallást szégyellni, kedves barátom.

Amíg így ömlengett kitűnő barátom, a megyebeli patikáros: Georgina, aki a konyhát vezette, hirtelen kilépett konyhájából, és szilaj, kígyóbűvölő, nem sok jót ígérő tekintettel haladt el asztalunk mellett. Különösen én nem érthettem félre a pillantását, mert ismerős voltam női ügyekben. Elszótlanodtam, habár sok mindent szerettem volna Cecíliáról beszélni. De bizonyos voltam benne, ha még sokáig maradok a fogadóban, előbb-utóbb megmérgeznek itt. Elutaztam tehát. A női viszály elől.

Ez a patikárosné története.

(1928)

Magányos ember álma

- Pénz áll a házhoz - mondogatta Dominó, egy régi világbeli úriember, amikor reggelenkint végre megengedte magának azt a luxust, hogy visszatérjen álmai világából a hétköznapi Zerge utcába.

- Pénz áll a házhoz - ismételte, miután végiggondolkozott álmain, amelyeket sorozatosan tudott folytatni, mindig megjegyezvén az éjfél előtti és az éjfél utáni álmokat, amelyek között tudvalevőleg nagyobb különbségek vannak, mint a rézgarasok és a tallérok között.

Dominó úr folytatásokban tudott álmodni, ami még a Zerge utcában se volt mindennapi tehetség. Mikor már lidércnyomássá vagy igen bonyolulttá kezdett válni a vacsora utáni álom, amelynek minősége összefüggésben van a felmelegített káposztával, a vöröshagymás heringgel vagy a karcos liptói túróval, Dominó úr a bal oldaláról átfordult a jobb oldalára, és ugyanakkor fel is ébredt, anélkül hogy felnyitotta volna a szemét. Okos ember volt, nem akart végleg felébredni, bármilyen kelletlen is volt az álma, mert ez a félálombeli állapot még mindig többet ért a valóságnál. - Készpénzt ér ez az állapot, mert benne még minden jóra fordulhat, nem úgy, mint a valóságban - mondogatta Dominó úr, és az ágy előtt a legnagyobb sötétségben is ráakadt papucsaira, behunyt szemmel végigment a szobán az ablakig, amelynek párkányzatán bal felől a borosüveget tartogatta, némi kis maradékkal, amelyet azonban még az éjféli órán sem merészelt egyetlen kortyintásra elfogyasztani, hátha újabb orvosszerre lesz szüksége az éjszaka folyamán. (Az ablakpárkány jobb oldalán a tejesüveg állott, mégpedig teljes biztonsággal, mert hiszen Dominó saját kezűleg helyezte el ott, mielőtt esténkint elszökött volna a valóságos élet elől álmaiba. De erről az üvegről később lesz szó.) - Dominó minden éjfélkor pontosan megtette ezt a sétát a szobájában, amelyet már lefekvéskor úgy rendezett be, hogy semmiféle ellenséggel ne találkozhassak, mert már hallott olyan esetről is, amikor egy bizonyos óvatos ember: az ágyában törte el a lábát, hozzácsapván álmában a térdkalácsát az éles ágydeszkához. Dominó Zerge utcai szobájában éjszaka nagyobb rend volt, mint nappal. Még a lexikonkötet is helyére volt készítve, ha valamely olyan nem mindennapi álma volna, amelyet a lexikonban kellene megnézni. De a székek, csizmahúzó és zörgő sétapálca, valamint a veszedelmes vizesüveg: amely tárgyakban legtöbbször botlik meg az ember, amikor éjszaka a szobán végigmegy, hogy aztán önkéntelenül jövő káromkodással végleg felébressze magát a legkecsegtetőbbnek ígérkező álomfolytatásokból, mintha valamely gonosz kéz kitépne néhány lapot az olvasmányból, amikor az éppen a legérdekesebbnek ígérkezik. A rosszindulatú csizmahúzó olyan helyre volt eldugva, hogy a következő estén a házigazda szinte olyan fáradozással találta meg, amely fáradozással Kolumbusz Kristóf módjára Amerikát is felfedezhette volna.

- No, most lássuk, tisztelt úr, a folytatásokat - mond Dominó úr az éjféli séta után, miután megkotyogtatta az üveget, hogy az túlságosan el ne bizakodjék. A „tisztelt úr", amint hősünk négyszemközt önmagát nevezni szokta, még néhányat krákogott az ágyban, hogy a sötétben ivott bornak a zamata ne menjen teljesen veszendőbe. Ettől a krákogástól láthatott néha napsugaras balatoni szőlődombokat, ahol pirosló arcú öregurak a nagy meleg elől hűvös pincékbe húzódnak; - de akkor, ha nagyon kellemetes volt az éjféli korty, más képek és ízek is feltünedeztek álmatag gondolataiban, lucskos őszi időben, vadászat után a maga kis kétnyilas szőlőjében van a Nyírségben, csak szárazkolbászt eszik egy roskadozó pajtában, de a nagyapja idejéből való hordón ül, és kéznél a pókhálós üveglopó, amelyből emberemlékezet óta hiányzott egy fertály - ki tudná, melyik részeg ember kezében tört el, és melyik hordóban nyugszik -, és az üveglopón át nemsokára jó lélegzetvétellel felszippant a vászondugós

hordóból idei bort, amelynek zöldes, zavaros, de ígéretteljes színében, valamint barátságos savanyúságában szinte hallani a régi karcos, vinkós köhintéseket, valamint a bús, őszi időben is jóízűen derítő megjegyzéseket. Ilyen hatása volt Dominó úrra az éjféli kortyintásnak, amelyet szigorúan bezárt szemmel, még mindig álmához ragaszkodva követett el, és fekvő testének lehetőleg új, de kényelmes fekvést keresett, hogy a haszontalan, éjfél előtti álmok helyett megérkezzenek végre azok az álmok is, amelyek valamely hasznos útbaigazítással lehetnek a jövendőre nézve. A lázadozó vöröshagyma, a hatalmaskodó káposzta, a türelmetlenkedő liptói túró, amely minden helyet magának akar elfoglalni az éjszakai gyomor ízei között: a váratlan borkortyantástól amúgy megriadva menekülnek, mert hiszen ismerték ama régi, bölcs közmondást, amely szerint az az ember, aki éjszaka bort iszik, két esztendő alatt meghal.

De vannak kivételek is a világon.

*

Dominó, ez a régi világbeli úriember persze nem akart tudomást venni semmiről, mert lenézte máját, veséjét, sőt még talán azt a „tisztelt urat” is, aki ezeknek a hitvány jószágoknak tulajdonosa volt. Álomba tudott menekülni szokatlan és gonoszkodó követeléseik elől, nyomorult hitelezők ők, akiket mind ki lehet elégíteni, ha majd egyszer valóban pénz áll a házhoz. A gyomrát elviszi azokba a fürdőkbe, ahová a „többi grófok”. A veséjének, májának, lépének és egyéb alkalmatlankodó szerveinek majd alapos leckét ad, amint azok fintorogni mernek a szolgálatban. És addig is mindennek legjobb orvossága az álom, amelyet nem tudtak tőle elvenni még a leggyötrelmesebb viszontagságok sem. Dominó úr azt hitte, hogy rendelkezni tud az alvása, az álma felett.

Nézzük, hogy mit művelt éjfél után, amikor elaludni már csak azért sem lehetett, mert az ember önkéntelenül kíváncsivá válik a rövid óraütésekre, amelyeket nem kell feszült figyelemmel megszámolni.

- Tisztelt úr, egyet ütött a kakukkos óra - mondta Dominó úr félhalkan, mintha valamely idegenhez szólott volna.

Ez a kakukkos óra természetesen nem a Dominó úr tulajdona volt - valahol a földszintes ház vége felé egy özvegyasszony büszkélkedett a kakukkórájával, miután egyebe nem volt. Mégis, ettől az órától tudta meg minden ember az időt éjszakánkint a Zerge utcában, kakukk-kiáltása messzire elhallatszott az éji csendben.

De hát hol is van az az álom, amelyet Dominó úrnak folytatni kellene? Melyik párnába költözött, az alsóba vagy a felsőbe, vagy talán éppen abba a legkisebb párnába, amely amúgy is voltaképpen kigondolója volt minden valamirevaló álomnak? Dominó úr a bizonytalankodó, fel nem ébresztett kezével igen halkan keresgélni kezdte az elveszített álmot maga körül. Kereste a paplan gombjain, valamint a faliszőnyegen, amelyen nappal egy tigris volt, de ilyenkor éjszakára elkódorgott valamerre. Megnézte, hogy vajon nem bújt-e lábához az álom, vagy pláne az ágy alá, ami némely álomnak nagyon is szokása.

- Érdemes volt azért a korty borért „kilépni” az álomból? - vetette fel magában Dominó úr a kérdést nem minden szemrehányás nélkül. (Ötvenesztendős volt, és sokszor meggondolatlan volt még egyéb dolgaiban is; hiába számította ki magában nyomban pénzértékben, hogy mennyi kárt is csinált magának meggondolatlanságaival.) - Mintha egy ötforintossal gyújtottam volna pipára fidibusz helyett - mormogta Dominó úr, és előre félt, hogy ismét hallani fogja a kakukkos órát az udvarból, ami olyan időveszteséget jelent, mintha pénz nélkül lődörögne a vásárban. Ilyenkor tudvalévőleg mindennek nagyon olcsó ára van, hogy a pénztelen vevő szíve halálra szomorodjék.

- Fogadnék tíz forintba, hogy nem fog eszembe jutni az álom - mondta végre kétségbeesetten az ágyban forgolódó hősünk, és az álom titokban csak arra várakozott, hogy miképp okozhatna pénzbeli veszteséget gazdájának: nyomban előbújt valamely képráma mögül, ahol odáig elrejtőzött.

- Egy korty bor nyereséggel szemben tíz pengő veszteség - állapította meg még félálomban is Dominó úr. Halkan sóhajtott, amint határozottan érezni kezdte, hogy az álom tenyerei rátapadnak arcára. A már nyiladozó szemhéjak hirtelen lezárulnak, a monologizáló száj, amely már majdnem valamely káromkodásfélére fanyalodott, megállott útközben, a tapogatózó kéznek ólomsúlya lett, és lábai elmentek valahová messzire, talán ki az udvarra, vagy talán éppen a padlásra, az ott régen pihenő útiköpenyeg mellé. (Dominó úr, ez a régimódi úriember már biztosítási ügyletekben sem találta érdemesnek elutazni, pedig vagyona elvesztése után ezt az egyetlen foglalkozást találta érdemesnek.)

- Itt van az éjfél utáni álom, jól jegyezze meg, tisztelt úr - mondta még Dominó úr, és visszavette a káromkodást, amelyre igen készülődött álma megérkezte előtt.

*

Merre járt hősünk álmaiban? Azt kikutatni amúgy sem tudnánk, mert hiszen azt nem szokás elárulni. Csak annyi bizonyos, hogy az ablak szürke vászonfüggönyére már mindenféle kedves és kedvetlen figurák rajzolódtak, amelyek a hajnalt bejelentették. Hősünk azonban egyetlen pillantást sem vetett a figurákra, mert most már szigorúan ragaszkodott álma folytatásához.

- Nem megyek ki belőle, akármi történik, hosszú idő után most kezdek megint valami kis pénzösszeget keresni! - akaratoskodott Dominó úr.

De a megszokás minden emberi akaratnál erősebb, hősünk hajnalban mindig a tejesüveghez nyúlt, amely az ablak sarkában volt elhelyezve. Dominó úr akaratán kívül kelt fel, hogy a szokásos lépteket megtegye magányában, nagyot húzott a tejből... - Tudom, hogy ráfizetek! - mormogta magában. És már sietett vissza ágyába, hogy még idejében elcsípje a „legkellemetesebb álmot", amelynek igazmondásában senki sem kételkedik. Még a kakukkos óra is messzebbről hangzott ez idő tájt, mert az óra csak éjszaka tudta ijesztgetni az álmatlanokat. Most vigasztalásnak kellett volna lenni a hangjában, de hajh, a vigasztalást az órák és emberek egyformán szűkösen méregetik.

A tejkortynak persze nem volt olyan zamata, hogy az darab időre megzavarta volna Dominó urat álmában. Már ott is állott, mint valami kedves öregember, aki mindig a pénztárnál ül, hogy kiszolgálja azokat, akiknek kifogyott az aprópénzük.

- Nem adom száz forintért! - dünnyögte még magában hősünk, amint sikerült ugyanolyan helyzetbe visszatalálni ágyába, amint azt elhagyta. A megfelelő pozícióba jutott veséje, mája, szíve: nem volt idejük a gazdájukkal együtt felébredni. Szinte észre sem vették, hogy Dominó úr néhány lépést tett az ő tudtukon kívül. Nem, még a lép sem panaszkodott, hogy az epéről ne is beszéljünk... Az epe szinte barátságos volt, pedig egyébként nem kedvelte a felesleges mozdulatokat.

És ekkor hősünk álmában enni kezdett. Nagyszerű ételek sora vonult fel álomvilágában, a legvajasabb ételek, amelyek már napközben eszébe se jutottak, mert hősünk igen szegény ember volt, akinek ugyancsak tartózkodni kellett mindenféle pénzpazarlástól.

De most itt volt az ideje, hogy elfogyassza mindazokat a kedves eledeleket, amelyeket valaha a múlt időben szinte gondtalanul eszegetett. Amikor még nem tudta, hogy gyomra, veséje, epéje és főleg szíve is van, amely szívet mindig szabadnak, gondtalannak és boldognak vélt, amely most, ötvenéves korában íme a legalattomosabban cserbenhagyja. - De most, hogy

hajnal jöttével megint csak megéhezett, mint akkoriban, amikor hosszú éjszakai utazásokban keresett étvágyat reggelire... mint akkoriban, amikor jóformán minden korcsmát, vasúti restaurációt ismert Pesten, annak nevezetes ételeit, italait számon tartván... mint akkoriban, midőn egy konc húsért, amelyet korán reggel lehet elfogyasztani valamely vendéglőben, nem sajnált felülni a vonatra, és erről a konc húsról azt hitte, hogy meghosszabbította vele életét, amely „megér legalább száz forintot testvérek között is” - de most újra érezte a régi étvágyát álmában.

Mindenféle ifjúkori ételeket hozott elébe az álom, hogy annyi étel tán a legvastagabb szakácskönyvekbe se férne. Mozgott álmában a szája, mint a szopós kisdedé; visszatértek régen „elhullajtott” fogai, mintha valamennyien itt volnának csatára készen, hogy megbirkózzanak a legnagyobb csontokkal; mellényét kinyitotta, hogy nyájasabbá tegye gyomrát mindazon ételneműek felé, amelyek az ifjúkor bizakodó mosolyával közelítettek; a nyakába olyan nagy asztalkendőt kötött, amelynek terjedelmében még a mindenkori paradicsom- és sóskamártások sem hagytak különösebb nyomot...

- Nem adnám száz forintért! - mondogatta még Dominó úr félálomban, midőn álmát felbecsülte, mint lelkiismeretes alkusz. - Száz forintot ért meg ez az éjszaka - mondta, miközben már ébredezve gondolt a közelgő nappal reménytelenségei felé.

(1928)

Villásreggeli

- Kérek egy ájnspennert zaftban és egy krigula svecháti sört.

Éppen így szólott a vendég a mellettünk levő asztalnál a „Kellnerhez", mire „Barátom" megjegyezte, hogy végre egy jó kis helyre kerültünk, amelyet már évek óta hiába keresett a Belvárosban, nem tudta megtalálni az újonnan nyílt boltok, irodák, kirakatok miatt.

- Már azt kezdtem hinni, hogy nincs is többé korcsma a Belvárosban, a cipészek, kalaposok, művirágkereskedők minden korcsmárost kistájgeroltak helyéből. Remek kis korcsmákat tudtam bizonyos átjáróházakban, átjáróudvarokban, amelyeket csak a valódi pesti emberek ismertek, ahol napközben is nyomtalanul el lehetett tűnni, hogy a fene se találhatja meg az embert. Ezeknek a korcsmáknak semmi nyomuk nem volt az utcán, még csak cégtáblájuk sem, és hozzáértők az udvaron a speditőrök ládái, az üvegkereskedők fadobozai, a folytonosan kiürülő és megtelő udvari raktárak között mégis megtalálták az ajtót, amelyen át rejtelmesen a korcsmába lehetett jutni... Éppen ilyen régi, kis belvárosi udvarban akartam villásreggelizni a minap, amikor egy fűzőkereskedésbe nyitottam be, és egy ingre vetkezett asszonyság, aki éppen fűzőt próbált, talán még manapság is azt hiszi, hogy utána nyitottam be a kereskedésbe. - Hál' istennek itt nem fenyeget semmi veszedelem - mondta „Barátom", és megnyugodva körülnézett.

És a szomszéd asztalnál üldögélő vendég eközben már meg is kapta azokat a holmikat, amelyeket fűszeres, szomjas, szinte magának is gyönyörködtető hangon (mintha régen nem hallotta volna hangját ily zamatosnak!) rendelt volt az álmodozó, öreg pincérnél.

- Tessék parancsolni - mondta az öreg pincér ugyancsak azon a fontoskodó nyelven, amelyen pincérek, borbélyok, fiákerosok és hotelportások beszélnek, hogy kellő tekintélyt szerezzenek a maguk kevés szavú mesterségének.

- Friss ez a virsli? - kérdezte a vendég, aki ugyancsak nem látszott mai gyereknek, tudni látszott azokat a szertartásokat, amelyekkel fokozhatná amúgy is kedvesen jött délelőtti étvágyát. (A délelőtti étvágyról az életnek semmiféle rendelkezése nem szoktatja le az emberiséget, hiába okoskodnak az iskolákban és hivatalokban.) - Friss ez a virsli?

- Magam láttam, mikor a henteslegény a szatyrában hozta! - felelt az öreg pincér hivatalosan, szavahihetőséggel, mintha egy turistakalauz biztatná az utazót az induláshoz. - Mi huszonnégy pár virslit és huszonnégy pár szafaládét rendelünk mindennap a hentesnél. Ha a virsli elfogy, jön a szafaládé. Nálunk vannak olyan vendégek is, akik harminc esztendeje ide járnak gábelfrustukra.

„Gábelfrustuk!" Mily ünnepélyességgel ejtette ki ezt a szót az öreg pincér - mintha életének legkedvesebb, szinte ifjonci emlékei fűződnének ehhez a szóhoz. A mindennapok ifjúságát jelenti valóban a „gábelfrustuk" - a söröshordó akkor kerül elő a maga megbízhatóságában, hogy első puffanását a szomszéd madárkereskedő is meghallja kanárijai, stiglicei, rigói fütyülgetése közben. A csaposlegénynek más a kedve, a poharak vállalkozóan csörömpölnek, a seprő nyomai még mindenütt meglátszanak a korcsmában, a közeli fodrászüzletből még púderozott arccal lépnek be a vendégek a korcsmába, a délelőttök, a „hál' istennel elmúlt" éjszakák, a reggel szorongásai, káromkodásai, ködei már eltisztultak, valamerről bepillant a téli nap, és játszik az üvegkereskedő forgácsaival.

Az „ájnspenner" (magyarul: egyfogatú, amely voltaképpen csak a két tagból álló virslinek a felét jelenti) valóban hozzáigazodott a rózsaszínű, sűrű léhez, amelyben őt feltálalták.

Ezekben a pörköltlevekben, amelyeket a virslihez adtak, hajdanában a város minden korcsmájának a karakterét meg lehetett ismerni. A délelőtti korcsmajárók tudják vala, hogy hol és miként készítik a pörkölt alá való lét. Tudták, hol vannak gondoskodó szakácsnék, ahol a vöröshagyma ízét paradicsommal is enyhítik... Hol nem fukarkodnak a lével, amelynek elfogyasztásához két ropogós császárzsemlyét is el lehet használni, miközben villájával úgy úsztatja a vendég a zsemlyedarabokat, mint a gyermekek a papírhajóikat... Egy pörköltnek a levében benne érződhetett egy egész városfertály szolidsága, tisztessége, megbízhatósága. A paprika minősége pedig itt vizsgázott le igazándiban, amikor a vidékiek már javában gyanúsítják Pestet, hogy itt téglaporral hamisítják a paprikát. (Amint később a parádi vízről, az olcsó pálinkáról, a lisztről is mondogatták, hogy hamisítják őket.)

Az ájnspennert megfelelő tálacskában szolgálta fel az öreg pincér, régimódi porcelánban, amilyent manapság nem is láthatni, szarvasagancsos kést és villát helyezett el evőeszközül, sótartót, paprikatartót, borstartót a vendég közelébe helyezett, a drótfonatú zsemlyéskosarat ugyancsak jó helyre tette, mintha maga is gyönyörködnék abban, hogy az asztalt a vendég örömére felszerelte.

- És a krigli sör? - kérdezte a vendég.

Az öreg pincér csak titokzatosan intett szalvétájával, mint a karácsonyfa díszítése alatt a szomszédba zárt gyermekeknek szokás integetni. - Talán a szomszédból hozatják a sört? - kérdezte a vendég, amely kérdésével bizonyságot tett, hogy vérbeli pesti ember, aki szeret gúnyolódni a vendéglőkkel, ahová voltaképpen mulatozás szempontjából tért be. Az öreg pincér most a mutatóujját emelte fel, s ekkor valóban hangzott is már a kiskorcsma másik szobájából az a diadalmas hang, amelyet először ütnek a rézcsapra, hogy a söröshordót meglékeljék. - Friss csapolás - mondta az öreg pincér azon a hangon, mintha az élet bölcsességére figyelmeztetné a türelmetlent: - lásd be, hogy javadat akartam - mond a maga elhallgatásával az öreg pincér, de a vendég karakán vénember volt.

- Ez nem gilt - dobogott a zsemledarabkák vezénylése közben -, én már megszoktam, hogy minden korcsmában a „hanzlit” én kapom.

A lélekbúvárok e kifakadás mögött tán minden magyarázatot megtalálhatnának, mi csak maradjunk a friss csapolásnál, amelyhez immár szakértő lépésekkel elvonult az öreg pincér is, mintha ez nála nélkül nem történhetett volna meg. (A legtöbb emberi élet apró teendőkből van összerakva.)

És a megelevenedett, szinte az életörömösséggel habzó söröskorsót olyan ragyogó arccal hozta elő, mint valami újszülöttet, amelynek világrahozatalában neki is része volt.

- Sört szeretnék inni, nem pedig habot - elégedetlenkedett volna a vendég, de a szomjúsága már nem hagyta békében, megragadta az elébe helyezett söröskorsót, miután egyenesre feszített kisujjával kétszer-háromszor kézfogás közben megütögette az üveget. A korsónak arra a helyére célzott, ahonnan véleménye szerint a legkevesebben szoktak inni, a korsó „füle” felett, s ezzel darab időre elbújt a söröskorsóba.

A korsóból egy másik vendég tért vissza a kis sörház udvari ablaka mellé, egy lecsillapodott arculatú, a nyakáig elválasztott frizurájú, deres bóbitájú, oldalszakállas, keménygalléros, pirosra beretvált állú úriember, aki állására nézve lehetett volna valamely nyugállományban levő tisztviselő is, de magatartása szerint inkább budai háziúrnak látszott, aki átjött bosszankodni Pestre, itt megéhezett, megszomjazott, és egy olyan sörházat keresett fel, amelyről régi budaiaktól is hallott, akik valaha Pesten megfordultak. A söröskorsóból előbújt vendég már éppen megelégedésének akart kifejezést adni valamely formában, gondolkozni látszott a megfelelő szón, amit ennek az öreg pincérnek emlékbe odavessen, de lebírta a

barátságosságot, akármint küzdött önmagával. Nem szabad az embernek elárulni, hogy jól érzi magát, mert nyomban jön a gonosz sors, a vak véletlen, a szemtelen végzet, amely csak a mogorva embereket félti.

És a söröskorsó meghajtása után mogorvaságot színlelő ismerősünknek igaza volt, mint a fejleményekből kiderül. Éppen beleszúrta villáját a virslibe, hogy azt meghintáztassa a pörköltlében, éppen szájához emelte a virslit, éppen beleharapott, hogy az eddigi szótlan ember is valamiképpen úgy megrettenjen, mintha hirtelen némaság szakadt volna rá. A süketnémák nyelvén kezdett üvölteni, mintha megháborodott volna. A nyakába kötött szalvéta, mintha érezte volna a rendkívüliséget: repedezni kezdett a gallérja körül. Egy halálosan megsértett ember hörgése hangzott az asztala felől, szinte kívánatos lett volna, hogy valaki segítene a vendég helyett emberi nyelven megszólalni, hogy megtudhassuk a történteket, amelyek a bekövetkezett zűrzavarban alig megérthetően bontakoztak ki eleinte. (Mint „Barátom" mondta: az volt az érzése, hogy csak az segíthetné a dolgot, ha egy keménykalapos, lófarkas, köpenyeges pesti konstábler lépne be e helyre a régi múlt időből, és itt rendet akarna csinálni.) Valami nagy baj történt. A virslibe harapó vendég ugyanis egy kemény tárgyat talált fogai között, amelyet megszemlélvén, azt tapasztalta, hogy az egy emberi kisujjnak a felső ízületéhez hasonlatos valami, a megfelelő körömmel ellátva. Ezért kiáltott fel kétségbeesésében a vendég, ezért lett éjfél utáni kísértettánca az imént még a villásreggelizés zamatosságában derülő kiskorcsmában, ezért hagyta ott boltjában a csízeket a szomszédos madárkereskedő (egy ugyancsak madárképű emberke), ezért rohant át a művirágkészítő nő (mint valami sohasem látott reszketegség, amelyet galambtojásnyi gömbökkel ékesített hosszú hajtűi megfelelően jelképeztek), ezért szünetelt darab ideig az üvegraktár felől hangzó kopácsolás, mert a kopácsolók kiejtették szájukból a szegeket, ezért nyomult előtérbe a házmester, akiről eddig nemigen volt szokásos tudomást venni a kereskedéses belvárosi házban, de a házmester papucsaiban, kötött mellényében, borvirágjaival előjött, mintha a Józsefvárosban volna, és hangosan kezdett intézkedni az esemény felett. A korcsmárosné, tán mondani se kell, nagyot sikoltott, és elájult; az öreg pincér olyan némult nyelven kezdett beszélni, amelyet senki se értett; a csaposlegény rendelés híján összefont karokkal állott füstbe ment hordója mellett, és mord tekintettel nézte a skandalumot okozó vendéget. A tányérra helyezett emberi körmöt a vendég asztalán ezalatt mindenki megnézte, aki az eseményről értesült. Nagy feltűnést keltett a házmester kijelentése, aki félig-meddig hivatalos nyelvjárással magyarázta az előhívott rendőrnek (aki céltalanul tartotta kezében könyvecskéjét), hogy ő már régen megmondta a háziúrnak, hogy az udvari korcsmának a létezése teljesen felesleges. Később a furcsa virsli hírére távolabbi utcákból is érkeztek vendégek, akik nagyrészben nem is fogyasztottak semmit, csak az emberkörmöt akarták látni. - Így múlt el a legjobb belvárosi kiskorcsma.

(1929)

Borkereskedelem

Szlankamenka Emíliának az volt egyik nevezetessége, hogy a férfiakat olyan kabátokba bújtatta, amelyeknek az ujja vége be volt varrva, a kezüket erőfeszítéssel se tudták keresztüldugni a kabát ujján.

- No, szép maszk - mondta Szlankamenka Emília mustos nevetéssel, amikor a férfiakra sikerült felsegíteni az efféle kabátokat, amikor azok hirtelenében tovább akartak menni, hogy újabb gazságokat kövessenek el (mert Emília véleménye szerint a férfiaknak nem jár egyeben az eszük, mint nők ellen tervezett merényleteken. - Nem is férfi, aki nem ilyen - mondta Emília melankolikusan.) Persze, nem mindig a férfiak tulajdonában lévő kabátokat, felöltőket, übercíhereket varrta be titkon Szlankamenka, egy olasz származású nő, aki a Balaton környékén, a kisőrsi szőlőhegyen asszonyság létére először kezdett foglalkozni komolyan borkereskedelemmel, bevarrta Szlankamenka azoknak a kábátoknak az ujjait is, amelyeket gyanútlan vendégének házánál kölcsönbe adott, hogy a vendég kényelmesebben érezhesse magát. Volt például egy hamukék, térdig érő, piros virágos, török sláfrokkja, amely szabásánál fogva jóformán minden férfitestalkatra illett, derekán függönyzsinórral kellett megkötni, és andalgó dohányfüstszagot árasztott magából, mintha ebben a sláfrokkban csak szűzdohányt pipáltak volna a férfiak, és életük oly nyugodalmasnak látszott, mint a holdvilágos este a tó mellett. Ennek az ártatlan, ámbituson való üldögéléshez vagy hűvös bőrdíványon való heverészéshez teremtett hálóköntösnek az ujjait is bevarrta néha Szlankamenka, hogy a sláfrokkban otthoniasan elhelyezkedett úriember azon vette magát észre, hogy kezével tehetetlen. - Régebben, amíg tapasztalatlan és ostoba voltam, megelégedtem azzal, hogy lábzsákot húztam a férfiak lábára, olyan lábzsákot, amilyent télen a szánkóban szokás viselni - mondta szelíd mélabúval Szlankamenka. - Becsületszavukat vettem a férfiaknak, hogy nem tolják le a lábzsákot, de nem volt olyan férfi, aki a szavát megtartotta volna.

Így tehát nem csodálható, hogy Piricsi, aki mindig olyan cifrálkodó férfiú volt, mintha abban a negyedórában jött volna egy jelmezbálról: ugyancsak derekára kapta az elvarázsolt sláfrokkot, miután jól kihazudozta magát arról a körülményről, hogy már évek óta leghőbb vágya volt Emíliával személyesen megismerkedni, miután virtusairól a Tiszántúlon is hallott. Piricsi, bevallása szerint, üzletember volt, foglalkozott vétellel és eladással, miután „ez a korrupt magyar élet" lehetetlenné tette, hogy az ember gavallér módjára élje végig a kiszabott esztendőket. - Még csak negyvenesztendős vagyok, és egymillió forint árú lányt adtam férjhez, anélkül hogy magamnak eszembe jutott volna a házasság - mondogatta társalgás közben Piricsi, hogy mélyebb bepillantást is engedjen lelkivilágába. - És így akar élni továbbra is? - kérdezte egy napfényes téli délben Szlankamenka, amikor Piricsi a fentebbi állítást megkockáztatta. (Legalább alkonyatig várt volna a hosszúbajszú, aki bajusza kipödrése előtt gyufaszálakat helyezett el a bajusz szálában, hogy a gyufaszálaknak helyén apró horgocskák keletkezzenek eltávolításuk után. De nem; ő már fényes délben is hazudott.)

- Így akar élni továbbra is? - kérdezte alattomos nyájassággal Emília, és néhány perc múlva belebújtatta Piricsit a sláfrokkba, amelynek ujjai be voltak varrva. Piricsi, mint ez már régi szokásuk azoknak a férfiaknak, akik a késszúráson, pisztolylövésen, hamis eskün, átkozódáson, fojtogatáson kívül még az ujjatlan hálóköntöst is csupán kedveskedésnek számították, nevetve felkiáltott: - Akasszanak fel, ha valaha ilyen módon kellett volna vezekelnem egy nő szerelméért. Azt már megértem, hogy utánam lőttek a dámák, amikor ellovagolni akartam, de az efféle rabságot talán az amazonok óta nem találták ki. - Incselkedő mosollyal csókra termett ajkán (amelytől a betyáros káromkodás is jólesően hangzott némely nőknek), fűzőt és

alsószoknyát bontogató furfangos tekintettel, amelyet a költők lélekbe néző pillantásnak is mondanak, bajuszpomádésan, mint egy borbélyműhely, néhány fehér ragyával kiszívott tajtékpipaszínű, hetyke arcán, amelyet vallomása szerint több női csók ápolt, mint a gyóntatók stóláit, jóságos haramiakedvével ült tehát bevarrott kabátujjaival, mélyen egy nagyanyás karosszékben, mintha soha jobban nem érezte volna magát, mint Szlankamenka fogságában.

- Hát most beszéljen valamit azokról a nőkről, akiket férjhez adott, holott megtarthatta volna őket magának is? - vetette fel a kérdést a téli napon Szlankamenka Emília a kisőrsi szőlőhegyben, ahol egymagában lakott egy ódon nyári lakban, amelybe néhány vaskályhát is állított, kutyát, puskát tartott, a tapolcai báli meghívókat legfeljebb arra használta, hogy a kiskamra deszkahasadékait beszögezze velük. - Beszéljen valamely őszinte dolgot is, Piricsi úr, mielőtt nyélbe ütnénk a borvásárt, amely végett állítólag felkeresett. Ha igaz borkereskedő, nem pedig zsebtolvaj, betörő, hamiskártyás, gyilkos, akkor őszintén felelni fog nekem. Ha pedig mégis rosszban törné a fejét, akkor a vén süket vincelléremnek felírom a palatáblára, hogy hívja el a tapolcai csendőröket.

- Azt hiszem, úgyis ez lesz a nóta vége, mert nagyságodtól még nem távozott borkereskedő bilincs nélkül. Vagy a szívét, vagy az erszényét hagyta itt - felelt csendeskésen Piricsi, mert általában ismerte a nőkkel való bánásmódot. - Mondták nekem Tapolcán, hogy vigyázzak magamra, mielőtt elindulnék a borkereskedőnéhez, akinek eszét az egész Balaton-vidék tiszteli. Azt feleltem, hogy nekem már amúgy is mindegy, mert meg van írva felőlem, hogy amúgy is agyonvernek. Csak az a kérdés, hol és mikor. Legalább szerelem miatt haljak meg, ha már úgyis meg kell halni.

- Jól felelt - szólt Emília -, de a hároméves badacsonyimat mégse adom azon az áron, amelyet kínált érte.

- Én se adnám a nagyságod helyében. Inkább a Balatonba önteném, semhogy akasztófára való korcsmárosok kezébe kerüljön a finom bor, mert hisz ott amúgy is meghamisítják. Ha csak egy esztendeig megállnák, hogy ne adja el senki a borát Magyarországon, majd másképpen beszélnének a vevők. Megvallom, én nem is borvásár miatt jöttem erre a vidékre. Üsse a kő az örökös üzletet, szeretnék már egyszer olyan bort is inni kedvemre, amelynek ne sarkantyúzna az ára. Mit lophatok, mit kereshetek, mit csalhatok a boron? Az ördög vigye az egész borkereskedést, a szerelemnek élni is szeretnék már, mert maholnap negyvenesztendős vagyok, és a legszebb hölgyvilágot jóformán csak akkor láttam, amikor férjhez adtam. Azt hiszi, Emília nagyságod, hogy nem akartam néha félretaszítani a vőlegényt, hogy magam álljak helyébe a sekrestyében? Nincs boldogtalanabb pálya, mint a házasságközvetítő pályája. Érző szívvel születtem, boldogtalanná tettem magamat egész életemre, mikor nőket, férfiakat összepakliztam. Sohase mentem el a lakodalomra. A városvégén éltem, valami kiskorcsmában, a kovácsműhely közelében, ahol a kalapácsok csengését hallgattam. Így verték az én szívemet is, mint a buta vasat. De hát hagyjuk az érzékeny dolgokat. Mi az utolsó ára a kétéves badacsonyinak?

Szlankamenka Emília, bár borkereskedelemmel foglalkozott, darab ideig gondolkozva nézett maga elé.

- Mit is ajánlott utoljára? - kérdezte, mintha régen elfelejtette volna.

Piricsi, aki még a sláfrokkban is megőrizte férfiasságát, komolyságát, hidegvérét, bocsánatkérő tekintettel nézett Emíliára.

- Hogy befejezzem az élettörténetemet: olyan szerencsétlen házasságközvetítő voltam, hogy mindig azokat a nőket adtam férjhez, akikbe magam is szerelmes voltam, és törődtem a sorsukkal. Az esküvő előtt elbúcsúztam tőlük, örök szerelmet esküdtünk, megtartottuk a

hűséget, leveleztünk titkon, vigyázok jövőjükre, keresztapaságot vállalok, az özvegyekre messziről vigyázok, az árvákat neveltetem. Sokfelé imádkoznak értem. Csodálnám, ha annak a bizonyos bornak az árában nem tudnánk megegyezni.

Emília most még inkább elgondolkozott a borkereskedő szavain. Aztán, mintha valami jeladást kapott volna gondolataiban, így szólt:

- Majd csak megállapodunk valamely árban, mert hiszen látom, hogy jóravaló emberrel van dolgom. De hát mi lesz a szállítással, a fuvarral, a hajóval, a vonattal, a fuvarlevelekkel?

- Tessék csak rám bízni - szólt Piricsi, és Emília segítségével levetette a sláfrokkot. - Ha akarja, még férjhez is adom, bár a szívem megszakad.

Sok csínyja-bínja van a borkereskedelemnek.

(1929)

Vége a betyáréletnek

Hétszilvási *eldőlt!*

Eldőlt - mégpedig már a mulatozás második napján, amikor csak éppen odáig jutottunk, hogy megkedvesedni kezdtünk, a politikai, történelmi, heraldikai, családfai vitatkozások alig fejeződtek be, az öklök, ráncok, indulatok elsimultak: kezdődhetett volna a nyájas barátkozás, ami körülbelül a második negyvennyolc órának szokott programja lenni - és ekkor dőlt el Hétszilvási, aki voltaképpen mindig, ötvenesztendős koráig azért élt, hogy a mulatságoknak ezt a második negyvennyolc óráját megérje.

Hétszilvási eldőlt!

Eldőlt - mielőtt sor került volna a söröshordók emelgetésére, a százkilós csárdásné megtáncoltatására az Ingerliben, a testi erők és nemes virtusok bemutatására, a cigányok megverésére, a szakállak felgyújtására, a vakmerő mutatványokra, de még a vad táncok sem kezdődtek meg, amelyek miatt aztán napokig úgy érezheti magát a táncos, mintha a lábát, szívét, fejét elveszítette volna valahol. - Hétszilvási eldőlt, igaz, hogy a fűben, amely bokáig ért, a danitánc viharzott körötte, de ő csak hátát fordította mindennek, valamely túlvilági álomba akart emelkedni, ahonnan többé nincs visszatérés.

Hétszilvási eldőlt!

Éppen ötvenedik születésnapját ünnepelte volna, de még nem ért rá említést tenni erről a momentumról, okos ember módjára a mulatság elpetyhüdésének idejére tartogatta e baráti megbeszélést, amikor az ilyenfajta közleményektől megint visszafordulnak a jókedvek fáradt nyájai, nagyot fordul az aluszékony szél, a hangászok még a másvilágról is visszatérnek, és a padlásokra, szénaboglyákba, vermekbe menekedett nőszemélyek hirtelen felkerekednek, hogy talpon legyenek azon a napon, amikor Hétszilvási ötvenedik születésnapját ünnepli.

Hétszilvási pedig eldőlt, anélkül hogy bárkinek megsúgta volna titkát, mert a kert végében is felkutatják vala a vidámságra hajlamos barátok, hogy még egyszer megtáncoltassák, még egyszer az asztalra állítsák, még egyszer megmondogatják neki mindazokat a kedveskedéseket, amelyek csak születésnapokon jutnak az emberek eszébe. Egész éjjel és egész nap, a különböző históriai és költészeti viták alatt - mert mindenki költő a mulatságok második napján, még ha egyébként annyit sem törődne a költészettel, mint a holt ember az utána következő élettel - még a familiáris veszekedések közben is titkon, melegedve gondolt arra a percre Hétszilvási, hogy még meglepetést okozand majd szavaival, hogy annyi mindenféle viszontagságok, árverések, szegénységek, küszködések, csodavárások, betyárságok és halálos orvosi megállapítások után sikerült elevickélni az ötvenedik életévéig, holott erre semmi reménysége nem lehetett... Hogy elnyájasodnak majd az arcok körülötte!

És íme eldőlt, anélkül hogy bárkivel közölte volna, hogy miért ivott meg egy akónyi bort, miért csókolódzott a cimbalmos cigánnyal, miért ugrotta át a küszöböt, miért döngette meg az asztalt, miért tartózkodott a különböző vitatkozások alatt a becsületsértő kifejezésektől, és miért nyájaskodott ellenségeivel is, akik egyébként minden embernek előfordulnak az életében. Még csak gondolatban sem kívánt senkinek rosszat e napon Hétszilvási, pedig elég oka lett volna például szembeszállni a bíróval, aki annyi „igazságtalan” ítéletet mondott ki immár a rovására - a szomszédjával, Mezgerézi úrral, aki minden gonosz álmot, döglött macskát, udvari szemetet átdobván a kerítésen - az unokatestvérével, aki a háta mögött váltók hamisításával gyanúsítgatja, egyébként nagy gondot fordított a bajuszának a kipödröttségére,

már csak azért is, mert Hétszilvásinak a bajsza a szájába lógott, és a szomorúságot jelképezte. De még csak a kocsmárossal sem veszett össze ezen a napon, pedig régi szokása volt a kocsmárosok megkínozása, boraiknak meggyanúsítása; leányaiknak erkölcstelenségét és a fináncokkal való gyanús barátkozását sem emlegette, pedig anélkül nem lehetett teljes az igazi mulatság. Nem - Hétszilvási úgy viselkedett a mulatozás negyvennyolc órájában, mintha valamely különös fogadalmat tett volna megtérésére nézve, ezentúl egyetlen hitelezőjét sem várja puskacsővel a kocsma ablakánál, nem lő a szomszéd bérlő lovának lába elébe, nem kiabálja végig a falut, hogy a kocsmáros megmérgezte, nem csap földhöz egyetlen poharat sem, nem dobja az égő gyufát a dunyhás ágyba, nem uszítja a kutyákat a zöld nadrágos házalókra, nem töri a fejét csúf bosszantásokon, nem ír névtelen leveleket a barátai feleségeinek, nem mond vakmerő hazugságokat kocsmárosnéknak - megtért Hétszilvási, senkinek nem ígért verést ezen a nevezetes éjszakán, mintha valóban megjavulva, megtisztítva, megkedvesedve várná azt az órát, amikor majd szívből jövő meghatottsággal közölheti barátaival, hogy ezen a napon töltendi be ötvenedik esztendejét, bocsássanak meg néki, ha valamit vétett ellenük életében. És, mint mondám, Hétszilvási, falusi barátom, régi pajtásom nem tudta bevárni a kínálkozó órát. Eldőlt.

A muzsika mind távolabbról hangzott, a barátok kurjongatása eltávolodott, a kocsmában elaludni látszott az élet, a fáradtak elfáradtak, az álmosak elálmosodtak, a tűz kihunyt, a sokszor hajtogatott pohár kimerülten pihent. Az űzött házőrző eb visszabátorkodott vackára, Hétszilvási a fűben feküdt, azt az álmot várta, amelyből nincs visszatérés.

De hát nem így osztogatják az álmokat. Könnyű volna a szenvedőknek, ha megrendelhetnék az álmaikat; kiknek találták volna fel az álomtalanságot, ha mindenki elszökhetne előle, aki szemét lehunyja, akár a kert végében is, ahová már nem talál rájuk se jó, se rossz barát?

Hétszilvási hirtelen felébredt, és furcsa helyzete miatt szokatlan szégyenkezés fogta el, amely szégyenkezést azelőtt nem ismerte, amikor ólomlábakkal, kábult fejjel barangolt a környék kocsmáiban. De most, ötvenedik születésnapján valahogyan igen rendellenesnek találta, hogy egy kocsma végében felébredjen - messzire pislogtak tőle a csillagok, senki se törődött vele ezen a világon, csak az ismerős kocsmakutya, aki jó szándékkal megközelítette, és a szája szélét kezdte nyalogatni, mintha egyedül volna, aki még csókolódzni akar Hétszilvásival.

- Eredj, Pandur - mond H. úr némi meghatottsággal a nyalakodó ebnek, és többszöri kísérlet után talpra állott. (Hol vannak ilyenkor a szolgálók, kocsmajányok, akiket annyiszor megveregetett életében?) Olyan csend volt mindenfelé, mint a kocsmákban szokott, ahol huzamosabb ideig folyt a dáridó.

Hétszilvási szégyellt volna dörömbölni; ki tudja, milyen számlát hagytak itt a cimborák az utolsó vendégnek? Észrevétlenül akart távozni, ugyanezért a kerteknek szándékozott venni útját.

Kedveskedve búcsúzott el a kocsmakutyától, mint legutolsó barátjától, aztán nagy erőlködéssel átmászott a sárból, tengerikóróból készült kerítésen. Emlékezete szerint a kovács kertjébe pottyant, mégpedig valamely veteményeságyba, ahol a kovácsmesterné ugorkát termesztett. Hétszilvási elfeküdt egy darabig az ugorkák között. Arra gondolt, mennyi örömet okoztak neki valaha ezek a savanyú gyümölcsök, amikor még fiatalabb volt... De aztán eszébe jutott a nagytermészetű kovácsmester is, aki bizonyára nagyot nézne, ha Hétszilvásit a kertjében találná reggel. Tovább kellett tehát vándorolni különös útjában.

Most valamely deszkakerítéshez érkezett a csillagos ég alatt, amely kerítésbe hegyes szegeket vert a kovács a tolvajok elől. Hogy és miként mászott át Hétszilvási a kerítésen: azt csak az tudná megmondani, aki a csodákat kormányozza a világon. Most éves tökökre pottyant, amelyek hangosat nyögtek az ötvenéves jubiláns terhe alatt. A tanító tökjei - állapította meg magában az éji vándor, és sietve továbbhaladt az éjszakában, mielőtt a mesternek eszébe jutna kártérítést követelni.

Belebonyolódott tüskés bokrokba, amelyekből csak a legnagyobb nehézségek árán szabadult ki - majd ismeretlen árkokba zuhant, mintha a boszorkányok ásták volna elébe. Faderekaknak ütközött, amelyek mindenáron gáncsot akartak vetni emelkedő lábainak. Kispadokon pihent meg, amelyek az éjben másféle vendégről álmodoztak. Kertekbe esett, amelyeknek gazdáiról sejtelme sem volt, és komolyan megijedt egy madárijesztőtől, amely ember módjára tárogatta felé karjait. A falusi kertek világát próbálta végig egy boldogtalan éjszakán. A lugasok, amelyek nappal tán nyájasok: megannyi ellenségek az éjben bolyongó előtt. A gyalogutak ismeretlen útvesztők, és a kertek alján a bogyócska lapuló szörnynek látszik, amely éppen Hétszilvásit várja áldozatul. Most látta csak az ötvenéves uraság, hogy mennyi ellensége rejtőzik a falujában, anélkül hogy tudott volna róluk! Az éj megmutatja az ellenségek igazi arculatait.

De végre átjutott az utolsó akadályon, az utolsó kerítésen is, amely mohos falával az életet zárja el a falu végén; szellős szabad térség: a temető következett. Hétszilvásinak eszébe jutott, hogy a temetőben bizonyára háborítatlanul töltheti az éj hátralévő részét, ott ugyan senki nem fogja keresni az összetaposott kertek gazdái közül.

Nagyot lélegzett, hangosat sóhajtott, szinte ismeretlen boldogság könnyű érzete fogta el ördögöktől sarkantyúzott szívét, amikor a temető kapuját nyitva találta, a sárga homokos sírdombok között puhára esett, semmi félelem nem volt lelkében, amint a fejfákat tapogatta, és kényelmes fekvőhelyet keresett ki magának két egymás mellett lévő sírhalom között. Megtépetten, kimerülten, véresen és sárosan nyúlt el a temető füvében.

Olyan jót aludt, amilyent még soha életében.

- Ezért volt érdemes élni idáig - mondta reggel, amikor a hűvös temetői szellő úgy megsimogatta az arcát, mint legkedvesebb, megtévedt gyermekéét. És akkor vette csak észre, hogy részegségében apja és anyja régen nem látott sírhantja között töltötte az éjszakát.

(1929)

Zörgőci és Nyújtózi

Zörgőci és Nyújtózi szomszédok voltak, mint akár csak a kalendáriumban a nyár meg az ősz. Abból a régi világból maradtak itt, amely világból mutatóban mindenütt maradt valami, ha más nem, mint egy kampósszeg, amelyre valaha a lószerszámot volt szokás akasztani, amerre volt ló a háznál. Zörgőci és Nyújtózi lenézték a világot, amely elfutamodott mellettük, és a világ azzal válaszolt, hogy elfelejtette a két úriembernek a valódi nevét, csupán gúnynevén emlegette őket. X-ben, egy túl a dunai kisközségben, ahol egy darabig felütöttem a sátorfámat, így szóltak egymáshoz az emberek, amikor a nyári hó ellankasztotta a kedveket és ágaskodásukat:

- Nyújtózik már Nyújtózi!

Majd később, ősz felé, amikor a fáknak panaszos hangjuk lett, így beszéltek:

- Következik a Zörgőci ideje!

A régi világból maradt úriemberek ezalatt a község végén éltek két, egymáshoz hasonló, nádfedeles házban.

A Balaton vagy Sió, ahonnan a nádat kellett hozni, sokkal messzibbre volt ide, mint például a Bakony, ahol a zsindelynek való jóféle fa terem. Ők mégis náddal fedték, mert a nádtető tulajdonságait már ismerték gyerekkoruk óta. Télen meleg, nyáron hűvös, szereti a veréb, szereti a moh, az őszi eső, amely kifényesíti.

Nyújtózi valamikor ügyvéd volt a községben, de ki tudná már, miért, egyszer szilenciumot kapott, és Nyújtózi nem vette vissza a diplomáját.

- Azt lesse valaki, hogy én még egyszer segítsek valami ügyes-bajos emberen! - gőgösködött Nyújtózi, de a kerítés mellett, amikor senki sem látta: vérmes tanácsokat adott a parasztoknak, hogy azok leginkább vasvillát akartak ragadni az urak ellen.

A kerítés csak úgy sárból, gizgazból, árokparti fűzfából és szapora bodzafából volt, könnyen átjöhetett rajta kutya vagy ember, de Nyújtózi nem ment át Zörgőcihez, csak átkiabált, hogy az egész falu hallhatta:

- Hogy szolgált az éjszakai nyugodalma, vén bankócsináló? - kérdezte Nyújtózi. - Én azt álmodtam kendről, hogy hamispénzverés miatt megint csak a veszprémi börtönbe kísérték.

A másik házban az ingerkedő szavakra úgy futamodott elő Zörgőci, mint a borz, amelyet barlangjában háborgatnak.

- Hát kendet, vén kegyvesztő fiskálist, nem hívták magukkal a lovas csendőrök, amikor éjszaka átlovagoltak a falun? Szentül hittem, hogy kendért jöttek.

- Majd jön még a kutyára dér - dörmögött Nyújtózi.

- De nem vásik benne kendnek a foga, mert akkorára már azt az egy fogát is kiverik - nyájaskodott vissza Zörgőci.

A falubeliek oda sem hallgattak már a két vénemberre, legfeljebb olyankor, ha valamelyik valamely különösebb, még nem hallott káromkodással állott elő, amikor például Nyújtózi templomrablónak nevezte Zörgőcit. A szomszédság kissé meghökkent, mert való igaz, hogy búcsújárás után egyszer kifosztották a helybeli templomot. Ejnye, hát ezt is Zörgőci csinálta volna, nemcsak a hamis ötforintosokat?

Úgy esett a dolog, hogy a Nyújtózi házát előbb árverezték el.

Megütötték a dobot.

Sokszor előfordul az ilyesmi az életben. Nyújtózi kénytelen-kelletlen elfogadta Zörgőci fedelét, hacsak nem akarta az árokparton lehajtani a fejét.

Egy darabig most már csak a Nyújtózi szakadatlan pörlekedését lehetett hallani, mert Zörgőci tiszteletben tartotta a vendégjogot.

Nyújtózi már korán reggel, az ágyból kezdte, az ágyból kirúgván annak a kis kamrának az ajtaját, amelyben meghúzódott. Zörgőci már javában foglalatoskodott az udvaron, mert éppen az ő ideje, az őszi időjárás volt soron. Megnézegette a háztetőre rakott tökök pirulását, összeszedegette az egyetlen diófájáról lehullott diókat, amelyek éjszaka olyan hangot hallattak, mintha zsiványok járnának az udvaron, megforgatta a tornácon száradó paprikafüzért, és gyönyörködött a káposztáshordójában, amelyre mindig nagyon büszke volt.

- Úgysem éri meg kend a telet, amire a káposztának az ideje elkövetkeznék. Csináljon kend testamentumot, testálja rám a hordót. Hálni jár már kendbe a lélek.

Zörgőci olyan magas ember volt, mint egy pózna, amellyel mérnök korában a földeket fölmérte. De hegyes volt a tekintete, mint a piszkafáé, és hosszú a karja, mint a dióverő; könnyen elbánt volna dulakodás esetén az aszott, fonnyadt emberkével, aki végképpen összeszáradt a szájhősségtől, amely testét, lelkét emésztette. Zörgőci csak tovább eszegette a tökmagot, harapdálta a napraforgómagot, szemügyre vette a tengeriket, amelyekből kerítést akart csinálni, egyszóval foglalkozott, mert ilyen volt a természete: fütyürészett is volna, mint akár az őszi szél, amely mindig nyugtalankodik.

Nyújtózi ellenben nyújtózkodott, mert ő meg így született. A végrehajtónak kellett kihúzni a párnát a feje alól, hogy pakoljon.

A kamrából megint csak hallatszott Nyújtózi hangja:

- Nem ér az semmit, amit kend itt művel a káposztáshordó körül, ha húst nem tud a káposztába tenni. Tudja, amolyan jófajta dagadót, amilyent becsületes ember korában evett kend.

Zörgőci szelíden felelt:

- Az úr tudja legjobban, hogy ártatlanul keveredtem ama ötforintos ügybe. Az ellenségeim, akiknek nem mértem ki elég földet a szomszédok földjéből, feljelentettek, hogy bankót csinálok, pedig világéletemben szegény ember voltam. Becsuktak, de kieresztettek.

Nyújtózi a másik oldalára fordult:

- Megint csak feljelenti kendet valaki, ha hivalkodik a nagy gazdagságával. Káposztáshordójával, sárga tökjeivel.

Zörgőci úgy szorgalmaskodott az udvarán, mint egér, amely falat ás. Zörgőci seprőt font nyírfavesszőből, amelyet a hátán hozott haza.

- Hol akar kend sepergetni? - mordult ki Nyújtózi a kamarából. - Ide bizony be nem eresztem kendet a seprőjével, elég tágas az udvar. Még megérem, hogy megházasodik kend, vén pénzhamisító fejével.

Zörgőci nem felelt, csak nagyon elgondolkozott, hogy talán nem is volt olyan nagy bolondság, amit Nyújtózi mondott. Legalábbis Nyújtózinak ki lehetne adni az útját...

De Zörgőci lassú elhatározású ember volt, akárcsak a magyar őszidő, amely hosszan szokott gondolkozni azon, hogy mikor kövessen el valamely változást, ő maga csodálkozik legjobban a dereken, amelyek éjszaka szakállát belepték, ő maga sírdogál, amikor megindulnak azok a hosszadalmas, őszi esőzések, amelyeknek nincs is végük... Zörgőci bámult a legnagyobbat a saját maga bátorsága felett, amikor körülbelül kétesztendei együttélés után egy napon meg merte mondani Nyújtózinak, hogy asszonyt vesz a házhoz, mert már nehezére esik a munka.

Nyújtózi a falnak fordult, és napokig nem szólt. Mire megint csak elkövetkezett az az idő, amikor a meleg nádfedél alatt az egerek gurigázni kezdtek a száradó diókkal, amikor éjszaka csak felsírt a kis doktor, mintha lelket látott volna.

Amikor a kukoricából való garádon beugrott minden kóbor kutya, hogy felmelegedjen a Zörgőci portáján, egy ködös éjszaka lónyerítés hallatszott az udvaron. A lószerszám csörgött, és a patkó kopogott. Zörgőci örömmel sietett ki a házból, mert azt hitte, hogy menyasszonya látogatta meg. Pedig lovas csendőrök kötöttek ki az udvaron, akik Zörgőcit bankóhamisítás miatt a veszprémi börtönbe szállították.

- Valami ellensége feljelentette! - mondá jóakarattal a nádereszbajszú zsandár.

Zörgőci csak csendesen sóhajtott, mint a kukoricásban futamodó szél.

- Tudom én, hogy ki az én ellenségem.

Mint többszörösen gyanúsított ember, Zörgőci hónapokat töltött a börtönben. Mire hazakerült, már vége felé járt a tél, a káposztáshordó, a kerítés, amelyet Nyújtózi felfűtött.

- Csakhogy itthon vagyok - pityergett Zörgőci, mint valami dézsa vagy vödör, amelyet rossz időben a szabadban felejtettek, és csak akkor vesznek észre, amikor kilyukadt.

Nyújtózi rákiáltott, hogy az ajtót csukja be, mert a hólé befolyik a kamrába.

- Aztán nekem ne keseregjen kend a börtönben töltött napokról, mert én fiskális voltam, tudom, hogy milyen élet van a börtönben. Jobb dolga van ott némely embernek, mint a szabadságban.

Zörgőci nem is panaszkodott, hanem megint nekilátott, hogy a háza táját rendbe hozza, mert most már úgy megerősödött benne a házasság gondolata, mint amilyen erősen a nádkévéket kötik meg. Javítgatott, sepergetett, fogókat állított fel az elszaporodott egerek ellen, és a diófát, amely úgysem hozott gyümölcsöt, kivágta, mert véleménye szerint a rendes embernek, amikor megházasodik, a koporsójáról is kell gondoskodni, nem hagyhatja itt a jövendőbeli asszonyt a temetés gondjaival. Készült a koporsó, készült a házasság, mind virágosabb lett a kedve Zörgőcinek, fütyürészett, mint a cinke, mikor a drágalátos őszidőt érzi közeledni. A megfeketedett napraforgószárakat, amelyek úgysem tartottak valami sokat a kerítésből, kihúzgálta Zörgőci, és így szólt hozzájuk:

- Kendtek eleget szenvedtek itt a rossz időben, menjenek már pihenni.

A kéményre valami ócska fazékfedelet drótozott, hogy az eső ne hulljon be a tűzhelyre. Megelégedetten nézegette tisztára sepert udvarát - talán már építkezésen is törte a fejét. Nyújtózi mind szótlanabb lett, olyan elmerülten gondolkozott, mintha lutriszámokon törné a fejét.

Mikor megint csak elkövetkezett Zörgőci ideje, dúdolgatni kezdett az őszidő, az éjszakákon már az udvaron hangzottak fel azok a titokzatos hangok, amelyeket nyaranta csak a mezőkön hallhatni, a verebek sohasem kezdhettek rá reggelenként a megbeszélésekre, mert mindig esett az eső - az öreg zsandár megint csak eljött Zörgőciért.

- Az úr javíthatatlan. Megint feljelentették bankóhamisítás miatt... - Azt hinnék, hogy Zörgőci kétségbeesett? Dehogyis. Éppen olyan jókedve maradt, mint a madárnak, amely a magasból hiába keresi a nyári reményekkel teli mezőket, de azért füttyentve száll tova a tájon.

Zörgőcit megint csak bevitték Veszprémbe.

(1929)

A magyar betegség

Két testvér lakott Módon. Mégpedig ikertestvérek - még ha nem is hinné el valaki, hogy még manapság is vannak ilyen ritka emberek. Ubul, az ikrek egyike, nevetgélve, jó reménységben, tündéri kedvben töltötte életét; nem volt olyan szürke nap a héten, amikor néhányszor fel ne kacagott volna, hogy darab ideig rengett körülötte minden. Hahotázott talán akkor is, ha csak a sarkantyúja akadt össze. Félelmetesen jókedvű ember volt. Nem szült anya olyan szomorú teremtményt, aki elbúsíthatta volna. Mindig olyan lendülettel fogott neki a kacagásnak, mintha akkor kezdene kacagni először életében. S e mellett az életmód mellett sem hízott el. Igen jóravaló, rendes úriember volt, akiről a lakosság névjegyzékében úgy emlékeztek meg, mint rosszmódi földbirtokosról.

Mert két Mód volt a Tisza két partján: Jómód és Rosszmód, amint ez néhol szokásos a Felső-Tisza mentében, ahol a falvak távolról is szerették egymást. A túlatiszai Jómódban Ubul ikertestvére lakott, bizonyos Ulrik, akit szülei éppen ezért kereszteltek erre a névre, hogy ne akadjon hozzá hasonlatos nevű gyerek messze környéken. Bogaras emberek voltak az öregek. Mindenképpen szerettek volna kitűnni abból a hétköznapi társadalomból, amely a magyar nemzetet jelenthette valaha. Ulrik jómódi lakos volt, és ugyancsak földesúr lett volna, ha ráért volna bármely foglalkozásra a betegségen kívül. Passzionátus beteg volt. Minden könyvet, akár álmoskönyvet is meghozatott, amelyekből betegségekről olvashatott. De tudta a beteg embernek való imádságokat is, mert minden orvosi tudománya mellett: vallásos ember volt. Végeredményében mégis a Jóisten a legjobb orvos, aki minden betegséget orvosolhat, amelyekből rendszerint négyféle volt Ulrik házánál. Szív, tüdő, gyomor és máj voltak a rendes betegségek. De ha némelyik darab időre kifáradt az orvosságokkal való küzdelemben, és látszólag meggyógyult: nyomban új betegség lépett a régi helyére. Itt volt tartalékban a vese, itt volt a főfájás, itt volt a nyaknak megmerevülése, itt volt a sántaság. Néha még a lábon levő körmök is fájtak, hogy Ulrik a világ minden kincséért se nyúlt volna hozzájuk. Ha már egyéb baj nem volt: Ulrik álmában fulladozni kezdett, és rendkívül csodálkozott, hogy másnap felébredt, és volt ereje kiszállni az ágyból.

- Nem haltam meg az éjjel - üzente ikertestvérének, Ubulnak Rosszmódba azzal a bocskoros csónakossal, aki a két testvér között a postási teendőket végezte.

Ubul irigylésre méltó nyugalommal válaszolt:

- A cigányasszony jóslásában bízzon, Rik öcsém. A cigányasszony megjósolta, hogy szépasszony miatt fog meghalni. Mégpedig úgy, hogy agyonütik.

*

Az olvasó ezek után azt hihetné, hogy Módon nem történhetik semmi, ami érdemes volna a feljegyzésre: Ubul mindig csak kacagott (még azon is, ha a szomszéd tarka kandúrja ellopta a húst a gazdasszonya konyhájáról, mert ezt a húst amúgy is azért tette félre a gazdasszony, hogy tőle - Ubultul - csenje). Ulrik a betegségeit figyelte, amelyek miatt napokig ágyban, kanapén feküdt, hogy mindent pontosan megfigyelhessen (napközben bort ivott, és külön jegyzetet vezetett arról, hogy hányadik pohárnál, milyen fajta bornál, mely körülmények között szokta megrohanni egyik-másik betegsége, a lábkörme akkor kezdett veresedni, tüzesedni és fájni, ha máriapócsi bort ivott); az úgynevezett nagyvilági problémák, amelyek általában az emberiséget érdekelni szokták: nem mulattatták kellően az ikertestvéreket. Holott bizony mulattatták őket, csak éppen a maguk módja szerint.

- Mit tenne maga Kossuth Lajos helyén? - kérdezte egy papírcédulán Ubul ikertestvérét, amikor Kossuth Lajos Turinban nagybeteg volt.

Az ikertestvér megfordította a cédulát, és annak a hátára írta:

- Piócákat rakatnék a hátamra, mert a pióca a rossz vért kiszívja.

Ubul így válaszolt:

- Maga boldogtalan! A nemzeti ügyről van szó, nem a múló betegségről. Betegség nincs a világon, csak akkor, ha az ember maga akarja.

Majd más nagy érdekű kérdésről leveleztek:

- Mit tenne Farkas Menyhért helyében, aki megütötte a temesvári kislutrit?

- Ferenc József orvosait hívatnám a betegágyamhoz, mert ezeknek a doktoroknak tudni kell az élet meghosszabbításáról.

Újabb levélváltás:

- Mit tenne, ha annyi pénze lenne, mint Rotschildnak?

- Mindenkit zsidónak tennék meg Magyarországon, mert a pénzemért mindenki zsidó - felelte Ulrik.

- No, úgy látszik, javul az öreg állapota - mondta nagyot kacagva Ubul, amikor az utolsó üzenetet átvette a postástól -, kezd már okosan is gondolkozni. Előbb-utóbb megérem, hogy megházasodik.

Mert az ikertestvérek természetesen nőtlen emberek voltak, mégpedig abból az egyszerű okból, hogy egyik sem akarta „elkezdeni". Az egészséges Ubul így szólott: - Már csak magam maradok a gondjaimmal, bajaimmal, a vagyonkám pusztulásával, mert más halandó, még a legjobb asszony se tudna velem együtt nevetni az élet szamárságain. Felfordulok: aztán vége a bálnak. Bolond ember, aki kíváncsi a maga temetésére. - A beteg Ulrik a folyam másik oldalán így vélte: - Szent igaz, hogy néha jó volna egy alkalmatos asszony, akivel meg lehetne beszélni a különböző testi fájdalmakat, amelyek az embert néhanapján elöveszik. De olyan jó asszony nincsen a világon, aki az ember helyett csak a legkisebb betegséget is vállalná. Ha csak egy rongyos szédülésről is van szó, amelyről tudom körülbelül bizonyosan, hogy még nem magát a halált jelenti, csak éppen múló rosszullétet, csak éppen egy kis figyelmeztetőt a sok közül, csak éppen egy kis elgondolkoztatót arra nézve, hogy vigyázzunk a tűzzel, vízzel, erőlködéssel, jókedvvel, úttal, korcsmajárással, pendellyel, tervezgetéssel, félálommal, szerdával-szombattal, szűk csizmával, új kalappal, bajuszpedrővel, nagy indulatossággal és az ősöktől örökölt szenvedélyekkel; - csak egy kis ízelítőről volna szó, hogyan hidegedik meg, kavarodik meg, émelyeg meg, szorul meg, fordul meg, szédül meg egy pillanat alatt minden az ember belsejében - mikor a legnagyobb ellenségnél is nagyobb ellenségünk lesz a saját szívünk, szinte harapni tud -, mikor bősz harcra támad ellenünk dédelgetett gyomrunk, szinte megtagadja mindazokat a kedveskedéseket, amelyekkel életünkben őt elmulattattuk, mikor beleinkben szédülni kezdenek a jó falatok, a jó borok, a jó kívánsággal elhelyezett édességek: - akkor sincs olyan asszony, aki csak a legkisebb rosszullétet vállalná helyettünk. Ezért nem érdemes házasodni.

*

Ámde a férfiak fogadkozhatnak, ahogy akarnak, a történelem a legnagyobb jellemeket is leleplezte már: Ulrik és Ubul sorsa kockára dobatott, mégpedig akkor, midőn Csapó Gizella visszatért a Felső-Tisza mentére, hogy itt tovább folytassa az úri famíliák boldogítását. Csapó

Gizella ugyanis ama századvégi hölgyek közül való volt, amely hölgyek minden valamirevaló úri családnak a rokonai. Hogyan, miképpen? Csapó Gizella is csak akkor jött rá erre a tudományra, amikor atyja az árvák pénzével Amerikába utazott. Persze, Gizella hozományát is magával vitte. Az egyedül maradott leány ezentúl rokonainál lakott. Itt egy fél esztendőcskét, amott egy karácsonyt, itt-ott húsvétokat. Most éppen a Dunántúlról jött vissza, miután rendbe hozta egy plébános nagybátyja háztartását. Áldás volt ez a szorgalmas, derék, hiba nélküli leányzó mindenütt, ahová betette a lábát. Nem lehetett ott többé semmi baj, ahová Csapó Gizella beköltözködött, legfeljebb a régi cselédek szöktek el a szélrózsa minden irányába.

- Megölik ezt az embert - mondta, amikor a különböző betegségekben laboráló Ulrik háztartásában körülnézett.

A fekete, félelmetes orvosságosüvegeket a szemétdombra dobta, mert Gizella házi patikával utazott. Az éppen szívbajával kínlódó Ulrik alól kicsalogatta a kanapét, a karosszéket, a kertbe ültette egy nagy fa alá, és megparancsolta neki, hogy se a pulzusához, se a zsebórájához ne merjen többé hozzányúlni.

- Hát akkor mit csináljak? - kérdezte Ulrik, miután éppen a fentebb említett dolgok voltak a szórakozásai.

- Nézegesse először a bal lábát, aztán a jobb lábát, mert ha a lábai dagadni kezdenek, többé semmiért se állok jót.

- Tudom. Akkor kampec vagyok. De addig is mit csináljak?

- Gondoljon arra, hogy minden második ember szívbajos Magyarországon. Egyik ezért, a másik azért. Nem lehet az másként olyan országban, ahol a böjtöket kijátsszák, tavaszkor is bundában járnak, májusban is fűtenek a szobában, nyáron is dunyhával takaróznak, éjjel-nappal pipáznak, a húsféléknek a legzsírosabb részeit eszik, elég nekik egy nóta, hogy megszerelmesedjenek a mezítlábas szolgálóba, a városi kasszírosnőért komolyan szenvednek, a bort (mikor már másként nem lehet) behunyt szemmel isszák, mindig azon törik a fejüket, hogy valamin nagyot kacagjanak, a kezükkel szeretnek tisztátalan helyeken kotorászni, a lábukkal belépnek a legnagyobb pocsolyába is, ha az a szép lány ablaka alatt van, a szájukkal azért káromkodnak, mert az lelki örömöt okoz nekik, az újságot azért olvassák, hogy a kár-öröm megvigasztalja őket más emberek gyarlóságán, a kutyákat egymásra uszítják, a kántornak a szakállát az ivóasztalhoz pecsételik (Ulrik helyeslően bólongatott, mert ebben az esetben nem érezte magát bűnösnek), a bagolyt megvakítják, az idegen macskának üres dióhéjat kötnek a farkára, a vénasszonyt boszorkánynak mondják, falra ragasztott képekben csak akkor gyönyörködnek, ha a ház hátulsó kamrácskájában üldögélnek, a padlásra csak akkor másznak fel, ha kövér asszonyszemély megy fel előttük a létrán, a vásáron a lacipecsenyét a cigányszemű asszonytól veszik, holott tudják, hogy kész veszedelem, azt hiszik, hogy mindennapi polgári kötelességüknek eleget tettek, ha a bajuszukat vasárnap kipödrik, néha kilencet ütnek egy dobásra a kuglizóban (Ulrik megint bólongatott, mert sohase ütött egy dobásra kilencet), ha hashajtót kevernek muzsikuscigányok borába, ha nagyvásárkor a megyei székvárosban megfogdossák a trafikosnék kezét-lábát, ha épkézláb kerülnek haza valamely téli névnapról, ha egyetlen gomb se hiányzik a mellényükről, ha furkósbotjukkal oldalba üthetnek egy falusi kutyát, ha nagyot sírtak ott, ahol senki se látja őket, ha álmukban kibeszélték mindazokat a fájdalmakat, amelyek nyomják őket, ha a sötétség beálltával az ágyba menekedhetnek mindazon veszedelmek elől, amelyek a házukat környékezik. - Nem is lehet másként az olyan országban, ahol századok óta szenvednek az emberek. (Most billegette fejét istenigazában Ulrik.)

Csapó Gizella szónoklatát megakadás nélkül mondotta el, nyilván készült erre az előadásra; izgalom, indulat, szemrehányás nélkül beszélt, mint aki amúgy is tisztában van az élet haszontalanságával.

A beteg Ulrik azonban csak kajánul nézett maga elé:

- Tudom, amit tudok. Mi, férfiak, tele vagyunk hibákkal.

S még aznap postát küldött egészséges ikertestvérének:

- Mit csinálna maga, ha Csapó Gizella volna a gazdasszonya?

Ubul nyomban válaszolt:

- Végrendeletet.

- Csak azért se - írta a cédula hátára a nagybeteg úriember. S úgy érezte, hogy állapota valamivel megkönnyebbült, miután elhatározta, hogy felveszi a harcot Csapó Gizellával. Ilyen ápolónő kellett neki, akinek bebizonyíthatja, hogy sohasem vét az előírt gyógymód ellen. S mégse tud meggyógyulni.

(1929)

Kutyaharapást szőrivel...

Ulrik, beteg ismerősünk rossz fát tett a tűzre, és lankadtan, színevesztetten, mint az őszi falevél üldögélt az ámbituson falusi házában. Valamely korcsmázást tárgyalt gazdasszonyával, Csapó Gizellával, akit éppen azért fogadott fel házához, mert azt remélte, hogy ez a szentéletű leány, egyébként távoli rokona, majd hozzájárul gyógyulásához.

Mert Ulrikról már elmondtuk egyszer, hogy nemcsak keresztségben kapott nevével, de különböző betegségeivel is foglalkoztatta a közvéleményt ott, Jómódon, a Felső-Tisza mentén. Nevezetes volt például emberkerülő betegségéről is, mert néha fertályesztendeig se tudták megcsípni azok, akik beszélni akartak vele.

Ulrik egyszer ápolónéjának, gazdasszonyának, házvezetőnőjének és elismert tekintélyének így magyarázta ezt a dolgot:

- Mindig csodálkoztam az emberek szemtelenségén, de mióta beteg vagyok, kétszeresen látom, hogy az ember a legtolakodóbb lény az egész világon. Mióta híre terjedt, hogy betegségem miatt otthonomban kell tartózkodni: nem múlik el hét, hogy valaki ne próbálkozna behatolni a szobámba. Megállnak itt kocsijukkal a ház előtt, meghúzzák a csengő drótját, be akarnak nyomulni a kapun, mintha valaki jogot adott volna nekik, hogy nálam alkalmatlankodjanak. Csodálkozva csóválják a fejüket, hogy az ördög se siet a fogadtatásukra, mord arcot vág az udvaroslegény, a kutyák veszettül ugatnak, a házból kiszól valaki, hogy a tekintetes úr nincs otthon, Máriapócsra ment a búcsúra, vagy Pestre, a híres doktorhoz. Igen, az emberek csodálkoznak azon, hogy a beteg, akit látogatásukkal gyötörni akartak, hangjukkal, beszédükkel felbőszíteni szándékoztak, akinek az ágya mellett, kanapéja mellett órákat óhajtottak eltölteni: egyszerűen letagadja magát. Csodálkoznak, hogy nincs szükségem a látogatásukra, az ostoba megjegyzéseikre, a jelenlétükre, de még arra se, hogy utánam kérdezősködjenek. Minden ember jusst tart arra, hogy az egészségi állapotommal törődjék, telefüstölje a szobámat, hosszúakat krákogjon, ásítson, nyögjön, és a hátamra veregessen. Ha nem látnálak többet, öreg cimborám, én bizony nem leszek annak az oka. Majd eljövök újra beszélgetni, ha éppen erre visz az utam. De hát mi a fenéért tagadtatod le magad, amikor az ablakon át minden gyerek látja, hogy amúgy is a végrendeletedet írod? Hát mondja, Csapó Gizella, hívok én ide valakit, akire szükségem volna?

Csapó Gizella házvezetőnő derekára csapott kézzel hallgatta gazdáját:

- Hát ami igaz, igaz. Engem se hívott. Nem is felejtem el soha magának. Pedig tudhatta, hogy az egyetlen ember, aki meggyógyíthatja: én vagyok. Szeretném, ha mindenben utasításomhoz tartaná magát. Mire való volt az, hogy az ország legrészegesebb emberét, Kápolnait megint beeresztette magához, miután az éjszaka az utcai ablakot megkocogtatta?

- Maga azt nem érti, angyalom. Éjszaka más az ember, mint nappal. Kíváncsi is voltam, hogy Kápolnai be tud-e mászni az ablakon, miután magát nem akartuk felkölteni.

- Bemászott, mert még nem gyulladt meg benne a pálinka - felelt Csapó Gizella. - De női becsületszavamra mondom a tekintetes úrnak, hogy Kápolnai, ez a vén söpredék nem mászik be többé hozzánk az ablakon, amikor a Csillag korcsmából kidobták.

- Nem akarok most kitérni arra a körülményre, hogy a szívverésem olyan pontatlan, mint a szalkai vonat; nem akarom szomorítani kegyedet, Csapó Gizella, azoknak az érzéseimnek az elmondásával, amelyek miatt a legjobb eledeleket is csak ritkán tudom kellően méltányolni, mert szinte személy szerint ismerem a gyomromat, amely olyan szédülős, mint egy terhes

asszony; ismerem a beleimet, amelyek 19**-ik esztendő óta ellenségeim lettek, miután egy fél disznósajtot küldtem az emésztésükre, ecetes, olajos, borsos hagymával, aratóknak való fekete kenyérrel, egy fél üveg mustárral, két evőkanálnyi szódabikarbónával, pálinkával, sörrel, borral, muzsikával, mint egy veszett ember, aki csodát vár a beleitől. Nem beszélek a téli libamájakról, amelyeket egészében fogyasztottam fagyott zsírjaikban, mégpedig olyan reggeleken, amikor már mindentől megundorodtam, bortól, sörtől, pálinkától, pezsgőtől, szépleánytól, és a libamáj fogyasztása voltaképpen csak gárnirungnak szolgált a kis termetű, ecetes, savanyított, de mérges paprikák élvezetéhez, amely szörnyűségeket egy harapással szokás a fogakra bízni, és kínjában kijózanodik a legrészegebb ember is. Nem beszélek a kisüstön főtt pálinkákról, a zsidók húsvéti pálinkáiról, a francia konyakokról, a zöld mérgekről, amelyeket magamba szedtem. A tengeri rákról, az osztrigáról, a kaviárról, az embertelen muszka pálinkáról... De Kápolnait nem hagyom. Szeretni kell azokat az embereket, akik ötvenedik életévükön túl is kikrákogják a torkukban lévő tisztátalanságokat, mielőtt a ritka pálinkával teli pohárkát a szájukhoz emelnék.

- Igen, meglestem a kulcslyukon - felelt Csapó Gizella olyan természetesen, mint ahogy egy trikószövetű ruhában feszülő hölgytől az várható. (Szerette a feszes ruhaneműeket.) Láttam, amikor a gavallér négykézláb bemászott az ablakon, és legelőször a papucsokat vette szemügyre az ágy előtt. Aztán a fogason lógó utazóruhák alá nézett: vajon nem rejtőzött ott el valaki, aki később útjában volna? Megnézte az ajtó zárját, még az ágy alá is vetett egy pillantást, s csak akkor ült le, hogy kigombolkozzék. Megpödörte a bajuszát, mert nem találta az én papucsomat; kétfelé simította a császárszakállát, mert nem félt, hogy előlépek valahonnan, igen tisztességesen dörzsölgette össze a tenyerét, amikor az éjjeliszekrényen észrevette a tejespoharat, amelyet éjszakára készítettem a tekintetes úrnak. - Nagyon helyes - mondta hangosan, hogy esetleg a szomszéd szobában is meghalljam, ha ott volnék. - Nagyon helyes, magam is leginkább tejjel táplálkozom. Egy flaskó tej reggel, egy flaskó délben, egy flaskó este. Persze változatosság kedvéért némi keserűvíz, mert csak bízzuk a gyomorra a dolgot, ő tudja legjobban, mikor kívánja meg a keserűvizet. Most mindig Darwin régen olvasott műveit olvasgatom, ha keserűvízkúrát tartok. Felteszem a pápaszemet, mint egy német, nem törődöm még azzal sem, ha a pénzeslevélhordó csengetne ajtómon, az ijedős asszonynépet kiparancsolom a házból, tisztességes embernek érzem magam, mert kötelességemnek eleget teszek. - Igen, hallottam, mikor a vén bitang ezt mondta önnek, mikor az ágya mellé éjszaka letelepedett, miután az ablakon bemászott, és a karosszékbe ült, mintha itt akarná bevárni a reggelt. Még szundikált is alattomban, hogy minden gyanút eltereljen magáról. Egyet-egyet horkantott, utána megcsóválta a fejét, és ünnepélyesen kijelentette minden felébredésekor, hogy törjön el a lába, ha még egyszer átlépi a Csillag küszöbét, a zsandárok elzsuppolhatnak minden kávéslányt, ő egyikért se lép közbe, a cigányok verhetik akár nikkelezüstön a nótákat, a traktéros arcán minden szemölcs ámorgödröcske lehet, a vinkóból csinálhatnak francia pezsgőt, a verekedő embereket ünnepélyesen megverhetik, a korcsmárosné előrendelheti az összes régi szeretőit, hogy megint párbajozzanak érte, mint valamennyi ezüstlakodalmán. A vasúti omnibusszal megérkezhetik az a pápaszemes idegen, akinek vendégszobáit majd éjszakára szekrényekkel, asztalokkal lehet eltorlaszolni, a jó ismerős ágya alatt ugyancsak éjszaka kisebb tüzet lehet gyújtani, a veres bajszú portást be lehet suvikszolni tetőtől talpig - de azért ő nem megy többé a Csillagba, ellenben inkább beteg barátja vigasztalására mászik be éjszaka az ablakon. Előbb-utóbb mindenki gazemberré válik, aki korcsmajáró.

- Igen, ily nemes indulatú férfiú Kápolnai.

- De hát akkor miért fogyott el minden diópálinka, amely a szekrény tetejére volt készítve, telelés céljából? - kiáltott fel Csapó Gizella, aki azt vette a fejébe, hogy Ulrik urat meggyógyítja. - Miért ment a tekintetes úr éjfél után a kamrába, hogy ott egy rőf füstölt kolbászt levágjon? Miért találtam üresen a liptóitúrós dobozt reggel az ágya előtt, miért volt hagymaszaga még a kalapjának is, amelyet már hónapok óta nem tett fejére, miért mászott ki Kápolnaival együtt hajnalban az ablakon, hogy elmenjenek bundapálinkát inni a Csillagba, együtt a fuvarosokkal, az útonjárókkal, mikor tudhatná, hogy a hajnalcsillag látása ártalmasan hat a betegségeire?

- Nem lehet mindig diópálinkát inni, mert az ember előbb-utóbb úgy érzi magát, mint egy vén diófa, amely már legfeljebb a koporsóhoz jó - felelt Ulrik úr, hogy valamiképpen magyarázatot találjon.

- Hát jól van, beismerem, hogy némi változatosságra szüksége van annak is, akinek olyan pontosan kellene élnie, mint a svájci kronométernek. Beismerem, hogy Kápolnait meg kell tűrni néha a háznál, már csak abból a szempontból is, hogy az ember eleven bizonyítékát láthassa, hogyan züllik el, romlik meg, haszontalanodik el egy jobb sorsra méltó férfiú. De hát arra feleljen nekem a tekintetes úr, hogy miért kellett az ablakon kimászni ahhoz, hogy a Csillag korcsmába eljuthassanak hajnalban?

- Ez... lelkiismeret dolga - felelt Ulrik úr. - A magamfajta beteg embernek érzékenyebb a lelkiismerete, mint másoknak. Tudom, hogy a vesémnek éjszakának idejére egyenletesen kell feküdni, hogy napközben mulasztott dolgát elvégezhesse. Tudom, hogy van egy halálosan hideg borzongás a világon, amely akkor jelentkezik a szívemben, ha nem adtam elég pihenőidőt a májamnak, a gyomromnak, a beleimnek. Tudom, hogy pálinkaivás után szörnyű fájdalmak keletkeznek az agyvelőmben, a homlokomban, a halántékomban, hogy az egérlyukba szeretnék elbújni a szenvedések elől. Tudom, hogy embergyűlölő leszek minden olyan látogatás után, amelyet hajnalban a Csillagban teszek, hogy az útonjáróktól meghallhassam, hogy mi újság a környéken, kit ütöttek agyon, kit csaltak meg, kit loptak meg, kinek a szarvát törték le... Ezért kellett kimászni az ablakon, mintha itthon hagytam volna, szépen, pontosan, kényelmesen elnyújtózkodva az ágyban azt a beteg embert, amilyen egyébként én vagyok. Egy másik Ulrik mászik ki az ablakon, egy másik fekszik az ágyban...

- Talán még nőies kalandokra is elcsábította Kápolnai? - kérdezte Csapó Gizella, oly figyelmesen szemlélve egy-egy fehér női zubbonykát, mintha ez adná a tanácsot.

- A Csillagban mindig vannak olyan női teremtések, akik szívesen szóba állanak az útonjárókkal. Ez a forgalomhoz tartozik. Elképzelhetetlen egy utas ember, aki ne akarna megismerkedni eddig sohase látott nőkkel. Mert hiszen, mi célja volna e nélkül hosszadalmas, fáradságos utazásának? Tehát Kápolnai is előszólított egy Márta nevű kisasszonyt, akihez így szólott: - Daloljon a barátomnak egy nótát, mert már esztendők óta nem dalolt neki senki nótát! - Csak ennyit mondott Kápolnai, se többet, se kevesebbet...

- Éppen eleget ahhoz, hogy leöntsem az ablakból, ha még egyszer erre jár - felelte Csapó Gizella.

...Ám estefelé, amikor a kedvek, hangok, érzelmek, gondolatok rendszerint némi változáson esnek át, estefelé, amikor az ördög tudvalevőleg kimerészkedik a pokolból, hogy szemügyre vegye azokat, akiket éjszakára el akar vinni - amikor Ulrik úr már régen megimádkozott, kezét összekulcsolva a szíve felett, hogy kellő pozícióban találja a halál, ha netán erre járna: Csapó Gizella, a szent életű ápolónő a varrógép mellett, a szünetek közben egy nótát kezdett dúdolgatni. Mégpedig a Csicsóné nótáját.

- Ejnye, hol tanulta ezt a nótát, Csapó Gizella? A kocsmahölgy is ezt énekelte! - ült fel fektéből Ulrik. - Hát így akar engem gyógyítani?

- Kutyaharapást szőrivel - felelt Csapó Gizella.

(1929)

Az alvás módozatai

Ulrik, akitől leckét vehetett volna az egész vármegye, miképp kell egy beteg embernek viselkednie, hogy senkinek se legyen terhére, senkit se untasson a betegségei történetével, és mégis mindenki bizonyos tiszteletteljes érdeklődéssel viseltessen (Ulrik) betegségei iránt, mint az özvegyemberek iránt szokás, akikről köztudomású, hogy nagyon szerették az elhunyt feleségüket, és sohase kívántak neki rosszat - mondom, Ulrik a többi betegsége mellé tenyésztett egy új betegséget is: a gyomorbetegséget.

- *Úri betegség.* Parasztnak nem szokott lenni - mond Ulrik, amikor töviről hegyire kitanulmányozta betegségét, utánanézett könyvtárnyira szaporodott orvosi könyveiben, jegyzeteket kezdett írni gyomra hangulatairól, rosszalkodásairól, elvetemültségeiről és megtéréseiről, kipróbálta a szolyvai vizet, amelyet félpohárnyi borral kevert, megtartotta a böjtöket, mindenféle eledeleket készített az ágya mellé, hogy nyomban ehessen, ha álmában kínzó betegséget érezne (még borjúszelet is volt az ágya mellett, „natursnicli", amelyet pedig gyermekkora óta nem szeretett), megkerestette azt az embert a környéken, aki a leghíresebb diópálinkát főzte, de bizonyos protekcióval szert tett egy üveg szilvóriumra is, amelyet a Felső-Tisza menti, úgynevezett „szentzsidók" szoktak inni húsvétkor, és az üveget valamely híres rabbi pecsételte le, és látta el kézjegyével, elővette a régebbi kalendáriumokat, amelyek telve vannak a vidéki gyógyszerészek hirdetéseivel, szedett Jósa-pirulát, fürdött gabonában és trágyában, hozatott abból a forrásvízből, amely a Gellérthegy oldalán fakad, miután a hegyen valamikor boszorkányok tanyáztak, elment (persze, tengelyen), Máriapócsra, térdepelt a Kép előtt, amíg valaki ki nem okosította, hogy az igazi, a könnyező és csodatevő szent képet Mária Terézia idejében Bécsbe vitték, s azóta ott is maradt, beszélt a „százesztendős asszonnyal", aki évtizedek óta ágyban feküdt, és boros teán élt, s egyszeri pillantásra megmondta, hogy mi baja van a látogatójának, tanácskozott még orvosokkal is, mert abban az időben még élt az öreg Korányi, aki minden tiszántúli magyaron szívesen segített, mert tiszántúli ember volt maga is.

A gyomorbetegség azonban nem javult.

Éjjel csak hagyján, mert alszik; a különböző betegségei ellen már régen kitalálta, hogy az esti harangszó ágyban találja (Szent György napjától a szokottnál később), az ágyban valamely speciális tudományossággal tudott elhelyezkedni, a legkülönbözőbb terjedelmű és tartalmú, alakú és keménységű párnákkal véve körül magát, hogy minden fájós testrésze, csontja, idege, izma, csomója, sőt belső része is megkapja a maga támasztékát, hogy ne lógjon egész éjjel a levegőben; tudott úgy feküdni, hogy még a lábujjain lévő körmök se fájjanak, tudott meggörbülni, mint a Stefániakifli, sőt a két térde közé is szorította a halántékát, ha éppen ott kezdtek kalapálni a kovácsok; tudott elszántan, egyenesen, párna nélkül feküdni, mintha már ki volna terítve az ebédlőasztalra, de nem ijedt meg az ülő helyzetben való alvástól sem, mert remek párnái voltak arra nézve, hogy a derekától a feje búbjáig felpócolja magát; tudott feküdni bal oldalon, ami szívbajos embernél ritkaság (persze a karját ilyenkor a levegőbe kellett tartani), tudott feküdni jobb oldalon, ami tapasztalat szerint nem használ a vesének és a hozzátartozó részeknek. Ha nagyobb fájdalmai voltak: a gyomrán is tudott feküdni, mégpedig oly művészettel, hogy a gyomorszáj éppen az ágy közepére esett, a rosszalkodó belek a különös helyzetben megfeledkeztek a fájdalom forszírozásáról, mert maguknak is igyekezni kellett új helyzetet teremteni az újmódi fekvés által. S tudott a hátán is feküdni, mégpedig oly hosszadalmassággal, hogy más ember okvetlenül tüdőbetegséget kapott volna, de Ulrik dombokat és völgyeket épített pokróckáiból, és így megvédte magát a tüdőgyulladástól. Még a

vállát is a falhoz szorította, ha oda költözött bizonyos fájdalom. A csuklójára feszes harisnyát húzott, hogy valamiképpen szabályozza az érverését; a fejére saját találmányú hálósüveget kötött, melyre zsinórokat alkalmazott, amely zsinórok mindig keze ügyében voltak, és így bármely percben kiemelhette fejét a szédülésekből, a gonosz álmok örvényeiből, de az egyéb rosszullétekből is, amelyeket az éjszaka járó gondolatok okoznak.

*

Hogyan aludt el? - kérdezné valaki, aki az álmatlanság ellen már minden patikaszert megpróbált.

Nagyon egyszerűen - bár néha négyféle olyan betegsége is volt, amelynek egyikétől sem lehet aludni.

Estefelé, amikor az udvarházának a fái, kerítései, kapubálványai, lugasai, egyéb udvari felszerelései mindenféle árnyékokat csalogattak magukhoz a környékről, hogy majd azokkal töltik az éjszakát, mert a legöregebb árnyék is nagyobb biztonságot nyújt éjszakára, mint egy közönséges ember: mondom, estefelé a beteg Ulrik mindig kitalált valamit, amiért egyet káromkodhasson. Néha csak éppen annyi oka volt a káromkodásra, hogy az újságban olvasott valamit, amit napközben (mialatt szolyvai vizét nyíri vinkóval kevergette), voltaképpen észre sem vett, de estére visszatért az emlékezetébe, mint valami kísértet. - A ponciusát - majd elfelejtettem mondani... - szólt a körülötte szöszmötölő gazdasszonyához, született Csapó Gizellához. De nagyon szeretett belekötni az időjárásba, amely véleménye szerint esztendőről esztendőre változik, mégpedig olyanformán, hogy mindig rosszabb lesz. „Könnyű volt az apámnak, annak a vén salabakternek, csak belepillantott a kalendáriumba, s nyomban tudta, mikor kell a téli gúnyát levetni, és a kalabrézert felvenni. De most igazodjon el valaki, aki csak gyarló ember, mint jó magam. A ponciusát, hogy nem születtem lidércnek.” De leginkább mégiscsak azon szeretett káromkodni, amikor valamely névnapot vett észre a naptárban, amely névnapról nyilvánvaló volt, hogy a környéken valahol megünneplik. A Györgyök, Mihályok, Andrások már csak azért is kihozták a sodrából, mert őt Ulriknak hívták, és névnapját betegsége miatt sohasem tartotta meg. No hát volt mit hallgatni Csapó Gizellának, amikor a környékbeli Györgyöket, Mihályokat, Andrásokat felsorakoztatta. Előbb elmondta születésük történetét. (Rendszerint cigánylány vagy valamely repedt sarkú nőszemély volt az anyjuk, az apjuknak pedig igazság szerint a börtönben vagy az akasztófán kellett volna elszáradni.) Aztán sorba vette mindazokat a cselekedeteket, amelyeket a Györgyök, Mihályok, Andrások életük folyamán elkövettek. - Már az iskolában palavesszőt lopott - mondta egy bizonyos Györgyről. Aztán felsorolta mindazokat az embereket, akik ezeknél a Györgyöknél, Mihályoknál, Andrásoknál esetleg névnapi vendégek lehetnek ma estére, akik bő torokkal, megeresztett nadrágszíjjal, ölelkező karral, de kaján szívvel kívánnak sok boldog névnapot. Persze ez a felsorolás, az esetleges vendégek felsorolása se történt minden megjegyzés nélkül. Miután egyenként végzett velük Ulrik, végül generálisan, valamennyit egy kalap alá véve, sőt utólag hozzácsapva a névsorhoz azokat, akiket valamely okból kegyelmesen kifelejtett („az is olyan gazember, mint a többi”), szörnyen átkozta. Felelősségre vonta az ég szentjeit, hogy miért engedik az ilyen embereket élni; továbbment: az Úristenig, Szűz Máriáig, a Megváltóig, hogy mért nincs a szemük itt vagy ott a vármegyében, ahol ez a névnapi társaság most különböző levesek, húsok, pecsenyék, töltött káposzták, kalácsok, kenyerek, hamis kedvek és valódi részegségek mellett, adomázgatva, dalolgatva, táncolgatva, egymást bolondítva, cigánnyal, önfelejtkezéssel, öklendezve, fáradhatatlanul tölti az estét. Szerencsére estefelé mindig a jó Szent Antal a soros az őrködésben. Ulrik egyetemes káromkodásai tehát nem jutottak túl a kapun.

- Felvetettem már az ágyat - mond Csapó Gizella, amikor Ulrik már fél lábán állt az ablaknál, hogy az országúton észrevehessen valakit, akit esetleg kifelejtett volt az esti káromkodásból.

- Maga se szereti már az igazságot - mond szemrehányólag Ulrik Csapó Gizellának. - Magának is megrontotta a szívét, a zúzáját, a gondolkodását a világ. Azt hittem, mikor hozzám jött, hogy majd segít a dolgomban, eszembe juttatja azokat az embereket, akiket netán kifelejtettem volna a „dolgokból", de maga, Csapó Gizella, úgy látszik, már mindenkinek megbocsátott, egy húron pendül még Buzsival is, akit 18**-ik esztendőben felpofoztak a miskolci nőegyleti bálon. Akinek a fia egy bábaasszony leányát vette feleségül, és híres angyalcsinálók voltak a vármegyében.

- Nem ismerem Buzsit.

- Pedig megismerhetné, ha most, Gyuri napján az unokatestvéremhez, Bikszádi Györgyékhez menne. Bizonyosan ott ül pofaszakállával, amelyet azért növesztett meg, hogy kellemetes, mulatságos vendég legyen az ebédlőben, mert mindenki nevet Buzsin, amikor rágás közben a szakállát mozgatja. Mért nem akarja megismerni Buzsit? Fél talán, hogy holnapután már itt rágja a szárazkolbászait a maga kamrájában? Attól pedig ne féljen, a ponciuspilátusát ennek a világnak, mert léhűtő, alattomos, nagy bendőjű vendég ide be nem teszi a lábát, amíg én mozogni tudok. Itt nem nyájaskodnak lopók módjára, itt nem dicsérik a házigazdát, akinek felfalták a spájzát, kiitták a pincéjét, elszívták a pipáját, kölcsönbe vették a slafrokkját, a papucsát, megdögönyözték a szolgálólányát, végül a háta mögött kinevették. Itt nincs helye se pofaszakállasoknak, se másoknak, akik bütykeiket a kalendáriom névnapjain futtatják, és bendőjüket azzal vigasztalják, hogy majd melyik napján teletömik őt tiszai kecsegével, potykával, csukával, túrós rétessel, palacsintával, mandulával. S erről jut eszembe, hogy adjon egy keserves, rücskös, keserű és csípős ugorkát vacsorára, hogy valamiképpen helyrehozzam a gyomromat, amely megémelyedett ezeknek az embereknek az emlegetésétől.

...Ulrik ilyenformán elrendezkedvén mindennapi teendői felől: éjszakára sokszor olvasott regénykönyveket készített ágya mellé az asztalkára. Csak a régi regényeket szerette - azokat a regénykönyveket, amelyek mellett könnyezett vagy könnyezve nevetett valamikor. Nem felejtkezett meg a regényíróról, mint más, „bolond" emberek, akik a régi jót hajlandók felcserélni az ismeretlen, bizonytalan, mindig gyanús újjal, mint a kényelmes, jó ruhát valamely sok beszédű kecske új áncugjával. Jókai, Jósika, Mikszáth voltak az esti olvasmányai, a *Borsszem Jankó* naptárai a nevettetői, az „Urambátyám" ódon kötetei az andalítói, az összegyűjtött képes újságokból se nézett mást, mint a múlt századbelieket, a *Vasárnapi Újság*-ból „Egyveleg" hírein épült.

- Napóleont is mérgezett gyertyákkal ölték meg - kiáltott fel éjszaka, mikor a kéznél lévő gazdasszony bedugta az ajtón fejkendős arcát.

- Imádkozott már, tekintetes úr? - kérdezte Csapó Gizella.

- Igaza van, fiam, még nem imádkoztam - felelt Ulrik, és kiküldte gazdasszonyát a szobából.

Leszállott az ágyból, és letérdepelt a szőnyegre. Összetett, összefont két kezére hajtotta bolondos, értelmetlen, gyötrődő homlokát. Egy-két percig kavarogtak még benne a gondolatok, amelyek kínossá tették napját. A kést még egy darabig érezte szívében, gyomrában, veséjében, hátában, mert nyilvánvalóan egy láthatatlan kést nyelt el egykor, ami betegségeit okozta. Valahol, valamerre egy kést, amely minden mozdulatára egyet-egyet szúr a belsőrészekben.

Ilyen helyzetben volt Ulrik negyedóráig, mozdulatlan, meggondolkozott, mintha minden este elkészült volna az éjszaka jövő halálra. Mit imádkozott? Úriember módjára sohase mondhatta el ezt senkinek. De hiszen nincsen két embernek ugyanazon imádsága a földön, mégis eltalálnak ugyanazon helyre.

Imádkozás után Ulrik visszabújt ágyába, és nyomban megtalálta azt a helyzetet, amely e napon szenvedő, betegségektől gyötört testének a legmegfelelőbb volt. A gyomrára tette a tenyerét:

- No, öreg, béküljünk ki - mondta félálomban.

(1929)

A rákleves

Ulrikról azt szokták mondani, hogy őkelme nagy „levesbarát”.

Annak, aki némi fantáziával kezeli embertársait; ilyen hír hallatára, nyomban egy középkorú, tekintélyes külsejű és nem könnyen mosolygó arculatú férfiú jutna az eszébe, aki ugyan a nyakszirtjén mindennap gondosan megköti az asztalkendő csücskét, de valamely balsors, vakeset, elkerülhetetlen végzet folytán a kabátja eleje mégis eltesz emlékbe egyet-mást azokból a levesekből, amelyeket elfogyasztás céljából babos tálban, kék karikával is megjelölt tányérban, valódi ezüstkanállal vagy hófehérre súrolt fakanállal elébe mertek.

(Persze, közelebb adván ilyenkor a sót, a paprikát, a borsot; a fekete üvegben barnálló olasz levesízesítőt, amelyet már némely vidéki háznál is használnak, de azért gyanús az a vendég, akinek első kézmozdulata a levesízesítő üvegnek van szentelve.)

Ulrik nem keveredhetett semmiféle gyanúba, amíg társaságba járt, és bozontos szakállú, csurgós bajszú, a leveshez sós kenyérdarabkákat is fogyasztó vidéki papok, jegyzők és más honoráciorok között gyakorolta az evés szertartásait.

Mondom, Ulrik társaságos életében nem keveredhetett semmi gyanúba, mert a nyakában lévő szalvéta vidám földrengést jelzett, amikor a levesízesítő cseppekkel kínálgatták. - Inkább még egy pohárkával abból a házi szilvóriumból, amíg a levesem teljesen megérik - mondta, és az asztalkendő alatt valamely zsebébe nyúlt, ahonnan az ismeretes, mogyoró nagyságú, nyerspiros vagy szárazpiros paprikácskákat szedte elő, amelyeket készen tartott penecilusával a levesbe metélt, eleinte gondos, kimért karikákban, később csak úgy találomra, de mindig magostól és szárastól együtt, mert így keletkezett a levesnek olyan egyéni íze darab ideig tartó kavargatás után, amely levesnek egyébként is hosszú, vékonyra sodrott tésztával kellett felszerelve lenni.

Ulrik igazában egy levest szeretett, mint ahogy azokról a férfiakról mondják, akik voltaképpen egyetlen asszonyt szerettek, amely férfiak véges-végig szerelmeskedték az életüket, minden szoknyaránc után megfordultak, mindegyikért elmentek volna a „kárhozatba is”, mint a maguk nyelvén mondogatták... Ez a leves: a rákleves volt.

*

Mikor különböző betegségei az egy helyben való maradáshoz kényszerítették, mint akár egy káposztafejet, amelyet otthon a pincében vagy a kamrában érlelnek meg arra nézve, hogy valamikor élvezhetővé váljon; - vagy akár a tengericsövet, amelyet pirosodni a padláslyukba akasztanak ki: mikor erre a sorsra jutott Ulrik, akkor persze megbánta mindazokat a kedveskedéseket, amelyeket valaha józansága, bölcsessége, biztos öntudata ellenére a különböző vendéglátó asszonyságoktól elfogadott, megbánta a „reparálásokat”, a leves utáni „negyven cseppeket”, a mindenféle közmondásokat, amelyekkel az evést volt szokás kísérni, „inkább a flaskó szakadjon, mint hurka maradjon” és a hasonló mondásokat, de még azokat a virtuskodó írásokat is, amelyeket bolond férfiak néhanapján elkövetnek egy hangulat vagy egy hölgy kedvéért. De a ráklevest állítólag mindvégig szerette Ulrik, és könyvvel a kezében állott az ámbituson, amikor az er-betűs hónapokban és hétköznapokon ráklevest főzetett.

Így beszélt gazdasszonyához, Csapó Gizellához:

- Most már mindegy, kedves, hogy mi történt a múlt időben...

Csapó Gizellának az er-utáni hónapokban többnyire a piros téglával kirakott, frissen meszelt ámbituson volt dolga, mert rendes asszony módjára tudott beszélgetni a tulipánjaival, a pünkösdi rózsáival, a virágzó cseresznyefáival, mint akár a macskáival, galambjaival, sündisznóival.

- Most már mindegy, kedves, hogy mi történt a múlt időben - kezdte Ulrik. - Mindegy, hogy mennyit vétkeztem az egészségem ellen, a mellénygombjaimat mindig kinyitottam, ha csak egy mód is volt arra nézve, hogy tüdőgyulladást kaphassak, folyton szerelmes voltam bizonyos nótákba, amelyek éjszaka nem hagytak aludni... most már mindegy...

Vesd rám szelíden szép szemed,
Most látsz utólszor engemet,
A sors elint karod közül,
De szívem csak érted hevül.

Csapó Gizella, az országos hírű gazdasszony és szegény rokon, bár ismerte Ulrik úrnak elérzékenykedéseit, mégiscsak abbahagyta a varrógép hajtását, és felfigyelt a régi versre, a régi dalra. Vajon mit akar Ulrik úr, hogy régen gyászfátyolba burkolt szívét környékezi meg; az ő szegény szívét, amely megszenvedte a magáét? Vajon mit akar Ulrik úr e szívvel, amely sokkal több mártíromságot állott ki, semhogy könnyelmű játékot űzhessenek vele ismét a férfiak? Vannak olyan női szívek, amelyekhez már becsületből sem szabad többé hozzányúlni; ilyen szívek a szegény rokonok szívei. Ó, nem nagy kunszt egy jómódú földesúrnak egy szegény leány szívét elbolondítani.

Ulrik pedig így folytatta:

- Már többször nézegettem az ön szakácskönyvét, amelybe saját kezűleg jegyzett be bizonyos recepteket, amelyeket az országban jártában-keltében hallott, tanult. Nagyon helyes szokásuk ez azoknak a derék nőknek, akik - nem egy vacsorányi időre van berendezve az élet - másnapokon is ebédelnek.

Csapó Gizella féltékenykedve nézte az Ulrik kezében lévő háztartási könyvet, mintha titkait féltené a jó úr előtt. Nem is lehet hirtelenében tudni, honnan vette Ulrik úr azt a vakmerőséget, hogy a háztartási könyvet elővegye. Utóvégre a nőknek titkaik vannak...

- Kérem, Ulrik úr, adja ide a könyvemet - mond reszkető, méltatlanul szenvedő hangon Csapó Gizella.

- Nem addig, amíg a 67. lapon levő rákleves készítési módját ki nem igazítja, utóvégre éppen az ön szavajárása, hogy az élet nem egy napig tart. Gondolni kell mindig a jövőre is, hogy az ember megmenekülhessen a borzalmas meglepetésektől. Gondoljon arra, hogy én egyszer beadom a kulcsot, és maga, Gizella, itt marad árván, a ráklevest mindig úgy fogja főzni, ahogyan könyvecskéjébe bejegyezte: azaz zalai módon. Lehet, hogy ez a recept jó lehet Zalában, ahol azok a kalap nagyságú, hizlalt rákok teremnek, amelyektől megijednek a fiatal szolgálóleányok, amikor a bajuszukat kezdik mozgatni. Többet most nem akarok a zalai rákról mondani, mert nem akarom senkinek se elvenni a gusztusát a hízott rákoktól. De mi itt, a Felső-Tisza mentén vagyunk, hál' istennek, ha már úgyse sikerült egyéb az életemben. Itt maradhattam a szűz folyónál, amely olyan ragyogó is, mint a napsugár. Főzzük tehát a ráklevest tiszai módon - szólt Ulrik úr, és átadta a könyvet Csapó Gizellának, hogy abban a kellő javításokat megtegye.

Másnap reggel ismét beszélni kezdett Ulrik úr, mert általában reggel még bírta a beszédet, mert hiszen akármennyit beszélt álmában: reggelre mindig maradt hangja; körülbelül déli harangszóig, mert azután már nemigen állott szóba emberfiával, legfeljebb a szódavízzel házaló zsidóval, akit természetesen nem mulasztott el jól megszidni az üvegek tisztátalansága miatt... Reggel így beszélt Ulrik úr:

- Májusban néha versek is eszembe jutnak éjszaka; így eszembe jutott annak a költeménynek a másik fele, amelyet tegnap elfelejtettem:

Nem földön nőtt szép rózsaszál!
Gyönyörűségem te valál,
Örök tavasz nyíljon neked...
Isten veled, Isten veled.

Szegény Csapó Gizella ott, az ámbitusi varrógép mellett most már akarata ellenére elpirult, mert hiszen valamikor énekelte ő ezt a dalt, amikor annak divatja volt, és Gizella még tartotta magát a divatokhoz. Csak az tudná megmondani, aki a szívekbe lát, hogy mily fájdalmas emlékek ébredtek Gizella szívében a dal hallatára. A szempilláján egy gyémántcsepp reszketett - pedig Gizella nem szokott, nem tudott sírni.

Ulrik úr pedig úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Vannak ilyen furcsa emberek, akik mindig csak a maguk baját látják.

- Valami történni fog velem, mert megint gyalázatosat álmodtam, hogy szinte megbénult tőle a bal oldalam. Ördög vigye, talán még én is meghalok - gondoltam, amikor fuldokolva kimásztam az álomból. Szinte kötőféket kellett vetni a fejemre, hogy kihúzzam magamat az álom vizéből. Ha még egy percig ebben a helyzetben maradok, bizonyosan meghalok. De kimásztam, és megint a ráklevesre gondoltam, amelynek receptjét az én hűséges Gizellámnak akarom hagyományozni.

- Halljuk hát a receptet - mondá most gyöngéden Csapó Gizella, mert úgy érezte, hogy ezzel könnyít a beteg Ulrik úr állapotán.

- Köszönöm, leányom, hogy hajlandónak mutatkozik egy semmire való vén ember mondanivalójának meghallgatására - felelte hálásan Ulrik úr. - Tudni kell a történethez, hogy a felső-tiszai rák apró, fürge, jókedvű rák, amely olyan hangot tud adni a farkával, mint a gyerek az ostorával. Azt a csalánt szereti, amely a legmérgesebb, és megtámadja a nőket, ha azok ügyetlenül veszik őket kezükbe a takarítás, a kefélés idejében. Nem szereti, ha lesúrolják róla az iszapot, mert tudja, hogy ez halálát jelenti. Egyszer egy hím rák fülem hallatára azt mondta egy máriapócsi leánynak, ne ingerelje a súrolókefével, mert megharapja. Meg is csípte a kisujját, amelyet a vigyázatlan leány napokig bekötve hordott. És ez az apró rák, miután megfürdött a hidegben, a forróban megpirult, a rizskása tölteléket szereti a héja alá. Az igen apró rizskását, petrezselyemmel, tojással keverve, de csak annyit, hogy egykanálnyi legyen. Nem szereti, ha farkát, ollóját meghámozzák, sőt lábát se engedi kitépni, mert éppen lábánál fogva kell őt megfogni, hogy a derekában lévő ízekkel az ember megismerkedhessek. És rendkívüli módon kedveli a marhahúslevest, amelyet tyúklevessel is lehet keverni. Ebben szeret igazán megfőni, vékony levesben, sáfrányos, petrezselymes levesben, amikor is akár százat meg lehet enni belőle, persze két kézzel, mert bolond ember volt az, aki a rákhoz először evőeszközt használt. A rák farka, ollója és dereka, de csak a fürge tiszai rákban, telve van olyan ételízekkel, amelyek kedvesek a beteg embernek. Az apró, még szinte ártatlan felső-tiszai ráktól az ember nem kap kiütéseket. Ígérje meg, Gizella, hogy ezentúl így főzi a ráklevest!

- Holnap - felelt megadóan a szegény rokon.

- Nekem soha, mert az én beteg gyomromnak nem szabad ilyen eledellel táplálkozni. Nyomban elvinne az ördög. De majd így főzze a ráklevest másoknak, akiket szívből szeretni fog.

(1929)

Alkonyati elbeszélés

A beteg olyant prüsszentett, hogy a családi arcképek ingadozni kezdtek a falon.

- A minap azt hazudtad egy útszéli vendégfogadóban, ahová magaddal csaltál kugligolyók gurigatása céljából, hogy különböző betegségeimben nagy részük van a nőnemű ásványvizeknek, amelyeket nagymértékben fogyasztottam életemben, anélkül hogy a következményekre gondoltam volna - szólt a beteg ápolójához. - Most itt ülök betegen, és már minden késő, még ha egész nap térdepelnék is a hideg kövön, amíg bensőmben megszakadna valami a sok imádkozástól - mondá még „Flegman"-nak Ulrik úr, a beteg úriember, annak a „Flegman"-nak, akit gyógyítása végett fogadott fel maga mellé, de aki idáig semmi másban nem tudta megsegíteni, mint kiadós, bőséges, falrendítő, mellénygombszakajtó prüsszentésekben, mert egy régi tubákot fedezett fel a padláson lógó százesztendős vadásztarisznyában, és a prüsszentésektől Ulrik úr láthatólag mindig megkönnyebbült, elűzvén darab időre a közelében ólálkodó halált.

Egyszer olyant prüsszentett „Flegman" orvosságától, hogy régen romlott zápfoga is kirepült a megerőltetéstől. (Nem kár érte.) Máskor a füléből mozdult ki egy gyufaszáldarabka, amely tizenhárom esztendő előtt beletörött a fülébe. (Nagy szerencse volt, mert újra döfködhette a fülét, ami magányosan szenvedő embernek legalábbis ternót ér.)

De egyszer... Egyszer valamiképpen a garatján, nyeldeklőjén át valamiképpen tüdejébe, gyomrába tévedt valamely dohánypor (amelyet a régi bölcsek a haldoklókkal szagoltattak, mikor még nem tudták, hogy a pthrügyi tormának ugyanilyen hatása van, de az nem megy a tüdőbe) - *egyszer* a padláson talált tubáktól olyan földindulás, mozgolódás, szédülés, hányás, főfájás, szélütéshez hasonlatos bénulás keletkezett Ulrik állapotában, hogy ezekben a pillanatokban még mindig gondolkozó fejjel, még tiszta értelemmel, sőt körültekintő számítással: szinte önmaga kívánta a halált...

A jobb keze nem engedelmeskedett akaratának, másfelé csapkodott, nyúlt, lendült, mint egy eltört babakar: mint ahogy Ulrik gondolta volna.

- Tehát adjak megint az orvosságomból? - kérdezte „Flegman", aki megszokta az Ulrikhoz hasonló beteg úriemberekkel való bánásmódot. („Flegman" olyan volt, mint mindig. Kaján, gyűlölködő, paprikaszerű pattanásokkal volt tele az arca, amely pattanások kezdetben mákszem nagyságúak, később lencse alakúak lettek, amint növekedtek, serdültek, szaporodtak a méregtől, amelyet csak jégbe hűtött italokkal tudott csillapítani a pattanások tulajdonosa.) - Tehát, adjak megint az orvosságomból?

- Nem - felelt Ulrik úr, a kezében tartott görbe kupecbottal, amely talán valamely disznókereskedő kezében az egész országot bejárta: most úgy célozván, hogy a karosszéke előtt álló „Flegman" bal lábán levő nagykörmöt középen találja a csizmában, mert gyakorlatból tudta, hogy csak ezzel okozhat fájdalmat „Flegman"-nak. (Az ápoló ilyenkor oly szívből, epéből, benső keserűségből fakadott káromkodásba kezdett, amelyet a földsüket ember is nyomban megkülönböztethetett azoktól a káromkodásoktól, amelyeket a hozzáértők éppen úgy hamisítanak, mint a pálinkát.)

- Nem kell az orvosságodból, mert nem akarom, hogy olyan szamár embernek tartsál, mint eddig. „Kedves Barátom", jegyezd meg magadnak, hogy örökre vége van annak a szép időnek, amikor mindenféle undorító orvosságokat szedettél be velem, hogy a gyötrelmes orvosságok közelebb vittek a halálhoz, a szenvedéshez, a megbolonduláshoz, mint a magam

jól ismert betegsége. Persze hogy a kőfalon akartam szétzúzni a koponyámat, amikor jódot vétettél be velem, persze hogy megkönnyebbültem, amikor a jód hatása elmúlott a fejemből, persze hogy boldog voltam, amikor ráeszméltem, hogy csak a régi betegségeimmel van már bajom... Persze hogy boldog voltam, amikor levetted a fejemről, a szívemről, a hasamról a jégzsákokat, amelyektől majd megvesztem, de nem gyógyultam meg betegségeimből, csak a még rendkívülibb fájdalmaktól szabadultam meg, amelyeket te okoztál szándékosan.

- Én tanítottam meg az urat mosolyogni - védekezett „Flegman".

- Persze, amikor negyvennyolc óráig szomjaztattál, aztán egy derék „spriccert" adtál jutalmul, félig vinkóval, félig szódavízzel. Hát ki a fene ne mosolygott volna ezen?

- Én ismertettem meg az úrral ismét a „hölgyvilágot", miután már esztendők óta nem ejtett ki a száján női nevet.

- Tán megbolondultam?

- Lehetséges - felelt könnyedén az ápoló. - Minden lehetséges: éppen akkor teszi az ember a legnagyobb bolondságokat, amikor a legjózanabbnak hiszi magát. Egy valódi, természetétől fogva részeg embert, akinek elég a pálinkásbutykosra csak ránézni, hogy tántorogni kezdjen, sohasem lehet rábeszélni arra, hogy addig öntözze magába az italt, amíg például meggyullad benne a pálinka. Elég neki annyi bor, amellyel öntudatlanságig tartó felvidámodást csinálhat - de aztán továbbra egy kortyot sem iszik. Danolva megy haza utcahosszat, a fokosával megveregeti az ablakokat, de senkit se bánt. Megcsókolja az éjjeliőrt, megöleli az esőcsatornát, szerelmet esküszik az akácfának, amellyel találkozik, leül a sarokkőre, és minden járókelővel közli, hogy ezentúl tisztességes ember lesz, mert feleségül vette Ilonát vagy Margitot, Málnásinét vagy Szolyvainét, Mattoni Jankát vagy Füredinét... Bocsássanak meg neki az emberek eddigi korhely életmódjáért, legfeljebb „hosszúlépést" rendel a korcsmában, ha már nem bírja a szomjúságot, jégbe hűti a szódavizes flaskót a görögdinnye mellé, mégpedig azt a nagy, félembernyi szódavizes üveget, amelyet ő maga töltött meg a házi recept szerint készült szódavízzel, mert bolond ember, aki a szódagyárosokat táplálja, akik amúgy se gondolnak a vevők egészségével, nem mossák az üvegeket azóta se, mióta a szódavizek csövére szúrós sarkantyút alkalmaztak, hogy ne lehessen a csövet bedugni minden tisztátalan szájba, fülbe, deszkafalon található lyukra. Ilyen fogadalmakat tesz az a részeg ember, aki hosszú, egészséges, boldog, gyötrelem nélküli életet is akar élni, amikor mámorát kialudta. Az ilyen ember olyan egészséges éhséggel ébred álmából, hogy szinte semmire se emlékszik fogadalmaiból: hízott, fehér szalonnát eszik reggelire, és hideg vizet iszik rá. Hát nem így akartam nevelni a tekintetes urat, amikor gyógyítását hosszas rábeszélés után elvállaltam? Főként abból a szempontból, hogy megmentsek a magyar társadalomnak egy nagyra hivatott, zseniális úriembert... Akit ismét visszavezethessek a drágalátos „hölgyvilág" koszorújába, akár mint egy szalagot, akár mint egy kotillionjelvényt, akár mint egy nőtlen fiatalembert, aki eddig csupán rosszindulatú betegségei miatt nem ért rá a házasságkötésre, de ha betegségeiből kigyógyult, szeretne boldog, hosszadalmas, megelégedett életet élni, amelyhez vagyonilag is módja van. Minek meghalni annak az embernek, akinek szép kis földbirtoka van a Felső-Tisza mellett?

- Te szamár, tudnád, hogy mennyi gondom van vele? Több, mint a betegségeimmel, több, mint egy asszonnyal - kiáltott Ulrik úr a gyógyítójának, amikor „Flegman" a vagyonáról kezdett beszélni. - Minden éjszaka ezért sóhajtozok, hogy vége legyen már egyszer a gazdálkodásnak, privát ember legyek, mint egy nyugalmazott adótiszt, és ráérjek a betegségeimmel törődni. Hallom, van Budán egy forrás, ahová zsebre dugott pohárral szokás reggelenként járni.

„Flegman” különös arculatán a bibircsókok fényleni kezdtek, mintha gazdájuk most érkezett volna a gyógyítás ama stádiumába, amikor végre nem mondhatja, hogy „hiába dolgozott”.

- Hát valóban nem akar a Hymen hírei között szerepelni? Nem azon töri titokban a fejét, hogy egyszer úgy összevész velem, amely veszekedés után feljogosítva érzi magát, hogy útilaput kössön a talpamra? Nem akar egy nagyon kövér gazdasszonyt állítani elejbém, aki számon kérje tőlem a pincekulcsokat, a korhadt hordókat, a törött üveglopókat, de még a csalános kosarakat is, amelyekben a levesfőzéshez való rákok megdöglöttek - azt kiabálván, hogy szedjem össze a rákokat a kertben, a lucernásban, a virágágyakban, ahová a rákok felügyelet hiányában elmászkáltak? Ahol a mezítlábas szolgálókra leskelődtek? Valóban nem azért küld ki holnap a szőlőbe, a présházba, hogy azalatt elhívassa a jegyzőt, aki betegágyában, fizetett tanúk előtt megesketné Csapó Gizellával, a gazdasszonnyal, aki aztán törvényes feleség létére a kalapom bélésébe is belenézegetne, hogy mi van a kalapban, amikor a fejemre teszem?

A beteg a karosszékben üldögélve hirtelen felemelte a kutyaütő botot, és pompásan eltalálta a „Flegman” csizmájában dudorodó lábujjat.

- Te méregkeverő! Tán féltékeny vagy Csapó Gizellára? Már többször észrevettem, hogy éjszaka mászkálsz a kertbe nyíló ablak alatt, hogy meggyőződjél arról, hogy Csapó Gizella nyugodtan alszik a díványán!

A gyógyító eljárta szokásos táncát fél lábon, mert tudta, hogy ezzel örömet okoz a mindenféle betegségekben szenvedő Ulrik úrnak.

- Nyomorékká vágott! Majd a királyi bíróság előtt felel érte. Tudom istenem, hogy most az egyszer fizetni fog. Végrehajtóval jövök vissza. Énmiattam sírhat, jajgathat az úr ezentúl, amikor Csapó Gizella forgatni kezdi az ágyban, hogy a szalmazsákba rejtett bugyellárisát megtalálja. Énmiattam nyöghet, hogy a gazdasszony meg akarja mérgezni az ebédekkel, a vacsorákkal, a borokkal, sörökkel, pálinkákkal, amelyekkel akkor táplálja, amikor én kiteszem a lábamat a házból, hogy egy kissé a korcsmába is elnézegessek, mert Bereczkinek mégiscsak jobb bora van, mint a tekintetes úrnak, néha egy kis verekedésre is van alkalom, danolni is lehet, és az ember az útonjáróktól friss híreket is hallhat a régi ismerőseiről, kit vertek agyon, kinek kedvezett a szerencse a játéknál, kit lódított a sors derékon a régi ellenségek közül... amely hírekért akkor is érdemes volna elindulni, ha két mérföldnyire volna innen a Bereczki kuglizója. De csak a szomszédban van, ahová a hátamon is elvihetem a tekintetes urat.

Az ápoló, Ulrik úr fizetett ápolója, aki éppen abból a célból szolgált a háznál, hogy a nagybeteget minden veszedelemtől megóvja, azután Ulrik úr titokzatos intésére négykézlábra ereszkedett, mintha valami gyermekjátékhoz készülődne, és a fáradt Ulrik urat a hátára vette. Aztán futamodni kezdett, mint egy kutya. Ki a házból, ki a veszedelemből; vecsernye után járt már az idő, sietni kellett az ördög elől, amely alkonyattal szereti elvinni a haldoklókat.

- Milyen rossz szagod van - mond elismeréssel a lovas, amikor a ló nyakára borult.

- Háromszor eszem fokhagymát naponta, hogy a női ruhába bújt ördögöket eltávolítsam magamtól - felelt a ló. - Ez nem ártana a tekintetes úrnak se. A legtöbbször itt kezdődik a gyógyulás, ha az embert álmában a nők látogatják.

(1929)

Delikatesz

- Ne bántsátok szegény „Flegman”-t, őmiatta már nyugodtan kukorékolhat minden hitvány kakas a maga szemétdombján - mondogatta Ulrik úr, beteg, úri barátunk, aki szeretett magáról harmadik személyben beszélni, amikor rájött, hogy így érdekesebbek mondanivalói. - „Flegman”-nak régen kampec, csak azért lázong még a napsugáron, hogy barátainak, jótevőinek hálásan megfizessen azokért az emberséges cselekedetekért, amelyekben őt betegségektől nyomorított életében részeltették (Sic!) - fűzte hozzá, mintha titkon ő maga is javítgatná szavait. - De azért változtatni kell a helyzeten...

Ugyanezért „Flegman” név alatt nyílttéri hirdetést küldött be a *Nyíri Vinkó* című hetilapnak, amely a Tiszántúl jelent meg, valamint Udvarhelyinek, a híres ágensnek, aki a világon mindennel ügynökösködött, és kis boltja volt az Angyalzugban; napközben lehetett őt látni a boltocskában, íróasztal mellett, és régimódi lúdtoll volt a füle mellett, nagy könyvbe nézett, de minden angyalzugi lépésre felemelte a szemét, amelynek balja üvegből volt - hogy a félősebb asszonyfélék ijedtükben keresztet vetettek a boltocska előtt. (Vajon hová teszi az üvegből való szemét Udvarhelyi, ha alszik? - kérdezték a bátrabbak. - Pohár vízbe, lelkecskéim, hogy másnap még jobban lássak vele.) Tehát Udvarhelyi boltocskájának kirakatába is kiragasztotta Ulrik úr a hirdetését, amely így hangzott:

„Magányos, független, de jelenleg betegeskedő, javakorbeli, gyermektelen, nem egészen szegény, de egyszerűséget szerető... de tisztaságot, kényelmet, nyájasságot, otthont, csendet, háziasságot, megbízhatóságot kedvelő, falusi úriember derék házvezetőnőt keres, akit nyugodt lélekkel a háziasszonyt megillető helyre ültethetne. Aki a politikai, a társadalmi vitákhoz is konyít.”

Csapó Gizella, ez a „páratlan” gazdasszony, aki már esztendők óta szolgálta Ulrik urat ismeretes falusi udvarházában („abban a reményben, hogy egyszer mégiscsak elvisz az ördög, így vagy amúgy” - mondta Ulrik úr, és kezével különböző jeleket tett fején, szívén, gyomra tájékán) - Csapó Gizella egy hetivásár alkalmával, amikor maga is Udvarhelyi boltjában nézelődött (mert egy szegény nőnek mindig szüksége van valamely reménységre, vőlegényre, jövendőre, ami szinte örökre befellegzett, amióta a *Képes Családi Lapok*-ban a Levelezés című zöld boríték megszűnt) - Csapó Gizella nyomban megtudta, hogy gazdája, Ulrik úr helyezte el a hirdetést, amelyet Udvarhelyi szemüvegén át csemcsegve olvasott fel az asszonyságnak.

- Delikatesz - mondta a hirdetés felolvasása után az ügynök, aki bár pocakos, zsírfoltos mellényű emberke volt, mindig szárnyas kabátot viselt, amellyel olyan kunsztokat tudott elkövetni, mintha maga is házasodni akarna. (Két felesége volt már.)

És ne felejtsük, hogy történetünk idejében Magyarországon még szerették a ceremóniákat.

- Delikatesz? - kérdezte Csapó Gizella. - Az én időmben ezt patkányméregnek nevezték - mond, szótlanul hazaszekerezett a hetivásárból, jóformán semmit sem vásárolt, mert a kofákkal inkább az anyjuk kínjairól beszélt, mint az új sóskák, babok, káposzták áráról (amely terményeket már csak azért is kedvelt Ulrik úr, hogy elmondhassa a másvilágon, hogy még evett az 19**-iki szamócából. „Ki tudná, hol a fenében lesz szegény »Flegman« a jövő tavaszkor?”) Csak egy nagy füstölt sódart vett, amely lehetett volna fából is, agyon lehetett volna vele ütni egy bivalyt. És egy száraz lóbőrt vett, amelyet „egy szegény zsidó” keservesen kínálgatott, amíg megesett a szíve Csapó Gizellának.

- Sóskánk, babunk, paradicsomunk, galambbegyünk, káposztánk, tengerink egy-két nap vagy egy-két hét múlva úgyis lesz bőségesen a kertünkben, kár érte pénzt kidobni. De lóbőrünk nincs, és nem is lesz otthon, ha én egyszer itt hagyom ezt a házat - mondta igen komolyan, amikor porköpenyegében (amely olyan volt, mint a faluzó állatorvosoké), nyolcvan vagy nyolcvankettő kilós termetével olyan könnyedén ugrott le a magas „bricskáról", amelyet egy kőhajításnyira kezdődő Felvidék kedvéért nevezett így az udvarias Ulrik úr; - mondják, Csapó Gizella oly huszárosan ugrott, hogy nem kellett nyomban felpofoznia a „tigrist", aki hosszú szárnyú, rézpitykés kabátot kapott magára, ha kocsizörgés hallatszott a ház előtt, és Csapó Gizella alsószoknyáiról, ecetvirágszínű harisnyáiról, rövid szárú csizmáiról mindig egy hétig vigyorogva beszélt este a konyhán. Gizella leugrott, és a lóbőr felől úgy intézkedett, hogy azt nyomban a padlásra vigyék. - Minek? - kérdezte az igazi „Flegman", Ulrik úr férfi beteg-ápolója, aki a gazdasszony távollétében a betegeskedő házigazda körül őrködött, hogy „végrendelkezését elmondhassa valakinek".

- Minek? - ismételte a valódi „Flegman". - Hiszen a Ténsasszony úgyse tud a létrán járni, mert elszédül.

Csapó Gizella, aki „Flegman szemtelenségeit" megszokta (ha ugyan meg lehet szokni valaha az ilyen frátert), midőn darab időre kihúzta a lábát a házból - Csapó Gizella egy könyvecskét vett elő karon hordott kézitáskájából, amelyben a Felső-Tisza menti urak egész vagyona elfért volna, akár bankóban is. S így szólt:

- Mielőtt a tekintetes úr új gazdasszonyt fogadna, aki politizálni tud az ebédlőben, olvassa el ezt a könyvecskét. A városi könyvkereskedő ajánlotta, mert a patikaszerek már nem használnak a tekintetes úrnak.

- Sohase használtak - legyintett az ámbitusi karosszékében üldögélő Ulrik úr.

(Ma azt képzelte, hogy a Tiszántúl valahol azért kalapácsolnak, hogy az ő életét emígy is megrövidítsék ellenségei. Ugyanezért „Flegman"-ját minden fertályórában kiküldte a Tisza-partra, hogy bömbölő hangján valamit visszaordítson ellenségeinek. „Flegman" tehát naphosszat ordított: „Túl a Tiszán faragnak az ácsok..." kezdéssel egy dalt, most, esteledvén: kissé fáradt volt, s a tekintetes úr helyett csupán egyetlen pillantást vetett a könyvecskére. „Illik? Nem illik?" Ez volt a könyvecske címe.)

- A könyvkereskedők az asszonyságoknak, ha arra valóknak látszanak: mindig csiklandós könyvecskéket ajánlanak - mondta „Flegman" bölcs férfi módjára.

- Szemtelen - felelt Csapó Gizella.

Mielőtt „Flegman" felelhetett volna, Ulrik úr csendet intett, s szokásos elérzékenyedésével így szólt:

- Csak hagyjátok a pörpatvart, ti ostoba cselédek. Én akkor voltam életemben a legboldogabb, amikor az édesanyám dorgált gyermekkoromban, és a Drága szív a megbántó szavak helyett mindig csak ezt az egy szót használta: „Szentelen". Mi, gyermekek, azt hittük, hogy Édesanyánk póri származása és rokonsága miatt nem használta a korrekt nyelvtani kifejezést... Istenem, azóta hányszor kellett megtudnom az életemben, hogy milyen különbség van a szentelen és szemtelen szavak között!

Ulrik úrnak e váratlan közbelépésével erre a napra meglehetős nyugalom költözött az úrlakba, bár mindnyájan otthon voltak, akik Ulrik úrral a másvilági csendet szokták megkívántatni. A „kutyahangú Flegman"-on és a hűségére büszke Csapó Gizellán kívül jelen volt az elcsípett „Nyílttér"; de az alig elviselhető vendégeken kívül is voltak itt olyan hascsikarások, amelyek Ulrik úrnak mindig azt a napot juttatták eszébe, amikor csaknem egy hétig tartó dorbézolás

után (amikor már németül beszélt a szánkáját hajtó Kalimpa nevű tót kocsisával, s az németül válaszolt neki a bakról) végre Hájfelhez, a sajtoshoz ért... Szokás volt ide betérni máskor is, különösen az olyan úriembereknek a szokása, akik hosszú életűek akartak maradni, hogy mindent elvégezhessenek, s ugyanezért már nem a patikárushoz jártak ebéd előtt pálinkát inni, hanem „Hájfel"-hez, a sajtoshoz, „táplálkozni". Igaz, hogy pufogtak itt is a kis termetű sörösüvegek, azonban csak halkan, előkelősdien, „grófiasan", mert ezek az újmódi sörösüvegek testvérei voltak azoknak a sörösüvegeknek, amelyek az akkoriban divatba jött vasúti étkezőkocsikban „szolgáltattak". (Sic! - nyögött még betegségei közben is Ulrik úr, mert szerette önmaga kijavítani nyelvtani botlásait.) A külföldi étkezőkocsikat Püspökladánynál vagy Újhelyen érhette el legkönnyebben a tiszántúli pasasér, és egy bizonyos nyírségi úriember, K. Bandi egy teljes esztendeig utazott az étkezőkocsiban, hogy alaposan kiismerhesse annak minden csínját-bínját, mint valamely divatos új vendégfogadóét... - De minek annyi hiábavaló fáradtság, amikor Hájfel ugyanazokat a sörösüvegeket bontogatja, aranyos papirossal, aranyos felírással? - kérdezte kocsisától Ulrik úr (most persze csak hascsikarásos álmában), mielőtt végérvényesen kiadta volna a parancsot Kalimpának a sajtosbolt irányában. De Hájfli mégiscsak Hájfli, és nem Dolgoruczki hercegné, akivel K. Bandi nagyságos úr az étkezőkocsiban Püspökladánynál megismerkedett - felelt a bakról Kalimpa, aki a jóravaló urasági kocsisok módjára ismert minden valamirevaló úriembert a Tiszántúl. - De... ellenkezett Ulrik úr (most álomban, egykor valóságban) van a Hájfli boltjában egy pléhskatulya, az van ráírva: hogy valódi orosz kaviár, a dobozon van egy női arckép... Annál szebb nőt nem láttam életemben. Menjünk csak be a nagy lábú Hájflihoz, igaz, hogy olyan büdös a boltja, hogy még Mátészalkán is érezni a heringszagot - mond Ulrik úr húsz és egynéhány esztendő előtt, amikor még megjegyezte magában azokat a hölgyeket, akiknek arcképei a datolyás-, és delikateszskatulyákra vannak festve. Másnap (a Nyílttéri hirdetés nyomán) beállított Ulrik úr Tisza menti úrlakába a Hájfli boltjában látott hölgy...

- Itt a Delikatesz! - jelentette kárörömmel Csapó Gizella, amikor Ulrik úr az ágy szélén üldögélve „Flegman"-nal, ápolójával diskurált, és azzal fenyegette, hogy fog még bagóért táncolni, mint általában reggelenkint kezdeni szokta beszélgetéseit.

- Semmi szó sincs erről az Illemkönyvben - felelt „Flegman", miután hajnalodás óta az „Illik? Nem illik?" című könyvecske tartalmával ismertette gazdáját. - Hajmeresztő dolgok ezek, nagy jó uram. Ha a magamfajta ember az összes paragrafusok megtartásával akarna ezentúl élni: akkor beállhatna gavallérnak a pesti Kerepesi úton, a ruhásbolt kirakatába, mert ott nem kell beszélni - mond „Flegman".

*

A gazdasszonyjelölt valóban a Hájfli-féle kereskedésből jött - mint Ulrik úr megállapította. A pénztárban ült, és hallgatta az úriembereket, akik délben és estefelé a kasszát körülállották, mikor ez így volt divat. Sajnos, a divatok változnak; a hölgy (különböző nevei voltak, mint az ételeknek, amelyeket a kipödrött gavallérok körülötte fogyasztottak), a hölgy így adta elő mondanivalóját:

- Hallottam Udvarhelyitől, hogy egy gyomorbeteg úriember gyógyításáról van szó, nyomban útra keltem tehát, hogy helyemet elfoglaljam, mert ha valaki tudja a dolgát ebben az országban, hogyan kell a gyomorrontást gyógyítani: én vagyok, Esztragon Lili.

- Esztragon? - kérdezte Ulrik, az ágy szélén üldögélve, és látszólag csak arra figyelt, hogy mennyit dagadtak a lábai az elmúlt éjszaka. - Egy mártás volt, ha jól emlékszem.

- Volt ő minden, kérem szépen, mert az urak akkoriban kezdtek a gyaluforgácsos csárdák helyett a Bodegába járni. Rózsakertiné lacipecsenyéi, frissen sült kolbászai mellől Esztragon Lili Cassájához.

- Igen, a hetivásárban füst és por volt, nem mindenki hordott sót, paprikát a mellényzsebében, hogy a lacipecsenyét a vásárban élvezhesse. Az urak elkényesedtek.

A gazdasszonyjelölt nevetett:

- Nem is egészen kényelmi szempontból hagyták ott drága jó uraink a lacikonyhákat, hanem azért, mert így akarta a divat, s a gyomrok felkapták az új divatot, mint az elmék az új eszméket. Tisza Kálmán volt ennek az oka, amikor a Bihari pontokat kitalálta.

- Amiről azt hittük eleinte, hogy valami pikáns ennivaló - sóhajtott Ulrik úr.

- Valóban ennivaló volt - kiáltott fel Esztragon kisasszony. - Delikateszüzletekben lehetett kapni bádogskatulyákban, olyan íze volt, mint talán manapság a „ringli”-nek.

- Aztán valami édességet is, valamely bonbont is neveznek így... Bihari pontok.

Esztragon kisasszony vállat vont:

- Cukrászatban nem voltam, mert abban az időben az urak édesség helyett halsalátát, tengeri heringet (mégpedig a „tejes”-et), apró kis ruszlikat és rengeteg savanyított hagymát szerettek fogyasztani. Azt mondták, hogy ez bátrabbá, egészségesebbé teszi az embert. Karcosabbá, mint a töltött káposzta, mert akkor kezdett már szegényedni Magyarország...

- És nem tellett mindenkinek töltött káposztára! - kiáltott Ulrik úr, mintha valamely nagy felfedezést tett volna.

- Hát az igaz, hogy akkoriban jött környékünkre a járásbíróság, a törvényszék, a szabók rengeteg Kaiser-kabátot varrtak az új intelligenciának, és Hájfli delikateszei olcsóságuk miatt kapósak lettek. Be kellett rendezkedni arra nézve, hogy „ebéd előtt” és „vacsora előtt” még a „zónapörkölt”-nél is olcsóbb, illetve intelligensebb ennivalóval szolgáljanak az úri közönségnek. Nyitott dobozban árulták a kaviárt, hogy a kisebb erszényűek is élvezhessék, mert ugyan kinek jutott volna egy dobozra való halikra? Kis zsemlécskékre kenegettünk vajacskákat, tojást, szardíniát; igaz, hogy a bodegában az úriemberek még mindig azon vitatkoztak, hogy melyik szardínia a jobbik, előkelőbb, az ízletesebb, a portugál vagy a francia; megbeszélték, hány deka és milyen minőségű halikra, mennyi vöröshagyma, vaj, angol mártás szükséges ahhoz a bizonyos szardíniás keverékhez, amellyel téli estéken az egész család jóllakhatik - de tudtommal senki se vitt már haza ilyen nagy mennyiségű keverékhez való anyagot... Inkább egy-két zsemlyécskét fogyasztottak a boltban, és hozzá egy flaskó sört parancsoltak. Azt mondta a főispán, hogy ez Ferenc Józsefnél is így van, takarékoskodik az öregúr.

- Az ördögbe, magam is hallottam ilyesmit - kiáltott fel Ulrik úr, aki kaján mosollyal hallgatta, hogyan szegényedett el a városi élet, mióta ő onnan „kihúzta a lábát”. (A káröröm még a beteg embereket is megvigasztalja.)

- Ajánlanám, ha a tekintetes úr is mértékletesebben élne. Éppen elég ebédre egy kis vajas kenyér, persze a hozzá való delikateszekkel, amelyek az étvágyat kielégítik - mondta Esztragon kisasszony. - Egy-két harapás, egy-két falat, egy-két szívvidámító íz a szájba!...

(A ravasz Csapó Gizella nyikorgatta a száraz lóbőrt a padláson.) Ulrik úr megrettenve nézett körül, aztán így szólt Esztragon kisasszonyhoz:

- Köszönöm, fiam, az ajánlkozását, de hát a cselédeimet mégse táplálhatom delikatesszel. Azok egészséges, bő gyomrú, nagy étvágyú emberek, akik egész nap dolgoznak.

„Flegman”, aki természetesen egész idő alatt a kulcslyuknál hallgatódzott, elérkezettnek látta az időt, hogy belépjen. Az Illemkönyv volt a kezében, s arra hivatkozott.

- A délelőtti vizithez ölts zsakettet...

De hamar észrevette, hogy rossz helyen nyitotta fel, és a könyvet zsebébe süllyesztette:

- Nem gondolná tekintetes úr, hogy itt volna ideje a reggelizésnek. Rendeltem három tükörtojást pecsenyezaftban, három tojásból rántottát szalonnával, zöldpaprikával és mellé újhagymával. Cipót debreceniesen süttettem. És egy kis hordó sört is megcsapoltattam, mert éppen tegnap erre járt egy söröskocsi.

- Hát csak egyetek, fiaim, nekem nem szabad az ilyen ételekhez nyúlni, amelyek szomjúságot okoznak. Én majd csak tejet iszom itt magamban.

Esztragon kisasszony nehéz szívvel távozott a beteg úriembertől. Mikor az ajtó bezáródott, Ulrik úr felsóhajtott:

- Ki tudná, hogy volna jobb? Mindenesetre megnézem azt a három ökörszemet a pecsenye-zsírban - szólt, és a reggelizőasztalhoz indult.

(1929)

Hogyan kell utazni?

1

Persze, ez a furcsa történet is Ulrikkal esett meg - amikor különböző (hétféle) betegségeiből gyógyulni akarván: végre eltökélte magát, hogy darab időre ott hagyja falusi udvarházát, beszünteti a korrespondálást az orvosdoktorokkal, félreteszi a régi és modern orvosi könyveket, amelyekből szívét, gyomrát, tüdejét, máját, veséjét, dagadozó lábát és vékonyodó kedvét gyógyítgatni akarta, nem is éppen takarékossági szempontból, hanem csak azért, mert okosabbnak hitte magát az orvosoknál.

De most hagyjuk ezt a rögeszméjét Ulrik úrnak; maradjunk meg az érlökéseknél, amelyeknek pontos számolására Svájcból hozatott egy aranyórát, amilyen órája senkinek se volt a vármegyében, de a Felső-Tisza mentén se, mert itt a legdivatosabb úriemberek is legfeljebb olyan zsebórát viseltek rövid „tiszti láncokon", amelyekért nem nagy kár, ha agarászat közben elvesztik őket. (Habár ezeket az órákat a legnehezebb elveszteni.) Svájcból, Glasshüttéből hozatott Ulrik aranyórát, amelyet szarvasbőr tokban tartott, sohase ejtett vizes lavórba, a földhöz sem vágta, mert csak így „garantálta" a svájci gyáros, hogy a drágalátos óra örökké teljesíti kötelességét. (Az Amerikában járt magyarok mutogatnak ugyan a Felső-Tisza mentén olyan zsebórákat, amelyekkel akár diót lehetne törni, de Ulrik sohase kívánkozott Amerikába, ellenben a svájci órájára úgy vigyázott, mint valami bálványra.) Rögeszméje lett, hogy addig él, amíg az órája jár... S a zsebóra egyszer megállott. Ulriknak, a tiszai földesúrnak szinte együtt állott meg az órával a szívverése.

- Hát hiába az óra, hiába minden tudomány, hiába kereszteltetett az apám a ritkaságos Ulrik névre, hogy ne érjen közönséges halál, mint a Jánosokat, Mihályokat, Pistákat... - kiáltott fel Ulrik, mielőtt végleg elhidegedett volna az élettől, amelyet titokban szeretett, mint mindent és mindenkit, akivel pörlekedni lehet.

De kéznél volt gazdasszonya, akinek már három esztendő előtt felmondott, mert ilyenformán vélte féken tartani azt a bizonyos Csapó Gizellát, aki nélkül átkozott volt a csizmahúzó, ágy alá bujdosott papucs, és a hideg időjárást jósolgató tyúkszem... És megérkezett hirtelen „Flegman" is - titkára, ápolója, kutyája, jószágigazgatója, egyetlen embere, aki minden beszélgetés végén azt tanácsolta Ulrik úrnak, hogy ugorjon a Tiszába, így megoldható leend a helyzet, amelybe Ulrik úr a makacssága folytán keveredett, s akit Ulrik úr mindennap vadász-puskával kergetett el a háztól, és gyakran utána is lőtt, mikor a verébsrét már nem érhette a zavaros „magánhivatalnokot", mint „Flegman" nagyzolóan nevezgette önmagát - mondom megérkezett a tegnap este elkergetett „F" is, és Csapó Gizellával együtt életre rángatták a tekintetes urat.

- Gyerekek, Svájcba kell utaznom, hogy ezt a rossz aranyhagymát a gyárosa fejéhez vághassam - mond Ulrik úr, amint a másvilágról visszaérkezett.

A gazdasszony és a jószágigazgató egymásra néztek. Általában gyűlölték egymást, mert Ulrik úr így gondolta ezt jónak a maga életmódja szempontjából; gyönyörű veszekedéseket rendezett közöttük; cselédeket egymásra uszítani tán senki sem tudott oly ügyességgel, mint ez a nagybeteg úriember, aki minden éjszaka azt álmodta, hogy „Flegman" besötétedéskor visszatér, és döglött szarkákat hoz magával, amelyeket a tekintetes úr srétjei találtak az ő lábszára helyett - vagy Csapó Gizella állít be hálószobájába, hogy a Tiszántúlról ágya mellé tessékelje Csinderskit, egy régi világbeli, elcsapott falusi jegyzőt, aki már egyszer meg akarta esketni Csapó Gizellát a gazdájával. (Szerencsére, sikerült Csinderski ádámcsutkáját

megtalálni, és néhány „állami” pincészetből való borosüveggel megenyhíteni, mert az ilyen fatális jegyzők szeretik mindazt, ami a magyar kincstártól származik.)

- Helyes az utazási terv, magam is régen javaslom a levegőváltozást a tekintetes úrnak - szólt most „Flegman”, miközben az aranyórát emelgette, és fejcsóválva nézegette.

- Majd némi kis elemózsiát készítek az útra, mert csak a lumpok és a vigécek ülnek be a vasúti restaurációba. Úriember legalábbis nem képzelhető el a vonaton otthoni sült pecsenye nélkül - mond Csapó Gizella. Mire „Flegman”: - Amint valódi úriasszony sem kézimunka nélkül. Vannak olyan kézimunkák, amelyeket éjjel-nappal lehet folytatni?

- Igenis, vannak olyan kézimunkák - felelt Csapó Gizella. - Fekete borsótüllre mindenütt lehet mintát hímezni, még Ferenc József előszobájában is.

„Flegman”:

- Én ugyan a nagyobb fajtájú zongoraterítőket szeretem, mert azoknak némi hasznát is veheti az utasember, ha fordulat állna be az időjárásban, de hát most eltérhetünk a szokásos utazási szabályoktól, miután a tekintetes úr ügyéről van szó. Tudok itt a szomszéd faluban olyan papirost a zsidónál, amilyent a legfinomabb pesti hentesek használnak a portékájuk csomagolásához. Ez most a divat, nem a szalvéta. Ne lássák meg rólunk mindjárt az első állomáson, hogy falusiak vagyunk, akik kézitáskában visznek sódart, befőttesüveget, savanyított ugorkát meg paprikát, otthon dagasztott kenyeret, még fogpiszkálót is Pestre, mintha az ott nem volna kapható. A kulacs se divatos manapság.

- Kávésüveget kell vinni a tekintetes úrnak - mond Csapó Gizella. - Mert nem lehet minden stáción jó ivóvizet kapni, mint például Püspökladányban, ahol artézi kút van.

„Flegman” gondolkozott, hogy érdemes-e válaszolni erre az asszonybeszédre, végül a tekintetes úr egészségi állapotára való tekintetből mégiscsak felelt Csapó Gizellának.

- Tudom, asszonyság: azt akarja mondani, hogy lesülne a bőr az arcáról, ha a tekintetes urat kulaccsal utaztatnánk el, mint a peleskei nótáriust. Vannak azonban divatos úti felszerelések „itt a szomszédban”. Meleg kávé, ruhakefe, fésű, szappan, cipőgomboló, körömvágó olló, fogkefe, orvosságosüveg és minden, amire az utazónak szüksége lehet: elfér ebben a bőrtáskában. Majd hozok egy ilyen táskát „a szomszédból”.

- A ruhakefével nem táplálkozhatom - szólalt most meg a haldokló Ulrik úr. - Csak töltsétek meg a nagyapám kulacsát helybeli borral. Legfeljebb kis, szemérmes poharakat csavarjatok szalvétákba, hogy ne kellessen szégyenkezni a vasúti kupéban. Nem bánom, akár olyan kicsinyek is lehetnek a poharak, amelyeket csak a borkóstoláshoz használnak, kortyonkint kell inni belőlük, hogy tovább tartson, okos ember füttyent, nyelvével csettint, hümmög, a fejét csóválja vagy dudorászik az ilyen poharak tartalmának az elfogyasztásánál, nehogy az útitársai azt higgyék, hogy fösvénységből issza kis kortyokban a borát... De hát némely állomáson meg lehet tölteni a kulacsot.

„Flegman”:

- Például Ócsán, ahol az én időmben jó, utasmarasztaló bort mértek. Mégpedig Grossingernél, akinek az volt a híressége, hogy még vénasszony korában is megmérte a felesége, mielőtt hazulról Pestre engedte. S azután is megmérte, amikor Pestről visszajött. Féltékeny perszóna volt. Átkozott féltékeny - erősködött „Flegman”.

- No, ne veszekedjünk - mond most a halottaiból feltámadt Ulrik úr -, gyertek velem Pestre, ahol az órámat akarom megigazíttatni. Én nem szeretnék a Grossinger sorsára jutni, a fene egye meg - ki a mérlegeket kitalálta. Nem mindegy egy magamfajta úriembernek, hogy tetszik-e még a hölgyeknek?

Amire „Flegman" gyanakodva nézett körül a szobában, mintha valamely idegent keresne, akihez Ulrik úr szavait intézné. Akit Ulrik úr esetleg boldoggá akarna tenni. Mint már annyi hallgatóját életében... Amikor „Flegman" kénytelen volt félhangon, de érthetően megszólalni: - Vajon a vakapjához beszél az öreg? - Míg Csapó Gizella könnyezni kezdett. És kijelentette, hogy most már belátja: nem a dunántúli úriemberrel van dolga (bizonyos és gyakran emlegetett Radics Kázmérral), aki inkább a veszprémi ispotályba vitette magát, amikor arra került volna a sor, hogy Csapó Gizella jóságát meghálálja.

- De hát mit is csináltál volna Kazimirral? - kérdezte Ulrik úr, aki nagyon sokszor hallott e dunántúli elődjéről.

- Nem hittem, hogy nélkülem meg tud halni, hisz nálamnál jobban nem bánt vele senki - felelt Gizella.

Ulrik úr nyilván maga se hitte volna ezt Radics Kazimirről, aki annyi éjszakán át hallgatta a várpalotai különc úriember élettörténetét, amint a gazdasszonyok mondogatják el volt uraik szokásait, erkölcseit, kedveit, jó és rossz tulajdonságait...

- Hát engem nem hívnak Kazimirnak, mégis velem jöttök Pestre - mond Ulrik úr az ágyban felemelkedve. - Nincs országos kiállítás, nincs Szent István napja, nincs lepényverseny, még csak zónajegy sincs már, mégis velem jöttök mind a ketten, pedig csak az aranyórámat akarom megcsináltatni. Pakoljatok, készülődjetek, amint kedvetek tartja, azt se bánom, ha a pesti fotográfust is meg akarjátok látogatni, mert én már csak békességet szeretnék magam körül arra a kis időre, ami számomra még hátra van.

2

Mielőtt Ulrik úr, fél lábbal még a másvilágon: elmondotta volna további programbeszédét - praktikus „Flegman" intézkedett, hogy a „szomszédból" hívják át nyomban Irinyit, aki valamikor állomásfőnök volt Szolnokon, és így legjobban értett messzi vidéken a vasúti utazásokhoz. - Szakembert kell megkérdezni, ha az ember a helyes utat akarja választani - mond „Flegman", és a nyugalmazott állomásfőnök naphosszat üldögélt Ulrik úr betegágya mellett, hogy a vasúti utazást minden részletében megbeszélje. Tömött, rőt bajsza volt - a sok dértől, fagytól, hideg éjszakáktól, amelyeket a vonatkésések idején a szabadban töltött. A menetrendben azonban nyomban kiismerte magát, mialatt „Flegman" az asztalnál ülve „írásba vette" mindazokat a tanácsokat, amelyeket az egykori vasutas mondott.

- Látom - mond a főnök -, mindenáron éjszaka, személyvonattal akartok utazni, habár akkor elmulasztjátok azt a remek „tablettót", amelyet az én időmben adtak fel a pincérek ebéd idején Szolnokon, hogy már a „tablettó" kedvéért is érdemes volt utazni. Egy ezüstforintért olyan ebédet szervíroztak a vonatban, hogy Püspökladányig se éhezett meg az ember. Valamely különös, csiklandós íze volt azoknak a csészében szolgált leveseknek és pecsenyéknek, amelyek persze mindig frissiben készültek, amikor Hatvanból vagy Ceglédről, vagy tudom is én, honnan (mert én nem sokat szerettem utazni), megjött a konduktor sürgönye, hogy ennyi meg ennyi „tablettó" várja a személyvonatot. Mutogattak az 1272-sön egy varrógépgyári igazgatót, aki mindig dupla porciót rendelt mindenből. De néha még egy natúrsniclit is süttetett, „egész citrommal mellé", ha 1272-es menetrend szerint érkezett az állomásra, s így

teljes tizenöt percünk volt. Frissen csapolt sörrel töltött poharával integetett felém ilyenkor a varrógép-igazgató, s azt kívánta, hogy bár még sok ilyen állomásfőnök volna Magyarországon. Persze én a sátoraljaújhelyi főnökre hivatkoztam, aki még az országhatár felé menő, tehát a nemzetközi vonatokat se engedte el addig, amíg személyesen meg nem győződött arról, hogy minden utasa megvacsorázott. Ki tudná, mi lesz a pasasérokkal, ha átlépték a határt? S minden dicséretet hozzá utasítottam. De a varrógép-igazgató azt felelte a vonat ablakából, hogy nagyon sajnálja, most nem mehet Újhelyre, mert Miskolcon van dolga. No, barátom, akkor meg ne felejtse el Vidacs Jancsit, az ottani állomásfőnököt, aki nagyon szívesen elintézi utasai minden lovagias ügyét, amelyre a vonaton szert tettek. A legjobb párbajsegéd egész Magyarországon.

...Ilyen jóízűen beszélt a „szomszédból" meghívott nyugalmazott vasúti főnök a haldokló Ulrik úrnak, „Flegman" nagy sertéskupecbetűkkel írta fel a tudnivalókat egy irkába, amelyet valahonnan erre a célra előkerített, ácsplajbásszal turkált a bajusza között, és többször kínálgatta a hasznos főnököt karcsú, kis termetű, zöld színű, de mégis háromdecis üvegecskével, amelynek a száján még érződött a spanyolviaszk.

- Ez már helyes előkészület az utazáshoz - mond a főnök, miután az üveg tartalmát megkóstolta. - Minél kevesebb cókmókot vigyünk magunkkal. Az ilyen kis termetű üvegek pedig akár tucatszámra elférnek a bundazsebekben. Isten mentse meg azt az utasembert, aki olyan úti ládákat visz magával, amelyeket a teherpénztárnál kell feladni. Minden átszállásnál gondolkozhat a poggyásza felől. Olyan hordárok dobálják a kofferjét, amely hordárnak még a keresztnevét se tudja. Itt még az állomásfőnök se segíthet. Ezek a fickók csak arra valók, hogy vasárnap délután kuglit állítsanak az állomási tekepályán. Hidd el, Ulrik - mond jóságosan a főnök -, sohase bíznám kofferemet a teherpénztárra. A teherpénztárosok a leghazárdabbak a ferblinél is, sok pénz megy keresztül a kezükön.

Mond az egykori állomásfőnök, és még egyszer szemügyre vette az üvegecskét, amelyet véleménye szerint „az Úristen is" utasember számára teremtett. Csak arra kell vigyázni, hogy meg ne töltsék valahol vízzel az állomási kutakból ezt a pompás kis üveget - mert már az ő idejében (Irinyi idejében) is karboloztak, meszeltek, gálicoltak, szellőztettek ugyan a vasúti pályaudvarokon, a várótermekben, különösen olyankor, mikor kolerás hírek jártak... Az állomásfőnöknek mindent meg kellett tudni, hiszen a jövő-menő konduktorok hozták a postákat, még ha az újságok hallgattak is a járványokról, a hadgyakorlatokról és a többi „állami titkokról". Mert a régi állomásfőnök nemcsak azért volt a világon, hogy vasalt nadrágban, kipödrött bajusszal szalutáljon azoknak a kandi menyecskéknek, akik a vonatablakon kikukucskáltak, és néha esztendőszámra se felejtették el az állomásfőnököt. „Karbolozni kellett a kolera ellen" - mond Irinyi. És ugyanezért nem emlékezett rá, hogy akár a püspökladányi, akár a szolnoki, de még a Kossuth Ferenc ceglédi állomásfőnöke is megkóstolta volna valaha az állomási kutak vizét, amelyeket országszerte dicsértek, Zsigmondy, a világhírű mérnök se kóstolta meg az artézi vizeket, pedig ő fúrta a legjobb kutakat Magyarországon.

- Így voltunk valahogy mi is a vizeinkkel, a kútjainkkal, csak szalutáltunk nekik, mint a szépasszonyoknak.

- De hát még mindig nem mondtad meg, Irinyi barátom, hogyan kell utazni, hogy se kolerával, se verekedőkkel, lovagias ügyekkel, rossz vizű kutakkal, meszesgödrökkel ne legyen baja a magamfajta, jámbor utasembernek?

- Az utazást nem lehet könyvből megtanulni, még a nagy Stanleynek is személyesen kellett bejárni Afrikát, hogy ott mindent apróra megnézhessen - felelt az egykori állomásfőnök.

*

- Hát most már - szólt Ulrik úr -, miután az utazási szakértő úr, igen tisztelt Irinyi barátunk volt szíves véleményt mondani tervbe vett utazásunkról: mondjátok meg nekem ti is a véleményeteket - fordult cselédeihez, gazdasszonyához: Csapó Gizellához és „Flegman"-jához a kétségeskedő Ulrik úr. - Én a magam részéről tíz és egynéhány esztendeje nem ültem vonaton, mert egyszer kuglizni hívtak egy vasúti állomáson, éppen egy hétig kugliztunk egyhuzamban, és betegségeim akkor kezdődtek.

- Kuglizni semmi esetre sem szabad, még Gödöllőn se, ahol a legjobb kuglipálya volt valamikor az országban, mert állítólag még Ferenc József beleegyezésével építették, és a királyi uradalom hivatalnokai is idejártak tekézni - mond most az egykori állomásfőnök.

„Flegman", Ulrik úr legfontosabb tanácsadója: egy darabig merengeni látszott a kuglizón, de aztán ő is lemondólag bólintott:

- Igaza van a tekintetes úrnak, manapság már nem is érdemes kuglizni, már nem játsszák pénzben a „Krigszpartikat", legfeljebb hordó sörökben, a fenének van kedve a korcsmáros kedvéért izzadni.

Az egykori állomásfőnök elgondolkozva lapozgatott a menetrendben.

- Az én időmben Miskolcon körülbelül négy-öt óra hosszáig vesztegelt az éjszakai személyvonat, akár Kassára, akár Pestre volt az menendő. Voltak olyan utasok, akik éppen azért választották az éji vonatot, mert az unalmas utazást a kellemetes mulatozással lehetett megszakítani. A restauráció ilyenkor mindig ki volt világítva, mikor éjfél után a személyvonat megérkezett. Télen disznótor kellős közepébe érkeztek a vendégek, de nyáron is mindjárt kongatni kezdték a söröshordókat: éjfélkor csapoltak, ilyen csak Miskolcon volt Magyarországon. A városi korcsmákból is ide gyülekeztek a vidám társaságok, és bizonyosan lehetett ismerőst találni. Nevezetessége volt a miskolci utazásnak, hogy kétszer is át kellett utazni Zsolcán - tette hozzá Irinyi.

- Nem érdemes kétszer átutazni Zsolcán - mond Csapó Gizella, mert azt gyanította, hogy „Flegman"-nak a szeme szikrát vetett, amikor a miskolci állomásról hallott. (Flegman néha hiába rejtegette érzelmeit.)

- De ugyancsak kétszer lehet látni a vasúti kupéból a máriabesnyői kolostor kettős tornyát, amikor a vonat arra kerülgeti a vidéket - szólt az állomásfőnök, hogy ne maradjon rossz hírben a miskolci állomás miatt. - Nem mondom, hogy okvetlen szálljatok ki Máriabesnyőn, én a magam részéről csak búcsúkor jártam oda, mert aranyért sem lehet kvártélyt kapni, és a kolostor körül a fűben lehet aludni, miközben a szabadban az ember megolvashatja a feje felett az augusztusi, szeptemberi égbolt csillagait, hallgatja az asszonyok, lányok lélegzetvételét, és a maga szerelmére gondol, amely ellen gyógyulást keres a kolostori búcsún. Nagyon szerelmes az ember, ha a fűben alszik - mond Irinyi. - Persze szeptemberben.

- No, az még messzire van - felelt Csapó Gizella -, nem kell siettetni az időt, mindennek megjön a maga ideje. Különben is Ulrik tekintetes úrnak nem tanácsos a harmatos fűben aludni, ha ez egészségére válna: itthon, a kertben is megtehetné.

Az egykori állomásfőnök kissé sértődötten nézett maga elé, hogy legjámborabb indítványát is kifogásolják némely részről, gombolgatni kezdte a mellényét, a menetrendbe olyan melankolikusan nézegetett, mint valami emlékkönyvbe:

- Mi, vasutasok, mindig másképpen, praktikusabban utaztunk, mint a civilek. Tudtuk, hány kilométeres gyorsasággal halad a vonat, és körülbelül azt is tudtuk, hogy melyik állomáson kit fogunk látni a szolgálati jelvénnyel a karján. Köszöntöttük a régi állomásfőnököt, üzenetet hagytunk részére a forgalmistánál, ha a főnök nem volt éppen az állomáson, a városban volt

dolga, vagy még nem készült el a borotválkozással, ami nagy ritkaság volt. És bizony, ha jó híreket hallottunk a vasúti kupé ablakában, például keresztelő vagy lakodalom vagy névnap hírét: bizony nem sokat gondolkoztunk, és leszálltunk, mert kis poggyásszal utaztunk. Sohase kellett a mi leszállásunk miatt leinteni az induló vonatot, idejében leugrottunk. Akár Máramarosban, akár Füzesabonyban. Te - kiáltott fel hirtelen lelkesedéssel az egykori állomásfőnök, megragadván Ulrik úr kezét -, nem jobb volna az egészségednek, ha a pesti órás helyett Máramarosba, egy vasúti mérnökhöz vinnéd az órádat, aki minden órát meg tud igazítani? Igaz, hogy csak „tresszéorán" lehet a mérnököt meglátogatni, mert fent lakik a hegyek között, de lefelé annál gyorsabban jön a „hajtány". De aztán akár medvét is láthatni a málnásban, a vasúti mérnökök pedig mindig összejöttek messzi vidékekről, ha egy órát hoztak javítóba. Te! - kiáltotta lelkesedetten Irinyi úr. - Biztosítalak, hogy nem jössz haza feleség nélkül, ha vasútmérnökre bízod az órádat.

*

Ulrik úr meghányta-vetette magában az egykori állomásfőnök tanácsait, és alattomosan így felelt:

- Hisz éppen azért nem merek elindulni hazulról, mert attól félek, hogy valahol megházasítanak.

(1929)

Az öreg Korányi professzor tanácsa

1

Ismeretes, hogy az öreg Korányi professzor, a világhírű orvos, nagyon szerette a tiszántúli magyarokat, mert származására nézve abból a nyírségi földből való volt, ahol a legjobb magyarok termettek. Ugyanezért az öreg Korányi professzor egyik-másik jól ismert, évek óta kezelésében lévő betegének néha még levélben is válaszolt panaszaira, ha az illető úriember bevallotta, hogy nem utazhat Pestre a professzor úrhoz ez alkalommal, mert nem termett az idén elég napraforgó, áll az olajütő malom.

Ulrik úr, régebbi ismerősünk természetesen számon tartotta a nagynevű professzor eme kedvességét, és betegségei előrehaladtával levelekben jelentette a Tisza mellől: hányat ver a pulzusa. Az öreg professzor a sokszor látott Ulrik urat ugyanis már évek óta eltiltotta attól, hogy Csapon várja be azt a pesti vonatot, amelyhez étkezőkocsi is van csatolva. Ulrik úr a professzor tilalma miatt nem utazhatott Pestre. S így sokszor kényszerült arra, hogy levelekben jelentse egészségi állapotát a legjobb magyar doktornak. S a professzor úr: ez a felejthetetlen nyírségi fi, válaszolt is. Így eltiltotta Ulrikot a svájci származású „Glasshütte"-féle aranyóra viselésétől, mert az nem mutatja mindig helyesen a pulzust; eltiltotta az örökös házassági tervektől, de még a legényes mulatozásoktól is; végül eltiltotta a politizálástól is, ami megrövidíti az életet. „Flegman"-t, a már többször említett úriembert nevezte ki ápolójának.

- Semmi körülmények között nem ajánlom, hogy a tekintetes úr akár a Tiszák, akár az Irányiak politikájába avatkozzon - mondta ez a bizonyos „Flegman", állítólag Korányi professzor megbízásából. - Legjobb, ha otthon, családi körben mondja el véleményét, óvakodjon a népgyűlésektől, a korcsmai vitatkozóktól, akik bizonyos korban lévő úriemberekkel nagyon szeretnek politizálni, mert ha a maguk pártjára csábíthatnak valakit: attól nem sajnálják a legfinomabb libapecsenyét sem, mégpedig a legjobb sütőben, az összes szakácsnéi szabványok megtartásával sütött libapecsenyét sem - szólt „Flegman", persze, titkon mindig célzást tett Korányi professzor tanácsára.

Ulrik úr, mint afféle tizenhárom próbás, beteg úriember, aki a sok nyavalyás esztendő alatt megtanulta, hogyan kell „túljárni" a doktorok eszén, hogy az ember egy kedvére való napot is eltölthessen még ebben a rongyos életben: - elhatározta, hogy „rovancsolást" tart eddigi privát passzióiban, mielőtt Virág Guszti sorsára jutna, akit mindenki megsiratott; „rezümálja" a doktorok tanácsai révén elért eredményeket; átnézi az 19**-ik esztendőt, amikor dr. Klein volt a kezelőorvosa: ugyancsak megvizsgálja az 19**-iki nyarat, amikor csak az állatorvos mert utazni a Tisza mentén, mert kolera volt, és ez a bátor, derék állatorvos megmentette a környék „állatállományát", de közben néhány tanácsot adott Ulrik úrnak is, amikor más doktor híján az állatorvossal „konzultált". - Ne igyunk messzelyszámra nyíri vinkót, mikor nem messzire van innen a Hegyalja. Az aszúbor se kutya, ha az ember az egészsége feláldozása nélkül felejteni akar - mond a „háromemberes" külsejű állatorvos, aki sohase ivott többet, mint napjában egyliternyi tokaji bort, kellemetes, egy vagy legfeljebb két kortyra való, hideg pohárkákat „ordinált" Ulrik úrnak, felült a szekerére, és gúnyosan intett a söröshordóknak, homoki boroknak, amelyekkel Ulrik úr megkínálta.

- Nem marad más hátra, mint az ideális szerelem. Érdektelenül kell szeretni, mert a beteg szív csak akkor találja meg a gyógyulását - mond Ulrik úr, amikor „elkönyvelte" az elmúlt esztendők tapasztalatait, és a különböző kereskedelmi kifejezések „birtokában lévén": 55-ik

életévéig falusi udvarházában azt hitte, hogy esetleges halálesete után megdicsérik gondosságáért az örökösök.

Ilyen volt az a modern ember, aki a korral haladt.

*

- Szívecske szívet cserél, ez volna rendje a világnak, igaz, „Flegman”? Az ideális szerelem lehet a csillagom? - kérdezte Ulrik úr egy reggel, amikor olyan forróságosan, gyötrelmesen menekült ki az éjszakája álmaiból, mint egy rozsdás vasdarab, amelyet az éjféli kovácsok azért kalapáltak, hogy megtudakolják, mennyi életerő van még benne. - Megrendelted a reggelit?

„Flegman” - ez az elválhatatlan „Flegman”, aki némely napon Ulrik úr ifjúkori, karcsú ruháit viselte (kotillion-rendjelekkel díszítve); máskor abban a bizonyos ócska, a sok üldögéléstől pókhálóssá kopott hálókabátban gunnyasztott, amely sláfrokban takarékos cselédei majd a koporsóba nyomják, miután segítettek rajta, ha netán vízibetegség lett volna halálának az oka - „Flegman” borúsan válaszolt:

- Egyelőre még csak halovány dunsztom sincs arról, hogy mit fogunk reggelizni. Egyetlen álmom se volt az éjszaka, amelyből valami ándungot vehetnék, máskor pedig még a pörköltek zaftját is érzem előre, amely pörkölteket délelőtt kis tányérkáról, csak úgy kutyafuttában, egy veknyi csücskével kitörölgettünk...

(Engedjen meg az olvasó „Flegman” nem mindig szalonias kifejezéseiért. Utóvégre: ő voltaképpen még mindig az ifjúkori Ulrik úrhoz intézte szavait, ahhoz az Ulrikhoz, akinek még nem voltak üvegcserepek a gyomrában, hanem csak akkor próbálgatja lenyeldesni a zsindelyszegeket. A vasgyomrú embereknek vannak sajátságos kifejezéseik, amelyekhez ceremóniásan ragaszkodnak.)

- Hervadsz, öreg „Flegman”, mint az emlékkönyvbe préselt virág, nem hozol többé szerencsét, amint elmúlt varázsuk a hajkoszorúcskáknak is, akár cigányleány göndörítette őket, akár Csillag Anna küldte utánvétellel. 19**-ben egy majális után kopaszodni kezdtem, és a tükörben észrevettem, hogy megnövekedett az orrom. Az volt az utolsó majális, a sóstói tölgyfák alatt, amikor egyetlen nótát s egyetlen női nevet se hoztam haza. Nem volt semmi hatása Csillag Anna hajnövesztő szerének, pedig Bécsbe írtam érte. Mit gondolnál reggelizés szempontjából valamely forralt italról? Egri bikavérről például, mert a teáról és a feketekávéról már észrevettem, hogy abba könnyen elkeverhetők az életmegrövidítő mérgek? - kérdezte Ulrik úr, miután bús szemlét tartott körmei felett, amelyek minden szenvedéses éjszaka után feltűnően megnövekedtek. (Mint a raboké!...)

„Flegman” gondolkozott, lenézett a gyomrába, mintha ez a hűtlen barát tudna valami tanácsot adni, hiszen éppen arra valók az ellenségek, hogy az embernek a szemébe mondják meg az igazságot, amelyet a hízelkedők eltitkolnak - a gyomor azt felelte: „Elég volt a kicsapongásokból tegnap. Az úr annak az örömére, hogy bőséges eső volt, amit kora nyári időben nagyon jó hallgatni a zsalugáteres, vadszőlős ablak mögül (nem pedig a temetői fűzfa alól) - ennek örömére annyi ráklevest evett, mégpedig olyan fűszerekkel, hogy minden tisztességes embert elvitt volna az ördög. Szégyellhette volna magát, amikor pipafüstös szürke, bozontos bajszát mindenáron a fiatal rák hetyke, pödrött, csinos, piros bajszával keverte össze, mert nemcsak a ráknak a töltelékét, a derekát, a farkát, ollóját fogyasztotta el, hanem a héját is megrágta, mégpedig olyan módon, hogy csak a ráknak a bajusza maradt a tányérján, amikor akkorát sóhajtott, mintha herkulesi munkát végzett volna, egy fekete zápfogán akadt piros rákollócskát forgatott a nyelvével, mintha még mindig kevesellné azt a féltucatnyi tiszai rákot, amelyet elfogyasztott. - Ha apróbbak lettek volna: talán még néhányacskát megettem volna -

mondotta, és a szokásos szemrehányással nézett Csapó Gizellára, aki hűséges gazdasszony módjára szemben ült az asztalnál, egyetlen falatot nem evett, egyetlen szót sem szólt, egyetlen mozdulatot sem tett, mert vannak olyan pillanatok az életben, amikor minden női hang csak zavarhatná az embert. Csapó Gizellának kellemetes a hangja akkor, mikor a kovászos ugorkát rakja ki; kellemetes a hangja ősszel, amikor a sombefőttet kötözgeti - a ráklevesnél mégiscsak leginkább hallgatnia jobb, mert az ember azonkívül, hogy a családi szekrényből előkeresett legnagyobb szalvétáját is tönkreteszi a sok bajusz-, száj- és orcatörülgetéssel: alig várja, hogy a kezét megmoshassa a rákevés után."

„Ilyenkor igazán várni kell sorjára minden asszonyhangnak, amely a férfiember privát dolgaiba avatkozna."

Mindenben közösséget vállalhat egy férfi az asszonnyal, csak az emésztési dolgokban nem. Az asszonynak más a szervezete, mint a férfinak. Vannak bizonyos ételek, amelyektől a férfi olyan jó szagú lesz, mintha rozmaringot evett volna; ugyanattól a rozmaringtól az asszonyi szervezet „stichet kap"... Azért a legjobb házasságban is szükséges, hogy az asszony hagyja magára a férfiembert bizonyos életpercekben, amelyek Ferenc Józsefnél is éppen olyan fontosak, mint a tekintetes úrnál, aki a régi *Vasárnapi Újság* egész évfolyamát viszi magával, pápaszemet tesz az orrára, dohányszitát visz hóna alatt, ha árnyékos helyen, magányosan pihengetve akar üldögélni.

2

A legnagyobb szerencsétlenség, ha a gyufásskatulyát kifelejti a hálókabátja zsebéből, vége van akkor a patriarkális nyugalomnak, a csendes, kiadós üldögélésnek, mert a méhes felé nem merészel emberfia járni, amikor a tekintetes úr ott megtelepszik. Hiábavaló minden deszkafaldöngetés, káromkodás, bízvást szörnyet halhatna az ember a mérgelődéstől, mert senki se merészel a méhes közelébe jönni, mert hátha éppen a romlott szódavíz miatt átkozódik a tekintetes úr, mint tavaly ilyenkor, amely szódavíz gyomorfájásait okozta. A szikvízgyárban poshadt vizet használtak, meg is verte érte a Jehova Svarzot. Akkor spriccelt a szódavize, amikor senki se várta.

- No, megállj csak! - kiáltott fel Ulrik úr, és bal kezével megfogta a jobb kezét, mintha az segítene valamit a reggeli lelkiismeret-furdalásokon. - Megállj csak, „Flegman", nagyon messzire kalandozol el a tárgytól, a rákleves utókövetkezményeitől. Hiszen hasznos a penitencia, különösen a magamfajta, vén bűnösnél, aki már csak úgy tud pillanatnyi megnyugvást szerezni magának, ha esténkint a cselédeinek elmeséli, hogy vannak még nagyobb gazemberek ezen a vidéken. Így tud elaludni, „Flegman", az a szegény, nyomorult beteg... Hát mindennek a rákleves volna az oka?

- A rákleves sok mindennek az oka. Egyoldalúvá teszi az embert! - felelt igen elkomolyodva „Flegman". - Más szóval: szórakozottá teszi a tekintetes urat. S így felejti el az elhagyott méhesbe magával vinni a gyufát, a fidibuszt, holott érzése szerint az volna az időpont, amikor nyugodtan rágyújthatna a csibukjára, anélkül hogy forgolódnia, szellőzködnie, káromkodnia kellene annak rágyújtása közben. Nincs gyufa, vége van minden komóciónak, vissza kell térni a méhesből gyufáért a házba, de ekkorára elment már az energiája a tekintetes úrnak, hogy a magányosságot biztosító, komoly, asszonynép által a méhek miatt is került helyen folytassa egészséges mulatozását. Új szórakozást keres, és az asszonynép által is felkeresett lugasban, filagóriában, merengő helyen próbálkozik régi kedvével. De, hajh, sem a Latakia, sem a Portorico csibukozása nem teszi meg többé azt a hatást, amelyet a férfias méhesben egy pipa tiszai dohány is előidézett. Szórakozott lesz a tekintetes úr, a hölgyekre gondol, akik

lugasaikat, filagóriáikat mindenféle képecskékkel, arcképekkel, sőt még kézimunkákkal is szokták feldíszíteni. Meg kell maradni férfinak, és sohase kérni kegyelmet a lugasban. Legjobb Podmaniczky Frigyest okolni, hogy a tekintetes urat a politikában cserbenhagyták.

- Akkorát nőttek körmeim az elmúlt éjszaka, mint egy halotté a koporsóban, amikor már csak a körmöknek és szakálloknak van kedvük és erejük növekedni. És te, vén kérődző, még mindig a Hölgyek Lugasáról beszélsz? - csattant fel Ulrik úr.

- Ne felejtse el, hogy hányszor futamodott a hölgyek kedvéért, amikor táncra hívták! - felelt „Flegman". - Most már talán itt volna az ideje, hogy ne mindig a hölgyek véleményére gondoljon, amikor a saját egészségéről van szó. Azok az ördöngös dámák majd csak meglesznek a tekintetes úr nélkül is. Akad huncut ebben az országban, aki azt mondja Csapó Gizellának, hogy ő tudja sütni a legjobb libapecsenyét, holott a zsírnak a felét szereti félretenni, még abból a libuskából is, amelyet az imént csalogatott be a kertből, és annyi időt sem adott neki, hogy a vén gúnárok kitaníthassák arra, hogy tegye magát kellemetessé az életben - így például zsírosság szempontjából.

Ulrik úr elgondolkozott.

- Igen, emlékszem a korszakra, amikor minden valamirevaló úriember azzal is ijesztgette az anyósát, hogy majd megválasztatja magát képviselőnek, levelezett Podmaniczky Frigyessel vagy Kossuth Ferenccel. Pártba lépett, és a pártlap vezércikkét otthon a családi lámpa alatt olyan szenvedélyes hangon olvasta fel, mintha ő maga írta volna. Az volt a legboldogabb ember, aki reszeltetni tudta a hangját estefelé, hogy még újabb palackkal tegyenek az asztalra. Az ilyen férfitól reggel az anyósa kérdezte meg, hogy mit szeretne reggelizni, fiam? Én még „az éjféli szónok", V. beszédét is felolvastam otthon a családomnak, rám függesztették a szemüket, nem szóltak, de nyilvánvalóan azt gondolták magukban, hogy képviselőnek való ember vagyok. - „Csak hallgass, te bolond szív, csak hallgass arról a szép világról, amikor Magyarországon ilyen udvariassági formák között is megtalálhatta az ember a családi élet nyugalmát, a nők tiszteletét és helyeslését, még lábzsákot is húztak rám hölgyi hozzátartozóim, amikor Miskolcra utaztam, hogy ott Kossuth Ferenccel találkozzam." Csak hallgass, te hűséges, öreg szív, amellyel manapság már senki se akar cserélni, mert elmúltak az ideálok ebből a világból. Hol találhatnék napjainkban olyan asszonyt, aki esős időben azon sopánkodna, hogy már háromszor megázott, negyedszer inkább otthon marad, megelégedik azzal, ha régi „Egyetértés" vezércikkeit olvasgatom a szórakoztatására? - mond Ulrik úr igazi elérzékenyüléssel, mert igazában ilyen asszonyt szeretett volna, ha már feláldozza az „úgynevezett legénységét", festett úrfiságát.

„Flegman", aki Ulrik úr legábrándosabb gondolatai közepette is sötét, reménytelen, fanyar, őszi szélként lengedezett a betegségeivel laboráló úriember körül, köhécselve így szólt:

- Manapság már alig lehetne olyan asszonyt találni, aki megelégedne férje politikai pártállásával. És ezért nemcsak szerelmét, hűségét, de vagyonát is feláldozná. Nem elég az asszonyságoknak, hogy a férje naphosszant a kormányt szidja, otthon, a négy fal között is. - Nem bánom, ha bezárnak is érte: megmondom neked, Szívecském, hogy T. Kálmán volt a legnagyobb gazember. - Ezt mondta hétfőn reggel a „régi okos ember" a feleségének, és szombatig akár szappanos vízzel áztathatta a lábait, semmiféle családi perpatvar nem ugrasztotta fel a karosszékéből.

- „Flegman", már megint nem válogatod meg a szavakat, amikor hölgyekről beszélsz - csóválta fejét Ulrik úr. - Én ismerem Z. Jolánt, aki csak egyetlenegyszer merte a férjét „vén mameluknak" nevezni, és Z. nyomban elvált tőle.

- El? - kérdezte csípősen „Flegman".

- Igenis, elvált - felelt tüzesen Ulrik úr. - Nagyobb sértést nem mondhatott az asszony a férjének, nem is merte Z. Jolánt többé emberfia feleségül venni, még az öreg K-y se, pedig az váltig azt hangoztatta, hogy csak olyan asszonyt venne még egyszer feleségül, aki Debrecenben, a nagytemplomban megesküdne arra is, hogy a trónfosztó határozathoz fogja magát tartani.

„Flegman" vállat vont.

- Hiszen igaz, hogy a Zathureczkyék elválásának az volt az oka, hogy a tekintetes asszony hajthatatlan függetlenségi érzelmű volt, Zathureczky pedig „állítólag" bejárt Nyíregyházára, a szabadelvű párt gyűléseire. Ezzel indokolta a tekintetes asszony, hogy miért is nem adott mindennap kedvére való ebédet az urának, mért verekedtek össze minden áldott este, amikor a postáról elhozatták az újságjaikat - a tekintetes asszony természetesen az ellenzéki Egyetértést olvasta, földhöz vagdosta a harisnyakötést, ha nem írt kedvére valóan Csávolszky...

- Aki errefelé helyiérdekű vasutakat épített, s ebbe belebukott - kukkant közbe Ulrik úr, aki „Flegman"-nal szemben mindvégig konzervatív álláspontón volt. („Ez a bolond előbb-utóbb belesodor valamely gyújtogatásba" - intette magát Ulrik úr.)

- Ugyanazt mondta egyszer Zathureczky is, aki a *Nemzet* című kormánypárti lapot olvasta: ugyanakkor, amíg a tekintetes asszony a Csávolszky lapjára prenumerált. Ismétlem, csak egyszer mondta meg véleményét Zathureczky, leesett a függőlámpás, a postasrétek a lámpanehezékből szerteömlöttek, hogy volt dolga a cselédségnek másnap, amíg összeseperte a törött tányérokkal együtt. Zathureczkyt ugyanakkor az ügyvédje szabadította ki az ágy alól, amely előtt töltött pisztollyal járt Z. Jolán. - Csak gyere ki, te vén mameluk! - mondta a tekintetes asszony. - Szólt „Flegman", befejezvén történetét, és sajnálkozva rázta kezeit, mintha a legnagyobb fájdalommal emlékezne az eseményre, amely miatt a fentebb említett, példás életű házaspárt a bíróság egymástól elválasztotta. - Hiába írta a postáskisasszony a veszedelmes újságokra, hogy címzettek elutaztak, az újságokat tovább küldték B.-be, és a postáskisasszony olvasgatta őket. Persze, a postáskisasszony se ment szerencsésen férjhez, de az újságokat talán még manapság is küldik.

*

„Flegman" figyelmeztetése nyomán Ulrik úrhoz hasonló „beteges" úriember - az ő helyében legalábbis - megjegyezné magának az újságok címét, amelyek, íme, örökre megdöntötték azt a régi magyar álláspontot, hogy a politizálás szükséges a családi élet boldogságához. Nem lehet a helytelen kormánypolitikára fogni minden adóvégrehajtást, valamit tenni kell a boldogulás érdekében, mielőtt az ember végleg elköltené a maga és a felesége és a családja vagyonát azokra a gyönyörű, nemzetiszínű zászlókra, amelyek oly szívdobogtatóan lengedeznek a padláslyukakban. Szépen szól a kortesvers is, de az ember mégse vigasztalhatja vele egész életen át a búsuló feleségét, akármilyen derék honleány volna is szegény. Csak Zrínyi Ilona költötte el a Rákócziakért minden vagyonát... „Flegman" mondta:

- Tekintetes uram, igaz, hogy már 55-ben vagyunk, amikor a férfiember nemigen érhet el sikereket a daliásságával, a táncával, a dalával, a lovagi mivoltával, a hírnevével a hölgyi világban. Ebben a korban el kell készülni arra is, hogy megmérgezi valamely komor csalódás az ember életét. De még mindig hátra van a bölcsesség, amellyel megpuhíthatjuk a női szíveket...

- Hiszen éppen azért gondoltam arra, hogy fellépek képviselőnek, a politika még mindig ér annyit, mintha az ember reggelig tudna táncolni.

„Flegman" megcsóválta a fejét.

- Csak tessék emlékezni, „Korányi tanár úr még a polkázást is eltiltotta a táncok közül”. A politikáról pedig ugyancsak megtudtuk, hogy rövidíti az életet. És nem is minden asszony szereti, csak az öregebb fajta.

- Elég az - akarta mondani Ulrik úr, mert „vén konok létére” azt hitte, hogy asszonysegítség nélkül nem mehet végig hátralévő életén. De nem szólhatott, mert „Flegman” előhívta Csapó Gizellát, a gazdasszonyt, s miután igazolta, hogy Ulrik úr testi állapota, lelki harmóniája már megérett arra, hogy reggelizőasztalhoz ülhessen, ideje volna elővenni azt a hideg libapecsenyét, amelyről már említés történt a történetben...

- A pecsenye zaftjában, félig fagyottan, drótkosárral letakarva az éléskamrában van - felelt a gazdasszony.

- Mily messzire van tőle a liptaitúrós doboz? - kérdezte „Flegman” némi aggodalommal, mert így, nyár felé mindig a túrósdobozra gyanakodott, ha az ételek illatai, ízei nem „stimmeltek” (mert „Flegman” közönséges fráter volt, aki csak a gyomrával törődött).

Csapó Gizella valamiképpen mórikálta magát, mintha a tanfelügyelő kérdésére felelne: kacsintott Ulrik úrra („rendes tanítójára”), és alattomos tiszteletlenséggel felelt:

- Tudom, hogy a térképen merre van Liptó vármegye. Tessék csak felöltöztetni a tekintetes urat, az ámbituson piros abrosszal terítettem, hogy akár a városi fogadóba képzelheti magát a tekintetes úr.

- Ez a liba a tegnapi liba? - kérdezte „Flegman”, mert még mindig nem volt megelégedve Csapó Gizella válaszaival. - Az a liba, amelyet a tekintetes úr éppen a bőséges rákleves miatt nem tudott kellően méltányolni? Szórakozottságában nem vette észre, hogy zsírosabb is lehetne a liba. Sohasem hallottam, hogy a libazsírnak lába van. Elment.

Ulrik úr látván a közelgő vihart Csapó Gizella összevont tekintetében, udvarias, finom ember lévén igyekezett „Flegman” baklövését jóvátenni.

- Mondja, Gizella lányom, milyen politikai pártot ajánlana, ha egyszer annyira egészséges volnék, hogy Pestre költözködhetnék?

Csapó Gizella fájdalmasan nézett álltában:

- Az én szegény apámnak az törte ketté az életét, hogy nem akart a Tisza Kálmán pártjába belépni. A főispán ráfogta, hogy bajt csinált az árvaszéknél. Most aztán a többit gondolhatja a tekintetes úr.

Az árulkodó „Flegman” persze nyomban válaszolt Cs. Gizellának, hogy a tekintetes úr a jövő nyugalma, a megfontolt józanság, a bölcsesség miatt éppen a Tisza-pártba óhajt belépni.

- Meg is mérgezem - mondta egyszerűen Csapó Gizella, és valamely ajtót bevágott a házban, s a padlásra menvén: jó darab ideig nyekergette a száraz lóbőrt, hogy gazdáját zavarja... (Állítólag ilyenkor sírt Csapó Gizella.)

*

De Ulrik úr (és kebelbarátja, „Flegman”) elérte célját, mert egyedül maradt a libapecsenyével, amelynek igazi élvezetéhez ugyancsak nincs szükség az asszonyokra (akárcsak a halevéshez). Mert az asszonyok mindig a szárazabbik részt, a lúdhúst akarnák megetetni azzal a férfival, akit állítólag szeretnek. Nem tudják a maguk eszével átlátni, hogy a lúd húsánál sokkal élvezetesebbek azok a részek, amelyek például a bőrben, a bőr alatt, a megrágásra is alkalmas gyenge libacsontoknál rejtőzködnek. Azt akarják elhitetni a férfiakkal, hogy a csontokat nem illik szájba venni, csemcsegve szopogatni (mert egyszer Zathureczky a csont helyett a saját

ujjába harapott, persze, amikor a felesége ugorkásüveget akart a fejéhez vágni, mert Z. úr azt merészelte mondani, hogy a kovászos ugorka még nem elég érett). Azt akarják elhitetni az asszonyok, hogy a lúdcsont voltaképpen csak az időjárás megjósolására való őszvégen - de nyáridőben voltaképpen csak arra való, hogy a „szegény, lemondó, nélkülöző asszony-élettársak" kínlódjanak vele, miután a lúd java részét átengedték a „teremtés urainak". Hohó, barátocskám, Ulrik úr eszén nem lehet túljárni, még ha „Korányi professzorra is hivatkozna valaki"! Igaz, hogy Korányi professzor eltiltotta a bőzsíros eledelek élvezetétől Ulrik urat, inkább a tömör húsokat ajánlotta, amelyekkel könnyebben elbánhatik a sok viszontagságot látott gyomra, szíve és emésztése. De józan ésszel meggondolva, vonatkozhatik-e ez a tilalom a libára, pláne a hideg libára, amelynek fehér, dísztelen, egyszerű porcelán tálában csak a hideg zsírja mutatkozik, olyan kellemetességgel, amint az ember akarja? - Nem, uram, a professzor a tilalmat nem így „gondolta". A professzor bizonyosan úgy gondolta tanácsát, hogy nem szabad kanállal enni az élet örömeit, így a lúdzsírt sem; de kenyérdarabkákkal (ha lehetne, friss cipóval, vagy „veknyivel") kitörölgetni a tálat, rácélozni egy-egy csontocskára, amelyen még látható valamely leszopogatnivaló, elgondolkozni azon az időn, amikor a ludak még repültek, és éppen a szárnycsontot megkeresni, amelyet Madarász Henrik francia király a legjobbnak mondott, pedig csak értett valamit a madarakhoz; mondjuk ki őszintén: azt még Korányi professzor se tiltotta meg komolyan, hogy a beteg várja meg a liba életkorában azt az időt, amikor minden kedve elment az embernek attól, hogy a libával komolyan foglalkozzon. „A vén lúd húsát csak egye meg Csapó Gizella."

S ilyenformán a tegnapi ráklevesnek nem kellett szégyenkeznie, de még a lepedő nagyságú asztalkendőnek sem, ha meggondoljuk, hogy Ulrik úr megfordította a szalvétát nyakában, hogy ne érezze mindig a rákszagot másnap, amit szeretne az ember elfelejteni.

*

Igen, így kellett volna tölteni napjait beteg, úri barátunknak, Ulrik úrnak, ha merészelt volna valamit is tenni, egy „önálló lépést" - de nem mert, csak az ágy szélén üldögélt, a lábait nézegette, ledobálta a papucsát, majd újra felvette, az élet örömeire gondolt. „A fene egye meg, mikor kér már egyszer tőlem tanácsot az öreg Korányi professzor, hogy mindezt elmondhatnám neki."

(1929)

Mesemondó ház

1

Ne mondjátok, hogy már nincsenek Magyarországon mesemondó házak, ahol szinte maguktól teremnek a történetek; néha csak úgy, mint a vadszőlők lepik el a filagóriásan, cifrán lécezett házfalat - máskor észrevétlenebbül, mint a mohok a tetőn vagy a gombák a régi pincében. Ugyanazért nem lehet azt mondani, hogy minden véletlenül termett mese érdemes az elmondásra: amelyen fiatalok, öregek, vendégek, komák egyformán épülhetnének. Hiszen éppen az volt a mesemondó ház legfőbb nevezetessége, hogy minden látogató, hallgató, útonjáró megtalálta benne a magának való mesét.

Ilyen mesemondó háza volt többek között Biriben Pap Dánielnek, akit vidékünkön igen nevezetes orvosnak, gyógyítónak mondanak. Ő magát a „füvek és a füveknél még szegényebb emberek orvosának" nevezte.

(Mielőtt továbbmennénk, meg kell ismételnünk, hogy Biriben lakott, „nőnemű" községben, mondták a mesemondó házba készülődők. Vannak ugyanis községek, amelyek nevének hallatára okvetlenül verekedésre, pipaszagra, mogorva férfiakra gondol az ember, ahol a lakosság egyebet se tesz, mint évszámra a vándorcirkuszt várja, amelynek erőművészét, persze megfelelő jutalom ellenében, földhöz teremthesse. Ilyen községek lehetnek például Bököny, Kokad, Pocsaj, Büd, Tornyospálca, Semjén, Geszteréd, Kenézlő és ki tudná még sorjában elmondani azokat a helyeket, ahol verekedésre van kilátás. Még Kótajban is voltak bajok. De már például Bujon, Álmosdon, Ajakon, Révaranyoson, de leginkább Biriben nem lehetett arra gondolni, hogy ólmos botokkal várják az utazót.)

2

Biriben az eső csorgott, amikor Ulrik úr, Felső-Tisza menti úriember szekerén megérkezett:

- A „világ" valamennyi doktorát bejártam már, igazán nem lehet azon csodálkozni, hogy egyszer Biribe is elvetődtem - mondta Ulrik úr már a vadszőlőknek, kakukkfüveknek, csalánoknak, amelyek a mesemondó házat körülvették. - Ma olyan napom van, hogy kedvem van a hiábavaló járkáláshoz: lehet, hogy mától kezdve egy esztendeig nem állok fel a karosszékemből, ha egyszer hazakerülök.

- Herkulesi munka. Így kezdődik minden gyógyulás - felelt most a ház ablakából egy elismerő férfihang. - Tessék beljebb kerülni az esőből.

Ulrik úr megmérte magában a hangot, mint mindent, amit hosszú betegségei alatt maga körül észlelt. (Az ilyen mérlegelés is nagy mulatsága lehet az otthon ülő embernek.) A házból hallatszó hang első megítélése szerint egy olyan férfiúé lehet, aki az 5-ös huszároknál törzsőrmester volt az öreg József főherceg idejében, a katonai szolgálat után hazakerülvén falujába, apjától halálos ágyán meghallotta, hol vannak a családi papirosok elrejtve, de az egykori őrmesternek nem volt kedve továbbra is folytatni a családi pöröket, inkább rendbe szedte a régi házat. A kalap alól azért mégse ellenségesen nézegette a körülötte támadt új világot, ám mégis zöld kerítést húzott a háza elé. A huszárságnál megtanulta, hogy önállóan intézkedjen a legénység, a század, az iroda, a menázsi dolgaiban, mert az 5-ös tisztek akkoriban vidám életet éltek, inkább agarászattal foglalkoztak.

Igaz volt ez, amit Ulrik úr magában gondolt?

3

A téglával kirakott ámbituson, ahol százesztendős vadásztarisznyák lógtak, különféle légyfogók, fehér kőporral, cifra papirossal díszített faládácskák (a sarkokban), légsúlymérők és időjósló szerkezetek mutatkoztak: egy fehér ajtóra szegezett táblácska jelentette, hogy itt van az „Iroda". Rendszerető emberek, különösen faluhelyen, szerettek ilyen táblácskát kiszegezni az ajtajukra. A dohányszínű ajtófüggönyök mögött tarka-barka, felvidékies szőnyegek mutatkoztak, amelyeket hosszú szekereken hoztak ide a Tiszántúlról. (Két Tiszántúl van. Egyik Szolnoknál, a másik Csapnál, Szatmárnál.)

Az iroda olyan berendezésű volt, amilyen bizonyára sok száz, tán ezer is volt Magyarországon. Tágas szoba közepén négylábúra soványodott régi íróasztal, oldalvást egy másik asztal, közel a kályhához, amelynél Muraközi vagy Slizinszki nevű öreg, negyvennyolcas honvéd ült, bárányból sapkában, aki a szabadságharc után „bujdosott" ide, s azóta itt fidibuszokat gyártott.

De Pap Dániel kilépett a belső szobából, és kézen fogva az ebédlőbe vezette Ulrik urat esőköpenyegestől, nőiesen terjedelmes esernyőstül, állatorvoséhoz hasonlatos sapkástól, szóval mindenestől fogva.

- Hallottam már rólad - mondta a házigazda. - Hallottam, hogy herkulesi munkára készülődöl. Meg akarsz gyógyulni a betegségedből, amelybe minden okos ember belenyugodna.

Ulrik urat meglepték a „füvek és emberek orvosának" szavai. Annál inkább, mert Pap Dániel megjelenése nem lepte meg. Olyan közömbösnek látszott, mint egy százesztendős vadásztarisznya az ámbituson függő tarisznyák közül. De lehetett volna régi diófából is. És lehetett volna még régibb tajték szivarszipka is, amelyből mindent kiszívtak, ami fehér hab s ifjúság volt a hosszú, szomorú éveken át valamely magányos sarokban a szobában.

Hűvös bőrdíványra ültette Ulrik urat, gondolkozva várt, mintha vendégének akarná adni az elsőséget (de Ulrik úr már kitanult beteg volt, és hallgatott).

- Itt? - kérdezte az „orvos", és a beteg szíve felé bökött.

- Ott is - felelt Ulrik. - De leginkább mindenütt.

- Rossz álmok?

- Az álmoskönyv szerint mindig haláleset vagy váratlan betegség a családban. Csak néha: hideg idő. Harminc év előtt meghalt apámat látom abban az ágyban feküdni, ahol én aludtam gyermekkoromban. És az apám álmomban olyannak mutatkozik, mint egy kipödrött cigányprímás. Rossz szagokat érzek, amilyen rossz szagot csak álmában érezhet az ember. Fehér, harapós kiskutyát látok a gangon, üres gyufaskatulyával megdobom, s holdfény marad a helyén.

- Herkulesi álmok - felelt a „híres doktor". - Hogyan bírod el őket?

- Ordítva. A gazdasszonyom költ fel mindig álmomból.

- Elég - mondta Pap Dániel, miután Ulrik úr is úgy akarta viselni magát, mint minden beteg, hogy órákig mesélgessen a maga betegségéről. - Herkulesi munka volt, hogy eddig bírtad. Mi, szegény emberek, akik a betegségeinket tanuljuk, voltaképpen nagyobb munkát végzünk mindazoknál, akik a régi korban oly könnyen nevezetessé tették magukat. Csak még nem akadt idáig senki, aki egy beteg ember szenvedéseit kellően méltányolja.

- Aki feljegyezte volna az utókor számára - szólt most váratlanul Ulrik úr -, hogy mit gondol magában az a beteg úriember, aki nem mehet ki a bepókosodott gondjaiból, a mindennapi káromkodásaiból, a megunt orvosságaiból, a cselédjei rosszkedvéből, a félóránkint jelentkező boldogtalanságaiból, a tilalmasnak mondott pipafüstjeiből, a poharaiból...

Az „orvos" legyintett, és komolyan nézett Ulrikra:

- Hát még az, aki nem mehet ki a ruhásszekrényből, ahová egyszer elzárkózott a világ elől, mert nem akart többé új nadrágot varratni a hátralévő kis időre, mint például itt, a környékünkön, az öreg Zathureczky, aki egyszer összeveszett Húberrel, a debreceni szabómesterrel, és megesküdött, hogy többé nem varrat új ruhát. Mit szenvedhet egy ilyen derék ember, aki minden fogadalmát megtartotta életében, amikor például szokás szerint megkapja az agarászegylet báli meghívóját, mert azt még a halottaknak is küldik, miután ezer darabot kell belőlük nyomatni Piringernél.

- Tisztelem az említett urat - felelt a beteg -, de egy új nadrágot nem is vehetek mérlegelés tárgyává annál a kérdésnél, hogy mily herkulesi munkára van szüksége például annak a magamfajta betegnek, aki szerelmes volt egész életében, persze mindig csak egyetlen nőbe, egy ábrándba, egy „abszurdumba", egy tüneménybe, aki majd általsegíti az élet minden keserűségein, aki elfelejteti vele a káromkodásokat - és aztán betegen, öregen kinyújtja a kezét az említett hölgyideál után, és nem talál mást, mint mérges gazdasszonyt és még mérgesebb egészségi állapotot, amely keserű szemrehányásokkal illeti minden titokban elfüstölt pipadohányért, fél messzely borért és váratlan dühösködésért. Mi ehhez képest az új nadrág?

4

A fagörcs keménységűvé vált „orvos" még nagyobb egykedvűséggel nézett Ulrik szemébe, mintha bizonyos megelégedéssel venné tudomásul, hogy a tekintetes úr mennyi mindent gondol a maga betegségéről.

- Herkulesi dolgok - mondta. - De hívjuk elő azt az úriembert, aki mindkettőnknél többet szenvedett az életben. Slizinszki! - kiáltotta.

Az „Iroda"-beli írnok belépett. Mintha valamely álmoskönyvből jött volna, a gondolatait batyuba kötötte, letette valahol egy székre, mellé állította a vándorbotját, csak a sapkáját, bárányból sapkáját felejtette a fején. Ott őrzött valamit, amitől nem akart megválni.

- Slizinszki - kezdte a principális. - Te tudod mindazokat a herkulesi munkákat, amelyekkel a környékbeli úriemberek gyógyítgatják magukat, amikor életunalmat, szívbajt, rossz álmokat, gyomorbajt éreznek. Mondjál egyet-kettőt a tekintetes úrnak, mert úgy látszik, nekem nem hisz.

Slizinszki most valóban a sapkája alá nyúlt, mintha onnan venne elő valamit. De egy virzsínia szivarból emlékbe maradt szalmaszálat talált a füle mellett. Azt elővette, mintha valami bölcsességre akarna rágyújtani.

- Tudni kellene, hogy milyen betegség ellen kezelik a tekintetes urat.

- Minden betegség ellen.

- Próbálta már a meséket? A mesekúrát?

Ulrik úr vérbe boruló tekintettel harapdálta a szája szélét.

- Nem jöttem volna ide, ha tudom, hogy gúnyt űznek belőlem.

Az „öreg honvéd” vállat vont.

- Arról van szó, hogy meg akar gyógyulni a tekintetes úr, vagy nem? Ha gyomra fáj, étvágya nincs, émelyeg vagy szédül, hozasson magának egy jó szakácskönyvet. Azt olvasgassa. Valahol csak találkozik egy étellel, amelyre gusztusa támad. Így gyógyítottam Menyhért ügyvéd urat, aki éppen vadhústól betegedett meg. Felolvastam neki a vadhúsok elkészítési módját, miután az irodában egyéb dolgom nem volt. A „szalonkánál” szimatolni kezdett az ügyvéd úr, pedig akkor már egy éve koplalt. Vadászni mentünk minden vasárnap, és addig tanulgattuk a művészetet, amíg az első szalonkákat hazahoztuk. Megsütöttük, amint Rézi néni könyvében olvastuk. És megettük.

- Megették? - kérdezte a beteg. - Hogy csinálták?

Az „öreg honvéd” ravaszkodva mosolygott.

- Csak addig volt igazi nehézség, amíg az ügyvéd urat az irodából kicsaltuk. Kivittük az erdőbe, és leültettük egy kőrisfa alá, mert a kőrisfa alatt kevesebb a légy, mint más fa alatt. Persze, Menyhért ügyvéd úr postaseréttel lövöldözött utánunk, amikor a fa alatt hagytuk.

- Én is azt tenném.

- Háromszor ültettük a fa alá Menyhért ügyvéd urat, három vasárnap egymás után. Negyedszer ott felejtettük hétfő reggelig. Hétfőn hazajött, és azt mondtuk neki, hogy éppen most sütöttük meg a szalonkákat. Ő ezen nagyon csodálkozott. De nem mert szólani. Megette a szalonkákat.

Ulrik úr elgondolkozott.

- Ismertem ezt a Menyhértet. Mázsás ember volt. Nem találtak neki koporsót, mikor meghalt, Debrecenből kellett hozatni egy szerkezetet. Talán éppen szalonkától hízott meg?

- Szent igaz - szólt a házigazda. - Nem maradnál itt nálunk ebédre? Éppen szalonkát sütöttem ebédre!

- A Menyhért úr módszere szerint - tódította az öreg honvéd, s meghúzta a csengettyű zsinórját, hogy jelt adjon a szakácsnénak.

5

- „Tegyétek bolonddá máskor az öregapátokat. Csirke volt az, nem szalonka, amit etettetek velem. De az étvágyam azóta elég kielégítő” - írta Ulrik úr néhány nap múlva a mesemondó házba.

- „Herkulesi munka volt elhitetni Veled a kegyes csalást. De sikerült, s meg vagyok jutalmazva” - felelt a mesemondó ház gazdája ugyancsak a forduló postával. - „De a históriai igazság kedvéért megjegyzem, bizony szalonka volt az.”

...A gyomorbeteg Ulrik úr ezután körülbelül tíz esztendeig gondolt biri ebédjére, és ha étvágyat akart szerezni az ebédeléshez, háromszor felkiáltott: Biri. Biri. Biri. - Ezért nem kapott feleséget - mint a hagyomány mondja.

(1929)

A has ezeregyéjszakája

Póki, amikor már minden foglalkozásból kikopott, amelyet úriember űzhet a Felső-Tisza mentén: volt árbecslő és biztosítási szakértő, volt bolond úriemberek mellett felvigyázó, amely bolond úriemberek minden éjszaka fel akarták gyújtani az ágyukat, és volt házasságközvetítő, amikor minden kötél szakadt, csak olyan özvegyasszonyok maradtak meg a világon, akik az első urukat halálra verték - Póki étvágytalan, magaunt, semmire sem jó úriemberek gyógyításával foglalkozott: így került Jómódba, Ulrik nevű ismerősünkhöz, akinek megmentéséről még nem mondottak le a rokonai. - Majd meglátják, hogy egy hét múlva avas szalonnát és fekete cselédkenyeret fogok véle etetni, s azt mondja, hogy annál jobbat sose evett életében. Van olyan párfőmje a szalonnának, amelyet késő öregségéig sem unhat meg az ember. Azok a legboldogabb emberek, akik bakon vagy nyeregben ülve falatoznak fehér, puha, kövér szalonnát a bicskájukkal, a jobb mellényzsebükben van a hagyma, amelyet előbb a bal mellényzsebükbe dugnak be sózás végett, aztán egyetlen harapásra kapják be a hagymafejet; közben jó darab kenyérszeleteket vagdalnak a kezükben tartott cipóból. Bezzeg, nem közönséges élmény, ha ilyenkor vendégfogadó vagy csárda mutatkozik az országút mentén, a kulacsot újra meg lehet tölteni. De csak vékony, fehér, egyéves borral, mert utasembernek nem tanácsos másféle bort inni. Útközben könnyű verekedésbe keveredni. - Így, Póki. Császárszakállas, a pipafüsttől sárgult bajszú, igen nyugodt, szinte megjegyzés nélküli, hatvanesztendős úriember volt, akit a flegmája miatt pénzért lehetett volna mutogatni, el is nevezték vidékünkön „Flegmannak", amikor a tiszaeszlári pör járta, és mindenkinek zsidós neveket volt szokás osztogatni. Száznegyven centiméter volt a katonamérték alatt a boszniai okkupációkor, de olyan nagy feje volt, mint Sivorszkinak Zemplén vármegyében, akivel néha egy kalapot viseltek, amíg nem akadt pénzmag egy újabb kalap megrendelésére. Most Póki viselte a kalapot, mert Sivorszki Zemplénben egy öreg bárót őrzött, akinek „tériszonya" volt, és ugyanezért minden éjszaka ki akart ugrani az ablakon, mindaddig, amíg Sivorszki egy gyertyával kivilágított, rúdra helyezett üres koponyát nem kezdett emelgetni az ablak alatt. Ehhez pedig nem volt szüksége a kalapjára. „Flegman" ugyanezért éjjel-nappal kalapot viselt a fején - ki tudja, meddig tart a dicsőségből? -, minden mutatványához, bűvészkedéséhez, előadásához felhasználta Sivorszki terjedelmes keménykalapját. Főtt tojásokat, galambokat, virágcsokrokat, bádogtallérokat, szerelmes leveleket, sürgönyöket, női arcképeket, selyem zsebkendőket, égő szivarokat, kártyacsomagokat, házinyulakat varázsolt elő a kalapjából, de máskor csak egyszerűen megemelte kalapját, s így szólt:

- Köszöntem Ferenc Józsefnek Ischlben, és ő azt kérdezte: mostanában hány „lakatosok" vannak Privigyén, ahol a felségnek egykor a vasúti stáción bemutattak. „Két lakatos van Privigyén" - feleltem. (Póki előadása közben kalapjával különböző mutatványokat végzett.) Mire őfelsége valamely olyan megjegyzést mondott a kíséretében lévő Paar grófnak, hogy a magyarok még mindig úgy hazudnak, mint harminc esztendő előtt, amikor utoljára Privigyén járt. És én bolond fejemmel (Póki kalapjával a fejére ütött), csak kétesztendei gondolkodás után jöttem rá, hogy őfelsége voltaképpen a privigyei lakosok száma iránt érdeklődött. Azt hiszem, hogy ezért a másvilágon egyszer deresre húznak.

Ebből a kis történetkéből is megítélhetjük, hogy mily konciliáns férfiú volt Póki, miért nem tiltakozott sohasem, ha „Flegman"-nak szólították, miért nézegetett az emberekre mindig szelíd megbocsátással, akik néhanapján megbántották, mint eltévelyedettekre, akik kénytelenek rövid időn belül megbánni igazságtalanságukat. Bárányteki ntettel nézett ugyanezért

Csapó Gizellára, Ulrik úr gazdasszonyára, aki füle hallatára így szólott Ulrik úrhoz, jövendőbeli gazdájához:

- Tisztelt tekintetes úr. Én egy szegény leány vagyok, aki sokkal többet szenvedett a sorscsapásoktól, amelyeket megérdemelt. Hiszen ismeri élettörténetemet. Én voltam mindig a „szegény rokon" mindazoknál a házaknál, ahol megfordultam, ha az úr és úrnő veszekedésbe kezdtek, végül az én fejemen törték össze a teásfindzsákat; ha a harcsa nyers volt az ebédnél, én jártam sírni a kert végébe, ahol senki se látott; ha a kisasszony a gyógyszerésztől szerelmes levelet kapott, én voltam az oka; ha az úrnak gyomorégése volt a mértéktelen borivástól, ugyancsak én szenvedtem... De ha ez az ingyenélő, mosdatlan, zsíros Póki úr, aki már eddig is körülnézett a padláson, a pincében, a kamrában, a veremben, a ruhásszekrényben, a házi patikában, felhajtogatta a szobában a szőnyegeket, hogy nincs-e valami elrejtve alattuk, megkóstolt minden üveget, amelyben folyadékot látott, még a valódi pthrügyi tormánktól, a legerősebb pálinkánktól, a lélegzetölő paprikánktól, a holt embert riasztó, házi recept szerint készült tubákunktól se volt túlságosan elragadtatva; - aki a szemem láttára evett meg egy eleven galambot, mint egy vadember; - aki egy ültő helyében fogyasztott el egy malacsódart; - aki az ujjával keverte meg a forró paradicsomlevest, hogy a rizskása elég puhára főtt-e már benne; - aki már hajnalban olyan pálinka után sóhajtozik, amely pálinkát utoljára Boszniában ivott, amikor a bosnyák nők meg akarták mérgezni a magyar katonákat; - aki éjfélkor, a kísértetek órájában is felmegy a padlásra, mert napközben megütötte a kobakját egy felvágatlan disznósajtban; - aki már hajnalban válogatja az eleven és döglött rákokat a csalán között a kasban, a veremben; - aki nem nyugszik addig, amíg egy bedugaszolt hordót lát a pincében; - éjszaka, ha rájön az éhség: az egérfogóból kieszi a szalonnadarabkát; - aki a múltkor egy árjegyzéket evett meg, mert arra csokoládészeletek voltak festve; - aki 1848/49-i újságokat visz magával olvasmány céljából arra a helyre, ahová a király is gyalog jár; - aki a csillagjárást, a hold keltét, a nap nyugvását tanulmányozza ki előbb a kalendáriumból, amíg előáll indítványával, hogy mit kellene ebédre enni; - aki a napraforgómagokat ropogtatja, amely magokat télen a madaraknak szórtam; - aki a kövér szolgálókat megemelgeti, megméregeti, megtapogatja abból a szempontból, vajon milyen pecsenye lenne belőlük, ha az ő receptje szerint megsütnék őket...

- Mondom, tisztelt tekintetes úr, ha ez a Póki úr, akit most a házához vett: megnézeget a jövőben is minden sarokba dobott női alsószoknyát, vajon nincs-e benne egy darab füstölt hús elrejtve, amelyet a házból ki akarnak lopni? Aki egyéb teendő híján megtapogatja a tyúkokat a tojások irányában? Aki hitetlenkedve csóválja azon a fejét, hogy a beteg disznót az állatorvos parancsára ástuk el, és a helyek iránt érdeklődik, ahol a disznókat elföldeltük. Mert szappanfőzéshez a döglött sertés is jó. Aki egy deci tejfelt is sokall a paszulyleveshez, mert véleménye szerint az igazában borecettel jó. Aki reggel számon kéri azt a heringmaradékot, amit este meghagyott magának borivás utánra. Aki a vak koldustól is ellopná a rézkrajcárt, hogy titokban az uborkásüvegbe eressze. Aki a fejét rázza, amikor a patikaorvosságokat látja az igen tisztelt tekintetes úr éjjeliszekrényén. És nyomban kijelenti, hogy ezeket az orvosságokat ő is használni fogja, hogy ne vesszenek kárba. Az elhasznált piócákat a maguk befőttesüvegében máris a szobájába vitte. Aki csodálkozik, ha este lámpát gyújtunk, mert az ember a sötétben is megtalálja a száját. Aki megeszegeti az ebéd végén a kenyérmorzsákat az abroszról, aki összeöntögeti a maradék bort a poharakból, hogy ebéd után lerészegedhessen, fagyottan eszi meg a töltött káposztát a szobájában, mert véleménye szerint ilyen csekélységért nem érdemes tüzet gyújtani, aki nyomban sírva fakad minden asztali köszöntőnél, mert jól tudja, hogy ilyenkor a bornemisszák is meghúzzák a poharat, aki minden használt fehérneműt abból a szempontból bírál, vajon nem árt-e a vászonnak a gyakori mosás, aki a hurkavégben alkalmazott gyufaszálból farag magának fogpiszkálót, mert azért már amúgy se

kár... Aki azt mondogatja a cselédasszonyoknak, hogyan motozta meg a cigánymenyecskéket, amíg az elveszett ötforintosat egy már mezítelenre vetkeztetett nőnél megtalálta. Aki körömjeleket tesz a különböző flaskókra, hogy azokból csak ő ihasson. Aki az elhasznált papír szivarszipkákat is mindennap megolvassa a maguk dobozában, aki egy elgurult inggombért csendőrt hozatott a házhoz...

- Kínai ezüstből volt az inggomb - mond most Ulrik úr, a homlokára emelvén a szemöldökét.

- Hát akkor én a legnagyobb sajnálatomra nem maradhatok meg ennél a háznál, ahol hitem szerint, tisztelt tekintetes úr ápolásával foglalkozva, beteg éjszakáin virrasztva, esténként a fájós lábait dörzsölgetve, reggelenként teáját kavargatva, a készpénzével takarékoskodva, együtt sajnálkozván az eliramlott életen, együtt olvasgatván a beteg szív dobbanásait, együtt leskelődvén a gyomra elváltozásaira a nap különböző óráiban, a belek alattomos működésére, a kedvek elszontyolodására, a hangulatok megsavanyodására, a gyomorszáj irtózatos fájdalmaira, az éjszakai verejtékezésekre, a gonosz indulatú álmokra (mert ha igen tisztelt tekintetes úr rosszat álmodott: ugyancsak rosszat álmodtam én is a szomszéd szobában), a hajnalcsillag, az első szellő, a pitymallati derengés jöttével tapasztalható javulásokra, az első madárhangra, amely rendszerint valamely változást hoz, az első tavaszi sóskára, amely örömére szolgál a legelkeseredettebb gyomornak is, a friss tormás virslire, amelyet szalvétába burkolva hozatunk a nagyvendéglőből, mégpedig sóspereccel, amikor a nagyvendéglőben először csapolnak tavaszi vasárnapon, az első cseresznye ízére és ősz felé a cseresznyepálinkára; - mondom, azt hittem, mikor ebbe a házba beléptem, hogy itt érem meg az első paradicsom és az első káposztafej ízét, amihez gyenge malacpecsenyét lehet sütni, mégpedig olyanformán, hogy különböző eljárással elvesszük a malac szopós, nyálkás mellékízét, és bőrének aranyszínét zsíröntözéssel növeljük, és olyan vigyázattal sütjük, hogy gyenge bordáit még a rossz zápfogak is örömmel ropogtatják, a combocskák csontjaival sokáig lehet elmulatgatni, a hozzáértő kéz megtalálja a csontok mellett azokat a részecskéket, amelyekért érdemes volt egy hosszú életet, egy hosszú betegséget, még hosszabb gyötrődéseket elviselni, mert az ember a szakácskönyvből amúgy sem tanul meg semmit, mindent magának kell megtapasztalni, amíg rájön az igazi ízekre.

- Eleget mondtál, Gizella lányom, „Flegman”-nak menni kell innen, nem kerestethetjük a csendőrrel az elveszett étvágyat, mint az elgurult inggombot - felelt Ulrik úr, mint valamely szultán.

*

De estefelé... Megérkezett „Flegman”, aki rendszerint azokat a késő délutáni, a vecsernye utáni órákat választotta Ulrik úr gyógyítására, amikor egy úriembernek amúgy sincs más teendője, mint az élete örömtelenségén szincerizálgatni. Vecsernye után, amikor az ördög kimerészkedik a bokorból, és ajánlatokat kezd tenni az esti órák eltöltése irányában.

- No, volt-e valami bélgörcs vagy efféle vendég a nap folyamán? - kérdezte kedélyeskedve, mint valamely öreg háziorvos, de kezében csontfejű pálca helyett szalámidarab (mégpedig a vége, amelyen ólompecsét hintázott), a penecilusával igen választékos szeleteket vagdalt a szalámiból, de talán kívánatosabbak voltak azok a kenyérdarabkák, amelyeket ugyancsak késével vagdosott. Mogyoró nagyságú vöröshagymákat roppantott az eledelhez, mint közönségesen szokta.

Ulrik gyűlölködve nézte a kis termetű úriembert, aki a legtermészetesebb dolognak tartotta, hogy pontos az uzsonnaidejével, és vecsernye után befalatozik, mégpedig csámcsogva és a világon semmire se gondolva, mint az étel változatos ízeire. - Hm, volt bélgörcs? - Egy

nagyobbra nőtt hagymát vetett a zápfogára - vagy nem volt bélgörcs? - Ulrik, aki a karosszékben ült egy vastag bottal játszadozva, hirtelen a térdére csapott „Flegmannak”.

- Te disznó - mondta neki egész röviden.

„Flegman” bohócos grimaszt vágott az arcával, mintha a szaláminak volna baja. (A minap is azt híresztelte, hogy a kamrában lógó szalámirúdban egy emberi kisujj körmét fedezte fel, mert a szalámiba tudvalevőleg mindent belevágnak, ami a szalámitolvajokat megriasztja.) De mindenesetre hátrább húzódott, és bothossznyi távolságból kérdezte:

- Talán megint arra gondol, hogy bármennyi jót tesz embertársaival: végeredményben egyedül kell meghalnia, senki se megy magával a túlvilágra? Hát már megnyugtattam erről, hogy nem fog egyedül meghalni, mert abban a másodpercben én is véget vetek az életemnek, nincs már nekem keresnivalóm Magyarországon, ha Ulrik urat nem tudom megmenteni a haláltól, nem tudom megszabadítani a betegségeitől. Érzem, hogy az utolsó kliensem Ulrik úr, akivel vagy együtt élek, vagy együtt halok.

- Nem akad még egy ilyen bolond? - kérdezte gyanakodó fészkelődéssel Ulrik úr.

- Őszintén megvallva: nem hiszem. Mert nem törődnek többé az egészségükkel Magyarországon az emberek, valamiképpen csökkent az élet értéke. Eh, minek tovább fizetni a doktorokat, a patikáriusokat, amikor úgyse tudnak segíteni a bajainkon? Minek fizetni az ügyvédeket, amikor az igazság sohasem derül ki? Minek új ruhát varratni a szabóval, amikor az ember lemondott arról, hogy újra megházasodjon? Minek borbélyt hívatni a szakáll-nyeséshez, amikor elvégzem én is? Minek kell általában kibújni a házból, amikor úgyis mérgelődés az élet? Ulrik úr, becsületszavamra meghalok magával, ha nem sikerül meg-gyógyítanom.

- És ha meggyógyít? - kérdezte Ulrik az ámbituson.

„Flegman” becsattantotta a bicskáját, körülhordozta tekintetét az alkonyi láthatáron, mintha máris azon gondolkozna, hogy mikor sötétedik be kellően, mit eszik vacsorára, mivel tölti az időt vacsora után.

- Ha meggyógyítom: körülutazzuk Magyarországot.

„Flegman” okosan felelt, mert valamiképpen kiszimatolta, hogy ez volna Ulriknak a legfőbb ambíciója, mielőtt beadná a kulcsot.

- ...Tudniillik nem lehet mindent egy helyben megtanulni - mondá most „Flegman”, mintha valami régen megkezdett gondolatot folytatna. - Bármilyen okos az ember, nem lehet egy karosszékből körültekinteni a világot.

- Te disznó. Amikor idevettelek kenyérpusztítónak, mást mondtál. Azt állítottad, hogy az a legbolondabb ember, aki vasútra vagy gőzhajóra ül, hogy akkor is halálra van szánva, ha nem leskelődnék rá a laposguta.

- Most is ugyanezt mondom - felelt „Flegman” olyan gyanús engedékenységgel, mint ahogy a gyermekekkel és a bolondokkal szokás beszélni -, ki a fene ülne gőzvasútra, amikor az ember a saját szobájában körülutazhatja a világot, de csak akkor, ha egy megfelelő, tudós, tapasztalt férfiú a vezetője! Ki a csoda rázatná magát éjszaka a Felső-Tisza vidéki országutakon, hogy valamely kis állomást elérjen, ahol állítólag éjfélkor megáll a személyvonat? Példának okáért Miskolcra akarna menni innen, Jómódból a tekintetes úr - kiáltott fel az útimarsall, akinek igazi neve Póki volt -, mit csinálna akkor, ha én nem adnék tanácsot?

- Te disznó - felelt a beteg emberek fájdalmasságával, türelmetlenségével Ulrik úr. - A londoni csillagvizsgálóknak a tagja vagyok - *fellow*-ja, amit te nem értesz, amilyen *fellow* csak kétszáz van az egész földkerekségen, mert ez a rang se pénzzel, se protekcióval meg nem szerezhető, csak tudományos munkálkodással -, és te azt kérdezed tőlem, hogyan kellene nekem Miskolcra utaznom?

- Fogadjunk a kupa borba, hogy nem tudja - felelt azoknak az embereknek a vakmerőségével „Flegman", aki tudja, hogy nincs vesztenivalója.

Ulrik úr eltolta magától alkalmazottja kezét. „Flegman" érezte, hogy most áll legközelebb ahhoz a helyzethez, hogy egyetlen kézmozdulattal kiparancsoltatik a házból. De idejében zsebébe nyúlt, előrántott egy kis zsíros, piszkos, gyűrött könyvecskét, bizonyos vasúti menetrendet, amelyet állításai igazolása céljából mindig magával hordott.

- Tessék megnézni - szólt, és egy helyre mutatott a könyvecskében. - Itt egyes állomási nevek mellett pohár vagy keresztbe tett villa és kés látható. Nem tudom, hogy a londoni Csillagász-Egyletben mire magyarázzák ezeket a jelvényeket, van-e valami közük a bolygók járásához, a holdváltozásokhoz, de mi, egyszerű magyarok, tudjuk, hogy ezek a jelvények csak éppen korcsmákat jelentenek, amelyek az állomásokon találhatók. A pohárral jegyzettnél csak ital kapható, azért tanácsos tarisznyával indulni e táj felé. A villa és a kés jegyez friss pörköltet, de néha a kényelmesen elfogyasztható ebédet is.

(A kupa bort harmatozó edényben már régen felhúzták a pincéből, odaállították az ámbitusra, a hideg kőre, „Flegman" nagy csemcsegéssel, nyelvcsettintéssel, előzetes köhécseléssel, de még ásványvíz nélkül is megkóstolta, félig lenyelvén egy pohárka tartalmát, amelyet előbb a hunyó napsugárnál megnézett, oldalvást is, gyanakodva, hogy az előzetesen fogyasztott szalámi íze - a bor minőségére nézve - meg ne csalja, miután ítéletet kell mondani a borról.)

*

- Most pedig ereszkedjen le a tekintetes úr a karosszékéből, üljön erre a kis négylábú bársonyzsámolyra, amelyen királynők is tartogatják a lábukat, amikor a mesemondásokat hallgatják, mert a nők, még ha a legmagasabb rangúak is, nem tudhatják előre, hogy a következő percben mit csinálnak a lábukkal. A nők sokkal indulatosabbak, mint a férfiak, van olyan nő, aki rúgni szeret, van olyan, aki térdre, lábcsókra kényszeríti a férfiakat. A beteg férfi, amikor már alig győzi a szenvedéseit: elnőiesedik. Siránkozó, nyöszörgő rongy lesz a legerősebb férfiból. Nagyon ritka az olyan férfi, aki káromkodni tudjon halála percében. Azért csak guggoljon le a tekintetes úr a „sámerlira", mert innen nem eshetik nagyot.

- Meg akarsz ölni, te gazember? - kiáltott fel Ulrik úr.

- Nem akarom megölni, hanem a mai nap folyamán éppen elegendőt ült már a karosszékben. A gyomra, veséje, tüdeje, mája, bele és az epéje úgy megszokhatta a mozdulatlanságot, mint egy sóbánya.

- Igaz, keserű íz jön fel a szájamba, mintha az egész világot meggyűlöltem volna, ha csak egyetlen mozdulatot teszek. Szeretnék visszavonni minden jó szót, amit életemben kiejtettem - felelt a beteg ember. - Szeretnék visszavonni minden jó cselekedetet, baráti poharat, még csak minden „jónapot"-ot is, amit valaha a doktoraimnak mondtam, amikor meglátogattak. Hiszen rendben volt, hogy a falusi körorvos néha éjszaka is meglátogatott. De hát kitől kaptam én honoráriumot azért, mert beteg voltam?

- Tapasztalatokban gazdagodott a tekintetes úr - felelt olyan bölcsen „Flegman", mint egy fürdőszolga. - És esetleg epekövekben, amelyek drágábbak, mint a gyémántok. És esetleg karbunkulusokban, amelyek miatt majd nemigen fog tudni üldögélni se, habár ezekről a mai

napig még nem értesültem - azért csak csücsüljünk le a „sámerlira”, bár a változás folytán nagyot kiált a tekintetes úrban a rekeszizom, és megkérdi, hogy nem volt-e elég a mozgásból délben, amikor Vízvári Mariska receptje szerint készült húslevest evett?...

- Megállj! - ordított fájdalmában a zsámolyra települő úriember, mert nyomban észrevette, hogy a ravasz zsámolynak kerekei vannak, amelyek nyomban fordulni kezdtek testének súlya alatt. - Megállj, a Ponciusát!

De „Flegman” nem állott meg, hanem a zsebéből cukorspárgát vett elő, amelyet ügyesen a zsámolyra akasztott, mint egy vadászkutya örvére, és húzni kezdte az ámbitus kövein a rejtélyes szerkezetet. Közben hátra-hátrafordult, és így beszélt Ulrik úrhoz:

- Királytelek, Rakamaz, Kótaj, Mátészalka, Nagykálló, Szerencs, Miskolc, Kassa, Poprád-felka, Oderberg, Moszkva, Szentpétervár, beszállni. Beszállni, tekintetes úr, mert nyomban indít a vonat. - Hogy el ne felejtsem: Kótajban lakik egy bizonyos Svarc, akit már különböző dolgok miatt többször elítélt a bíróság, mert ellenségei feljelentették. De ő az egyetlen ember, aki olyan pálinkát tud szerezni a Tiszántúl, amelytől a legbetegebb embernek is meg kell gyógyulni. A csodarabbik receptje szerint készült ez a pálinka, még a Bolygó zsidó idejéből maradt itt, három kérdésre kell felelni annak, akinek Svarc ad a pálinkájából.

- Gyerünk tovább. Én egyetlen kérdésre sem felelek, mert beteg vagyok. De az ikertestvérem, Ubul tud héberül, mert ő szegény ember, és ezen a nyelven beszéli meg üzleteit a máramarosi zsidókkal. De ő parasztpálinkát iszik reggel. Azért csak gyerünk tovább Kótajból, mert máris mozdulni érzem a gyomorsavaimat, mintha vitriolt ittam volna - szólt a zsámoly utazása közben Ulrik úr, és olyan pillantást vetett elhagyott karosszéke felé, mintha örökre búcsúzkodna tőle.

- Hát mit szól tekintetes úr Pátrohához? - kérdezte tapogatózva „Flegman”, mintha a távolban Pátroha kékült volna.

- Sohasem voltam Pátrohán, de néhány cselédet fiatal koromban, amikor még magam vezettem a háztartásomat, onnan fogadtam. Jó, dolgos, nagy tenyerű, derék leányzók voltak. Senki nem tudta úgy dörzsölgetni a lábomat, mint Detkár Juliánna, aki görögkeleti születésű volt, és a bácsikája kántor volt, ugyanezért orosz egyházi énekeket zengedezett az ágyam mellett éjszakánként, amikor aludni nem tudtam. Igen szép, fehér bőrű, rétszagú leányzó volt, egészséges volt minden mozdulata. Egy csizmadia volt a kérője, de az esküvője előtt való napon meglátogatott, és bejelentette, hogy engem szeretett egész életében, és bocsássak meg neki. De sajnos, én már akkor tehetetlen, beteg ember voltam, csak a pincekulcsot tudtam a kezébe adni a fejem alól, megkértem, hozzon fel az öreg Mezőssy hegyaljai borából egy flaskóval, amelyre az van írva tintával: 1838, és úgy el van rejtve a pincében, mint a szerelem. Az apám kapta még az öreg Mezőssytől azzal az utasítással, hogy akkor igya meg, amikor halálát érzi közeledni. A lány elment a pincekulccsal, visszajött az üveggel, a zsebkésemben lévő finom, karcsú dugóhúzóval nyúlt hozzá, és két pohárkával töltött az üveg tartalmából. Megittuk a bort, és Detkár egész éjszaka titkolt könnyekkel, visszafojtott sírással, szent szerelemmel ült az ágyam szélén, százszor megfogadta, hogy minden körülmények között halála napjáig engem fog szeretni, minden besötétedéskor imádkozni fog értem, tudakozódik csodatevő orvosságok után, amelyekkel meggyógyíthatna, ha találkozik egy megfelelő javasasszonnyal, aki megint egészséget tudna nekem adni, azt féltékenység nélkül ideküldi, még ha olyan szép is, mint a pócsi Mária...

- Jó, jó - felelt most „Flegman”, mintha valamely vonatot késne el, amelyhez igyekezett -, mit evett Detkár Juliánna azon a búcsúéjszakán?

A kiskocsiban ülő Ulrik úr elgondolkozott, mintha a saját gyomrába tekintene:

- Mit is evett? Egy üveg sombefőttet talált a szekrényben, és azt csendesen, meseszerű csendességgel megeszegette, hogy még a kanál koppanását se hallottam, a magok eltűnését félálomban dehogyis figyelhetem! Úgy majszolt, mint egy drága kis szellem, és minden órában megígérte, hogy amint az urától, a csizmadiától szabadságot kap, minden hónapban visszatér a házamhoz, hogy itt egy-két napig rendet csináljon. - Nagyon sajnálom itt hagyni, szegény, beteg ember - mondta reggel -, de nekem is van kötelességem. - Kértem, halassza el az esküvőt, hisz a csizmadiának mindegy már az az egy-két nap. - De nem mindegy nekem, mert én rendszerető leány vagyok - mondta Juliánna. Egy-két évig még havonta eljött, hogy körülnézzen a házamban, aztán otthon maradt a gyerekeinél.

- Tehát tovább utazhatunk - mondta most „Flegman", és kicsinykét meglódította a kocsit.

Ulrik azonban váratlanul tiltakozott.

- Ha szeretsz, barátom, maradjunk még egy darabig Pátrohán, hiszen amúgy is esteledik.

...Csapó Gizella, akiről már hallottunk ebben a történetben, a konyhaajtóban álldogálva, keresztet hányva, ég felé fordított arccal, az ördögűzés ellen imádkozva, szinte halálra váltan hallgatta „Flegman" és gazdája beszélgetését: parancsot kapott, hogy adja elő vacsorára az 1838-i jelzéssel ellátott butéliákat, valamint a sombefőtteket. A gazdasszony egy félórai keresgélés után halotthalványan jelentette Ulrik úrnak, hogy az említett borok és befőttek már évek előtt elfogytak.

Ulrik úr embertelen arccal hallgatta hűséges gazdasszonya szavait, s így felelt:

- Látom, hogy magamnak kell utánanézni a háztartásomnak - s egy üres, csorba poharat, amelyet már régebben gyűlölködve nézett, a vacsorázóasztalról a földre dobott.

(1929)

Gavalléravatás

1

Az 189*-ik év egyik hétfői hajnala volt a sors könyvében megjelölve kenézlői és pthrügyi Nyiry Berta, érettségizett diák életében abból a célból, hogy gavallérrá avattassék. Ezen a hajnalon ugyanis, amely az izraelita nőegylet majálisa után következett a kis fürdőhelyen, ez a beszélgetés folyt le virradáskor a sétányon, ahová akkorára összetolták a mulatók asztalait, hogy az itt éjszakázott urak együttesen gyönyörködjenek Benczi Gyula hangversenyében.

- Kenézlő! - mondta egy veres bajszú, rücskös arcú, de a kemény pomádétól még reggel is kacsafarok hajzatú úriember. - Kenézlő - ismételte kötekedve. - Az is falu? Csupa tolvaj lakik benne.

Nyiry Berta nyomban megértette, hogy a vidéki szolgabíró vele akar kötekedni, mert már a tánc idején, a gallyakkal díszített tánchelyen is többször sodródott melléje, és könyökével oldalba vágta őt vagy táncosnőjét. Gagyáknak hívták ezt a veres bajszú, környékbeli szolgabírót, és még nemesi származása se volt egészen kitisztázva. Csak amolyan nemes-ember volt, akinek neve mellé zárójelben lévő kérdőjelet tett Nagy Iván a magyar nemesség lexikonában.

- Kenézlőről mindennap behoznak néhány rabot a vármegyére - folytatta a szolgabíró, és a szolyvai vizet (amelytől megsötétedik a vinkó) úgy öntötte poharába, hogy az kifröccsent a szemben ülő érettségizett diák kezére. A diák erre talpra állott:

- Az igaz, hogy a nemesi prédikátumom kenézlői is, mert ott voltak őseimnek birtokai. De a másik prédikátumom pthrügyi, ahol viszont a legerősebb torma terem Magyarországon - felelt a diák, és nagy vakmerően a szolgabíró arcába öntötte a maradék borát.

A szolgabíró már boros volt, tántorogva felállott, és a diák felé közeledett. Ámde a tegnap érettségizett diákot éppen olyan vad kedv fogta el, mint már ilyenkor szokta a fiatalembereket. A szolgabíró felé ugrott tehát ifjonti gyorsasággal, és elszántan torkon ragadta azt, mielőtt bármit tett volna. Aztán egy nagy tölgyfa derekának taszítva a szolgabírót, a fejét néhányszor a fához ütögette, miután teli torokból ordított. Hogy mit ordított: azt bizony már senki sem tudta. Még ő maga sem. A borozó urak felugráltak, mire Nyiry Berta (igazában Bertalan volt) sietve elhagyta a győzedelmes csatateret.

2

Diákos kvártélyán még ki sem pihente a hajnalig tartó mulatozást, amikor alkonyattal ágyában hallotta, hogy két úriember érdeklődik utána az eperfás udvaron. A diák hamarosan kiugrott az ágyból, hideg vízbe dugta a fejét, és azután kiszólt az ablakon:

- Jövök már, tekintetes urak!

Két tekintélyes, potrohos, komoly úriember volt a diák keresője. Az urak - az egyik a helybeli telekkönyvvezető, a másik egy nyugalmazott katonatiszt, aki egyelőre foglalkozás nélkül ődöngött a városban - leültek az eperfa alá, mint a csendőrök. Szemmel tartották a házat, mintha attól tartanának, hogy Nyiry Berta érettségizett diák megugrik előlük. Ámde a diák még mindig az éjjeli tánc és majálisi kedv hatása alatt volt - voltaképpen akkor „mulatott" kedvére, először életében (csárdások s keringők zenéjével volt telve a feje) -, és nagy bátran jelentkezett látogatói előtt, de nem mulasztott el egy nagy botot is magával hozni. Kedve volt

a verekedéshez. A nyugalmazott katonatiszt, aki egyébként még idegen volt a városkában, mert csak két éve járt foglalkozás nélkül, keményen végigmustrálta a diákot.

- Tegye le azt a botot, fiatalember, nem korcsmai verekedésről van szó, mi magával nem fogunk itt verekedni, mert ketten vagyunk. Bizonyára a rövidebbet húzza; ha akarja, ezt írásban adom. Azazhogy éppen korcsmai verekedésről van szó - tért vissza a katonatiszt a megvetőleg emlegetett szólamra -, arról a csúnya korcsmai verekedésről van szó, amellyel ön ma hajnalban a közeli fürdőhelyen egyik tiszteletre méltó barátunkat, nemes Gagyák Etele urat illette, akinek a gavallérságát, ha akarja: írásban adom.

A nyugalmazott katonatiszt meglehetősen lóhátról beszélt a diákkal, mire az még ki nem józanodva így felelt:

- Az ön gavallér barátja másodszor is megkaphatja tőlem, amit keresett.

- Miután ön az erdőn át elmenekült előle! - vetette fel fejét a nyugalmazott katonatiszt, mintha mindenáron a diák megszégyenítése volna a célja. (Aminthogy ezt számtalanszor akár írásban is kiadta volna este a vendéglőben, ahol a megvert Gagyákkal volt találkozója.)

Ámde most közbeszólt a helybeli telekkönyvvezető, aki fuvolás, merengő, ábrándos ember volt, mindenkivel jóban akart lenni az egész világon, mert mulatságok idején végigvándorolta az asztalokat, és szívesen részt vett a koccintgatásban, közbeszólt tehát csillapítólag:

- Nézd, fiam, Nyiry Berta, én az apádat is ismerem. Itt van a birtoka nem messzire tőlünk. Öreg ember már, kár volt szégyent hozni a fejére. Én ott voltam a „jelenetnél" ma reggel, a főhadnagy úr nem volt ott, de szent becsületszavamra mondom, hogy vedd komolyan a főhadnagy úr szavait.

A diák kérdőleg nézett a főhadnagyra. Már reszketett minden ízében, szerette volna a husángot a látogatók közé vágni, aztán átugrani a kerítésen.

- Mi kartellvivők vagyunk - mondta most komoran a főhadnagy. - Elégtételt kérünk öntől sértett barátunk részére. Reméljük, ha sérteni tudott, azt is tudja, hogy mi a következménye a sértésnek.

A diák hallgatott, voltaképpen csak most látta, hogy milyen fatális helyzetbe keveredett, bár regényekben már többször olvasott ilyen dolgokról. Az ember azt hinné, hogy mindez csak a regényekben történik. A telekkönyvvezető azonban megint segítségére volt, mert elővette a kockás nadrágjába varrott kis zsebből dupla fedelű ezüstóráját, amelynek lapján ugyan nem voltak mutatók, de az óra fedele tekintélyesen csattintott:

- Nézd, fiam, mondd azt a főhadnagy úrnak, hogy majd megnevezed a megbízottaidat, és mi nyomban eltávozunk. Nekem különben is dolgom van a dalárda választmányi ülésén. Nem volna kedved, főhadnagy úr, velem tartani?

- Engem a dolgom megsértett barátunk mellé szólít - felelt a nyugalmazott katonatiszt. - Halljuk tehát, hogy kit nevez meg segédeinek?

- Fogalmam sincs róla - felelt a diák, és minden tagjában szörnyű izgatottságot érzett. A szíve úgy dobogott, hogy szinte fájt.

- Hát majd gondolkozzék, fiatalember. Írásban adom önnek, hogy én a föld alá is utánamegyek, ha netán megint az erdőbe akarna szökni - szólt gúnyosan a főhadnagy, és köszönés nélkül elhagyta barátjával az eperfás udvart, miután már néhány asszonyféle azt kiabálta a tornácról, hogy a diákot meg akarják gyilkolni. Asszonyok, még ha nincs is meg a kellő műveltségük: hamarább megérzik a veszélyt, mint a férfiak. A diák, maga sem tudta, miért: a

kapuig kísérte ellenfele barátait, de a nagy botot hátrafont kezében lógatta. Még nem lehetett tudni, hogy nem kerül verekedésre a dolog. Ez lett volna a legjobb, s utána nyugodtan átaludni az éjszakát.

3

Másnap, miután a diák kétségbeesett üzenetet küldött atyjának, megérkezett falusi otthonából az a tiszteletre méltó, öreg úriember, akinek létezéséről már hallottunk. Sáros, istrángos, közönséges szekerén jött, hogy a diák már szinte szégyellte, hogy sürgönyzött atyjáért. Nem, az öregúr korántsem látszott olyan kemény, kifogástalan úriembernek, mint a főhadnagy. Sőt elegancia dolgában még a jóindulatú telekkönyvvezetővel se vehetné fel a versenyt. Kopott, falusi ember volt, aki sietségében bizony nem öltözködött úgy, mintha fotográfushoz készülődne. Egyetlen szóval sem tett fiának szemrehányást, amikor a történteket meghallotta.

- Ismerem azt a Gagyákot. Szakácsné volt az anyja a főispánéknál, azért lett szolgabíró - mondta az öreg Nyiry Berta, a hosszú bajuszát pedergetve. - Mit akar az ilyen ember az én fiamtól? Majd én móresre tanítom.

A diák szívén valamely derűs sugár villant végig mostani zivataros állapotában, amikor azt hallotta, hogy az apja hajlandó vállalni ügye elintézését, habár nem volt valamely áldozatkész ember az öreg. Különösen a pénzzel fukarkodott, mert mint mondá, neki sincs belőle elegendő. Kis termetű ember volt a nagyra nyúlott fia mellett, de lelke erős. Keményen tudott szembenézni, akár a fiával, akár mással. Káromkodással és borral élt.

- Gagyák! - mondogatta a diákkvártélyban járkálva. - Majd adok én neki, ha még eddig nem talált emberére. A fiam megfogta a torkát, én beverem a fejét - fogadkozott a mokány öregúr. - Fiam, te ne törődj semmivel, senkivel, csak tanulj tovább. - Csak akkor jutott eszébe az öregnek, hogy a fia már közepes eredménnyel átesett az érettségi vizsgán, de szavait nem szeretvén visszavonni, így módosította őket: - Igen, tanulj, mert a tanulás akkor sem árt, ha az ember letette a vizsgát. Én most elmegyek, és megkeresem annak a főispáni szakácsnénak a fiát.

Az öregúr elment kopott, régen tisztogatott csizmáiban, kikoptatott kabátjában, kalapjában, amely ócskaságánál fogva már aligha volt komolyan kalapnak nevezhető. Elhaladtak léptei a gimnáziumsor házikói előtt, és igen büszkén kopogtak. Mintha csak azt mondták volna: én vagyok annak a fiúnak az apja, aki a szolgabírónak megszorongatta a torkát. - Az öregember valamiképpen büszke volt erre a dologra, mert mások az apák, és mások a fiúk. Verekedés: nem szégyen - vélte még az öregúr -, csak akkor szégyen, ha az embert megverik. - És a fösvény ember, aki rendesen a fiánál lakott, ha a városban volt dolga, most benyitott a városi nagyvendéglőbe, ahol a déli sernél az urak szoktak találkozni. Megígérte Gagyáknak, akit éppen ott talált, hogy a fia után majd ő tekeri ki a nyakát, miután a kenézlőieket ért sérelem reá is vonatkozik. Gagyák, mint mondták, a konyhán át menekedett a lovagiatlan falusi úriember elől. Az apáknak valóban semmiféle párbajkódex szerint nincs jussuk a fiaik lovagias ügyeibe avatkozni.

- Ne tegye tönkre a fia jövőjét, Berta bátyám - vetette közbe a telekkönyvvezető, aki véletlenül ugyancsak a serházban tartózkodott.

Délután az öregúr két ócska karddal tért vissza a fia lakására. A kardokat a hóna alatt vitte végig a városon.

- A vaskereskedőtől kértem kölcsön - mutogatta a fringiákat a városi ismerőseinek -, mert azt akarom, hogy komoly kardpárbaj legyen. Ne pedig csak olyan komédia az üres Komjáthy-féle pisztolyokkal. Az egyik karddal megy a fiam, a másikkal én. Valamelyikünknek csak sikerül levágni a Gagyák fejét.

- Apám - kiáltott fel ifjabb Nyiry Berta, amikor az öregúr elmondta kalandjait a városban -, minden lovagias szabály ellen vétettél.

- Csak bízd rám a dolgot. Az első teendő az ellenséget megfélemlíteni - mondá hamis szemhunyorítással az öreg.

A rozsdás kardokat megmutatta a háznépnek, és véleményt kért tőlük, hogy vajon alkalmatosak-e azok egy emberfő lenyiszálásához.

- Lehet - mondták borzongva az asszonyok.

Délután vívóleckét adott fiának az öreg, mégpedig az udvar kellős közepén. Igaz, hogy a ház kapuját bereteszelték, hogy távol tartsák a kíváncsiakat, de a kerítéseket, lyukakat, kandikáló-helyeket amúgy is elözönlötték a szomszédok. A gyerekek pedig a ház előtt lombosodó akácfákra másztak.

Az udvaron a fiatal és az öreg Nyiry Berta hallatlan kardcsapkodást kezdett.

- Csak vágj, mint a répát - kiáltozta az öreg, miután csizmáit levetette a produkcióhoz. - Csak bele, mint a tökbe. Ne félj, a kard nem durran, mint a pisztoly. Vágni, vágni, kibírja ez az ócska frakk. Volt nekem párbajom Eperjesen jogász koromban, tudom én, hogy mit kell tenni. Behunyni a szemet, és belevágni még a saját apjába is.

Bealkonyodásig tartott a vívólecke, amely valóban a környékbeli népek megelégedésére végződött. Az öreg keményen állotta a sarat, mindvégig buzdítólag kiáltozott, akármilyen szakadások is mutatkoztak viseltes kabátján. - Kár, hogy nem hoztam el a bundámat, az tovább bírná a harcot - mondogatta, amikor a kabát kibuggyanó béléseit nézegette. - De a fiatalember se lustálkodott, bátran, félelem nélkül vívott az apjával, néha még meg is kergette az öreget, hogy az a kapuig érve, pardont kért.

A vívólecke után apa és fia lefeküdtek. A fiú ment a fal mellé, mert még mindig környékezték lelki félelmek. Az öreg az ágy külső részében helyezkedett el, már csak a pipázás miatt is.

- Hm - mondta éjfél felé, miután ő sem tudott elaludni. - Az én időmben a fiatalemberek lányok miatt vesztek össze. Ma pedig már egy falu kedvéért is. Romlik a világ.

4

Miután a lovagias mérkőzésnek olyan füstje volt már a városkában, hogy a rendőrkapitány kijelentette, hogy azt a szokásos táncteremben megvívni nem lehet, a helybeli laktanyát választották a szekundánsok a párbaj színhelyéül. Ifjabb Nyiry Berta csak aznap reggel ismerkedett meg a segédeivel, miután az apja dugdosta őket. Két öregúr volt a segéd, nyugalmazott vármegyei tisztviselők, akik örvendeztek, hogy még valamely szerephez jutnak az életben, amikor voltaképpen már félreállították őket. Az öregúr instrukciói szerint szerkesztették meg a jegyzőkönyveket, amiután id. Nyiry Bertának apránkint eszébe jutott minden momentum ama régi eperjesi párbaj idejéből.

- Ne írjátok bele mindig a jegyzőkönyvbe annak a korcsmának is a nevét, ahol a tárgyalási jegyzőkönyvet felvettétek. Ez félreértésre adhat alkalmat, ha majd bíróság elé kerül a dolog, mint ahogy reménylem is. A bíróság, látván a felvett jegyzőkönyveket a Betyárhoz meg a

Hársfához címzett korcsmákból, azt hihetné, hogy nem voltatok mindig józanok. Elég a dátum meg az óra... Sajnos, nálunk nincs Nemzeti Kaszinó, hogy odabiggyeszthetnénk a jegyzőkönyv élére: felvétetett a Nemzeti Kaszinóban. A vezető segédet válasszátok meg, de ha ez nem megy simán: sorsoljatok. Kalapból vagy sapkából. A tallér feldobása már divatját múlta.

- Hát még? - kérdezték az öregurak.

- Ne engedjétek, hogy a fiam megölje Gagyákot, mert nekem is számolnivalóm lesz vele Kenézlő megsértése miatt - felelt félelmetesen id. Nyiry Berta. - Egy hordó sörrel várlak vissza benneteket.

Mindezek után természetesnek látszanak a következő események. Szegény Gagyák, aki józanul igen jámbor ember volt: oly izgatottságot érzett a párbaj idején a laktanya vívótermében, hogy szinte engedelmesen nyújtotta előre a bal karját, hogy azon ifjabb Nyiry karcolást vágjon. A helybeli orvosok kitágították a sebet, hogy az legalább vérezzen, aztán fekete kendővel Gagyák nyakába kötötték a karját.

Meg volt elégedve mindenki a párbaj lefolyásával. Még a nyugalmazott katonatiszt is, mert szerette lezárni a rábízott lovagias ügyeket.

A párbaj után a társaság átvonult a laktanyával szemközt levő vendéglőbe, ahol valóban csapra volt ütve már a söröshordó. Az extraszobában id. Nyiry pedergette a bajszát.

- Az első lépés a gavallérság felé - mondta id. Nyiry, amikor fiát sértetlenül megpillantotta.

- Az első lépés a gavallérság felé - ismételte ifjabb Nyiry, amikor az öregúr valóban kihozatta az ígért söröket.

A kibékült ellenfelek egymás mellett ültek az asztalnál. A diák megsimogatta a szolgabíró karját:

- Valóban nagyon fáj? - kérdezte, mikor Gagyák felszisszent. - Igazán nem akartalak bántani.

És örök barátságot kötött Gagyákkal, mint gavallérok között szokás.

(1929)

A kínai közmondás

1

Az egykori Magyarországon hitelt, bizalmat, tekintélyt gerjesztettek maguk iránt azok az emberek, akik bár magyarul beszéltek: számolásra kerülvén a sor, hirtelen németre fordították a szót. Összeráncolták a homlokukat:

- Az egyszeregyet nem lehet megcsalni - mondták. - Az ájnmalájnc az egész világon ájnmalájnc.

Ilyen ember volt például Egyszery is.

Nem az egyszeri (ember), aki a népmesékben és más tréfákban szokott szerepelni, hanem valóban Egyszery, aki miután minden vagyonát elköltötte - egy forradás a fején körülbelül ezer pengőjébe került, és volt sok ilyen forradása vértől, bottól, fokostól emlékben -, vénségére az egyszeregyre adta magát. Akkoriban már Pesten kódorgott Egyszery, a gabonatőzsde körül állongott órákig egy kávéházban, és irigykedve nézegette a szerencséseket, az úgynevezett nyerőket - de ugyanígy irigyelte a szerencsétleneket is, mert volt nekik valami vesztenivalójuk. Egyszerynek nem volt már vesztenivalója sem. Kövér, brontesz, rövid lélegzetű, de holmi dohányfüstöket eregető férfiú volt, aki egy fél cigarettát elszívott egyetlen szippantással. Még percek múlva is füstölgött orra-szája egy cigaretta után, mert a füst csak akkor jó, ha odabent van a jól szabott tüdőben.

- Csak volna valaki, aki megvenné az életemet - mondogatta, miután már se búzát, se rozsot, se „tavaszit", se „őszit" nem vásárolt tőle senki, mert hiszen Egyszeryt „kiharangozták" a tőzsdéről.

- Talán a sebforradásait megvenné valaki - gúnyolódott egy kávéházi vendég, akinek ugyancsak nem volt ebédrevalója.

Az egykori vidéki úriember megtapogatta rövidre nyírt haját. Még juhászbotok nyomai is voltak itt.

- Ugyan ki adna pénzt azért, hogy valaha Sárga Józsival verekedtem? Sárga Józsival, a leghíresebb alföldi betyárral.

Ámde az idők mindig rosszabbodtak Egyszery felett. Az egyszeregybeli tudományának csak annyi hasznát vehette, hogy azt számítgatta, hogy hány borotválkozással, hány hajvágással tartozik a borbélynak.

- Vidéki úrfi koromban magam borotválkoztam, a juhásznéval nyírattam le a gyapjút fejemről. Mióta pesti úr lettem, azóta járok borbélyhoz - mondogatta Egyszery, és tovább állt a kávéházban. - Mit tudják ezek a pesti csavargók, hogy a fiatal juhásznék miként nyírják meg az embert meg a birkát! A birkára például ráülnek, hogy az mozdulni se tudjon.

A gabonatőzsde környékén mendegélt az élet, nyár volt, az üzletemberek hamar végeztek a dolgaikkal. Egyszery mind magányosabban maradt a kávéházban.

- Hát jól van! Eladom a forradásaimat - kiáltott fel egyszer, mintha mindenki ezt várta volna tőle.

Pedig senki se várta. Egyszery mégis ekkor „csinálta meg szerencséjét", mint mondani szokták.

2

Fiatalember jelentkezett első vevőjeként. Amolyan félbemaradt, görnyedt, beteges fiatalember, akinek arcára van írva a halál. Vagy a börtön. Ámde a fiatalember egy gazdag bankárnak volt a fia. Egyelőre bankóbarikádokkal volt elzárva az az út, amely a fiatalembert a börtön felé vezetné.

- Maga erős, bátor embernek látszik, Egyszery - mond a bankár, amikor egyszer betévedt a kávéházba. - Ilyen testőrt szeretnék a fiam mellé.

Ervinnek nyomban megtetszett Egyszery, amikor atyja ráparancsolt, hogy ezt a betört koponyájú embert tisztelje ezentúl. Ez lesz a nevelője, egyben védelmezője, mert Ervin nem járhat egyedül a városban. Habár már harmincadik éve felé közeledik. A kalapját is ellopják tőle.

- Én, uram - mondta Egyszery a fiatalembernek -, juhászoknak voltam az orgazdája. Emiatt sokat verekedtem velük. Nem kell félni, ha velem van.

Ervin engedelmeskedett. Bálba ment nyegleként, és ott a legerősebb táncosba kötött bele. Ervin épen szabadult a verekedésből, de Egyszery koponyája megismerkedett egy pesti széklábbal, ugyanezért néhány napig Ervinnek otthon kellett maradni, míg Egyszery fejsebe begyógyult. A bankár ezer forintot fizetett.

Ervin vonzalmakat táplált magában bizonyos veszedelmes hölgyek iránt, akik már sok férfit ültettek bele az élet siralomházába. Azt mondta, hogy ez azért van, mert anyja korán meghalt, és így anyát keres minden hölgyismeretségben. Különösen olyan pesti nők tetszettek Ervinnek, akik koruknál, élettapasztalatuknál fogva imponáltak Ervinnek. A „velszi herceg" egykori imádottja például, aki kanárimadarát Edwardnak nevezte: sokáig bilincsben tartotta Ervin szívét. Majd, mikor a hölgy érzelmes sétákon, a város körül elterülő erdőségekben megpendítette a házasság eszméjét: Egyszery elérkezettnek látta az időt, hogy előlépjen a bokrokból.

- Ha már házasodni kell, itt vagyok én - mondta nemes lelkű barátként.

A velszi herceg hölgye persze ebbe nem egyezett bele. Bosszút állt azonban Egyszeryn. Virágcserepet dobott rá erkélyéről, amely cseréptől ugyancsak meglékelődött Egyszery koponyája.

- Megint visszajött egy régi ezres - mondogatta Egyszery a kávéházban, ahol bekötött fejjel megjelent.

Ervin szeretett incselkedni állatokkal, amelyek nem vétettek neki semmit. Kutyákat csalogatott maga után, amelyeket alkalmas helyen megvert. Macskáknak szúrta ki a szemét. Gyanútlan lovakat ostorozott vagy főbe vert. Ugyanezért Egyszerynek már alkalma volt szert tehetni Ervin védelmében kutyaharapásokra és lórúgásokra is.

Az üzlet elég jól ment. Egyszerynek mindig be volt kötözve valamely testrésze. Olyan volt, mint az a kirakatbeli ember, aki egész életében mankóval és műtagokkal jár az ortopéd kereskedők reklámjából.

- Jönnek haza az ezreskék - mondta megelégedetten Egyszery, amikor egy népünnepélyen megsántult, miután Ervin csak a bálkirálynét akarta elszöktetni.

De még a kezét bírta Egyszery, két izmos ökle tudott torkon ragadni veszedelem idején. Igaz, hogy már kis tolókocsiban ült élete vége felé, de a tolókocsi mindenütt ott járt Ervin nyomában, és ha Ervint rossz természete miatt valahol megverték: Egyszery kinyújtotta hosszú kampós juhászos botját a tolókocsiból, és azzal magához rángatta a verekedőt. Miközben a karjai dolgoztak, mint a vitorlák.

- Megint hazajött egy ezres - mondotta, amikor pisztollyal rálőttek a tolókocsiban, miután Ervin egy budai kisasszonyt akart elszöktetni éjszakának idején.

3

Egyszery még sokáig „nevelte" Ervint, tolókocsiján (amelyet már géppel hajtott), megjelengetett akkor is, amikor Ervin már házasember volt - szerencsétlenségére Amandát véve feleségül, aki híres volt arról, hogy kiváltságos testi erejénél fogva: megveri már lánykorában is az udvarlóit. Ervin éppen Amandát vette nőül, mert Egyszerynek mind kevesebb hasznát vehette a testőri teendőkben.

Itt következett aztán Egyszery nyugodalmas élete, amikor Ervint szegényt a felesége ellen kellett megvédelmeznie: Ervin nem bírt el egyedül az asszonnyal, a félig béna Egyszeryre lett megint szüksége, hogy elviselhesse az életet. Egyszery bekormányozta a tolókocsit a ház egyik szobájába, és ott megtelepedett - nem messzire a hálószobától, miután a verekedések ott szoktak kezdődni. Nem kellett többé bálba, népünnepélybe, utcára járni, hogy Ervint védelmezni kellessen. Otthon, a családi otthonban verekedett Egyszery pártfogoltja megett. Amandát néhanapján megverte.

- Már Rotschildnak érzem magamat - sóhajtotta Egyszery, amikor az ezreseket összeolvasgatta. - Nemhiába tartja az ázsiai közmondás, hogy a verekedés hasznos cselekedet.

(1929)

Toronyzene

Ilyen is volt azon a szigeten, ahol rövid ideig laktam...

Erkélye volt a toronynak, az erkélyen éjszaka szellemeket lehetett látni, a hold az újpesti lisztesmalmok törött ablakain át nézdelődött, és a torony erkélyén, az óbudai oldalon megjelent III. Richárd király alakja, árnyékban, feketén, de kísértetiesen: mint ahogy ez a sziget mindig telve lesz kísértetekkel, akárhogy okoskodnak. A hold felkelt, és a torony erkélyén megjelent Richárd, körülnézett a szigeten, és csendesen körüljárta az erkélyt. - Ugyanabban az időben a torony alatt egy korcsma volt, ahonnan éjfélkor dobálták ki a vendégeket. A korcsmáros rendszerető ember volt, kakaskukorikoláskor ágyban szeretett lenni, mert különben felkelt a felesége: egy lábszárban vékony, de kebelben dúslakodó asszonyság, akit a sors is szoptatós anyának teremtett, valamint igen szigorú feleségnek. A korcsmáros nem szerette, ha az asszony éjfélkor előjött, rettenetesen féltékeny lett, még a sarokban üldögélő kucséberre is gyanakodva nézegetett, a toronyerkélyen járó kísértetet pláne ököllel fenyegette, mert éjféltájban mindig azt gondolta magában az egyébként jóravaló korcsmáros, hogy a felesége a kísértet kedvéért kelt fel, s előbb-utóbb felmászik a kísértethez a toronyerkélyre...

- Nem, barátaim, nem - felelt az éjféli órában a megtermett korcsmáros a lumpoknak, akik még német nótákat is énekeltek, hogy a korcsmárosnak jó hangulatát előidézzék. - Nem akarok összeütközésbe keveredni a rendőrséggel. A ti spriccereitek miatt a kapitányságra cipelnek, beverik az ablakaimat, megszökik a feleségem. Csak menjetek haza, kedves barátaim - és a korcsmáros bereteszelte az ajtót, mint azt már a korcsmárosok évszázadok óta teszik, ha a vendégek arról kezdenek beszélgetni, hogy mért nincs legalább egy szolgálólány a háznál, akit az asztal tetejére lehetne ültetni.

A vendégek tehát elmentek, csak csúfondáros megjegyzéseik hallatszottak darab ideig a sötétségből, amidőn a barátságtalan korcsmárost mindenféle gyanúsításokkal illették, s végül megállapodtak, hogy valakit visszaküldenek a társaságból, aki majd bekopogtat a hálószoba ablakán, és felkéri a korcsmárosnét, született Rózsakerti Ilonát, hogy ezen az éjszakán okvetlenül verje meg az urát, amikor az aludni akarna. Erre a követségre rendszerint Flandriait, egy ádámcsutkás, csontos, szárazfejű, de hamiskártyás tekintetű fiatalembert választották, akit nappal a legnagyobb gazembernek neveznek városszerte (talán, mert beretválja az arcát), de éjszaka szükség volt rá, mint egy kutyára.

Flandriai habozás nélkül visszatért az elsötétedő korcsmához, és megkopogtatta azt a félig bezárt ablakot, amely már várni látszott a korcsma hátterében.

- Ilonka! - mondta Flandriai oly hangon, mintha a mennyország ablakán kopogtatna.

- Hagyjon békét! - felelt Ilonka párnái közül. - Mindjárt itthon lesz a férjem, csak éppen a holnapi bort keveri, és szőlőmaggal díszíti a pincében.

Flandriai így fenyegetőzött az ablakból:

- Azt a vén borhamisítót amúgy is bezárják előbb-utóbb, vagy pedig agyonverik, mert már megelégelték garázdálkodását. De magáért kár volna, Ilonka, ha itt hervadna el fiatal éveivel, szépségével, egészségével, bájosságával, meleg szívével, rajongó lelkével egy korcsmai hálószobában. A legnagyobbat vétkezi önmaga ellen, ha annak az odvas fogú borhamisítónak tisztátlan csókját elfogadja, mert az ura reggelenként legfeljebb kisüstön főtt pálinkával mossa ki a száját...

Miután Rózsakerti Ilona ezen beszédek hallatára nem ütötte le Flandriait az ablakból: mert Rózsakertiné voltaképpen úgy unatkozott a korcsma hátulsó szobájában, mint egy öreg csirke, aki még mindig felkapja a tüzes cigarettacsutkát, amelyet elébe dobnak, Ilonka egy éjszakán csakugyan felkelt ágyából, és köpenyegét öltve: kiugrott az ablakon.

- A toronyba! - súgta Flandriai, mert a korcsmáros üvöltése hallatszott a sötétségben, miután minden világosságot eloltottak maguk mögött.

- A toronyba, Ilonka!

Ilonka hajlott a szóra, és az ádámcsutkás fiatalember társaságában menekülési útját a toronynak vette, bár igen jól tudta, hogy kísértettel fog találkozni. A nők bátrabbak, mint a férfiak, ugyanazért Flandriai már a kanyargó vaslépcsőzet közepe táján lelkiismeret-furdalást érzett az asszonyszöktetésért, különben sem szerette a toronymászást. Ilonka haladt elöl, és biztosan kiismerte magát a torony sötétjében.

Istenem, mi történik, ha ránk zárják a toronyajtót? - gondolta magában Flandriai.

De Ilonka helyén volt, s így beszélt a sötétben:

- Nem kell félni, amíg engem lát. Megígérem magának, hogy nem ugrok le a torony erkélyéről, nem kiabálok segítségért, nem ijedek meg a kísértettől. Ámbár, ha vissza akar menni: még mindig megfordulhat. Lesben álló férjem, azt hiszem, ennek örülne legjobban, mert akkor utánam jöhetne.

- És mi történne magával, gyönyörű Ilonka? - kérdé Flandriai, aki már valóban ráunt a céltalan kirándulásra. Csak a bolondok járnak éjszaka a tornyokban. - Mi történne magával, égi tünemény?

Ekkor már a toronyerkélyre ért a szökevénypár, és Ilonka nem is felelt nyomban Flandriai kérdésére, mert a holdvilággal szemben állott, és gyönyörködött árnyékában a torony falán. Kissé könnyes volt Ilonka hangja, amikor megszólalt:

- Nem kell minden korcsmárosnét elbolondítani, kedves Flandriai, mert a korcsmárosnék nem halnak bele a szerelembe, hanem rendszerint a korcsmárosok és vendégeik halnak meg előbb. A korcsmárosné örökké él, amíg világ lesz. Miután viselkedése miatt lovagom többé nem lehet, kedves Flandriai, hát majd szolgám lesz. A söröshordókat fogja felgurítani a toronyba.

- Én? - kérdezte Flandriai, és vérbe borult a szeme.

- Igen, tisztelt barátom, mert nem ugrik be a levesfazékba az elbolondított fogadósné, ha himpellérszerelme elbitangol a háztól, és más korcsmák ízei, borai, pecsenyéi után szaglászódik. Csaposlegény lesz nálam, öcsém - mond Ilonka, mintha valamennyi cserbenhagyott szeretőn bosszút akarna állni, amikor a toronyszobába ért, és a csapóajtót leeresztette a sötétben rekedt gavallér előtt.

*

Az olvasó már tán megkönnyebbülve lélegzik, hogy az ostoba Flandriai e büntetés árán megmenekedik további viszontagságaitól - pedig sorsát nem kerülhette el.

Így történt tovább:

A fogadósné, miután szégyenletében nem térhetett többé vissza férjéhez: úgy, ahogy lehetett, éldegélt a toronyban, és ott csakhamar korcsmát rendezett be - éppen az elhagyott férje feje fölött. Hogy magasan fekvő korcsmájába vendégeket csábítson: megfúvatta a trombitásokkal a kürtöket, dalos művésznőket állított a holdfénybe a toronyerkélyre, és a legközelebbi városból egy kerek hasú karmestert hozatott, aki nemcsak arról volt nevezetes, hogy egy hordó sört is

megivott egy ültében, hanem zenejátékáért bolondultak a nők és a nők kedvéért bolonduló férfiak.

- Ugye, nem merészelsz a toronykorcsmába jönni - kérdezte Flandriait egy fekete harisnyás hölgy, aki egyébként úgy vigyázott a hírnevére, hogy csak éjszaka járkált a kertben, és kis selyemálarcot tett fel, amelyet kedves mozdulattal helyezett néha a lovagok szájára is, amikor azok a szerelemtől énekelni kezdtek. - Ugye, nem merészelsz Rózsakerti Ilona vendéglőjébe jönni? - ingerkedett az úrnő a megszeppent lovaggal.

- Nem szeretem a nőies skandalumokat - felelt Flandriai. - De hogy bátorságomban ne kételkedj, imádottam, szívesen elkísérlek a farkasketrecbe, a torony alá, ahol most az elhagyatott korcsmáros ül csak egymagában, és azon töri a fejét, hogyan állhatna bosszút a hűtlen asszonyon, aki odafent a toronyban a legvígabb nótákat húzatja, s napról napra gazdagodik.

Így szólt Flandriai, és a torony alatt, az immár düledező régi korcsmában várakozott, amíg odafent a toronyban a fekete harisnyás úrnő kedvére kitáncolja magát. A várakozási idő alatt Flandriai kibékült a korcsmárossal, és többnyire kettesben üldögéltek, fejüket összedugva, és Ilona ritka szerencséjéről beszélgettek.

- Mindig tudtam, hogy boszorkány, azért parancsoltam korán ágyba esténként - dörmögte a fogadós, miközben pókhálós üveget vett elő, amelyet ünnepélyes alkalomra tartogatott. - Be kellett volna falazni ezt az asszonyt.

- Én azt hiszem, akkor is elszökött volna - felelt Flandriai, és olyan szakértelemmel kóstolgatta borát, mint az már a megcsalódott férfiak szokása.

- Elvitte a szerencsémet - mond a szomorú fogadós, az üres asztalokon végigtekintve. - Régi vendégeim mind a toronyba másznak, még azok is, akiket ölben kell felvinni, mint az öreg grófokat.

Flandriai így felelt:

- Engem meg szerencsétlenné tett. Belebolondultam ebbe a fekete denevérbe, akit minden este a toronyba kell küldeni, hogy békében hagyjon. A korcsmárosnétól tanul táncolni...

- Férfit bolondítani.

- És inni, ahogy egy táncosnőhöz illik.

- És a toronyerkélyről vízzel leönteni a gavallérokat, hogy azok észrevegyék.

A korcsmáros és vendége oly gyorsan pörgették egymás között a szavakat, mint ez azoknak a szegény férfiaknak a szokásuk, akik már nem messzire vannak az élet siralomházától. Mit lehet egy vagy két asszonyságról egész éjszaka beszélgetni? - kérdezné valami okos ember. De a toronyerkélyen a trombitások nem kérdeztek semmit, csak fújták a nótáikat, mind vígabban, mind bolondabban, amint a holdvilág közelebb jött a toronyhoz. A dalművésznők kihajoltak a tündöklő ablakokon, hogy még az akasztott emberek is rángatózni kezdtek, akik ebben az időben a szigeti fákhoz jártak meghalni. Az öreg grófok, kapitányok és más kiérdemesült gavallérok a pezsgőt az asztal alá öntötték, hogy pénzüket elkölthessék; míg a fiatalabb játékosok mindennap új sarkantyút, csörgőt vagy pomádét, verset vagy nótát loptak valahol a városban, hogy Ilonának tetszését megnyerjék. Bolondok tornya volt ez, ahová mindenét elhozta minden vendég, hogy a toronyzenészek észrevegyék; hogy bebocsátást nyerjenek oda, ahol a híres karnagy igazgatja a zenét, hogy mindenki felrepüljön a mélységből, a bajból, a hétköznapból. Fel, a bolondok tornyába.

Csak a két szomorú férfi ült a torony alatt, és öntögette a bánatot egymás poharába, hogy valamiképpen meg ne felejtkezzen fogadalmáról és gyűlöletéről, az asszonyok hűtlenségéről, a toronyzene hiábavalóságáról és a cifra bűnökről: a korcsmáros hordta a bort, a vendég meg ivott.

- Nemsokára hajnalodik - vigasztalgatták egymást.

És a toronyzene valóban hirtelen elhallgatott. Percek múltak el, amelyek hosszabbak voltak a síri csendnél.

- Mi az? - kiáltott fel a korcsmáros a földszinten.

A zene még mindig hallgatott, mint a gyász.

- Talán valami szerencsétlenség történt? - kérdezte a vendég. De már hallatszott is a magasból, a toronyerkélyről a korcsmárosné zengő, zendülő hangja:

- Elfogyott a karmester kedve. Megcsókolom azt, aki egy hordó sört felcipel a toronyba.

Az egykori szerető és az elhagyott férj egymásra nézett.

- Gyújtsuk fel a tornyot, itt az ideje - kiáltották egyszerre. Aztán tülekedni kezdtek, hogy melyikük vihesse fel gyorsabban a hordót a bolondok tornyába. Mind a ketten felvitték.

(1929)

Cziróka és Maróka

Cziróka és Maróka egy hivatalban, sőt közös szobában dolgoztak, két íróasztalnál és két széken, amelyek szemközt állottak egymással. Talán tíz esztendő is elmúlott ilyenformán felettük, mint általában a kataszternél, a dohánybeváltónál, a telekkönyvnél és más hasonló hivatalokban múldogálni szokott az idő. Cziróka és Maróka azonban egész idő alatt nem tudták megérteni egymást, mindig bizonyos feszültség volt a két úriember között. Miért? Talán az alábbi történet némileg megmagyarázza a dolgot.

*

Cziróka felvidéki ember volt; ha a kuglijátéknál (délutánonként, a Fokhagymás Pirítóshoz címezett vendéglőben), ha a kuglijátéknál, ismétlem, ő volt a győztes, mégpedig olyanformán, hogy kilencet ütött, ami az életben megtörténhetik mindenkivel, aki soká gyakorolja ezt a játékot: Cziróka bizonyos mélabúval tekintett végig a kuglipálya dombján.

- Őseim is mindig ezt cselekedték, kilencet ütöttek, ámde nekik nagyobb jövedelmük volt ebből a sikerből! - mondta, midőn a jó dobás alkalmából a kis borospoharak összekoccantak a kuglipálya tetőzete alatt, a szódavizek a takarékosság hangjait hallatták, mert leginkább szódavízzel szerettek csalni abban az időben a korcsmárosok. Erős kezű vendégek lecsavarták a szódavizes üveg kúpozatát, hogy egyetlen csepp se menjen kárba. (Bor volt elegendő.) Cziróka - egyébként tekintélyes úriember - számon tartotta, hogy a kuglizó társaság minden tagjának kihozta-e a megfelelő pirítós kenyeret a hozzá tartozó fokhagymákkal együtt a vendéglős, mert ilyen dobás után ez így volt szokásban: a korcsmárosnak is kellett néha veszíteni valamit. Ezek az ingyenben adott pirítós kenyerek jelentették a nap hősének valódi diadalmát. Szerencséjével, ügyességével megvendégelte az egész társaságot.

- Őseim - mondta Cziróka, miután szódás borát felhajtotta - úgy egy-egy váracskát és a hozzá tartozó uradalmakat nyerték egy jól sikerült dobás után. Homonna, Andrásfa, Beszkid, Kővár, Fenyőház és a többiek, amelyek valaha a Czirókáéké voltak: ilyenformán kerültek birtokaikba. Egyszerűen legyőzték ellenfeleiket. Nekem, a késő maradéknak meg kell elégednem azzal, hogy a nagy bajszú korcsmárost győzöm le.

Cziróka e szavak után rendszerint elborulva állott térdharisnyájában, sötétzöld bársony-nadrágjában, zergetollas, havasi gyopáros kalapjában, amelyet a hivatali órák után sohase vett le fejéről. A kalap szalagjába a Kárpát-Egyesület jelvénye volt tűzve; és a kalap karimája kicsinyt himlőhelyes, vöröskés, duzzadt arcot takart, amelyen a sörtés bajusz kefélés nélkül is göndörödött, mint őszi időben a hervatag falevelek. - Az örökös szél és a különös víz teszi, hogy mi, felvidékiek, mind megrücskösödünk! - mondta Cziróka, és célzást tett arra nézve, hogy az asszonyok a Felvidéken ezeket a férfias arcokat kedvelik.

- Csak a ragyás férfi ér valamit, mert az már nem akar tetszeni másnak, mint a feleségének! - igazolta magát Cziróka úr, mikor a jókedvű cimborák különös kugliszerencséjét himlőhelyes állapotának tulajdonították. És Cziróka, miután észrevette, hogy a kuglizó zöld asztalánál néhányan csodálkoznak szavain, sőt Maróka barátja, aki éppen azzal volt elfoglalva, hogy a kuglizó deszkafalán krétával megörökítse, hogy mely napon ütött kilencet Cziróka úr, bizonyos gúnyolódó nevetéssel hátrafordult, abbahagyván a szabályszerű betűk felírását, Cziróka kiegészítette előbbi szavait:

- Van ugyanis egy legenda, amely szerint egy igazi himlőhelyes embernek nemcsak az arca, de a torka is ragyás marad élete végéig. Ezért tud ő például szebben énekelni, mint a többiek, a hangok visszhangoznak, mint a vadászkürt a völgyek és hegyek között. Igaz ezzel szemben az az állítás is, hogy ragyavert embernek több bort kell innia, mint másnak. A ragyás kántorokat az én időmben keresték a Felvidéken. Ragyabunkó volt minden igazi muzsikus...

A „felvidéki tót" mondására darab időre elképedt a kuglizó társaság. - „Kriegszpártit" játszottak itt mindig a hivatalos órák után a helybeli törvényszék, adóhivatal, a „pénzügy" hivatalnokai, és tisztelték egymás foglalkozását - ugyanezért Marókának, az előbbeni úriember hivataltársának illett megereszteni az ilyenkor dukáló ellentmondást.

- Csak hallgassatok a ragyáitokkal, ti nagyzoló felvidékiek, akik maholnap abból is érdemet kovácsoltok magatoknak, hogy a rossz víztől golyvát kaptok, az örökös hegymászástól pedig úgy meggörbül a lábatok, mint a tiroliaké, akik hozzánk az Alföldre káposztagyalulás szempontjából járnak - nem beszélve a „miskájerekről", kucséberekről, birbicsekről, akiket messziről megugat minden tisztességes házőrző kutya...

- Kikérem magamnak! - kiáltott ekkor hirtelen Cziróka úr. - Már többször volt szerencsém figyelmeztetni uraságodat, hogy az említett hegyi népekhez nekünk, felvidéki magyaroknak, semmi közünk nincs.

- Beláttam és belátom - szólott most ünnepélyes rétori hangon Maróka úr, de még mindig csak komoly ülő helyzetben, gesztikulálás nélkül, a hátát a kuglizó deszkafalának vetve. - *Beláttam és belátom!* - ismételte, mintha ezzel a ténymegállapítással egy ködös történelmi kérdés véglegesen tisztázódnék.

- Ámde mégis kételkedni kell, hogy valóban ott, a Szepességben, Cipcériában élne az igazi históriai magyarság, mikor itt, az Alföldön is volnának még néhányan, akik körülbelül egyidősek vagyunk a honalapítókkal. Ti már csak akkor váltatok magyarokká, amikor érdemes lett magyarnak lenni, nem ismertetek törököt, tatárt, bút, bánatot, legfeljebb a lengyelekkel szűrtétek össze a levet. Megengedem, hogy a lengyelek fidélis cimborák, kedves emberek, jó vitézek, de mégse magyarok.

Ez volt Maróka szónoklata, amelyet némelyek helyeseltek.

- Mégse magyarok - mondván, a poharakat összekoccintva, bólintva.

- Nem így kell felfogni a kérdést - pattant fel ültéből Cziróka úr, és felhevülve néhány lépést tett a kuglizóban, mint a hivatalában szokta. - Ti mindig csak egyetlen szempontból osztályozzátok a magyarságot. Kik voltak azok, akik Árpáddal jöttek! Pedig talán ugyanolyan fontosságú kérdés az is, hogy kik voltak azok, akik ezt az országot megtartották? Mi, felvidékiek: jól megerősített városokban, bástyás kastélyokban laktunk már akkor is, amikor ti a nádasokban, pusztákban, erdőkben bujkáltatok, és olyan kulturálatlanok voltatok, hogy lótejet ittatok. A műveltség ott honolt, ahol a bércek égbe nyúlnak. Ahol a dal zeng. Ahol kedély és vidámság deríti az arcokat.

Maróka úr titokban integetni kezdett a társaságnak, míg Cziróka lelkesen beszélt, és látszólag valakit keresett, akinek vállára borulhatott volna.

- Befejezted szavaidat? - kérdezte Maróka úr sötéten, és felemelkedett az asztaltól. Ekkor látszott meg voltaképpeni alakjában. Leginkább medvéhez hasonlított előrebukó fejével, vállai közé nőtt nyakával, ritkás, fekete szakállával, mélyen ülő, mindig gunyorosan figyelmező szemével. A középtermetűnél talán egyhüvelyknyivel alacsonyabb volt, de megjelenésében volt mégis valamely félelmetes, mintha mindig hajlandó lett volna valamely birkózásra. Azt lehetett volna hinni, hogy Maróka úr valamely belső szenvedély folytán sohasem tud jókedvre,

sőt nyugalomra se szert tenni. Valami vagy valaki kergeti belülről, mint valami ősi átok, amely még alvás közben sem hagyja megpihenni. Tenyerével elfödte pohara száját, ami világosan jelentette, hogy nem pohárköszöntő kedvéért állott fel.

- Majd én megmutatom mindjárt, hogy milyenek vagytok ti, felvidékiek! - kezdte, mintha valamely buzogányt emelne ütésre. - Voltaképpen valamennyien asszonyok vagytok.

A kuglizóban már sok mindenféle eszmét felvetettek az urak (amely eszmék igazságáról vagy hazugságáról lehet vitatkozni), ám Maróka kijelentésére mégse voltak elkészülve. De Maróka már kimondta a szót, meghátrálni nem lehetett.

- Sajnálnám, hogy bárkit is megbántanék, akinek valamely atyafisága van a Felvidékkel. Leginkább sajnálnám Cziróka barátomat, ha félreértette volna szavaimat. De ha agyonütnek is, nem vonok vissza egy jottányit se abból, amit mondtam. Asszonyok vagytok ti, felvidékiek. Csupa regényeskedés, dalolgatás, ábrándozás a ti életetek. Mesékkel mulattatjátok magatokat, amely meséknek semmi alapjuk sincs, csak arra jók, hogy amúgy is kába fantáziátokat darab időre megbabonázza. Szerelmesek vagytok kőfalakba, dülékeny, ócska épületekbe, kopogós utcákba, tornyokba, amelyekben már bagoly se lakik; szerelmesek vagytok nagy hangú mesemondásokba, amelyeket csak asszonyok találhattak ki, mert bennük csupa olyanforma férfi szerepel, amilyen férfival az asszonyok szoktak álmodni. Szerelmesek vagytok dalokba, érzeményekbe, ünnepnapokba, zenékbe, ostoba hagyományaitokba. Szerelmesek vagytok a hegyeitekbe, a völgyetekbe, az erdőtökbe. Elég nektek egy takácsgép zörgését vagy egy furmányos szekér kalimpálását hallani, hogy megszerelmesedjetek. Szerelmesek vagytok a szerelembe, mert asszonyok vagytok - fejezte be Maróka úr szavait, amelyeket nem mindenki értett meg a társaságban, de mégis gúnyosan hahotázott mindenki a kuglizóban, mert ott, a fokhagymás pirítósok társaságában illett a szerelmet megvetni, és mint valamely szégyellni való nyavalyát: titkolgatni.

- Még a ragyáitokba is szerelmesek vagytok, mert ezeket a ragyákat valaha megdicsérte valamely rossz gusztusú ember - mondta még Maróka, hogy végleg megsemmisítse ellenfelét.

Cziróka azonban nem fogta fel tragikusan a dolgot (legalábbis így mutatta), minden egyes himlőhelye kipirosodni látszott, és vidáman kiáltott fel:

- Igyunk tehát egy pohárral a szerelemért! - És jó példával járván elöl, csakhamar egy bányászdalt kezdett énekelni.

(1929)

„Nem szabad az Öregúr becsületét elveszteni”

1

Aki már valaha kinyújtotta kezét éjszaka a magasság, a sötét ismeretlenség felé... aki már ráfigyelt arra, hogy némely vidékeken másképpen esik az eső... aki már ült volna a fa odújában, és csak azért, hogy otthon lehessen: annak nem kell bővebben magyarázni ezt a történetet; a honvágyról beszéltek ismeretlen emberek egymás között.

Abban az időben történt, amikor minden valamirevaló kovácsműhelynél patkoltak, de bizonyos nevezetességű kovácsok kedvéért talán még került is egyet az utazó. Ám a mi hősünk, Váralji, egyenesen vette az utat az őszi ködben, mintha lovával versenyt akarna futtatni a közelgő ködde l, alkonyattal. S így érkezett a hegyvidéki kovácshoz, csuromvizesen, lengő, fehér hajzattal, csaknem lesántult lóval. S itt gyorsan vasalást kért. A hegyvidéki kovács éppen munka nélkül volt, a ködben sisteregve hangzott a kalapácsütés, de a kovácsmester a gyors munkában sem nyilazta meg a gondjára bízott hátasló patáját. Sőt felelt is a Váralji kérdésére (pedig a felelet nem volt szokása).

- Merre van az út a kolostorhoz?

- Csak mindig jobb oldalra ügyelj az úton.

A ködös lovas alig fertályóra alatt elérkezett a kolostorhoz.

Álomszerűen állott a kolostor bástyája, őrködött a torony, a kapun tán ugyanazok a nagy fejű szegek, mint akár abban az időben, amikor Rákóczi Ferenc járt erre, s itt egy éjszaka megpihent bujdosásában. Az öreg Váralji kopogtatott a kapun, vén barát nyitott ajtót, s a barát szótlanul mutatta az utat a kolostor felé, ahonnan a földszinti és emeleti ablakokból ifjú arcok tekingettek, iskolás diákok hancúroztak, máshol könyveket hajigáltak, amelyek repkedtek, mintha galambok bukdácsolnának - talán ugyanazok a galambok, amelyek valaha a kolostor tornyát lakták -, de most itt röpködtek a vígság tanulótermeiben.

- Numa Pompilius - kiáltotta egy barátságos hang, mintha segíteni akarna a fehér könyvek felé lépegető lovasnak.

De a lovas a nyeregből leszállva se érte el az eléje lesuhajtott könyveket, az útmutatókat. Hervadt, könnyes, régi fákról jött falevelekké váltak azok, amikor a gyalogos Váralji kinyújtotta volna a kezét.

- Lubomirski - kiáltott most egy másik hang olyan magasról, ahol valaha a Lubomirskiak címere piroslott a nagy oltárkép mögött, és por, vakolat, kődarab bukott le a párkányról, amely a kolostor régi templomát körülkoszorúzta.

A gyalogos lovas csaknem letérdepelt a kolostor udvarán, hogy felismerje az elébe suhajtott, feléje dobott kődarabokat. Minden figyelmével azon volt, hogy észrevegyen valamit az alkonyi ködbe távolodó kolostorból. De a hangok mind messzebbről jöttenek, a vígság diákjai már nem labdáztak galambkönyvekkel, sőt hangjuk mindinkább rekedtté lőn, mintha időközben megöregedtek volna; az idő múltával suttogásuk is elosont. Váralji szomorkodva nézett, hogy tán egy könyvecske repül még feléje, talán sikerül elkapnia. De már kő sem repült. Sőt gondtalanul elhagyott lova is eltűnt, amelyet az imént patkolt a kovácsmester. Előbb zöld mezőn futamodott még a terhétől megszabadult sárga ló, majd köd borította

messziségben lángolt fel patkója. Aztán végleg eltűnt a messzeségben, mint az ifjúság. Váralji felkiáltott:

- Ki tudja, hogy megtalálom-e valaha?

De azért megfordult, és most valaki útját állotta, mintha óva intené attól, hogy felesleges lépést tegyen.

Szomorú fiatalember állott előtte.

- Most már csak hagyja abba a mendegélést, Váralji. Nem nagyon érdemes sokat mozogni.

- De bizony én megyek innen, ahol nem fogadnak a régi barátsággal - kiáltott fel zsörtölődve a ló nélkül maradt lovas. - Éppen azért jöttem ide, hogy örömet, vidámságot, mesemondást okozzak, és mindenki magamra hagy.

A szomorú fiatalember nem felelt, csak félrelépett az öreg útjából.

Az egykori lovag azonban most nem mozdult:

- De hát mi történt itt, hogy még csak le sem ültetnek?

- Azt sem tudjuk, hogy miért jött - felelt a fiatalember. - Se nevét, se kívánságát nem mondotta még eddig.

Váralji akkor közelebb hajolt a fiatalemberhez, mintha valamely titkot közölne vele.

- Én az ifjúságomat keresem. Itt voltam valaha diák, és mindenkit, könyvet, folyosót, lelket ismertem itt.

- Nagyon régen lehetett az - felelt a fiatalember.

- Talán tegnap, tegnapelőtt jártam a szerzetesek cellájában. A kolostor könyvtárában. A poros folyosókon. A galambok és fiúk között. Az évszámra pontosan nem emlékezem, de akkoriban minden másként volt itt. Szívesen, kedvesen, szendergéséből mosollyal ébredve beszélt még az a vén pap is, aki itt szokott üldögélni az udvarra nyújtózkodó nagy fa alatt. Mindig itt ült, és alig várta, hogy valakinek beszélhessen az egészséges, hosszú életről és az ezzel együtt járó várakozásokról. Ő mindig türelmesen várt, és ezért szerette dicsérni a csendet, a nyugalmat. A kolostor látogatói hosszú mesemondásokat hallhattak a kedves, vén paptól, aki valamiképpen úgy kezdte mondanivalóit, mintha Rákóczi Ferenc óta üldögélne itt, s azóta mindig várt, harag nélkül, türelmetlenséget nem ismerve, elmondogatva a mindennapi imádságokat azok helyett is, akik nem tudnak imádkozni. És a történeteit egy nap alatt sohase fejezte be, mert azt vélte jobbnak, ha marad valami holnapra is. Mikor én hallgattam mesemondását, akkor éppen Ferenc Józsefhez érkezett volna, aki ugyancsak járt ebben a kolostorban.

A szomorú fiatalember felelt:

- Nem tudok róla, se az öreg papról, se Ferenc Józsefről, pedig eleget járom a könyvtárat. Hiszen keresném én is a múlt időket a könyvekben, ha a múlt idő valahogy megmutatkozna a maga valóságában. Idegenek jártak erre, akik a könyveket, világosságokat, tán még a régi szentképeinket is elvitték. Rákócziról a kolostor egyetlen könyve se beszél. Első Ferenc Józsefről nem hallottunk. A bőrbe vagy aranypirosba kötött könyveinket elvitték nyomban az idegenek. Jöttek szuronnyal és mezítláb, és minden könyvünket megpróbálták, mielőtt ledobták volna a könyveket az emeletről: vajon mit is rejteget belsőjében a nehéz könyv. Aranyat vagy bakancsot? Csak a legrongyosabbakat hagyták itt, amelyek most már céltalanul várják a könyvkötőt.

- Igen - kiáltott fel hirtelen az éltes Váralji. - A legrongyosabb könyvekben kell keresni a titkok után, mert az igazi, mindentudó könyveket sohasem merték aranyosra kötni a titkok őrizői. Azokat a könyveket, amelyekben a vérrel írott feljegyzések foglaltatnak, a sarokba, pókhálók és feledés árnyékába helyezték, hogy kandi, cifraság után egerésző szem eltévedjen felettük. Hová lettek ezek a könyvek, amelyek mellett elsuhant az ifjúkor, hogy a megbölcsült öregség hajladozzon majd könnyes szemmel a könyvek után?

A fiatalember csak tovább is megmaradt a szomorúság jeltelenségében. Mindinkább lehorgasztotta a fejét, miközben az öregember szinte lelkendezve folytatta kérdezősködését - mintha egy pillanatra megtalálta volna önmagát, tegnapról, tegnapelőttről, esetlen negyvenesztendő előttről. És most azt képzelte, hogy csak kartávolságnyira van tőle mindaz, amit itt felejtett. Ezért szinte érdeklődővé lett, amikor a fiatalemberbe a maga kedvét, vállalkozási hajlamát, ambícióját próbálta átönteni.

- Nem szabad a fal felé fordulni, hogy örökre elaludjon a fáradt ember. Éppen akkor kell a legderültebben érezni, amikor már az utolsó álom kerülgetné a vándorlót. Úgy nézem: nemsokára valami hóesés lesz, tehát sietni kell. Gyerünk már, hogy itt ne találjon a tél. Gyerünk már, hogy ott lehessünk, amikor újra a kalamárisba mártják tollukat az új történelem íródeákjai.

- Szegények vagyunk, alig élünk meg magunk is, nem bizonyos, hogy tintánk van még a kalamárisunkban, amelyekből a régi történeteket jegyezgették az emlékezők - felelt a szomorú fiatalember, de azért engedett az öreg rábeszélésének. S ezalatt felfelé mendegéltek a kolostor lépcsőjén, ahol a honvágyó öreg azt vette észre, hogy alig tájékozódhatna e helyen a kísérő nélkül.

- Pedig jóformán semmi sem változott itt - dörmögte önmagában bátorításul. - Csak éppen az erdélyi pintyőkéket nem látni, nem hallani, amint ősz végével fészket keresnek télire a régi szobrok üregeiben.

S Váralji megpróbálgatta csizmájával a lépcsőket, mielőtt rájuk bízta volna magát.

A fiatal könyvtáros már a rongyos, régi könyvek birodalmában volt, míg a váratlan vendég csodálkozott, hogy nem szól hozzá a lépcső karfája, akármint szorongatja. Nem szólnak a küszöbök, se a falak, amelyeknek hátát támasztja. És barátságtalanul hallgatnak a rongyos könyvek is a zugokban, asztalokon, mintha nem ezt a látogatót várták volna.

- Igaz, este, ködben sohasem jártam erre - mond Váralji, megriadva e fagyasztó barátságtalanságtól. - Nem tudom, hogy mit gondoljak magamról, elmúlt világomról?

És meggondolkozva utasította vissza az ülőhelyet a régi könyvek között. Kábult vagyok - dörmögte. - Nem érdemlem meg, hogy szót váltsanak velem. Nem szabad kezet fognom se betűvel, se emberrel - szólt bocsánatkérőleg.

Valamely igen sötét gondolatot látott tán a szomorú fiatalember szemében vagy a könyvek, a hűtlenül itt hagyott könyvek betűiben? Azt gondolta tán, hogy nyomban megragadják és végeznek vele hűtlenségéért? Betűk és szemek?

- A mécsesre vigyázzunk, fiam - mond a meggyávult öreg, amikor a fiatalember felvette a lángot, és elindult vissza a lépcsőkön, lefelé, hátra sem nézve, mintha nagyon megbánta volna, hogy a lármázó emberrel szóba állott. Az nagyot lélegzett, amikor a holdvilágot megpillantotta, a mécses pedig valamerre eltűnt, mintha elszokott volna a tisztességes élettől lovát és bátorságát vesztett emberünk...

2

A váratlanul elkedvetlenedett Váralji az éjszaka egy részét az elhagyott kolostor udvarán töltötte.

Szinte előre látható volt, hogy senki se mutatkozik az udvaron. Egyetlen világító remény se maradt ébren; bezárult minden ajtó, dörrent a retesz, és némaság felelt mindenfelől, mintha valami parancsolat érkezett volna a házhoz: - a lovassal nem kell törődni, bármit kérdezne, bármit tenne azon a helyen, ahová senki se hívta, senki se várta, senki se irányította, legfeljebb a hegyvidéki kovács, aki kötelességszerűleg barátságos mindenkihez, ha patkolását megdicséri. Az ilyen derék kovácsmester kezét néha egy bujdosó király, máskor csak egy sietős kereskedő szorongatja. De itt az éji falevél is másfelé repült, mert nem akart közeledni az érdemtelen vendéghez.

S az egykori lovas úgy meghökkent, hogy még becsmérlő kiáltást is elfelejtett küldeni az elpusztult kedvű, parancsolatra elcsendesedett ház felé.

(Sok viszontagságos esztendő kellett ahhoz, hogy a lovas így megjuhászkodjon? - kérdezné valaki az olvasók közül. Talán igen... Vagy talán csak éppen azért hallgatott el a lármás jövevény, mert reménytelen éj volt körülötte, ismeretlen volt minden kő, amelyre lépett, érthetetlenül ült lelkén a csend.

Vagy tán azt érezte, hogy elmúlik amúgy is a varázslat, mint egy rossz álom. Paripája visszatér, és az majd felnyerít mellette, védelmében, fogával megragadja, talpra állítja, a nyeregbe emeli, és eliramlik vele.)

- Legyünk csak türelemmel - biztatta önmagát, amikor menni kezdett.

Egy kődarabon megroggyant, de talpon maradt.

- Ó, te szerencsétlen - hallotta a kő hangját -, a szökött ló magától sohasem tér vissza, miután nem futamodtál utána, nem fékezted, mint más lovas tette volna, akár ostorral, akár bilinccsel, akár tüzes vassal.

Mendegélés közben kitért egy vele egykorú fa elől is, amely szolgálatkészen kínálkozott odvával éjjeli kvártélynak. Gallyaival esetleg örök szállásnak - gyermekkori ismerős volt, sokat segített a bezárt diákon, amikor lombjai között elrejtőzött.

A fa kedvetlenül nézett az elmenő után.

- Még tán látjuk egymást - igazolta magát a lovas, de a fa elnémult, egyetlen rezdülés nélkül lemondott arról, hogy a lovast valaha viszontlássa.

A kalimpáló öreg a folyóparton telepedett meg, amely folyónak örvényét egykor oly félelmetesnek látta, mint az ifjúkori halált.

Ám most a hegyi patak örvénye az éj szeles világításánál sem látszott riasztónak, a vadvizet mintha megkötözték volna, gyáva csendben mendegélt.

- Hol vagy, Tavaszi, akivel fejest ugrottunk az örvénylő habba, ha a partőr pipára gyújtott, és botjával a túlsó parton futamodó fiúk után integetett?

Tavaszi azonban nem jelentkezett, se a folyó habjai között, amint másfél öles mélységből ritka kavicsokat hozna fel, és a partra dobálná; de a túlparton sem hangzott többé jókedvű iramlása. Tavaszi tehát nem felelt.

- Hiszen nem is Tavaszit kerestem - mond most megszégyenülve a vár aljában Váralji, mint a botor, akit eddig azzal biztattak, hogy majd csak felel valahogyan a visszhang, ha régi szóval szólítja az éjszakát. - Nem is Tavaszit kerestem, hanem Őszit. Őszit, hogy elbeszélgessen velem a múlt időkről.

Az éj és árnyai tanácsot tartottak, hogy az öregember kívánságáról döntsenek. Megkérdezték tán véleményét a bástyának is, mert az közel hajolt a suttogókhoz. Gond ült az odvas fára, amelyet ugyancsak behívtak a tanácskozásba, csak a torony, amelynek harangjait annyiszor meglóbálta, megsimogatta a régi ifjú (hogy közelről megismerkedjen velük) - az áldott, sokszor felkeresett torony mozdulatlanul állott helyén. Nem avatkozott az éji gyülekezésbe, nappal volt szolgálata.

Végre egy gyufasercentésnyi fény lobbant fel az egyik bástyaoszlop mögött.

„Hát menjen Őszi, ha kedve van beszélgetni Tavaszi helyett ezzel az emberrel, akire valamikor harangjainkat, könyveinket, titkainkat bíztuk" - hallotta magában az éji tanácsot Váralji, amikor a felkáprázó világosság eltűnt.

...De Őszire is várni kellett. Valahol elaludt, vagy a megbízást nem akarta vállalni. Éjféli szaga lett az időnek, mikor az a bizonyos Őszi előkerült.

- Mit akar még itt, bácsi? Megmutattam a régi könyveket, s maga egyetlen betűt sem ismert fel fiatalkori ismerősei közül.

- Hiszen éppen azt akarom igazolni, hogy semmit se felejtettem el a történelemből, csak a betűket, mert régen nem volt szerencsém hozzájuk. Vagy a betűk lettek másformák, vagy én változtam meg... Az Ypszilonról például nem tudom, hogyan kell írni, de az embereket nem feledém, mert mégiscsak közelebb voltak hozzám, mint a betűk. Nem voltam alkalmas tudományos pályára, de sohase felejtem el például a vezérezredeseket, akik Ferenc József temetésére összegyülekeztek mindenfelől, a harcok tájairól. Harmónikásra varratták igen piros pantallójukat, mintha valamely katonaszabó ügyetlenkedett volna varrásuknál. De pontosan tenyérnyi széles aranyszalagot varrattak a nadrág szegélyére. Azt mondják: a mindenkinek parancsoló Montenuovó főudvarmester találta ki ezt az uniformist a legfőbb katonák részére, amint az öregedő Ferenc Józsefnek is ő kedveskedett a térdig érő katonaköpenyeggel, mert abban mégis könnyebben esett a sétálgatás a kertben vagy a fűtött folyosón. Akkor azonban már senki se láthatta többé, hogy milyen ruhába rendelte öltöztetni a holt császárt és királyt a főudvarmester a tompa fényű selyemmel bevont magas ravatalra helyezett koporsóban. A koporsó nem volt nagyobb, mint egy növésben lévő, korán elhalt fiúé - bizonyosan megkisebbedett a császár és király termete, amikor az orvosok zsebre rakták az udvari patika ama gyógyszeresüvegcséit, amelyeket az utolsó órák meghosszabbítására, megkönnyebbítésére vesznek elő. A magas ravatalhoz csak a gyertyagyújtókat engedték, de mégis volt valamely felséges, megdöbbentő, imponáló varázs a kis koporsóban, hogy az ember megtudhassa, hogy miért kellett az aranylampasszos vezéri nadrágokat olyan bőre szabni, hogy az öreg katonák még egyszer térdet hajthassanak a holt uralkodó előtt. És a régi császárság hivatalnokai is elővették ama deréktól hasított civil kabátjaikat e november végi napon, hogy felemelhessék a kabát szárnyait, amikor utolszor letérdepelnek halott uruk előtt. Azóta se látni ilyen polgári télikabátokat, zsebre dugható bársonykalapokat, de piros tábornokokat sem. A halotti menetből, a kapucinusok templománál nyomban eltűntek ők, sietve visszamentek a kopott katonaládákba, hogy alig remélt győztes hadakozás után tán még előkerüljenek. De a civil kabátok, ama régi divatú, császárságbeli szárnyas kabátok már ezt sem remélhetik. Fekete pókot űznek benne a legyek, mint az ősz végén szokták, midőn se póknak, se légynek nincs már jártányi ereje. És alkonyattal Vilmos német császár kocsija is átrobogott a dunai

kanálison, által a hídon, át a zsidók városnegyedén. A császár szürke, galléros köpenyegében a kocsi belsejébe húzódik, komoran néz a novemberi estébe, nedves lámpásokba, utcák felett borongó gyászlobogókba, amelyek reggelre helyükről eltűnnek. És a német császár se gondol többé Bécsre, amint a sorompón átmegy gépkocsijával.

- Valami kocsmában ekkor este azt hallottam, hogy éppen azért felejtették el oly gyorsan az öregurat, mert nem lehetett többé változásban reménykedni, amíg ő él. Mind mérgesebb lett, az asztalt verte öklével, könnyei már a háború előtt elfogták, nem lehetett vele egy fedél alatt megmaradni. Csak magányossága növekedett... Éppen azért nem ütötte pofon senki azt az ügyefogyott inast, aki az ablakot nyitva felejtette, amikor az öregúr először köhintett, hogy meghallhassák mások is: betegség ólálkodik az öregúr vaságya, vasálma, vasegészsége körül. Hiába volt már a háziorvos igyekvése, az udvari gyógyszerész talpraugrása. Igaz, hogy orvos és gyógyszerész mindenütt megél a világon, de ki reménykedne az olyan patikus gyógyszerében, aki Ferenc József körül tán valamit elmulasztott, mert az öregúr rövidesen meghalt? Csak a gonosz inasra nem gondolt senki, aki ablakot nyitott a halálnak. Az ellenség a távolban álló bakák ordításán át is meghallotta, hogy az öregúr köhögése napról napra gyengül. Így mondta...

- A gyaluforgács, amely a kocsma ereszéről függött le - felelt mérgesen az éjfél utáni szél, amely valamely sarokból felsüvített.

Az öreg mesemondó erőlködött:

- Ha nem igaz, akasszanak a gyaluforgács mellé.

- Könnyebben mi sem történhetik - felelt ismét az éji szél, amelynek karjai nőttek, és a kolostor falai mellől a messzi országúton hunyorgató kocsmaház felé tologatta a hazugságba keveredett vándort. - Hazugságaiddal jó lennél kocsmacégérnek, ha akadna nyomorult kocsmáros, aki téged választana vendégmarasztalónak.

- Nem kell a kocsma. Vasorrú bába őrzi ott a tüzet, hogy senki el ne égethesse hamis passzusait - kiáltott fel a vándorló. - A hamis múltat.

- Éppen azért kell ott valaki, komám, mert őrzik a tüzet - nevetett a kaján éji szél.

De a vénember még nem engedett.

3

- Miről beszéljek nektek, hogy békén hagyjatok? - kiáltott fel a vár alján Váralji kétségbeesetten. - Ilyenkor nem kívánkozom kocsmába, mert ott csak lókötők ülnek, akik jámbor utasokat lesnek a félszemű kocsmárossal együtt. A honvágy hozott ide hozzátok, ahol becsületes és ifjú voltam. Pedig tudhattam volna előre, hogy nem láttok szívesen. Ugyanezért azt az időt választottam, amikor amúgy is szomorúnak látszik minden arc, mikor erre nem volna különösebb oka. Nem kérdik a késő őszi embert, hol vette a füstöt arcára, kormot a szemébe, tántorgó, fáradt lépéseire se nagyon figyelnek. És ti egyebet se tesztek, mint a múlt időkről kérdezősködtök.

Nyilvánvaló, hogy az öreg hazug e vakmerő vádjával időt akart nyerni a meggondolásra, tehát már ezért se érdemelte meg, hogy valaki pártfogásába vegye: a kínszenvedéses éjszakán mégis megszólalt egy hang:

- „Nem szabad az Öregúr becsületét elveszteni” - mondta egy hang, amelyet idáig nem képzelt, nem gondolt, nem álmodott a vergődő lovas. De annyi bizonyos, hogy az a hang megszólalt, egykedvűen, hidegen, mintha azt mondanák a halálraítéltnek, hogy darab időre elhalasztották kivégzését, mert a hóhér késik.

- Nem szabad az Öregúr becsületét elveszteni! - ismételte az öregember, és megkönnyebbült, a falnak vetette a hátát, mintha az ő becsületéről volna szó. Talán még némi büszkeséget is érzett, hogy nem tologatják már a messziről alattomosan pislogó kocsmaház felé, a gyaluforgács felé, és így szólt:

- Jól van, megkegyelmezek a lókötőknek, akik bizonyára most a kocsmacégér alatt osztozkodnak lovamnak az árán. Pedig tudom, hogy nyomban elcsendesedne minden, ha hirtelen betoppannék! - Így kezdett morfondírozni a vár alján Váralji, mintha hívogatná valaki bárhová is ezen a világon. Már éppen kidugta sünbajszát, amikor nyakon fogták, és a kolostor falából kinyúló kezek valamely falmélyedésbe rántották, ahol azelőtt sohasem volt, pedig valaha azzal kérkedett az öreg lovas, hogy nincsen olyan kődarab a régi falban, amellyel ne barátkozott volna. És íme teljesen ismeretlen helyen, ismeretlen sötétségben találta magát.

- Nagyon jó helyen vagyok - mond önmagának, bátorításul és hetykén, amint láthatatlan kezek mind tovább vonszolták, amíg végre hideg áramlást érzett az arcán, a homlokán, a tüdejében. Szigorú hang csapódott felé, mintha hirtelen felrántották volna valamely ajtót.

Az előbbi hang parancsolt:

- Nagyon meguntuk tiszteletlenségedet, amelyet itt, a kolostorban és környékén vakmerően merészeltél. Szájadra vettél holtakat, mégpedig olyan holtakat, akiket csak koporsójukban láthattál volna, ha közel engedtek volna a koporsóhoz. Most pedig még egyszer: meddig várjon a türelem?

- Szegény, öreg, hűséges szolga voltam, és többé nem találom helyem ezen a világon. Csak itt maradhatnék, akár csak egy viaszgyertyafoltnak valamely könyv mögött, csak olyan levegőt érezhetnék, amelyből a múlt idő járhatna mindig eszembe. Favágáshoz is értek valamit.

A rideg hang erre nem is felelt.

- Beszéljek? Kinek beszéljek? Ti amúgy sem hiszitek el, hogy az öreg Ferenc József is járt ebben a kolostorban. Hadgyakorlat volt ezen a környéken, és Első Ferenc József a hegyi folyó mentén gyakorlatozó katonáit nézte a kolostor tornyából, éppen azon toronyból, amelyben az a harang függött, amelyet Rákóczi Ferenc ajándékozott a szegény kolostornak, viszonzásképpen a böjtös eledelért, valamint az éjjeli nyugodalomért, amellyel a szerzetesek szolgáltak neki. A folyó völgyében ragyogóbb volt a gyakorlatozó hadsereg a csillagos égboltozatnál. Első Ferenc József a toronyból szigorú szemmel nézte azt a gyönyörű látványosságot, amely számára legkáprázatosabb a földkerekségen. És a harang egyszerre megkondult a feje felett. Egy gyerek húzta meg a földszinten a harangkötelet, mert akkoriban még így harangoztak ebben a kolostorban. Húzta a fiú a kötelet, megkondult a harang, a kék bakák, viharos huszárok a folyó völgyében kedvükre üldözhették egymást, átúsztatva a gyors folyón, kompokon utazva, zuhatagokban, az örvényeken átgázolva. Ugyan mit meg ne tettek volna Első Ferenc József katonái, ha az Öregúr nézte őket? Csak az a harangozó fiú nem tudta, hogy Első Ferenc József a toronyban van. A harangozó fiúnak az volt a legfőbb gondja, hogy minél hamarabb szólaljon meg a déli harangszó, mielőtt a pajtása az ábécé sorrendjében felelhetne Numa Pompiliusról. A harang lengett, és a Ferenc Józsefre kívül őrködő tisztek hiába futamodtak a harangozó gyerek nyomába, a meglendült harangot nem lehetett hirtelen megállítani, furfangosnak kell lenni a vezérkari tisztnek, aki a harangkötéllel pányvát vessen a harang

nyelvére. Olyan furfangosnak, mint egy vásott fickónak, aki a bajtársával összebeszélt a korai harangozásra...

- Ki volt a cimborád? - szólt a jéghideg hang.

- Elment, meghalt, világgá bujdosott - felelt az öregember. - Én meg itt maradtam egy faodúban, ahonnan a harangot néztem, majdnem öt percig, amíg azt megállították, amíg Első Ferenc József, kezében tartva katonatiszti sapkáját, hallgatta a harangszót, majd elhagyta a tornyot, amikor a hegyi folyó völgyében a huszárok, gyalogosok kékek lettek valamennyien a messziségben, mint a hegyláncok, amelyek közelebb és közelebb jöttek, amikor az öreg király lefelé ballagott az elvarázsolt, a harangok lendülésével együtt lendülő toronyból, a figyelő-helyről, amelyet sohasem hagyott el addig, amíg egyetlen katonáját láthatta. Most lefelé ballagott a toronyból, és amint a lépcső végéhez közeledett, mind kisebb lett alakja. Innen nyílott egy halk ajtó abba a kis kápolnába, ahol a beteg vagy megöregedett szerzetesek misézgettek néhanapján, ha egészségük megengedte. De rendszerint üres volt a kápolna ebben az időben, mert a király itt volt. És most, a harangszótól remegő toronyból leballagva, csakugyan a kápolnába nyitott be Első Ferenc József, amely kápolnában egy Rákóczi-címerrel faragott térdeplő volt, amelyet az a Rákóczi Ferenc ajándékozott a kolostornak, aki itt imádkozott, mielőtt hazáját elhagyta volna... Első Ferenc Józsefnek bizony gondolatában sem volt abbahagyni az imádkozást, pedig a híres tüzérezredek ágyúi is elhallgattak a messziségben, az öreg király csak imádkozott, és talán észre sem vette a felsővadászi Rákóczinak címerét...

- Igazságot beszélj, ne remélj változást sorsodban. Az Öregúr becsületét amúgy se veszítheted el - felelt a jeges hang, mint a lelkiismeret. - Első Ferenc József éppen azért kereste fel a kolostor kápolnáját, mert meghallotta, hogy Rákóczi Ferenc térdeplőjét őrizték régi szerzetestársaink ezen a helyen. De már lefújták a hadgyakorlatot, már intézkedés történt, hogy a honvédhuszár tisztek levehessék a viaszkosvásznat az arany csákójukról, amely viaszkosvásznat a nyeregben ülve, a hadgyakorlaton szoktak viselni. Város következik valahol a folyó völgyében, ragyogni kell a huszárnak és csákójának... De Első Ferenc József már inkább a templomot kereste, ha meg volt elégedve katonáival.

- De én mégis ott állottam a kápolna titkos ablakánál, ahonnan egykor a büntetésből ide helyezett házfőnökök az ugyancsak lelkigyakorlatra utasított szerzeteseket figyelték - erősködött a mesemondó. - Mindenkinek volt itt valami mondanivalója, királynak és szerzetesnek, hatalmas császárnak és bujdosó fejedelemnek, Rákóczi Ferencnek és Ferenc Józsefnek, mert a kápolna és térdeplője kérte az imádságot az emberi lelkektől.

Nem felelt senki a vár alján Váraljinak, aki ezt biztatásnak vette, s így folytatta:

- A lelkigyakorlatos szerzetest, a bujdosó fejedelmet megtekintette a kápolna ablakán át a házfőnök, de az imádkozó Ferenc Józsefet csak egy vásott diák merte meglesni. S én láttam, hogy a könnyevesztett, nagy hatalmú Ferenc Józsefnek ebben a titkos kápolnában egy könnycsepp gördült ki szeméből, amely fényesebb volt minden katonánál, udvari batárnál, királyi pompánál. A könnycsepp hintója elvitte egy percre Ferenc Józsefet az emberek közül. Tán halottaihoz. Erzsébet királynéhoz vagy fiához, Rudolfhoz, aki pihent már a kapucinusok sírboltjában, a messziségben.

A királynéhoz, aki ez idő tájt már ugyancsak a messziséget járta? A könnycsepp itt maradt a kolostorban, azért gazdagabb ez a kolostor minden más kolostornál. Ezt akartam nektek elmondani, amikor idáig bódorogtam olyan tájakról, ahová a gondolat se ér.

- Ahonnan a jég meg a tél jön - mondták, vagy nem mondták a hajnali csendben, de az öregember sohasem érzett megkönnyebbüléssel nézett a lelkébe, mintha utolsó mondanivalójától, legutolsó titkától vált volna meg. - Vigyázott az „Öregúr becsületére”.

A kolostor lakói, akik a havazás jöttével bejárták a bástyák környékét: egy koldusforma öregemberre találtak a mély hóban. Az egyik lábán csizma volt, s azon valami sarkantyúféle.

- Lehet, hogy ő volt, aki nálam vasaltatta meg lovát, de hát ki emlékeznék minden patkolásra, amikor mind egyformán történik - mond a hatalmas termetű hegyvidéki kovács, amikor megmutatták neki is a lovat. - A lóra inkább emlékeznék, mint a lovasra. Sokfelé járhatott-kelhetett ez az öreg, amíg idáig ért.

(1929)

„Szegény lánynak nem szabad hazudni!”

Abban az időben, amikor minden és mindenki összeesküdött Macskás Pál ellen, a mellőzöttnek gondolt, piros bajszú elöljárósági szolgától kezdve - aki vérszomjas gyönyörűséggel hordta házikójához a különböző idézéseket, egy kalandos óbudai özvegyasszonyságig, aki lehetőleg mindennap elsétált, megállt, baljóslatúan kopogtatott Macskás Pál házikója előtt -, abban az időben kezdett az egykori hivatalnok a padláson üldögélni, és unalmában mindenféle lyukakat fúrt a padlásról a saját lakásába, hogy szemmel tarthassa elveszett lelkét, amely kísértet lett, és az elhagyott házban bolyongott.

Macskás, miután harminc esztendeig volt együtt lelkével a vérbeli hivatalszobában, rákiáltozott a megidézett felekre, gorombáskodott a papirossal, az ügyefogyott polgárral, aki ijedtében mindig a fal felé fordult, hogy így kitérjen az öreg hivatalnok céklapiros tekintete elől, és csak akkor vidult fel, ha Macskás úr különböző megbízásokkal elküldte őt mindenfelé a városba, például azért, hogy a Bulcsu Károly-társaság tagjainak a legközelebbi ülésre való meghívókat személyesen kézbesítse. - Macskás most a lelkét leste, amely még mindig nem nyugodott meg azután se, hogy az öreg hivatalnok kinyomatta a saját gyászjelentését, árverésen koporsót vett, hogy abban eltemessék, a valóságban végignézte a vízivárosi temetőben a saját elhantolását. Tanúja is lehetett volna erre éppen annak az úriembernek személyében, aki egymagában kísérte ki a halottaskocsit, és a Bulcsu Károly-társaság nevében koszorút hozott... De minek a tanú egy holt embernek? Nem mert tovább élni, miután végkielégítését felvette, házikót vásárolt az óbudai szigeten, és a padláson, a tűzfal mellé lapulva azon gondolkozott, hogy milyen céltalan az élete. Mit tudja boldog és büszke korában az ember, hogy egy váratlan pillanatban kénytelen a lelkétől megválni - a lélek, emlékezés, tiszta ész és helyes ítélkezés birtokában elviselhetetlen volna további testi élete. „A régi időben bolondházba mentek ilyenkor az emberek, de én kitalálom, megpróbálom, hogyan lehet akkor is tovább élni, amikor az Illetőnek eltörött a bicskája.”

- Igenis, majd átadom az Illetőnek! - mond Macskás Pál, amikor az elöljárósági szolga kegyetlen dörömbölésére, mint ügyefogyott házmestere szegény kis házának, jelentkezett.

- Tudja az úr, hogy én hatósági személy vagyok, velem ne járasson bolondot, itt van az igazolványom, ha nem hiszi.

De Macskás csak ormótlan, embertelen, dühödt „kézbesítésre” teremtett nagy cipőit nézte a „hatóságnak”.

- Az Illető tiszteli a törvényt, és tudja, hogy mi a kötelesség - mond Macskás, amikor még volt bátorsága ajtót nyitni.

Ugyanilyen modorban próbált elbánni azzal az özvegyasszonysággal is, aki előbb emlékkönyvbeli hangon emlékeztette mindenféle tekervényes, holdvilágos sétákra.

- Figyelmeztetem az Illetőt - mond ködbe borult hangon Macskás, mintha elköltözne valaki a lakásból. - Majd.

- Szegény lányoknak nem szabad hazudni - felelt bizonyos titokszerűséggel az özvegyasszonyság, aki a legmélyebb múltját dobná kockára, hogy ezt a kéményszagú, világból elmenekedett embert visszacsalogassa a megrendülésből.

- Éppen Pál napján múlt harminc esztendeje - szerencsére a Flórián téri öreg fényképészt onnan vitték be bankóhamisításért, mert éppen jegyességi fényképet akartunk csináltatni - folytatta mézesen az özvegy.

- Az Illető nem megy el innen addig, amíg rendet nem teremt a múlt idő zűrzavarában. Engedjen neki időt, mert most az elöljáróságra kellett mennie hamisított gyászjelentés miatt.

- Mintha olyan könnyű volna elszökni! - felelt az asszonyság, és tovább kerülgette a házikót, miután férje meghalt, gyermekei felnőttek, szerte mentek a világba, és az asszonyságnak kapóra jött, hogy egyszer a Flórián téren meglepte Macskást, amint egy hétre való bevásárlásait intézte.

Özvegy Árkusné megtiszteltetésének mindenki örült volna, mert férje szép emlékezetet hagyott maga után a tűzoltóság megszervezésében, egy tűzbiztosítási ügynök beszédet mondott, és a társaság megbízásából koszorút hozott a nagy szervező koporsójánál - csak az Illető rejtőzködött el a háza padlásán.

- Ássák fel a sírt, ha nem hiszik, hogy az a bizonyos öreg úriember meghalt - írta elváltoztatott írással az elöljáróságnak. S ugyancsak levelet hagyott vissza a Flórián téren annál a kofánál, aki elárulta, de Macskás nagylelkűen tovább is nála vásárolta a karácsonyi diót:

- „Az Illető Nagyságod becses felszólítására azt felelte, hogy a további kellemetlenségek elkerülése végett szíveskedjék tudomásul venni, hogy Illető nős, és hat gyermeke van."

Persze, a könnyelmű levelezésért újabb bajba keveredett a vonakodó Macskás Pál, aki egyrészt azt akarta bizonyítani, hogy meghalt, másrészt ismeretlen asszony és gyermek védelme alá helyezkedett.

- Nem lehet megnyugodni ebben a dologban - csorgott a földszintes házak ereszeiről a késő őszi eső.

- Ki tudja, mily rettenetes bűnök terhelik ennek az embernek a lelkét - sziszegték kötőtűk, pamutok, esti elgondolkozások. - Csukjátok be az ablakot és ajtót. Helyén legyen mindenki a kulcslyuknál, nyitva tartsa a szemét a vigyázat, az őrség frissen töltsön, öregember ruhájába bújt ördög leskelődik a városnegyed körül.

De legjobban eltalálta a szeg fejét egy derékig kopasz, régi világból maradt Flórián téri polgár, aki vigyázott az egykori ceremóniákra eljegyzéseknél, temetéseknél.

- Szegény lánynak nem szabad hazudni - mondotta, és tudtán kívül az özvegyasszonyság panaszát terjesztette.

A legjelentéktelenebb ember ódon kijelentése segít néha ott, ahol más segítség nem mutatkozik. A tűzoltóság megszervezőjének özvegye utcahosszat sírt, amikor az Illető ismeretlen elbújt előle a padlásra, és az a néhány bátor ember se találta meg, aki ilyenkor mindig utánamegy a hajszoltnak.

- Persze, mindig pisztoly van nála, kétcsövű pisztoly. Előbb azzal végez, aki megérinti. A második golyót a saját szívébe küldi - mondogatta az özvegyasszony és barátnője, akik habozás nélkül berontottak az óbudai sziget házikójának udvarába.

- Valamely ócska pakktáskába vagy savanyúvizes ferslógba bújt el őkelme - felelték a bátor emberek, és kedvetlenül elmentek.

Két asszony, az özvegy tűzoltóné és barátnője, a már említett zöldségárusnő azonban nyugodtan beléptek az ismeretlen szobákba, mintha erre szabályszerű felhatalmazásuk lett volna. (Az Illető egy függőlámpás horga mellől nézte őket a magosból.) Az özvegyasszony eleinte a megindultság hangján beszélt:

- Milyen rossz, zsibvásárba se kellendő bútorai vannak szegénynek. Látszik, hogy magányosan éldegél, itt nem járt portörlő emberemlékezet óta. Szalmaszékén senki se ül, az ágy valóban oly rendetlen, mintha egy holt embert ráncigáltak volna ki belőle, aki amúgy se tér vissza többé sohasem. Megrendült itt minden hit, minden remény. Bűnhődött hazugságáért.

De a zöldségárusnő nem hagyta özvegyét:

- Mivel bűnhődött volna? Azzal tán, hogy darab időre elszökött hazulról? Ki tudná, hogy mely szegény lánynak ígérgeti mostanában, hogy majd a kedvéért tündérpalotává teszi a kunyhóját, lemond a borról, pálinkáról, dohányról, fokhagymáról, mindennap borotválkozik, és kérvényt ír régi hivataláért. Ki tudja, hol fűzi a hazugság láncszemeit, mert az ilyen gazembernek rendszerint szerencséje is van. Hiszékeny lélekre talál, míg sok szegény férfi hiába keresné a boldogságát. Nem tanácsolom, Árkusné, hogy könnyedén elfelejtse, mit ígért magának ez az ember lánykorában. Hallottuk, mikor szegény férjének, akárhány tüzet eloltott Óbudán, mindig csak azt mondta, hogy szánalomból ment hozzá, és csapta el maga mellől a nagy reményű hivatalnokot. Itt van az ideje, hogy elégtételt szolgáltasson a holt embernek, aki tán nem is egészen természetes halállal pusztult el, mert hiszen híres tűzoltó volt. Mondja, nem szenvedett eleget maga mellett az a szegény holt ember, hogy most ennek az eleven bitangnak megkegyelmez? - kiáltott fel méltatlankodva a gyümölcsárusnő, amikor a szemetes, szinte évek óta takarítatlan lakásban az özvegy kimerülten roskadt le egy szalmaszékre.

- Nem érzek magamban annyi erőt, hogy itt valaha is rendet csinálhassak! Ha megesküszöm vele, fenntartom lánykori ígéretemet: ide kell költöznöm, és életem végéig takaríthatok - felelt könnyei közül a szánalomra méltó özvegyasszony.

- De hiszen magát mindenki szereti, Árkusné. Azt hiszi, hogy nem akadna segítsége? Látja, Fábián és Prok, helybeli polgárok első szavára felrohantak a padlásra.

Amint a gyümölcsárusnő fáradozott volna a rábeszélésben, nehogy eszébe jusson a jó Árkusnénak kiengedni ezt az embert a kötelezettségéből: megjelent a helyszínen a már többször említett „hatóság” is, az elöljárósági szolga alakjában.

- Tessék, megint itt van egy idézés valami adóügyben - kiáltott fel a szigorú ember. - Ez az Illető nekem ígérte meg, hogy rendezi a dolgát. Nekem, és elszökött előlem.

- Előlünk is - jelenté a gyümölcsárusnő.

Az özvegy kénytelen-kelletlen az „Illető” nevében átvette az idézést, bizonyos ünnepélyességgel írta fel özvegy Árkusné nevét, most már hatósági bizonyítvány is van arról, hogy özvegy Árkusné Macskás Pál helyett intézkedett.

Az özvegy ezután nagyot sóhajtott, és takarítani kezdett a vadidegen lakásban, ahol ekkor látta először „az Illető” csizmahúzóját, egy paradicsomfoltos, fehér mellényét, viharvert papucsát. De mit meg nem tenne az ember az igazság érdekében?

Az asszonyok a takarítás után megelégedetten elballagtak, a kapukulcsot visszahajították az udvarba, mint akár valamely fenyegetést.

*

Hol volt ezalatt „az Illető”, hogy házikójában kedvükre takaríthattak, kutattak idegenek?

A delikvens a padláson, pakktáskában volt, és nem mert életjelt adni magáról. Se a mindenki által szeretett özvegyasszony, se a gyümölcskofa előtt, mert tulajdonképpen nem is tudta, hogy mit mondhatott volna nekik, mikor felrázták szalmazsákját, meglóbálták ócska cipőjét, vizet készítettek a mosdótálba, fenyőgallyal tűzködték körül vaksi tükrét, debreceni kolbászt és vajat hagytak az asztalán, a száraz almácskákkal, fügécskékkel, cifra papirosba burkolt mogyorócskákkal együtt… A delikvens, akit eddig hol Macskás Pálnak, hol „az Illető”-nek nevezgettek: vesztét érezte, mert látta, hogy alig látott vagy alig ismert erők állítgatnak fel kelepcét részére. Könnyű azoktól a nőktől megszabadulni, akiket megilletni lehetne egy ferde, unott tekintettel - de próbálj ismeretlen nők gyöngédségei vagy gonoszságai elől kitérni - mond magában Macskás, amikor alkonyattal a lámpahorog mellé ásott leslyukhoz merészkedett, lenézett a saját lakásába, a kitakarított szobába, a lakomára terített asztalra, a rendre és a régen nem égett függőlámpás bűvkörébe.

A bűvkörben esőjárta, őrházikóhoz hasonlatos, nagy köpenyegben, egy széken félig eltemetkezve, félig nyitott szemmel az elöljárósági szolga ült, hatóságilag, komoran ügyelve a selyempapirosba burkolt narancsokra és Macskás Pál lelkére.

- Kelepce - riadt fel a padláson a hajszába vett „Illető”. - Sohase szabadulhatok meg többé. De hát mit is tettem, hogy ilyen nyomorúságba jutottam?

A padlásablakból, ebből a falusi lyukból kitekintve: elkeseredett irigységgel nézte a Dunát, amelynek partján az alkonyatban piros halásztűz lobogott, szürke sirályok hallatták a folyón napi teendőjüket, a varjak különböző csapatokban, lengedezve közeledtek dél felől az óbudai sziget felé.

- Mit tettem, hogy nem kegyelmeznek? - rimánkodott magában, a padláslyuknál a megtört „Illető”.

A hatósági szolga felkerekedett, elrúgta a létrát a padlás mellől, döngve, zuhogva hullott alá a létra a semmiségbe.

- Szegény leánynak nem szabad hazudni - mondta az emberfeletti szolga, és köpenyegestől, csizmástól lefeküdt az „Illető” imént felvetett ágyába. Rövid idő múlva horkolni kezdett. Így kínozták Macskás Pált, amikor eszébe jutott egyszer, hogy öregségére hamis gyászjelentés alapján távozik az elevenek sorából, de lelkét elfelejtette magával vinni.

(1930)

Egy régi fogadó és vendége

Abban az időben, amikor Pest kedves város volt, és a *csé* betűk vannak divatban a mindennapi szójárásokban - mindenki csókoltatott valakit, kézcsókot küldött; csemegén csemcsegve, csinosan csevegett a lakosság; a gavallérok csettintettek ujjukkal vagy nyelvükkel a jó falatok, pohár borok és a női mosolyok után: - abban az időben itt járt Zárdai, s jobb szemével, amellyel kénye-kedve szerint tudott kancsalítani, zavarba hozhatott volna mindenkit, aki nem védekezett tekintete ellen azzal, hogy diákkenyeret, Szent János-fa gyümölcsét, tört mogyorót, mazsolaszemeket, mézeskalácskákat, sőt fügét és datolyát eszegetett zsebéből.

Zárdai kíméletlen, félelmetes ember volt, többnyire verekedés céljából jött Pestre falusi magányából, ahol hosszadalmas káromkodásokon törte fejét. De emellett hirtelen haragú volt, meglepetésszerűen kiáltott fel az omnibuszon, lóvonaton, kávéházban vagy báli teremben, ahová véletlenül besurrant. Zárdai, bár csak százhatvanhárom centi volt, néha már abban a szerencsében részesült, hogy valamely pesti stációt megelőző állomáson leszállították a vonatról háborgása miatt, de Kőbányáról vagy Rákosról gyalogszerrel is megérkezett a fővárosba. Ha pedig valamely üres alkalmatosságot talált: az út közepére állott pakktáskájával. S így néha fiákeren érkezett a Fehér Lóba, ahol már rettegve várták.

Darab ideig az utcán vagy kapu alatt birkózott a kocsissal, a portás választotta szét a harcias feleket, mondván:

- Magának is több esze lehetne, Csillag úr, hát még sohase látta a tekintetes urat?

Ekkorára a fogadós saját kezűleg verte be az ablaktáblát, döntötte fel a kis vaskályhát, egeret vagy egyéb utálatosságot helyezett el a ruhásszekrény fiókjában, elvágta a csengettyűzsinórt, és apró szeget szórt a pádimentumra, számítva arra az eshetőségre, hogy Zárdainak mezítláb lesz kedve szaladgálni. Az ajtókulcsot zsebre vágta, mert a vendég amúgy is hozott magával drótot, amellyel ajtaját éjszakára elzárja. A szobafalakba mindenféle lyukak voltak fúrva, amelyeken át mindig szemmel tartották a vendéget, lidércnyomásossá tehették álmát, ha nádszálon át görögtüzet fújtak be szobájába, és a szüreti mozsárágyú is kéznél volt, amelyet Zárdai ablaka alatt az udvaron elpukkasztottak, ha Zárdai nagyon nyugtalankodott. A szobalányok süketek lettek, és a bérszolga oly bambán nézett Zárdai sáros csizmájára, mintha még sohase látott volna olyant.

Így várták Zárdait Pesten, ahol senkinek se kellett már.

A város elfinomult, a férfiak gyatrák lettek, még a rendőrök is fehér kesztyűt viseltek.

- Hm - mondta Zárdai, mikor szobájában elhelyezkedett és kést, pisztolyt helyezett az éjiszekrénykére. - Talán bizony verekedni se szabad az embernek a saját szobájában?

Nem látott erre nézve semmi különösebb rendelkezést, amikor az ajtóra szegezett szállodai tarifát gyertyavilág mellett tanulmányozta. Majd az ablakából nyomban az udvarra öntötte a mosdótál tartalmát, amint rendbe szedte magát, drótkefével fésülte haját, és hosszú reszelővel kezelte a körmét. A bajszába zsinórt font, és borotválás közben csak azért tartott szünetet, hogy arcának vérzését letörölje.

- Még megérem, hogy egyszer kirabolnak! - kiáltott fel, amikor a szekrényajtót próbálgatta kinyitni. De most már mindegy, s elfoglalta barátságtalan szobáját.

A Fehér Ló nem a legjobb társaságot gyűjtötte akkoriban a vendéglőjébe, de vacsoránál jóformán nem történt semmi feljegyezni való élmény.

A szokásos pörköltet Zárdai a mellényzsebében hordott fűszerekkel, nagyon piros paprikával, borssal, mustárral élvezhetővé keverte, bicskája és kenyere volt, a sörnek amúgy is azt a részletét kedvelte, amelyet utoljára eresztenek ki a hordóból, meglepetés tehát nem érhette; a bort pedig a Lóban sem hamisították abban az időben...

Utasemberek ültek a szomszédságában, akik az éjjeli vonattal voltak hazatérendők, vagy pedig már éjszakai nyugodalom után bóbiskoltak. Hiába kötekedett az öreg pincérrel Zárdai, akinek akasztásánál okvetlenül jelen lesz. A fogadós régi szokás szerint a szomszédban járt, ha Zárdai (Alsódabasról) a vendéglőjébe érkezett. Már úgy látszott, hogy Zárdaival megérkezése első estéjén semmi sem történik, céltalanul szidta a pénzügyminisztert, majd később Tisza Kálmánnal együtt sorra vette mindazokat, akiknek nevét a pesti újságban valaha olvasta, megjegyezte, és káromkodásaiban megfelelő helyre tette például Rottenbiller nevét, és sajnálta, hogy nem mondhatta meg a magáét az elköltözöttnek. Éjfél előtt tüntetőleg ásított, mert nem gondoskodtak mulattatásáról, a „fene egye meg azt is, aki valaha az életben beteszi még a lábát ide". Felballagott a lépcsőkön, és a szállodai szobák elé rakott lábtyűkkel elvégezte szokásos mulatságát, jól összekavarván azokat. A saját csizmáját persze sohase tette az ajtó elé.

De éjfél után... Amikor az őszi szél megérkezett a Fehér Ló udvarába!

Talán az első versbe kezdett a duhaj falusi uraság, még csak gyakorolta magát az ágyban való hempergésben, a láb nagyujjával való vitatkozásban, a hátán való horkolásban, a krákogásban, a fulladozásban, a fenékben, a poklokban, annak a veres bajszú búzakereskedőnek a felemlegetésében, aki valahol, valamerre a fogadóban a cipőjét az ajtóhoz vágja, az ostorszíj pattogásához hasonló: No? Na? Ne!-kiáltásokban, mintha régi rossz emlékek húzogatnák lefelé az ágyról, hogy aztán ott jól megrugdalják, meggyomrozzák, megforgassák, hogy hetekig érezze falujában, hogy Pesten járt; - csak az elején volt mindezeknek Zárdai, amikor kopogtatnak az ajtaján.

Eleinte hinni se merte, hogy ilyesmi történhessék vele, kézzel kopogtatnak az ajtón, nem pedig kalapáccsal a falon, mintha szeget vernének be a falba, amely szeggel az alvó vendég koponyáját akarja a titokzatos kéz elérni. (Zárdai mindig a szoba közepére húzta az ágyat, mert tisztában volt a reá várakozó veszedelmekkel, a falból hangzó susogásokkal, sóhajtásokkal, iramodó lépésekkel, kaján nevetésekkel, amelyek a rossz álmokat hozzák, amelyekből alig lehet felébredni... Nem: valóban kézzel kopogtattak az ajtaján.)

De éjfél után... Amikor az őszi szél megérkezett Pestre!

Amikor régi Pesten mindenki elvégezte a dolgát, mert aki eddig se készült el napi teendőjével, a szalonokbeli lengedezéssel, a korcsmai tartózkodással, a hamiskártyázással és más, hasonló esti foglalkozásokkal: az mehetett gyalogosan a koromsötét utcákon, még az éjjeliőr is elbújt előle, ablak még ott sem világított, ahol nagybeteg szenvedett, és szenvedtette a háznépet... De éjfél után kézzel nem szoktak kopogtatni senkinek ajtóján, s ezért a félelmetes Zárdai is megrendült, mikor a kopogtatás ismétlődött.

Ez csak a halál lehet, aki sötétben is lát! - gondolta magában, és kiverte a veríték, mert nem volt elkészülve arra, hogy Pesten, a Fehér Lóban éri utol a szörnyeteg.

- Az Isten szerelmére, kérem, jöjjön segítségemre! - akadozott egy női hang a szállodai ajtó előtt.

Zárdai Alsódabason, ahol előzőleg mindig véresre maratta a szemét, a tekintetét mindenféle égetett borok kóstolgatásával, mielőtt Pestnek vette volna az útját, merthogy az itteni borok legfeljebb kijózanításához voltak alkalmasak - Zárdai hallotta, hogy a nőtlen, elkeseredett,

csalódott férfiakat éppen női alakban szokta felkeresni a halál, hogy mintegy vigasztalójuk legyen szenvedéseikért. Nem nyitott tehát ajtót.

A kopogtatás és a hang ismétlődött:

- Zárdai úr a legbátrabb ember a fogadó lakosai között, és azért utasított ide a fogadós, a búzakereskedő, a német utazó és a cigányképű kapus, akinek bajsza csurog a pedrőtől.

Zárdai még jobban megerősödött a gyanújában, hogy a fogadói népség és vendégség sok csínytevése miatt halálra ítélte, s ilyenformán akarja kihúzni az ágyból.

- Hol van a híres magyar lovagiasság? - kiáltott fel végső kétségbeeséssel a női hang; majd tusakodás, elfojtott nyögés, néma küzdelem, halálos csend következett, mintha végleg legyőztek volna valakit, talán éppen jeges vizes lepedőbe csavarták, mint már Zárdait is sokszor fenyegették, ha valakit méltatlanul, igazságtalanul megbántott.

- Isten irgalmazzon nekik! - kiáltott most fel Zárdai, amint kiugrott az ágyból, és mezítláb az ajtó felé törekedett az érthetetlen sötétségben.

Nem törődött azzal, hogy meztelen talpát szegecskék sebezték meg, amikor a pádimentumra hágott; azt se vette figyelembe, hogy homlokával (azon a helyen, ahol a halánték kezdődik a csecsemőknél) egy falból kinyúló szegbe ütközött, elvakultan tapogatózott a sötétben, hogy az ismeretlen fekvésű szobában az ajtóig találjon, mert hirtelen tájékozódó képességét is elvesztette, miután félig-meddig az álomból tért magához. Nagyon akadályozta bő, dabasi alsóruhája, amelyet sohasem vetett le testéről, és magában most igazat adott azoknak, akik ruha nélkül alusznak. Összeütközése volt a kis vaskályhával, amelyet egyenesen az útjába állított valamely láthatatlan kéz; majd olyan ütést kapott a lába nagyujjára, hogy felordított fájdalmában; azt érezte, hogy nemcsak arca vérzik az esti borotválkozástól, amellyel a lusta emberek módjára a reggeli borotválkozást akarta éppen elkerülni, hogy mindjárt ébredése után elindulhasson Pesten dolgai után, nemcsak arca vérzik, hanem testének más helyén is sebek keletkeznek a fogadói szobában való csatangolástól. Előbb a szekrényt érte el, és mindenáron oda akart benyitni. Majd megállott, hogy eszébe juthasson, hogy a szekrényt már este is zárva találta.

- Átkozott fogadósa! - üvöltött, amikor a szekrényajtót ökölcsapásaival döngette.

Hogy, hogy nem, az ablakhoz került, amelynek ablaka törött volt, és Zárdai éppen ezért testi ruháiból alkalmazott függönyt az ablakra, és a ruhák most jéghidegek, idegenek voltak, mintha csak előző nap vásárolta volna őket a miskolci ruhakereskedőtől, aki kocsijával Dabasra is ellátogatott.

De éjfél után volt, és az elfojtott női zokogás még mindig hallatszott a szomszédból. Mintha elmenni akarna innen valaki, akit hiába marasztalnak. Egy keserves női hang, amelyet talán élete végéig nem feledhet, aki egyszer hallotta.

Zárdai a mosdótálba lépett, mint valamely verembe, amelynek feneke síkos, és az éjféli ember elvágódott a szobában, mintha egy ajtó szakadt volna ki sarkából, és a pádimentumra dőlne. De testi fájdalmát most már nem bánta a felhevült Zárdai. Annál jobb, hogy esése következtében nagyot durrant minden a Fehér Lóban, a segítségért rimánkodó nő legalább megtudhatja, hogy a segítség már útban van, csak még darab ideig álljon ellent a kínzásoknak.

Hogy és miként jutott az ajtóig: azt nem tudná megmondani. Fejét a kilincsbe vágta, és ugyanott megtalálta azokat a lágy drótokat is, amelyekkel ajtaját rendszerint bekötni szokta. Hallgatag megállapodása volt ez a fogadóssal. Sohase került volna szóba közöttük ez a dolog, ha tán beszéltek volna is egymással. A fogadós az ablakot verte be, hogy megközelíthető

legyen Zárdai úr, ha tán felgyújtani akarná a szalmazsákját; a vendég az ajtót kötötte be, hogy fel ne költsék, mielőtt nem akarná. Vajon ki volt a vesztes ebben az esetben? A vendég néha napokig nem hagyta takarítani a szobáját, a fogadós örült, ha a vendég távozása után ép állapotban kapta vissza bútorait. Mint mondani szokták, meghámozták az almát, aztán földre dobták: vajon melyiknek jutott a piszkos része?

Zárdai az ajtóhoz érve: most már könnyedén csavargatta a drótot, jobbra és balra, mintha ismerné kezének és drótjának járását. De nem éjfél után, amikor a legtöbb ember idegenben találja magát, ha álmából felköltik. A drót hajladozott, tekergőzött, hálót alkotott, amelyet kibontani tán Herkules sem tudott volna, a vak, fekete éjszakában. Csak legalább egy szál gyújtója akadna valahol. Igen ám, de a gyújtót éppen Zárdai rossz természete miatt mellőzték a szobából, és ebbe a vendég is beleegyezett, miután már egyszer az égő pipájával meglehetős kellemetlenséget okozott a Fehér Lóban, éjféli órában.

De nincsen olyan heraklesi küzdelem, amelynek előbb-utóbb vége ne szakadna. Az ember, mégpedig Zárdai győzött, a drót eltávolodott helyéről, az ajtót rohammal felnyitotta, és a koromsötét folyosón találta magát. Mintha az egész világ szövetkezett volna a dabasi uraság ellen, egyetlen vendég sem ébredt fel álmából a fogadóban, pedig meglehetős zajt idézett elő, amikor éjfél után mesterkedéséhez kezdett, és most a légáramlásos folyosón állott, és hallgatózott az iménti segítségkérésre. Olyan csend volt körülötte, mintha a holtak temetkezési helyére került volna.

A búzakereskedő, aki emlékezete szerint a cipőjét az ajtóhoz verdeste: talán megszökött a Fehér Lóból, a fojtogatott nő már régen halott, a bűnös eltávozott. Zárdai dideregve botorkált a folyosón fel és alá, míg végre valahol a földszinten világosság támadt. A ragyás képű szállodai portás, boszorkányosan szétzilált hajjal, kísérteties arccal, minden tagjában remegve nyomakodott fel a lépcsőn, hogy a lépcsőfokok nyikorogtak lábai alatt.

- Valakit a házban kínoznak - mond Zárdai, hogy maga sem ismert a saját hangjára.

A szállodai kapus ellenségesen, dühösen, szikrázó szemmel mérte végig a minden tagjában remegő Zárdait, aki olyan szánalmas állapotban volt, mint soha életében. A falhoz támaszkodott, és rimánkodva nyújtotta kezét a ritkás bajszú, csúnya hajzatú, tornainges, papucsos, házmesterhangú kapus felé.

- Tessék lefeküdni, mert a rendőrséget hívom - szólt embertelen hangon a szállodai alkalmazott, és a félelmetes, rettegett, harcos, kíméletlen Zárdai gyermekként hagyta magát utasítani szobájába. A kapus vérvörös szeme kísérte távolodó lépteiben, és ugyanekkor a különben jelentéktelen, szolgai alázatosságú, köszöntgetésre termett emberke alakja megnövekedett, mert az ő részén volt a józan igazság.

Zárdai elhagyott szobájába visszaténfergett, nagy sóhajtással bújt el ágyában a takarója alá, és reggelig hallgatta a csúf, őszi szelet, amely sikoltozó hangokat hallatott a négyszögletes udvaron, ahová benyomult olyan helyről, hogy sikoltania kellett, amidőn a Ló szemetes, rongyos, tisztátalan udvarán találta magát. A gonosz szél sikoltott, hogy végre legyőzhessék Pesten a falusi uraságot, aki mindig verekedés céljából járt a fővárosban.

Mindenkinek bámulatára Zárdai, a rettenthetetlen: korán reggel összepakolt, és elhagyta a Fehér Lóhoz címzett szállodát. Elutazott, visszatért falujába, és egyetlen szóval se beszélt pesti kalandjáról, bár többen kérdezősködnek vala a Nemesi Casinóban a pesti időjárásról és a divatról, amint ez már a vidéki emberek szokása. Zárdai sokáig nem borotválkozott, hogy legalább arcával felejtesse a pesti sérüléseket. De a bal vállát hónapokig alig bírta, s nem tudta megmondani, hogy mi történt vele.

...A pestiek kedveskedhettek egymással, mert végre divatba jött a kalapemelésnek az a szertartása is, amikor a konstáblerek köszönnek csak feltett kalpaggal feljebbvalóiknak, ellenben a civil uraságok egymáshoz illesztik lábukat, meghajolnak, és keménykalapjukat derékig emelve fejükről: körülbelül addig állanak így mozdulatlanul és nyájasan mosolyogva, amíg magukban húszat olvasnak. S azután is mosolyogva hátratekingetnek, ha ismerősük már elhaladt mellettük. Ebbe a kedves városba sehogy se illett az őszi szél, se Zárdai.

(1930)

A királyné óbudai kovácsa

Útnak, szónak, házasságról való tanácskozásnak nincs vége - mondja egy példaszó. - Nincsen olyan elárvult, fáján maradt falevél, amely társat ne keresne magához; nincsen olyan öregember, öregasszony, aki a változatos élettapasztalatok után sírig tartó fogadalmat tehetne arra nézve, hogy most már békében marad, mezítláb ül, a keze a felesége és a lába a szeretője, amely még elviszi olyan helyekre, ahol a másoknak dukáló boldogságot látni; így például az óbudai templomba is, ahol nem múlik el nap esküvő nélkül. Mindenkinek volna valami mondanivalója a házasságról... Adjuk át a szót Himeny úrnak, akit az egész fővárosban a legokosabb embernek mondhatni, mióta Óbuda, Buda és Pest egyesült annak örömére, hogy Ferenc József lett a magyar király. Himeny megmaradt ugyan Óbudán, de most már „harmadik kerületbeli" lakosnak mondja csak magát „óbudai polgár" helyett, de bölcsessége elegendő volna az egész városnak.

- Mária királyné óta a házasságokat jobban meg kell gondolni, mint azelőtt, mert Mária királyné példája lehet minden lánynak, aki az öregek megegyezése folytán fiatalon, tapasztalatlanul, meggondolatlanul bekötteti a fejét, aztán egész életére, halála napjáig ezt sirathatja. Nincsen olyan gondolat, amely a fiatalon, élete virágjában elment élettársat felejtetné. Az öregemberek, öregasszonyok helyére még csak kerülhet más, mert azok előbb-utóbb ránk unatkoztak, vagy ránk unatkoztak volna; de ifjan, boldog és boldogságában mindennap új leckét tanulgató szerelemben, rózsanyílás előtt elválni egymástól, elviselhetetlen fájdalom a további életre.

- Mária királyné, aki II. Lajosnak, a mohácsi királynak volt a felesége, minket, óbudaiakat nyomban megszeretett, amikor itt a hajóból, Innsbruckból jövet lánykorában partra szállott. Igaz, hogy Lajos király más elfoglaltsága miatt nem jöhetett elébe a hajóhoz, így aztán a hercegkisasszony a hajóról a part felé tekingetve minden valamirevaló óbudai fiatalemberben II. Lajos királyt sejthette, akit addig nem látott. Királyi uradalom volt akkor Óbuda, és a fiaink nagyra nőttek, hogy majd testőrök lehessenek Budán vagy királyi vadászok Visegrádon. A királykisasszony nem felejthette el, hogy II. Lajos nevében milyen hűséges vitézek fogadták, amikor naszádjáról a korona földjére lépett. Tetszett neki itt minden Óbudán, nem is nagyon örült, amikor hintóban továbbvitték innen Buda felé - mondta Himeny a történelmi hűség kedvéért.

- És azután is, amikor néhány nap múlva valóságos magyar királyné lett Mária: kedve elhozta Óbudára, ahol való időzésében még nem tudta, hogy miféle szenvedések várakoznak rá, amikor a hintó a partról elrepítette. Lesétálgatott a Várból udvarhölgyeivel, gyalog is és lóháton is, mert a bécsi út már akkor a legjobban rendben tartott budai utak közé tartozott. A Duna-parton megnézegette azt a helyet, ahol a hajók kikötöttek, és a vizek az ő hazájából jöttek. Visegrádra való kirándulásai alkalmával mindig stációt tartott Óbudán, mert szeretett az itteni kovácsműhely előtt üldögélni, ahol a bécsi szekerek, idegen lovagok, nyugatról jött futárok kereket, lovat, szerszámot javítottak, mielőtt a királyi Budára felhajtottak volna. Bőségesebben lehetett itt híreket hallani, mint odafent a Várban, ahol mindenki lakatot tett a szájára. Itt, az óbudai kovácsnál, a bécsi úton adták le azokat a leveleket, amelyeket a királynénak írtak, amelyekről nem akarták, hogy a budai urak kezébe kerüljenek. Visegrádról jövet Mária beszólt a kovácshoz: „Ugyan nem keresett itt senki, kedves mester, amíg fővárosomtól távol voltam?" A kovács aztán átadta a római császár, az ausztriai főherceg, a francia királyné leveleit, mert ezek az atyafitestvérek tudatták Máriával mindazt, amit sehol se tudnak a világon, csak a külországokban, meg az óbudai kovácsműhelyben - mondotta

Himeny nem minden büszkeség nélkül, mert szerette a maga személyét bekapcsolni a históriába.

- Itt, az óbudai kovácsnál találta meg Lajos király vadászatról jövet Mária királynét, mert a fiatalasszonyok életében vannak olyan napok, mikor vadászat helyett pihenniök kell. „Hát te, édes jó asszony, lelkem királynője így hallgatod meg Peremonti doktor tanácsát?" - kiáltott fel Lajos, mert éppen az olasz doktor volt az, aki gyenge testalkatúnak mondta Máriát. „Beszélhet a doktor, amit akar, én többet nem hagylak magadra, Ludovikuszom" - felelt Mária, és könnyeit nem tudta rejtegetni. A királynak fel kellett fogadni, hogy soha többé egyetlen lépést sem tesz Mária nélkül, hanem mindig magával viszi... „Mindenhová!" - mond nyomatékosan Mária, mert a kovácsműhelybe érkezett levelekből tudta meg a királyné, hogy a magyar urak már régen mondogatják egymás között: „A király pedig menjen a másvilágra uralkodni!" Mária ide is elment volna Lajossal.

- A király most már tudta, hova jár sírdogálni Mária királyné, ha a budai palotában sehol se találhatta őt. Lukak vannak a királyi szobák falán, a pletyka dudvája nőtte be a vár árkát, már II. Ulászló óta, aki olyan bizalmas viszonyba keveredett a cselédeivel, hogy nemegyszer kölcsön kéregette vissza tőlük a bérüket, ha már nagy nehezen kifizette őket. Sírni se sírhatott kedvére egy királyné a palotájában, hogy híre ne ment volna a budai dölyfös paloták között. Aztán meg az léphetett be a királyi szobákba, akinek kedve tartotta, a szolgák elfelejtették Mátyás király óta, hogyan kell valakit legurítani a lépcsőn, hogy az a káromkodást is elfelejtse. Nem csoda, hogy az óbudai kovácsműhely lett az a hely, ahová Budáról Ludovicus és Mária elszökdöstek, ha magukra akartak maradni. A kovács hatalmas, megtermett ember volt, rendet tartott a maga portáján - mond Himeny, mintha ezzel is jelezni akarná, hogy Óbudán mindig rendszerető emberek laktak. - Itt csókolóztak a király meg a királyné, elmondták egymásnak, amit az életről tudnak az ilyen jámbor, fiatal népek, akiknek női részről odáig csak az innsbrucki apácák voltak a tanítónőik, míg Lajos királyt Bornemisszáné asszonyság meg a kutyaidomítók, kengyelfutók, a vásári bohócok nevelgették úgy, ahogy tudták, de a legtöbbet talán mégis Bornemisszánétól tanulta, aki mint kívánatos, kíváncsi, orrát mindenbe beleütő menyecske más férfiakkal is megismerkedett, akiknek a tudományát aztán elmondta Lajosnak. Batthyány Ferenc, Rétháti és Máté László, a király barátai inkább csak nevettek, mulattak a királyon, amikor az Mária jövetele előtt a kutyáival hempergett a budai palotában; Bornemisszáné, ez a jószívű, telt keblű menyecske vette pártfogásába Lajos gyermekkirályt, hogy valamit tanuljon meg addig is a kutyadresszúrán kívül, mielőtt Mária megérkeznék.

- Nagyon ráfért tehát a királyi fiatalokra az óbudai kovács ismeretsége, mikor az megvasalván a szekereket, lovakat, útjukra engedte a futárokat a maguk sürgönyeivel: levetette bőrkötényét, és tanácsokat adott nekik a háztartás és a királyság dolgában. Igen komoly ember volt az óbudai kovács, aki nemcsak mindenféle állatbetegségeket, de emberi nyavalyákat is tudott gyógyítani a patkoláson kívül. Meg lehetett fontolni a szavát az ilyen tudós embernek, akinek hírét messzi földre elvitték azok, akiknek vele dolguk volt.

- Így történt, hogy az óbudai kovácshoz is eljött búcsúzni Lajos király, mielőtt a török ellen indult volna Budáról... „Bizony, itt nincs más választás - mond a kovácsmester -, csak felséged egyedül bírhatja rá a törököt, hogy az hódító útjában megálljon, miután a déli részek kapitányai Szapolyai vajda úrral az élükön elszökdöstek a rettenetes erővel közelgő szultán elől. Felséged még tehet valahogy csodát a magyarokkal." A király így felelt: „Én megteszek mindent, amit a magyarok elvárhatnak a királyuktól, akit nem becsültek, nem tiszteltek, mert ennek a fejes, akaratos országnak Mátyás óta nem tudott parancsolni senki. Szívesen meg is halok értük, mert királyuk vagyok. Csak a szegény királynét sajnálom tiszta szívemből, mert ő

nem érdemelte meg, hogy ilyen sorsra kerüljön." A kovács: „A királyné őfelsége majd csak meglesz nálunk Óbudán, amíg felséged a török ellen odajár. Tessék megnyugodni, nem lesz neki semmi bántódása. Én meg a legényeim is számítunk valamit." Nem lehet tudni, hogy éppen az óbudai kovács szavai tették-e, csak annyi bizonyos, hogy mikor csillagosodni kezdtek a nyári éjszakák, a király kiválasztott magának egy csillagot, és azzal elindult Mohács felé. Jó helyen tudta a feleségét, miután a kovácsmester eddig is vigyázott a dolgokra - szólt Himeny, hogy megint csak belekeverje az óbudaiakat a történetbe, amely most már messze innen, a Duna lefelé folyásánál, lefelé való mentében folytatódott. - Erre ment a király.

- De a királyné Csepel-szigetről, érzékeny, holtig tartó búcsúzással, örök hűségi fogadalommal visszatérve (mert tovább nem engedte a hadba szállt király) el-ellátogatott a kovácsmesterhez, amikor egyedül maradt a budai várban. Nagyon üres, nagyon szomorú, nagyon kongó lett neki a palota a király nélkül, csak járt fel s alá a temérdek szobában, és nem találta a helyét, a nyugodalmát, legfeljebb Óbudán, ahova a bécsi úton jött, és a nagy fa alatt hallgatta a szekereseket, tárkocsisokat, akik éppen úgy vitték a portékát egyik országból a másikba, mintha nem is lett volna háború. A kereskedők a maguk munkáját az utolsó leheletig folytatják.

- „Nem árt, ha felséged ismerős ezekkel az utazó emberekkel. Jobban tudják ezek az utakat szerte a világon, mint akár a királyok követei. Jó tudni a dolgokat annak, aki uralkodni akar a többiek felett" - mondta egyszer a kovácsmester, amikor a királyné az idegen országbeli kereskedők beszélgetéseit hallgatta a nagy fa alól. Lengyel kereskedők voltak, Varsóból vittek portékát Bécsbe, és Budát útba ejtették. Zsigmond király országában nem nagy esélyt adtak a magyaroknak a törökkel való megütközésben. Ők messzire voltak Budától, jobban látták a dolgokat.

Egyszer meg azt kérdezte a kovácsmester a királynétól: vajon hány ládában áll a kelengyéje a Várban, amely kelengyét hajóteherrel hozott magával? - Nincsen az ládában, szerteszét van annak a helye - felelte a királyné. A kovácsmester megcsóválta a fejét. Elmondta, hogy Óbudán az a szokás, hogy amíg a fiatalasszony nem szokik hozzá az urához, a kelengye a ládában áll, csak annyit vesznek elő, amennyi a mindennapi használathoz szükséges. Ilyen háborús időkben pedig nagyon jó dolog, ha minden a ládákban van, mert a ládát könnyen fel lehet kötni valamely szekérre, ha utazni kell.

- Hallott valamit kegyelmed? - kérdezte a királyné. Mire a kovácsmester elmondta, hogy a zsidók, akik mindig tudják az időjárást: vasaltatják, készítgetik a szekereiket, sok már el is ment a ládával Budáról. Jó volna, ha királyné őfelsége a zsidókról venne példát, nem ártana a móring összepakolása, különösen ott, ahol annyi mindenféle van.

- Gyenge vagyok én ahhoz egymagamban - vélekedett Mária. Az óbudai kovács, miután értett ehhez is, ajánlkozott, hogy majd körülnéz a királyné ládái között, megjavítja, amelyik arra szorul.

Így kezdődött az a híres budai pakolózás, amelyet a jámbor történetírók egyetlen éjszakára tesznek. Nincsen annyi dzsinn a napkeleti mesében sem, amely egyetlen éjszakán összeszedhette volna azt a sok holmit, kelengyét, konyhaedényt, bútort, ágyneműt, evőeszközt... A királyné magának csak egy őzlábú kést tartott meg. Jó volt az kenyérszeleteléshez, de védelemnek is. Hát még Mátyás király híres, aranyozott, ritka könyvei között ki tudott volna válogatni azon az augusztus harmincadiki éjszakán, amikor aztán a kovácsmester balsejtelme valóra vált, megérkezett a mohácsi csatavesztés híre? Már csak annyi dolga volt az óbudai kovácsnak, hogy a színültig rakott ládákat megpántolja, lezárja, útra képessé tegye. A nehezebb portékák mentek a hajóra, a könnyebbek a kéznél levő szekerekre, a málhás lovakra,

a teherhordók vállára. Ott állott a szekérsor a bécsi úton a kovácsműhely előtt, amint éjszaka megrakták a budai várudvaron. Mária királyné a nagy fa alatt üldögélt, mert még mindig reménykedett abban, hogy nem kell Budáról elköltözködnie. De amint az első fecskecsicsergés elhangzott az ereszen: jön ám egy lovag a bécsi úton, rongyosan, véresen, tépetten, amint kantárjánál fogva vezette lesántult paripáját.

- No, erre is kár a vasért, úgy nézem: örökre lesántult a jámbor - mondta a kovácsmester, amikor a tenyere alól szemügyre vette a három lábon bukdácsoló állatot. Aztán néhány szót váltott a mohácsi csatából menekedett lovaggal.

- Hát most már elindulhatnak az első szekerek, kifelé a bécsi úton, Óbudáról - mondta a kovácsmester.

Nem segített már a királyné sírása. Mentek a szekerek a kelengyével el a budai tájról. - Ezért se jó gyerekfejjel házasodni, meggondolatlanul háztartásba ereszkedni, mert a vége megint csak a költözködés. - Senki, még Himeny se tudja, mi történt az óbudai kovácsmesterrel tovább.

(1930)

Az óbudai szépségkirálynő

1

A házasság, a szerelem, a nőkkel való foglalkozás nem gyönge szívű férfiaknak való, mert szívgyengeségükre nézve ártalmasabb hatásúak a női ismeretségek, kalandok és az ezek folytán keletkező éjjeli álmok, nappali ábrándok: még az előrehaladott életkornál is - mond Himeny, akinek az volt a szándéka Újlakon, a Duna-parti sétányon, Óbudán, a mézeskalács-színű Flórián téren és azt környékező, hallgatag utcácskákban, hogy azokat a vőlegényeket, akik gyengeszívűségüknél sorra hajlamosak a halálra: elválasztja a menyasszonyaiktól, mielőtt a baj bekövetkezne.

Himeny, ez a középkorú úriember azt vélte, hogy valamely hivatás folytán pottyant éppen a harmadik kerületbe (a főváros egyetlen kerületébe, ahol még igen komolyan veszik a házasságot; a szerelem éppen olyan élmény, mint a születés vagy a halál, és soha sincs vége a női nemmel való foglalkozásnak, mint más fővárosi kerületekben, ahol a nőket nemegyszer az ócskások piacára küldik, piros szoknyáikat a padlásra teszik a régi kalapok mellé), Himeny azt vélte, hogy a hazának tesz valami szolgálatot, ha a vőlegények és menyasszonyok egymáshoz való illőségére felügyel. - Feketét a feketével, szőkét a szőkével, kutyaharapást a szőrével... - mondogatta, mikor beleavatkozott a készülő házasságokba, sőt a titkos jegyességekbe is.

Himeny persze azelőtt elemi iskolai tanító volt, amíg ráeszmélt, hogy a felnőtteknek nagyobb szükségük van a beavatkozásra, mint a gyermekeknek. - És e ráeszmélés után többé nem az óbudai gyermekeket szólongatta meg, hogy azoknak iskolai előhaladásáról informálódjon, hanem gyanúba vett felnőtteket, ifjakat és kisasszonyokat állítgatott meg a tűzoltólaktanya körül, ahol az egykori kéményseprők piros sapkát tettek a fejükre, amerre minden óbudainak el kellett menni, ha a templomba vagy a temetőbe vitt útja.

- Mondd, leányom, hogy állunk a szerelemmel? - kérdezte a kisasszonyokat, mielőtt azok a kacskaringós, rejtelmes utcákba befordultak volna, eltűntek düledező kapuk megett, zöldségeskertek közepén ábrándozó házikókba, ahová a mérges házőrző kutya vagy a minden udvaron feltalálható Vénasszony miatt amúgy se követhette őket senki. (A kísértő a kert nagy fejű káposztáitól hiába kérdezte volna, hova vitte az eltűnt kisasszony bokáját, amely karcsúbb volt minden rózsakarónál; a pókhálós ablak mögött az imént látott szemlámpásokat valamely ládába zárták, hogy ne égjen hiába olajuk a néma házban.)

- Talán csak nem a szerelem miatt költözködöl el a városból? - szólította meg Himeny azokat a fiatalembereket, akik a hajógyári állomáson a békásmegyeri vicinálisra várakoztak, és szomorúnak látszottak, mintha egy életreménységükkel szegényebbek lettek volna, miután Óbudáról száműzték magukat.

Miután ezen a tájon minden házban saját szüretelésű borát mérte a házigazda, amíg a tavalyiból tartott: Himenynek nem volt nehéz egy megfelelő zugolyba szorítani a bús fiatalembert, amíg az megnevezte az illetőt, aki elviselhetetlenné teszi számára, hogy társadalmi életet éljen, a helybeli tánciskolának és dalárdának tovább is „rendes tagja” maradhasson, az életnek csak a reményteljes jóslataira figyeljen.

- Jobb is, fiam, hogy igyekszel megszabadulni a szerelemtől, amely előbb-utóbb szerencsétlenséget hozna rád. Gyenge szívű legény vagy te ahhoz, hogy akkor is rendben tarthassad az illetőt, mikor az öregek már nem lesznek, akik természetszerűleg mindig azon igyekeznek, hogy a fiatalokat összeszoktassák.

(Az „öregek” alatt titkon mindig önmagát gondolta Himeny, mert nemcsak a lappangó szerelmek rejtettségeibe, de a nyílt verekedésekkel egybekötött házasságokba is szeretett beavatkozni.)

A fiatalemberek Himeny beleegyezésével elmentek tehát Békásmegyerre, Szentendrére vagy Kalászra felejteni, ahová a gyenge szívű szerelmesek járnak. Az illető (a kisasszony) mezítláb öntözte palántáit, pihentette harisnyáját, cipőjét, tűzkacsintását, amíg Himeny a környéken járt; nem lehetett újabb vállalkozásba kezdeni, amíg Himeny bele nem egyezett a dologba.

...Miután Óbuda ama városkák közé tartozott, ahol mindenkinek akad társasága ahhoz, hogy a Duna-ágban egy úszó fatönköt vagy egy vízhordta, ócska szalmakalapot órákig elnézegessen, a fadarab és a kalap sorsáról gondolkozzon: Himeny tennivalóinak is voltak megfigyelői, akik akár barátságosan, akár ellenségesen szemlélték az egykori néptanítót, amint az cúgos cipőiben járt-kelt a Mókus utcában vagy a Rozmaring utcában, a gyenge szívű férfiak megmentése érdekében. Régi, fekete ruhája volt, mint az öreg plébánosok körül szolgáló egyházfiaknak, de ruházatát mindennap kefélte. Nem jövedelmezett neki állása, mert végeredményben senki se hálás azért, ha ifjú nők hínárkarjai, a malternél erősebb tapadásai, csermelyként csörgedező csókjai, halálos ígéretei közül kimentették. Nem jövedelmezett neki állása már csak azért sem, mert a legtöbb gyenge szívű férfi képtelen elhinni, hogy a női lábak a táncon, a templomjáráson kívül a rúgásra is teremtettek, különösen a hátrafelé rúgásra, amely körülbelül térdkalácson éri a gyanútlan férfit, hogy az nem is tudja először mire vélni a dolgot. A legtöbb gyenge szívű férfi azt hiszi, hogy a leánykák vagy legalábbis hozzátartozóik értenek a babonás cselekedetekhez, az átkokhoz, a boszorkánynyomásokhoz, a bornak epévé való változtatásához, a kedvek elkopásához, ha az ígéretekben megcsalatkoznak. Hány férfit tettek már szerencsétlenné az elhagyott nők? - Himeny a sekrestyés fekete ruhájában máris balvégzetnek látszott, amikor a gyenge szívű embereket rábeszélte arra, hogy ne adják át magukat a szerelem gyönyöreinek. És Himeny sántított, mint egy lábát vesztett, fejét és nyakát reszkettette, mint egy nyavalyatörős, köhögött, hogy visszhangzott az őszi sikátor, tántorgott, ténfergett, bukdácsolt, könnyeit folyatta, hangját csuklatta, szívét kapdosta, levegőért fuldoklott, sőt végigvágódott a földön is, amikor szemléltető példával akarta bemutatni, milyen sors vár azokra a gyenge szívű férfiakra, akik nem tudnak ellenállni a női csáboknak, és végül a szerelem nyomorékjai lesznek. Néha fekete kendőt kötött a fél szemére, és azt hazudta, hogy egy nő miatt vesztette el szeme világát. Máskor megállott ablakuk alatt, mintha nem tudna továbbmenni, akárhogy akarna. Úgy kellett húzni és eltolni az ablak alól, ahol a 67-i koronázás évében egy nő a virágoscserepek közül mézes szóval megállította, és a varázs még mindig tart. „Rózi!”- kiáltotta, mikor a Nád utcába belépett, mert ez egy nőnek a neve volt, aki a Nád utcában a kalendáriumbeli összes női neveket elűzte emlékezetéből, s egyeduralkodó volt. - Ismétlem, Himeny csúfolta a szerelmeseket, ha másképp nem tudott már segíteni azokon a fiatalembereken, akiknek megmentését célba vette.

Mindig akadt valaki Óbudán, aki helyeselt Himenynek.

- Sokat tapasztalt az öreg, amikor az ingvarrónők a Szentendrei utcában összeesküdtek ellene, hogy a halotti ingét megvarrják.

2

- A házasság, a szerelem, a nőkkel való foglalkozás éppen azoknak a gyenge szívű embereknek való, akik testi erejüknél fogva nem emelhetnek mindig sókockákkal megterhelt kocsikat abból a szempontból, hogy a világgal való egyensúlyukat megtartsák, hanem meg kell elégedniök könnyű virágszálakkal, amelyekkel éppen úgy egyensúlyozhatnak, mint akár

egy kötéltáncos - mond Fajdkakasi, aki darab ideig ellenfele volt Óbudán Himenynek a tudományosságban, s neki volt társasága, mert Óbudán mindig lehet találni embert, aki segít a leányok nézegetésében, amikor azok alkonyattal abbahagyják napi munkájukat, hímzésüket, tűvel, cérnával, selyemmel, írógéppel vagy szivaroknak szánt dohánylevéllel való foglalkozásukat: az utcára szöknek, a cipőjük sarkával kopogtatnak macskafejű köveken, ablakok alatt hangot hanggal, mosolyt mosollyal cserélnek a templom környékén, a Flórián téri színház táján, a szatócsnál, a péknél, megálldogálásoknál, amikor cipőzsinórt, harisnyakötőt és más félig-meddig testükké vált dolgot igazítanak.

- Nem értem, miért haragszik az a vén bolond az óbudai lányokra, amikor sehol se tudják a harisnyakötőt oly gráciával megigazítani, mint városunkban? - mond Fajdkakasi, aki a „kincstári időkből" maradt Óbudán, amikor a Koronáé volt minden talpalatnyi föld, királyi tiszttartók hajhózva hajtottak paripát, hajót, szarvasgímet az óbudai utcákon.

Fajdkakasi ebből a szép, úri világból maradt itt félrecsapott vadászkalapjában, szarvasbőr nadrágjában, duhajkodó dalaival, de a női nem iránt érzett hódolatával is, amelyet már szinte beteges vonzalomnak lehetett volna nevezni, ha Fajdkakasinak a sors alkalmat nyújtott volna, hogy szavakba foglalja azt a halhatatlan imádatot, amelyet a nők iránt érzett, akár Óbudán, akár a főváros egyéb részeiben, amerre „Éva leányai" feltalálhatók voltak.

Fajdkakasinak az volt a meggyőződése, hogy a nők igazgatják a világot, és olyan hatalmuk van, hogy mindenért kárpótolhatják az embert, még a „kincstári időkért" is, egy virágocskájuk felér egy királyi káptalansággal, egy halk mosolyuk többet jelent, mint a harangoknak a zúgása, amely a férfiú diadalát jelentené más férfiak felett; mert éppen arról van szó, hogy ki legyen a Szépészeti Társaság elnöke, aki majd hivatala hatalmánál fogva elintézi mindazokat a kérdéseket, amelyek férfiak és nők között szokásosak, engedélyt ád a szerelemre, vagy patkót ver a hölgyek sarkára, átveszi a fiatalasszonyok panaszait elhanyagoltatásuk miatt, és általában intézkedik, hogy senki ne hervadjon el az epekedéstől, a nem viszonzott szerelemtől Óbudán.

Régebben ezek a teendők az Albrecht főherceg nevét viselő Hadastyán egyletre voltak bízva, de a hadastyánok nem kezelték elég tárgyilagossággal a kérdést, Smolka alhadnagy, a hadastyánok elnöke, minden kisasszonnyal próbát akart tenni, mielőtt a báli vagy majálisi meghívóját kiadta volna. Az egykori Radetzky-ezredbeli hadfi még mindig a milánói és lombardiai megszállás emlékére: névtelen levelekben íratta meg azokat a pletykákat, amelyeket a helybeli nőkről itt-ott hallott, és a névtelen leveleket mindig önmagának címeztette. A Szépészeti Társaság éppen azért alakult, hogy a névtelen levelek uralmának örökre véget vessen a városban, jóvátegye a megrágalmazott nőkkel szemben elkövetett igazságtalanságokat. Himeny és Fajdkakasi pályáztak az elnöki állásra, mert mind a két férfiú erőt érzett magában arra nézve, hogy az elharapódzott szívbaj ellen a megfelelő orvossággal szolgáljon.

Himeny, mint jelleméhez illett, úgy akarta megállítani a szívbaj további terjedését, hogy a szerelmet darab időre végleg kiküszöbölni szándékozott Óbudáról, összeírta a temetőben azoknak a névsorát a fejfákról, sírkeresztekről, az elhagyott, árva sírdombokról, akik éppen szerelem miatt haltak meg az utóbbi években, a piacon bemutatta Stranszkit, akinek a szívbajában haja helyén olyan sörénye nőtt, mint egy szürke lónak, régi ruhadarabokat szorongatott karján, amelyeket az egyébként takarékos, óbudai nők addig „alakíttattak" (persze, a váltakozó szerelem kedvéért), amíg ezek a ruhadarabok már arra sem voltak alkalmasak, hogy otthoni sláfrokkot szabjanak végül belőlük.

Fajdkakasi, a kontraelnök csak nevetett Himeny agitációján, a helybeli táncmesterrel járt karonfogózva, a zenészeket és a virágárus kofákat kérdezgette véleményük felől, és hangosan

hirdette, hogy az elharapódzott szívbajjal csak akkor küzdhet meg sikeresen a hatóság és a társadalom, ha a szívbaj előidézőjét: a boldogtalan, gyötrelmes, csalódásos, álmatlan, fogcsikorgató szerelmet eltiltja, mindenki találja meg az életben azt, amit keres, vaskos, fekete tündérhez álljon őrségül a szőke paszulykaró, altistáné legyen a párja a tenornak, az öregemberek, akiket eddig csak a nyári legyek szerettek nyugtalanítani: töretlen, kemény, fiatal nőkkel próbálják ki, hogy van-e kedvük még az élethez, mindenki üljön nyakig a szerelem tejfölös fazekában, a kandúrok nyávogjanak a holdvilágos háztetőkön, de ne a fiatalemberek, akiknek karjaiból elszökdöstek a nők...

Nem lesz többé szívbaj Óbudán, ha még álmában sem kell többé birkózni a fiatalembernek a lányka csókjáért, mert éppen szerelmi gyötrődések idézik elő, hogy a szív előbb-utóbb elgyengül. Nem lehet a végletekig visszaélni a női csábok adta előnyökkel, a lányok pergése által előidézett szédületekkel, a kacérság fegyvereivel, a kacsintó hitegetésekkel, a cicázásokkal, a dorombolásokkal, a meg nem tartott ígéretekkel, az elmaradt randevúkkal. A szívbaj áldozatai többé nem töltik meg a temetőt, ha a két nembeliek kölcsönösen megértik egymást, és segítenek az élet elviselésében, „legalább a helybeli szerelemmel ne legyen baj, ha már egyébként annyi mellőzést tapasztalunk is, mióta Óbuda feladta önállóságát, és Andrássy Gyula kedvéért egyesült a mezővárosnak se jó Pesttel és a régen unott Budával” - mond Fajdkakasi, hogy történelmi érvekkel is támogassa kérvényét, amelyet a Szépészeti Társaság elnökségének elnyerése végett a lakossághoz intézett.

- Hm, veszedelmes dolog históriai példákra hivatkozni, mert akkor majd kiderül, hogy az óbudaiaknak éppen az a bajuk, hogy mindig egymás közül házasodnak. A világ fennállása óta óbudai lány nem ment máshoz férjhez, mint óbudai emberhez - mond Himeny, aki szívből törődött a közügyekkel, és nem akart feltenni mindent egy lapra, a szerelem kártyájára.

- Nincs a szerelemnél meghatóbb érzemény, mert korunkban, amikor a nemes érzések, a vallásosság, a hűség, a hazaszeretet, a barátság, a tisztelet érzései lassan kivesznek a világból: a szerelem érzete az, amely még darab időre visszavarázsolhatja a régen letűnt idők illúzióit - mond Fajdkakasi, mikor észrevette, hogy enyhíteni kell álláspontját. - A nők gyöngédségére nagyobb szükség van, mint valaha. Minden nő, még a legközönségesebb is: rokonságban van a holddal, a túlvilággal, a babonával. Csak a nők javíthatják meg az állati sorba jutott férfiakat. A nőkkel való beszélgetés, foglalkozás, társalgás megenyhíti a férfiak faragatlanságát, érdességét, zabolátlanságát, komiszságát. Nemzeti és keresztény szempontból is minél több alkalmat kell adni a nőknek, hogy a férfiakon a javítás munkáját elvégezhessék.

Így Fajdkakasi, amikor rájött a titkok titkára, hogy milyen szerepe is legyen a nővilágnak az élet kenyérharcaiban elkalandozó férfiak mellett.

3

Míg az önzetlen férfiak a maguk istenadta tehetségével fáradoznak a társadalmi élet irányításában: vajon mit cselekednek, ugyanezen idő alatt a nők, a híres óbudai lányok, akikért annyi gondot vesznek nyakukba Himeny és Fajdkakasi?

Ebben az időben országos szépségversenyt rendeznek Pesten, ahová mindenfelől megérkeznek azok a hölgyek, akik a magyar királyságban a maguk vidékén a legszebbnek mondatnak. Az ilyen szépségverseny mindig tisztázza a fogalmakat, mert ezen a réven meg lehet tudni, hogy Magyarország mely vidékén termettek abban az időben a legszebb lányok. A Dunántúl vagy az Alföldön? A Balaton mentén vagy a Tisza forrásainál? Ungban vagy Szegeden? A lányokat már otthon kiválasztják, mielőtt a nagy búcsújárásra elindítanák Pest felé, arra a nagy térségre, ahol az országos bizottság együtt ül, és szemügyre veszi a kocsirakományszámra

érkező lányokat. Jönnek, jönnek Magyarország leányai vonaton és kocsin, gyalog és villamoson, néha lármás lovagokkal, akik a karzaton helyezkednek el, és túlkiabálnak mindenkit a választáson, néha csak magános virágszálként lépdelnek be az elkerített tornapályára, hogy onnan a királyi koronát elhozzák. Nagy dolog ez, mert itt semmiféle protekció nem használ, csak a tulajdon szépség és ifjúság, amikor a leányok sora elvonul azok előtt a nagy szakállú férfiak előtt, akik már életkoruknál fogva is sok szép nőt láttak az életben. Festők és színigazgatók, táncmesterek és öreg költők ülnek a bíróság helyén, és egész nap azon fáradoznak, hogy a sok száz gyönyörű lány közül kiválasszák a leggyönyörűbbet. Huszonnégyen vannak az esküdtek, akiknek el kell dönteni esztendőről esztendőre, hogy ki is volt a legszebb leány, akit pünkösd vasárnapján láttak. És amíg a szemle tart, a bíróság emelvényét körülállja a sok ezernyi nép, amely maga is látója a szép leányoknak (ugyan, ki ne tudná megmondani Magyarországon, hogy ki volna a legszebb a leányok közül, akiket bemutatnak?). A bírákat körülállják a vőlegények, az „unokafivérek", az „ismerősök", a felhevült lovagok, akiknek mindegyike meghalni hajlandó a maga imádott hölgyéért. Ugyancsak a tornatéren vannak az apák, az anyák és az atyafiak, akik többnyire messzi vidékről jöttek a fővárosba, a királynőválasztó „Rákos"-ra, és üres kézzel nem akarnak hazamenni. Ha már királynői koronát nem nyerhetnek a maguk leányának: legalább egy udvarhölgyi kinevezést elvinnének tarisznyába, ami otthon felér egy grófnéséggal.

Tehát abban az esztendőben, amelyben szokás szerint csaknem ezer olyan szép leány termett Magyarországon, aki magát a legszebbnek vélte: a királynőbíróság egy óbudai lányt választott ki a jelentkezők közül, és a tornatéren az óbudai kisasszonyt jelölte meg arra nézve, hogy a koronát a fejére helyezze a „prímás". Megperdültek a dobok, megzendültek a harsonák, sok ezer torok kiáltotta a szépségkirálynő nevét, mert valóban mindenkinek tetszett a lányka, aki olyan szelíd volt, mintha a galambok közül repült volna a térre, amely galambok a tornatér felett karikáztak.

Az óbudai lovagok, mikor az ő városukbeli kisasszony nyerte el a koronát, persze nyomban előretolakodtak a tömegben, egyik oldalról Himeny, a nagy reformer, más oldalról Fajdkakasi vezették a lovagokat, szónokoltak a bíróság igazságszeretetéről, beszédet intéztek a néphez, megmondták mindenkinek, akit érdekelt, hogy még szebb leányaik is vannak odahaza Óbudán, de egyelőre elegendőnek tartották a jelenlegi királynővel való kirukkolást. Az óbudaiaké volt a dicsőség ezen a napon, amikor a sokezernyi várakozó szétoszlott a tornatérről.

*

És otthon, Óbudán nagy változások kezdődnek ezzel a nappal, amely a történelemben is meg van jelölve.

Midőn az országban híre futamodott az óbudai lányok szépségének, mindazok a férfiak, akik eddigi életüket a házasságon való gondolkozással töltötték, nyomban felkiáltottak:

- Mielőtt végleg lemondanék a nősülésről: talán körülnézhetnék egyszer Óbudán! - mondták magukban a hercegek, grófok, de a kisebb rangok tulajdonosai is.

- Talán én is megtalálnám a magam királynéját abban a városban! - szóltak az erdő-, földbirtok- és háztulajdonosok mellett a kisebb tulajdonosok is, akik például csak egy bajusznak voltak a tulajdonosai.

- Végre megtudtuk, honnan kell ismét szép feleséget szerezni, amióta Trójját elrabolták a görögök - kiáltottak fel azok az úriemberek, akik valódi vagy képzeletbeli sarkantyújukat mindig a legszebb lányok után szeretik pengetni.

Jöttek a leánynézők az ország minden tája felől Óbudára, és a kis apró házakon megint füstölni kezdtek a kémények, kifényesítették az ablakokat, és az öregasszonyokat elbújtatták a szőlőkben, a zöldségeskertek végére, hogy ne legyenek útban, amikor a leányok megszemlélése végett kapuról kapura járnak a leánynézők.

A vőlegények pedig jelentkeztek még levelekben is, hogy a helybeli levélhordó táskája megkövéredett a sok szerelmes levéltől. A királynőt sürgönyileg szólították fel a házasságra, amikor arcképe az országban kézről kézre járt. Friss életpezsgés keletkezett a városkában, Himeny és Fajdkakasi urak most már beszélhettek a falnak, senki se hallgatott rájuk.

- Úgy látszik, a helybeli lányok jobban tudják a maguk dolgát, mint mi, akik helyettük akartunk gondolkozni - vélekedett Himeny, amikor elszéledtek tanítványai.

- Magam is azt hiszem, hogy a szerelmet bízzuk azokra, akiket illet a szerelem, nem sokat használunk a prédikációval - felelt Fajdkakasi.

A Szépészeti Társaság még mindig nem alakult meg Óbudán, mert ugyan hol van az a férfi, aki elnök legyen a városban, ahol királynők teremnek?

(1930)

Zokogva fütyülni

1

- A vándorszínésznőket nem érheti utol a szerelem, ugyanezért maradnak meg fiatalnak és boldognak. Mielőtt komolyan megégetnék magukat a gyertya lángjánál, már előbb más városba, más környezetbe veszik útjukat. Egy vándorszínésznő mindig dalol, mindig vidám, mindig játékot játszik. Akkor voltam a legboldogabb életemben, amikor még nem valék se grófné, se népszínházi primadonna, hanem vándorszínésznő, és Ligeti Jóska, a férjem, Kassán mindennap lécdarabbal vert. Mégpedig olyan lécdarabbal, amellyel a színpadi kulisszákat szokás összeszegezni - mond Zsanét, amikor életre-halálra, régimódiasan fülig szerelmes lett, és magas szárú cipőjében a harisnyát is fordítva húzta fel, abból a szempontból, hogy szerencsés napja legyen, találkozhasson azzal a férfival, akit legjobban szeretett életében.

Zsanét természetesen boldogtalanul volt szerelmes.

Különb nő volt, semhogy boldog szerelmet is élvezhetett volna. Negyvenedik éve felé közeledett, amikor a „vérbeli" nőnek a legszebbnek kell lenni. Szeretni és utána meghalni - gondolta magában Zsanét.

A Stefánia útra járt sétálni, ahová ez idő tájt már csak azok a félbolond asszonyságok mentek, akiknek félre volt csapva a kalapjuk a szerelemtől. A budai villamosról mindig a Császár fürdői állomáson túl szállott le, ahol találkája a Császár fürdőben volt. De kedvelte az óbudai cukrászdákat is, mintha kémek járnának nyomában, akik elől messzire kell rejtőzködni: holott éppen Óbudán a mezítlábas utcagyerekek is utánafutamodtak az „idegen hölgy"-nek, aki itt szívdobogva az utcasarkon várakozgatott, lépést lassított az óbudai rakparton, és a hajógyári állomásnál reménykedve nézte a vicinális utasait.

Az oldalszakállas, pödrött, fodrozott, gyakorta nyiratkozó úriember, akinek nadrágját elkoptatta a vasalás, cipőjét a kefélés, zergebőr kesztyűjét a kesztyűzsebben való hajlítás: rájött, hogy a parfőmmel locsolt zsebkendők, birsalma- és levendulaszagú fehérneműek, az illatos pirulákkal ellátott levéltárcák jó szagai közül: Zsanét a természetes, pomádés borbélyszagot kedveli leginkább, ezért mindaddig időzött bekötött fejjel a Margit-híd mellett, a rác borbély műhelyében, amíg az officína összes újságjait végigolvasta, a segéddel megbeszélte a lóversenyen várható eseményeket, a gazdával az emelkedő házbéreket, a körömvágó kisasszonnyal a környékbeli házasságokat, kinyomatta nyakán lévő pattanásait, végérvényesen nyakára illesztette keménygallérját, mintha azt örök időre használható állapotba helyezné, amikor a borbélynál található gallérreszelővel körülgyalulta a gallér kicsorbult élét, és kalapját lassan, egyenletesen a frizurájára nyomta. Ruhája ezalatt bőségesen megtelhetett ama természetes borbélyszaggal, amelyet Zsanét minden illatnál férfiasabbnak vélelmezett. - Ezért is késett a megbeszélt találkákról Kiskunyhósi. - De ha orrából és füléből kitépette a hajszálakat: nemegyszer visszatért a műhelybe egy fül mögött felejtett hajszál lenyíratása miatt.

Az Orgona és a Füst utcák sarkán, ahol szélcsendes időben is mindig könnyű légáramlat lengette meg a nyári női ruhákat (talán az utcasarok északnyugati fekvése miatt), Kiskunyhósi könnytől megnedvesedett tekintettel találta Zsanétet, aki kitartóan várakozott a „nyomorult férfi"-ra, amit azelőtt sohase tett életében.

Igaz, hogy a várakozásért már kárpótlást nyert Zsanét a szellő által is, amely tengerzöld, igen könnyű kelméből készült ruháit talán ünnepélyesebben és kívánatosabban lebegtette az Orgona és a Füst utcák sarkán, mint bárkiét, hiszen a pesti szabónők mégis jobban dolgoznak,

mint az óbudaiak; kárpótlást nyerhetett Zsanét a fentebb említett férfiú zavarodott, bocsánatot esdeklő szavaiban, amelyek nem mindennapi érzelemmel hagyták el a bajuszt, az oldalszakállt és környékét, hogy szinte leboruljanak a megvárakoztatott hölgy fodrai és cipője előtt, amely cipőknek a sarka a hétköznapi divat ellenére még mindig oly karcsúra, magasra, formásra volt szabva, mint azon szépséges, régi hölgyek cipősarka, akik valóban tapostak a férfiszíveken, és lépteikkel éppen úgy elbájolták a fejedelmeket, mint alattvalóikat. De Zsanét mindaddig nem szorította kebléhez a hóna alá nyúló kezet, amíg el nem érik vala az Üdvözlégy utcát, ahol Angyalosiné kártyavetőnő, gyógyfűvel kereskedő és szerelmi tanácsadónő házikója állott, félig a földbe, hegyoldalba süllyedve, de igazában az itteni ecetfák alól igen sok szerelmet kormányoztak, irányítottak a fővárosban, mióta Pest, Buda és Óbuda egyesültek. Kigömbölyödött sarkú kártyái révén Angyalosiné hozta létre az ismeretséget Kiskunyhósi úr és Zsanét között. Angyalosinénak, az ecetfák alatt lakó, kéményhangú, napsugarat, holdfényt, bolhát fogdosó, törpére aszott javasasszonynak köszönhette a pesti pár, hogy a szerelem miatt kiadósan szenvedett, közös öngyilkosságot tervezett, mint a boldogtalan szerelmesek általában, de néhanapján csapot-papot felejtve, borult egymás karjaiba, képzeletében tündérlakká varázsolta Angyalosiné düledező házikóját a hegyoldalban, ahol a fáskamrában, kimustrált bútorok között, néha egy ajándékba hozott kakas fel és alá járkálása mellett, kendermagos tyúk kotkodácsolása közben, miközben az északnyugati szél rázogatta az ablakra ragasztott, zsíros papirost: találkoztak, és hosszadalmas, gerjedelmes, nedves, boldog csókot váltottak, hogy bízvást gondolhatták: senki se tud már csókolódzni Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, csak ők ketten. A fáskamra bútorzatának egy részét Zsanét juttatta az Üdvözlégy utcai lakba - egy szerelem miatt meghalt barátnője hagyatékából. Míg a katonazubbonyos pesti hordár, aki Kiskunyhósi úr szolgálatában állott: borostyánvégű, nagy meggyfa pipaszárakat, szarvasbőr erszénybe zárt csibukokat, treffel, körrel, káróval és pikkel díszített porcelán gyufatartót szállított a Kálváriához nem messzire eső utcácskába, Kiskunyhósi úr néha elszívott egy csibukot, miközben Zsanét egy párnácskán előtte térdelt, cukorkát és más nyalánkságot szopogatott, s egyes fejezeteket mondott el élettörténetéből. Igen kellemes, megnyugtató hangú elbeszélő volt, Kiskunyhósi hátradőlt a karosszékben, és török basa módjára hallgatott gyönyörűségében. - Mint egy háziúr!... - mond Angyalosiné, aki a fáskamra hasadékán át néha megleste vendégeit.

2

Egy kora őszi délután, midőn Zsanét sötétkék ruhában, másodszor használt, fehér bőrkesztyűben, egy hasonló lábú szobalány által már kényelmesre alakított félcipőben, de vadonatúj bársonykalapjában édesded, fehér fátyollal várakozott az északnyugati szellőben: valamerről, egy sokat tapasztalt vendéglőudvarról, két-három korhelynemzedéknek is asszisztáló, vén fáról sárga levelet sodort a légáramlat a Füst utcába. Szerelmeseknek nem jó jel a sárga falevél, és Zsanét, mialatt a falevelet napernyője hegyére tűzte, csendes borongást érzett szívében. Látott már egyet és mást életében, ugyanezért a legszomorúbb gondolatai támadtak, miközben a hűvös érzés mindinkább megtelepedett abban a fülemilefészekben, amelyet szíve helyén viselt.

Istenem, csak nem teszi meg velem azt a szégyent, hogy a faképnél hagy! - gondolta magában Zsanét, mert jó nő módjára leginkább a szégyentől félt, mint a fájdalomtól, amelyet a boldogság perceinek élvezete után természetszerűleg minden szívbajos nőnek el kell szenvedni. Mindenki, így Zsanét előtt is érthető, hogy a jót csak véletlenül kapja az ember az élettől, s meg kell fizetni minden kiváltságáért, így az önfeledt szerelmi percekért is. De a szégyen, az elviselhetetlen szégyen már nem okvetlenül szükséges a szenvedéshez!

Zsanét tehát egyórai hiábavaló várakozása után egymagában lépett be Angyalosiné házikójába, elővette a fáskamra kulcsát, és minden tagjában remegve, nézegette az öreg kártyavetőnőt, aki tett-vett körülötte, a gazember férfiakat szidta, akik miatt nem szállhat a füst egyenesen a háztető, sőt az ég felé. - Nem gondolok többé rá! - felelt Zsanét, és a bútorait nézegette, amelyekért másnap elküld egy megbízható embert.

- Kár volna még, mert nem kell mindent egy kártyára feltenni! - mond a jósasszony. - Van egy tisztességes, megbízható, szomorú, özvegy úriemberem, aki térden állva imádkozna, ha egy úriasszonynak csak a ruhaszegélyét is megérinthetné, aki ránézne. Már három esztendeje özvegy, és azóta hozzám jár tanácsot, vigasztalást kérni, tehát jól ismerem őt. Most is itt van, és szomorúbb, mint valaha.

Zsanét riadtan nézett Angyalosinéra, de az csak tovább folytatta az özvegyember dicséretét, aki magaviseletével, gyengédségével, tapintatosságával, finom modorával megérdemelné, hogy aranyba foglalják, de a sors kegyetlenségéből egymagában tölti az életét, s gyakran jár sírni szerencsétlenségében a gyógyfüves asszony házához. Vannak még férfiak, akik szívesen meghalnának, ha csak egyetlen jó szót is kaphatnának egy asszonykától.

Angyalosiné szavai nem jöttek rosszkor, Zsanét hajlandóságot érzett magában, hogy a boldogtalannak indult délutánt egy érdemes férfi társaságában töltse, miután annak a bizonyos férfinak úgysincs több igénye, mint egy levélhordónak, aki jön és megy, de néha mégis kellemessé teszi postájával a mindennapi életet.

Szalonkabátos, császárszakállas, fehér mellényes, szabályosan nyírott hajú, rózsaszínűre beretvált állú férfiú lépett be az ajtón, megjelenésében volt valamely megnyugtató, mint egy háziorvosében vagy bíróéban, aki jóakarattal kezeli az ügyeket. Nyakkendőjében egy álarcos nőt ábrázoló tű volt, amelynek gyémántszemei sárgultak az álarc alól. Tiszteletteljes, trombita alakú mandzsettái voltak, és végtelen természetességgel kezdett beszélni az időjárásról, mintha őelőtte sohase beszélt volna senki erről a témáról.

- Megint megélek egy őszt, amikor a vadgesztenye a fejemen koppan - mondta az özvegyember, és szavaiban annyi természetesség volt, hogy Zsanét szemügyre vette fejét, egyenesen álló frizuráját, mintha a helyet keresné, ahová vadgesztenye hull.

Majd a pipákat vette szemügyre az özvegyember, és kijelentette, hogy a pipák nincsenek kellően rendben tartva, habár minden eszköz kéznél volt a pipák tisztításához.

- A pipázás ugyan igen egyszerű dolog, de mégse érti mindenki a módját, aki azt hiszi magáról, hogy tud pipázni - szól az özvegyember.

Midőn harmadszor fogott volna az egyoldalú beszélgetésbe az özvegyember: mielőtt elindította a malmocskáját ölébe helyezett ujjaival és pedrett bajsza alatt, hosszadalmasan Zsanétra nézett.

- Természetesen úriember vagyok, aki sohase feledkezett meg magáról női társaságban. Erről megnyugtathatom a nagyságos asszonyt. Soha, de soha nem ismertem az udvariatlanságot, a tolakodást, a tapintatlanságot. Soha, de soha - ismételte az özvegyember, és hosszadalmasat hallgatott, mintha meg volna elégedve az eddigiekkel.

...Zsanét bármennyire törte a fejét, nem emlékezett fontosabb kijelentéseire az özvegyembernek, amikor estefelé elhagyta a hegyoldali házikót, és Angyalosinénak néma kérdésére azt válaszolta, hogy még darab ideig itt hagyja a bútorait. Sőt azt vette észre magán, hogy fejét ismét olyan ábrándosan tartja a kanyargós óbudai utcákon, mint olyankor szokta, amidőn hosszú, boldog délutánok emlékével, csókok ízeivel, bomladozó hajfürtökkel és égő ruhában sietett alkonyattal a város felé. A fülébe zenehangok hallatszottak, pedig nem is

hallott zenét. Cipője sarka úgy kopogott, mintha megifjodott volna. (A cipősarok tán szerencsés találkozásnak vélte az özvegyemberrel való találkozást.) Szerelem volt ez a találkozás - bármint is forgatnánk a dolgot. Kis szerelem, picinyke, bimbózó, özvegyember-félénkségű, lassan tapogatódzó szerelem, mintha csak egy csiga dugdosná ki a szarvacskáit. - Gyere ki, gyere ki! - nótázott most a próbálkozó csiga felett Zsanét, amikor magányosan mendegélt a város felé. - Gyere ki, gyere ki! - dúdolgatta magában az özvegyember emlékére, akinek majd vadgesztenye koppan a fején. - Vajon rá tudom kapatni a rác borbélyra, akinek illatát már megszoktam? - kérdezte magában Zsanét.

Jó messzire volt már a házikótól Zsanét, amikor megállott menésében, mert nem látott lassan szivárgó könnyeitől. Sírt csendeskén, de ugyanakkor erőt vett magán, és zokogva fütyülni kezdett. Zokogott és fütyült.

(1930)

Régi hölgy a Kékszalagban

1

A fogadó a Kékszalaghoz volt címezve, és emberemlékezet óta nászutasok szálltak meg benne.

Öreg bérszolga szedte össze az ajtók elé állított női cipőcskéket és a férfibakancsokat, amelyek még a küszöbön kívül is egymás mondanivalóira látszottak fülelni, azzal a megható figyelemmel, amely a nászutasokat jellemzi, amikor fontosnak, életbe vágó jelentőségűnek látszik minden csacsi szó, amelyet egymással közölnek.

Mondom, a bérszolga öreg ember volt, aki legfeljebb akkor hajolt le szemével a kulcslyukhoz, ha odabévülről verekedés hangjai hallatszottak, de egyébként már nem törődött az utasok négyszemközti cselekedeteivel.

Ugyancsak blazírt kedélyű férfiú volt a fogadós, bizonyos Kraváll úr, aki a vonatok érkezése idején régi megszokásból császárkabátban, hajadonfővel lesbe állott, pedig az omnibusz többnyire üresen érkezett. Azok a vendégek, akik a Kékszalagban megszállottak, nem szerették magukat mutogatni a nyilvánosság előtt; kerülő utakon, gyalogösvényen, a kert alatt vagy zárt kocsiban szoktak megérkezni a Kékszalagba, holott az omnibuszban piros bársonyból való pamlag és aranyrámás tükör volt. A fogadós mégis felvette a császárkabátot, mert azelőtt tanár volt egy kereskedelmi iskolában, és titokban azt várta, hogy egyszer valaki tudakozódik tőle a „helyi viszonyokról”, a városka „nevezetességeiről”, a kirándulásra alkalmas helyekről, vagy pláne a helybeli megbízható cégekről.

Sokáig várakozott erre, míg egyszer végre Zsanét megérkezett Budapestről.

Zsanét, érzelmes utazónő módjára, első fertályórában arcképeket rakott az éjjeliszekrénykére a sarokszobában (a numero 100-ban), amelyben megszállott. A leánya és a veje arcképét, Piriét és Gusztávét, akik éppen nászúton jártak, és „mamájuk”-nak ebben a határszéli fogadóban adtak találkozót. Az arcképek zöld bőrbe voltak kötve, és mindenütt felállíthatók voltak, ahol Zsanét szemügyre óhajtotta venni „gyermekeit”. Ahol könnyezni, imádkozni lehetett, akár vonaton, akár hajón, akár a nászutasok fogadójában, a Kékszalagban. (Piri abban a ruhájában volt a fotográfián, amelyet legjobban kedvelt: fehér pettyes, sötétkék ponzsében. Gusztáv bár régen leszokott róla: dragonyos hadnagyi uniformisban feszült; szőke ember volt, mint egy osztrák arisztokrata, és a fényképen is egy bécsi fényképészműterem címe volt.) Ez a két arckép volt, amely az utóbbi időben Zsanétet mindenfelé elkísérte, védelmezte az álmatlan éjszakákon, és figyelmeztette gondolatai irányára, ha gondolatai nőies szeszéllyel tán másfelé is elcsapongtak volna „gyermekei”-től.

Zsanét természetesen olyan bokáig érő felöltőben érkezett, amilyen senkinek se volt a nászutasok közül. (Jobbára a középosztályból való utazók szállottak a Kékszalaghoz: varrónők és civilbe öltözött finánccok - mond magában Zsanét, amikor a földszinti, barna fával bevont és egérszagú ebédlőben körülnézett, foglyot evett, mert éppen őszre járt, és a fogolypecsenye akkor is élvezhető, ha nem a legfrissebb; egy kis palack, zöld kupakos egri veres bort bontatott fel a kellnerrel, és minden tragikusság nélkül, inkább csendes unalommal üldögélt a nászutasok között, akiknek tán nem is volt egészen rendben a házassági levelük.) Alighogy elharangozták a nyolcat a „Slósszbergen”: a kis ebédlőben sorjában elaludtak a lámpák, mert az utazó párok korán visszavonultak szobáikba; - nálunk mindenki korán fekszik - mond a kis termetű pincér, amikor a félig megmaradt tartalmú borospalackba

fogvájót tűzött (persze a dugóba), hogy a palack másnap felismerhető legyen, és „brossírozta” a delnőt az ebédlőajtóig, amint az kék fátyolos útikalapjában, fehér blúza és rövid pepita szoknyája felett begombolta a testhezálló köpönyeget, pedig csak az első emeletre volt menendő. A folyosóra, amelyen Zsanét végigment, éppen akkor dobálták ki az ajtók mögül a cipőket, majd megfordultak záraikban a kulcsok, és Zsanét a folyosó piros szőnyegén a vele született tisztasági ösztönénél fogva: megemelte a köpenye szárnyát, hogy még véletlenül se érjen hozzá ruhájával az olcsó külsejű, készen vásárolt, női cipőkhöz, amelyeket „otthon” Zsanét a szobalányának se engedne a lábára.

- Nem csodálkoztam volna, ha az itteni hölgyek között Mancival, a kalaposnémmal találkoztam volna - írta útinaplójába Zsanét, midőn mindennapi teendőjét elvégezte. - A Postában bizonyára másféle vendégek vannak.

2

Az éj hosszú volt, és a holdvilág az ablakpárkányra ült.

Lehet, hogy a Kékszalag földszinti szobáiban vannak zsalugáterek, fatáblák az ablakon, hogy ne legyen szemtanúja minden jövő-kelő az eseményeknek, amelyek a Kékszalag szobáiban történnek; de az emeleten, ahol a helybeli polgárok kandi tekintetétől nem kellett tartani: olyan rongyos függöny fedte az ablakot, mintha senki se járt volna a háztetőkön, amelyek az ablakot környékezték.

Ha egy kéményseprőnek eszébe jutna a Kékszalaggal szomszédos házikó kéményéből kidugni a fejét: kényelmesen végignézhette volna Zsanét éji „toálettírozását”. (Igaz, hogy a függöny színe és mintája egyezett a matracéval, de ez már nem sokat változtatott a dolgon.)

Zsanét legelőször köpönyegét vette le, de nem helyezte azt a szekrénybe, hanem keze ügyébe fektette egy alacsony hátú, de kényelmesen terpeszkedő fotelba, amelyben bizonyára olyan emberek üldögéltek valaha, valamikor, akik elnyújtott lábszáraikban szerettek gyönyörködni, kifényesített lábtyűiket szemmel tartani. Ezután a kalapra került volna sor más körülmények között, de az ablakon betekintő holdvilág miatt Zsanét még egy darabig fején tartotta a kalapot, csak a fátyolkát tűrte fel az utazókalap karimájára, mert bármily finom szövésű volt a fátyol: zavarta abban a teendőjében, amellyel táskájából elővont tükrében nézegette arcát. Zavarta a fátyol az éjiszekrényre készített két arckép nézdelésében is, mert a képeknek új pozíciót állított, hogy majdan az ágy párnájáról is szemmel tarthassa Pirit (Görényi cs. és kir. udv. szállító műterméből), valamint a szőke hadnagyot, aki helyett gallérjára varrott aranycsillagai, valamint paszomántjai mondtak el mindent.

Ekkor a derékövre került a sor, amely férfiasan, tenyérnyi széles bőrből készült, antik csaton csattan. Mint egy paradicsomi kígyó nyúlt el az öv a díványka karján, amely ugyanolyan piros bársonnyal volt behúzva, mint az omnibusz pamlaga. Lehetséges, hogy az omnibusszal cserevisszonyban van a numero 100. A pamlagnak néha kimenője van a vasúti állomáshoz, és körülnéz a nagyvilágban. Mit is csinálna, ha mindig a nászutasok egyazon mondanivalóit hallgatná: „Egyetlenem, vesse le a cipőjét!” És más hasonló kétértelműségeket. De most senki se dorombolt megelégedése jeléül a pamlagról, amikor Zsanét a derékövet kéretlenül levetette, holott talán nemrégiben is egy tábornok térdepelt lampasszos nadrágjában a pamlag előtt egy másik hölgy derékövének megoldása miatt. (Zsanét, mióta lányát férjhez adta, a férfiakra való gondolataiban gyakran szerepeltetett tábornokot vagy más, hasonló rangú, magas állású tisztviselőt. Nőies érzése azt súgta neki, hogy már csak ilyen férfi illene mellé annyi „kófic gigerli” után, mint általában azokról a férfiakról gondolkozott, akik életében megjelengettek, egyet-kettőt pedertek a bajszukon, kettőt-hármat hazudtak, talán mindig ugyanazt, amit más

nőknek is hazudni szoktak, aztán továbbmentek, mint akik dolgukat elvégezték. De egy tábornok nem megy tovább... Honnan vette ezt a gondolatát Zsanét? Minden nőnek vannak megfejthetetlen babonái.)

Az öv megoldása után a rövid utazószoknya megbontására került a sor. A szoknya oldalt zárult, elöl két füles zsebe volt, mint a köténynek vagy a turistaszoknyának. Derékban három kapocs, lejjebb nyolc kapocs zárta a szoknyát, amely angol kelméből készült, férfiszabász szabta, mint akár egy nadrágot, ugyanezért kifogástalan volt. A szoknyát kirázta az ablakon Zsanét, mert szobalányra ilyesmit nem bíz egy asszony, aki ismeri a cselédek hanyagságát. Az embernek magának kell elsősorban vigyázni a ruhájára, ha azt akarja, hogy az mindig kifogástalan állapotban legyen. A hosszú férfinyakkendőt, amelyet Zsanét viselt: levetés után éppen olyan gondosan kell összehajtani, mint férjétől látta ezt valaha. Az elsőrangú kereskedésekben külön dobozt adnak a nyakkendőhöz. Zsanétnek volt ilyen doboza, és a nyakkendőt kisimítva tette a helyére. A fehér blúz után az alsószoknyáját oldotta meg Zsanét. Az alsószoknya zsinórral volt derekára kötve, a kötés csokorra ment, és csak egyetlen kézmozdulatot kellett tenni, hogy a zsinór meghúzásával engedjen az alsószoknya. De ez a szoknyakötés mégis különbözött az úgynevezett francia kötéstől, amelyet cipőzsinórján alkalmazott Zsanét. A zsinórokra általában nagyon vigyázott hölgyünk. Sohase látszott ki szoknyája alól valamely zsinórnak a vége, amely körülmény már annyi női kudarcot okozott. Térdig érő, rózsaszínű, fodros, selymes holmicska volt az alsószoknya: valaha sokan kérték emléktárgyul, de Zsanét ismerte a férfiakat, sohasem adott senkinek alsószoknyát, mert nem akarta, hogy a férfiak más nőnek ajándékozzák majd az ő fehérneműjét. Ha már nem menekülhetett az esdeklések elől: inkább adott egy inget emlékbe. Igaz, hogy olyan finom inget, amelyet egy dohányszelencébe be lehetett zárni. Az ilyen kiváló ing miatt nem kellett szégyenkezni, bárki is venné valaha kezébe. A Zsanét név koszorúcskába volt a mellen kihímezve. Nem olyan sok Zsanét van az országban, hogy az inget akárki viselhesse.

Zsanét, bár a divat változhatott, mindig hosszú fűzőt viselt, amely félig elrejté kebleit, és a térd felett körülbelül egy araszny ira végződött. Nem minden nő tud ilyen fűzőt viselni. És bármily feszesnek látszott a fűző, Zsanét egy szalagocska megoldása után egyetlen kézmozdulattal hántotta le azt testéről, miközben a pompás kapcsok ropogtak, mint a sortűz. Éj volt, csend volt, hallani lehetett volna a Kékszalag fogadóban az ilyen fűzőropogást, ha valakinek a jelenlévő hölgyek közül hasonló fűző lett volna derekán. De hát némely nők kendővel kötik fel a keblüket, mint a szoptatós dajkák - gondolta magában Zsanét, és összecsavargatván a fűzőt, ingben, kalapban, nadrágocskában végigsétált a szobán. Némely nők a nadrágocskát a fűző felett kötik meg, de Zsanét hál' istennek olyan karcsú volt, hogy csak a téli, barchentből való, hosszú szárú nadrágját kötötte a fűző felett. Mindig elég ruganyosnak, egészségesnek, kifogástalannak érezte magát, mint egy hajadon leány, aki hírből sem ismeri a testi nyavalyákat, megfázásokat, görcsöket és más hasonló betegségeket. A nadrágocska csak dísz volt nyáridőben. Arra az esetre nézve, ha vasúti szerencsétlenség történne, és kéretlenül levetkőztetnék az embert a többi holt utassal együtt.

Delhölgyként, hogy bármely utazási könyvben vagy illemtanban bátran szerepet vállalhatna: intézte eddigi dolgait Zsanét, amíg kagylóból és gyöngyből formált utazókalapját fején tartotta.

De nemsokára elkövetkezett ideje a kalap letételének, mégpedig abban a percben, amint az ingváltásra kerül a sor, mert az inget mégis a fejen át kell levetni és felvenni. Habár a női inget a térden át is le lehetne bocsátani, de úriasszony ezt nem teszi, miután az inget másodszor is fel akarja venni. Ebben a kérdésben, mint sok más kérdésben, a hagyomány és a megszokottság döntött. Zsanét másnap is fel akarta venni az inget, azért azt kellően megszellőztetve

magán, kebelrészén át betekingetett annak fehérségére; majd a hátsó ingmezőt előrekormányozta, ugyancsak szemlét tartott az ing belsejében. Valóban fel is fedezett a ráncok és gyűrődések között valamit, amelynek elcsípéséhez előbb megnyálazta mutató- és hüvelykujját. A vadászat nem sikerült nyomban, mert Zsanét az alacsony fotelkébe telepedett, és a sötétzöld, aranyszálakkal díszített harisnyán, sőt a harisnya lehúzása, kifordítása után annak belsejében is összevont szemöldökkel, bosszús arccal kutatott a kis idegen után, amelynek első pillanatban sikerült elugrania az ujjak elől. Nem lett volna igazi asszony Zsanét, ha abbahagyja a vadászatot. Végre is a félcipő bélésében sikerült megcsípni a hívatlan vendéget, amely meglátogathatja a hercegnőket éppen úgy, mint a koldusasszonyokat. Egy alkalmatlan bolháért már nagyobb események is történtek a világon. Zsanét tehát nem volt egészen igazságos, amikor magában a tisztátalan fogadót szidta, ahol természetszerűleg van bolha, mert ott annyi mindenféle nő megfordul. Ezzel szemben jókora bolha (valószínűleg hím állat) volt a vadászat eredménye, és a bolha további sorsát sejtheti, aki Zsanétot eddig ismerte.

Elkövetkezett a perc, amikor a szarvasbőrből és fókabőrből kombinált félcipőt, magas, francia sarkával az ajtó elé kellett állítani. Nemcsak azért, hogy a Samu bácsi néven emlegetett bérszolga keféivel munkába vegye, hisz Zsanét úgy tudott lépni, mint mindazok a kisasszonyok, akik nevelőintézetben tanultak meg járni-kelni, hanem azért is, mert a levetett cipőivel nem illik egy szobában aludni úrinőnek. Ezenkívül volt némi hiúság is a cipő kiállításában, azok közé a cipők közé a folyosón, amely cipőkről messziről látszott, hogy bazáráruk, amelyeket minden gyári lerakatban tucatszámra árulnak, nyelvükön „szabott ár”, és senki se törődik többé velük, legfeljebb a viselőjük, miután a boltból kimentek. Ha végigmenne valaki éjfélkor a Kékszalag fogadó folyosóján: nyomban megállapíthatja, mely ajtó mögött alszik a vérbeli úri dáma.

3

Alig tette ki cipőjét Zsanét a folyosóra, alig vetett egy kémlelő pillantást az ágy alá, alig kulcsolta esti imádságra a kezét, amikor már felébredtek azok az éji hangok, amelyek a Kékszalaghoz hasonló fogadó környékén az álommal együtt érkeznek.

Legelőször az ablak felől hallatszott valamely hang, mintha valaki bemászott volna a szomszéd háztetőről, ahonnan a kémény árnyékából eddig Zsanétot leste. A holdvilágban egy árnyék ment tova, nyilván a tyúkól létráján ereszkedett le, mert egy kakas álmában mondott valamit a szomszéd házban tyúkjainak, amelyek között aludt. - Tudtam! - gondolta majdnem elkeseredve Zsanét. - Vidéken mindig meglesi a fogadós vendégeit - és Kraváll úr császárkabátjára gondolt, amely egy érdemtelen leskelődőt mutatott ünnepélyes díszben, holott a potrohos vendéglős a tyúkól tetején leskelődik.

Ámde jöttek újabb hangok is. Valahol, talán éppen a szomszéd szobában, kinyitott valaki egy szekrényajtót, mintha a szekrényben elhelyezkedett, ócska, bizonyára zálogban itt maradott kabátok között akarna átbújni a falon valaki, hogy Zsanét szobájába hatoljon, míg eltévedt valamely régi fuvaroskabátban, és az esőszagú lebernyegből nem tudott többé kijönni. - Tudtam! - gondolta Zsanét - valami holdkóros ember mindig akadt a vidéki fogadókban, ahol megszállottam. - A harmadik hang persze az ajtó előtt keletkezett, ahová mezítláb jött valaki, megállott, ráfülelt a fülelő kis cipőkre, lehajolt hozzájuk, és megnézte a cipész nevét a cipő belsejében. - Nézheted, Korponaitól való - gondolta magában Zsanét.

De arra már nem volt elkészülve, ami ezután történt.

Valaki kísértetiesen kopogni kezdett, mintha egy szemfödővel ütögetné az ajtót, mint egy másvilági ember, hogy nagyobb zajt ne okozzon, de mégis jelt adjon magáról. Zsanét kiszállott tehát az ágyból, felvette előkészített köpönyegét, és az utazótáskájából előkereste azt a pár férficsizmát, amelyet vejétől, a szőke hadnagytól kért kölcsön. Lovaglócsizma volt. Sigorszky-féle csizma, amilyent a beretvált arcú dragonyosezredben, az Ernő főhercegről elnevezett ezredben és a Prohászka gyalogezredben is használtak ez idő tájt, nem volt magyaros szabása, mint a ráncos huszárcsizmának, olyan volt a formája, mintha egyetlen darab bőrből szabták volna, és Zsanét magával hordozta a csizmát, mert gondos, előrelátó asszony volt. A két csizmát darab ideig elgondolkozva nézegette, aztán rövid habozás után az ajtaja elé, a küszöbre helyezte a csizmapárt.

- Nem tehettem másként - mondta másnap, midőn veje és leánya megérkezett a Kékszalagba, és Zsanét elmesélte éjszakai kalandját. - Régebben a megboldogult papa combig érő lovagló-csizmáit hordtam magammal utazásaimban, de a papa csizmáitól már senki se félt.

(1930)

Így élünk Óbudán

1

Azokban az években, amelyekben Mária magyar királyné volt Himeny gondolatainak tárgya, szerelmes volt az ötszáz esztendős királynéba, mintha személyesen ismerte volna II. Lajos király feleségét, később özvegyét, aminthogy ebbe a húszesztendős korában elözvegyült és élete végéig (ötvenharmadik esztendőig) férje emlékéhez hűséget tartó királynéba szerelmes volt mindenki, aki őt valaha életében láthatta: azokban az években Himeny (óbudai lakó és semmittevő) andalgó léptekkel járt azokban az utcákban, ahol a királyné budai tartózkodása alatt megfordult, a földkerekség legszebb lábait a kengyelből az utcaburkolat köveire tette, táncolt a visegrádi Salamon tornyában a király lovagjaival, de sohasem nézett a szemükbe, üldögélt az ugyancsak húszesztendős Lajos királlyal az óbudai kovácsműhelyben, egy vén fa alatt, és mindig a király szemébe nézett, amíg lovát a kovács megvasalta.

Ez az ötszáz esztendős királyné töltötte el Himeny nappalát és éjszakáját. Ha udvarában szolgál, Budán, se lehetett volna nagyobb tisztelettel az élő királyné iránt, mint a holt királyné iránt volt.

A királyné képe (K. Sichen festménye után) volt legfőbb dísze Himeny házának. Teljes életnagyságban, hermelinnel szegett brokátruhában, földig érő szoknyában, szűk, állig csukott derékban, nyakában háromszorosan átérő aranyláncon szíve felett csüngő, zárt aranylakattal ábrázolá e kép Máriát. Kesztyűtlen bal kezében rózsafüzért tartott, míg jobbjának közelében imádságoskönyv feküdt, mint az özvegyasszony egyetlen vigasztalója. Apácás, fehér kendő takarta el haját, amely olyan színű volt, mint a barna alkonyat a rozsföldek felett. Fehér kendő a nyakában, hogy bőrének színét soha senki se láthatta. Csak arca mutatkozott teljes egészében. Egy szomorú asszony szomorú arca, amelyen márványmozdulatlansággal fehérlett az özvegység, amelyet attól a naptól fogva vállalt a királyné, amióta a szentendrei szigeten, a király sátrában, II. Lajos mellett aludt a földre vetett köpenyegen. Megvirradt, dobokat vertek, a király nehezen ébredt Mária vállára hajtott ifjú fejével. A királyné hallván a kürtök zengését a sátoron kívül: sóhajtva simogatta ébredésre ifjú hitvese homlokát. És azóta, az utolsó csók emléke óta mozdulatlan maradt arca, amely lehetett volna szív alakú is, mégpedig olyan, mintha két szívből volna a királyné arca.

A szívek az állon válnak el egymástól, de odáig egy testet, egy arcot mutatnak. A jobb oldali arc a holt király szíve, a bal oldali arc az özvegy királyné szíve. Ugyanezért az egyik szemében mindig a bánat, a mozdulatlan gyász, a másvilági emlékezet lakik. Ez a jobb oldali szem alig mozdul vala merengő helyzetében II. Lajos halála után, mintha mindig őreá gondolna. A bal oldali szem azonban figyel, lát, gondolkozik, fürkész, és mindig nyitott azokban a veszedelmekben, amelyek az özvegyasszonyt harminc esztendeig körülveszik, amióta egymagában kell megállni a világon. Ez a szem nem enged még a másvilágról jövő álmoknak sem, mintha sohasem záródna pihenésre, ábrándozásra, nyugalomra. Sötétkék, mint a szilva, és felette a szemöldök szinte a homlok közepéig ívelődik. Egy szemöldök, amely mindig kérdez, ügyel, ébren van, attól a hajnaltól kezdve, amióta II. Lajos Szentendrén, a reggel első világosságánál Magyarország sorsát Mária királynére bízta, s maga elindult Mohács felé. Egy asszonyszemöldök, amelynek többé nincs ideje a vigalomra, a kacajra, a felvidámodásra, mert meghal körülötte minden, ami a mosolyt elhozná a megmerevült arcra.

A királyné ajka csukott, liliom, pedig duzzadtságában, húsosságában, kövérségében csókpárnának látszik. Hej, hogy csókolhatta ez a szerelemre termett száj II. Lajos ajkát! Mily ízeit, varázsait, babonáit, csodálatosságait tudhatta a csókadásnak ez a száj, amíg szerelem és eskü jogánál fogva szabad volt csókolni férfiajakat! Soha női ajak több mesemondással nem volt a csókról, mint Mária királyné ajka, miután a csókolódzást húszesztendős korában végleg megszüntette. Az apácásan fehér arcon mily tüzeket gyújtott egy csóknak a megtörténte? A királyné csókjai, amelyekkel a királyt illette: csak a mennyországban ismétlődnek meg újra. Az ajak összezárult, és nincs földi hatalom, amely lángra lobbanthassa megint ajkait Máriának.

Himeny, aki ötszáz év múlva nézegette a királyné képét: még éjszaka is felkerekedett magános házában, ha rájött a szerelem, és nagy sétákat tett a csillaghullásos augusztus végi éjszakában, amikor a királyné ötszáz év előtt örökre elhagyta Budát.

2

- A királyné még nem tartotta ajkai között az özvegyasszonyok gombostűjét, mikor Óbudán járkált - mond Himeny, amikor ellátogatott azokra a helyekre, ahol ötszáz esztendő előtt Mária királyné ment-mendegélt az ifjú királlyal, midőn a budai palotából elszökdöstek, és hagyták, hogy Báthory István, a sánta nádorispán, és Szapolyai János, az erdélyi vajda már a király életében azon tapodták egymást, hogy ki lesz közülük magyar király, ha az 1505-i „Rákos" határozata szerint új királyválasztásra kerül a sor Magyarországon.

- Gyerünk Árpád fejedelem szőlőjébe - súgta nyomban a húszesztendős Lajos király a felesége fülébe, és a budai várból rejtett úton a bécsi útra szöktek. Hadd tanácskozzanak tovább az urak, hogy ki érdemelné meg közülük a magyar királyságot.

A király és a királyné álruhában jártak Óbudára. Mária is férfiruhába, hasadékos, piros-fehér zsoldoskatona-ruhába öltözött, széles kardot kötött az oldalára, amilyennel vándorló katona bőségesen járt szolgálatot keresni szerte a világban, néha Budára is, amikor már a levegőben lógott a közelgő török háború. Ugyanilyen ruhába öltözött a király, amire Mária tanította, mert sok mindent megtanult ő lány korában az innsbrucki apácák zárdájában az ájtatoskodáson kívül. Csak éppen abban különbözött ruházatban a király és királyné, hogy Lajos fején bársonykalpagról hosszú tollbokréta csüngött alá, míg a királyné fején rózsaszínű sapka volt, amelyen piros bogyókból és kis csörgőkből való koszorú játszadozott. Egymás kedvéért öltöztek így, amint karonfogódzva, jó pajtások módjára, víg hangulatban siettek Klein Zell felé, a budai hegyek közé, ahol egy szőlőben Árpád fejedelem sírját tudták. Régi szőlő volt, a korona javaihoz tartozott, s egy zöld kabátos vincellér lakott benne, aki a borok évjárataira vigyázott az itteni pincében, s ezenkívül semmivel nem törődött ezen a kerek világon. Ősz volt, és a zöld zekés pincemester a hegyoldalon lévő kökénybokrokról vágott gallyacskákat, és boros ember módjára e szúrós növényből fonta a fejére való koszorút. A nagy diófa alatt lévő kőasztalra fakupákat állított, mert az ércből, ezüstből való edényeket régen elvitték azok, akik a „király nevében" mély zsebű bundákban erre megfordultak. Csak a zsiványpecsenyéhez való vasnyársat hagyták itt véletlenségből.

- Hoztam húst - mond a királyné, amikor Árpád fejedelem szőlőjében megtelepedtek, és tüzet raktak száraz venyigéből, vén szilvafa gallyából és régi szőlőtőkéből, amely majd a pecsenyesütéshez való parazsat adja. Hagymát vágott karikára, és az ökörhús- és a disznóhússzeleteket áztatta, sózta, a pecsenyésrúdra rendben felrakosgatta.

- Én azt hittem, hogy csak a csipkeveréshez és a gyöngyhímzéshez értesz, Marguerite - mond a király a felesége gazdasszonykodását szemlélve.

- Még sok mindenhez értek, amiről te nem tudsz, Ludovicus, mert nagyatyámat, I. Miksa császárt, nemhiába mondják az „utolsó lovag”-nak, a lovagi dolgokat udvaránál éppen úgy megtanultam, mintha az innsbrucki kegyes nénék helyett mindig csak Ditrichstein Zsigmond, Sickingeni Ferenc és az övig érő szakállas Rogendorf, Európa legvitézebb lovagjai neveltek volna Miksa császár udvarában. Kár, hogy nincs elég pénzünk, hogy Budán kedvünkre élhetnénk, Ludovicus. Von der Rosen Kunz, aki Miksa császár nagyatyám mellett az udvari bolondok vezére volt, megígérte, hogy küld nekem egy nevettető emberkét, ha megunnám magam, és lesz elegendő pénzem budai királyné koromban. Mert a nevettető emberkét csak valódi aranytallérokért árulja Von der Rosen Kunz. Van neki olyan emberkéje, amelynek ára fejében annyi helyet kell hüvelyknyi magasságban telerakni az ebédlőasztalon németalföldi tallérokkal, amennyi helyet az érsek úr elfoglal az asztalnál. Mert az érsek mindig a legkövérebb, legszélesebb ember.

- No, a mi káplánjaink se nagyon sovány emberek - mond Ludovicus.

- Szerémy, ez a kozmás káplán, naponta háromszor is ebédel a budai palotákban, hol Thurzónál, hol Szálkánnál, hol a barátoknál, mert azt mondja, hogy a palotában a királyné nem főzet eleget, hogy a káplánokon elég kappanháj legyen - mond csendes szemrehányással Mária. - De tehetek én arról, hogy Bomemisszáné, a régi gazdasszony, csak a kedvére való lovagoknak és borbélyoknak adja mindig a legjobb falatokat?

Ludovicus elpirult, nem szeretett Bornemisszánéról beszélni, aki abból az időből maradt a budai palotában, amikor a királyné még messze volt...

3

Amint így készülődne Ludovicus és Marguerite, hogy egyszer kedvére is jóllakjon Árpád fejedelem szőlőjében, valahonnan búcsújárók kegyes éneklése hangzott fel a szüretiesen napos délutánban. A török veszedelem miatt az ország tele volt búcsújárókkal, de különben is itt, Buda környékén, ahol a sok bitangoló katona, végvári huszár, idegen zsoldos miatt a nép vallásosabb volt, mint máshol, már Kisasszony napja óta tartanak a búcsúk. Az elnyomorodott nép mindig talál csodatévő helyeket, ahol bajait, szerencsétlenségeit kiimádkozhatja lelkéből. Búcsúsok jöttek a szőlők között vezető dűlőúton, lobogóik oly szegényesek, kopottasak, rongyosak voltak, mint kétségbeesett lelkük.

Az Árpád fejedelem szőlőjéből felkanyargó, jó szagú, kék füstre a búcsúsok vezérei a diófákkal környezett szőlőbe jöttek. Két asszony volt a búcsúvezér, akik így, búcsújárás idején Szűz Mária szerepét játszották. Ők kerekítették fel a hivőket, hogy a hegyeken át, Esztergom és környéke felől Margit, a szigeti apáca látogatására menjenek.

Persze, mezítláb, paraszti ruhában volt mind a két „Szűz Mária”, csak a fejükön levő cifra korona, rézabroncsból és az ősz virágaiból jelentette kiváltságos helyzetüket. Hogy, hogy nem, nyomban felismerték női mivoltát a zsoldoskatona ruhába öltözött Máriának, pedig az alig mozdult meg helyéből.

- Te is jobban tennéd, hogy ahelyett hogy testi kívánságaidat itt dédelgeted, felvennéd megint a szoknyát, és jönnél velünk imádkozni a szigetre szegény Magyarországért - mond a máriaremetei asszony, aki búcsújárás idején különös hatalommal érezte magát felruházva.

- Még fiatal vagy, van időd a megjavulásra - folytatta társai szavait a kiscelli asszony, a búcsúsok másik vezére -, különösen akkor remélhetsz bocsánatot, ha gyalog és mezítláb eljársz velünk mától három esztendeig a búcsúkra.

A vincellér, akinek a királyi szőlőben kötelessége lett volna a rendtartásra felügyelni, valamely tavalyi hordóba esett, mert bornemisszaságot feltételező foglalkozása mellett szerette torkát öblögetni. Így a királyon volt a sor, hogy a háborgó asszonyságokat lecsillapítsa. Miután Ludovicusnál jobb ember se azelőtt, se azután nem volt a magyar trónuson - jobb lelkű volt még atyjánál, Dobzse Lászlónál is, aki mindenre igent mondott -, így kérlelte a magukbízta búcsúvezéreket:

- Csak menjenek útjukra, asszonynénik, ne törődjenek annak a lelki üdvösségével, akinek lelki üdvössége nincsen magukra bízva.

- Hát ugyan kire volna bízva e nadrágos fehérszemély lelki üdvössége? - kérdezték a hatalmaskodó asszonyok.

- Az én kezemre van bízva ennek a leányasszonynak az üdvössége! Én pedig férfi vagyok - felelte a király, akit persze nem ismertek fel a búcsújárók.

- Ami azt illeti, férfibb az az asszony a legférfibbnál is, aki nappal nem szégyell nadrágba öltözni, de hát csak higgye mindenki a magáét - mondták a megmérgesedett asszonyságok, és a tűzön keresztül lépdelve annyi vizet zúdítottak a parázsra, amíg az kialudt, hogy legalább ilyenformán megbosszulják magukat.

- Vénasszonnyal nem bírni a mennyország kapujában sem, ott is csak vénasszony marad - mond bosszúsan a király, amikor a búcsújárók elvonultak Árpád szőlőjéből.

De a királyné, bár kis termetű, fürge, vöröses képű, játékos teremtés volt, aki inkább látszott szerelemre teremtve, mint bölcsességre, lecsendesítette a méltatlankodó királyt:

- Ha megöregszem, én is csak olyan vén banya leszek, aki örömét találja a mások tüzének eloltásában.

Így szólt, és saját kezűleg rakott új tüzet, ami persze nem ment minden szerelmeskedés nélkül. Húszesztendős volt Lajos, ugyanannyi Mária. Nincsen olyan búcsújárás, ami ebben a korban még végleg elolthatná a tüzeket, mond Himeny, amikor ismételten bejárta azokat a helyeket Óbudán, ahol Mária királyné boldog és ifjú volt.

(1930)

Az államfogoly

1

Kubinyi különös foglalkozású férfiú volt.

Ha névkártyáját forgatnánk, amelyre ötágú, nemesi korona volt díszítésül nyomtatva, azt tudnánk meg róla, hogy *Kubinyi Kund m. kir. államfogoly* Vácott tartózkodik. Meddig? - Egyelőre a leghosszabb ideig, amelyet a törvények kiszabnak. Két esztendeig vagyok m. kir. államfogoly. De amint kiszabadulok, gondoskodom arról, hogy megint összeütközésbe kerüljek a törvénykönyvvel. Még nem számoltam le ellenségeimmel - mond Kubinyi, amikor néhanapján meglátogatta őt a fogházak igazgatója, fejére tette fehér, katonatiszti formájú sipkáját, derekára kötötte díszkardját, amilyen az állatorvosoké és hadbiztosoké, és csak sarkantyús csizmáit hagyta otthon, mert abban agarászni járt, amikor is az államfogolynak kérdezés nélkül felelni kellett arról, hogy miért is a fogház lakója. - Ez is a büntetéshez tartozott - vélték abban az időben, a múlt század végén az igazságügyi hatóságok. Kund felelt: - Tizenkétrendbeli párbajvétségért szabta ki összbüntetésként a m. kir. törvényszék a maximális, két esztendőre terjedő, államfogházi büntetést. - Midőn pedig a váci fegyház és fogház igazgatója hivatalos kötelességéhez híven még megkérdezte Kubinyi Kundot arra nézve, hogy van-e valami kívánsága, Kund azt felelte, hogy egyetlen kívánsága az, hogy „itteni tartózkodása" alatt a betegség elkerülje, mert az kétszeres büntetés volna a sorstól: börtönben ülni, és betegnek lenni. - Eddig tartott a hivatalos kihallgatás, amelyre körülbelül minden két hétben került a sor, amikor az igazgatónak hivatali kötelessége volt meglátogatni foglyait. De szerencsére elmúlt a feszes „vigyázz"-állásban folytatott kihallgatás, és az igazgató lecsapta sapkáját, egykori huszártiszt módjára könnyedén a sarokba dobta kardját, és lovagló helyzetben telepedett le a börtönszoba tölgyfa székére.

- Fertelmes mesterség a mi mesterségünk, ha száz esztendeig leszek igazgató, akkor sem tudok beletanulni - mondta, és cigarettával kínálta Kubinyi Kundot. Ilyenkor kiderült, hogy a szegény államfogolynak a faliszekrényében mindig illatosabb, finomabb, sőt pacsulival itatott cigarettája van, mint az igazgatónak az ezüsttárcájában, amelyet egy Pest megyei agarászverseny alkalmából nyert, és a szelence egy rejtekhelyén mezítelen, nagy kalapos hölgy képe volt látható. Az igazgató megdicsérte Kund dohánykeverékét, és mellére nagy füstöket szívott a parfőmös szivarkából. - Jó a börtön penésze ellen! Valóban nem lehet okod panaszra a dámák ellen - mond, mire Kund fájdalmasan legyintett: - Félek, hogy a dámák elfelejtenek. Már maholnap alig lesz látogatóm szerdán és szombaton. - Az igazgató nevetett: - Hálátlan fickó. Még mindig szívesen cserélnék veled, ha másért nem, Orleán bárónőért is, aki mindig lóháton szokott meglátogatni. - Kundnak azonban erre nézve is volt valamely elégedetlen mondanivalója: nevezetesen az, hogy a bárónő paripáját nem engedik be az államfogházba, pedig Kund ilyenkor néhányszor körüllovagolná a virágos udvart... Ez nagyon jólesne a bárónőnek is. Az igazgató élvezettel fújta a füstöt, és kijelentette, hogy a bárónőnek maga is kedvében szeretne járni, de meg kell várni, amíg annak a péklegény külsejű szocialistának a büntetése letelik, az ilyen szocialista még irigységében kiírja a maga újságjába, hogy az államfoglyok között kivételek vannak.

- Nem hinném, a szocialista kedélyes gyerek, ha az ember türelmesen kihallgatja bolondságait. Engem nagyon megkedvelt azóta, mióta a kedvéért elolvastam Bebel doktor úr könyvét - felelt Kund. - Általában meg volnék elégedve az államfogoly társaimmal, mert reggeltől estig csak politizálnak, amihez én nem értek. Jámbor emberek, akik itt, a váci fogházban akarják eldönteni, hogy kinek is van igaza azok közül, akik odakint szabadon járnak a világban.

Az igazgató ezután búcsúzni kezdett, sok vizitet kellett tennie még a nap folyamán, felcsatolta kardját, és biztosította Kubinyi Kundot, hogy a bárónő legközelebbi látogatásakor minden igyekezetével azon lesz, hogy a paripáját is beengedjék az államfogház udvarába. - Ha csak az ördög nem küld ide addig valami újságírót a büntetése kitöltése végett.

- Kézcsókomat - otthon! - búcsúzkodott Kund m. kir. államfogoly, habár jól tudta, hogy az igazgató nőtlen ember. De éppen az ilyen „nőtlen" emberek szoktak otthonaikban olyan vendégeket látni, akiknek illedelmes úriember legalábbis a kézcsókját küldi.

2

Szerda volt, és a „bárónő" valóban megérkezett.

Az államfogoly látogatási órája arra az alkonyati órára volt kitűzve, amikor még hivatalosan nem szoktak lámpát gyújtani a m. kir. fogházakban. A társalgószobában, ahol az öreg őrmester magukra hagyta Kundot és a bárónőt: akár egy tucatnyi miatyánkot el lehetett volna mondani az idő alatt, míg a fogoly és vendége négyszemközt voltak. A bárónő átadta a cigarettás csomagot, amelyet magával hozott, aztán így szólt:

- Mához egy hétre András napját tartjuk „Orleán"-ban. Magának ezen az András-napon okvetlenül meg kell jelenni, ha törik-szakad.

Kubinyi Kund meglepetten nézett látogatójára.

- Én fogoly vagyok. Fogoly vagyok még másfél esztendeig.

„Orleán bárónő" elnevette magát, mint általában a „bárónők" a múlt század vége felé többnyire csak könnyedén nevettek az életproblémákon.

- „Orleánba" eljönni András napjára nem lehet olyan nagy feladat önre nézve, aki a múlt hét egyik éjszakáján a helybeli „Kúria" fogadóban kardpárbajt vívott a táncteremben. Szerencsére ellenfele lett a vesztes a párviadalban, és őt vitték haza lepedőben, nem pedig önt ide a fogházba.

- Bárónő, úgy látszik, többet tud, mint hittem volna. Ám az éjjeli találkozás a börtön falain kívül elkerülhetetlen volt, mert ellenfelem éppen akkor hagyta el a fogházat, elhalasztani a köztünk fennforgó ügy elintézését tovább nem lehetett. Nem hinném, hogy András napja elég nyomós ok volna igazgatóm előtt.

- A mi családunkban száz esztendők óta minden elsőszülött fiút Andrásnak kereszteltek. Egy valódi „Orleán" nem is lehetett más, mint András. Pest megyében mindenki tudja, hogy a mi családunkban András napja nagyobb ünnep még a karácsonynál is. Ha valaha tisztelte bennem családi származásomat: nem maradhat távol az ünnepélytől - mond a bárónő, és szavaiból érzett, hogy ebben az ügyben kifogást emelni csak balgatagság volna.

Miután Kubinyi Kund nem akarta a bárónő érzékenységét megsérteni: ugyancsak hallgatott. A bárónő a hallgatást beleegyezésnek vette, és míg vörös kutyabőr kesztyűit húzogatta: megenyhült hangon így folytatta:

- És hogy gondja ne legyen az utazással: kedvenc paripámat, Miczkót adom rendelkezésére. Miczkó lovászommal együtt a Kúria-fogadó istállójában fog önre várakozni a kellő időben.

A miatyánkoknak vége lett, az államfogház őrmestere kopogtatott a lefüggönyözött üvegajtón, még egy kézszorítás és még egy szempillantás. Az öreg őrmesterek már tudják a módját, hogyan előzzék meg a búcsúzkodásnál szokásos könnyeket.

- A tekintetes államfogoly urat a választmányi gyűlésre kéretik - jelentette az őrmester, és ha még oly érzékeny lett volna a búcsúzkodás: e férfias elfoglaltság miatt abba kellett hagyni.

3

Az államfogház választmányi ülésén az ördöngös, öreg Prepeliczay elnökölt - nem azért, mintha ő lett volna a legtekintélyesebb államfogoly, az öreg rendszerint adósságok miatt kereste az alkalmat, hogy az államfogházba bevonulhasson immár tizedszer, hanem azért elnökölt, mert újabban szép császárszakállt nevelt a fogságban, és ezt az igyekezetét honorálni kellett. Pontos volt a választmányi üléseken, mint a déli puskalövés a budai katonai reáliskolában, s miután bajszát leborotválta: szemöldökeit nevelte, pederte, ápolta bajuszként.

- Azt hinném, hogy a becsületügyi választmány minden előtt! - mondta nem minden célzat nélkül Kubinyi Kund megjelenésekor, aki, mint leghosszabb tartózkodású „fürdővendég", jegyzője, levéltárosa és a „hagyományok őre" volt a váci államfogházban.

A választmányi ülés programján kisebb és nagyobb ügyek szerepeltek.

Az első volt Barcsay Domonkos ügye, aki erdélyi fejedelemségére hivatkozva néhány hét előtt, midőn háromnapos büntetését a fogházban kitöltötte - „egy galamblövészeti félreértés" alkalmából: senkinek se adta le vizitjét a fogház lakói közül, hanem három napig egyfolytában aludt.

- Jegyzőkönyvi kivonatban kell közölni őnagyságával lesújtó véleményünket eljárása felett! - indítványozta az elnök.

A második pont Dungyerszky György ügye volt, aki itteni tartózkodása alatt ugyancsak három napig fél lábon állva muzsikáltatta a váci cigányokat az államfogház kerítésén kívül, egy mellékutcában.

- Miért nem parancsolta be a cigányokat az udvarba? - vélekedett az elnök, szakállát kétfelé simítva. - Egy kis fegyelmi vétségért nem megyünk a szomszédba!

A mulatós uraságnak ugyancsak jegyzőkönyvi megrovás küldetett.

A harmadik pont Kacskovics Nógrád megyei szolgabíró esete volt, aki éppen Anna napjának idején ülte volt itt kéthetes büntetését - egy májusi félreértés következtében, amely alkalomból patakban folyt a vér a kaszárnya vívótermében - ámde rendezői kötelessége, nőknél elhelyezett ígérete, valamint előzetesen vállalt teendője miatt az X-i Anna-bálon annál is inkább meg kellett jelennie, mert a rendezők nála nélkül nem tudják vele a második négyesbeli „kolónt" az ünnepély színhelyéről az erdőbe vezetni, senki se pótolhatja őt a női táncrendkönyvecskékben, de még az Anna-báli csárdás előadásában se, amely csárdásnak éppen Kacskovics volt a szerzője... Kacskovics, miután éppen fogházbüntetését ülte: úgy segített magán, hogy az Anna-bálra megugrott a váci államfoglyok részére fenntartott földszintes épületből. (Csak a kőfalon kellett átugrani, ami egy testgyakorlatos férfinak gyerekjáték.) Elvégezte tennivalóját az X-i Anna-bálon, ámde másnap és harmadnap, mikor a szökés dolgát még el lehetett volna simítani: hiába várta vissza a váci kompánia. Negyednap, amikor Kacskovics szerelemtől, bortól, tánctól végre kifáradva jelentkezett volna büntetése folytatására: az őrség a kapott parancshoz híven nem engedte vissza szobájába az államfoglyot. Kacskovicsnak szégyenszemre a Kúria vendégfogadóban kellett szobát nyittatnia, hogy mámorát kialudja. Persze, alkonyattal fegyveres őrség ment érte a fogadóba, az öreg fogházőrmester kardot kötött a derekára, mint már soha, emberemlékezet óta. - Ez volt a harmadik pontja a választmányi ülésnek, és Prepeliczai már fente a fogát, hogy a mulatságban mértéket nem ismerő nógrádi szolgabíró úrnak majd ellátja a baját, mert az Anna-bál óta az államfoglyok helyzete szigorúbb lett.

- Az volt a legnagyobb baj, hogy Kacskovics a négynapos ivás után fuldoklást, hortyogást, handabandázást vitt véghez álmában, hogy a Kúriában senki se tudott aludni miatta - mond az elnök az ügyiratokhoz mellékelt jegyzetbe beletekintve. - Ha már egy szökevény rab alszik a város kellős közepén: legalább csendesen viselje magát. Én azt hiszem, hogy a szolgabírónak kevés a dorgatórium, mindörökre fel kell függeszteni váci kaszinói tagságát. Ha ülni akar: menjen Szegedre, a csillagbörtönbe, ott talál magához való társaságot.

Mielőtt bárki a választmányi tagok közül - akár az éppen jelenlévő Rohonczy Gedeon vagy az ugyancsak itt fogságát töltő, négy lovon, szakáccsal és inassal érkezett Zsennyei Isti beleszólhatott volna a vitába, Kubinyi Kund engedelmet kért, hogy a „kényes ügyben" még csak a jegyző szerepére se vállalkozzon. - Megvan a magam oka a távolmaradáshoz - mond, és elhagyta a 7-es számú szobát.

Kubinyi Kund a maga András-napi szökésével volt elfoglalva, s így nem is tudta meg soha teljes bizonyossággal a választmány titkos határozatát a Kacskovics szolgabíró ügyében. Annyi bizonyos, hogy Kacskovicsot büntetése kitöltése után nem vették fel többé a váci „Casinó"-ba.

4

András napja éppen úgy köszöntött be, mint más esztendőkben. Hagyományosan megkérgesedtek a vizek, fagyos sarat ropogtattak a csizmák, cinkét fogott az utazók orra, és a pincemécses mellett hosszadalmasan álldogált a gazda az újborral telt hordók felett, hogy melyiknél is kezdje az első valamirevaló téli ünnepély alkalmából. A báró - bár szakálla, büszkesége és egy francia nevelőnővel való kalandos házassága miatt Pest megyében „Orleán"-nak nevezték a háta mögött - vett magának annyi fáradságot, hogy a pincétől a padlásig előkészítette a házat a vendégei részére, sőt az udvarház előtt álldogáló vén diófa derekára felcsavarta a bikaláncot, mert nem lehetett tudni, hogy a vendégek között nem akad-e, aki éjféltájban Tisza Kálmánt vagy a kormány más nevezetességét kezdi szidalmazni, amit „Orleán" báró nem tűrhetett, mert sok régi zavarok dolgát segített neki elintézni Tisza Kálmán. Többek között homályos pont volt „Orleán" múltjában, hogy hol is töltötte a „kis negyvennyolc" mélabús idejét? Némelyek szerint császári hivatalt vállalt a Dunántúl, mások szerint ugyancsak a Dunántúl, a Bakony erdőségben felújította volna darab időre a szépséges betyáréletet, és Bogár Jakab név alatt bandát alakított. Akármint volt a múlt időkben, „Orleán" báró Tisza Kálmán pártfogása alá helyezte magát, és ökörlánccal mindenkit a fa derekához kötött, aki Tisza Kálmánt szidalmazta. - Így is meg lehetett élni a régi Magyarországon.

Nagyot néz vala tehát „Orleán" báró, amikor András napjának estéjén Kubinyi Kundot lóháton megérkezni látja az orleáni kúriába. Ismerős volt a szürke kanca, amelyen a vendég érkezett, de a lovászfiú, bizonyos Vágner Mátyás arcán lévő veres pulykatojásokban nem csalódhatott. A házikisasszony, az ebédlőasztalt nótázva rendezgető bárónő találta ki a csínyt, villant át a gondolat Orleán agyán, amikor az államfoglyot a nagydiófánál lováról leszállni látta.

Az én eszemen pedig nem jártok túl - gondolta nyomban magában Orleán báró, és két kezét hátrafonva ment Kubinyi m. kir. államfogoly elé.

- Mielőtt belépnél az én törvénytisztelő házamba - kezdte a „betyárból lett pandúr" -, szeretném látni a passzusodat, a bizonyítványodat, vagy nem is tudom, hogy mostanában hogy is hívják azt az írást, amit a fogházból kiszabadult raboknak adnak a kezébe.

Kubinyi Kund elsápadt. Ilyen írás fabrikálásáról elfelejtkezett, mert nem gondolt Orleán báró hűvös józanságára éppen András napján. Szégyenkezve vallotta be, hogy zsebében nincs semmiféle legitimáció a váci börtön igazgatóságától.

- Hát ha így áll a dolog, édes öcsém, az én házamba nem léphetsz be, mert nem akarom, hogy vendégeim között üssenek rajtad a zsandárok.

- Nem szokás manapság csendőrökkel keresni az államfoglyokat, előkerülnek azok maguktól is - védekezett Kubinyi.

- Én, édes öcsém, a törvény tiszteletében élek és halok - mond az egykori bandavezér, mintha maga is hinné, amit a száján kiereszt. - Nem akarok szembekerülni Tisza Kálmánnal a te vendégeskedésed miatt. Hanem, hogy azt se mondhassad, hogy éhkoppon maradtál a házamnál András estéjén: itt van a ház végében egy kukoricakunyhó. A csősz szokott aludni benne nyári időben. Ott meghúzhatod magadat az ökörlánccal a két kezeden, a vacsorát meg a hozzátartozókat majd odaküldöm a részedre.

Nagy lehetett a hatalma a bárónőnek, mert a nyitott ebédlőből kihangzó dalolgatására, nótázására - éppen azt a betyáros nótát fújdogálta, hogy „Ne félj, barna babám, nem hagylak - Subám alá takarlak!” - Kubinyi Kund megállott, mintha cöveket vert volna a lába.

- Nem bánom, Orleán bátyám, ha talpig vasra veret, de én ma este innen el nem megyek, mert nem engedi a szívem.

- Arról a szívről pedig ne beszéljen az akasztófáról megszökött haramia! - kiáltott fel Orleán, mert nem szerette a szívükről beszélő embereket. Ugyanezért tán szorosabbra is vette a láncot Kund barátunk két kezén, mint először tervezé (volt, aki később meglazította a bilincset), a kukoricagóréra is a nagyobb lakatok közül választott, de a vacsorában, borban nem engedett hiányosságot a váci szökevénynek. - Éppen olyan vendégem, mint a többi! - dörmögte, amikor a pulykatojásképű lovászfiút megfelelő verés után Kubinyi szolgálatára rendelte.

Emelkedett a kedv az ebédlőben, megérkezett az orleáni cigánybanda is, mint már ilyenkor szokás, egyik pohárköszöntő a másikat kergette, papos és korhelyes, familiáris és víg cimborás köszöntők, mint már ilyenkor szokás, de a legszebb, legkiadósabb András-napi köszöntőt mégiscsak Kubinyi Kund m. kir. államfogoly mondta a kukoricagóré hasítékán át, amelynek meghallgatásához a szabadba vonult az egész vendégsereg, és Podmaniczky Geyza, a legöregebb Pest megyei agarász azt mondta, hogy kár ezért az úriemberért, hogy nem itt született, a dabasi buckák között. A pohárköszöntő szép volt, terjedelmes volt, mert kigondolásához volt elegendő ideje a börtönben a jobb sorsra érdemes szónoknak. A szavalat végén a helybeli cigányok inuk szakadtáig húzták a tust. Szerencsére akadt béldarab a mellényzsebben, amellyel a hangszerek húrjait pótolták az elkövetkező tánczenéhez.

5

Reggel még csak fél szemmel ébredt Vác, mert nem volt hetivásár, egy orleáni homokfutó állott meg a börtön igazgatósága előtt.

- Visszahoztam a rabot - szólt Orleán báró a még ágyban nyújtózkodó igazgatóhoz.

- Miféle rabról beszél, báró úr?

Orleán báró nagy csodálkozására senki se kereste odáig az eltűnt államfoglyot, mert, mint az őrmester mondta, azt hitték, hogy csak ide ment volna valamely városi vendéglőbe András-napozni...

- Nálam volt - felelt kedvetlenül a báró. - Írást is hoztam róla, hogy megvasalva, lakat alatt töltötte az éjszakát, mint egy rabhoz dukál. Magam hoztam vissza, hogy hiánya ne legyen.

De miután senki se lelkesedett valami túlságosan a visszajött rabért, de még a báró önfeláldozásáért sem, Orleán kedvetlenül dörmögte:

- Ezért a pénzért ott tarthattam volna a rabotokat akár új esztendeig is.

- Tudtuk, hogy jó helyen van - felelt elismerőleg a börtönigazgató.

A történet kerekségéhez tartozik Prepeliczay megjegyzése:

- Már látom, hogy akármerre keresem a gazembereket, mindenütt becsületes emberekre találok - mondta, amikor Kubinyi visszatérését meghallotta a sörházban, mert legalább három napot szánt arra, amíg egy m. kir. államfogoly kellően kimulatja magát.

(1930)

A gyaloghintó titka

1

Zsanét gyaloghintón járta be azokat a helyeket, ahol akkor fordult meg életében, amikor boldogtalan, szegény asszony volt, az életnek csak a bajait ismerte, és ha „kinézett magának" a kalendáriumból egy szép hónapot, nem tudta kellően élvezni azt, mert nem volt hozzá a legkifogástalanabb ruhája, mindig hiányzott valami a toalett tökéletességéből, egy gumi harisnyakötő, amely ne legyen se új, se régi, ne szorítson, de mégis megmutassa a lábikra kellő formáit, midőn Zsanét azt térde alatt elhelyezte; mert tisztességes asszony módjára mindig térden alul viselte a harisnyakötőt. De most, amikor leányát férjhez adta, fia egy jó leányt feleségül vett, Zsanét a gyermekeit boldognak látta, hogy eltűnhetett darab időre az életükből, miután anyáskodó gondjaival annyi ideig terhükre volt (saját szavai szerint), Zsanét gyaloghintóba ült, és bejárta fiatal korának emlékezetes helyeit. Az Andrássy úti ház, amelyhez bizonyos örökségi viszonylatok folytán jutott, akkor is jövedelmezett, ha Zsanét valamely öregasszonyos, külföldi fürdőhelyen töltötte idejét. De mégis inkább Pesten szeretett lenni, azaz inkább Budán, egy tiszta, polgári házban, bérelt lakásban, ahonnan gyaloghintón vitette magát azokra a helyekre, amelyekre elmúlt életéből emlékezett.

...A két szolga, aki a gyaloghintót vállán vitte, 1930-ban meglehetős feltűnést keltett megjelenésével például a Múzeum-kertben, ahol egy októberi délben megjelent, és a szokatlan gyaloghintó két oldalán pipázgatással töltötte az időt, amíg Zsanét a hintóból kiszállva, Kisfaludy Károly szobrához ment. Sajnos, nem volt személyes összeköttetése sohasem a boldogtalan költők boldogtalanságában laboráló úriemberrel, aki valamikor katonatiszt volt, de a szobor környékén sokszor lehetett látni Zsanétot rövid szoknyában és egyszerű, kék kalapban, amikor a tanítóképző intézetből e helyre jött könyveivel, és itt Kultsár úrral, a regényíróval találkozott. Kultsárról ugyan azt mondták, hogy hosszú meggyfa szárból pipázott mindenféle isten háta mögötti, kis vendéglőkben, ahol később olyan lett az arca, mint az ecetfa dércsípett virága, de Kultsár itt lengedezett, ágált, merengett, és ő vette az első derékövet Zsanétnak, mert Horatiusban így olvasta.

Istenkém, vajon milyen lett volna sorsom, ha Kultsárhoz feleségül megyek? - gondolta magában Zsanét Kisfaludy Károly szobra körül, a déli órákban, egy napon.

...A gyaloghintósok vénasszonyok havában, szépséges októberben, azt a parancsot kapták, hogy az Üllői út végén lévő Népligetbe vigyék az úri közlekedési alkotmányt. Zsanét a gyaloghintó csipkézett, fodrozott, kényesen lila színű függönykéi mögül végignézte az Üllői utat, ahol valamikor annyi hónapos szoba volt kiadó, és minden lakásban nagy reményű fiatalember tervezte jövendőjét. Tiszta, ártatlan arcú ifjak, akik az életnek még csak a reménységeit ismerték, de csalódásait kevésbé. A Népligetben csak kivételesen lehetett látni magános, öngyilkossági gondolatokkal foglalkozó szélhámost (mert csak azok fenyegetődztek öngyilkossággal), a legtöbben párosával sétáltak a tiszta, tágas, üde kerti utakon, ahol tündöklő felhők szálltak a láthatáron, miután pesti házak már erre nem rontották a levegőt. Barnay Gedeon, ugyancsak egy regényhős, mondogatta el Zsanétnak, ezeken az utakon sétálgatva, mindazokat a titokzatos dolgokat, amelyeket az életről és szerelemről gondolt magában. A Népliget ugyancsak gyarapította Zsanét emlékkönyvét, amelyet szívében hordozott. Barnay rajongva a távolba mutatott, és szép, gördülékeny hangon ecsetelte előtte azokat a lehetőségeket, amelyek akkor következnének be, ha együtt elszöknének. Kisvárdára akarta Zsanétot szöktetni, miután az idősebb Barnay ott a dohánybeváltó hivatal főnöke volt.

- Vajon hogyan alakult volna életem, ha Barnayra hallgatok? - kérdezte magában Zsanét.

De Barnay mást szöktetett Kisvárdára, és nászútjáról képes levelezőlapot küldött Zsanétnak, hogy „megpukkadjon”. B. később valóban a fináncságnál helyezkedett el.

...A gyaloghintó elment a Népligetből, miután Zsanét még most is néhány könnycseppet érzett a szempilláin - az ember sohase tudja elfelejteni végleg régi, igaz szerelmeit -, a gyaloghintó elment Óbudára, a Tomasek-féle cukrászdába, amely helyhez ugyancsak emlékek fűzték Zsanétot. Ez olyan cukrászda volt, hogy egyetlen asztalláb se volt elrejtve a publikum elől, ugyanezért a cukrászkisasszony mindig látta, hogy mi történik az asztal alatt. Ebbe a sok látnivalóba elhervadt a cukrászkisasszony, de olyan tisztességes formában, mint egy asztalfiókban felejtett női fotográfia, amely felett messziről hangzanak csak a dongók döngései. Itt hajdanában Rezeda Kázmér „csapta a szelet” Zsanétnak, és úgy ismerte a cukrászda különlegességeit, mintha szabad idejében a cukrászkonyhán segédkezett volna. De nem, Rezeda Kázmér csak a találkozóra kitűzött órákat töltötte el pontosan, mindig pontosan, hogy néha egy óráig is kellett várakoznia Zsanétra. - Tudok egy kiskorcsmát a közelben - mond Rezeda úr, és elvitte Zsanétot a Duna-part gyepes dombjaira, ahol kecskét őriztek, vagy segítettek nézni a folyamban úszó holttesteket azoknak, akiknek az óbudai parton ez a tennivalójuk. - Így jár mindenki, aki csalfa - mond sötéten Rezeda úr, mikor egy vízbe fojtott macskakölyök vetődött a partra.

- Vajon mi lett volna belőlem, ha megmaradok Rezeda K. Kázmér mellett? - kérdezte Zsanét, amikor itt a kőkockákon üldögélve visszaidézte magában a féltékeny, hóbortos Rezedát, aki a találkozásra kitűzött napokon már reggeli nyitáskor beült a borbélyához, elolvasta az összes újságokat, végignézte a kerület összes notabilitásainak borotválását, tanácsot adott a hajat nyíratóknak, udvarolt a borbély feleségének, mert délután öt óráig, amikor találkozója volt a cukrászdában: valahogy agyon kellett ütni az időt.

De Zsanét mégis megsiratta a fellengős fiatalembert, aki mindig hűségről, kitartásról prédikált, olyan meggyőződéssel, mintha mázsás bolti mérlegeket emelgetne. Mit akarhatott az annyiszor emlegetett „kitartással”? Talán az esőre akart kitartani - gondolta Zsanét később, mikor okosabb lett.

2

És a mélabús, őszi napokon, mint Zsanét legkedvesebb napjain: így vándorolt a tiszteletre méltó hölgy gyaloghintója a város különböző részeiben; mindazokon a helyeken állomást (hol elmerengő stációt, hol meg fájdalmas kálváriát) tartván, ahol Zsanét az élet örömös és bánatos időszakaiban megfordult. Miután régimódi hölgy volt: az ún. randevúhelyekhez fűződtek emlékei, mint annyi nőé Pesten, akik itt a régi királyságot látták, és a királyságban maguk is királynők voltak hosszabb vagy rövidebb ideig.

A gyaloghintó elszökdécselt, mint egy dalocska a budai részekbe; például a Fok felé eső Kamara-erdőbe, amelynek hangyái emlékezetesek voltak Zsanét előtt, miután 1913. május (szerelem) havában itt egy hangyabolyt háborgatott meg önkéntelen leülésével. Le kellett ülnie, mert valaki csaknem fél esztendeje, Szilveszter estéje óta kérte, imádta, őrjöngve kérelmezte erre nézve. S a napot meg is tudná mondani teljes bizonyossággal, de az ilyesmit mégis inkább a férfinak illene tudni. Vajon volt-e Rigolettó úr azóta is ez évfordulón valakivel a Kamara-erdőben? Bár Rigolettónak olyan nagy zsebe volt kabátján, mint egy vándorfényképésznek: a hangyát mégis Zsanét vitte haza ruhájában, és a hangya még akkor is éldegélt Zsanét ebédlőjében, mikor a szerelemnek már híre-hamva se volt. - A gyaloghintó elment múltját kutató tulajdonosnőjével egy, a Gellérthegy oldalán lévő nyári vendéglőbe, ahol ősszel (hajdanában) csak Zsanét és lovagja, Gasparone tiszteletére terített asztalt a fogadós, és az asztalra helyezte mindazt a körözött liptói túrót, amit a nyári vendégek meghagytak. Éppen e

vendéglői találkozók miatt G. elkorhelyesedett, és még a szerelem elmúltával és Zsanét távollétében is cinkefogószínű orral, dagadt arccal, nyíratlanul és duzzadt szemén zsinóros csíptetőüveggel álldogált a vendéglő ablakában, mint egy korcsmacégér. - A gyaloghintó hirtelen átment Budáról a Kőbányai útra, ahol valamikor a pestiek ugyancsak találkoztak, ha olyan titkos volt a szerelem, hogy senkinek se volt szabad tudni róla a városban, legfeljebb Spangának, Pitélinek és Berecnek, akiknek jeltelen sírjai itt feketéllettek az őszidőben a temető falain kívül. Zsupán, aki abban az időben ezt a randevúhelyet kitalálta, talán éppen a kőbányai sertésszállások közelsége miatt nyerte szerelmi álnevét (spitznáméját) Zsanét gondolataiban. - És amint múldogáltak a még fénylő napok a vénasszonyok nyarán: Zsanétnak mindennap jutott eszébe valamely új adressz, ahová a gyaloghintósokat elindíthatta. Megnézte hintójából a helyet a Mátyás-templom háta mögött, a bástyán, ahol egy tengerzöld ruháját lengette a templom környékén járó légáramlás. Bátorság kellett a feltűnő ruhaviselethez, mert a szatócsok és pékek kijöttek boltjaikból, amikor Zsanét ezt a ruhát felvette, de viszont „Lélekidomár" volt akkor szerelme, és Lélekidomár mindig egy-két szóval meg tudta nyugtatni Zsanétot. Még arra is rávette, hogy a Mátyás-templom hajójában, egy régi, szent királyt ábrázoló üvegfestmény előtt ugyanabban a tengerzöld ruhában örök hűséget esküdjön. Zsanét sohase mert többé a régi magyar királyra nézni, de más templomokban is nagy szorongásokat érzett a későbbi években. „Lélekidomár" (akivel a Nők Keze című kézimunkaújság hirdetéseiben és bizonyos levelezés után ismerkedett meg), mint érzelmes ember nyomban különböző templomokba vitte Zsanétot, ha szerét tehette. Nem cukrászdába, nem az Elipszis kávéházba régi képes újságokat forgatni, sőt még a Baltába se sörözni és bikatokányt enni, hanem nyomban valamely templomba kísérte Zsanétot, és ott mindenféle félelmetes esküminták olvasott fel előtte, amilyen esküket legalábbis a rablólovagok korában tétettek a nőkkel. Évekig nem mert bemenni bizonyos templomokba Zsanét, mert attól félt, hogy a föld nyílik meg alatta, miután Lélekidomár után egy zengő hangú, ünnepélyes úriembernek hallgatta meg mondanivalóit, amikor is Krebsz Pál titkár (ez volt az illető neve) a bajszát és szakállát is megrezegtette mélyből jövő sóhajtásokkal. - Vajon mi lett volna a sorsa annak a vadgalambszínű ruhájának és könyökön felül érő kesztyűjének, amelyben a Svábhegyre járt Őszivel, egy lehetetlen kisvendéglőbe, ahol oly sűrű volt az erdő, mint a vexir-képecskéken, ahol a vadászt kell megkeresni? Vajon melyik szobalánya lopta el azt a magas sarkú fűzős cipőjét, amelyben olyan boldogtalan volt, amikor egy gárdista termetű úriemberhez akart hozzánőni, legalábbis oly magasságnyira, hogy a szívét elérhesse, amelybe végleg fecskefészket akart rakni? És hová lett igen lapos sarkú, papucsszerű, nesztelen cipőcskéje, amelyben egy hegyes bajszú, ékbe szabott ruházatú, tőrtekintetű, éles hangú, de kis termetű úriemberrel (Börzsönyhegyivel) járta be a Ferencváros virág- és gyümölcsnevű utcáit, mert mindig valamely bokrétára kellett emlékeztetni az utcának, ahol a találkozót rendezték; míg ezzel szemben a gárdista a budai Szent György téren kívül legfeljebb a hatodik kerületi Lovag utcában, vagy az ugyancsak e városrészbeli Mozsár utcában óhajtotta mindig a randevú helyét megjelölni. - A gyaloghintósok engedelmesen vitték Zsanétot a város végén lévő Térdszalag szállodáig, és kihívták a portást, hogy Zsanét alaposan tudakozódhasson a gyaloghintó leeresztett ablakán át egy Matskási nevű régi úriemberről, aki valamikor ebben a fogadóban lakott, és hír szerint mindig két tenyerébe fogta a fejét, hogy az el ne szaladjon a válláról, mert Matskási sokat szenvedett álmatlanságban. A rőt bajszú portás feltette rugós szemüvegét, belenézett a vendégkönyvbe, és magában mormogta a vendégek neveit, amíg végigfutamodott a névsoron, de végül is szemüvegét törölgette egy erre a célra tisztán tartott zsebkendővel, mert a keresett nevet nem találta. A jutalmat ugyan átvette, de sóhajtása azt bizonyította, hogy érdemtelenül érzi magát megjutalmazottnak, mert Matskásiról bővebbet nem tudott mondani. És a gyaloghintót továbbkormányozta Zsanét, tovább régi emlékezések után, a múltba, amikor véleménye szerint itt-ott méltatlanul bánt némely férfival, aki őt fiatal korában szívből

szerette. Amíg a nő fiatal, nem tudja megbecsülni az igaz szerelmet - gondolta magában Zsanét, és mint e gondolatból is látszik, Zsanét jóravaló nő volt.

3

Sokáig utazgatott Zsanét gyaloghintójában, mert hiszen (vagyoni viszonyainál s megrendült egészségénél fogva) ráért az utazgatásra, amíg a vízivárosi temetőben megtalálta egyik életben maradt szerelmét.

Ez a vízivárosi temető, ahol többnyire tiszteletben megöregedett, vén katonatisztek nyugodtak érdemrendeik, sisakos emlékköveik, vaskeresztjeik alatt: hajdanában ugyancsak kedves találkahelye volt a szerelmeseknek, akik dolgaikat nem akarták szellőztetni, mint a modern nők kurta pendelyeiket, hanem legfeljebb holt katonatisztek lovagiasságára bízták titkaikat.

Itt állott Nagybotos Viola (mint akár a század első évtizedében), Gyulai gróf egykori várparancsnok emlékkövéhez támaszkodva, és gyermekek voltak körülötte, akiket katonás játékokra tanított.

Három fiúcska és ugyanannyi leányka, mint az orgonasíp sorakozott Nagybotos vezényszavára, és Zsanét gyaloghintójából kiszállva, egy vértestiszt síremléke mögé rejtőzködve jól megfigyelhette az egykori gavallér nevelési módszerét. Nagybotos talán ugyanabban a Ferenc József-rokkban volt, amelyen érdemrend-szalagocskáját viselte (amely érdemrend története egykor Zsanétot szívestől, lelkestől megnyerte hívének), csak egykori híres, vöröslő barkói és angolkék szemei fakultak meg az elmúlt idő folyamán.

- Ezek mind a maga gyermekei? - kérdezte Zsanét előlépve, és a gyermekeket megsimogatta.

- A rongyosabbak valóban az én gyermekeim - felelt Nagybotos, akinek annyi köze volt a katonasághoz, hogy a hadi levéltárban írnok volt. - A többi gyermek a szomszédaimé, akiket szabad időmben nevelgetek.

Zsanét nem lett volna a mi szívbeli barátnőnk, ha különbséget tett volna a gyermekek között. Egyforma szeretettel kérdezte ki Nagybotos és a szomszédok gyermekeit. Keblére vonta őket, és a temető lombjavesztett fűzfái alatt a napsugárt játszotta a gyermekekkel.

- Ki hitte volna? - kérdezte néha lelkendezve, mikor a játékban szünetet tartott, és az idejétmúlt Nagybotosra pillantott, mintha nem hinne szemeinek.

Nagybotos érzéketlenül állt, mert hiszen ha érzett is volna valamit a régi szenvedélyből: azt is kötelességének tartotta volna eltitkolni, itt, a becsületes férfiak temetőjében.

- Ennek a sok gyereknek az a története - mondta Nagybotos -, hogy él egy öcsém Amerikában, aki csak akkor küld némi segítséget a tengerentúlról, ha mindig új gyermekről számolok be neki. A gyermekeket, amint a katonai gyakorlatokat megtanulták: majd lefotografáljuk, és a fényképet elküldjük az öcsémnek. Hadd lássa, mennyivel szaporodott a Nagybotos állomány. Csak az a baj, hogy évenként nem születhetik több egy gyermeknél.

Zsanét engedelmet kért, hogy megzavarta Nagybotost a nevelésben, és gyaloghintójában visszavitette magát a városba.

Mondják, hogy cipő nélkül érkezett haza, mert finom, dámás cipőjét ott felejtette az egyik kisleánynál, aki mezítláb gyakorlatozott a vízivárosi temetőben. És nem is volt bizonyos arról, hogy Nagybotos igazi gyermekét ajándékozta meg a rendkívüli cipővel.

(1930)

Az államfogház hölgye

1

A váci államfogház lakói között apáról fiúra szállott az a babona, amely szerint, ha Kertesi, a vörös sündisznócskához hasonlatos másodkulcsár holtemberrel álmodott: rendesen valamely kellemetlenség következett be aznapon a fogház megszokott életmódjában. Hitelező jelentette a látogatását, vagy a „minisztériumból" jött valami „nagykutya", aki a dolgokba belekapcáskodott.

Ha Kertesi fehér lepedőben álmodta a holt embert: akkor meg pláne a nyakunkon volt a veszedelem.

Ilyen napon bizonyos volt a hideg időjárás, a veszekedés, a betegség, és a fogdából kétszer-kettő-bizonyossággal paszulyt küldtek ebédre az abonnenseknek. Jó szerencse, ha ilyen napon senki se akasztotta fel magát szerelmi nyavalyából, elhagyottságból, bánatból, szabadságvágyból valamely félreeső kamrában, aminthogy egy pánszláv néptanító egyszer megcselekedte, aki addig izgatott a magyar állam ellen, amíg két esztendőre leültették Vácott. S emellett szerelmes volt a jámbor, és szerelmese nem tudott írni.

...Azon a napon, mikor karácsony felé járt már az idő, és a szobákban (a „cellákban") a vaskályha lángjai mindenféle ismerős és ismeretlen figurákat rajzolnak a falra, azon a napon Kertesi megborotválkozott, és ugyanezért kissé megfehéredett arccal jelentette, hogy az elmúlt éjszaka tetszhalottal álmodott. Egy holtember jött be a szobájába, pipára gyújtott, és beszélt hozzá, de persze elfelejtette a trotli, hogy mit beszélt a holtember. Hiába volt a palatábla és a kréta Kertesi keze ügyébe készítve éjszakára (a lutriszámok feljegyzése végett is), a másodkulcsár semmit nem jegyzett meg abból, amit a tetszhalott mondott.

- Habár nem hiszek a babonákban, magam is kíváncsi vagyok a fejleményekre - mondta a délelőtti séta közben Szemere Miklós, akit három napra küldtek Vácra, de persze olyan poggyásszal érkezett, mintha Indiába utazott volna.

Rohonczy Gedeon, aki a kerti séta egyórás idejét arra használta fel, hogy testgyakorlat szempontjából mindennap felmászott a földszintes épület háztetejére, a kémény mellől kukorékolt:

- Itt szállt ki a füsttel együtt a kulcsár tetszhalottja.

A „szép" Hadik Sándor gróf, aki nem szeretett a világon semmit: a szokott életundorral álldogált az ecetfa alatt, mint általában két hétig mindig, amíg „fürdővendég" volt a váci m. kir. államfogházban.

- Nem bánnám, ha néhanapján álmodnék én is - mondta, és másnapig megint nem szólt.

Rezeda Kázmér, a fentebb említett urak barátja, aki úgy „rendezte" a dolgát, hogy maga is abban az időben tölthesse ki kéthavi fogházbüntetését a Duna-parti városkában, mikor előkelő ismerősei, miután véleménye szerint jó társaságban majd könnyebben múlnak a börtönnapok, Rezeda mint érzelmes fiatalember elgondolkodott a tetszhalott dolgán, mert ugyancsak véleménye szerint, ha már meg kell halni (persze, könnyedén és mosolyogva egy elhibázott szerelem miatt), alaposan, visszavonhatatlanul haljon meg az ember.

- Az ördögbe! Nem lehet úriemberhez méltó foglalkozás: kísértetnek lenni a váci államfogházban! - szólt babonásan, és hideglelősen gondolt arra, hogy esetleg az ő sorsában volna megírva, hogy kék börtönőri kabátban és fehér lepedőben sétálgasson éjfélkor az udvaron. (Rezeda úr ez idő tájt kövér volt, mint Néró, öregnek érezte magát, mint Wilde Oscar, szentimentális volt, mint egy vénasszony hamis kontya.)

2

Délután, amikor a látogatások ideje volt az államfogházban, és Kokes Mili, a váci fehérneművarrónő, aki az államfoglyokat ruházta és egyébként is pártfogolta: a többi között rendelést kapott Rezeda úrtól is egy hosszú, térden alul érő hálóing megvarrására nézve. Kokes Mili, aki varrónői pályáján (amíg varroda-tulajdonosnő lett) sok mindent tapasztalt az életben, sóhajtva kérdezte, hogy talán fázik Rezeda úr éjszakánként.

- Igen, a szívemben egy jégdarabot érzek minden este, amikor nyolc órakor megfordul a kulcs a zárban, és négy fal között maradok, hogy büntetésemnek eleget tegyek. Ilyenkor nyomban beállok kísértetnek, s úgy érzem, hogy reggelig bekalandozom az egész világot. Holtfáradtan kelek fel reggel, amikor az őrmester az ajtót ismét kinyitja.

Kokes Mili (szürkés hajú, vidékiesen jószívű asszonyság volt) a centiméterével megmérte Rezeda urat tetőtől talpig.

- Csak a fejet nem szabad elveszíteni, még akkor se, ha megszakad a szív a magányosságban. Pláne önnek nem lehet oka panaszra, amikor egy hölgy mindennap érdeklődik ön iránt - mond Kokes Mili, miközben a hölgy szót jelentősen hangsúlyozta.

- Nincsenek ismerőseim a városban - felelte Rezeda úr zavarodottan.

- Az a hölgy látta önt megérkezni az állomáson, látta önt kocsiba szállni, és este a Kúria vendéglőbe hajtatni, ahol az első éjszakát töltötte. És látta önt vacsorázni a fogadó éttermében, szomorúsága meghatotta, mert a Vácra érkező úriemberek között is feltűnő volt az ön szomorúsága. Bizonyára hű hitvest vagy drágalátos menyasszonyt, jó szeretőt hagyott ön távol a világban, mikor Vácra jött, hogy itt büntetését leülje...

- Nemigen sír utánam senki a világon tudtommal - merengett Rezeda, amíg a nyakát is odatartotta Kokes Mili centiméterének.

A varrónő néhány ceruzajelt rakott egy újság szélére, aztán bizonyos könnyebbséggel kiáltott fel:

- Hál' istennek, hogy így áll a dolog. Az a hölgy ugyanis azt hiszi, hogy önt valamely veszedelmes, élet-halálra menő, nagy szerelem szomorítja, és ugyanezért azt parancsolta gondolatainak, hogy csitt legyen. Mert mit lehet csinálni egy államfogollyal, aki odakünt hagyta a szívét a messzi nagyvilágban, mikor büntetését itt elkezdi? Mondja meg maga, Rezeda úr, mit lehet csinálni egy életveszélyesen szerelmes fiatalemberrel itt, Vácott? Hagyni kellene őt, hogy a körmeivel ássa a szívét a börtön magányában, elhagyatottságában, mert nincs más gyógyszer a boldogtalan szerelem ellen... De a helyzet megváltozik, ha önnek nincsenek félbehagyott ismeretségei odakünn a világban.

- Egy kutyám sincs, Kokes asszony.

A jószívű varrónő ezután titokzatosan összepakolta újságpapirosait, amely csomaggal (mint a szülésznő) a várost járta, és megígérte Rezeda úrnak, hogy a dolgok további menetéről majd a legközelebbi látogatási napon tudósítja.

- De hát mondja meg, milyen az a hölgy, aki utánam érdeklődik? - kérdezte Rezeda úr az ajtóban. (Mert az államfoglyok, szegények, nem érnek rá a sok tettetésre.)

- Én komoly nő vagyok. Nem szeretek pletykát csinálni. Csak annyit mondhatok, hogy nem fogja megbánni, hogy szabad szívvel, szabad kézzel jött Vácra - mond a varrónő, és Rezeda úr éjjeli álmának megint vége volt. A börtönbeli éjszakákon ráér sok mindenre az egyébként

okos ember is. Ráér kiszállni a kéményen át a városka ismeretlen háztetőire, és onnan kitalálni, hogy a fedelek alatt hol van az a női szív, amely a szegény fogolyért ábrándozva dobog. Hol van az a hölgy, aki a vasúti állomáson megérkezni látta őt, holott mindig úgy tervezte, hogy gőzhajóval jön Vácra? Ki az a hölgy, aki az étteremben is figyelmére méltatta, holott emlékezete szerint olyan rosszkedve volt, hogy csak fogpiszkálót vacsorázott?

3

- Meg kell engednie, hogy a hölgy a fogház igazgatója előtt úgy szerepeljen, mint unokahúga, rokona, várva várt atyafija, mert másként nem kap engedélyt a látogatás megtevéséhez - mond Kokes Mili, mielőtt a pártit összehozta volna Rezeda úr és az ismeretlen hölgy között.

- Nem bánom, ha a nagymamámnak mondja magát - felelt Rezeda úr, mert ugyan mit meg nem tenne egy államfogoly az ismeretlen hölgy kedvéért, aki már akkor is figyelmére méltatta őt, amikor a váci állomásról bekocsizott?

És a kalandos hölgy (szürke esőköpenyben és vörösbarna fátyol alatt) valóban megérkezett egy délután.

- Ön bizonyosan egy kecskepásztornét várt a hegyek közül, aki a lovagregények révén rajong a váci államfogház szenvedő lovagjaiért, pedig én csak egyszerű asszony vagyok, akinek nincs más kívánsága, mint úriemberrel társalogni, csevegni, az időt eltölteni, kellemetesen, mint mondani szokták! - szólt a hölgy. - Ugyanezért ne is kérdezze nevemet, társadalmi rangomat. Nevezzen Ypszilonnénak. Nem akarok lenni más, mint az ön Ypszilon betűje. Ypszilon az államfogoly szó végén.

S az államfogoly lelkendezve felelt:

- Kedves Ypszilon nagysád, úgy fogom önt tekinteni, mint börtönéjszakámnak csillagsugarát, aki véletlenül a szegény fogolyra pillantott, amikor az éppen megátkozni akarta sorsát, amely a legnyomorultabb helyzetbe sodorta. Tudja ön, mi az, börtönben ülni? De most már hagyjuk a kínt, keservet, bűnbánatot.

- Ne tettesse magát - szólott Ypszilon kisasszony, mielőtt az államfogoly lélegzetet vehetett volna. - Maga bizonyosan a legrosszabbat gondolja felőlem, midőn itt ülök a társalgóban, és szavait hallgatom.

- Én még eddig nem gondoltam semmit, mélyen tisztelt úrnőm, mint csak annyit, hogy egy kimondhatatlan helyzetben váratlanul segítséget találok önben. Jól tudom, hogy meghalni végül is egyedül kell minden embernek, ha végórája elkövetkezik; de addig is és mindig egyedül lenni ezen a nagyvilágon, senkivel egy őszinte szót se váltani, a börtönt, a tehetetlenséget, az elhagyottságot érezni folyton magam körül? Nem, asszonyom, ezt már nem bírtam volna tovább, s ezért üdvözöltem önt olyan örömmel, amilyent megérdemel! - felelt még mindig lelkesen Rezeda úr, mert úgy érezte, hogyha a legszínesebb keleti szőnyeget terítené a hölgy elé, az se volna elegendő arra nézve, hogy hódolatát kellően kifejezze.

- Ne tettesse magát - ismételte váci konoksággal a hölgy. - Én úgyse hiszek el minden szót, akárhogy erőlködik.

- Nem is kell, hogy elhiggye mindazt, amit mondok, csak azt engedje meg, hogy figyelmeztessem, hogy néha, véletlenül igazat is szoktak beszélni a férfiak, akik amúgy is olyan egyedül vannak, mikor ötvenedik életévüket betöltötték, mintha máris magányos sírjaikban feküdnének. Én már elmúltam ötvenkét esztendős vagy talán hatvankettő is, ugyanezért távol vagyok a kor divatos eszméitől, meghidegedett, kiüresedett körülöttem a

világ. Még ha szabadlábon volnék: se találnék minden bokorban emberre, aki megértene engem, akivel még beszélni, együtt gondolkozni, együtt érezni tudnék. Ritkák már az öreg pajtások, akikkel együtt hevültem. Ritkák már a kerek asztal lovagjai, akik még látták Artúr királyt hollóvá változni. Ritka már a nóta, amely arra tanítana, hány csillagból van a Göncöl szekere, és még ritkább a kislány, aki még számon tartaná, hogyan melegítse meg a lelkünket egy-két szavával. Egyedül kell lenni a korcsmában, a börtönben, a sírveremben is ezentúl. Azért köszönöm, hogy meglátogatott.

Az ismeretlen hölgy talán félig sem értette azokat a szavakat, melyek a börtönlakó szájára tódultak, de nem estek rosszul neki a szavak, mert folyamatosan voltak elmondva. A hölgy rövid gondolkozás után ezt a kérdést tette fel:

- Hisz ön a másvilágban?

- Hiszek. De csak azóta, mióta nincs már semmi reménységem ahhoz, hogy ezen a földön még valóban boldoggá lehessek. Bizonyos idő óta, mióta életem elhervadása bebizonyosodott: minden szomorú órámat egy másvilági számlára írom, amely odaát majd mint behajtandó követelés fog szerepelni. Ha ez a tartozás nem volna, amellyel a másvilág tartozik: alig hinném, hogy bírnám tovább hitetlenül vinni életemet - felelt Rezeda úr.

Ypszilon kisasszony megint csak úgy viselkedett, mintha nem sok jelentőséget tulajdonítana Rezeda úr szavainak. Gyorsan újabb kérdést adott fel:

- Hisz ön a nőkben?

- Hiszek. A nő az emberiség magjának virága, aki mindig felfelé, a napocska felé emeli a fejét. Nő nélkül olyan volna az életünk, mintha kopár, terméketlen sziklafalak között töltenénk napjainkat, ahol még a kecske se találná meg a maga rágnivalóját. A nők ellepik életünk kertjeit, és a leggonoszabb férfit is olyan gondolatokra nevelik, amely gondolatok nők nélkül nem jöhettek volna létre.

Ypszilon kisasszony nem nyilatkozott, hogy meg volt-e elégedve az államfogoly feleletével. Úgy látszik, a jeles vagy elégtelen osztályzatot majd később írja jegyzőkönyvecskéjébe. Most csak a „pauzát” várta Rezeda úr feleletében, hogy feladhassa a harmadik kérdést:

- Hisz ön a „perpetuum mobilében”?

Rezeda úr éppen felelni akart; a fogházélet úgy megviselte, hogy tán még ekkor sem vette volna észre a játékot, amelyet az ismeretlen hölgy vele űzött... Felelni akart, mert bár a legöregebb embernek érezte magát az országban, még nem jött rá, hogy az ismeretlen hölgy olyan kérdéseket intéz hozzá, amilyen kérdéseket fel lehet adni mindenkinek, akivel utcán, vonaton, gőzhajón vagy omnibuszkocsin megismerkednek a hölgyek. Így természetesen azt sem vette észre, hogy az ismeretlen hölgy nem is nagyon vár feleletet kérdéseire, amelyekkel csupán műveltségét akarja bebizonyítani, mint ez már az ismeretlen nők régi szokása Pesten, Pest környékén, de tán távolabbi országrészekben is, ahol nők és férfiak véletlenül megismerkednek.

Az államfogház látogatónője azonban ekkor a faliórára pillantott, amely falióra a társalgóban kifent bajuszszárakkal végezte a maga tennivalóját. A hölgy felkiáltott:

- A kiskését! Mindjárt letelik a látogatási óra, és én még mindig nem próbáltam meg kegyeden a hálóinget, amelynek próbája végett idejöttem.

Az államfogház hölgye tehát gyorsan letette vörösbarna fátyolát (vele kalapját), amikor egy elég kedves női arc tűnt elő, amilyen a vidéki kasszírnők arca szokott lenni, amelyek szépségtapasszal vannak ellátva, frufruval és huncutkával környékezve, és általában a kucséberkosarak dobozain látható hölgyek képmásait példázzák.

Ugyancsak levetette esőköpenyegét, amelyet a Vác és Budapest között utazgató hölgyek akkor is viselnek, amikor nem áll esősre az időjárás, ellenben a megjelenés eleganciáját jelenti az utazóköpeny, amilyenben megmutatkozhatik akár egy vidéki bárónő, akár egy polgárnő. Ezek a női utazóköpenyek tulajdonképpen semmit se mondanak, mert ezerszámra gyártják őket, és legfeljebb a perpetuum mobiléről adnak fel kérdést.

A köpenyeg alatt azon idők divatjának előírása szerint fehér selyemblúz és kockás, barna, bokáig érő, úgynevezett „trotőr" posztószoknya volt. A bőrövnek, amely a hölgy derekát karcsúsította, pipacspiros színe volt, és ez mindenféle földi gondolatokra ingerelte Rezeda Kázmért, a büntetését töltő államfoglyot. E pipacsvörös öv nélkül talán még mindig a hölgy kérdéseit várná a börtönben hervadásba indult férfi is, pedig a hölgynek több kérdése nem volt, több kérdése nem állott rendelkezésére, amellyel a férfiak érdeklődését felkölthetné. Akit három kérdésével az utcán, vonaton, gőzhajón vagy omnibuszon nem lepett meg kellőképpen, ott már hiábavaló volt nyújtani a futó ismeretséget. A hölgy szégyenkezve szállhatott le a gyorskocsiról. - De Rezeda úr megfogadta a hölgy tanácsát, és nem tettette magát tovább.

4

Másnap, a déli sétánál, mikor az unatkozó államfoglyok megint csak felvették azt a beszédtémát, hogy Kertesi holtemberrel álmodott, és valószínűleg nagyobb időváltozásra van kilátás: Rezeda úr meglepetésre kijelentette, hogy ő már nem törődik többé a hideg időjárással, mert gondoskodott magának hálóingről, amely megóvja attól, hogy köhögést, lázt, tüdőgyulladást, torokgyíkot szerezzen.

Szemere Miklós, aki szeretett érdeklődni az új találmányok iránt: megkérdezte Rezeda urat, hol lehetne beszerezni hasonló ásványvizet vagy teveszőr kendőt, amelynek használata a meghűléstől megóv, miután ő maga gyakran szenvedett náthában, ha történetesen mezítláb lépett ki az ágyból. És az ásványvíz, amelyet eddig nátha ellen használt: nem sokat segített.

A szép Hadik Sándor, aki ugyancsak végighallgatta az államfogházbeli történetet, egykedvűen vállat vont.

- Vigyázni kell a varrónőkkel - mondta. - Egyszer Bécsben egy leszakadt nadrággombbal együtt a lábszáramat is a gombhoz varrták; igaz, hogy őszi lóversenyen történt, amikor már jóformán sötétben futják a kiírt versenyeket, hogy az eredményt csak a bíró látja.

(1930)

Szalonok hőse

1

Abban az időben, mikor nemcsak a pincérek és színészek viseltek frakkot Pesten, hanem jóformán minden úriembernek a ruházatához szükséges volt a frakk, hogy zavartalanul, közmegelégedésre végighajókázza a maga élete folyamát: lakott Pesten egy Ábrándy nevű férfiú, akinek az volt a híre, hogy titokban már százesztendős is elmúlott, de ezt sohasem árulta el. Valahogy úgy intézte a dolgát, hogy mindig fiatalemberek voltak a barátai, mindig jókedvű és egészséges volt, habár sohasem feküdt le éjfél előtt, mindenütt megfordult, hol divatos ifjú dámáknak (de felejthetetlen asszonyságoknak is) lehetett „tenni a szépet", nem hozhatott a farsang oly meglepő új táncot, amelynek lejtésével ő már el nem készült volna, és a legkisebb dalocskákat, keringőket, románcokat már talán akkor megtanulta, amikor még csak a cigányzenekarok próbálgatták az új zeneszámokat a délesti órákban kihalt vendégfogadókban. Röviden: Ábrándy társadalmi férfiú volt, akit a főváros minden valamirevaló szalonjában szívesen láttak, mert nemcsak annyi volt, mint a „jelmondata", mint a vígjátékos Berczik Árpád gavallérjainak: „Hidegvér és tiszta gallér!", hanem példás magaviseletben, lovagias jellemben, a férfiak iránt érzett barátságban és a nők önfeláldozó tiszteletében versenyre kelhetett volna akármelyik szalonregény vagy francia színdarab hősével, aki a múlt század vége felé a művelt emberek lelkivilágát foglalkoztatta. A lovagok ez idő tájt már nem zörögnek mindig őseiktől örökölt fegyvereiktől, levetették a bút és nemzeti fájdalmat jelképező, magyaros szabású, fekete ruhát, a karbonáriköpenyeg francia szabású, testhezálló felöltőket viselnek, lehetőleg nagy gyöngyházgombokkal, és a homlokba nyomott turi süveg helyett londoni mintájú köcsögkalapot, francia találmányú sisakot vagy fekete nyúlszőr kalapot illesztenek a fejükre. Ábrándy kecsegeorrú lakkcipője, selyemmel bélelt frakkja, tallér nagyságú gombokkal díszített, vasalt inge mindig együtt hágott fel az emeletekre a fiatalemberekével, amely emeleteken a szalonok karos gyertyatartói alatt a finom lelkű hölgyek üldögéltek, akik a gázvilágítást, annak veszélye és bűze miatt, nem tűrhették otthonaikban. S ez idő tájt a szalon volt a nők igazi otthona, életüknek boldog és boldogtalan momentumai a rokokó vagy empír stílusban tartott szalonokban, bársonytapintású szőnyegek között, nagy terjedelmű, aranyrámás képek alatt, porcelán kandallók mellett játszódnak le. A szalonban mindig van egy óra, amelynek ingáját és mutatóját meg lehet a kellő percben állítani, ha valamely nevezetes dolog történt a házban... Ilyen óramutató-megállító volt Ábrándy, akinél lelkesebb tanúja nem volt se a társadalmi, se a családi eseményeknek. Idealista-rajongás ült arcára, amikor a szalon meghitt sarkában akár a háziasszonyt, akár a házikisasszonyt hallgatta. Az indiai vázákban elhelyezett pávatollakat, a Makart-csokrokat, a szalonasztal aranyos szövetű, sötétpiros terítőjén elhelyezett csecsebecséket, velencei emléktárgyakat, a bécsi világkiállításról származott apróságokat, üvegfedél alá rejtett, lorettói viaszkokat, kukucskáló üveglencsék mögött látható panorámákat, adelsbergi cseppköveket, tátrai havasi gyopárokat, mármarosi gyémántokat, rózsaszínű márványkövecskéket, trencséni faragványokat, tihanyi kecskekörmöket, búgó, adriai kagylókat, tiroli tárgyacskákat, vízaknai köveket és a többi emléktárgyakat mindig megnézegette.

2

Bár hősünk, Ábrándy, hivatali kötelességénél fogva délelőttjeit a m. kir. Vámház egyik hivatali szobájában töltötte - mert hivatal nélkül Tisza Kálmán korában, a magyar középosztály rendszerető, lehiggadt, levizsgázott korszakában, a „magyar dzsentri aranykorában" ő

sem lehetett -, úrias, de száraz foglalkozását nyomban felejté, amint pontosan két órakor elhagyta íróasztalát. (Két óra előtt csak azért nem mehetett el, mert a hivatalban akadtak „egyesek", akik előtt jó példával kellett járni éppen azoknak az úriembereknek, akik a kisujjukon családi pecsétgyűrűt viseltek.) Egy fertályóra múlva már a Szikszay „rondójában", megszokott asztalánál találjuk hősünket, amint Janival, az egész világ Jani pincérével, elköltendő ebédje felől tanácskozik. Mehetett volna ebédelni Ábrándy az akkor még fénykorát élő, Újvilág utcai Arany Sas fogadóba, de az itteni ebédeléseknek sohase tudja előre az ember a végét, különösen olyankor nem, amikor a Pest megyei urak vásárba vagy megyei gyűlésre érkeztek a Sasba; mehetett volna a Ferenciek terén lévő Csalányiba, ahol ugyancsak magához hasonló úriemberekkel találkozhatik: de a megszokás és a hivatal közelsége a Szikszay sarokebédlőjébe vonzotta Ábrándyt, mert innen már a leves kanalazgatása közben szemügyre lehetett venni mindazokat, akik a Hatvani utcában a verőfényes, déli órákban megjelentek. A század elején még minden valamirevaló úriembernek, de főként a divattal együtt áramló úrhölgynek naponként meg kellett fordulni a Hatvani utcában, amelynek Múzeum körúti sarkán, az úgynevezett „Mafla-sarkon" (mások szerint „Gavallér-sarka"), a jó emlékezetű dandyk nemcsak a toaletteket, de a kalapkákat is memóriába vésték. Sok pletyka indult ki innen az úrnők francia cipősarkai nyomán; B. Zay, bár néha reggelig volt elfoglalva a különböző kártyaasztalok mellett, délre mindig előkerült a Curia utcai fodrásztól, ahol gyér hajfürteit rendezgette, bajszát festette, és lyukas órakulccsal arcának pattanásait kezeltette. A Szikszay „rondójából" Ábrándy mindennap szemügyre vehette a frissen felöltözött, beillatosított, kivasalt fővárost, és a szomszédos Nemzeti Színházba átalvitt söröskorsókból megállapíthatta, hogy a színészek mily lelkesedéssel próbálják a bemutatásra kerülő új színdarabokat. Ah, éppen *A kaméliás hölgy*-re készülnek, és az elérzékenyült súgót frissen csapolt sörrel kellett megvigasztalni a színdarab szomorúsága miatt!

Ábrándy kabátja zsebéből szelvénykönyvecskét vett elő, mert rendes emberként új vendéglői cédulácskákkal fizette János pincérnek levesét, sültjét és tésztáját, csupán elfogyasztott söréért és borocskájáért (mohai Ágnessel) nyúlt aprópénzes erszényébe. És ebéd után mindig aludni ment lakására, a belvárosi Molnár utcába Ábrándy, mert hogyan tarthatta volna rendben az egészségét délutáni álom nélkül, amelynek szükségességéről mindenki meggyőződhetik, aki az estéjét szellemes és nőkkel díszített társaságban szereti tölteni, nem pedig valamely ivócsarnok lelket tespesztő, egészségtelen, dohányfüstös bolthajtása alatt. Mennyivel több jutna a lelki élvezetekre, a ruházkodás csinosságára, a szellem fejlesztésére, a finomabb társalkodásra, ha a fiatalemberek elkerülnék a magukba süllyedt korcsmai estéket, a borfogyasztással együtt járó fantasztikumokat! A korcsmából még senki se tért meg a szalonok langyos légkörébe, mert az eldurvult szív és lélek elkerüli a magasabb szellemi tornát, kedvenc illatszere a fokhagyma, és női ideálja a betyáros korcsmahölgy vagy legfeljebb az éjjeli kávéházi kasszírnő, akit felhevült állapotában az éjféli órában választ ki, abból a célból, hogy udvarlási hajlandóságát pallérozza.

Ábrándy esténként sose unta meg frakkját, se szmokingját, amelyet felváltva viselt az ingeihez, amelyeket mellfodorral és csipkés kézelővel díszítve varratott Romhányiné, egy jobb napokat látott úriasszony varróintézetében. Romhányiné ábrándos volt, mint egy elhalványult költemény az emlékkönyvben, és büszke volt Ábrándy úr ingeire. A csipkéket maga vasalta a mandzsettákon, és a mellfodrokat sütővassal frufruzta. Szívkeretben helyezte el a monogramot bal oldalon, a derék tájékán, és csak csontgombokat engedett alkalmazni az ingen, mert az érc piszkítja a finom vásznat.

3

Péntek volt, és Ábrándynak egyetlen pillantást kellett vetni jegyzőkönyvecskéjébe, hogy megállapítsa, amely szerint hat órától tíz óráig „Mária Terézia” Koronaherceg utcai szalonjában fogadás van. Ő szerencsés volt ama kivételes lényekhez tartozhatni, akik az esztendőben egyszer, körülbelül október közepe táján kapják kezükhöz a barátságos értesítést, amely szerint „Mária Terézia” minden második pénteken szívesen látná őt barátai körében. Koronaherceg u. 5. - mond az aranyszegélyes, halovány színű címerrajzzal ellátott karton-lapocska, és az utcanév és házszám jelentette a közbecsülésben és köztiszteletben álló cs. és kir. altábornagynét, akinek termeiben nemcsak a helyőrség magasabb rangú tisztjei, hanem a polgári társadalom előkelőségei is találkozni szoktak. Kivételesen csak akkor maradt el a pénteki fogadás, ha az udvar Budán időzött, és „Mária Teréziának” csillagkeresztjére és v. udvarhölgyi rangjára való tekintetből a legmagasabb udvari ünnepélyeken kellett részt venni. Ám ezekre a tiszteletben álló elfoglaltságokra még a legszenvedélyesebb hódoló sem lehetett féltékeny, habár a legenda szerint a féltékenységéről híres, felhevült lelkületű Podmaniczky Frigyes egyik udvarhölgy iránt érzett „egyik” lángolása éppen azért sistergett el rakéta módjára, mert az udvarhölgy Frigyes báró sváb-hegyi kirándulása helyett az udvari szolgálatot vállalta egy bizonyos délután. Ez volt az utolsó alkalom, mikor P. Frigyes komolyan gondolt a megnősülésre, azután már csak magához hasonló korú, pipafüstös, tarokkozó úriemberek kaszinójában üldögélt, és szelíden legyintett, amikor nőkkel kapcsolatos históriákról hallott.

A cs. és kir. altábornagyné már régen nem küldött meghívót P. Frigyesnek, az ő lovagjai jellemszilárdabb, hűségesebb fából voltak faragva, mint ez a túlon-túl zengedezett szeladon. A Koronaherceg utcai szalon előszobájában mindig függött a fogason néhány törzstiszti köpenyeg az altábornagy molnárkék, pirossal bélelt köpenyege körül, és polgári látogatók is megtalálták a helyet, ahová muszka sárcipőiket a kalucsnik mellé elhelyezzék.

A szalon egyik sarkában a tiszt urak beszélgettek a háború közeli lehetőségéről, amikor is sorra kerültek, és megkritizáltattak azok a lovasezredek, amelyek a galíciai helyőrségeket ellátják. - Csak Latkóczy őexcellenciáját kíméljék az urak - mond „Mária Terézia” a tisztek csoportjához lebbenve teáscsészéjével, amelyet ekvilibrista ügyességgel tartott mindig kezében a háziasszony, mert az ilyesmit nem lehet néhány próbán megtanulni, mint a Nemzeti Színház művésznői szeretnék, amikor teás színdarabokat kell játszaniok este a színpadon. Mindenki tudta, hogy Latkóczy, a galíciai hadtestparancsnok, ha szalonkocsiját a pesti vonat-hoz csatoltatja: „Mária Terézia” szalonjában mindig tiszteletét teszi. - Az ilyen szalonban többet tud meg az ember, mint Streifleur katonai újságjából - mond a határszéli generális.

„Mária Terézia” szalonjának többi helyét nők foglalták el, akik a szolgálat érdekében jelenlevő hadnagyokkal és főhadnagyokkal néha néhány tánclépést tettek, de általában inkább a kecskeszakállas Perotti Gyula operaházi tenorista körül ábrándoztak. A tenorista Pesten mindenhová elment, ahol tanítványokra volt kilátása, fekete zsinóros csíptetője olyan kiábrándultan nézett a világba, mint egy világhírű művész, aki megszokta, hogy körülötte nők térdepeljenek. Már idősecske volt ekkor Perotti, és takarékosan bánt hangjával. Egy nagy hajú zenetanár végezte körülötte a titkári, néha inasi teendőket, nyugtázta a bókokat, hevült, lelkesedett, haját borzolgatta, kézcsókokat osztogatott jobbra és balra, miközben szemügyre vette az antik karkötőket és feltűnőbb gyűrűket a női kezeken, miközben a művész fásultan tapogatta frakkja zsebében adóívét, mert mindig valamely hozzáértő embert keresett a pesti társas életben, aki pontosan megmagyarázná neki az adónemeket, amelyeket rá kiróttak. Közben félve nézegetett a háta mögé, vajon nem fenyegeti-e valamely veszedelem az ismert hadbiztos részéről, aki Perotti láttára mindig Oscar pártiját (az *Álarcos bál*-ból) kezdte énekelni. Zenéről és művészetről folyt a társalgás, és a szalon vendégei között mindig akadt

egy fehér hajú dáma, aki elmondta, hogy hallotta Liszt Ferencet zongorázni a Redout-ban, miután a Nemzeti Casino urai díszkarddal ajándékozták meg. Liszt vörös bársonyruhában volt, és németül köszönte meg az ajándékot, amelyet nyomban a derekára kötött. - Ugyanitt mutogatták Szörényi Simon udvari tanácsos nejét, aki 267 hangversenyt hallgatott végig egyetlen esztendő alatt, amikor Reményi Ede hegedült.

- Valószínűleg bérlete volt a méltóságos asszonynak - mondta Perotti Gyula.

„Mária Terézia" kínai teáscsészéjével, eleven háziasszonyossággal lépett be a hölgyek közé, akik lornyettjeiken át vagy szabad szemükkel is mindig a bámulat leghűbb kifejezői voltak, mikor a tenorista hébe-korba megszólalt, és utána mély hallgatásba mélyedt, mintha rendkívüli módon kifárasztaná minden szó, amely nincs bent a szerepkönyvében.

- Amint látom, igaza van Offenbachnak. Mars és Apolló fiai akár elmehetnek zabot hegyezni, ha Orfeusz megérkezik az Olympra - mond a kegyelmes asszony, akiről az a pletyka járta, hogy fiatal korában egy brünni kalapgyárban volt valamilyen elfoglaltsága, és éppen a kaució fogyatékossága miatt kellett várakozni a házasságkötéssel az ezredesi rangig.

Orfeusz (Perotti Gyula) sötét szemüvegét igazgatta:

- Egy adóhivatali kukacot szeretnék egyszer látni az estélyeken, aki megmondaná nekem, hogy hol követtem el a hibát az adóösszeírásom körül.

A szalon hölgyei, élükön az altábornagynéval, ezután mind megnézegették a tenorista zsebéből elővont kék adóívét, mert jószívűségükben tanácsot akartak adni Orfeusznak. A nagy hajú zenetanár jegyezgette a tanácsokat a noteszkönyvecskéjébe. Szörényiné, aki rokonságban volt a híres pénzügyi kapacitással, Sina báróval, ajánlkozott, hogy majd megkérdi a bárót a tenorista adóügyében.

- Mert két különböző dolog jó adófizetőnek vagy jó énekesnek lenni - mond Perotti hosszú hallgatás után.

*

Miután az óra már kilenc felé járt, Ábrándy elérkezettnek vélte az időt, hogy illedelmes, ünnepélyes és halk társaságát a főváros más úrikörének is rendelkezésére bocsássa, ezért az illemszabályok betartásával csak a háziasszonytól vett búcsút, és megnyugtatta, hogy maga is azon fog fáradozni, hogy a közkedvelt tenorista adóügyében rend csináltassék.

- A hölgyeket kötelezi le vele, Ábrándy úr. Mert ez a fickó (Kerl) addig nem akar egy taktust sem énekelni - mond a kegyelmes asszony búcsúcsókra nyújtván száraz, angolosan izmos kezeit, amilyen akkor divatban volt az előkelő hölgyek között, akik reggel lovagolni jártak.

Az ember azt hihetné, hogy a lelkes tekintetű Ábrándy a Koronaherceg utcából egyenesen az adóhivatalba ment, holott jegyzőkönyvecskéje szerint egy más szalonban való megjelenését is tervbe vette ezen a napon. Aranykéz utca 3. szám alatt volt ez a szalon, és Dolgoruczky hercegnő tartotta fenn, akiről nem volt bizonyos, hogy lengyel vagy orosz nihilista üzelmek miatt menekült Pestre, de termeiben a legvidámabb társaság találkozott. Álarcos, jelmezes estélyeinek híre volt a fővárosban, de a hétköznapi fogadásain is a bohémvilág keveredett az arisztokráciával. A hercegnő szalonja azonban mégse tartozott ama szalonok közé, ahol mindenki megjelenhetett, akinek jól szabott frakkja volt, bizonyos szertartásosság jellemzé az itteni életet, kivéve, ha öreg gróf vagy fiatal művész jelentkezett. Ezeket Dolgoruczky hercegnő „kedvesem"-nek szólította, és a múlt század vége felé több olyan valóságos, belső, titkos tanácsos járt még hintajában (vagy tolókocsiján) a főváros utcáin, aki a hercegnő Aranykéz utcai szalonjában táncolt utoljára jókedvében, míg a nagy reményű, fiatal

művészeknek se szeri, se száma, akik a „varsói szalonból” tették első lépteiket a nagyvilág felé. A hercegnő meghívójának felmutatása mellett még a konzervatív Hubman és Spinner szabócég is szívesen szállított estélyi ruhát fiatal költőknek, amelyeknek árát majd az akadémiai jutalomból, pályadíjból remélték megkapni, amelyet a költő biztosan elnyerend, ha a hercegnő egyengeti az útjait.

Ezen az estélyen egy Reviczky Gyula nevű fiatal költőt szándékozott a hercegnő bemutatni, és pártfogásba ajánlani a termeiben összegyülekezett előkelő társaságnak. A költő még nem volt a szalonban, mert félénk természetű ifjú volt, a hercegnő éppen akkor intézkedett, hogy Koroda Pál postatiszt, aki a költő rokonának mondotta magát: a fiatalember felkutatására menjen. - Ne jöjjön vissza a barátja nélkül, főhadnagy úr - kiáltotta a hercegnő a postatiszt után, mert azt hitte, hogy a postánál is katonai sarzsik szerepelnek.

Ábrándy sok régi ismerőst is talált a „muszka szalonban”. Így kellő tisztelettel üdvözölhette Zichy Jenő grófot, aki akkor indult ázsiai expedíciójára, és a hercegnőtől ajánlóleveleket kért a tatár fejedelmekhez. Meghallgatta véleményét a nőkről a piros orrú és faunképű Bartók Lajos koszorús költőnek, aki mindig életvidám társaságba járt, mert szíve még nem dobogott az inggallérjában. Gyújtóval szolgálhatott Vay Sándor grófnak, akinek női mivoltát frakkjának tömzsisége ilyenkor elárulta. Segített Szirmay Imre ifjú színművész ünneplésében, aki akkoriban került a fővárosba. Hasznoskodott a szobarakéták és ugróbékák felgyújtásánál, amelyeket akkoriban talált fel Emmerling. Helyeselt a „nők ügyvédjének”, Polónyi Gézának, aki cigányos arcával, göndör fürtjeivel, atléta termetével kliensnőit magába szerelmesítette. Tiszteletét tette a szalon sarkában Helfy Ignácnál, aki a hercegnő orosz politikai menekült állapotára való tekintetből azt az isaszegi, zöld dolmányt öltötte magára, amelyben csak választói előtt szokott mutatkozni. Ám a politika kedvéért az ember sok mindent megtesz. Még csak Takowa gróf (a szerb exkirály) és a bemutatandó ifjú Reviczky Gyula költő hiányzott a szalonból, amelynek közepéről velencei csillár csüngött alá, falán pedig Verescsagin híres képe, A Sipka-szorosban minden csendes című festmény függött, persze másolatban. Egy orosz menekült szalonja nem is volt elképzelhető e festmény nélkül. A száműzött Turgenyev és Puskin arcképeit a mellékteremben kevesebben ismerték még Magyarországon, mintsem kellő tisztelői lettek volna az orosz költők ábrázatainak.

Miután Ábrándy e férfitársaságbeli ismerőseit üdvözölte: természetesen a hölgyek koszorújába vegyült, mert bármily ünnepélyesnek látszott hősünk: igazándiban ott érezte jól magát, ahol báj, mosoly és női kedvesség simította ki a férfiak arcait, mint a napsugár tünteti el a borús felhőket.

A hercegnő hölgyvendégeinek az volt a szokásuk, hogy a nehéz atlaszból vagy vastag selyemből készült toaletteket, az alkalmatlan uszályokat, vaspántos derékfűzőket és a tollas, tűs, alkalmatlan, utcai kalapokat mellőzték, amikor az Aranykéz utcába jártak a hercegnő látogatására. Könnyű, csipkés, nyári selymekből való ruházataikban télben is a tavaszt jelképezték. Még a gardedámok is kivágott nyakú ruhában jelentek meg, mindenki igyekezett gondtalan és vidám lenni a száműzött hölgy házában, aki olyan terjedelmű földbirtokokat hagyott hátra hazájában, ahol reggeltől estig ugyanazon vadaskertben lehetett úszni a szarvasgímet. A fiatalság és a röpke öröm hangulatait hozták magukkal a város különböző pontjairól a hercegnő hölgyvendégei. A merev etikett helyett a fiatalság diktálta a társadalmi modort - természetesen mindig a jó ízlés határai között. Színdarabokat játszottak egy emelvényen, operettdallamokat énekeltek a zongora mellett, gitárkíséretnél próbálgatták a szerelmi dalocskákat, és gyönyörűen lejtették úgy az európai, mint az ázsiai táncokat. Voltak közöttük barnák, szőkék és vörösek. Mindig mosolyogtak, oly elragadó kedvességgel, hogy a jelenlevő férfiak sokáig nem felejthették őket. Nem lehettek olyan fáradtak, hogy egy tour-

táncot megtagadtak volna. Daloltak, ha a hercegnő szempillantásával erre engedelmet adott, és az emelvényen még kánkánt is lejtettek, pedig ez a tánc nem volt általános a pesti szalonokban.

De ha tánc vagy egyéb szórakozás közben a lelkesült férfiak szóltak hozzájuk - a hölgyhöz, akit például az ölükben ragadtak volna el az illatárban úszó szalonból -, választ sohasem kaphattak egyebet, mint egy elragadó mosolyt, a kézszorítás üres kézfogást kapott válaszul, és még a nagy nőhódító hírében álló Bartók Lajos se mondhatott magának mást a nebáncsvirágokból, mint egy türkizkék szalagocskát, amelyet ügyesen elcsent. (A hercegnő másnap ügyvédjét, Polónyi Gézát küldte a költő nyakára, amikor az a szalagocskával dicsekedett. S a szalag magasabb politikai szempontok figyelembevételével a költő levéltáskájából [briftásnijából] visszakerült arra a helyre, ahonnan egy éjszaka eltűnt.)

Amikor a szerviták tornyában éjfélt ütött az óra, és az óraütést megismételte a belvárosi plébániatemplom is: D. hercegnő összeverte a tenyerét, és a csattintásra, mint valami túlvilági jeladásra, eltűntek a drágalátos női látványosságok a szalon csillárjai alól, a parketten egyedül maradt az olasz balettmester, Mazzantini úr, a gitár dalkíséret nélkül pengett, és a felhevült táncosok csak a parfőmös levegőben foroghattak egymagukban.

- Az „udvarhölgyeim" éjfél után nem táncolnak - mond Dolgoruczky hercegnő, és fejedelemasszony módjára búcsúzott maga is „kedveseim"-nek nevezett vendégeitől.

A kerestetett ifjú költő, a már említett Reviczky Gyula amúgy sem került elő, mert arra volt megjelölve a sorstól, hogy sohase találják meg olyankor, amikor szükség volna rá.

*

Ábrándy barátunk, a pesti szalonok hőse, bár ez más estélyek után sohase volt szokása (mert egy társadalmilag nagyon elfoglalt férfiú örülhetett, ha eltette magát „holnapra"), a hercegnő estélyei után mindig legalább egy óra hosszáig sétálgatott fel és alá az Aranykéz utcában, a numero 3 előtt, mert nem tudott innen elmenni, mint más esti látogatásaiból. Kapualjakból vagy a szemközti ház elől figyelte, hogyan alusznak el a lámpák a titokzatos függönyök mögött, hogyan bocsátja el a házmester az utolsó vendégeket, hogyan némul el a ház, amelyben előbb még üdvét, élete boldogságát kereste. - A titokzatos orosz hercegnő néma udvarhölgyeivel tavaszkor eltűnt Pestről. Politikai kémkedéssel gyanúsították a barátságos szalont. - Ó, a bolondok! - kiáltott fel keserűen Ábrándy.

(1930)

Ilonkay

1

Milyen ember volt Ilonkay?

Neve az összes vidéki kasszírnők emlékkönyvében feltalálható abban az országrészben, amelyet az északkeleti (tiszai) vasúttársaság vonala átszelt.

De váltóra, kötelezvényre, eljegyzési kártyára sohase írta nevét, mert erre nézve fogadalmat tett az édesanyja sírjánál: boldogult atyja ugyanis éppen a nevének könnyelmű aláírásai miatt nem vihette feljebb a rangját a főhadnagyságnál, még a határszélen se, a granicsárezredben, Újvidéken, Bródban, Boszniában se, ahová az eladósodott, de egyébként használható csapattiszteket helyezték Ferenc József korában.

Ilonkay, éppen atyjára való tekintetből, a hadipálya helyett a polgári életben helyezkedett el. Mérnök volt (vagy ilyesféle) a Tisza-szabályozó társaságnál, ugyanezért sokat utazott lóbőrből való útitáskákkal, derékig érő, fekete báránybőr bekecsben, hosszú szárú, vízhatlan csizmában, szürke flanellingben, amelynek gallérja alatt gyűrű volt a piros nyakkendőjére húzva, és ezt a gyűrűt, amely jegyesi karikához is hasonlított: Ilonkay Berci (az apja után keresztelték) sokszor elajándékozta olyan hölgyeknek, akikkel utazásaiban találkozott.

De egyébként a gyűrűs nyakkendő volt akkor a férfidivat, és bizony nem nagyon válogathatott a női ismeretségek között, amikor nappali munkája után, a Tisza folyó furfangos kanyarulatai mellett töltött napok után: estére rézvörösen vagy csontig fagyva, rekedten és ázottan, parasztokkal való káromkodásban kifáradva, a szabad levegőn megőszülve, mint egy dércsípte, mezőn felejtett napraforgókóró: valahol várost vagy vendégfogadót ért, a tűz mellé akaszthatta a vidrasüvegét, kinyújtóztathatta a lábait, megtapogatta a derekát, meleg folyadékkal felolvasztotta torkában rekedt hangját, kedvére megvacsorázott, és vadvizes, boszorkány lakta tájakhoz szokott szemével valami olyan látnivalót is keresett, amin tekintete elandaloghat.

Ki volt az? A kasszírnő, aki éjjelente a vidéki városka kávéházának trónusában ült, jól fésült fejével, szappannal és rizsporral szagosított arcával, Mancinak hívták, és regényt olvasott.

(Lehet, hogy vannak férfiak, akiknek a sors megadta, hogy a társadalom legműveltebb osztályához tartozó nők között, parketten vagy szőnyegen, bálteremben, páholyban vagy fotelban, az intelligencia adta harmóniában, álmodozva, kivasalva, kedves hangulatok között tölthessék életüket a szalonban vagy a fürdőhely parkjában. A nőktől tanulnak illemet és magaviseletet, társadalmi szokást vagy francia nyelvet. Konyhakést sohase látnak hölgyeik kezében, akik a szép zenéket hallgatják, és lelkükben dúdolgatják.)

Lehet, hogy vannak férfiak, akik kötéltáncosnők után meresztgetik a nyakukat, színésznők ruháskosarát őrzik a színfalak között, kacér úrinők uszályai mögött töltenek be lovagi tisztet, életveszélyes érzelmeket hordanak szívükben, úgy halnak meg a nőért, mint a színpadon szokás, de viszont ugyanolyan áhítattal ürítgetik a boldogító szerelem kelyhét, mint ugyancsak a színdarabokban, mikor az utolsó felvonásban az úrnők és lovagjaik, szobalányok és csatlósok egymásé lesznek. - Lehet, hogy vannak férfiak, akik valóban megszöktetnek féktelen szerelmükben boldogtalan asszonyokat a férjük mellől, epedő kisasszonyokat a kolostorból, a kastély hölgyét, a bál királynőjét, a mirtuszkoszorús menyasszonyt a sekrestyéből... Férfiak, nők, akiknek egyetlen nagy szenvedély az életük!

Ilonkaynak ez nem adatott meg, annyival kellett megelégedni az életből, hogy azon a vidéken, amelyen a Tiszát szabályozni kellett, már Csaptól, Tokajtól kezdve csaknem Szolnokig: a vendéglői és kávéházi kasszírosnők emlékkönyveibe írogatta be nevét, mondanivalóját, napközben kigondolt versét, miután estéit mindig pénztárosnők vagy hasonló foglalkozású hölgyek körében töltötte el.

2

A fentebb említett hölgyek szerették Ilonkayt minden rekedtsége, krákogása, fújdogálása, nyújtózkodása, testi tagjaiban már korán jelentkező csúza, köszvénye mellett, amely szeretet nagyobb kitüntetésnek számított, mint akármilyen rendjel a királytól, mert abban az időben az ország legkiválóbb férfiai tömegesen udvarolták körül a kávéházi kasszírnőket; kényeztetésben volt részük ezeknek a városról városra vándorolgató magános leányoknak mindenütt, ahol darab időre letelepedtek.

A győri Arany Bárányban, a temesvári Krónprincben, az ungvári Koronában, a debreceni Hungáriában és az ország különböző kávéházaiban egy-egy új kasszírnő megjelenése olyan feltűnést keltett, mintha egy egész színtársulat érkezett volna meg a maga cókmókjával a város mulattatására. Természetesen: az északkeleti vasút mentén, ahol Ilonkay Berci töltötte életéveit, ugyancsak megbecsülték a kasszírnőket. Éjjeli zenével fogadták, pezsgősüvegeket durrantottak a tiszteletükre, falvaikban, tanyáikon elpenészesedett urak fogattak be, és öreg gavallérok bújtak ki sláfrokjaikból, ha kasszírnő érkezett a városba. Párbajok keletkeztek, amelyeket előidézni a környékbeli hölgyek már nem tudtak. Illatszerek jöttek divatba, és dalok hangoztak fel, amelyeket az új kasszírnő hozott magával az ország egy másik részéből.

És éppen ezek az elkényeztetett kasszírnők, ezek a körüludvarolt nők, akik kedvükre válogathattak a környékbeli gavallérokban, akik akár nagyvásárkor, akár hétköznap az emelvényüket körülállották, bókokat hoztak, jókedvükben beverték az ablakokat, vagy belövöldöztek a tükörbe, cigányokban pezsdítették meg a vérkeringést, fütyültek, énekeltek, birkóztak: - ezek a lovagjaikat fél lábon álldogáltató kasszírosnők szerették Ilonkayt, minden hibája mellett.

Szerették a szakállát, amelyet csak vásárnaponként ért rá leborotváltatni, szerették az időjárás okozta ragyáit arcán, szerették agyagszínű bajuszát, amelyet mérgében rágott, ha nem ment úgy a munka, amint akarta. Megtanították a legújabb táncokra, megtanították az érzelmes nótákra, amelyeket az utazók hoztak a fővárosból vagy az ország egy távoli részéből, megtanították azokra a bókokra, udvarlásokra, szerelmi vallomásokra, amelyeket életük folyamán hallottak a legkiválóbb férfiaktól, akik a többi lovag közül rendkívüli mondanivalóikkal kitűnni óhajtottak.

Bizalmukba fogadták Ilonkayt, mert az mindig álmos volt, fáradt volt, egykedvű volt.

A körülrajongott nők a férfiak lustaságát néha éppen úgy megbámulják, mint a férfiakat eszi a fene a nők közömbössége miatt.

Ilonkay Bercit tehát Manciék tanítgatták kártyázni (amit Manciék viszont a leghíresebb kártyásoktól tanultak), ugyancsak ők tanították udvarolni, miután közölték vele azokat az udvarlásokat, amelyek figyelmüket megragadták, és emlékezetükben maradtak. Néhány ember egész életén át töri a fejét egy bókon, amellyel női szívet alkalmas meghódítani, míg Ilonkay már készen kapta azokat a bókokat, amelyeket más férfiak kigondoltak. Nem könnyű dolog a nőknek tetszetős szavakat mondani; összeszedi ahhoz magát a legtöbb férfi, hogy szavai ne szálljanak el üres légydongásként a nők fülkagylója mellett, de Ilonkaynak ezeken a szavakon

nem kellett többé törni a fejét, miután a Tiszát szabályozta, és esténként a különböző városok kávéházaiban a kasszírnőket hallgatta.

Miért nevelgették, pallérozták, oktatták, gyalulták Ilonkayt a kasszírosnők?

Maguknak nevelték, mert a mérnök (vagy ilyesféle) olyan embernek látszott, aki akkor vezet oltár elé egy kasszírnőt, amikor az éppen akarja.

- Nem fogunk rosszul járni, Manci, ha idővel egybekelünk - mond egyszerűen Ilonkay a legtöbb városban, ahol a kávéházi pénztár mellett darab időre megtelepedett.

Ha Tokajban vagy Szolnokon nem hitték el mindjárt szavait, Ilonkay komolyan folytatta:

- Nekem nincs időm arra, hogy egy nővel sokat bíbelődjek, sokat nevelgessem, sokat tanítgassam, mert elfoglalt ember vagyok. Ha én feleségül veszek valakit, annak olyannak kell lenni, aki legalábbis annyit tud az életről, mint én. Nem állhatok oda egy tapasztalatlan, makacs kis bornyú mellé, hogy én tanítgassam még arra is, hogyan kell bőgni. Elfoglalt ember vagyok, nekem fix und fertig kell egy asszony, aki akkor is tudja a magáét, ha én nem figyelmeztetem arra.

Hát az már igaz, hogy ennél szebbet, jobbat, többet nem mondhatott Ilonkay se Tokajban, se Gyöngyösön. Ezt pedig rendszerint elmondta az első nap, ha valamely városkában volt dolga.

3

Beváltotta-e ígéretét Ilonkay? Amely ígérete fejében olyan nevelésben részesült a nők részéről, amilyen nevelésben akkor sem lehetett volna része, ha négylovas kocsin hajtat be a kávéházba. Amely ígéret fejében úgy kiművelődött a nők körében, mintha a bécsi Teréziánumban hallgatta volna a tanításokat.

Ilonkay egyszer X.-ben, amikor legjobban tanulta volna a nőknek való adomákat a helybeli kasszírosnőtől (mert vannak a nők között is olyanok, akik egy jó, zaftos, elámító anekdotáért a mennybéli jussukat is odaadnák), X.-ben egy régi barátjával találkozott.

Miguel, így hívták az ipsét, ugyancsak a határőrvidéken született, de polgári pálya helyett a katonai pályára lépett, nem okulva atyja példáján, aki csak a századosságig vitte, mert az ördögök sohase engedték meg, hogy a törzstiszti vizsgára kellően előkészüljön. Miguel főhadnagy korában lovaglóiskolába került, és a bécsi és a prágai karusszelnél kisegítő tiszt gyanánt működött a karusszeligazgató mellett, a kardviselettől elszokott, mindig bőrözött nadrágban, szíjjal, csizmába csatolt sarkantyúval, lovaglóostorral, csak éppen dragonér váll-zsinórral jelölt könnyű zubbonyban járt, félig-meddig ló lett maga is a lovasünnepélyek be-tanításánál, amikor öreg teheneket (hercegasszonyokat) vagy vén taknyosokat (generálisokat) kellett lóháton táncolt kvádrillokra, fegyvertáncokra tanítgatni; mindez azoknak a szeren-csétlen lovastiszteknek a dolga, akiket valamely véletlen folytán a karusszelmester mellé beosztanak. Miguel egész életében a bécsi Rother Stadt pincérnőjének szeretett volna udvarol-ni söröskrigli vagy borosüveg mellett, vagy egy csehországi garnizonban a kasszírnőt szerette volna meghódítani a többiek orra elől, míg a sors arra kárhoztatta, hogy szeszélyes ezredes-néket vagy hervadt csillagkeresztes dámákat lonzsírozzon a lovardában, migrénes udvar-hölgyeket kellett ájulástól felszedni a cserfa háncsáról, ahová azok a nyeregből szédülten lepottyantak, a lovaglástól rosszullett vén hercegnőkön kellett a lovaglóruhát kikapcsolni, hogy azok levegőhöz jussanak, bár Miguel eleget hangoztatta, hogy a monarchiában csak egyetlen nőnek szabad szoros fűzőben lovagolni, mert annak van megfelelő dereka, ez pedig senki más, mint a császárnő őfelsége.

- A fene egye meg Waldstein grófot - kezdte Miguel, mikor régi pajtásával, Ilonkayval találkozott.

(Ez a Waldstein volt a bécsi udvar karusszelmestere.)

- A fene egye meg Vásárhelyit! - felelt Ilonkay.

(Mert Vásárhelyi szabályozta a Tiszát.)

Történetünk idejében Miguel már túlesett azon a procedúrán, amely előbb-utóbb bekövetkezik minden lovaglómester életében, akit főhadnagy korában vezényelnek ki a karusszeliskolába, a nyeregből úgy a lovarda közepére pottyant lonzsírozás közben egy kedves, hervadt udvarhölgy, hogy csak akkor volt hajlandó véglegesen magához térni, ha a gondatlan főhadnagy a legközelebbi apátság templomában az oltár elé vezeti.

- Szerencsétlenségemre, annyi templom van Ausztriában, hogy nem lehetett mindegyik ellen kifogást emelni! - mond Miguel, mialatt a történetét folytatta. Persze, a katonai karriernek befuccsolt, neje féltékenysége miatt az uniformist is le kellett vetni, egy kis családi kastély áll itt a Tisza mellett, amelyen több a címer, mint a hozzátartozó holdak, és most ott él Miguel nejével visszavonultságban.

S ha szerét teheti, meglátogatja X.-ben a kávéházat, mert még mindig fellobog benne a szenvedély, hogy olyan nőkkel is beszélhessen, akik nem az apáca-zárdában és a bécsi udvarban nevelkedtek.

Ez volt Miguel tragédiája, amelyet sötétzöld redingotban, szürke Pejácsevics-nadrágban, agárfejű pálcikával kezében és fényesre vasalt cilinderkalapban mondott el a Szlipinger-kávéházban (amely kávéházat valami más néven hívtak igazában, csak az előkelő urak neveztek Szlipingernek, miután az a nemzetközi hálókocsik nevéhez, a „Szliping-Kár”-hoz hasonlított, mint az illúzió a valósághoz.)

De hát Manci meg is érdemelte azt a rózsát, amelyet Miguel a felesége üvegházából csent, és a kürtőkalapjába rejtett, mielőtt hátaslovát elővezették volna, hogy azon X.-be lovagoljon. Manci kedves és melankolikus nő volt, boldogtalan szerelem emléke érződött minden mozdulatán... titka volt: mint bágyadt, réveteg mosolya jelentette azoknak, akik a női arcon olvasni tudnak. Sok minden gondolat lehet a fejében, amelyet hanyagul fésülten, korántsem divatlapból való minta szerint frizurázva, hanem valamely egyéni elgondolás szerint rendezve, enyheszőkén, mint az igazi nőies ábránd, támasztott kezére, amikor a pénztár trónusából körülnézett. Leginkább egy tíz év előtti fiatalemberről beszélt, aki a Tisza-hídról leugrott, s nyoma veszett. Ki volt, mi volt a fiatalember Manci életében? Fejtsék meg azok, akik e női szívekben olvasni tudnak. Miguel katonatisztesen szabott selyemzubbonykájától volt elragadtatva Manci környezetében. Ilonkay kockás, angolosan szabott szoknyájától, amelyben (és pillangós félcipőben) néha a kasszából kilépett... Még a nem túlságosan érdekelt Szlipinger kávéházi vendégek szerint is: volt Mancinak egy nem mindennapi mosolya, amely ha arcán megjelent: nyomban magához vonzott minden valamirevaló férfit.

4

Mancinál hiába hivatkozott Ilonkay ama élettételére, hogy csak tapasztalt, gyakorolt, minden tekintetben felvilágosodott nőt hajlandó feleségül venni, mert nincs ideje az „óvodától a léghajóig” minden iskolába végigkísérni a nejét, Manci ábrándjai messzire kószáltak Ilonkaytól, akinek még a foglalkozását se tudta - ugyanezért Ilonkay elmozdult a kávéházi pénztár mellől. Kíváncsisága felébredt Miguelné iránt, aki a vágtató ló hátáról ugrott le, hogy

férfi nyakába vesse magát. Az ilyen produkciók hasonlatosak a szöktetésekhez, a válásokhoz és más erőszakos eszközökkel létrejött szerelmekhez, amelyek nem egyszerű „kisztihanddal", „kezétcsókolommal" kezdődnek és fejeződnek be. Szívesen vette tehát Miguel meghívását a már említett családi ereklyébe, amint falusi lakát az egykori lovardaoktató nevezte.

Miguelné babonás volt, mint minden udvarhölgy, aki életében mindig külső körülmények és személyek révén érzett örömet vagy bánatot, ugyanezért félt az új emberekkel való megismerkedéstől, akik megszokott életében esetleg felesleges változásokat idéznek elő, információt kért a jövendőbeli látogatóról.

- Neve olyan, mint egy vándorszínészé, vajon jelleme is? - kérdezte Miguelt, miután az egyetlen férfi volt, akitől kérdezhetett valamit.

- A nők bolondulnak érte - felelt Miguel. - Minden kasszíroslány jegyességben él vele.

Egy udvarhölgynek, Miguel véleménye szerint, éppen elég volt ennyi információ arra nézve, hogy a legnagyobb közönnyel fogadja a látogatót, miután a férjek rendszerint nem is azért hívnak vendéget a házukhoz, hogy az asszony szívdobogva várja azt. Hadd szórakozzon néhanapján az asszony, mondják magukban a férfiak, akik mindenféle kardnyelőket, bűvészeket, zsonglőröket mutatnak be a feleségüknek.

Ha a külvárosi pincérleányokat, cukrászkisasszonyokat, kasszírnőket még nem felejtett lovas főhadnagyon kívül az udvarhölgynek más férfiismerőse is van: az nyilván megkérdezi, hogy vajon minek ide a házba az a sártaposó mérnök, aki a kasszírnők emlékkönyveibe írandó versecskéken töri a fejét, amikor a legnagyobbszerűre gondol életében?

Az egykori udvarhölgynek azonban elszánt házassága óta a vetőkártyabeli filkókon kívül nem voltak más férfiismerősei, s így nem csodálható, hogy a kártyavetés közben, amelyet Miguelné mindennap elvégzett, mint valamely szertartást, a lovagok helyén egyszer csak megjelent az ismeretlen Ilonkay kártyája.

(Nem csodálható ez olyan érzékeny lelkű nőknél, akik emlékeznek a kézcsókokra, amelyeket itt-ott kaptak nevezetesebb emberektől, elteszik emlékbe a szavakat, amelyeket valamely herceg jókedvében vagy unalmában odavetőleg mondott nekik, elraknak a szekrény fiókjába csipkedarabokat abból a ruhájukból, amelyben valamely „szerencse" érte őket...) És méghozzá Miguel, aki sötétzöld, testhezálló redingotját csak akkor vehette fel, ha a városban komoly tennivalója volt, ugyanezért a falusi lakban mindig a városra (s az ottani kasszírnőre) gondolt, és aki ugyanezért magasztaló szavakban, irigykedve emlékezett meg elbeszéléseiben barátjáról, Ilonkayról (aki akkor telepedik le Manci mellé, amikor ahhoz kedve van).

- Olyan élete van, mint egy fehér hím szamárnak - mond Miguel, amely kifejezésével mindig azokat illette, akiket irigyelt. Senki se látott még fehér hím szamarat, nyilván Miguel se, akinek legtöbb dolga hajdanán inkább lovakkal volt, de éppen azért irigylésre méltók azok az emberek, akik a fehér hím szamarakhoz hasonlítanak.

Mikor Ilonkay a falusi lakban megjelent, dolga körülbelül el volt végezve az egykori udvarhölgynél, aki szerelmében még azt is megreszkírozta, hogy a ló taposson rá, amikor a nyeregből Miguel karjai közé zuhant.

5

Ha Ilonkay a kasszírosnők körül való forgolódásában nem is tanult volna olyan kunsztokat, amelyek ismeretlenek egy udvari légkörben, falusi kastélyban lakó úrnő előtt, a mérnök anélkül is érdeklődésre számíthatott volna az udvarhölgynél, mert a tulajdonosnőre nézve nem

volt közömbös, hogy milyen módon szabályoztatik a Tisza, amelynek szeszélyeiről éppen eleget hallottunk a régi országban.

Miguelnénak volt egy jó darab földje, amelyet néha esztendőkig borított a Tisza, hogy a földön nem termett más, mint nád és gyékénynek való káka. Minden hetedik esztendőben gondolt magában valamit a Tisza, és a darab földet visszaadta tulajdonosnőjének, amikor aztán akár a datolya is megtermett volna az isteni birtokon. A mérnökre (vagy ilyenfélére) már azért is szükség volt a háznál, hogy a Tiszát úgy irányítsa, hogy az isteni föld minden esztendőben a gazdája szolgálatára álljon. Ilyen sáskabajszú, ráncos, vörös nyakú, bárányból bekecses embertől függ néha egy uradalom sorsa.

Miután Miguel holmijai és ruhái között, amelyeket házasságába hozott, nem voltak találhatók megfelelő térképek, amelyeken át a Tisza forgását tanulmányozni lehetett volna - nem voltak e férfistafírungban mások, mint névjegyzékei a karusszelben szereplő dámáknak és uraknak, szabályok a fegyvertáncról, a lovaskvadrillről és nyeretlen lóversenycédulák - Ilonkay úgy hazudott, ahogy akart a Tiszáról és környékéről.

Miután az udvarhölgy (Miguelné) élete folyamán nem tanult meg mást, mint a nap bizonyos óráiban kikocsizni, naponta háromszor öltözködni, kellemesen csevegni, akár bécsi dialektusban, akár franciául, ahogyan azt az apácáknál tanítják, a francia Miatyánkkal kezdvén a leckét, mielőtt még bármihez fognának; ezenkívül nagyszerűen tudott unatkozni az udvarhölgy, mintha ezt a tudományt külön tanítanák az udvarnál, szívből, lélekből, minden gondolattal, minden érveréssel, lélegzetvétellel, testi mozdulattal, csak unatkozni, hogy a falra akasztott ősök is elképedtek a csodálkozástól, miután az hitték, hogy náluknál senki jobban nem tud unatkozni... Miután Miguelné ilyenféle teremtmény volt: az Ilonkay sántikálását olybá vette, mintha az bokázva közeledne feléje, mint azok a hibás lábú emberek szokták, akik sántaságukat fürgeséggel szokták pótolni.

Az udvarhölgy eleinte azt hitte, hogy Ilonkay megjelenésével fejfájást okoz neki, mert azok közé a nők közé tartozott, akiknél minden változás fejfájással kezdődött. Mielőtt megszoktak volna egy-egy új ebet vagy egy új szobalányt; mielőtt megszerettek volna valamely új keringőt vagy zeneábrándot: mielőtt igazán hozzászoktak volna valamely cipőjükhöz vagy ismerősükhöz: heves fejfájást éreztek. Ruhaszínek, holdfogyatkozások, bizonyos időjárások, tizenharmadikák, szerdák, vörös szakállú emberek, madárkiáltások, ki nem jött pasziánszok, különös zörejek igazgatják némely nő hangulatait. Mikor Ilonkay a falusi lakba érkezett: mákot törtek az udvaron. Egyéb változás nem mutatkozott.

Az udvarhölgy természetesen udvari ismerőseit emlegette, akik közül Ilonkay senkit se ismert, s így nem lehetett attól tartani, hogy valamely pletykaság kerekedik a látogatásból.

Ilonkay, amikor rákerült a sor a megszólalásban: azokat a történeteket mondta el Miguelnénak, amely történeteket a kasszíroslányoktól hallott, és megjegyzett magának.

Beszélt ismeretlen férfiakról (sertéskupecekről), akik egy tucat francia kártyát széttépnek egyetlen szakítással; majd másokról (lókereskedőkről), akik egy tenyérnyomással megreszkettetnek minden lovat; azokról, akik egy ökölcsapással leütik a márványasztal szélét; akik a legerősebb égett bort borospohárból isszák, és meg se kottyan nekik, mert egyet-kettőt táncolnak utána, és a részegség kipárolgott a fejükből. És elmondott egy történetet Zsibairól, „akit talán a méltóságos asszony is ismert", aki a legnagyobb pazarló, korhely, országos verekedő volt, aki mindenét elprédálta. Mikor már alig volt valamije: megházasodott, mégpedig a sátoraljaújhelyi kávéháznak a pénztárosnőjét vette feleségül. Ezzel befellegzett Zsibainak, mondták azok, akik a körülményeket ismerték. Holott éppen ellenkező történt. A kasszírnő mellett kicserélték Zsibait, éjszakának idején többé sohase látták, kocsmába nem

tette a lábát, a víg cimboraságot messze elkerülte, a cigányokra szelíd megbocsátással nézett, még a külseje is megváltozott. Addig róka volt, házasságban veresedni kezdett bajsza, és halántéka mint a furfangos embereké, akik elhatározták, hogy túljárnak másnak az eszén. Még a mennykő se csapott bele addig, amíg elprédált vagyonát visszaszedegette. Deszkakereskedő lett, s ez jól jövedelmezett.

- Mert a katonai pályán aligha voltak sikerei - mond az udvarhölgy.

Miguel lelkendezve felelt Ilonkay helyett:

- Dehogynem. A főhadnagyságig vitte, amikor sorsán változtatott.

- Nehéz megállni a tiszti pályán. Én mindig bámulok, ha egy ezredessel találkozom - mondta most őszintén Ilonkay. - Annyi mindenféle veszedelem leskelődik egy tisztre a purzicsán-cigarettán kezdve a könnyen megszerelmesedő kisasszonykákig, akik mindenáron férjhez menni akarnak, ahol szívet sejtenek az aranyzsinór alatt. Egy kasszírnő legalább tudja a magáét, nem akar tisztné lenni.

...És Ilonkay tovább dicsérte a falusi lakban a maga kasszírnőjét, mintha mindenáron fejfájást akarna szerezni Miguelnének. Végül a kivörösödött arcú Miguel húzogatta Ilonkay bekecsét, pedig ő maga részéről reggelig is elhallgatta volna a kasszírnők dicséretét.

6

De ekkor a kerek ebédlőasztalnál vízálló borjúbőr csizmáján Ilonkay lábnyomintást érzett. Női láb nyomta meg Ilonkay csizmáját, mégpedig kétszer is, hogy félreérthetetlen legyen a jeladás.

Nem járt volna abba a mindenttudó iskolába Ilonkay, ha a női láb érintését nyomban meg nem értette volna.

Az egyik nyomás a lábfején érte, a másik a bokája tájékán. Olyan titokzatossággal, ahogyan csak nők tudnak izenni olyasmit, amit ki nem mondhatnak.

Nem mondhatók szerencsétleneknek azok a férfilábtyűk, amelyeket női lábak érintgetnek.

Ilonkaynak csak egy másodpercre akadt el a szava, aztán megindult újra, mert a lábnyomás után lendületet kapott. Ó, mennyi mindent tudott elmesélni a kasszírnőkről, akik mindig helyükön vannak, ha egy férfi útközben megáll, és valami nagyon bolondot akar mondani! Ha felelősség nélkül, gondtalanul, következmények nélkül akarja kifejezni a női nem iránt érzett hódolatát, tiszteletét, szerelmét. De néha haragját is. Ott ül a kasszírnő a fogadóban, felveszi az utasok panaszait, akármilyen messzeföldről jöttek, tengelyen vagy gyalog; kihallgatja szerelmi megcsalódottságukat, de ugyanúgy hallgatja a boldogság áradozó szavait is, amelyeket a vőlegények mondanak el menyasszonyaikról.

- Maga persze szidni szokta a nőket a Szlipingerben? - fordult hirtelen az udvarhölgy Miguel felé.

- Nem hinném - segített most Ilonkay a barátján. - A Szlipingerben ritka kasszírosnő ül mostanában. Jószívű teremtés.

Ebéd után Ilonkay alkalmat keresett magának, hogy a jeladó női cipőket megismerje. Fekete selyemből való, magos szárú cipellők voltak azok, amilyeneket csak kasszírnők mernek viselni.

7

Ebéd után a férfiak összenéztek és megszöktek.

Nyilvánvalóan a közeli városkába és a városka közepén lévő kasszíros hölgyhöz irányították útjukat, mert Miguel előkereste a zöld kabátot, forradásos arcát (mint a lovardatiszteké) beretvával egyszer-kétszer meggyalulta, friss fekete selyemből való kendőcskét kötött a félszemére, mint mindig olyankor, ha a nők körül való kakaskodáson törte a fejét.

Az egykori udvarhölgy ezzel már nem törődött volna, de darab ideig megállott a lélegzete attól, hogy az agyagbajuszú Ilonkay se várta meg, hogy mily következménye lehet annak a két lábnyomásnak, amely a kerek asztal mellett érte, amely lábnyomástól mindennapi férfiember rendszerint megkedvesedni szokott. A női érzelmek kifejezésében mindig nagy szerepe volt az asztal alatti telegrafírozásnak, az ilyen sürgöny többet tartalmazott, mint a szavak, pillantások, kézszorítások. Egy lábnyomás ebéd vagy vacsora után nem téveszthetí el a magáét... Az udvarhölgy ugyanezért fekete selyemcipőjét vonta felelősségre. A cipő attól a bécsi boltostól származott, ahol az udvarhölgyek vásárolni szoktak, amikor zöld hátú hintón, léptetve járnak a kereskedések előtt, és mindenféle dolgokat, zsinórokat, gombokat, csatokat, kapcsokat összevásárolnak, amely dolgokra csak szüksége lehet egy udvarhölgynek, aki nem mehet mindennap a városba vásárolni. A fehér talpú, íves, karcsú cipőt nézte az udvarhölgy, mintha okolná azért, hogy a férfiak a falusi lakból úgy eltűntek, mint a kámfor. A cipő nem tette meg a magáét, holott finomság dolgában nem vetélkedett vele talán egyetlen cipő se Magyarországon. Csalódás és keserűség szorította a Miguelné szívét. Könnyek a levegőben lógnak ilyenkor, mint a felhők. De a zsebkendő hiába volt előkészítve. Sok régi bál, sok régi tánc, elpazarolt mosoly tanúja és tudója, valamint a könnyek felszárítója, amelyek a régi események után jöttek. Most azonban a zsebkendőcske csak hitvány segítség lett volna abban az érzelemzavarban, amely a két férfi eltűnése után az udvarhölgyet meglepte. Az egyik férfi a férje, akinek itt kellett volna maradni mellette, hogy az indulatosságot elszenvedje, amely nyilván kitört volna az udvarhölgyből a kasszírosnők magasztalása után. A másik elszökött férfi? No, az még megjárhatja!

Az udvarhölgy a lovardai baleset óta megtanult lovagolni, mint egy amazon, tehát lovat nyergeltetett, hogy a szökevények után vesse magát.

A Szlipinger kávéházban alig állottak meg Miguel és Ilonkay a szokatlan mosolyú pénztárosnő körül, alig mondta el a délutáni füstben, kávészagban, a vidéki kávéház váróterem-atmoszférájában mondanivalóját Miguel az anizettes likőrnek, valamint a likőrös pohárka felett látható bálványképnek - már nyeregben ült a falusi lakban az udvarhölgy.

A Szlipinger kávéházban múlt időkről beszélt Miguel, mint a legtöbb lovardatiszt, amikor redingotban támaszkodik a pénztárnak, és a tükörben, amely a tündérnő háta mögött van: megpillantja saját múltját. A gráci Elefánt kávéházat látta a tükörben Miguel, mert babonásan ragaszkodott ahhoz, hogy Grácban volt a legboldogabb valaha életében. Három nő bírta szerelmét. Az Elefánt szálloda szobalánya, az Elefánt szálloda „szobaasszonya”, aki az előbbinek „felettese” volt, mond Miguel a rangokon és a címeken elgondolkozva. A harmadik szerelem, amely egy időben, sőt ugyanazon napon hullott az ölébe, egy zongoratanítónő volt Grácban, egy zongoratanítónő, aki koncerten is fellépett, tehát koncert-művésznőnek is lehetne mondani.

A kasszírosnő ama szokatlan mosollyal ajkán hallgatta az egykori lovardatisztet, mert a kasszírosnő a legkiválóbb egyike volt pályatársnői közül, aki nagyszerűen tudott helyeselni, amikor a férfiak kiöntötték előtte szívük titkait. Tulajdonképpen ez az igazi hivatása egy kávéházi pénztárosnőnek, hogy átvegye azokat a férfititkokat, amelyeket más nőknek amúgy

se mondanának el. Kinek mondhatta volna a vidám Miguel a Szlipinger kávéház pénztárosnőjén kívül a gráci szobalányok történetét? Soha olyan megértés, helyeslés, buzdító mosolygás nem fogadja az Elefánt fogadó női személyzetének kalandját ezen a világon, mint a Szlipinger kávéházban fogadta az a pénztárosnő. Sőt még biztatta is Miguelt:

- És nem tépték ki egymás haját az említett nők? - kérdezte elgondolkozva, miközben szív alakú arcát, állát két ujjára támasztotta.

- Én elutaztam a városból, s így nem tudom, hogy mi történt tovább - felelt a kasszírnő kérdésére Miguel.

De az udvarhölgy már akkor javában lovagolt azon az úton, amely a családi ereklyének számított falusi lakot a városka központjától elválasztotta. Lovaglásán nem látszott meg, hogy valaha is leesett volna a nyeregből a bükkfa háncsára vagy a vörös homokra, amellyel a lovardák be vannak hintve. Keményen ült a nyeregben, száját összeszorította fátyola alatt, és lovaglóostorával néha az őszi bokrokra sújtott, amint a gondolatok vibráltak benne. Persze, ő sohase hallotta Miguel ajkáról a gráci történetet, mert sohase került abba a helyzetbe, hogy Miguel elmondhassa neki. Ugyanezért nem értette volna meg, hogyan kell kivallani egy férfinak olyan szégyenteljes történetet, amilyen a gráci is volt, ha jól meggondoljuk?

- Ezért felejthetetlen nekem Grác, bár egyébként nem sokat törődöm a várossal, se óratornyával - mond Miguel az anizettes pohárka felett, amikor az udvarhölgy a korán jött ködben a Szlipinger kávéház előtt leszállott lováról, és azt egy bérszolgára bízva, benyitott a rossz illatú helyiségbe.

A kasszírosnő a tükörben még talán mindig azt várta, hogy a zöld kabátos Miguelnek eszébe jut valamely történet, hogy elmúlt életét majd mégse mondhatja véges-végig a boldogtalanságok sorozatának. Ott állott Ilonkay is, és szokott biztató tekintetével nézett a pénztárosnőre, amely tekintet most is, mint mindig, ugyanazt az érzelmet fejezte ki, amellyel a kérő néz arra a nőre, akit feleségül óhajtana. De Ilonkay tekintetét már ismerik mindenütt, amerre az északkeleti vasúttársaság vonala átszeli Magyarországot, mást ő amúgy se tudott mondani szemével. Amikor az udvarhölgy, fölemelt lovaglóostorával ugyanabban a kávéházi tükörben megjelent, amelyben Miguel szép múltját, Ilonkay pedig bizonytalan jövendőjét nézdelte. És a lovaglóostor lesújtott, mégpedig az ártatlan pénztárosnő arcára, amely arcról a férfiak, akik X.-ben megfordultak, egyértelműleg azt olvasták le, hogy a kasszírosnőnek valamely titka van, amely titok kedvessé és melankolikussá teszi tekintetét. A lovaglóostor lesújtott és a társaság feloszlott.

8

- Férfiak között nem fordulhat elő ilyesmi - vélekedett Ilonkay Berci, amikor esztendők kavargása múltán új kanyarulatánál a Tiszának egy új Mancival beszélte meg a dolgot, mint egyik felejthetetlen emlékét életének.

Manci, aki azóta született új nótákra, új szokásokra, új adomákra tanítgatta Ilonkay Bercit, mert a mérnök (vagy ilyesféle) sohasem zárkózott el az új találmányok elől, ma is kérdő pillantást vetett udvarlójára, mégpedig csodálkozó pillantást:

- Hát a férfiak nem féltékenyek?

- Igen - felelte Ilonkay -, csakhogy méltányosabbak. Belátják, hogy vannak dolgok, amelyeket például a feleségük nem mondhat el nekik. Nem nyomogathatja az asztal alatt az asszony mindig csak a férje lábát. Furcsa is volna az, ha a házastársak mindörökké a maguk dolgairól

beszélnének. Azt hiszi, hogy az a koncert-énekesnő vagy koncert-zongoraművésznő, akiről szegény Miguel beszélt a kasszírnőnek, nem akarja ugyancsak valamerre elmondani a maga titkát? Bizonyára nem a férjének mesélt Miguelről, hanem valaki másnak, talán ugyanabban a percben, ugyanabban az órában, amelyben Miguel beszélt a koncert-hölgyről, mert a szívek még évek múlva is megérzik egymást.

Manci, akinek ezt a fogas dolgot magyarázgatni próbálta Ilonkay, most fölvetette a fejét a varrásról vagy hímzésről, amelyet a kávéházi pénztárban ölében tartott.

- Tehát azt hiszi, hogy az udvarhölgy most magáról beszél valahol, valamerre, miután maga is őt emlegeti?

- Úgy érzem a térdemben, a lábomban, amelyet egyszer megnyomott. Ha van igazság, akkor az udvarhölgy most rólam beszél valahol, valamerre.

- Nagy képzelődés - felelt Manci.

De darab idő múlva megtoldotta a gondolatát, miután Y.-ban, ahol Ilonkay akkoriban éppen a Tiszát szabályozta, úgyse volt más, amiről gondolkozhatott volna.

- Én úgy vélem, hogy az az egész féltékenységi komédia, az udvarhölgy részéről nem is annyira Miguel barátjáért, mint magáért történt.

- Ilyesmi nekem is megfordult a fejemben, egy nőről, aki lóhátról ugrik le, sok minden feltételezhető - felelt Ilonkay és az udvarhölgyről, Miguelről, X.-ről, az x-i Manciról, a Szlipinger kávéházról megint évekig nem beszélt, miután a téma ki volt merítve. Az új Manci se érdeklődött tovább a mérnök úr (vagy ilyesféle) kalandja iránt.

(1930)

Zöld Ász

vagy tanulságos története egy boroskancsóba veszett lélek megtalálásának

ELSŐ FEJEZET

Mit mondott az ibrik a pohárnak az Aranykakas utcában

Állott rókagallérok, kísértetiesen elrongyosodott köpönyegek, madárijesztő vékony lábszáraihoz idomult nadrágok, fakult, csurgó, régi zsúptető ereszéhez hasonló bajuszok, lelkiismeret-furdalásos, ritkult szakállak, pókhálósan pislogó szemek, őszi széllel és ködde csimbókozott üstökösök, gombjavesztett mellények, hervadt falevélkék, összezsugorodott nyakkendők és érctelenül kongó pincehangok hazája, molyette Tabán! - itt történt meg az a csoda, hogy Kuvik dalfüzérárus fogadalmat tett, hogy többé egyetlen korty bort sem enged le gégéjén önszántából.

Torkon akadt sóhajtáshoz hasonló kéményfüstök, föld alatti, tetszhalottéhoz hasonló nyögések, a varrógép pergésébe fulladt zokogások, holdvilágnál született csalékony és a nappali világosságnál hirtelen megöregedett s tehetetlen álmok, nevüket is elfelejtett bánatok, céltalan csavargások és még céltalanabb üldögélések hazája, Tabán! - itt történt, hogy Mariancsics Lenke, aki olyan szőke volt, mint az újhold, és a korcsmák falevéllel tarkított lugasaiba, egyhangúan zümmögő nótáktól remegő ablakaiba évekig égboltozatkék szemével bepillantgatott, hogy alvó ismerőseit felébressze a bormérések sarkaiban való elátkozottságukból, és megismertesse velük azt a vidám, dalra lendítő poharat is, amelyet már nem ismertek... Mariancsics Lenke egy napon lemondott arról, hogy a korcsmákat látogassa, keserűnek és ostobának nevezte a bort.

Hegynek kanyargó és kiismerhetetlen végzetű utcák, már csak botlásra való kapuküszöbök, megbetegedett ajtók, amelyek szinte leestek helyükről, amint idegen kéz nyúlt hozzájuk, nagymamák és még régebbi emberek idejében új szobabútorok, fájdalmasra soványodott kanapék, köszvényes székek, régi arcokat mutogató, hímporukat veszített tükrök, kutyafarokhoz hasonló csőrű teásibrikek, orvosságoktól megsárgult poharak, megöregedett, gyermekeket ábrázoló szentképek, vénasszonyok guggolásában ugrándozástól elszokott bolhák, elkeseredett, sánta, agg kakasok, éjjelente bizonyára a síri enyészet módjára porló udvarok, halálosan fáradt kőolajlámpák, nevezetességüket, szépségüket, bókokra érdemességüket régen felejtett női kontyok, közönytől megsárgult, foszlott kötélen hintázó női ingek, felvágott nyelvüknek többé semmi hasznát nem vevő mátyásmadarak, a szerelmi éj varázsának ismerete nélkül imakönyvbetűvé törpült asszonyok, már gyermekkorukban megbabonázott és hóbortosságban megvénült férfiak, a tavaszonként se énekelgető aranyos töklinckék és kék begyű zenérek, a harisnyakötőjükre már zárdanövendék korukban se ügyelő szüzek, folyóvízzel hasztalan álmodó, kisbaba nélkül maradott menyecskék és kék hivatalos kabátjukra kísértetlepedőt teregető altisztek hazája, Tabán! - itt történt, hogy a lakosságnak egy része, köztük Gügüli, a mézeskalácsos és gyertyaöntő, Árkus, a városi írnok, Poturicsics, a hajóskapitány és Bordali, a „háziúr” fogadalmat tett, hogy bort és egyéb szeszes italt többé nem fogyaszt, mintha az ördög babonázta volna meg őket, józanul, nyitott szemmel, remegés nélküli térddel, meg nem csukló bokával, kínjukban le nem tépett mellénnyel és nadrágszíjjal a derekukon akartak a másvilágra menni; nem pedig úgy, mint azok a szerencsétlen boros emberek, akiket itt-ott kamraajtókilincsre vagy gyümölcstelen gyümölcsfára akasztottan,

házak hátsó részében, szemétdombokon összerogyottan, árkok mélyében, ebektől se nyalogatott szájjal: holtan találtak eddig a Tabánban. Alkohol ellen prédikált a vénasszonyok nyarának igen fénylő napja a szerb templomnál, a Görög utcánál már, ahol a Tabán kezdődik, és bornemissza ember mászott felfelé az Aranykakas utcába, ahová emberemlékezet óta nem ment józanul senki, anélkül hogy valamely kerítésből, hídból, palánkból magával ne vitt volna valami lécdarabot, hogy részegségében azzal védekezzék a föld alól feléje nyúlkáló karok ellen.

Bortalan (és szótalan) emberek mendegéltek el Habfehéri korcsmája előtt, ahol a korcsmáros maga olyan bolond volt a bortól, hogy egy szobába zárva kellett tartani (és ha néha elszökött, napok múlva véresre törve, sántán, mintha valami kőbányában táncoltatták volna meg, került elő), vénasszonyok „vezették" a korcsmát, két, három, négy, öt vénasszony, a korcsmárosné barátnői, és ők tették a bort az asztalra a vendégek elé, hogy azok a borban felejtett szőlőmagokat bolháknak nézhették.

Bortalan (és szótalan) emberek megvetőleg mentek el a pincék mellett, amelyekben a korhelyek haja hosszúra és fakóvá, penészszínűvé növekedett, mert az igazi korhelyek sohasem érnek rá hajukat lenyíratni, ők legfeljebb bajuszuk pedrésére helyezik a súlyt, mert nem akarják, hogy a bajusznak több jusson a borból, mint gégéjüknek, amíg orruk pirosra megdagad, a fagykenőcsök mit sem használnak, az orr a bortól eredt pirosságát nem hagyja el és a kölcsönkért szemüveg mindig formátlanabbnak mutatja az orrot a tükörben, amelyben az imént a korcsmalány nézegette magát. Igazi korhely ugyanis a szemüvegre is sajnálja a pénzt, leginkább valamely kimustrált vénembernek a pápaszemét kezdi használni, mert ezen az üvegen nézve tán tartósabbnak, boldogabbnak, megelégedettebbnek látszik a világ...

Mondom, kijózanult, kimosakodott, tömjénszagú emberek kezdtek járni a Tabánban, akiknek vatta maradt a fülükben a legdöngőbb nótákra is, amely nótákat a pincébe zárt korhelyek azért éneklik, hogy néhanapján meglátogassa őket valaki, aki hírt hozna a nagyvilágból, az odakünn történt eseményekről. (Csak Sasadi félt a külvilágból érkezett hírektől, amelyek rendszerint arról szóltak, hogy ez vagy amaz kisgyermeke meghalt, miután hasztalan tárta ki két karját haza nem térő apja felé. - Veronika! - ordított Sasadi a pincében, ha ezek a dolgok - a holt gyermekek - eszébe jutottak, és kínjában leginkább egy boroshordóba szeretett volna bújni.)

MÁSODIK FEJEZET

Mit gondolnak azok a lányok, akik a holdvilág hídján az ablakhoz mennek, ha kopogtatnak az ablakon

Bizonyos, hogy kellett történnie valaminek arra nézve, hogy a Tabánban némelyek észrevették, hogy a hegyoldalban legeltetett kecskéknek milyen felhőfehér egyes napokon a szőrük, mikor szelíden mekegnek a szakállas bak távollétében. Észrevették, hogy mily vidor bor nélkül némely tavaszi nap, amikor az ócska almáriumok és komótok mintegy maguktól jönnek ki az öregemberekkel együtt az udvarokra, és a léckerítésen madárka tart stációt, hogy néhány dalt elzengjen azoknak, akik utoljára festett arcú korcsmahölgy énekelgetését hallgatták, bármiként tagadják is ezt az öregemberek. A pipiske és a csicsörke másként dalolt, mint a pincebeli nő, Brunszvik grófnő, aki az alkoholfogyasztás elleni mozgalomnak vezére volt: bizonyára megértette a madarak énekét, különben hogyan beszélt volna velük?

Brunszvik kisasszony a Fehér Sas tér amaz egyemeletes házában lakott, amelyben hajdanában Martinovicsért és társaiért szenvedtek, imádkoztak, gyülekeztek és tanácskoztak az elfogott

összeesküvők menyasszonyai, jegyesei, női ismerősei, mint Fraknói méltóságos címzetes püspök úr ezt megírta könyvében (márpedig egy püspök, ha fiatal nők kalandjairól ír, természetszerűleg igazabbat ír, mint más korabeli költők, akik nemcsak a hajszínek összetévesztésére voltak mindig hajlamosak, de a női szívek dolgaiban sem láttak tisztán). Ugyanezért már Martinovics óta „nőies" híre volt az egyemeletes háznak, ahonnan a képzelődő nők panaszos énekét, keserves sirámát, csalogányéhoz (mint ez idő tájt mondták: bájdaláréhoz) hasonló dallamát vélték hallani.

Brunszvik grófnőnek nagy része volt abban, hogy a tabáni férfiak megszabadultak a bor hatásától, és ezen a réven mindenféle villogó tekintetű cigánynők, kancsalul mosolygó csárdáslányok, kikapósságra mindig hajlamos fogadósnék bűvköréből. Brunszvik grófnő tiszta életű, életében szentté vált nőnemű lény volt, akinek csodatetteit még a bormérők zúgolódása se kisebbítette.

Brunszvik grófnő idegen volt Pesten (csak egy anyai nagybátyja, egy vezérőrnagy feküdt a vízivárosi katonai temetőben), annál meglepőbb tehát, hogy mindenféle hathatós rokoni támogatás nélkül sikerültek a dolgai.

Kis termetű, de a szíve tájékán elég széles hölgy volt, hogy azokhoz a nőkhöz hasonlítsam, akik testalkatuknál fogva a szerelemre születtek, de Helén grófnő megcáfolta azoknak a többnyire bortól tanácsot kérő költőknek a véleményét, akik a kis növésű nőket általában csak megölelésre tartják alkalmasnak. Helén grófnőre inkább az a szólásmondás illett volna: hogy kicsi a bors, de erős. Legalábbis lelkében és szívében, mert ha meghallgatta is azoknak a férfiaknak a vallomását, akik a borital mámorát az igaz szerelemmel tévesztették össze, és a holdvilágnál kerülgették a Fehér Sas téri csendes házat, hol a földszint vasrácsos ablakai mögött, hol meg az emeleti erkélyen kutatva kipirosodott szemükkel, elasszonyosodott, csak nótázásra alkalmatos hangjukkal, bokázó lépteikkel a grófnő megpillantásáért - ha meg is hallgatta ezeknek a férfiaknak mondókáit, akik jöttek a rongyos felhők alatt, mint a török háborúknak pincékben rekedt vitézei, jöttek, mint kuruc dalnokok, akiknek csak a tárogatósíp hiányzott a híjas fogaik közül, jöttek, mint haszontalan gitárpengetők, semmire se jó lantverők, holdkóros szerenádozók -, ha meg is hallgatta néha a földszint nyitva felejtett ablakából, vagy az emelet figyelőbalkonjáról az émelygős szerelmi vallomásokat (amelyeket Helén grófnő szerint egy kapusarokban és sötétben meglepett szobalánynak vagy egy kóbor, rossz erkölcsű boszorkánynak is elmondhatnak), Helén nem törődött többé az éjszakai barangolókkal. Esze ágába se jutott valamely dohos köpönyegű éjjeli őrség védelmét igénybe venni a lovagi nyávogások ellen. Csak bőgjön Sasadi, amíg meg nem unja. S ugyanezt gondolta a további kísérletezőkről is, akik régi tabáni szokások szerint elsősorban éjszaka, korcsmából jövet, bortól, daltól, beszélgetésektől nekibátorodva akarták „megcsípni" az álmatlan hölgyi szíveket. Lehet, sőt, valószínű, hogy Brunszvik grófnő megtelepedése előtt lerúgta magáról a paplant egyik-másik kisasszonyka, hogy lábujjhegyen a holdsugár hídján az ablakhoz lopózzon, ha a térségen a korcsmahősök ordítottak. Volt talán olyan félrevezetett leányka is, aki kidugta kis kezét a zsalugáter nyílásai között, ha az kifért. Némely kézre tán gyűrűt, karkötőt is húztak, más tenyérkébe könnyel, borral, vérrel írott szerelmes levélkét csempésztek, vagy eleven névjegyet dugott a lovag a kézbe, amelyet úgy fogott a női kéz, mint valami álombeli ostornyelet, amellyel majd a szenvedély táltosait hajtja a nők bakjáról. Volt olyan lovag, aki csókjaival borította el a tabáni ablakokból éjszaka kinyúló kezeket, anélkül hogy meggondolta volna, hogy éjszaka, sötétben, mily tisztátalan dolgot művel.

Brunszvik grófnő sohase nyújtotta ki a kezét. Igaz, hogy azt se cselekedte, amit az öregasszonyok szoktak tenni a Tabánban, akik edényben éjfélre kéznél tartanak folyadékot, amelyet az éneklő lantos szájába öntenek.

Mit tett tehát Brunszvik grófnő, hogy a korán kelő, piroskás orrával, szappannal felfrissített arcával, bohókás, mindig titkosan mosolygó szájával, mélabús, barna szemével, szív alakú arcával, szőke, dalokból és képzelemből szőtt hajával, halk hangocskájával mégis megjavította a körülötte levő világot, anélkül hogy jutalmul adta volna a szívét és a lelkét a megváltozott férfiaknak?

HARMADIK FEJEZET

Rimaszombati sok időt szentelt a szerelemnek

Brunszvik kisasszony Rimaszombati urat vette munkába.

Ez a Rimaszombati talán már hetvenesztendős is elmúlott, és a tabáni korhelyek vezére volt. Megmaradott félbarna külsejű, a téli időjárást mindig korcsmaeresz alól nézegető úriembernek, akit ugyanezért nem tudott ellepni a hó fehérsége, bár a korabeli férfiak, ha néha láthatók is voltak a templomok környékén, az aggastyánságot példázták, és többnyire már életükben szentté válottak, miután a másvilág felé közelegtek.

Rimaszombati mindig olyan hangon beszélt, mint egy vidám utazó kora téli reggelen, valamely útszéli fogadóban, ahová pálinkázás végett betért.

Kis termetű, császárszakállas ember volt, akinek az orra sövényéből három szőrszál nőtt, amíg erre nem figyelmeztették. Soha tisztességes nőnek a nevét szájára nem vette; meglehetősen megmaradott fogaival mindig azoknak a kétértelmű nőknek a nevét ropogtatta, amely hölgyek azért vannak a világon, hogy a férfiakat boldogítsák. Egyéb mondókáiban is sok időt szentelt a szerelemnek, a bornak, a nótának, mintha annyiból állna az egész élet, hogy az emberek egész idejüket korcsmában töltsék, és a korcsmalányokat bírálgassák, mint a különböző borokat és eledeleket. És hetven esztendőn túl is engedte élni a véletlen ezt a pödrött szavú, sodrott bajszú, zsinóros csíptetőjét hetykén viselő úriembert - mert még eleinte csak női hódítások megkönnyítése végett viselt cvikkert -, aki emlékezetből ismert szó szerint majdnem minden költeményt, amelyet a költők a szerelem üdvéről és kicsapongásáról írnak. Hetven esztendőn túl is adott neki a sors hivatalt, igaz, hogy csak napidíjasságot, de a m. kir. Kúriánál; ahol nem ismerték; tisztelték éppen hivatala miatt, és régi időkből megmaradott macskaszőr bundájában még részvétet is keltett a hurutos köhögésével, amikor a reggeli ködben így adta tudtára a világnak, a kocsiknak és a járókelőknek, hogy a hivatala felé elindult. De már délután, mikor még az ebéd ízével szájában bevonult valamely tabáni korcsmába, nyomban azt mondta, hogy: - Borcsa, Marcsa, Julcsa! - Mintha legalábbis régi szeretője lett volna minden nő, akinek a nevét kimondta. És az elmúlt éjszakáikról, kalandjaikról, élményeikről tudakozódott, mert, mint mondá, újságot nem olvasott, és a korcsmalányok mondanivalójából szerette megtudni, hogy mi is történt a világon. A kasszírnők regéit batyuba gyűjtötte a vén rongyszedő, mert azok mindent meggyóntak neki abban a biztos tudatban, hogy amúgy is feloldozást nyernek. Kihallgatván a nők szerelmi nyavalyáit, szerelmi viszonylatait, megvizsgálta szoknyáikat, kötényeiket, harisnyakötőiket, és tanácsot adott még az orca pirosítására nézve is.

- Tehát Galgóczi már három hete nem adott magáról életjelt? - kérdezte azon a bizonyos őszi napon Rimaszombati úr a Zöld Ász kisasszonyát, miután az délutáni borát előtte elhelyezte. (És Rimaszombati azt orvosság módjára el is fogyasztotta.)

- Galgóczi már soha többé nem jön a Zöld Ászba, amíg itt nem mérnek kecsketejet - felelt a leányka, akit Habfehéri Jolánnak hívtak, mint annyi más nőt a világon, de valamivel érzelmesebb, érzelgősebb, lágyabb szívű teremtés volt, mint a Jolánok általában. Sok dalt hallhatott pályáján a szerelemről. Bár kurta volt a szoknyája, a bokáját mindenki megláthatta, aki a korcsmárosleány után szokott nézni, derekára rátette tenyerét a ráctemplom sekrestyése, Jolán bizonyos jelt viselt keskeny homlokán, amilyen azokon a nőkén szokott lenni, akik boldogtalan szerelem miatt szenvednek életükben. A szívében bizonyára mindig olyan szívhez szóló hangok után vágyakozott, amelyek megmelengették, megsimogatták volna, és vérhullám lepte el az arcát, amikor a boros férfiak magyarázni kezdték, hogy mily érzelmeket táplálnak iránta szőrös mellükben.

- Galgóczi tehát már három hete nem volt itt - ismételte Rimaszombati úr, aki még hetvenesztendős korában is azt vélte a hiábavaló munkán kívül legcélszerűbbnek a boldoguláshoz, hogy nők révén kötött barátságot férfiakkal. - Bele kell kapcsolódni valamiképpen a szerelembe! - mondotta mindig Rimaszombati úr, amikor a nők és férfiak között vonzódást vett észre. Akár elrontani, akár gyújtogatni a szerelmet. Ez volt célja Rimaszombati úrnak. S ezért nagyon meglepte, hogy Galgóczi „anélkül hogy bármit szólt volna", három hete nem mutatkozott a Zöld Ászban.

Mindenesetre megnyugtatta a keservében kancsalító és az éjszakai zokogások nyomait kipirult szemhéjain viselő korcsmároskisasszonyt:

- Majd utánanézek a dolognak, nem szeretem barátaim között a hűtlen embereket.

- A hűtlen! - ismételte Jolán, felkapta a szót, mint a kendermagot a csirke, mert a nők boldogtalanságukban néha a legegyszerűbb szavakat nem találják meg, amíg nem mondják nekik.

„A hűtlen, a hűtlen" - dúdolgatta magában hol elpityeredve, hol megmérgesedve a korcsmároskisasszony, amíg dolgát végezte. Hetivásár vagy ilyesmi volt Tabánban, amikor a poharakkal többször kocogtak az asztalokon, mint egyébkor. Ugyanezért Rimaszombati bizonyos idő múlva célszerűnek látta, hogy a megzavarodott leányzót néhány szóval csillapítsa.

- Még nem bizonyos Galgóczi hűtlensége.

- Hűtelen! - felelt Habfehéri Jolán, mintha többé nem akarna e mindent kifejező szótól megválni.

Mikor a pincérnő megfordult, Rimaszombati megvallotta magában, hogy orvosságszagot érez, mint a holtemberek körül szokás érezni. Talán a bornak fanyalodott meg az íze? Künt, a Fehér Sas téren pirult, hetykélkedett az októberi napsugár.

- Pedig betyárszagot érzek! - horkantott fel Rimaszombati, mint mindig olyankor, mikor kedvükben akart járni nőismerőseinek, akik Rimaszombati úrban mégiscsak inkább a férfiak hírmondóját látták, akinek sok szép mondanivalója lehet azokról, akik előre, követségbe küldték, de a maga részéről már régebbi idő óta nem tartozott komolyan a férfiak közé.

- Betyárszagot érzek - ismételte Rimaszombati, és a pókhálós ablakba gunnyasztva bedőlt, mintha messziről akarná látni azokat a betyárokat, akiknek szagát előrehozta a szél.

NEGYEDIK FEJEZET

Így jár, aki mindig bort iszik

A Fehér Sas térségen pedig az történt, hogy két akasztott embert vittek, olyan módon, ahogyan azok felkötötték magukat.

Lehet, hogy sok ember összegyülekezik, amikor a céhek felvonulnak nagy zászlóikkal. Követőik vannak a templomi lobogóknak is, amelyeket körmenetben hordoznak. Sőt az ólmosbotok felvonulásának is szokott nézőközönsége lenni. De annyi embert még nem láttak a Tabán fennállása óta, mint azon az őszi napon, amikor Bicskeit és Bocskait, a két akasztott embert végigkísérték a Fehér Sas téren.

Bicskei részegségében egy vadalmafára kötötte fel magát nadrágszíjon, és testi ruhái, lábbelijei, kapcái lecsüngtek hosszan kinyújtott két lábáról, amikor a vadalmafát kivágták tövestől, és almafástól vitték az emberek a holtat, ahová az öngyilkosokat szokták vinni, mert az akasztott ember kötelékét senki se merte elmetszeni. (Talán nem is fogta volna akármilyen kés a kemény nadrágszíjat.)

Ugyanakkor egy másik menet fordult ki egy mellékutcából, itt pedig azt az ajtót hozták, amelynek szegére Bocskai, a fentebb említett Bicskei jó barátja ugyancsak részegségében felhurkolta magát cukorspárgára, amelyet napok óta a zsebében hordozott, és véle barátkozott, mint valami szeretővel. A babonások ugyancsak nem mertek a holtan függő emberhez nyúlni, amikor a megnehezedett ajtót végre felnyitották, és ugyancsak ajtóstól vitték arra a helyre, ahová az öngyilkosokat szokták a Tabánban vinni.

Amúgy is két árva legény volt a két halott, akiknek közös barátságukon kívül semmijük se volt a világon. Még csak szeretőjük se, aki sírva jött volna utánuk, hogy ilyen keserves sorsot értek. Rejtélyesebb dolog is történt már a világon, mint ennek a két árvának az önkéntes halálbamenetele, amelybe nyilván közösen tett fogadalom űzte őket, de Rimaszombati sokáig gunnyasztott szótlanul a Zöld Ász még szellőztetésre se gyakran használt ablakában, amíg a népcsődület, emberek, asszonyok, gyerekek hada nagy lábcsoszogással, papucskopogással, cipőtalpkoptatással elvonult a Fehér Sas térről, és a rossz látványosságtól csak akkor tért magához, mikor már a harmadik szál gyufát gyújtotta meg spórolva szívott szivarja feltámasztásához. - Ismertem a frátert! - mondta még bizonyos vállvonogatással, amikor csak Bicskeit vitték tova vadalmafájával. - Ezt már mégse hittem volna! - dünnyögte magában, amikor a barna ajtót, aminek felső részében krétajelekkel még látszott egy-két vonás a G+M+B betűkből, amelyeket az egyházfi háromkirályok napjain szokott oda felírni: a barna ajtót a horogszegre hurkolt holt emberrel elvitték a korcsma előtt.

Az öregasszonyok, akik ilyenkor mindenféle kályhacsövekből, bezárt, vén könyvekből előjönnek, hogy fekete viklerjeiket, zöldre fakult krispinjeiket, bolhák által sem látogatott alsószoknyáikat meglengessék a jobb sorsra érdemes korhelyek után: elvonultak, hogy helyet adjanak a fiatal nők szőke vagy őszsárga ruháinak, amelyek mindig előjönnek, bármennyire lakatolják meg a fiatal nőket. És ezek mérhetetlen közönnyel léptek át a holtakon, még friss emlékeiken, tudomásul se vették, hogy részben hozzájárultak az említett férfiak halálához. Aztán besötétedett, és az utcán megálltak azok a láthatatlan emberek, akik a világ teremtése óta megbeszélik a napi eseményeket. Egyik hang konokul fűrészel, mint a kecskebakon a favágó fűrésze. A másik bele-beledörmög, hogy ő is mondjon valamit, itt lelkendezik egy láthatatlan ember a penészes házfalnak támaszkodva, mintha nem akarna továbbmenni, amíg véleményét alaposan meg nem mondta az öngyilkosokról; ott kapukulcs módjára csikorog valaki a kisvárosi estében, hogy hangjára a nyakán is felborzolódik a haj a hallgatónak, pedig csak ítéletet mondott az akasztottak felett. Ezek a láthatatlan emberek, akik szószátyárkodás

közben mindenbe beleütik az orrukat, mondták a korcsmán kívül a sötétségben, hogy most már Rimaszombatin volna a sor azok között, akik részegségükben felakasztják magukat a reteráton. (Így mondták.)

- Talán előbb a szerelmesek! - udvariaskodott Rimaszombati úr a láthatatlan embereknek felelve, amely láthatatlan emberek a harmadik, negyedik pohárnál szólalnak meg igazán, amikor a lelkével kezd beszélgetni a boros ember.

ÖTÖDIK FEJEZET

Külföldi és belföldi énekesnők szokása

Talán előbb a szerelmesek következnek az akasztás sorrendjében! - vélekedett Rimaszombati, de attól félt, hogy nem találta el egészen a szeg fejét mondásával, pedig magyar királyi kúriai ember lévén mindig igyekezett a helyes kifejezésekre.

- Mindenesetre szedjük össze magunkat, Jolán, és menjünk a Brunszvik grófnő estélyére, ahová meghívónkat megkaptuk - szólt a korcsmáros kisasszonyhoz, aki bár boldogtalan volt: szeretett a társadalmi eseményekben részt venni.

Gyöngyházgombos, szürke, úgynevezett „postillion”-köpönyege volt Jolánnak, amely szárnyaival valamely idegen hölgyhöz tette őt hasonlatossá, aki csak véletlenül tévedt a Tabánba. Ebben a postillionos köpenyben megérkezhetett volna akár Bécs városába is. És illatos szappan használata tüntette el kezének hagymaszagát, amelytől nem mentesek a legkiválóbb korcsmárosok leányai se. Piros bársonybarettet nyomott fejére, amely alól szőke hajfürtjei előtolakodtak, mintha még a barett alatt tovább duzzadna lelkes, ifjú életük, amelyet semmiféle hatalomnak megfékezni nem lehet: - igen - mond Rimaszombati -, az ifjú nők sörénye olyan, mint a lovak farkai. Semmiféle farmatring nem fékezheti meg a csikók farkait, hogy azzal ne csapkodjanak. - Ezt a bókot, amelyet Jolán hajának szánt Rimaszombati, csak azért említjük, hogy fogalmunk lehessen a többi bókokról, amelyeket Jolánnak fülébe sugdosott, miközben lovag módjára a Fehér Sas téri házba kísérte, és egyetlenegyszer sem vágódott falhoz az őszi széltől, sem a köhögéstől, amely mindig torkon ragadta az embereket, akik a korcsmák meleg levegőjét elhagyják. Jolán feketebársony cipőjének sarka kopogott, a cipőjén alkalmazott pillangó röpködtette szárnyacskáit. - Bár a világ végéig kísérhetnélek! - rebegte komoly meggyőződéssel Rimaszombati, amíg a leány karjába kapaszkodott.

A Fehér Sas téri házban Lohengrin nászindulójával fogadták a vendégeket, mint valami templomi esküvőn. Brunszvik grófnő fiszharmóniumon játszotta a művészi zenét, amelynek mindig van hatása az emberek lelkületére.

Aztán Kormickiné lépett elő, aki egykor alt énekesnő volt a Bazilikában, később csak a budai templomokban énekelt a vasárnapi zenés miséken, de még itt sem hagyta nyugodtan az intrika és az irigység. A legszelídebb templomi karnagyokat felbőszítették Kormickiné ellen a pályatársnők, akik hitetlen pletykákat találtak ki az asszonyságra, holott az ember a templom hajójából azt hihetné, hogy odafent a karnagy karzatán csupa angyalok laknak, akik angyalok módjára viselkednek. Igen, angyalok módjára énekelnek, különösen a Kormickinék, akik Noseda Károlynál vagy Kánitznénál tanultak, de ezenkívül angyalinak nem mondható egyetlen tényked̈ésük sem. Az alt énekesnő a Fehér Sas téri házban énekelte ki szívéből mindazt, amit ott kincsként őrzött, mégpedig a pálinkaivás ellen, miközben hajdíszei úgy remegtek, mint a temetési hintólovak tollbokrétái. Az ének végeztével köpött az énekesnő, miután a külföldi énekesnők is így szokták, ha a pesti operaházban játszanak.

Az énekszó után hegedűjátékot kísért a fáradhatatlan Brunszvik Helén harmóniumán.

Egy tabáni zenetanár lépett fel hegedűjátékával, aki tegnapig, tegnapelőttig a legnagyobb korhelyek közé számított a Tabánban, a nagy mennyiségben fogyasztott italokkal hasonlított ahhoz a fagottistához, aki után a Kereszt utcában még halála tízéves évfordulóján is találtak elrejtett pálinkásüveget a szekrényben. A zenetanár, egy pattanásos arcú, bizonytalan kezű, rekedt hangú, sovány, mellbeteg külsejű férfi azonban megtért Brunszvik grófnő kedvéért, és misedarabot játszott hegedűjével, mint egykor Veszprémben, a püspöki templomban, amikor egy kövér szoprán énekesnőbe volt szerelmes, akire már csak annyiban emlékszik, hogy testhezálló, sárga szoknyája volt, és a szoknya széle tenyérnyi, kék pántlikával volt szegélyezve. E miatt a szoknya miatt ivott mértéktelenül, és Brunszvik Helén megtérése fejében kénytelen volt megígérni, hogy egy hasonló ruházatú hölgyről gondoskodik a zenész részére. De mit meg nem tenne egy áldott szívű teremtés, hogy egy tehetséges embert a korai sírba döntő italozásról leszoktasson?

Az alt énekesnő és a hegedűs fellépése jó hatással volt azokra, akik a lélek és a szív szórakozásait annál is inkább kedvelik, mert belépődíjat nem kell érte fizetni.

A megjelentek között ott voltak a régebben fogadalmat tettek, így Gügüli, a mézeskalácsos, akinek boltja csaknem 150 esztendeje állott ugyanazon a helyen, és 150 év óta volt kiírva kapujára, hogy „Tanuló felvétetik” és 150 esztendő után jött rá, hogy iparának eddig az volt a baja, hogy korcsmában hagyta a jövedelmét, amely korcsma bőségesen volt található Buda és Pest környékén a búcsújáró és vásáros helyeken, ahová Gügüli portékájával eljárogatott. Volt is annyi kalandja, mint bármely vásárosnak, de a kalandok végére rendszerint nem emlékezett, mert minden vásárban megtalálta azt a helyet, ahol a legjobb bort mérik, és itt megfeledkezett magáról. Itt volt a fogadalmat tettek közül Árkus, az elöljárósági írnok, akinek állandó részegsége miatt választani kellett hivatala és a korcsma között, s így lett bárónykája Brunszvik grófnőnek, holott a reszketős kezű, borpiros orrú, arcú, nyakú férfiról, akinek már a foga is kezdett hullani, ezt senki se gondolta. Más volt a helyzet Poturicsics hajóskapitánnyal, aki már mindent megpróbált a világon hosszú hajósélete alatt úgy a Vaskapun túl, mint a Vaskapun innen. Egy hosszú járatú hajóskapitány, aki amúgy is hónapokra szokott távol élni a családjától, könnyen belép akármilyen „bandába”, amelyben el lehet az időt tölteni. Most egy olyan „bandába” lépett be, amely abban lelte szórakozását, hogy a borivókat szidalmazta úton-útfélen. Ugyan miért ne lett volna tagja a kapitány ennek a „bandának” is? Bordali, a tabáni háziúr pedig csak papiroson volt háziúr, neki igazán mindegy volt, hogy milyen hivatalt vállal, miután a hivatalok között amúgy se válogathatott.

A jelenlevők közül még meg kell emlékezni Mariancsics Lenkéről, akinek bizonyára nagy szüksége volt a „félgyász”-ra, hogy múltját felejtesse.

Ez a szőke kisasszony, aki „tabáni tündér” név alatt volt ismeretes, nemrégen csaknem minden korcsmában feltalálható volt, ahol bort ittak, tréfát tréfára halmoztak, az életet mindig a barátságosság oldaláról latolgatták, és az egyedülléttől féltek a vendégek. Mariancsics Lenke nem szeretett egyedül lenni sovány, ünnepélyes anyjával, akinek történeteit már százszor hallotta, inkább férfiak társaságába vágyott, akik mindig tudnak valami újat, mulatságosat mondani (akár hazudni), hiszen azért férfiak. Miután a férfiak természetszerűleg csak két helyen találhatók, a kaszárnyákban és a korcsmákban, mert akik a kolostorokban imádkoznak: többnyire nem számítanak, Mariancsics Lenke a laktanyák helyett a korcsmákat kereste fel, ahol mindenütt voltak ismerősei, akik megértették, hogy mily nehéz egy „magányos lány”-nak a helyzete. Egy szegény, magányos, mindenkitől elhagyatott lánynak, akinek itt kell elhervadni a Tabánban, itt kell várni, amíg betölti huszadik életévét, amíg a cipő elkopik lábáról, ruhája kimegy a divatból, elfelejti, hogy fiatal volt, és a férfiakat megkarmolászta,

aminek azok örültek, ha nyoma is maradt körmeinek... A tabáni korcsmákban mindig voltak megértő lelkek, akik őszintén megörültek, amikor egy úrhölgy kijelentette asztaluknál, hogy ő is éppen úgy szereti a bort, mint bármely férfi, csak éppen a tisztesség miatt nem ihatja azt kedve szerint, ezért engedelmet kér kis poharáért. A „tabáni tündér" mindig jótékony hatással volt azokra a férfiakra, akik korcsmák sarkaiban gunnyasztottak, és mindig a szívükön volt a kezük, hogy az ki ne ugorjon mellényükből, mindig a poharat fogták, hogy gyorsan orvosságot töltsenek magukba, ha sebeik sajogni kezdenek, amely sebeket itt-ott szedtek össze az életben, olyan nőies helyeken, ahol a férfiak a gyógyíthatatlan sebeket kapni szokták. Igaz viszont, hogy Mariancsics Lenke egyetlen üveglábú férfit se indított útnak, aki azért se mert felkelni a korcsmában való ültéből, mert azt hitte, hogy térdben törik el a lába, ha egyet vagy kettőt lép. Csodát tehát nem tett Mariancsics Lenke. De lehet azért komolyan hibáztatni egy tabáni leányt?

Itt volt tehát Mariancsics Lenke, és messziről fejbólintással üdvözölte Rimaszombati urat (mindig előre köszönt a férfiaknak), valamint barátnőjét, a korcsmároskisasszonyt. Szerette volna, ha ismerősei melléje telepednek, de ezt már azért se tehették azok, miután Lenke is csak állt egy ablakmélyedésben, szomorúfűz módjára, elhagyatva, sőt olyan szempillantásoknak kitéve, amelyek a tabáni borivásokért Lenkét látszottak okolni, holott ő, szegény, mint mondottuk, csak jótékony hatással volt a férfiakra.

Rimaszombati úr és Jolán Sasadi úr mellé, az úgynevezett „Sasadi dűlőbe" húzódtak, mint általában azt az asztalt szokták nevezni a tabáni korcsmákban, ahol Sasadi megtelepedett. Ez a szép magyar képű, horgas orrú, vörösbarnából kihúzott, nagy bajuszú, mélabús tekintetű férfiú, aki sváb létére szebb magyar ember volt, mint akárki, mert a régi magyar vitézek a Buda környéki sváb falvakban mindenkor csak bort vagy szerelmet szüretelni jártak. Sasadi ez idő tájt már kísértet volt; a tabáni régi temetőben lakott, mintegy vezérük azoknak az embereknek, akik évekig lakás nélkül élnek meg a Tabánban. (Volt több ilyen ember is a Tabánban, akik korcsmában szundikáltak, el-eltűntek darab időre, amíg a korcsmákban takarítottak, és lakásuk nem volt.) Sasadinak volt lakása, de mindig a halott kisleánya közelében akart lenni, mikor maga is a másvilágra kívánkozott. Ebben az útjában akarta őt megállítani Brunszvik Helén grófnő.

- Nem csodálom, hogy a grófnő ellenzi a boritalt - mond Rimaszombati, egyetlen pillantást vetve Helén grófnő pirosas orrára. - A grófnőnek vesebaja van, és ezért tartózkodni kell neki az alkoholtól.

Rimaszombati tett néha ilyen meglepő kijelentéseket, amelyekkel a világban való jártasságáról tett tanúbizonyságot. A zene most abbamaradt, és a grófnő az emelvényre lépett. Vannak ilyen deszkaemelvények az iskolán kívül is, olyan házakban, ahol fontoskodva beszélgetnek.

- A minap azt láttam, hogy a Fekete Kutyától egy krajcárért hozatott valaki írótintát egy kisfiúval - kezdte a grófnő, mintha valami mesemondásba fogna. - De azt még itteni időzésem alatt egyetlenegyszer se tapasztaltam, hogy egy krajcárért hozatott volna bort valaki, akár a Polditól, akár a Zöld Ászból. Pedig van olyan értékes folyadék az írótinta, mint a bor, már csak azért is, mert az írótintától sohase lehet annyira megbolondulni, mint a bortól.

Így kezdte aznapi prédikációját Brunszvik grófnő, és ügyesen, folyékonyan folytatta a borozás elleni mondanivalóit.

Amint az emelvényen állt, kis termetével és bátor tekintetével, amelyet minden zavar nélkül vetett a rászegeződő férfiszemekbe, eleinte bizony nem mutatta, hogy mennyi különböző tehetség rejtőzik benne. Beszélt, de hát beszélni minden asszonyféle tud, aki nem ijed meg a maga árnyékától. Ámde később, mikor belemelegedett a saját szavaiba, percről percre érdekesebb lett mondanivalóiban. Talán már csak azért is, mert egy finom kisasszony szállott

ki a lelkivilágából, hogy a jelenlevők ügyeivel, bajaival, apró életével törődjön. Így rátért előadásában a két akasztott ember, Bicskei és Bocskai dolgára is.

- Bizonyára hasznos tagjai lehettek volna a társadalomnak, ha valamit engednek megrögzöttségükből. Ha a bor iránt táplált szerelmüket okos emberek módjára beosztják apróbb részletekre. Mondjuk, a szenvedélyükből adnak egy részletet a délutáni sétának a budai hegyek közé, egy másik részletet a könyvek olvasgatásának, egy harmadot juttatnak az esetleges szerelemnek, amelytől nem voltak végképpen elzárva, mert fiatal emberek voltak. Így részletekre be lehetett volna osztani az életüket, anélkül hogy mindent meguntak módjára az öngyilkos halálba menekedjenek. Mit ér az, meghalni, anélkül hogy megpróbált volna az ember élni? Mit ér az, a föld alá menni, mielőtt körültekintett volna az ember a szépséges világon, amely olyan nagy messziségbe nyúlik, hogy nem is sejthetik meg sohasem azok, akik boros asztal mellé telepedtek, és legfeljebb annyi fáradságot vesznek maguknak, hogy az elfogyasztott poharakat számlálják.

- Ők is csak úgy kezdték, mint mások. Ittak a hazáért és a királyért! - szólt közbe Rimaszombati úr a maga csikorgó hangján, mert attól félt, hogy Brunszvik kisasszony tán nem vette észre jelenlétét, miután még mindig nem tért rá Rimaszombati úr korholására.

Pedig Brunszvik grófnő már régen szemmel tartotta az ő „pappenheimerét", azt a kis termetű tabáni úriembert, aki tudvalevőleg a „szerelmi viszonylatokból" akarna megélni, itt, a városnegyedben, és ugyanezért még a tilos szerelmeknek is szívesen előmozdítója, ha abból ránézve valamely haszon háramolhatik. Igen, Brunszvik Helén tudott Rimaszombati jelenlétéről, de nem akarta észrevenni az „ellenfelet", mert nem tartotta ildomos dolognak, hogy az a Zöld Ász korcsmáros leánya társaságában jelent meg. El nem küldhette, mert hiszen az estély nyilvános volt, de viszont mindig másfelé nézett a teremben, ha Rimaszombati úr szokásos kihívósággal köhögött, mint akár a korcsmában, ahol ilyenformán szokott ismeretséget kötni. Brunszvik grófnő tehát folytatta a maga mondókáját a poharakról, amelyeknek számon tartását életcélul tűzi ki maga elé némely ember. Igaz, hogy a korcsmákban isznak sok mindenféle ürügy alatt, mert az ördög találékonnyá teszi a korcsmárosokat és vendégeiket. De például csak meg kell figyelni, hogy miféle nőkért szoktak inni a korcsmákban! Nem azokért a szegény nőkért, akik gondban, bánatban, elhagyatottságban, szegénységben, otthonukban töltik napjaikat, estéiket, minden idejüket, hanem azokért a nőkért szoktak inni, akiknek amúgy is jobban megy a dolguk, mint azt megérdemelnék. Akikre éppen azért szeretnek gondolni a boros férfiak, mert különösebb gondot nem okoz a rájuk való gondolatuk, és mindig csak mosolyogni, derülni, vidámkodni látják őket még távolból is. Isznak értük, hogy tovább is csak mosolyogjanak, derüljenek, boldoguljanak, mint akár az angyalok, akik hárfázva várják a másvilágon a jókat. De bezzeg nem isznak azokért, akik otthon magukban sírnak, sóhajtoznak és imádkoznak. Nem isznak soha a csendes, jó, hűséges feleségekért.

- Hő! Mi lenne a világból, ha minden embernek csak a feleségéért szabadna a korcsmában inni! - kiáltott fel Rimaszombati, bár özvegyember volt, és így a maga részéről alig volt érdekelve.

Az alt énekesnő, akinek bizonyára volt valamely oka arra nézve, hogy ne tárgyaltassanak bővebben azoknak az asszonyoknak a dolgai, akikért a korcsmákban szoktak inni, ekkor jelentkezett az emelvény mellett, és engedelmet kért a grófnőtől, hogy elénekeljen valamely hittérítő zsoltárt, amelynek foganatja lesz.

A grófnő, miután valóban nem akart vitába szállani a korcsmároskisasszonnyal karonfogva érkezett Rimaszombati úrral, engedett az alt énekesnő felhívásának, és harmónium mellé telepedett. S a gyülekezet az alt énekesnő vezetése alatt csakugyan elénekelt valamely szent dalt.

HATODIK FEJEZET

Egy szegény ember, aki az öngyilkosok után érdeklődik, akik bor miatt meghaltak

Az éneklés után kopogtatás hallatszott a falon. Senki se mozdult a szobában, a kopogás mégis hangzott, nyilvánvaló tehát, hogy a szomszéd szobából kopogtattak.

A Tabánban nem szokás megijedni a kopogtatásoktól, hangozzék az akár a falból, akár pincéből, akár szekrényből, az ódon városrészben szokva vannak a kísértetekhez, de még azokhoz is, akik nagybetegek módjára már a halállal komáznak, és a túlvilági életre készülődnek. Meghalni annyi, mint egy rosszkedvű napon kimenni a helybeli temetőbe, s onnan vissza nem jönni.

- Minden jó embernek itthon vagyok! - felelt Brunszvik grófnő a kopogtatásra, amely megismétlődött.

A szomszédos szoba ajtaja megnyílott, és egy darabig a nyitott ajtó mögül csak az őszi szél hangja hallatszott, azé az őszi szélé, amely alkonyatonként belopózik a Tabánba, és estére a zegzugos utcákon, a különböző módon épített házak között, sarkokon, zsákutcákban, angyalzugokban úgy kiismeri magát, hogy ahol tere van, már futamodik is egyet-kettőt, de bizonyosan vásottan füttyent, ha nyitva lel egy ajtót vagy ablakot. Tabáni szél! Ismerni kell őt, hogy az ember eligazodjon a mindenféle kopogások között, amelyek ezen a világon vannak.

A szél zokogva füttyentett, mintha így akarná tudomásul adni, hogy míg itt szent dalokat énekelnek, azalatt ő felébredt odakint az utcán, és birtokába vette a bolti cégéreket, a gázlámpákat, sőt mindenféle utcán rekedt embereket is, akiket megforgat, ha előkap.

A szél süvöltésén át az eső is hallatszott, de csak olyanformán, mint egy szundikáló dobos dobolása, aki néha-néha vág bele, dobverőit pergetve, az est hangjaiba. Kiválaszt egy háztetőt vagy egy házfalat, és azon eldobolja a maga nótáját, aztán lappangó nevetéssel továbbmegy, miután vizet öntött a nyakába a kerítésnek. Korcsmárosoknak való időnek szokták az ilyen időt mondani, amely gyakran fordul elő késő ősszel a Tabánban.

Egy-két perc múlva, miközben mindenki a sötét ajtónyílásra tekintett: valóban megjelent ott valaki.

- Galgóczi! - dobbant meg egy szívecske a postillionkabát alatt, Rimaszombati úrnak bizonyára felemelkedett volna a három szőrszál az orra nyergén, ha azt a múlt héten nem nyírja le vala.

A női szív dobbant, aztán dobbanásában elfulladt, mintha tehetetlen lett volna a további tennivalókra. De annál jobban figyelt Rimaszombati, amely figyeléshez levetette rövidlátó szeméről csíptetőüvegét, és egy szarvasbőr darabbal kezdte azt dörzsölni, amely bőrdarabot az 1885-i kiállítás alkalmából szerzett, midőn vidéki embereket kalauzolt a kiállítás látnivalói között.

Galgóczi hajdan huszár volt, kékre volt borotválva sötét bőrű arca, és nedves ajka mindig fütyörészésre volt csücsörítve. Most pedig olyan volt, mintha három hétig nem kiterítve, hanem koporsóban feküdt volna.

- Lehet, hogy meg is halt, és csak holtaiból tért vissza! - mondta később Jolán a Zöld Ászban, amikor visszagondolt az időre, amikor Galgóczi a küszöbön megjelent.

Brunszvik kisasszony a vendég elé sietett, mintha segítségére akart volna lenni, hogy akadozó, széljárta köpönyegében, hátraszegett fejével és hosszú hajával beléphessen. Galgóczi magas, megtört alakjával belépett, és ekkor látszott, hogy készen nem lehetett volna kapni részére

nadrágot, mert soványságához mért szűk nadrágot nem varrnak a szabók. A nyakában, szoborszép nyakában, egy ököl hagyta kerek nyomát, amint a soványító betegség szokott elbánni az emberrel. Pipaszár karjai jók lehettek volna egy madárijesztőnek, és hosszúra nőtt haját mindig valamely láthatatlan kéz húzta, mint azokét szokta, akik több bort ittak a kelleténél.

Galgóczi széket kapott Brunszvik kisasszonytól, mert állva nem bírta volna tán a dolgot... Így is olyan keserű szégyennel sütötte le a szemét, mintha örökre megválni akarna szemétől, hogy soha többé az emberek szemébe ne nézzen. Ha volna édesanyja, ha élne édesanyja, akkor nyomban karjára vehetné, mint ölbeli korában, mert annyira tehetetlennek látszott. - Csak meghalhatnék! - sóhajtotta, mikor leroskadt a székre, mint akiből elszállott minden életöröm.

Így bánt el a betegség Galgóczival, és senki se mert hozzá egyetlen szót sem szólani, mert mit mondhatnak egy olyan embernek, aki maga az okozója betegségének?

Most a hegedűs szedte össze magát, ami erényére válik ennek a sehonnai zenésznek, és felemelvén hangszerét, hegedülni kezdett, éppen az Ördög Róbert áriáját, mert az jutott eszébe. Brunszvik kisasszony egy földre szállott angyal szelídségével kísérte a dalt a harmóniumon, úgy, ahogy tudta.

Galgóczi ezalatt fél szemmel körülnézett:

- Hol van barátom, Bicskei? - kérdezte, mire a hegedűs erősebben nyomta meg a vonót, a gyanús alt énekesnő pedig integetni kezdett hevesen a kezével, mintha Galgóczi valamely istenkáromláshoz hasonlót mondana.

Mikor a zene szünetet tartott, Galgóczi megint csak megszólalt:

- Hol van Bocskai barátom? - kérdezte sírból jött hangon, amint bizonyosan a temetőben kérdezősködnek a holtak a sírjukra hullott falevelektől.

- Azt ígérték nekem, hogy mindketten itt lesznek - folytatta Galgóczi, és mély szomorúsággal körülnézett, hogy csaknem holttá dermedtek körülötte.

Galgóczi körülnézésében elfuttatta a szemét a Zöld Ász Jolánján is, de nem akadt meg rajta a tekintete, amint nem akadt meg a közöny a közönyön. (Jolán egy perc alatt jéggé dermedt szívvel meredt maga elé.)

Galgóczi megint csak nézett, és tekintete kétségbeejtő lett, amint nem kapott választ senkitől.

Az emberek, anélkül hogy összebeszéltek volna, húzódni kezdtek tőle, csak a virtus kedvéért Rimaszombati tette Galgóczi vállára kezét:

- Vártunk a Zöld Ászban! Miért nem jöttél? - kérdezte, mint egy siket embertől.

Galgóczi bágyadtan integetett fejével, nem tudott a kérdésre felelni.

Végre Brunszvik kisasszony szólalt meg. Intette Galgóczit, hogy ne erőltesse meg magát, és karonfogva, mint egy jó ápolónő, kivitte az ajtón. Galgóczi a küszöbről még egyszer visszanézett, mintha még mindig Bicskeit és Bocskait keresné a gyülekezetben. A Zöld Ász Jolánja kinyújtotta a nyelvét, mert más elégtételt nem tudott venni hirtelen bánatában.

HETEDIK FEJEZET

Amelyben arról van szó, akiről a nótát írják

Most már nyilvánvaló volt, hogy Brunszvik kisasszony tartja fogságban az egykori Galgóczit, akinek személyéhez annyi reménységet fűztek vala a Tabánban. Még csak az volt bizonytalan, hogy Galgóczi önként vagy erőszakkal sodródott mostani helyzetébe. Kuvik, a dalos füzérek árusa, aki szerelmi költeményeit a vásárokon árulta, miután előtte hintáslegény hangon elénekelte azokat, és ilyenformán bizonyos összeköttetést tartott fenn a tabáni (de más városrészbeli) női szívekkel, Kuvik két dal éneklése közben odavetőleg megjegyezte:

- Galgóczi meghalt volna, ha Brunszvik kisasszony pártfogásába nem veszi.

Miután szobalányok mutatkoztak a vásárban, Kuvik megint dalolni kezdte a saját szerzeményű dalt olyan szívhez szóló hangon, amint csak ő tudta. Bizonyos szünetre kellett várni, amíg Kuviktól megint kérdezősködni lehetett:

- Hát nem volt Galgóczinak senkije, aki törődött volna vele?

- Senki se törődik többé azzal, akiben meggyullad a pálinka. Magának, egyedül magának kell elégni - válaszolt Kuvik.

A Zöld Ászban is sokat beszélgettek Galgóczi különös állapotáról. Senki se csodálkozott, hogy Jolán fekete szoknyában és fekete harisnyában járt a vendégek között, a leányszobájából néha fertályórákig hangzott a sírás, amint csak azok a nők tudnak sírni, akik valóban szenvednek a négy fal között, és addig nem mutatkoznak emberek előtt, amíg ki nem sírták magukat. Rimaszombati úr elsötétedve, ujjai között fogpiszkálót pergetve várta a negyedórás sírások bevégzését. Ha néhány perccel tovább hangzott a zokogás, meghatottan a kamrácskához lépdelt, hallgatódzott, és halkan kocogtatott:

- Egyelőre elég volt, Jolán. Majd később folytatjuk - mondta figyelmeztetőleg, mintha ettől a nőies dolgokkal szívesen foglalkozó úriembertől függött volna, hogy mennyit szabad Jolánnak „egy ültében” sírnia a szerelem emlékére.

Megfogadta Jolán a Rimaszombati tanácsát? Megfogadta, mert a nagy bánat közepette jólesik, ha valaki törődik azzal, hogy mennyit sírjunk, hogy meg ne ártson. Már csak azért is, hogy ne legyen igazuk azoknak, akik azt jövendölték, hogy Bicskei és Bocskai után most a korcsmároslányon van a sor, hogy felakassza magát. (Abban az időben a Tabánban az egyszerű emberek nem gondolták, hogy más úton is meg lehet válni az élettől, mint akasztás útján.) Jolán rizsport hintett az arcára, megfésülte a haját, mégpedig vizes kefével nyakszirttől felfelé, mint a szomorú nők szokták, igen fehér arccal jött elő szobácskájából, és egy sorsában megnyugvó vértanú csendességével járt-kelt vendégei között. A térről néha felhangzott a dalfüzérárus éneklése, az ének egy jó családból való leányról szólott, aki méltatlanra pazarolta szerelmét. Lehet, hogy Kuvik éppen a jelenlegi esetről költötte a dalt, de ez nem volt egészen bizonyos.

NYOLCADIK FEJEZET

Melyik szoknyát kell felvenni akkor, ha az ember boldogulni akar

Persze nem mindenki gyászolt együtt a Zöld Ászbeli Jolánnal.

A Tabánban akkor is többnyire az öregasszonyságok festették feketére az egyetlen ruhájukat, akik már nem remélhették, hogy éltük folyamán más színű ruhát is viselnek. A fiatal nők megmutogatták ízlésüket a ruhaszínekben is, amint a szegény, egyszerű nőknek leginkább

csak annyiban adatik alkalom ízlésük bemutatására, amennyiben lehetőleg egyéniségükhöz, gondolataikhoz illő színű ruhát öltenek magukra. A Tabánban is volt sötétkék ruha, ez a kényes fajta, amely oly előkelővé tudja varázsolni a nőket, ha megfelelő a szabásuk. A Tabánban is volt zöld ruha és lila ruha, késő ősszel viselt májusi szoknya és vörösbarna ruha, amelyet műfestők olyan ügyességgel színeznek, hogy kevesen veszik észre a ruha eredeti színét.

Jolán hamarosan észrevette, hogy fekete szoknyájával, fekete harisnyájával és fekete bársonybarettjével (amelyet néha a vendéglőben is fején felejtett) nem talált hívekre. Az ablakból még mindig inkább kipillantanak egy sárga szoknya után (hogy a pirosról ne is beszéljünk), mint egy fekete ruha után. Jolán sem akarhatta, hogy mindig az ő fekete ruhájáról károgjanak a csókák a közeli szerb templom tornyán, még ha fekete harisnyáit magasztalta is néhány férfi, különösen Rimaszombati, akinek véleménye szerint egy úrinő lába nem is képzelhető el másként, mint fekete harisnyában, amely hűségesen megmutatja a formát. Sokáig habozott, hogy a fekete ruha után mely ruhájában mutatkozzék. A fehér pettyes, kék, hosszú szoknyában-e, amelyből mindig nyakkendőt akartak varratni azok a tréfás pesti urak, akik a Zöld Ászba jártak, vagy a fehérrel tarkázott pirosban-e, amelyet már régen Rimaszombati úrnak ígért, hogy azt emlékben megőrizze? Végre egy világosbarna ruháját választotta, amelynek szoknyáján tiroli zsebek voltak, és a zsebecskékbe lehetett dugni kezét, miközben a férfiakkal beszélt.

- Hm. Eddig tart a jegybenjárók bánata? - kérdezte váratlanul Rimaszombati úr, midőn rugós szemüvegén át a hegymászószoknyát és főként a hozzá tartozó zöld harisnyát szemügyre vette.

- Én nem is tudom, hogy Galgóczival jegyben jártam volna.

- Annál inkább tudom én - felelt Rimaszombati. - Vajon elősegítettem volna egy oly viszonynak a létesülését, amelynek nincs törvényes alapja? Felteheti ezt rólam, aki engem ismer? Sokkal törvénytisztelőbb ember vagyok, mint bárki a királyságban. Rólam se feketét, se fehéret nem lehet mondani, csak a színtiszta igazságot.

Jolán meghökkenve hallgatta az öregembert, mert akárhogy vesszük: a Tabánban még mindig arra is van építve a társadalmi rend, hogy az öregebb embereket tiszteljük.

- Nem tetszik a ruhám? - kérdezte, miután a jegyesség dolgát nem akarta firtatni, mert való igaz, hogy többször bizalmas vallomást tett Rimaszombati úrnak azokról a hegyek közti séták-ról, a vízivárosi temetőben való időzésekről és az ottani verekedésekről, haragbaesésekről és fájós nembeszélésekről, amelyek fiatal nők és férfiak között lépten-nyomon előfordulnak. Jolán csak bizonyos délutánokon távozhatott el a Zöld Ászból, mint ez már olyan leányok sorsa, akiknek szülei korcsmárossággal foglalkoznak, de az ilyen délutánok ritkán múltak el összeveszés nélkül. Jolánt könnyű volt megharagítani, Galgóczi se volt az az ember, aki hagyta volna, ha valamit a fejébe vett: - mindenáron feleségének akarta tekinteni Jolánt, hogy többet ne mondjunk, ahogy a hegyi út vagy a temető legelhagyatottabb részébe érkeztek.

- Nem tetszik a ruhám? - ismételte Jolán a kérdést, de már el is ment a kedve, hogy a szoknyazsebbe dugott kézzel beszéljen Rimaszombati úrral.

- Magának van egy országháborító szoknyája, amelynek felvételekor a Tabánban valami szél kezdi fújdogálni még azokat a bajuszokat és szakállakat is, amelyek már nem valók egyébnek, mint kócnak. A csizmák nyikorogni kezdenek, mint a nyihogó paripák, amelyek útra is vinni akarják a gazdájukat. A legvénebb kalapot is félrevágva veszi fel gazdája fejére, ha magácska azt a szoknyát felveszi - mond Rimaszombati, körülményesen ejtegetve a szavakat, mint a meteorológiai intézet.

- Hát melyik az a rossz időt csináló szoknya? - kérdezte hamiskodva Jolán. - Talán csak nem azt a szűk szoknyámat gondolja, amelyben jóformán járni se tudok, úgy elfuserálta a varrónő?

- Nem tudom, hogy vannak vele mások, de én, ha már megnézek egy nőt, látni akarok rajta valamit - mondta fontoskodva Rimaszombati úr, mintha ő találta volna ki ezt a bölcsességet. - Nemhiába van csak két szemem ezen a világon, ha már koptatom, használom, fárasztom a szemem, legalább lássak valamit a fáradságomért.

Talán más nő se tudott volna nagyon ellenállani, ha egy férfi ilyenformán magyarázná meg, hogy miért szereti ezt vagy azt a szoknyát látni, nem pedig ezt vagy amazt. Rimaszombatinak végeredményében igaza volt; válogatni kellett a látnivalókban arra a „kis időre", amely még neki életéből hátra van. Jolán tehát felvette azt a rózsaszínű szoknyát, amelyben még akkor is zavarban érezte magát, amikor egyedül volt szobájában.

- Most már semmi akadálya sincs annak, hogy Galgóczit visszatérítsük a helyes útra, ahonnan eltévedt - mond a legöregebb korcsmavendég a Tabánban, aki nem szerette azt, ha valaki már életében leszokott a korcsmajárásról. Elég ideje lesz erre halála után is.

KILENCEDIK FEJEZET

Egy nagyon fontos fejezet arról, hogyan kell csókolódzni

Böjti nap volt, a szoknya talán nem is igen pászolt volna a nap jelentőségéhez, mert kurtaságával, feszességével a húsos napokra emlékeztette volna az embert, amikor elgondolkozhatott volna azon, hogy a vademberek (az emberevők) mennyi falatoznivalót lelnének Jolán lábikráin, ha valamely véletlen hajótörés alkalmával a messzi szigetekre vetődne, de a böjt nem kötelező a betegekre nézve. Jolán pedig a szerelem betege volt, amely nyavalyáról azt szokták mondani, hogy ekvále bármely halálos betegséggel. (Ki ne érezte volna, hogy szerelem miatt nyomban vagy legalábbis rövidesen: meghal?)

- Még meg kell próbálnunk a *Fürdik a holdvilág* nótát, hogy minden rendben legyen - mond Rimaszombati úr, mikor szokás szerint most is, mint minden alkalommal, megvizsgálta a Jolánon levő rózsaszínű szoknyát, hogy nincsen-e rajta valamely titkos hiba, amelyet csak az ő gyakorlott szeme vehet észre.

A *Fürdik a holdvilág* nóta voltaképpen Rimaszombati úr szívbeli nótája volt, de ráerőszakolta azt a Zöld Ász minden vendégére, mert öregebb volt mindenkinél. Ő tanította meg Jolánt a nótára, hogy úgy énekelje azt (Rimaszombati úr vállára hajolva), mint egykor Batyiban, egy műkedvelői előadáson énekelte azt egy kisasszony, akinek nevét már senki se tudta, Rimaszombati úr is csak néhanapján. Jolán tanulékony volt azokban a dolgokban, amelyek egy leány műveltségéhez tartoznak, Rimaszombati úr könnyei megnedvesítették szemét, mert mindig sírva fakadt, amikor ezt a nótát a fülébe énekelték.

- Vigyünk magunkkal egy ital bort is! - indítványozta az öreg életművész azon az estén, mikor holdtölte volt, hideg és száraz időjárást jósolt a kalendárium, és éjfél felé járt az óramutató, amikor a Tabánban rendszerint csendesség szokott már lenni, akármilyen rossz híre van ennek a városrésznek.

Hosszú nyakú, betyáros üveget töltöttek meg borral, még nemzetiszínű szalagocskát is kötöttek az üveg nyakára. Az üveget Jolán vitte a már régebben említett köpönyege alatt, és Rimaszombati úr, a Zöld Ászból kilépve, megszagolta az időt: - Keleti szél szagát érzem, ami nagy ritkaság égövünk alatt, ahol többnyire az északnyugati vagy néha a déli szelek

szokásosak. - Jolán nyugodtan bízta rá magát Rimaszombati úrra az éjféli órákban, mert a kuriális úriember csak olyankor volt a nőkre nézve veszedelmes, ha néhanapján „nőies szagot" érzett, mint 1898-ban utoljára egy varrodában, ahol tizenkét leány inget varrt egy „maradhatós" asszonyság felügyelete alatt, és Rimaszombati véletlenül a varrodába egy téli délután belépett. Ez a „nőies szag", amely a szobát megtöltötte, visszajárt a múlt időből, és elgondolkoztatta, nyugtalanította, elmerengtette Rimaszombati urat, mint egy *álom,* amelyet élete végére se tud elfelejteni: - Más szaguk van a nőknek a templomban, amikor valamely mellékoltárnál leborulva, szinte összeroskadva, esdekelve imádkoznak. Más szaguk van a korcsmában, színházban, bálban, ahol a nevetés, kacagás, önfeledkezés csiklandozza őket, mert a női szervezet nem tud ellenállni az erősebb ingereknek. Más szaguk van otthonukban, amikor házi bajokkal, gondokkal, kellemetlenségekkel vannak elfoglalva, mert a nők otthonukban csak a saját dolgukkal törődnek. Valóban nőies szaguk csak a varrodában van, amikor álmaikat, ábrándjaikat, titkos gondolataikat mondják el egymásnak ingvarrás közben.

Ilyen épületes beszélgetéssel telt az idő, amíg Rimaszombati úr és Jolán kisasszony a néptelen utcán mendegéltek a holdvilágban, de ezt a néptelenséget csak emberekre kell gondolni. Mert a Tabánban (talán másfelé is) holdvilágnál ébren vannak azok a dolgok, amelyek napközben alusznak, vagy legalábbis olyan magatartást tanúsítanak, mintha nem tartoznának a világhoz. A háztetők gerincei megdombosodnak, mint a kandúrmacska háta. A kémény a holdvilágban valamely régi férfikalaphoz lesz hasonlatos, amely kalapot egy régi házigazda viselte. A rác templom tornya kinyújtóztatja árnyékát, mintha tapogatózva keresné azt a helyet a földön, ahová kincs van elásva, de nem jön senki se vállalkozó, aki ásni kezdene azon a helyen, ahová az esztendő bizonyos éjszakáján éjfélkor a rác templom árnyéka ér. Az udvarok ugyan alusznak, de a holdsugárban különböző színük, alakjuk van, mégpedig aszerint, hol felejtettek száradó fehérneműt a kötélen. Más árnyékuk van a férfiak bő lábravalóinak, más a nők hosszú ingeinek. Az ereszekről kinyúló esőcsatornák, a pék címere, a szatócs táblája, a pihenő kapuszárnyak, az ablaktáblák ilyenkor beszélgetnek az életükről, mert nappal az emberek szolgálatára kell lenniök. Csak a szülésznő kisbabás címere ügyel fél szemmel az utcai tárgyak beszélgetésére, néki éjszaka is az emberek szolgálatára kell állnia. - Egyszer már én is megkristéroztatom magam, mert azt mondják, hogy az jó az emésztéshez - mond Rimaszombati, amikor a bába háza előtt elhaladtak.

De a műtétre egyelőre nem került a sor, mert Rimaszombati úrnak valami eszébe jutott, és arra a helyre vezette Jolánt, ahová a torony árnyéka nyúlott. Senki se járt itt a torony árnyékában, mert ha kószált is volna valamely kóbor lélek a Tabánban: az inkább a holdvilágos tereket választotta. Itt az árnyékban egyedül voltak, és Rimaszombati úr pártfogólag állott védence mellett.

- Azt még nem is kérdeztem eddig, hogy milyen puszikra tanította Galgóczit? - vallatta Rimaszombati Jolánt.

Jolán nem felelt, mert nem mindig felelt öreg barátjának, ha az különböző kérdéseket tett fel; ugyanezért Rimaszombati maga folytatta:

- Sokféle csók van a világon, amíg az igazi csókot megtaláljuk, amelyet holta napjáig nem felejthet el az ember, bármi történjék is vele útközben, itt-ott, amint már történni szokott... Sokféle csókot kell megpróbálni, amíg az igazihoz eljutunk a megismerésben. Talán nem adott neki igazi csókot, leánykám?

- Nem tudom, mit gondol Rimaszombati úr az igazi csók alatt? Mindenki úgy csókol, ahogy tud - felelt most Jolán, mint aki a beszélgetést befejezné.

- Nem úgy van az, gyermekem. A csók már a kézcsóknál kezdődik. Ott kell tudni, hogy a nőknek a kezét milyen módon és helyen csókoljuk meg. Van, aki csak úgy dob el egy kézcsókot, mint egy közömbös szót, vagy legfeljebb valamely kötelességteljesítést, mint egykor Castiliában a polgár, aki egyéb hiányában Izabella királyné kesztyűjét és papucsait volt kénytelen megcsókolni. Az igazi kéz- vagy lábcsókot akkoriban is tudták már. A kézcsókot azon a helyen kell elhelyezni, ahol a kesztyű kis mezőt hagy a szabadon maradt kézhez, a csuklón, az ütőér felett csókol kezet az okos ember. A lábcsóknál a bokát kell célba venni, de vannak, akik a térdhajlás alatti részt szeretik - mond Rimaszombati. - Hol csókolta meg a lábát Galgóczi?

- Egyszer megharapta a térdemet. Amiért pofon ütöttem.

- No lássa! - kiáltott fel Rimaszombati, mintha nagy felfedezést tett volna. - Galgóczi lábához borult, mint ez illik, és nem a sarkát vagy a lábfejét csókolta meg, mint más ember tette volna, hanem mindjárt a térdét. Én ugyan tudnék jobb helyet is a lábszáron.

- Részeg volt Galgóczi - igazolta Jolán a fiatalembert.

Rimaszombati elgondolkozott, maga elé merengett, mintha körülményesen, minden oldalról elképzelni akarná azt a térdcsókot, amelyet Galgóczi elkövetett.

- Bizonyosan feltette a lábát kegyed valamely zsámolyra vagy sziklára, mint a fotográfus előtt szokták a műlovarnők, vagy azok, akik hajlamot éreznek magukban a műlovarnői pályára. Hová tette a lábát, hogy Galgóczi éppen a térdét csókolta meg? - firtatta az esetet az öregember.

- Sehová se tettem a lábam. Galgóczi letérdepelt előttem, s azzal fenyegetődzött, hogy meghal.

- Bár ismét így gondolkozna és cselekedne! - mond áhítatosan Rimaszombati úr, midőn a torony árnyékából, ahol a kincs van elásva, továbbvezette pártfogoltját.

Nemsokára ezután elértek a szobor árnyékához, amely egy tabáni térségen terjeszti ki szárnyait. Olyan szobor ez, amelyet az esztendő bizonyos napján körmenetben járnak körül a hivők, és aztán megint elfelejtik egy esztendőre. A szobor árnyékában megállott Rimaszombati, s így szólt:

- Most jut eszembe, hogy miért helyezte el csókját a térden Galgóczi. Régebbi időben, mikor a nők a harisnyakötőjüket még lobogósan, pillangósan, csokrosan kötötték meg a térdük alatt: a térd maga már bizalmas területnek számított, ahová legalábbis a szerelem jogán volt szabad elérni. A térdcsókkal Galgóczi azt akarja jelképezni, hogy kegyeddel sokkal bensőbb viszonyban van, mint például azok, akik megelégednek egy bokacsókkal. Igazam van, szenyóra? - kérdezte felvidámodva az öregúr, mintha egy titok nyitjára jött volna.

- Senki se tudja, hogy mit gondol egy férfi magában! - sóhajtott Jolán, amint apránként felidéződött emlékezetében néhány jelenet a múlt időből, amikor még nem kellett gondolkozni azon, hogy miért csókolja meg Galgóczi itt vagy amott.

A szobor árnyékában Rimaszombati bátrabb lett... Isten tudná: miért bátrabbak a férfiak egyes helyeken, mint más helyeken. Megfogta Jolán kézcsuklóját, és a holdvilágnál áthatóan a szemébe nézett:

- Arról nem volt szó még eddig, hogyan végezte Galgóczi a szájon és az arcon való szentségimádást, amit némelyek csókolódzásnak neveznek? Mert vannak bizonyos férfiak, akik mindig és mindenütt csókolódznak, ahol erre a legkisebb alkalom adatik. Csókolódznak a kályha mögött, mert azt hiszik, hogy a kályhazugoly csókolódzás számára van. Csókolódznak a ruhásszekrényben, a pincében, a padláson, a kamrában, mert elveszettnek hinnék életükben

azt a percet, amikor nem csókolództak. Bizonyos szájak a csókolódzásra születtek. Különösen a nyúlszájak, a bárányszájak, az őzikeszájak. Nem a nagy, széles ajkak tudnak igazán csókolni, hanem azok az ajkak, amelyeknek olyan alakjuk van, mint a liliom hagymájának. Ezek az ajkak úgy tapadnak, hogy némely esetben fulladást, szívbénulást és más halálos bajt is okoznak. Minden részecskéjét betapasztják a szájnak, mint egy jól elhelyezett pecsét. Percekig tudnak összekapcsolódva lenni, miközben a hitvallók szerint a mennyország üdvösségét érzik. Szívják, szívják egymást az ajkak, amíg néha a vér is kicsordul, amit a legédesebbnek mondanak meleg állapotban. Az a fő, hogy egy csepp levegő se férkőzzön az egymásra tapadó ajkak közé, mert a levegő jelenti a világot, az emberszólást, a rágalmat, amely aztán elválasztja egymástól örökre az ajkakat. Hallottam már olyan esetet, hogy egyesek úgy tudnak csókolódzni, hogy csókolódzás közben összenőttek, mint a sziámi ikrek.

- Hm! - mondta Jolán, mintha megzökkent volna a szíve.

Rimaszombati ezt a siker jelének vélte, ezért bizonyos gyorsabbodással folytatta, mintha Aladdin rozsdás lámpáját dörzsölné.

- De legtöbbször nem éri nagyobb baj azokat, akik csak az ajkukkal csókolnak, mert a bölcs természet minden esetben tud segíteni azon, hogy az ajkak végül elválhassanak egymástól. Megdagadnak a csókolódzó ajkak, és fájni kezd a csók, habár ez üdvét még növeli némelyek szerint. A veszedelmes csók ott kezdődik, ha a szájban rejtőző nyelvek is beleavatkoznának az ajkak dolgába. Teszem azt, megunná magát a nyelv, hogy mindig csak az ajkak felől jövő ízeket, nedveket vegye át, és unalmában elindulna maga is a száj belsejéből, hogy körülnézzen, körültapogatóddzon az összeköttetésben levő száj belsejével. Azt mondják, hogy a nyelvnek nincs szeme, és csak vaktában indul el kalandjaira. Dehogyis nincs szeme a nyelvnek! Meg kell kérdezni azokat, akik a nyelves pusziknak barátai, vajon eltévedett-e már nyelvük valami olyan helyre, ahová nem kívánkoztak? Akármilyen csapodár legyen a nyelv: csak olyan helyen érzi jól magát, ahol szívesen látják. Elmegy megismerkedni fogakkal, amelyekhez egyébként semmi köze. Megtapogat mások szájában levő metsző- és zápfogakat. A nyelv hamarább tudja meg, mint bárki: hány odvas fog rejtőzik abban a szájban, amelyet legfeljebb a fogorvos látott addig. Bejárja a szomszéd száj tündérbarlangját, és tudósítást hoz arról, hogy csókolódzás előtt prominclicukrot vagy káposztát fogyasztottunk. Nem akarok dicsekedni, de tudok olyan nyelvről, amely még a bortermés évszámát is meg tudta mondani, ha véletlenül bortermelő asszonyság ajkával találkozott.

- Hm! - dudorogta Jolán.

- A nyelves puszi azonban sokkal veszedelmesebb, mint így messziről látszik. Vannak nyelvek, amelyek nem elégednek meg a szájüreg ízeivel, rejtelmeivel, hanem tovább is mennek, például egészen a torokig. Benyúlnak a torokba, beledagadnak, kitöltik a toroknyílást, hogy oda egy csepp levegő se tudjon beférkőzni. Megcsalt, elámított, csalódott nők szoktak így megölni férfiakat... Ez az a csók, amelyből a másvilágon lehet felébredni - mond Rimaszombati elkomolyodva, mert igazában nem akart erről a csókolódzási formuláról beszélni, csak az éj sugallta neki a szavakat, amelyeket kimondván, többé nem lehetett visszavonni.

- Hm! - fűzte Jolán az utóbb említett csók ízét gondolataiban. - Különös lehet egy csók közben meghalni.

- A féltékenység tanította meg a nőket erre a csókolódzásra. Sok férfit eltettek már ilyenformán láb alól.

- Boszorkánycsóknak nevezik, és sokan kételkednek létezésében, mert akik kapták, hallgatnak róla a föld alatt, akik adták: a máglyán se vallottak róla, ahová állították őket egyéb boszorkányságaik miatt. Tudott erről a csókról Erzsébet angol királyné, aki sokkal többet tudott a világon, mint kortársai hitték. Tudott róla Katalin cárnő, mert az uralkodónőknek többet elárulnak a varázslók, mint másoknak. Medici Katalin gyakorolta, de tán Mária, az egykori magyarországi királyné is ezzel a csókkal némította el örökre a kedveseit, mielőtt azoknak eszébe jutott volna a királyné rájuk bízott titkait kikotyogni. Mielőtt árulkodni kezdene a lovag a boldog órákról, a gyenge pillanatokról, az ártatlanságok, a női becsületek elvesztéséről, a nők örök titkairól: jött a boszorkánycsók, és megtette a magáét. A királyné bedugta a nyelvét a lovag torkába.

Egyet kongatott a toronyóra, mintha a pontot tenné le Rimaszombati szavaira.

Az óraütésre megrázkódott az öregember:

- Tudja a szösz, hogy is volna jobb a dolog: boszorkánycsók közben meghalni, mikor az ember nem is gondolna a halálra, vagy pedig salétromos falas ispotályban, ahol már húzogatják a szalmazsákokat az ember alatt mások, akik ugyanazon a helyen akarnak meghalni?

Így szólt Rimaszombati úr, s kilépett a szobor árnyékából, mielőtt az még megkopogtathatta volna fejét istentelen beszéde miatt. Vén ember volt, nem tudott már csak a nők megrontására beszélni, mintha nem akarna hátrahagyni tudatlan lelket a világon, ami azoknak az embereknek szokása, akik már csak szóval, de haldoklásukban is rontják a világot, hogy minél többen legyenek majd együtt a pokolban.

- Most vár bennünket Galgóczi a megbeszélés szerint.

TIZEDIK FEJEZET

Egy varázsló jár az ablak alatt

Galgóczi fehér lepedőben és erkélyen várta ismerőseinket.

Fehér lepedőben azért, mert egyéb ruhaneműit elzárta előle Brunszvik kisasszony: erkélyen pedig azért, mert a kisasszony éjszakára a feje alá tette a kapukulcsot.

- Ó, ti irigyelt, boldog vándorai az életnek, akik egészségtől, jókedvtől hajtva ide-oda röpködtök, szabadon, mint a madarak, gondtalanul, mint az emberek, akik el tudnak szökni gondjaik és gondolataik elől, míg én itt a téboly, a rémségek, a látományok éjszakájában a halált hívom negyedóránként, hogy szabadítana meg kínszenvedéseimtől! - kiáltott fel az erkélyen Galgóczi, amikor segítségére jött barátait felismerte a holdvilágnál.

- Csak beszéld ki magad, szerencsétlen barátom: olyan idője van most a nap huszonnégy órájának, amikor sehol se mondanak átkot ellenünk; igaz, misét se mondanak mellettünk, bármint intézkednék, mert még a kolostorokban is alusznak - felelt Rimaszombati a holdfényben megjelenve, és aztán ismét az árnyékba húzódva, ahová Jolánt is magával vonta, mert nem találta célirányosnak, hogy a Fehér Sas téren megpillantsa valaki ebben az órában akár őt, akár Jolánt.

- Nem tudok nektek többet mondani, hogy minden bűnömért vezeklek, amit valaha az életben elkövettem, vagy még ezután elkövetni fogok. Szenvedéseimmel mindenért megfizetek úgy a földi, mint a másvilági létért. Mindig eszméletemnél vagyok, és mégis olyan elmeháboro-

dottnak érzem magam, akit kénye-kedve szerint dobál, labdáz az őrület hulláma. Csak még egyszer, csak egyetlenegyszer nyerhetném vissza régi eszemet, nyugalmamat és bátorságomat. Olyan gyáva vagyok, mint egy bogár az istálló padlója alatt. A megvetett halál megváltásként terjeszti felém a karját.

Még sokáig panaszolta Galgóczi baját, amelyet nem értenek meg azok sohasem, akik még maguk nem próbálták azt a szörnyű kínt, amit a gondolkozni tudás és az észvilág elvesztése jelent. Galgóczi bolondsága azok közé a megháborodottságok közé tartozott, amelyek testi kínszenvedést jelentenek: Őrültség, amely fáj!

Nemcsak az elméje hibbant meg, hanem szíve, veséje, mája, gyomra, egyszóval mindene, amit az ember az életben magáénak nevezhet. Még a lába is ellensége lett, amelyet gyűlölt, hogy a kezéről ne beszéljünk, amelyet mindig úgy tördelt, mintha tövestől akarná letépni. A beleinek táplálékul leginkább rozsdás kampósszeget kívánt, amely összeszaggatná beleit. Az ördög martaléka volt Galgóczi egészben.

- Mindezt csak a bor tette volna? - kérdezte kétkedve Rimaszombati az árnyékban, ahonnan, Jolán kezét fogva, a dolgok menetét figyelte.

Ugyanezért hangosan felkiáltott:

- Galgóczi! A bor miatti szenvedéseknek jó részét vállalom magamra. Én már öregember vagyok, ha megbolondulok, annál jobb rám nézve, legalább nem látom ép elmével, hogyan megyek el a másvilágra. De mi legyen a többi dolgokkal? Ki vállalja a boldogtalan szerelmet, a féltést, az álmodozást, Jolán szép haját? Amely dolgokért bizonyára éppen úgy szenvedsz, mint a borért, amelyet eltiltottak?

- Én úgyis azt terveztem, hogy megölöm Jolánt - felelt a fehérlepedős.

Jolán keze nem remegett Rimaszombatiéban.

- Legjobb, ha Jolán elfelejt engem, különb, nálamnál jóravalóbb embert keres magának, mert bizonyára vannak férfiak, akik többet érnek, mint én. Legyek már én csak a megérdemelt pusztulásé, úgyse lesz ember belőlem soha többé.

Mikor Jolán ezeket a szavakat hallotta, előlépett az árnyékból.

- Könnyen beszélsz, te szegény elmeháborodott, mert szenvedéseidet amúgy se gyarapíthatod már. Eljutottál odáig, ahol már többet szenvedni nem lehet, betelt poharad, egy csepp fájdalom se fér abba, még ha az egész város leég körülötted - mondta Jolán. - Te azt hiszed, hogy akkor se szenvednél többet, ha én elhagynálak? De én tudom, hogy nekem megszakadna a szívem utánad. Engedd meg, hogy tovább szeresselek, tovább várjam, amire a zűrzavaros harangozások elmúlnak elmédből.

- Ne kösd hozzám fiatal, szép életedet, mert kár volna a virágért, amely hernyóval szövetkezett. Én nem tudom megmondani, hogy mikor lábalok ki abból a szövevényből, amelybe elmevilágom elvesztése folytán keveredtem. Nem tudom előre megmondani, hogy milyen mély az a rengeteg, amelynek ezer veszedelme között keresztül kell még mennem, hogy egy napon ismét megtaláljam az eszemet, amely egy óvatlan percben elszökött tőlem. Vajon milyen lesz a megugrott eszem, ha egyszer újra találkozom vele, és azt se tudom, hogy akar-e megint az enyém lenni? Menj, leányka, az esztelen bolondtól, mint Ofélia elment Hamlettől - felelt a kísértet az erkélyről, és bizonyára csörgette volna láncait, ha kéznél lettek volna, de fogait így is csikorgatta.

- De hát mondd meg végre, mi bajod van, Galgóczi, hogy legalább imádkozni tudjak érted? - kiáltott fel a leányka, miután ezt a kérdést súgta neki Rimaszombati a sötétben.

- Megőrültem! - felelt a szerencsétlen fiatalember a magasból. - Nem tudom másképp kifejezni magam, mert az ördög elvitte az eszemet. Olyan betegségbe estem, amelynek csak egy gyógyszere van. Az: ha a saját szívemet, életemet, rongyos lényemet marcangolom az önváddal, a káromkodással. Ha kifárasztom magam a zokogással, a forgolódással, jajgatással, a fájdalommal, akkor tudok végre elaludni pár órára, hogy aztán új gyűlölettel magam iránt ugorjak fel az ágyamból. Úgy utálom magam, hogy a fejemet szeretném összetörni a falon.

- Megmérgeztek, barátom. Mérget öntöttek italodba, mert a Zöld Ász borától még senkin se tört ki elmeháborodottság! - felelt (ugyancsak Rimaszombati tanácsára) Jolán, és úgy összekulcsolta a kezét, mintha esküdni is hajlandó lett volna igaza mellett.

- Most már mindegy, hogyan történt, hogy elvesztettem eszemet, mint ahogy a sipkáját elhagyja némely ember. Most már mindegy, hogy hol bicsaklott meg az elmém. Talán sohase fogom megtudhatni, mely varázslat vitt az ablakhoz azon az éjszakán, mikor egy addig csak rossz álmaimban látott varázsló a csillagfényes éjből hirtelen az ablakhoz lépett, és arcomba fújta mérgét, és babonás szavait elmondta. Nyomban elvesztem. Nyomban elment az eszem. Nyomban szörnyű félelem lepte meg szívemet, hogy elvástak tőle fogaim, jéggé dermedt a szívem, görcs ragadta meg a torkomat, és gonosz lett körülöttem egyszerre minden. Gonosz és kaján lett minden, mintha abban a percben tudtam volna meg, hogy az emberek mily borzasztóan utálnak, aminthogy undorodik mindenki az őrülttől.

Keservesen, szinte utolsó erőfeszítéssel mondta ezeket a szavakat az erkélybeli fiatalember. Rimaszombati és Jolán egy darabig tanácstalanul hallgattak, mintha a feleleten gondolkoznának, amellyel megnyugtathatnák a szerencsétlent. Végre Rimaszombati szedte össze magát, hogy megszólaljon:

- Tehát benézett valaki az ablakon?

Galgóczi az erkélyre borult, mintha erőt gyűjtene. A lepedő lecsúszott lesoványodott testéről, és csontváznak látszott a holdvilágban.

- A folyamra nyílott régi ablakom, és a varázsló a folyam felől jött nyári éjszakán, amikor a hold ugyancsak a folyam felett állott, és majdnem megszólalt. A varázsló két nővel jött két karján, mint úriemberek szoktak sétálgatni, ha aludni nem tudnak. Az egyik nő tapasztalt öregasszonynak látszott, aki sokat kotorászott valaha a férfiak nadrágzsebében, a haja is a közepén volt elválasztva, mint régente azoké a menyecskéké, akikkel nyomban bizalmaskodva mert beszélni minden férfi. Azok közül való volt a vénasszony, aki még most is haragszik azokra a férfiakra, akik nyomban nem ölelik meg a derekát, vagy más helyét. Ez biztatta a varázslót elpusztításomra leginkább, mert botor fiatalságomban megfeledkeztem arról, hogy mivel tartozom azoknak az asszonyságoknak, akik legszebb éveiket apám és apám barátai kedvében töltötték el.

- Hogy hívták a tekintetes asszonyt? - kérdezte Rimaszombati, mintha elfelejtette volna, hogy őrülttel van dolga.

- Julinak hívták, mint többnyire az ilyen asszonyságokat szokták. A lányát, akit a holdvilágban sétáltatott, Juliskának hívták persze, és még csak annyi esze volt, hogy tudta már, hol kell a férfiakba kapaszkodni; no de majd megtanulja a többi tudnivalókat is, gondoltam magamban, amikor az öregasszony meg a lánya észrevettek ablakomban, és megharagudtak, hogy a varázslóval töltött éjszakájukat látom, figyelem és nevetem, mert szerettem az asszonyok dolgán nevetgélni, ha megfigyeltem, hogyan preparálják a férfiakat maguknak, kedvüknek, szándékaiknak. Az öreg Juli fogta a varázsló egyik kezét, a fiatal Juliska a másik kezét. No, ha ebből nem lesz házasság, akkor sohase lesz házasság ezen a világon, gondoltam éppen, és arra készülődtem, hogy megmondom az idegen férfinak, hogy mennyire megvetem őt azért, hogy

ilyen önfelejtkezve kiszolgáltatta magát a két összetanult nőnek. De az idegen, a varázsló mentegetőzött. Ablakomhoz lépett, arcomba fújt, és elmondta varázsszavait. Ám a két asszony ezalatt nem maradt tétlen. A vénasszony intésére egyforma kanárisárga harisnyába bújtatott lábaikat szökdécselve irányították az emeletre, a padlásra, egyszóval a fejem fölé, ahonnan vizet eresztettek a fejemre, hogy a varázslat sikerüljön. Azóta...

Az óra kettőt ütött a rácok tornyában, miközben a csendes éjben világosan hallatszott, hogy a torony körül helyet cserélnek az eddigi szereplők az éj új szereplőivel. Az árnyékok megváltoztatták alakjaikat, mert szolgálati idejük letelt. Így például a torony árnyéka egész egyszerűen továbbment arról a helyről, ahol eddig terpeszkedett. Követték őt az alakváltoztatásban a foltos, sárga kötélen száradó fehérneműk az udvarokban. A szülésznő címerében levő kisbaba hangosan nyivákolni kezdett, és a ház ajtaja felpattant, mintha valamely szerkezet nyitotta volna ki, és a szülésznő félrecsapott, hirtelen kalapkában, nyakába kanyarított mantilkával, rejtelmes táskájában hordani kezdte a kisbabát házról házra, hol fogadják be. A szerencsétlen fiatalember elvonult az erkélyről, lepedője felhőként úszott utána.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Rövid jelentés egy doktor gyógyítási kísérletéről

Már mindenki elfáradt Galgóczi gyógyításában, aki meghallgatta éjszakánként ezt a nagybeteget, hogy valamely menekvést találjon ki a számára. - Gyógyíthatatlan - mondták az éjszakaiak, akiket a Zöld Ászból Jolán a vendéglő bezárása után a Fehér Sas térre küldött, és Galgóczi szabad idejében megjelent az erkélyen, hogy megint csak bocsánatot kérjen hallgatóitól, és a régi nóta módjára elmondja elvarázsoltságának történetét. Sírt, amikor Jolán egyszer a budai részekben járó garabonciás diákot is elküldte látogatására, holott hajdanában szívesen kapaszkodott a garabonciás diák köpenyegébe, ha arról volt szó, hogy a garabonciással újabb és újabb tájakra, újabb korcsmákba lehet elmenni, mert a diáknak az volt a fő foglalkozása, hogy a főváros és környéke háromezerkétszáznegyven vendéglőjét, bormérését, csárdáját egytől egyig meglátogassa, tapasztalatait feljegyezze, és a korcsmák nevezetességeit kalendáriomába írja.

- Kétszáznegyven korcsmát már meglátogattunk együtt - szólt a garabonciás az erkély alatt -, már csak háromezer van hátra. Nem volna kedved az utazást folytatni? Tudok egy pincét az óbudai régi temető környékén, ahol még a madár se járt.

- Megfogadtam, hogy nem indulok el többé korcsma felé, inkább a lábam törjön el, mintsem átlépném küszöbét! - felelt suttogva Galgóczi.

- Az öregasszonynak fogadtad? - kérdezte titkosan a garabonciás (aki bár idősecske vendég volt, némelyek szerint száz esztendővel előbb is látták már a Tabánban, a nőket szerette öregíteni, amikor azok többé nemcsak az első kismisére jártak, mint az iskolás lányok, hanem máskor is megfordultak a templomokban). - Ha asszonynak fogadtad: én tudom a módját, hogy feloldozzalak. A hátamon viszlek át a korcsmaküszöbön, mint már annyiszor vittelek a hátamon, mikor nagyon meredek volt az Aranykakas utca. Ugorj le, majd elkaplak a levegőben.

A garabonciás, akinek hazáját, otthonát, családi állapotát száz esztendő alatt se ismerte senki a Tabánban, csak jött és ment, álomban és valóságban, jó időben, de mégiscsak inkább rossz időben, mert akkor nem fért a bőrében, a garabonciás bizonyára elszöktette volna Galgóczit, ha rajta múlik. Az is igaz, hogy örökre elvitte volna a Tabánból, mert „megromlott itt a levegő”, mióta ez a jótékony „fehérnép”, Brunszvik kisasszony felütötte a sátrát.

De a garabonciás, ez az ősrégi korcsmapajtás se tudta a szerencsétlen fiatalembert kimozdítani elvarázsoltságából, csak megint a hideg borzongatta azt, a betegség törte, olyan szavak jöttek a szájára, amelyeket senki se ismert, mintha egy másik, eddig ismeretlen ember bújt volna a Galgóczi bőrébe.

- Benne van az ördög. Lenyelte egy óvatlan pohárban, mint Kersánc a dugóhúzót. Nem tud több palackot kifúrni - mond a garabonciás beszólva a Zöld Ászba, ahol az egyik asztalnál gyertyavilág mellett búsul Rimaszombati, mint egy vén betyár, a sötét sarokban pedig Jolán szipogott náthásan, és hátralevő éveit számolgatta. - Még két évig járok szalmakoszorúval, aztán meghalok - mondta vigasztalóan, de Rimaszombati csak rossz szagúan nyögött, amire eddig sohasem vetemedett a vendéglőben, és a másik könyökére támaszkodott. A garabonciás tehát hamarosan, búcsú nélkül eltűnt, mert még sok korcsma volt hátra, amelyet elátkozottságában bejárnia kellett.

- Megint kevesebb egy nappal és egy reménnyel - mondta a koplaló és szomjazó Rimaszombati, mikor a Zöld Ász sok mindent látott ajtaja bezáródott a garabonciás mögött. - Nem csodálom azokat az embereket, akik megunták az életüket, mert tehetetlenek a sorssal szemben.

Jolán szipogott:

- Ugyan miért unta volna meg Rimaszombati bácsi az életét? Majd akad még huncut, lát még karón varnyút!

- De olyan ifjúságot, szerelmet, bort, amilyen a ti ismeretségtek volt, amelyhez az én kedvem volt a mélyhegedű, amely a nótát szolgáltatta: olyan ismeretséget én már nem találok többet - felelt Rimaszombati. - Tedd a lábacskádat a szívemre.

Ez pedig azt jelentette, hogy töltené meg a korcsmároskisasszony a borospoharat, amelybe a legutóbbi tabáni vásárkor köszörültek egy szív körül R. és J. betűket, amelyek Rimaszombati és Jolán nevét jelentették. - Mit ér az, ha maga iszik, bácsi? - kérdezte Jolán.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Az esős képű lány időváltozást jelent

Galgóczi, amikor járni tanult: a templom körül sétálgatott, mégpedig azon a helyen, ahonnan az 1838-i árvíz elvitte a halottakat koporsóstul együtt, a sírgödrök megmaradtak mint emlékek, amelyekbe vigyázatlan embernek bele lehetett pottyanni. Volt olyan tabáni ember, különösen részegeskedése idejében, aki már minden kiürült sírgödörben aludt darab ideig, csak más kerületből való kezdett ordítani, ha éjszakai bódorgásában beletévedt valamely gazdátlan lyukba; ordított, míg a bakterképű emberek érte jöttek a sekrestyéssel, aki ezen a tájon a viaszgyertyákat és a létrát kezelte. Valamikor Galgóczi is belepottyant egyik-másik verembe, de sohasem kiáltott, csak akkor, ha más is zuhant mellé, és idegen korcsmabeli borokat kezdett kiadni magából, különben pedig megvárta a hajnalt.

De most nem esett a gödörbe Galgóczi; habár úgy szédült a templom környékén, hogy fejestől lefelé kívánkozott a földbe, mielőtt lépés közben a lába elérte volna a földet. Ti. a varázslat még mindig nem engedte, hogy Galgóczi biztosan lépjen, lépés közben ne akadozzon, ne remegjen, ne bizonytalankodjon levegőbe emelt lábával, mintha nem tudná, hogy hová kell tenni azt. Ugyancsak a varázslat okozta, hogy még mindig hallott maga körül vagy a háta mögött beszélgető embereket, akiket persze nem láthatott.

Jolán csak esős képpel mutatkozott a sarokról, mint a holtak napja idején felhők mögött bujdosó holdvilág. Ő nem szólott még a botorkáló Galgóczihoz, de annál inkább megszólongatták egyes holtak, akik az árvíz után is itt maradtak. Egy Rottenbiller nevű polgárnak veres kőből való templomfalába illesztett táblája előtt igazolta magát Galgóczi, mégpedig bolondságában emígy:

- Nagyságos polgármester úr, ha igaz, hogy a megtért embernek már ezen a világon is megbocsátanak embertársai, akkor én megmaradok a megtértek között. Jóvátenni ugyan nem tudom összes vétkeimet, mert szegény vagyok, nem vonhatok vissza minden hazugságot, amelyre eddigi életemet alapítottam, de megígérem, hogy a hazugságot beszüntetem, és igaz, tiszta életet élek. Mindig megmaradok a tisztességes úton, és ez annál könnyebben fog menni, miután bort többé nem veszek a számba.

Mit, mit nem felelt Rottenbiller a templom falából? Azt még a leskelődők sem hallották, akik pedig lépten-nyomon Galgóczi sarkában voltak, mint a haldoklónak, aki pénzét akarja elásni, mielőtt meghal.

A temetőben Brunszvik kisasszony jelent meg, miután idejét látta, hogy a lábadozó beteg megint fedél alá kerüljön, és a holtakkal, őszi falevelekkel, felhőkkel való beszélgetésnek vége legyen. Brunszvik kisasszony, mint a jóság, megint csak kézen fogta Galgóczit, és elvezette a Fehér Sas téri házba, ahol az iszákosság ellen most már mindenféle jelmondatok voltak a falakra írva, mint az elemi iskolában a tudnivalók. Miután Galgóczi megtért...

Igen ám, de Jolán se hagyta magát végleg elfelejteni. A Zöld Ászban hallott biztatásokra vagy pedig magától (a maga felfogása szerint) lépéseket tett Galgóczi után. Ez pedig abból állott, hogy egy éjszakán, mikor elcsendesedett a Zöld Ász: zokogni kezdett ágyában. Ha meghalt volna Galgóczi, se bőghetett volna jobban utána, de hogy életben maradt, és nem jött feléje: Jolán zokogása panaszteljesebb volt mindenféle asszonyi zokogásnál. Hosszasan és egyfolytában, szinte vonítva tanult meg sírni, amelyet még azok se bírnak sokáig hallgatni, akik patikárusai a női könnyeknek, a papok és a temetésrendezők. Belevette Jolán zokogásába mindazt az üvöltő fájdalmat, amelyet a nők a világ fennállása óta szerelem és kínja miatt éreztek. Fület, velőt, csontot hasogatott ez a zokogás. Dühödt lett tőle a legszelídebb ember, aki hallgatta. Megszakítás nélkül hangzott, mint a vadállat bőgése párja után, mint a rossz kutya vonítása a holdvilág felé, mint valamely állandó bűvölés, amely miatt egy másodpercre sem tud megnyugodni az, aki hallgatja. Jolán makacsul feltette magában, hogy zokogásával sikereket ér el, akkor is, ha beleszakad.

Mikor jól megtanult sírni, éjfélkor odaállott az erkély alá, ahol Galgóczit fehér lepedőben látta, és rákezdett a sírásra, mint valami másvilágról idetévedt szellem, amely hangjával többé nem hagyja megnyugodni Galgóczit, hogy az ne higgye el, amit már hinni kezdett, hogy hónapokig tartó betegségével mindenért megszenvedett ezen a földön. „Nem, még nem lett kvitt minden!” - jelentette ki az éjszakánként felhangzó asszonysírás, ha nem is mondta volna. Mindig akadnak rossz emberek, akik szeretnek más rovására időt tölteni: ezek biztatták Jolánt, amikor a Fehér Sas téren éjszaka átballagtak, hogy csak folytassa a sírást, majd sietve továbbmentek. Rimaszombati úr, aki tehetett volna valamit az ügy elsimítására, arra az álláspontra helyezkedett, hogy vele (Rimaszombati úrral) nem történhetik semmi nevezetesebb változás, akár sír, akár nevet Jolán, ő már megtanította volna csókolódzni, de Jolán nem hallgatott az okos szóra. Ha egy nő elkezd a maga fejére hallgatni, abból nem fejlődhet valamely üdvösséges dolog. Utóvégre a szerelem mindig egy ember dolga végeredményben. Azé, aki szerelmes. Aki a Fekete Pétert kihúzta a kártyából! - gondolta Rimaszombati, mint már annyi férfi a világon, amikor a nők majd megszakadtak a fájdalomtól.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A boroskancsó történetének utolsó része, amely igazságot szolgáltat a világnak és a világ rendjének

Fiatal nők, akik sárga és fehér lábszáraitokkal úgy a Tabánban, mint másfelé gondtalanul lépkedtek át az életen, mint akár az utcaköveken, akár az égből hullottak is azok meteor alakjában, akár a föld mélyéből jöttek a felszínre, hogy itt darab ideig megmutassák magukat: fiatal nők, mindegyiteket érhet baleset, amikor hőn érzett szerelmetekben valamely ellenséges hatalommal kell felvenni a versenyt, holott már javában azt hihetnétek, hogy szerelmetek sima lefolyású lesz, és pontos, mint a hold forgása. Ilyen ellenség, amely mindent felboríthat elképzeléstekben, a bor, amely már okozója volt sok gondolatnak ezen a világon, jónak is, rossznak is, de senki se tudná megmondani, hogy végeredményben boldogabbak lettek volna az emberek, ha mindig csak a szerelemtől mámorosodnak meg, nem pedig a bortól is? De még nagyobb ellensége lehet a bor a szerelemnek, ha elfogy, elmegy, s többé nem segíti mámorával a szerelmet, amely éppen a bor közbejöttével teremtődött. A bor cinkostársa lehet a szerelemnek, de ha a cinkosok összevesznek: akkor aztán olyan baj fejlődik ki, hogy egyik cinkos csak megöli végül a másik cinkostársat.

Így történt Galgóczi és Jolán esetében is. Galgóczi, amikor kijózanodott a bortól, amelynek mámorában Jolánt szerette, a sors akaratából Jolánból is kijózanodott, miután nem hajtotta őt a bor arra a helyre, ahonnan Jolánt mindig a legszebbnek, a legjobbnak, a legkívánatosabbnak látta földi életében.

- Még csak egyszer szeretnék találkozni, aztán akár meghalni - mondta és írta és üzente Jolán fékevesztettségében, kétségbeesésében, miután éppen november hatodikán új, zöld ruhában, mint egy jelesen vizsgázott tanulót látták a Tabánban Galgóczit, és ugyanakkor Jolán gyászfátyolkát tett fel sapkájára, habár nem is tudta teljes bizonyossággal, hogy illik-e az ilyen viselet ruhájához? De feketébe öltözött, mint a nők nyomban felveszik a fekete ruhát, ha erre az alkalom kínálkozik. Jolán fekete harisnyáját sírva stoppolta, mintha máris esőben járt volna, mielőtt elindult volna másvilági útjára, amilyennek az utolsó találkozásra vivő utat az érzelmes nők emberemlékezet óta vélik. Randevúra menni nem kismiska a hétköznapi életben sem; de utolsó randevúra menni: jobb tán el sem indulni, mert amúgy is minden kapufélfa, kiskutya, eltorzult arcú vénasszony útjába akarna állni az embernek.

Rimaszombati úr távolról kísérte Jolánt, hogy kéznél legyen, ha a régi templomban, ahol már annyian találkoztak: valami baj történne. Tanúja volt, amint Jolán meglehetős távolságnyira a keresztfa egy súlyos gerendáját cipelő St. Andreastól, valamint a nagy könyvében lapozó St. Jacobtól, egy mellékoltárnál a kőre roskadt, kétfelé vetett térdeivel, meghajlított derekával, mintha nem is térdepelne már, hanem egészen összerogyott volna, mint egy dalocska, amely csak idáig tudott már szállni, itt meghal, s rábízza a további teendőket a szentekre, akik majd helyette igazságot tesznek. Elhagyott menyasszonyok térdelnek így magukba roskadtan, örökösnek látszó elhagyottságban a mellékoltárnál, míg a főoltárnál éppen az esküvői szertartás folyik, ahol az ígéret szerint az ő „igen”-jüket várná a pap, a sekrestyés és a násznép. De még csak a horgas orrú, régi kabátját panyókára vetetten kísérő, hetyke, de mégis sírós szemű násznagynak se jut eszébe az elhagyott menyasszonnyal törődni. (Rimaszombati úr, mint később mondta, azért tartózkodott a közelben, ha netán mégis szükséges volna az ő tanúskodására a titkos esküvőnél.) Jolán feküdt a mellékoltárnál, mint ez a megcsalt menyasszonyok régi szokása, ahogy ezt a régi templom kőszentjei is bizonyíthatják.

Galgóczi bizonyos késlekedéssel érkezett meg az „utolsó” találkozóra, mintha végeredményében húzódott volna ettől a dologtól. De, amint esetéből látszik, csak borissza emberek tudnak kedvükre és megnyugodva, valamely korcsmába megtelepedve időzni olyankor, amikor az „utolsó” találkozóra várják őket valahol. Olyan ember, akinek nem ad elég erőt a bor kegyetlenséghez: mégiscsak elindul, bár előre tudja, hogy semmi jó nem származhatik a találkozásból. S így a bortalan, elgyávult, régi erejét veszített Galgóczi is belépkedett a templomba, és az orgona alatt megvárta, amíg Jolán kellően kiimádkozza magát. Jolán felemelkedett, és az elhagyott, vecsernye előtti templomban nesztelenül Galgóczi mellé lépett.

- Isten hozzádot akartam csak mondani, azért kértem, hogy eljöjjön - rebegte összekulcsolt kezei mögül, és félénk pillantást vetett oldalról Galgóczi megviselt arcára, amelyről a Zöld Ászban azt mondták, hogy nem sokkal különb annál az embernél, akit az akasztófa köteléről vágtak le. (Aminthogy Galgóczit valóban onnan vágta le Brunszvik grófnő.)

Galgóczi éppen úgy remegett, mint már ilyenkor a férfiak szoktak, és hallgatott.

- Köszönöm, hogy eljött, habár mindenki azt mondta, hogy nem jön el. Mit keresne maga egy leánnyal, akit elhagyott? - folytatta Jolán, és megint Galgóczira nézett, aki ugyan nagyon meghatottnak látszott, de még mindig nem szólt.

- Nem kérdem, hogy mit fog csinálni, csak azt szeretném, hogy a Tabánból örökre elmenne, mert jelenléte kimondhatatlan fájdalmat okoz - suttogta megint Jolán, mert a nőnek még a legnagyobb szenvedés közepette is megadatik, hogy látszólag okosan beszéljen. De nem így a férfiak, akik ha kinyitják a szájukat bizonyos kritikus helyzetekben: csak szamárságot mondanak. Így Galgóczi is kinyitotta a száját, és a következőt mondta:

- Elhatároztam én is, hogy elmegyek erről a környékről, és csak a garabonciás barátom megjelenését várom, aki bizonyosan tud olyan vendéglőkről, ahol az asszony gyerekágyban fekszik, és pelenkák száradnak a vendégszobában. Vagy legalábbis terhes állapotban van a vendéglősné, így nem lehet beleszeretni olyan halálosan, mint ahogy egykor én szerettem bele magába!

Jolán fájdalmában nem nagyon figyelt Galgóczi szavaira, és így nem vette mérlegre a mondottakat, csak a maga szívrepesztő nótáját fújta:

- Azt akarom, hogy sohase lássam többé életemben, hogy még a nevét se halljam, hogy még az álmomban se jöhessen elő többet... Ugye, megteszi nekem azt, hogy eltűnik, Galgóczi?

Szegény Jolán. Ő nem tudta a maga világában azt a körülményt, hogy a hasonló szavak csakis boros, borral barátkozó, borral érző és gondolkozó férfiakra hatnak, mert a bor a maga érzékenységét és gyengítését beledobja a szívükbe. Szegény Jolán. Ő nem tudta, hogy a bornak elhagyásával a szerelmet is elhagyja a legtöbb férfi, és a pillanatnyi gyöngeség ellen páncélt tud magára venni, amire a boros ember képtelen. Galgóczi is erős volt...

- Már megígértem, hogy csak áldott állapotú asszonyokkal fogok szóba állni, mert azokat veszélytelennek ítélem.

- Kívánom, hogy szándéka sikerüljön, mert azt remélem, tudja, hogy én mindig csak jót kívánok magának, még akkor is, ha nem látom - ismételte Jolán még egyszer, utoljára megnyitván a szerelem, a boldogság, a gyönyörű élet és érzelem ajtaját Galgóczi előtt, hogy az oda beléphessen, mintha nem történt volna semmi. Szinte hallatszott az ajtócska kinyílása, és benne Jolán drágalátos, önfeláldozó hangja: Gyere, gyere, hiszen én szeretlek mindenki között a legigazabban. Énnélkülem meghaltál, te szerencsétlen, akkor is, ha tovább élnél, mert én biztosan meghalok. Gyere, szeressük egymást, angyalom. Jó és tiszta vagyok, és csak téged szeretlek...

Ezt mondta Jolán ki nem mondott szavaival, és Galgóczinak érezni kellett azt, mert ha nem érezné, akkor már úgyis mindegy.

Galgócziban úgy küzdött a szerelem és a lelkiismeret, hogy csaknem összeesett, miután még sohasem látta életének keresztútját ily világosan, mint most, amikor józanon ment a templomba.

- Engem az ördög se szeret, nagyon valószínű, hogy maga sem szeret, Jolán, bár éppen maga volt az, aki miatt legtöbbet szenvedtem, hogy csaknem megbolondultam.

Jolán ekkor megfordult, hogy szemtől szembe álljon Galgóczival, és tán azért, hogy még mondjon valamit, amivel befejezheti élete regényét. De ekkor torkán akadt a szó Jolánnak, és egyetlen hangnak se volt ura. Csak állott, mintha lábai földbe gyökereztek volna, és két szemével rámeredt Galgóczira, mintha csodát látott volna.

- Mi az? - kérdezte Galgóczi.

Persze ő még nem látta azt a változást, amely a templomban történt vele, mert különben nem kérdezett volna semmit.

Mint említettük, a kórus alatt állott Galgóczi, de mégsem egészen úgy, hogy valami ne jutott volna belőle a templomba is. Körülbelül testének egyik fele érte a templom belsejét, és testének ezen a felén a haja, a bajusza, a szakálla a beszélgetés alatt galambfehérré változott, mintha fehér villám érte volna, amely fehérré égette hajait egy másodperc alatt, hogy ő maga észre sem vehette. Éppen középen érte ez a csoda, és ezzel egész életére megjelöltetett.

Jolán, bármily jószívű teremtés volt egyébként, megrettenve hátrált az egyik bajszán vörösbarna, a másik bajszán galambfehér ifjútól. Ugyanily riadtan tért ki az ifjú elől Rimaszombati, aki, mint mondtuk, a templomküszöbön leselkedett. Galgóczi tehát egészen a Fehér Sas térig rakosgatta szédült lábait, minden lépésnél attól félve, hogy kicsúszik a föld talpa alól, és csak itt találkozott a garabonciással, akinek előadta a vendéglősnére vonatkozó kívánságát.

A garabonciás keményen nézett Galgóczi szemébe:

- Nem lehet - mondta. - Nem akarom, hogy szörnyet szüljenek ott, ahová veled belépek.

Többet nem mondott, de Galgóczi, mikor legközelebb a tükörbe nézett, úgyis megértette a garabonciás mondást. Most már igaza volt. Az ördög se szerette. Lemondott a borról. De a szerelem is elhagyta. Életben maradt, de ez nem ért többet, mintha Bicskei és Bocskai sorsára jutott volna.

(1930)